KORESPONDENCIJA

RAČKI–STROSSMAYER

KNJIGA TREĆA

OD 5. JAN. 1882. DO 27. JUNA 1888.

O STOGODIŠNJICI ROĐENJA FRANJE RAČKOGA

IZDALA

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

UREDIO

FERDO ŠIŠIĆ

PRAVI ČLAN JUGOSLAV. AKADEMIJE

ZAGREB 1930

OPERA ACADEMIAE SCIENTIARUM ET ARTIUM
SLAVORUM MERIDIONALIUM SEPARATIM EDITA

POSEBNA DJELA

JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE

ZNANOSTI I UMJETNOSTI

ZAGREB 1930
TISAK NADBISKUPSKE TISKARE

Arhivski primjerak

KORESPONDENCIJA

RAČKI–STROSSMAYER

KNJIGA TREĆA

OD 5. JAN. 1882. DO 27. JUNA 1888.

O STOGODIŠNJICI ROĐENJA FRANJE RAČKOGA

IZDALA

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

UREDIO

FERDO ŠIŠIĆ

PRAVI ČLAN JUGOSLAV. AKADEMIJE

ZAGREB 1930

KNJIŽNICA
JUG. AKAD.
ZAGREB

Predgovor.

Velika množina pisama, izmijenjenih između Račkoga i Strossmayera od 1882. do 1893. nije dopustila, da se ova „Korespondencija“ zaključi trećom knjigom. Zbog toga ona obuhvata vrijeme od 5. januara 1882. do 27. juna 1888., dok će ostatak izići na godinu u idućoj četvrtoj knjizi.

Kao i obje prve knjige, tako se i ova treća odlikuje mnoštvom novih i važnih podataka, koji osvjetljuju političku i kulturnu historiju hrvatsku potkraj banovanja grofa Ladislava Pejačevića i prve godine banovanja grofa Khuen-Héderváryja. Naročito su važni podaci o krizi grofa Pejačevića, što ju je izazvala afera s grbovima, o dolasku grofa Khuen-Héderváryja, o njegovoj borbi s hrvatskom narodnom opozicijom i o akciji grofova Draškovića. Pored ovih eminentno političkih događaja ističu se i događaji, koji su više u vezi s kulturnom historijom hrvatskom, kao što je otvorenje Galerije slika, tako zvana Spevčeva afera, odnosi s politikom Svete Stolice prema Slavenima, zamišljena prva skupština jugoslavenskih književnika u Zagrebu na inicijativu Jugoslavenske akademije i borba grofa Khuen-Héderváryja, da obori Račkoga s predsjedništva Jugoslavenske akademije. U ovim kulturno-historijskim podacima igraju glavnu ulogu baš Rački i Strossmayer, što dosada nije bilo toliko poznato u javnosti.

Da se što bolje osvijetle ovi krupni događaji, ja sam u osobitom „Dodatku“ iznio još i neke spise, koji inače ne čine cjelinu s „Korespondencijom“ samom, a mislim, da će mi to odobriti svi, koji se bave životom, radom i idejama Franje Račkoga.

U Zagrebu 19. oktobra 1930.

Ferdo Šišić

Sadržaj.

726. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 5. jan. 1882. Biskup želi, da Pavlinović i Sundečić budu članovi Jugoslavenske akademije 1

727. Rački Strossmayeru. Zagreb, 11. jan. 1882. Episkop Teofan Živković i izbor patrijara. — Odnosi u hrvatskoj zemaljskoj vladi. — Afera Koste Vojnovića i Frana Vrbanića. — Zašto Pavlinović i Sundečić ne mogu da postanu akademici. — Rad u Jugoslavenskoj akademiji. — Radinost Franje Račkoga 1

728. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 23. jan. 1882. Akademički posli. — Rad oko smještenja Galerije slika. — Ekonomske prilike đakovačkoga spahiluka. — Nadbiskup Stadler. — Teofan Živković, Derenčin i Bojničić . . 3

729. Rački Strossmayeru. Zagreb, 4. febr. 1882. Hrvatska zem. vlada i šume đakovačkoga spahiluka; savjetnik Stojanović. — Uprava dobara zagrebačkoga Kaptola. — Afera Vojnović i Vrbanić. — »Naša Sloga« 5

730. Strossmayer Račkomu. Trst, 16. febr. 1882. Biskup se vraća u Đakovo preko Zagreba 6

731. Rački Strossmayeru. Zagreb, 16. febr. 1882. Obračun s nekim biskupovim novcem. — Vatroslav Rački (brat Franjin) i đakovački spahiluk. — Rački moli biskupa, da pravedno sudi u aferi njegova brata. — Afera Vojnović i Vrbančić 6

732. Rački Strossmayeru. Zagreb, 18. febr. 1882. Rački svjetuje biskupu, da promijeni direktora svoga spahiluka (Mandta), jer ga vara i laže. — Vatroslav Rački otpušten. — Reputacija biskupova 8

733. Rački Strossmayeru. Zagreb, 18. febr. 1882. Đuro Pulić. — Risač Bosner 11

734. Strossmayer Račkomu. Trst, 22. febr. 1882. Sitne vijesti . . . 12

735. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 1. marta 1882. Vatroslav Rački otpušten. — Prof. Petar Tomić. 12

736. Rački Strossmayeru. Zagreb, 4. marta 1882. Savjetnik Stojanović i šume đakovačkoga spahiluka. — Direktor spahiluka Mandt. — Vatroslav Rački. — Prof. Petar Tomić 12

737. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 9. marta 1882. Biskup se tuži Račkomu, da ga varaju. — Vatroslav Rački i prodaja biskupskih šuma. — Predlog savjetnika Stojanovića. — Direktor Mandt. — Papa odobrava encikliku biskupovu 14

738. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 30. apr. 1882. Smrt dra. Šlosera Klekovskoga. — Erazmo Barčić sprema demonstraciju na Rijeci protiv Madžara. — Pravoslavne antienciklike 17

739. Strossmayer Račkomu. Vrpolje, 1. maja 1882. Erazmo Barčić i njegov pothvat 18

740. Rački Strossmayeru. Zagreb, 14. maja 1882. Erazmo Barčić i riječka demonstracija. — Universitetska zaklada biskupova. — Neke vrijedne slike su na prodaju kod Crnkovića. — Pitanje o proishođenju Sv. Duha i pravoslavna crkva. — Papa Leon XIII. i Rusija 19

741. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 24. maja 1882. Erazmo Barčić i universitetski fond biskupov. — Crnkovićeve slike. — Pravoslavne anti-enciklike. — Sitne vijesti 21
742. Rački Strossmayeru. Zagreb, 3. juna 1882. Demonstracija Barčićeva osujećena. — Valtazar Bogišić. — Rački moli biskupa, da preporuči prof. Luku Zore talijanskom ministru prosvjete za profesora slavistike u Bologni 22
743. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 11. juna 1882. Sitne vijesti. — Crna Gora i Sveta Stolica. — Prof. Luka Zore 23
744. Rački Strossmayeru. Zagreb, 15. juna 1882. Sastanci hrvatskih i srpskih kulturnih društava. — Galerija slika i biskupovo očitovanje. — Prof. Iso Kršnjavi određen za direktora Galerije slika 24
745. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 1. jula 1882. Galerija slika. — Nekorektnosti u zagrebačkoj arhidijecezi. — Rim zabranjuje slušanje mise u staroslovenskom jeziku na dan sv. Ćirila i Metoda u đakovačkoj dijecezi . 25
746. Rački Strossmayeru. Zagreb, 4. jula 1882. Sveta Stolica i staroslovenska služba božija. — Nekorektnosti u zagrebačkoj arhidijecezi. — Bečka vlada i staroslovenska služba božija 26
747. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 7. jula 1882. Staroslovenska služba božija. — Pokornost Svetoj Stolici 27
748. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 9. jula 1882. Biskup polazi u Rogatac. — Sitne vijesti 27
749. Rački Strossmayeru. Zagreb, 17. jula 1882. Staroslovenska služba božija. — Kosta Vojnović i kanonik Đuro Pulić. — Zabrana staroslovenštine težak udarac. — Sitne vijesti 28
750. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 19. jula 1882. Staroslovenska služba božija i Sveta Stolica. — O. Tondini. — Tirolski klerikalci i biskup Strossmayer. — Pismo biskupovo ocu Tondiniju 29
751. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 21. jula 1882. Episkop Milaš. — Louis Leger u Rogatcu. — Kardinal Jacobini 32
752. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 23. jula 1882. Pobjeda Narodne stranke u Splitu. — Kardinal Jacobini i biskup Strossmayer. — Papa stavlja neke upite na biskupa Strossmayera u pitanju staroslovenske službe božije. — Louis Leger i slavenski rukopis u Toursu. — Sitne vijesti 32
753. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 23. jula 1882. Proslava kršćanskoga arheologa Rossija 34
754. Rački Strossmayeru, Zagreb, 25. jula 1882. Sveta Stolica i staroslovenska služba božija. — Biskup moli Račkoga za informacije, da može odgovoriti na pitanja Svete Stolice. — Tourski slavenski rukopis 34
755. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 2. aug. 1882. Biskup se vraća kući 36
756. Rački Strossmayeru. Zagreb, 20. aug. 1882. Rački odgovara na pitanja Svete Stolice. — Valtazar Bogišić. — Sitne vijesti 36
757. Rački Strossmayeru. Zagreb, 28. aug. 1882. Sitne vijesti . . . 37
758. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 31. aug. 1882. Biskup odgovara Svetoj Stolici. — Posveta stolne crkve đakovačke. — Sitne vijesti . . . 38
759. Rački Strossmayeru. Zagreb, 10. sept. 1882. Spomenica Sv. Ocu. — Posveta đakovačke crkve. — Galerija slika. — Ivan Vončina 39
760. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 13. sept. 1882. Posveta stolne crkve. — Galerija slika. — Spomenica Sv. Ocu. — Ivan Vončina. — Sitne vijesti 40
761. Rački Strossmayeru. Zagreb, 17. sept. 1882. Posveta stolne crkve đakovačke. — Nadbiskup Sembratowicz. — Popunjenje križevačke biskupije. — Sitne vijesti 41
762. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 11. okt. 1882. Posveta crkve. — Sveta Stolica i Crna Gora. — Galerija slika 42

763. Rački Strossmayeru. Zagreb, 19. okt. 1882. Nova katolička katedrala. — Sveta Stolica i staroslovenska služba božija. — Pitanje Rusina i Poljaka. — Galerija slika. — Fotograf Standl 43
764. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 29. okt. 1882. Hrvatski sabor i Strossmayer. — Galerija slika. — Strossmayer protiv jednoga zaključka hrvatskoga sabora 44
765. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 8. nov. 1882. Prof. Kršnjavi i Galerija slika. — Folnegović i ban Pejačević 46
766. Rački Strossmayeru. Zagreb, 12. nov. 1882. Zaposlenost Račkoga. — Pitanje Ise Kršnjavoga kao direktora Galerije slika. — Folnegović i ban Pejačević. — Sitne vijesti 46
767. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 16. nov. 1882. Prof. Kršnjavi. — Traljave prilike u domovini. — Seminarium puerorum. — Sitne vijesti . . 47
768. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 27. nov. 1882. Smrt Đure Daničića. — Crkvena istorija prof. Grigorija (Nikole) Živkovića. — Seminarium puerorum. — Biskup nešto bolestan 48
769. Rački Strossmayeru. Zagreb, 28. nov. 1882. Smrt Daničićeva. — Zamjenik Daničićev mogao bi da bude Vatroslav Jagić. — Seminarium puerorum. — Đakovačko sjemenište 49
770. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 9. dec. 1882. Seminarium puerorum. — Ivan Vončina. — Sloga Srba i Hrvata. — Biskup želi, da Pavlinović i Sundečić postanu članovi Akademije 51
771. Rački Strossmayeru, Zagreb, 19. dec. 1882. Vončina i želja biskupova, da se vinkovačka gimnazija premjesti u Đakovo. — Seminarium puerorum. — Padanje naučne spreme kod hrvatskoga klera. — Pitanje Pavlinovića i Sundečića. — Sitne vijesti 52
772. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 10. jan. 1883. Padanje naučne spreme klera. — Naco Brlić u Đakovu. — Zbliženja hrvatskih i srpskih književnika 53
773. Rački Strossmayeru. Zagreb, 3. febr. 1883. Petar Budmani preuzima izradbu »Rječnika«. — Galerija slika. — Molba grofice Ane Drašković. — Vereščaginove slike. — Sastanak jugoslavenskih književnika. — Restauracija zagrebačke stolne crkve. — Slovenska liturgija i Sveta Stolica 53
774. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 7. febr. 1883. Biskupova korizmena enciklika. — Biskup nije zadovoljan s držanjem Svete Stolice u pitanju slovenske liturgije. — Grofica Ana Drašković. — Sitne vijesti 55
775. Rački Strossmayeru. Zagreb, 15. marta 1883. »Associazione dalmatica«. — Društvo za izmirenje Hrvata i Srba. — Biskup i Rusi pravoslavci. — Sitne vijesti 56
776. Rački Strossmayeru. Zagreb, 17. marta 1883. Dr. Schmiermaul. — Dr. Fon. 57
777. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 18. marta 1883. Neprilike sa upravom spahiluka. — Sitne vijesti. — Političke prilike u domovini. — Sveta Stolica i slovenska liturgija. — O društvu za izmirenje Srba i Hrvata. — Biskup i Srbi 57
778. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 20. marta 1883. Biskup i pravoslavje. — Slovenska liturgija 60
779. Rački Strossmayeru. Zagreb, 24. marta 1883. Brige oko spahiluka. — Izmirenje sa Srbima. — Koch-Kuhač 61
780. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 26. marta 1883. Biskup preporučio Kuhačevu molbu u Beču 62
781. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 6. apr. 1883. Sudbina Kuhačeve molbe. — Zagrebački nadbiskup Mihalović i saborski izbori 63

782. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 10. apr. 1883. Biskup preporučuje arheologa, Poljaka A. Hytreka 64
783. Rački Strossmayeru. Zagreb, 22. aprila 1883. Arheolog Hytrek. — Stari posjedi biskupije đakovačke. — Rezultat saborskih izbora 64
784. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 6. maja 1883. Kuhačeva molba. — Emil Laveleye u Đakovu. — Sitne vijesti 66
785. Rački Strossmayeru. Zagreb, 18. juna 1883. Kuhač i Jugoslavenska akademija. — Mihovil Pavlinović. — Sveta Stolica i Slavenstvo. — Obnovljenje barske nadbiskupije i austrijska politika 66
786. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 25. juna 1883. Prilike oko Svete Stolice. — Poziv Račkoga u Rusiju. — Otac Tondini. — Svečanost 200-godišnjice oslobođenja Beča. — Grof Đuro Jelačić želi prenijeti kosti svoga brata bana u Zagreb. — Ivan Vončina. — Prilike u Francuskoj 68
787. Rački Strossmayeru. Zagreb, 7. jula 1883. Dvjestagodišnjica opsade Beča. — Prilike u zagrebačkom Kaptolu. — Kosti bana Jelačića. — Ivan Vončina. — Pripomoć udovici Milana Makanca. — Galerija slika . . . 71
788. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 12. jula 1883. Biskup ide u Rogatac. — Sitne vijesti 72
789. Rački Strossmayeru. Zagreb, 21. jula 1883. Galerija slika. — Rački misli doći u Rogatac. — Sitne vijesti 73
790. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 23. jula 1883. Sitne vijesti . . 74
791. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 23. jula 1883. Poruka Svete Stolice 75
792. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 27. aug. 1883. Biskup u Zagrebu. — Biskup bi želio putovati u Krakov. — Domaće političke prilike 75
793. Rački Strossmayeru. Zagreb, 3. sept. 1883. Đakovačko sjemenište. — Miklošićeva slava. — Politička situacija. — Poslovi Jugoslavenske akademije 76
794. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 10. sept. 1883. Politička situacija. — Sitne vijesti. 87
795. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 13. sept. 1883. Politička situacija. 78
796. Rački Strossmayeru. Zagreb, 18. sept. 1883. Politička situacija. — Sitne vijesti. 79
796. Rački Strossmayeru. Zagreb, 18. sept. 1883. Politička situacija. — — Kako bi trebalo sanirati povrede Nagodbe. — Financijalna nezavisnost Hrvatske. — Sloga obiju opozicija. — Sitne vijesti. 80
798. Rački Strossmayeru. Zagreb, 11. okt. 1883. Sloga obiju opozicija nemoguća. — Biskupov program revizije Nagodbe Rački prihvaća. — Pitanje popunjenja banske stolice. — Sitne vijesti. 83
799. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 11. okt. 1883. Biskup šalje neke novce za različite potpore. — Politička situacija. 84
800. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 15. okt. 1883. Politička situacija. — Biskup protiv Miškatovića. — Biskup misli u Beč. — Sitne vijesti. . . . 85
801. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 19. okt. 1883. Prilike kod Sv. Jeronima u Rimu. — Nadvojvoda Salvator (Ivan Orth) hoće da uči hrvatski. — Pismo biskupovo Ivanu Črnčiću u Rim o zavodu Sv. Jeronima. 87
802. Rački Strossmayeru. Zagreb, 21. okt. 1883. O Makančevoj porodici. — Politika Čeha i Poljaka. — Politička situacija u Hrvatskoj. 90
803. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 25. okt. 1883. Politička situacija. — Politika Staročeha. 92
804. Rački Strossmayeru. Zagreb, 28. okt. 1883. Prilike u zavodu Sv. Jeronima u Rimu. — Nadvojvoda Ivan Salvator i učenje hrvatskog jezika. — Vladimir Solovjev. — Pregovori s Ugarskom. — Sitne vijesti. 93
805. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 2. nov. 1883. Biskup šalje podatke za članak u »Pozoru«. 95

806. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 9. nov. 1883. Nadvojvoda Ivan Salvator. — Zavod Sv. Jeronima u Rimu. — Pregovori s Madžarima. — Sitne vijesti. 95
807. Rački Strossmayeru. Zagreb, 18. nov. 1883. Politička situacija. — — Nov program Nezavisne narodne stranke, predložen od Fr. Račkoga. — Izgledi u budućnost. — Sitne vijesti. 98
808. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 24. nov. 1883. Politička situacija. — Principi hrvatske politike prema Madžarima. — Sitne vijesti 100
809. Rački Strossmayeru. Zagreb, 2. dec. 1883. Politička situacija. — Ban grof Khuen-Héderváry. — Svećenik Rieger. — Sitne vijesti. 102
810. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 11. dec. 1883. Politička situacija. — Svećenik Rieger. — Šulekov »Ustav«. — Galerija slika. — Civilni brak. . 103
811. Rački Strossmayeru. Zagreb, 19. dec. 1883. Svećenik Rieger. — Slikanje Galerije slika. — Otvorenje Galerije slika. — Associazione dalmatica. — Nikola Mašić, slikar. — Sveta Stolica i Slavenstvo. — Političke prilike u Zagrebu. 104
812. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 24. dec. 1883. Saborski događaji. — Slikar Mašić. 105
813. Rački Strossmayeru. Zagreb, 8. jan. 1884. Neodvisna narodna stranka. — Račun za dopremanje slika iz Đakova u Zagreb. — Rački misli u Rusiju. 107
814. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 29. jan. 1884. Biskupova korizmena enciklika. — Ornamentiranje Galerije slika. — Biskup misli putovati u Italiju. — Sir Wallace u Đakovu. 108
815. Rački Strossmayeru. Zagreb, 2. febr. 1884. Akademički poslovi. — Biskupov put u Rim. — Prilike u zavodu Sv. Jeronima. — Tiskanje crkvenoslovenskoga katoličkoga Misala. — Ženidbeni sudovi u Hrvatskoj i Ugarskoj. — Sir Wallace. — Sitne vijesti. 109
816. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 27. febr. 1884. Biskupova enciklika. — Putovanje u Rim. — Vrbanić i Folnegović. — Nadbiskup Stadler. — Nadbiskup Mihalović. — Petar Karađorđević. — Crkvene prilike u Rusiji. . . 111
817. Rački Strossmayeru. Zagreb, 16. marta 1884. Čestita biskupu imendan. — Politička situacija. — Dane Stanković, podban. — Akcija Ise Kršnjavoga. — Porečki biskup Flapp. — Rusi i katolicizam. — Galerija slika. — Sitne vijesti. 113
818. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 28. marta 1884. Potres u Đakovu. — Biskup putuje u Rim. — Otvorenje Galerije slika. 115
819. Rački Strossmayeru. Zagreb, 3. apr. Otvorenje Galerije slika. — Vatikan i slovenska služba božija. — Dr. Kramberger Gorjanović. — Sitne vijesti. 117
820. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 10. apr. 1884. Biskup putuje u Rim. — Politika Srba u Hrvatskoj. — Sitne vijesti. 118
821. Rački Strossmayeru. Zagreb, 16. apr. 1884. Otvorenje Galerije slika. — Vatikan i imenovanje biskupa kod katoličkih Slovena. — Zavod Sv. Jeronima. — Sitne vijesti. 119
822. Strossmayer Račkomu. Gorica, 24. apr. 1884. Goričkí nadbiskup Antun Zorn. — Slovenci i Talijani u porečkoj biskupiji. 120
823. Strossmayer Račkomu. Gorica, 27. apr. 1884. Biskup bolestan. — Civilni brak u Ugarskoj. — Ženidba između katolika i židova u Hrvatskoj. 121
824. Rački Strossmayeru. Zagreb, 3. maja 1884. Hrvati u Istri. — Ženidba između katolika i židova u Hrvatskoj. — Rad Erazma Barčića. — Sitne stvari. 122
825. Strossmayer Račkomu. Gorica, 1. juna 1884. Biskup se vraća u Đakovo. 125

826. Rački Strossmayeru. Zagreb, 14. juna 1884. Ženidba između katolika i židova u Hrvatskoj. — Galerija slika. — Silvij Kranjčević. — Udova Dežman. — Obnova stolne crkve zagrebačke 126
827. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 17. juna 1884. Ženidba između katolika i židova u Hrvatskoj. — Slike, nabavljene u Rimu. — Biskupa kleveću u Rimu 127
828. Rački Strossmayeru. Zagreb, 29. juna 1884. Ženidba između katolika i židova u Hrvatskoj. — Slike iz Rima su stigle. — Izdanje staroslovenskoga Misala. — Položaj Slavena u svijetu. — Metel Ožegović 128
829. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 6. jula 1884. Ženidba između katolika i židova u Hrvatskoj. — Papa Leon XIII. obolio. — O Rusiji. — Proslava smrti sv. Metoda u Velehradu. 130
830. Rački Strossmayeru. Zagreb, 12. jula 1884. Ženidba između katolika i židova u Hrvatskoj. — Vladimir Solovjev. — Rački misli u Rusiju. — Proslava 1000-godišnjice smrti sv. Metoda u Zagrebu. 131
831. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 17. jula 1884. Ženidba između katolika i židova u Hrvatskoj. — Biskup i Vatikan. — Rusi i biskup. — Velehradska svečanost. — Put Račkoga u Rusiju. 133
832. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 21. jula 1884. Fr. Iveković brani stanovište vlade u pitanju ravnopravnosti židova. — Česi i Madžari. . . 134
833. Rački Strossmayeru. Zagreb, 22. jula 1884. Ivekovićev članak. — Političke prilike kod Slavena u Austriji 136
834. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 31. jula 1884. Ivekovićeva afera. — Sitne vijesti. 137
835. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 2. aug. 1884. Ivekovićeva afera. — Josip Miškatović navaljuje podmuklo na biskupa i Račkoga. — Strossmayer i revizija Nagodbe. 138
836. Rački Strossmayeru. Zagreb, 3. aug. 1884. Ivekovićeva afera. — Rački kreće na put s Jagićem u Rusiju. — Rački kandidat kod idućih saborskih izbora. — Sitnice. 140
837. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 9. aug. 1884. Porodica Vojnovića i ruska baština. — Slavenstvu prijeti zlo. — Ivan Zahar. — Biskup se vraća kući 140
838. Rački Strossmaeru. Moskva, 12. sept. 1884. Kako su Račkoga dočekali u Rusiji. — Odesa. — Moskva. — Rusija uopće. — Povratak u domovinu. — Sitne stvari. 141
839. Rački Strossmayeru. Zagreb, 3. okt. 1884. Povratak u domovinu. — Solovjev i katolicizam. — Rusija uopće. — Rezultat saborskih izbora. — Otvorenje Galerije slika. 143
840. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 5. okt. 1884. Solovjev i mitropolita Platon. — Političke prilike u Hrvatskoj. — Otvorenje Galerije slika. . . 144
841. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 10. okt. 1884. Vatroslav Rački. — Otvorenje Galerije slika. — Barun Vranyczany moli biskupa, da kod njega odsjedne. 146
842. Rački Strossmayeru. Zagreb, 15. okt. 1884. Otvorenje Galerije slika. — Rački svjetuje biskupa, da primi poziv baruna Vranyczanyja 146
843. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 16. okt. 1884. Otvorenje Galerije slika. — Biskup obećaje, da će lično doći u Zagreb 147
844. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 18. okt. 1884. Biskup javlja svoj dolazak u Zagreb. — Sitne vijesti. 148
845. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 18. okt. O svom dolasku u Zagreb 148
846. Rački Strossmayeru. Zagreb, 20. okt. 1884. O biskupovu dolasku u Zagreb. 149

847. Rački Strossmayeru. Zagreb, 22. okt. 1884. O biskupovom dolasku u Zagreb. — Program svečanosti otvorenja Galerije slika. — Sitne vijesti. . 149
848. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 23. okt. 1884. Biskup javlja vrijeme svoga dolaska u Zagreb. — Sitne vijesti. 150
849. Rački Strossmayeru. Zagreb, 26. okt. 1884. O otvorenju Galerije slika. — Značaj ove svečanosti. — Sitne vijesti 151
850. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 1. nov. 1884. Grof Đuro Jelačić. — Biskup demantira, da je saborska adresa Neodvisne narodne stranke» njegova« 152
851. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 26. nov. 1884. Politička situacija. — Sitne vijesti 153
852. Rački Strossmayeru. Zagreb, 30. nov. 1884. Poslije otvorenja Galerije slika. — Razgovor kralja Franje Josipa s grofom Teodorom Pejačevićem. — Svečanosti u Velehradu. — Djelo o crkvi Sv. Marka u Veneciji. — Silvij Kranjčević. — Sitne vijesti. 154
853. Rački Strossmayeru. Zagreb, 9. dec. 1884. O Galeriji slika. — O prenosu kosti bana Jelačića. — Slovenska služba božija prilikom svečanosti sv. Metoda. — Sitne vijesti. — Prilike u Jugoslavenskoj akademiji . . . 155
854. Rački Strossmayeru. Zagreb, 6. jan. 1885. Poslije svečanosti otvorenja Galerije slika. — Kršnjavi i Galerija. — Zavod Sv. Jeronima u Rimu. — Imenovanje porečkoga biskupa Flappa. — Sitne vijesti 157
855. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 23. jan. 1885. Navale na biskupa. — Dr. Marjan Derenčin. — Rim i slovenska služba božija 158
856. Rački Strossmayeru. Zagreb, 1. febr. 1885. Sitne vijesti. — Navale na biskupa. — Konkordat od 1855. vrijedi u Hrvatskoj. — Dvoboj Kršnjavi—Pavlović. — Rusija i proslava sv. Metodija. — Biskupova 70-godišnjica. — Profesor Gubernatis 159
857. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 19. febr. 1885. Kapela Sv. Ćirila i Metoda u Rimu. — Izjava kanonika Smetiška. — Grof Gabor Pejačević . 160
858. Rački Strossmayeru. Zagreb, 21. febr. 1885. Biskup se zahvaljuje Jugoslavenskoj akademiji. — Frank u Beču hoće da portretira biskupa. — Sitne vijesti. — Galerija slika 161
859. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 25. febr. 1885. Promjene kod rimske kurije. — Ivan Vončina 163
860. Rački Strossmayeru. Zagreb, 8. marta 1885. Kapela Sv. Ćirila i Metoda. — Kanonik Smetiško. — Rački kod bana grofa Khuena Héderváryja zbog jugoslavenskoga književničkoga kongresa. — Sitne vijesti . . . 163
861. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 8. marta 1885. Velehradske svečanosti. — Kanonik Smetiško 165
862. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 12. marta 1885. Šumarnik Fischbach. — Kardinal Mihalović. — Kapela Sv. Ćirila i Metoda 166
863. Rački Strossmayeru. Zagreb, 15. marta 1885. O biskupovom portretu. — Velehradske svečanosti. — Izložba Matejkove slike 166
864. Rački Strossmayeru. Zagreb, 2. apr. 1885. Biskupov portret. — Kardinal Mihalović. — Proslava sv. Metoda u Zagrebu. — Prilike u Akademiji. — Sitne vijesti 167
865. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 19. apr. 1885. Hrvatska vlada protiv biskupa. — Župnik Činček. — Patrijar Anđelić. — Velehradske svečanosti. — Biskup i kardinal Mihalović. — Kapela Sv. Ćirila i Metoda . . . 169
866. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 8. maja 1885. Peštanska izložba. — Kralj dolazi na manevre u Slavoniju. — Iso Kršnjavi. — Župnik Činček. — Ivan Vončina. — Velehradske svečanosti 170
867. Rački Strossmayeru. Zagreb, 10. maja 1885. Biskupov portret. — Župnik Činček. — Velehradske svečanosti. — Rusija i svečanost sv. Metoda.

— Biskup Posilović. — Rim i slovenska služba božija. — Jedan stari račun Akademijin. — Sitne vijesti 173

868. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 10. maja 1885. Velehradske svečanosti. — Izjava bana u hrvatskom saboru. — Iso Kršnjavi. — Književnički kongres u Beogradu. — Ministarska kriza u Beogradu 175

869. Rački Strossmayeru. Zagreb, 17. maja 1885. Sveta stolica i Slavenstvo. — Velehradske svečanosti. — Prenos kosti bana Jelačića. — Prilike u Jugoslavenskoj akademiji 176

870. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 25. maja 1885. Ban grof Khuen-Héderváry protiv biskupa. — Biskupova korespondencija. — Sitne vijesti . 179

871. Rački Strossmayeru. Zagreb, 9. juna 1885. Navale na Akademiju. — Fotografiranje Đakovačke stolne crkve. — Sitnice 179

872. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 22. juna 1885. Crnkovićeva parnica. — Sveta Stolica i proslava sv. Metoda. — Velehradske svečanosti. — Iso Kršnjavi 181

873. Rački Strossmayeru. Zagreb, 28. juna 1885. Pisma slikara Consonija. — Djelo o crkvi Sv. Marka u Veneciji. — Tužba Crnkovićeva. — Sitne vijesti 181

874. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 29. juna 1885. Velehradske svečanosti. — »Moskovske Vjedomosti«. — »Pester Lloyd« i »Drava«. — Ruska politika. — Biskup misli poslije boravka u Rogacu putovati Dalmacijom, Crnom Gorom i Bosnom. — Biskupova universitetska zaklada 183

875. Rački Strossmayeru. Zagreb, 2. jula 1885. Odgovor Račkoga na biskupovo prediduće pismo. — Tužba Crnkovićeva. — Universitetska zaklada. — Grofovi Draškovići 184

876. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 2. jula 1885. Biskup putuje u Beč. — Tužba Crnkovićeva. — Putovanje Dalmacijom i Crnom Gorom . . . 185

877. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 4. jula 1885. Putovanje u Beč. — Otac Tondini. — Prilike katoličke crkve u Srbiji. — Sud kralja Milana o biskupu. — Putovanje Dalmacijom i Crnom Gorom 185

878. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 16. jula 1885. Političke prilike. — Sitne vijesti 187

879. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 24. jula 1885. Sastanak u Trakošćanu. — Političke prilike u Hrvatskoj. — Sitnice 188

880. Rački Strossmayeru. Zagreb, 9. aug. 1885. Afera sa zem. arhivom u Zagrebu. — Svjetovanje biskupu, da sada ne dolazi u Zagreb. — Barun Ljudevit Vranyczany. — Dr. Frank i dr. Derenčin 189

881. Strossmayer Račkomu. (Beč, oko 24. aug. 1885.). Biskup kod šefa carskoga kabineta Brauna. — Kralj Franjo Josip polazi na manevre u Slavoniju. — Ban grof Khuen-Héderváry 190

882. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 28. sept. 1885. Biskup u Požegi za boravka kralja Franje Josipa. — Madžari i boravak kraljev u Slavoniji. — Opat Marschall iz Beča. — Sitne novosti 190

883. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 12. okt. 1885. Rački odsuđen u parnici s Crnkovićem. — Afera bana grofa Khuen-Héderváryja u hrvatskom saboru od 5. okt. — Arhivska debata u saboru 192

884. Strossmayer Račkomu. Đakovo, oko 20. okt. 1885. Nuncij svjetuje biskupa, da dođe u Beč i da se pokloni kralju. — Biskup objašnjava taj poziv kao neko zlo, što mu prijeti. — Grof Đuro Jelačić i arhivska afera. — Grof Khuen-Héderváry prijeti se biskupu i Račkomu 193

885. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 29. okt. 1885. Poziv u Beč. — Sitnice 194

886. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 30. okt. 1885. Pred odlazak u Beč 195

887. Rački Strossmayeru. Zagreb, 31. okt. 1885. Biskup oklevetan u Pešti i Beču. — Povratak biskupov preko Zagreba 195
888. Rački Strossmayeru. Zagreb, 3. nov. 1885. O audijenciji kod kralja. — Povratak preko Zagreba 196
889. Strossmayer Račkomu. Beč, 4. nov. 1885. Nuncij objašnjava biskupu svoj poziv u Beč. — Audijencija kod kralja 197
890. Strossmayer Račkomu. Beč, 5. nov. 1885. Biskup kod Brauna. — Audijencija kod kralja 197
891. Strossmayer Račkomu. Beč, 5. nov. 1885. Klevetnici biskupovi. — Audijencija kod kralja bez važnosti 198
892. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 29. nov. 1885. Bugarsko-srpski rat; sud biskupov o tome događaju. — Ruska politika. — Politika dinastije Habsburške. — Vereščaginove slike. — Umor biskupov 199
893. Rački Strossmayeru. Zagreb, 6. dec. 1885. Biskup u Zagrebu. — Političke prilike kod Slavena. — Potpora Akademiji 200
894. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 11. dec. 1885. Potpora Akademiji. — Srpsko-bugarski rat. — Biskup nunciju o politici bečkoga dvora. — Sjedinjena Bugarska 201
895. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 1. jan. 1889. Vladimir Solovjev. — Mile Starčević. — Svećenik Rieger. — Političke prilike 202
896. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 6. jan. 1886. Opće prilike. — Sitne vijesti 203
897. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 10. jan. 1886. Vlad. Solovjev. — Grof Ivan Drašković. — Politička situacija u Hrvatskoj. — Sitnice . . . 203
898. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 29. jan. 1889. Opća situacija . . 204
899. Rački Strossmayeru. Zagreb, 28. febr. 1886. Mikolog Schulzer. — Slikar Al. Seitz. — Vatikanski arhiv. — Izborna koalicija kod idućih izbora. — Proces Crnkovićev 205
900. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 5. marta 1886. Mikolog Schulzer. Matija Ban. — Vatikanski arhiv. — Idući izbori. — Publicista Milan Grlović 206
901. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 26. marta 1886. Navale na Akademiju 207
902. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 13. apr. 1886. Al. Seitz, slikar. — Dr. Milan Amruš. — Putovanje u Dalmaciju, Crnu Goru i Bosnu . . . 208
903. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 1. maja 1886. Djelo o crkvi Sv. Marka u Veneciji. — Rački osuđen u procesu sa Crnkovićem 208
904. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 27. maja 1886. Progoni politički. — Henzi-afera u Pešti. — Djelo o crkvi Sv. Marka u Veneciji. — Afera profesora Fr. Spevca. — Crnogorski konkordat 209
905. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 23. juna 1889. Revue d'histoire diplomatique. — Sitnice 211
906. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 2. jula 1886. Vladimir Solovjev. — Sitnice 212
907. Rački Strossmayeru. Zagreb, 4. jula 1886. Afera profesora Spevca. — Sebastijan Brunner — Vlad. Solovjev 212
908. Strossmayer Račkomu. Beč, 9. jula 1889. Savjetnik Heesen. — Spevčeva afera. — Biskup u Badenu 213
909. Rački Strossmayeru. Zagreb, 15. jula 1886. Vlad. Solovjev u Rogacu. — Skandal Marcela Kiepacha. — Sitne novosti 214
910. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 23. jula 1886. Vlad. Solovjev. — Spevčeva afera. — Tondinijevo djelovanje u Crnoj Gori. — Poljaci i Rusi. — Sitnice 215

911. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 24. jula 1886. Sitne novosti. — Otac Tondini. — Vlad. Solovjev 216
912. Rački Strossmayeru. Zagreb, 27. jula 1886. Rački misli doći u Rogatac. — Vlad. Solovjev. — Spevčeva afera. — Sundečić i Pavlinović . . 217
913. Rački Strossmayeru. Zagreb, 26. aug. 1886. Vlad. Solovjev polazi u Đakovo. — Bugarski zapletaji. — Sitne novosti 218
914. Rački Strossmayeru. Zagreb, 15. sept. 1886. Rački u arhivu grofova Blagajskih u Ljubljani. — Potpora Kuhaču. — Bugarski poslovi. — Sitne vijesti 219
915. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 20. sept. 1886. Vlad. Solovjev. — Gladstone. — Rimska kurija. — Politika Rusije. — »Katolički list« . . . 220
916. Rački Strossmayeru. Zagreb, 29. sept. 1886. Djelo o crkvi Sv. Marka u Veneciji. — Dr. Derenčin i proces supruga Jäger iz Osijeka. — Pazmaneum u Beču. — Vlad. Solovjev. — »Kat. list«. — Sitnice . . . 221
917. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 6. okt. 1886. Djelo o crkvi Sv. Marka u Veneciji. — Dr. Derenčin. — Vlad. Solovjev. — Spevčeva afera. — »Kat. list«. — Biskup pozvan na vjenčanje grofa Kulmera 223
918. Rački Strossmayeru. Zagreb, 10. okt. 1886. O zakladi regulatorum episcopatuum. — »Glasnik« prirod. društva. — Vlad. Solovjev polazi u Rusiju. — Spevčeva afera. — »Srijemski Hrvat«. — Dr. Derenčin i parnica supruga Jäger. — Sitne vijesti 224
919. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 14. okt. 1886. Zaklada regulatorum episcopatuum. — Vjenčanje grofa Kulmera. — Vlad. Solovjev. — »Srijemski Hrvat«. — Schlesinger i Miškatović. — Parčić i Frisch u Rimu u zavodu Sv. Jerolima 226
920. Rački Strossmayeru. Zagreb, 18. okt. 1886. Politička situacija i biskupi. — Zaklada regulatorum episcopatuum. — Prilike u Rimu. — Ženidbeni sudovi. — Sitne vijesti 228
921. Strossmayer Račkomu. Osijek, 2. nov. 1886. Sitne novosti . . . 229
922. Rački Strossmayeru. Zagreb, 5. nov. 1886. Svečana sjednica Jugoslavenske akademije. — Matija Stepinac. — Sitne novosti 230
923. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 9. nov. 1886. Odgovor na neka pitanja. — Djelo o crkvi Sv. Marka u Veneciji. — Kršnjavi 231
924. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 21. nov. 1886. O vjeri i nauci . . 232
925. Rački Strossmayeru. Zagreb, 27. nov. 1886. Svečana sjednica Jugoslavenske akademije. — Politička situacija u Hrvatskoj. — Sitne novosti. — O vjeri i nauci 238
926. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 28. nov. 1886. Biskup prorektoru Gustavu Baronu. — Biskup rektoru Franu Vrbaniću 243
927. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 1. dec. 1886. Spevčeva afera. — Politička situacija u Hrvatskoj. — Ruska politika. — Sitnice 267
928. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 4. dec. 1886. Politička situacija. — Biskup ne osjeća se dobro 268
929. Rački Strossmayeru. Zagreb, 16. dec. 1886. Spevčeva afera u hrvatskom saboru. — Svjetuje biskupu odmor i razonodu. — Djelo o crkvi Sv. Marka. — Držanje opozicije u saboru 268
930. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 20. dec. 1886. Spevčeva afera u saboru. — Vlad. Solovjev. — Djelo o crkvi Sv. Marka 270
931. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 24. dec. 1886. Rački nije potvrđen za predsjednika Jugoslavenske akademije. — Što da se radi. — Dragutin Kršnjavi protiv biskupa 271
932. Rački Strossmayeru. Zagreb, 25. dec. 1886. Rački nije potvrđen predsjednikom Jugoslavenske akademije. — Ostaje poslovođom do idućega

izbora. — Žalba na kralja. — Djelo o crkvi Sv. Marka. — Spevčeva afera. — Sitne novosti 272
933. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 30. dec. 1886. Predsjedništvo Jugoslavenske akademije. — Djelo o crkvi Sv. Marka. — Sitne novosti . . . 275
934. Rački Strossmayeru. Zagreb, 6. jan. 1887. Sjednica Jugoslavenske akademije zbog izbora predsjednika. — Posredovanje biskupa Strossmayera kod kralja i bana. — Sitnice. — Govor Fr. Račkoga u skupnoj sjednici Jugoslavenske akademije 2. jan. 1887. 276
935. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 11. jan. 1887. Intervencija biskupova u Beču. — Djelo o crkvi Sv. Marka u Veneciji. — Pismo biskupovo Adolfu Braunu. — Pismo biskupovo banu grofu Khuen-Héderváryju 280
936. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 14. jan. 1887. Madžarska vlada hoće da biskupa stavi pod sekvestar. — Slikar Al. Seitz 285
937. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 16. jan. 1887. Neke suvišne slike u Galeriji slika u Zagrebu 286
938. Rački Strossmayeru. Zagreb, 26. jan. 1887. Djelo o crkvi Sv. Marka. — Ban napustio dalji progon Račkoga. — Sitne novosti. — Politička situacija. — Vl. Solovjev 286
939. Rački Strossmayeru. Zagreb, 29. jan. 1887. Djelo o crkvi Sv. Marka. — Ban kod kralja. — Odlikovanje profesora Barona i Vrbanića. — Grofovi Draškovići 288
940. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 2. febr. 1887. Djelo o crkvi Sv. Marka. — Različite novosti 289
941. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 26. febr. 1887. Djelo o crkvi Sv. Marka. — Rimske novosti 290
942. Rački Strossmayeru. Zagreb, 28. febr. 1887. Boškovićeva svečanost u Jugoslavenskoj akademiji. — Politička situacija u Hrvatskoj. — Sitne vijesti 291
943. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 3. marta 1887. Akcija grofova Draškovića. — Sitne vijesti 292
944. Strossmayer Račkomu. Osijek, 9. marta 1887. Politička situacija u Hrvatskoj pred izbore 293
945. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 16. marta 1887. Biskup i Rački.— Djelo o crkvi Sv. Marka. — Politička situacija u Hrvatskoj 294
946. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 18. marta 1887. Crnogorski konkordat. — Lažne vijesti 295
947. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 20. marta 1887. Biskup se zahvaljuje Jugoslavenskoj akademiji na čestitki 296
948. Rački Strossmayeru. Zagreb, 24. marta 1887. Politička situacija. — Lažne vijesti. — Zbližavanje Srba i Hrvata. — Sitne novosti 296
949. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 27. marta 1887. Politička situacija. — Atentat na cara Aleksandra III. — O konkordatu sa Srbijom. — Rimske vijesti i politika kurije 298
950. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 30. marta 1887. Biskup želi poći u Crnu Goru. — Dr. Milan Amruš. — Pismo biskupovo knezu Nikoli crnogorskomu 300
951. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 31. marta 1887. Politička situacija. 302
952. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 29. apr. 1887. Manje novosti. — Politička situacija. — Akcija grofova Draškovića. — Sitne vijesti . . . 303
953. Rački Strossmayeru. Zagreb, 4. maja 1887. Galerija slika. — Akcija grofova Draškovića. — Austro-ugarska diplomacija i slovenska služba božija u barskoj nadbiskupiji. — Štampanje staroslovenskoga misala. — Sitne vijesti. 305
954. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 7. maja 1887. Smrt matere Franje Račkoga. — Biskup ga zove u Đakovo 307

955. Rački Strossmayeru. Zagreb, 10. maja 1887. Smrt materina . . . 308
956. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 11. maja 1887. Biskup i budućnost našega naroda. — Izborni pokret u Đakovštini. — Staroslovenski misal. — Pismo knezu Nikoli 308
957. Rački Strossmayeru. Zagreb, 10. juna 1887. Izgled izbornoga rezultata. — Nadvojvoda Albrecht u Zagrebu 311
958. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 13. juna 1887. Molitvenik kneza Krsta Frankopana. — Izborni teror 312
959. Rački Strossmayeru. Zagreb, 29. juna 1887. Politička situacija. — Grofovi Draškovići. — Sud Račkoga o situaciji 312
960. Strossmayer Račkomu. Gorica, 2. jula 1887. Biskup nije zadovoljan držanjem Neodvisne narodne stranke. — Njegovo mišljenje o Nagodi hrvatsko-ugarskoj 314
961. Rački Strossmayeru. Zagreb, 5. jula 1887. Politička situacija. — Prilike u teološkom fakultetu u Zagrebu 315
962. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 12. jula 1887. Politička situacija. — Prilike u teološkom fakultetu 317
963. Rački Strossmayeru. Zagreb, 19. jula 1887. Neodvisna narodna stranka. — Sitne novosti. — Poljak Proszynski. — Pitanje misala . . . 317
964. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 19. jula 1887. Profesor Kuhner. — Metel Ožegović 318
965. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 21. jula 1887. Poljak Proszynski. — Politička situacija. — Sastanak s Račkim 319
966. Rački Strossmayeru. Zagreb, 23. jula 1887. Sastanak s biskupom. — Poljak Proszynski 320
967. Strossmayer Račkomu. Rogatac, 28. jula 1887. Biskup vraća se kući. — Kosta Vojnović. — Slovenska liturgija za katolike u Srbiji . . . 320
968. Rački Strossmayeru. Zagreb, 26. aug. 1887. Poljak Proszynski. — Kornelij Jovanović hoće da pokrene jugoslavenski list na Cetinju. — Praška »Politika« 321
969. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 28. aug. 1887. Preporučuje Francuza Pisanija 323
970. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 29. aug. 1887. Srbija. — Poljak Proszynski. — Kornel Jovanović. — Praška »Politika«. — Ivan grof Drašković u Đakovu. — Folnegovićeva afera s Crnkovićem. — Prilike u Rimu. — Vojne vježbe oko Đakova. — Jedan citat iz Guizota 323
971. Rački Strossmayeru. Zagreb, 15. sept. 1887. Prosvjed protiv đakovačkoga izbora. — Politička situacija u Hrvatskoj. — General Ramberg. — Sitne novosti 325
972. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 21. sept. 1887. Politička situacija. — General Ramberg. — Kornel Jovanović. — Liturgičke knjige za Crnu Goru. — Kralj Milan 327
973. Rački Strossmayeru. Zagreb, 9. okt. 1887. Papin jubilej. — Izbor predsjednika Jugoslavenske akademije. — Predstavka zagrebačkoga gradskoga zastupstva kralju. — Sitne novosti 328
974. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 14. okt. 1887. Papin jubilej. — Intervencija biskupova u Beču u poslu izbora predsjednika Jugoslavenske akademije. — Staročeška politika. — Gladstone 330
975. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 18. okt. 1887. Intervencija kod Brauna u Beču. — Sitnice 331
976. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 24. okt. 1887. Intervencija u Beču. — Francuzi u Đakovu. — Vlad. Solovjev 332
977. Rački Strossmayeru. Zagreb, 1. nov. 1887. Situacija. — Papin jubilej. — Grofica Amalija Drašković. — Marko Dragović. — Sitnice 333

978. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 5. nov. 1887. Intervencija u Beču. — Papin jubilej. — Biskup Hranilović. — Sukob s vladom. — Teški dani. — Grofica Drašković. — Poljak Proszynski 334
979. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 5. nov. 1887. Intervencija u Beču. — Biskup o svom zdravlju 336
980. Rački Strossmayeru. Zagreb, 15. nov. 1887. Izbor predsjednika Jugoslanske akademije. — Rački hrabri biskupa. — Poljak Proszynski. — Vlad. Solovjev. — Sitne vijesti 337
981. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 17. nov. 1887. Prilike u Rimu. — Nadbiskup Milinović u Rimu 339
982. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 18. nov. 1887. Izbor predsjednika Jugoslavenske akademije. — Papin jubilej. — Francusko novinstvo. — Vlad. Solovjev i Rim 339
983. Rački Strossmayeru. Zagreb, 9. dec. 1887. Izbor predsjednika Jugoslavenske akademije. — Papin jubilej. — Rusko-austrijski odnosi. — Sitne vijesti 341
984. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 18. dec. 1887. Biskup o govoru Račkoga u svečanoj sjednici Jugoslavenske akademije 7. dec. — Poljak Proszynski. — Hodočašće u Rim. — Kosta Vojnović. — Tko bi sve trebao da ide u Rim 342
985. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 24. dec. 1887. Poljak Proszynski. — Papin jubilej 344
986. Rački Strossmayeru. Zagreb, 27. dec. 1887. Poljak Proszynski. — Kosta Vojnović. — Hodočašće u Rim 344
987. Rački Strossmayeru. Zagreb, 7. jan. 1888. Potpora Kuhaču. — Biskupov jubilej. — Petrogradsko slavjansko blagotvorno društvo 345
988. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 11. jan. 1888. Kosta Vojnović. — Izjava grofa Apponyija. — Jubilej biskupov. — Hodočašće u Rim. — Potpora Kuhaču. — Zbornik slika münchenske pinakoteke 346
989. Rački Strossmayeru. Zagreb, 15. jan. 1888. Kosta Vojnović. — Hodočašće u Rim. — Apponyijeva izjava. — Bakrorezi iz Münchena. — Biskupov jubilej 348
990. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 22. jan. 1888. Odgovor na neka pitanja. — Hodočašće u Rim. — Biskupovi darovi 349
991. Rački Strossmayeru. Zagreb, 29. jan. 1888. Svjetuje biskupu, kako da razvrsta svoje darove prigodom jubileja. — Hodočašće u Rim . . . 350
992. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 5. febr. 1888. Želja Laveleyeva. — Papin jubilej. — Tajna denuncijacija iz Trsta. — Kako je biskup objašnjava. 351
993. Rački Strossmayeru. Zagreb, 15. febr. 1888. Biskupov jubilej. — Želja Laveleyeva. — Jugoslavenska akademija i biskupov jubilej. — Tršćanska denuncijacija. — Petrogradsko slavjansko blagotvorno društvo. — Vlad. Solovjev. — Biskupovo djelovanje u Vatikanskom koncilu 1869—1870. . . 353
994. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 24. febr. 1888. Biskup hvali Jugoslavenskoj akademiji prigodom svoga jubileja 354
995. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 26. febr. 1888. Odgovor na neka pitanja. — Biskup o zaključcima Jugoslavenske akademije prilikom njegova jubileja. — »Katolička Dalmacija«. — Nadbiskup Milinović papi Leonu XIII. — Sitne novosti 355
996. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 26. febr. 1888. Hodočašće u Rim 357
997. Rački Strossmayeru. Zagreb, 3. marta 1888. Jugoslavenska akademija i biskupov jubilej. — Milinovićeva izjava. — Mistifikacija o ruskonjemačkom predstojećem ratu 358
998. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 6. marta 1888. Mistifikacija o ruskonjemačkom ratu. — Izjava nuncijeva Frani Buliću 358

999. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 10. marta 1888. Poljak Proszynski. — Situacija u Evropi. — Umro kardinal Czacki 359
1000. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 19. marta 1888. Biskup daruje Jugoslavenskoj akademiji 10.000 for. 360
1001. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 23. marta 1888. Biskup kreće na put. — Papin jubilej 360
1002. Rački Strossmayeru. Zagreb, 23. marta 1888. Povratak iz Đakova. — Hodočašće u Rim. — Sitne vijesti 361
1003. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 24. marta 1888. Prilike u Rimu. — Biskup na putu 362
1004. Rački Strossmayeru. Zagreb, 26. marta 1888. Papin jubilej. — Hrvatsko hodočašće u Rim 362
1005. Strossmayer Račkomu. Rim, 17. apr. 1888. Audijencija kod pape. — Sitne novosti 363
1006. Strossmayer Račkomu. Đakovo, oko 2. maja 1888. Povratak preko Zagreba. — Prilike u Rimu. — Vlad. Solovjev. — Kraljica Natalija . . . 364
1007. Rački Strossmayeru. Zagreb, 10. maja 1888. Slikar Lodovico Seitz. Crnogorsko parobrodarsko društvo. — Fotograf Standl. — Kraljević nadvojvoda Rudolf ima doći u Zagreb. — Medicinski fakultet zagrebačkoga universiteta 365
1008. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 16. maja 1888. Odgovara na neka pitanja Račkomu. — Sitne vijesti 366
1009. Rački Strossmayeru. Zagreb, 23. maja 1888. Slikar Lodovico Seitz. — Nadbiskup Mihalović. — Srbi i novi školski zakon. — Sitne stvari. — »O cerkvy«. — Ramadanović iz Kotora. — Valtazar Bogišić 367
1010. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 28. maja 1888. Dolazak kraljevića nadvojvode Rudolfa u Zagreb. — Biskup misli doći u Zagreb 369
1011. Rački Strossmayeru. Zagreb, 1. juna 1888. Kraljević nadvojvoda Rudolf. — Barun Ludovik Vranyczany. — Knez Baltazar Odescalchi daruje Galeriji slika dvije ogromne slike 369
1012. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 5. juna 1888. Biskup javlja svoj dolazak u Zagreb 370
1013. Strossmayer Račkomu. Osijek, 8. juna 1888. Biskup javlja, da je obolio i ne će doći u Zagreb 370
1014. Rački Strossmayeru. Zagreb, 11. juna 1888. Zabuna zbog biskupova nedolaska u Zagreb. — Rački pokazao kraljeviću Rudolfu Galeriju slika. — Što znači ta posjeta 371
1015. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 13. juna 1888. Povratak biskupov u Đakovo. — Biskup javio je kraljeviću nadvojvodi svoju bolest. — Nadbiskup Milinović i štampanje misala 372
1016. Rački Strossmayeru. Zagreb, 24. juna 1888. Predstavka hrvatskoga episkopata saboru glede novoga školskoga zakona. — Nadbiskup Milinović i štampanje misala. — Opća politička situacija 372
1017. Strossmayer Račkomu. Đakovo, 26. juna 1888. Posjet kraljevića nadvojvode Rudolfa. — Prilike u Hrvatskoj. — Biskup i nadbiskup Stadler. 373
1018. Rački Strossmayeru. Zagreb, 27. juna 1888. Politička situacija u Evropi. — Manje novosti. — Sveta stolica i Njemačka 374

ĐODATAK.

Spisi o prvom sastanku jugoslavenskih književnika u Zagrebu i o parnici Rački-Crnković 375
Indeks lica 415

726.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 5. jan. 1882.

Dragi moj brate!

Već odavna sam kanio Vam pisati, da bi po momu mnijenju dobro bilo, da Pavlinovića i Sundečića imenujemo članovima naše Akademije. Preveć rigorozni — mislim — ne bi smjeli biti, jer će nam inače Akademija izumrijeti. Mogla bi (se) i kod nas navada uvesti francuske akademije, to jest da novoga člana uvijek uvede i predstavi koji stariji član Akademije kritičkom recenzijom njegovoga dosadanjega rada, čim bi se moglo ponešto ispraviti i izgladiti ono, što je možebit odveć apsolutno i hrapavo. Ja mislim, da bi takovo imenovanje[1] dobro u narodu djelovalo, osobito ako bi se ujedno i katolički i istoč(ni) svećenik imenovao.

Kako stvar Kostina stoji?

Sto put i t. d. Vaš brat

5./I. 1882. Strossmayer, biskup.

[1] Pavlinovića i Sundečića.

727.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 11. jan. 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Imam Vam odgovoriti na dva pisma.

Čitali ste odgovor „Dravi"; mislim, da ćete biti s njim zadovoljni.[1] U ostalom s patrijaršijom Teofana zla kob.[2] Uz to lukavi Jovan[3] iz same pohlepe ulovio se. Položaj njegov svakako je uzdrman. Čuje se, da se Madžari ne bi bili Teofanu toliko protivili, ali da se kralju zamjerio od posljednjega bosanskoga ustanka,[4] pa da mu je i život njegov raskalašen dobro poznat. Čudim se samo srpskoj narodnoj stranci, da je htjela povjeriti svoju crkvu tako frivolnu čovjeku, koji bi napokon služio i protusrpskim svrham. Ljudi zaslijepljeni! I to vele, da je Cara uvrijedilo, što je Teofan, da se Madžarom dopadne, u našem saboru kazao, da nam godina 1848. nije drugo donijela, nego spomenik (Jelačiću), koji imade oči, a ne vidi i uši, a ne čuje.[5] Tu pogrdu je Car protegao i na dinastiju.

Kod naše vlade komešanje bez kraja i konca, osobito od nove godine. Naši i bivši krajiški činovnici grizu se, jedan kopa pod drugim, a nema glave koja ravna! Same spletke. Živković radi proti Derenčinu, jer bi rado mjesto njega Pirku,[6] bivšega pravosudnoga predstojnika kod krajiške vlade. Kada dođe Vončina, ovaj će kopati pod Živkovićem, koji spletkari proti Vončini. I to Vam je visoka politika! Ban je igračka u ruci tih spletkara.

Kosta Vas je obavijestio o najnovijoj mijeni u njegovu pitanju.[7] Kada je ban odlazio u Beč, rekao mu je Jovan, neka govori s Carem o Kosti; ali da mu je ban odvratio: *„Darüber werde ich nie mehr mit dem Kaiser sprechen"*. Oni se još uvijek nadaju, da će Kosta popustiti. Veli se, da je ban *„in forma"* dobio zadovoljštinu, ali da mu je dano razumjeti, neka ipak tu neugodnu stvar poravna. Sada se ljute opet na Vrbanića, što ne polaže mandata.[8] Živković ga je dao k sebi zvati, a on mu pismeno odgovori, da ne će doći, osim ako se razgovori njihovi postave u zapisnik, jer da ga je iskustvo naučilo, kako se riječi izvraćaju. Evo gledajte u kakovih okolnostih živimo!

Miškatović sada živi o potpori, koju dobiva iz dispozicionsfonda preko Živkovića.

Što se Vašega mišljenja glede imenovanja Pavlinovića i Sundečića za akademike tiče, dozvolite, da Vas sjetim na naše razgovore o takovu predmetu. Ja priznajem vrline jednoga i drugoga, ali: a) ni jedan ni drugi ne rade na strukah, koje po akademičkih pravilih spadaju u djelokrug naše Akademije, a te su: filologija, historija, pravo, filozofija, matematika, prirodoslovje sa svimi pripomoćnimi znanostimi; b) oba nisu se ni jednom raspravicom odazvali u spisih Akademije, prem se svaki prilog rado prima. Svaki književnik naški, koji želi stupiti u naše kolo, treba da se radom prijavi. Kod stranih učenih (ljudi) možemo paziti samo na zasluge njihove za znanost; naši valja da sudjeluju. Tko toga ne čini, a umije i može, tim pokazuje, da mu do akademičkoga odlikovanja ništa ne stoji. Ako dakle Pavlinović i Sundečić žele stupiti u naše kolo, neka pišu za Akademiju. Mi i onako imamo od starije doba dosta balasta; novijega nam ne treba! Bolje da je 15 do 20 r a d i n i h akademika, negoli da ih bude pedeset, a da ne rade.

Kod buduće svečane sjednice, koja će se valjda držati prigodom otvorenja Galerije, i kod koje — nadamo se — prisustvovat ćete i Vi, misli se imenovati za akademike nekolicinu domaćih književnika, koji su se posljednjih godina iskazali. U Dalmaciji sada je jedini Zore,[9] koji radi i sudjeluje, i to dobro radi. Ovih dana opet je poslao jednu radnju. Nama treba radinih ljudi, pa i ne bili ženijalni. Počeo je i vinkovački Schulzer[10] sudjelovati; i njega mislimo izabrati za člana.

Ovo su moji nazori, ako i strožiji, ali za procvat Akademije jedino prikladni. Mislim, da ćete ih uvažiti.

Kuća je već u redu. Sada mislimo prirediti skele za ponamještanje slika. Mogu li doći ovamo do jeseni? Valjalo bi u Đakovu polagano pripravljati sanduke za slike.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Jedva si možete misliti, kako sam ja u poslu. Nikada skoro odmora, a na sve strane vuku. Ali, hvala Bogu, zdrav jesam i čil. Sretnu imadem ćud, što mi je duh uvijek elastičan. Za književne radnje najviše mi noćno doba godi. Kod žrijebanja u društvu umjetnosti dobili ste lijep ćilim.

Izručujući se i t. d.

U Zagrebu 11. siječnja 1882. Fr. Rački.

[1] Up. o tome drugu knjigu ove „Korespondencije" str. 426—427 (br. 717).

[2] Teofan Živković, vladika plaščanski, bio je izabran srpskim patrijarhom, ali nije potvrđen; up. „Korespondencija" II. 418 bilj. 6.

[3] Jovan Živković, tada odjelni predstojnik hrvatske zemaljske vlade, brat Teofanov; up. „Korespondencija" II. indeks s. v.

[4] Misli se na ustanak u Hercegovini u drugoj polovini 1881. i u prvoj polovini 1882. (up. Напор Босне и Херцеговине за ослобођење и сједињење. Сарајево 1929. 71—78).

[5] U sjednici hrvatskoga sabora dne 10. febr. 1881., za generalne debate o izvještaju regnikolarne deputacije s madžarskom deputacijom, reče episkop Teofan Živković, s obzirom na pitanje sjedinjenja Vojne Granice s Hrvatskom, ovo: „Reklo se je ovdje dalje, da je za dobiti Granicu svaka i najmanja žrtva bila ne nužna. Danas da je već politička konstelacija takova, a sutra bit će još bolja, da mi Granicu dobiti moramo. Moguće je da je tako, ali može da bude moguće što i tomu protivno. Ta politička konstelacija nije bila svagda jednaka. Prije nekih 30 godina (t. j. 1848.) bila je ona sasvim drugačija. Pa što nam je od one ostalo? Ništa drugo do onaj krasni monument na trgu Jelačićevu, što — da se poslužim biblijskim riječima — oči ima a ne vidi, uši ima a ne čuje. (Gibanje)." Saborski dnevnik 1878.—1881. vol. II. (Zagreb 1904.), 1192—1193.

[6] Ivan Pirka, vitez reda željezne krune III. razreda.

[7] Up. „Korespondencija" II. 401 i dalje.

[8] Up. „Korespondencija" II. 422.

[9] Luka Zore, profesor u Dubrovniku (up. „Korespondencija" II. indeks s. v.).

[10] Stjepan Schulzer, mikolog (up. „Korespondencija" II. 326).

728.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 23. jan. 1882.

Dragi moj brate!

Što se Akademije tiče, imate pravo. Što meni brige zadaje u tomu obziru jest, da će poslije nas nestati možebit članova, koji bi posle akademičke takom mudrošću, neodvisnošću i plodovitošću nastavili, kô što se danas vode. O tomu treba ozbiljno misliti. I Vi ste, moj mili braco, doprli do polovine Vašega vijeka.

Što se prenošenja moje galerije tiče, ja mislim, da se Kršnjavi mora u maju uputiti k meni, da stvar sam tako rukovodi, da se i bez štete i bez velikih troškova stvar obavi. Obaviti se pako ima stvar na svaki način na dvaput. Jedan dio slika proljećem nek se premjesti, a drugi jeseni poslije posvećenja stolne crkve. Galerija pako može ostati za publiku dotle zatvorena, dok se sve slike ne prenesu. Ja ću međutim već sad opredijeliti mali *comité*, koji ima pripravne korake u tomu obziru učiniti.

*

Što se našega Koste tiče, ja mislim, da mu se ne će pomoći.

Žao mi je, što je ime i ugled Pape u židskih novinah bio obružen.

Ja mislim, ako mi iole zdravlje — koje je od nekoga vremena preslabo — dopusti, skoro u Trst, da Albertinu pohodim. U povratku bi se rad na jedan il dva dana navratio u Zagreb, ako me gnusoba naših javnih stvari od toga ne odvrati.

Moji spahinski činovnici ne valjaju ništ ter svojom lakomosti, a lako i podmitljivosti čine mi brige i boli neizmjerne, i daju povoda, da vlada na me navaljuje. Da me najviši razlozi ovd ne drže, odmah bi se u mir i zabit povukao.

Sarajevski (nad)biskup[1] bio ovd, al tako, da nije mogao sa mnom ni jedne riječce progovoriti. Ja mislim, da je to hotomice učinjeno. Čini mi se, da taj čovjek nema dost oštrine duha i slobodne volje. Pričinilo se ovd svima, da pod nekim tutorstvom Hoeppergerovim[2] stoji. O kanonicih bosanskih mlogo ne držim. Budalaština je prezirati i odstranjivati fratre — jedini elemenat, s kojim može i mora raditi. Bog mu bio u pomoći! Kad čovjek pomisli, da ga u Bosni Dessewffy i Lapenna pozdravljaju, zazebe mu srce.

Ako je ono izbiljam istina, što se govori, da se je gori[3] zamirilo Teofanu ono, što je o banu Jelačiću rekao, onda je to pravo. Uopće, čudno je, kako se moglo i pomisliti na tako razvratna čovjeka, a još je čudnovatije, da se Joco može uzdržati prema onimi članci, koje o njemu donaša „Srpski narod“.[4] Sve naše javno biće prava je anomalija i zagonetka. Čuje se ovd, da će Kostu zamijeniti Derenčin, a Dianišku Bojničić;[5] alaj sreće za naš universitet i za našu vladu! Valjda tu dvojicu[6] valja nagraditi, što su tako lijepo stvar božiju i crkve raspravljali.[7] Naš je siromašni narod, ako mu Bog sam ne pomogne izvanrednim načinom, izgubljen. Onaj članak o našoj mladeži, koja surovim načinom napada ljude na ulicah, sigurno ste vi pisali.[8] Sto put i t. d.

23./I. 1882. Strossmayer.

[1] Josip Stadler, up. „Korespondencija“ II. indeks s. v.

[2] Fidelin Hoepperger; up. „Korespondencija“ II. indeks s. v.

[3] U Beču.

[4] „Српски народ“, politički list, koji je izlazio dva puta nedjeljno u Novom Sadu od 1869. do 1884.

[5] Andrija Dianiška, inače zagrebački protestantski župnik, bio je učitelj madžarskoga jezika na universitetu, ali zbog demonstracija nije mogao da nesmetano vrši svoju službu. Zbog toga je onda imenovan učiteljem madžarskoga jezika dr. Ivan Bojničić, docnije i arhivar. Profesorska stolica madžarskoga jezika u filosofskom fakultetu popunjena je tek 1903. (Prof. dr. Kazimir Grekša, do oktobra 1918.).

[6] To jest: Derenčina i Bojničića.

[7] Up. „Korespondencija“ II. 356 i dalje.

[8] „Obzor“ od 17. jan. „Otpor proti Nijemstvu“ (početak). Članak se još nastavlja i u broju od 18. jan., ali potpisa ni šifre nema.

729.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 4. febr. 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Prekojučer bijaše Stojanović[1] kod mene, koji uz pozdrav moli me, da Vam slijedeće javim:

Stojanović je imao dosta posla, dok je Živkovića i bana skłonio na onakav otpis, kakav je poslan na đakovačku podžupaniju, t. j. da se zabrana sječe (šume) digne. Ali pošto je vlastelinstvo i onako očitovalo, da misli prihod od rasprodanih šuma upotrijebiti u šumske kulturne svrhe, to je ban zahtijevao, da Vam se samo kamati, a ne i glavnica u onu svrhu dopitaju. Stojanović se je i tomu protivio, ali morao je napokon popustiti, da glavnu stvar spasi. On vidi, da je to za Vas sekatura, ali misli, da si toga radi mnogo ne razbijate glave, jer se i to dade za kratko promijeniti i popraviti. Stojanović naime poručuje, da vlastelinstvo za kakova dva mjeseca podnese vladi nov rekurs, kojim bi molilo, da se ono ograničenje digne, jer da mu ruke bez potrebe i koristi sprečava. On će tada nastojati, da se Vašoj želji zadovolji, a nada se i uspjeti.

U ostalom — misli Stojanović — da bi vlastelinstvo imalo sastaviti gospodarstveno-šumsku osnovu, po kojoj bi se tada šume i sjekle i gojile. Taj posao uz veliki opseg Vaših šuma zahtijeva dakako mnogo i vremena i troška, a misli, da Vaše sadanje šumsko osoblje uz obične dnevne poslove ne bi moglo i taj obaviti. Ako je tako, mogli biste pozvati moga brata[2] te ga upitati, ili još bolje, da Vam predlog učini. Ove godine svršit ćete — hvala Bogu — stolnu crkvu, a tim će Vam velik trošak otpasti. Onda ćete moći nešto više u rečenu svrhu izdati.

I ja sada uviđam, koliko brige i neugodnosti zadaje gospodarstvo, osobito uz naše primitivne odnošaje. I naš Kaptol kuša ovo i ono; osobito nas nekoliko tjeramo, da se racionalno gospodarstvo uvede. Što je sada nešto više kontrole, pokazuju se dobre posljedice, te se dogodilo, da su nam naša hrvatska dobra prošle loše godine više unesla, negoli banatsko, koje uz azijatske odnošaje u Ugarskoj svaki dan to više strada. Ako se naša gospodarska uprava postupno popravi, nosit će nam naša dobra dva puta više. A zašto ne bi za tim težili? Jedino svećenstvo jest kod nas neodvisno, pa bude li izobraženo i imućno, bit će po narod bolje. Vaš primjer najboljim nam je dokazom.

Pitanje Vojnovića i Vrbanića stupilo je u novu fazu. Sada se ne traži od njih, da polože mandat, nego da dadu očitovanje, da § 66. Nagode nije falsifikat![3] Na to je Vončina sveo to pitanje. Svakako će puknuti ovamo ili onamo. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu, 4. veljače 1882. Fr. Račkí.

Zaboravih Vam priopćiti, što mi urednik tršćanske „Naše sloge“, A. Karabaić,[4] pisa.

Po narudžbini Vašoj, veli, šalje već sedam godina „Našu Slogu“ četrnaestorici slavonskih učitelja, a da dosada nije pretplatnina isplaćena. Nadalje da ste u srpnju pr. g. naručili 20 knjižica „istarskih narodnih pjesama“, koje također nisu isplaćene. Dajte ovo pregledati po svojem tajniku, pak onda ili poslati ravno u Trst novac, ili ovlastite mene, da ja isplatim na Vaš račun, ili s uredništvom uredim. Poslije smrti biskupa Dobrile list „Sloga“ je u čestoj neprilici, pa je on ipak neophodno nuždan, da se narodna svijest u Istri budi. Vitezić s ostalimi rodoljubi misle izdati dionice za potporu „Sloge“, koja bi se u tjednik pretvorila. I ovdje smo nekoliko dionica raspačali. Preporučam i Vam, jer će se samo tako Istra povratiti narodu. Siromah Dobrila radio je, koliko je mogao.

[1] Ante Stojanović, odsječni savjetnik hrv. zem. vlade, nekoć član hrvatskoga sabora (up. „Korespondencija“ I. i II. indeks s. v.).

[2] Šumarnik Vatroslav Rački (up. „Korespondencija“ I. i II. indeks s. v.)

[3] Tu se nišani na t. zv. „krpicu“ u pitanju Rijeke; up. „Korespondencija“ II. 402 bilj. 3.

[4] Pop Ante Karabaić, up. „Korespondencija“ II. indeks s. v.

730.

Strossmayer Račkomu.

[Trst], 16. febr. 1882.

Dragi moj brate!

Ja ću po svoj priliki odavle se na čistu srijedu[1] krenuti odmah kući. Rad bi znao, da li vlak, koji jutrom odavle odilazi, u savezu stoji sa vlakom, koji iz Zagreba ide u Zákány. Ako je tako, onda bi ja mogao odavle preko Zagreba doći u Zákány isti dan i u Zákányu prenoćiti, a sutradan u Osijek prispjeti poslije podne. Molim Vas ubavijestite se o tome i javite mi.

Pozdravljaju Vas moji. Pozdravite Kostu i recite mu, da namjeravam odavle odmah doma, a ako bude nužde, da ću poslije u Beč.

Sto put i t. d.

16. febr. 1882. Strossmayer.

[1] 22. februara.

731.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 16. febr. 1882.

Preuzvišeni gospodine!

U privitku šaljem Vam: a) knjižicu glaseću na 40.000 for., b) kamate do konca g. 1881., jer se kamate zaključuju s četvrti godine, u iznosu od 1.091 for. 41 nč. Pošto sam bio s Vašom dozvolom dne 11./9. pr. god. digao 1.000 for. za Vaše potrebe, te ih opet od onih 10.000 for. povratio i tijem glavnicu od 40.000 for. iscijelio, to se po priloženoj noti[1] imaju odbiti kamati

na 1.000 for. u iznosu od 24 for. 50 nč. Prema tomu šaljem Vam u gotovom 1.066 for. 91 nč., koje posljednje, t. j. 91 nč., pridržavam za poštarinu. Dakle u prilogu naći ćete 1.066 for. Od 1. siječnja o. g. teku nove kamate na 40.000 for., koje možete, ako Vas je volja, dizati svake četvrt godine.

Kada ste odavle otišli bili, dobio sam iz Đakova pismo od brata Vatroslava, u kojem mi glede šume i svoje osobe piše slijedeće: „U mjesecu svibnju 1881. tražio je neki trgovac osječki Fischer na prodaju šume, te je nudio stanovitu cijenu. Upitan je za to — rekao sam u sjednici — da li je cijena prema današnjoj konjunkturi dobra, našto se je u XI. sjednici od 21. svibnja predlog trgovčev u pretres uzeo i biskupu predložio. Na ovo je biskup doslovce u protokolu sjedničkom slijedeće odgovorio i napisao: „Nek se stvar prosudi pod neposrednom upravom direktora. Mandtovu šogoru i drugim nek se ovo saopći, da vidimo, što se uopće o tom sudi.“ Boellein je nato drugi dan otišao u Osijek te ponudio prodaju Mandtovu šogoru i drugim trgovcem, ali ne nađe kupca. U sjednici XIII. od 28. svibnja, dakle sedam dana kasnije, prijavio se je neki bečki trgovac Kern, da bi on kupio šume neke, te je ponudio nešto više nego Fischer. Uprava je tu ponudu preporučila biskupu, a biskup je u sjedničkom protokolu na to doslovce slijedeće odgovorio: „Što se prodaje drva tiče, nek stvar dotle čeka, da dobijemo što više, i meni potanko izvješće podnese.“ Po ovom sudeć mislio sam, da biskup ne će da proda, te nisam više na to ni mislio. Kad ali ujednoć 30. svibnja, dakle dva dana kašnje, bijah pozvan u kancelariju, gdje sam našao Boelleina i Hrvata M(irka) za stolom, i došav k Boelleinu reče mi, da idem u drugu sobu k Hrvatu; te došav k njemu kaže mi, da mu od tih i tih šuma donesem parcele, što i učinih; te donesav na komadiću papira ubilježene parcele upitah ga: je li me još treba, našto odgovori mi, da ne treba. Odoh kući, no najednoć dobih treći dan gotov ugovor sa trgovcem Fischerom, potpisan biskupom, „znanja i ravnanja radi“, pa se začudih, kako je biskup prodao, dočim je 28./5., dakle dva dana prije, rekao u protokolu, da se sa prodajom čeka. Evo to ti je živa istina, pa ja nisam ni kod kontrakta sudjelovao, pa sad nasta prava hajka. Čim je počeo trgovac raditi, najprije u „Djedovom dolu“, urotio se je Dunđerović i podžupanijski tajnik, pak staviše u ime podžupana zabranu, jer da je „Djedov dol“ mlada šuma — i t. d. i da je prodaja nevaljana, da se tud „gšeft“ pravi i t. d. . . . Sada se biskup na mene ljuti, pa je toliku mržnju, potican od drugih, na mene bacio, kano da sam ja njega tim osramotio, a ja nisam pri tom ni sudjelovao . . . Predbacio mi je Preuzvišeni i to, da — prem je vlada već prije šest godina naložila, da se gospodarska osnova učini i podnese na odobrenje — nisam ništa učinio. A ja odgovorih, da se je baš ovih šest godina segregacija najviše izvađala, te još nisu bile odlučene općinske šume od vlastelinskih; da nisu još ni danas granice između vlastelinskih i općinskih šuma učinjene, a dokaz tomu je to, što sam ja urgirao i urgirao podžupaniju da to učini, a ona nije; pače spomenuh biskupu i to, da je on sam vladi pisao glede toga, pa do današnjega dana nije učinjeno ništa. Prije nego se to ne svrši, nije moguće gospodarske odnose načiniti, a rekô sam, da

je inžinir Krauss već prije dvije godine dobio nalog, da mi mape načini, jer ih ni sada nemamo, u kojih se mora vlastelinski posjed izlučiti i t. d., pa ni sada nije sve to gotovo. Kako dakle mogoh gospodarsku osnovu sastaviti? . . . Moji neprijatelji uvjerili su biskupa, da imadem 50.000 for. Kuda sreće, da imam i peti dio, jer ne bi Tebe bio zamolio, da mi za kup vinograda uzajmiš . . ."

Evo, ja sam, Preuzvišeni, držao za potrebito priopćiti Vam taj izvadak za Vaše ravnanje. Jedino što Vas molim je to, da izvolite prije konačne osude sam strogo istražiti, u koliko je i je da li je moj brat kriv? Ako je, ja ga ne ću zagovarati. Dosada držao sam ga za poštena; žao bi mi bilo, da sam se i ja i sa mnom drugi u sudu prevarili. Imam iskustva kod uprave kaptolskih dobara, da često činovnici jedan proti drugomu pred gospodarom govore. Žalibože tako je kod nas u svemu i svačem. Stoga, kako rekoh, izvolite se sami osvjedočiti.

Poslije Vašega odlaska u stvari Vojnovićeve i Vrbanićeve afere nastupila je ta promjena, da se prvoga misli uspostaviti, a drugoga otpustiti; ali da od toga odvraćaju bana Krestić i Živković. Vidit ćemo, što će sutra biti!

Inače ništa novoga, van da je odavle bečkim listovom o Vašem s banom sastanku brzojavljeno, da ste ga nastojali uputiti o potrebi i koristi opozicije. Gledajte se u Beču sastati s Riegerom, Hohenwartom, Filipovićem J(osipom), Ožegovićem i t. d. Vaše Preuzvišenosti i t. d.

U Zagrebu 16./2. 1882. Fr. Rački.

[1] Sada je nema.

732.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 18. febr. 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Ne samo iz posljednjega Vašega štovanoga pisma od 7. t. mj.,[1] nego i iz predašnjih, ne samo ja, nego i prijatelj Vojnović iz pisama, koja na nj upravljate, razabiremo i o tom se razgovaramo, da Vašu ćud i Vaše duševno raspoloženje nalazimo od neko doba znamenito alterirano. S Vama i u Vama je zavladao neki pesimizam, koji se ne može dovesti u sklad s Vašim enciklikami ni drugimi društvenimi enuncijacijami. U ovih govorih biskup prosvijetljen, koji i za ovimi nevoljami današnjega vremena (a kada ih nije bilo) vidi božiju Providnost, vidi viši poredak moralni, koji mora zavladati svijetom i koji se upravo u najvećih protivštinah i najvećih konfuzijah svjetskih najjasnije opaža. U listovih pako govori skoro kakav adepta, ako ne Hartmannove filozofije, a ono modernoga pesimizma, koji je zavladao mnogimi umovi naše dobe.

Otkud taj nesklad? Ne ćete mi zamjeriti, što si uzimam slobodu, da otkrijem uzrok, u koliko sam se dosada ustručavao dirnuti u tu žicu. Mislim,

da imate kroz toliko godina toliko dokaza za moju naprama Vam privrženost, da ćete mi rado dopustiti, da me na ove retke nuka samo obzir na Vašu osobu, a ništa drugo.

Vam ovu pečal duha, taj pesimizam, rađa ne politika, ne javno stanje Evrope i naše domovine, jer ako sve to i nije onako povoljno, kako biste želili, ipak nije ni takovo, da bi pesimizam opravdan bio. Vrelo tomu pesimizmu jest u Vašoj najbližoj i najneposrednijoj okolini.

Ima ljudi, koji kada nastoje da se dočepaju upliva ili da taj upliv do kojega su došli sačuvaju, kod vlasti ili vlastodržaca nastoje se pokazati nužnima, ili što Nijemac veli *„unentbehrlich“* (nenadoknadivi). Stoga oni najprije narišu predašnje stanje, koje je prije njih postojalo, što crnijim bojami. Svi su im ljudi varalice, lopovi, oni sami anđeli i ljudi Providnosti. Takav se jedan „nenadoknadivi“ došuljao, preuzvišeni gospodine, do Vaše nam i cijelom narodu mile osobe,[2] Vi ste si sami po svojoj volji i po svojem razboru izabrali i ponamjestili činovnike u svojem vlastelinstvu. Kroz 30 godina upravljali ste timi organi svoje dobro. Prihodom toga dobra učinili ste tolike divne zadužbine u narodu i Crkvi: utemeljili Akademiju i sveučilište, sagradili monumentalnu prekrasnu crkvu, pomnožili glavnicu za dječačko sjemenište i t. d., i t. d. U kratko: milione prigospodarili ste i izdali u najblagotvornije svrhe. Nakon 30 godina, nakon tolikih dobročinstava dolazi čovjek te Vam kaže: Zar ne vidite, Preuzvišeni, kako su svi, svi bez iznimke Vaši činovnici tati, lopovi, varalice, te Vam gospodarsko stanje vlastelinstva riše bojami najcrnijimi. A tko je taj čovjek? Zar izučeni ili praktični na glasu gospodar? Zar svećenik *secundum cor dei*. Ob onom prvom ni lijeka, ni truna. Toliko teoretičko i praktičko znanje u gospodarstvu i ja si usvajam, pa ipak ne bi htjeo biti tako drzovit, da preuzmem ravnanje velikoga vlastelinstva. A glede svećeničkoga života jedan je glas u Vašoj biskupiji i izvan nje, da je taj čovjek Miškatović II, s tom razlikom, da Miškatović I imade toliko snage, da ne nosi više haljine svećeničke, koja mu nije više dolikovala i koja mu je pretijesna bila. Bila je svih nas pogrješka, što nismo Miškatovića I u svoje vrijeme sjetili svećeničkih dužnosti; tko zna, ne bi li se bio popravio? Tim nam se veća dužnost namiće bar od uplivnoga mjesta ukloniti Miškatovića II, kojega Vaši svećenici nisu vidili davno misu služiti, a svi znadu za njegove pohote, ništa manje nego svećeničke. To je stvar savjesti. Upitajte se, Preuzvišeni, u svojoj blizini, upitajte svoje najodličnije i u pravom znamenovanju riječi dostojne svećenike.

Taj dakle Miškatović II, dočepav se Vašega povjerenja, dezavuira Vašu 30-godišnju prošlost u jednoj struci Vašega javnoga života te čini *tabulam rasam*. Uz ostalo ovdje je kod jednoga činovnika, lijenčine prvoga reda i bez svakoga ugleda kod vlade, otvorio *Werbbureau* za Vaše vlastelinstvo, tako da se ljudi kod vlade smiju. Pa kada je ban toga istoga činovnika poslao prije kratkog vremena k Vam, rekao mu je uz ostalo: „Ako si biskup ne zna sam izabrati valjanoga taksatora, Vi mu ga oktroirajte.“ Ovaj isti činovnik čudi se, kako je Vaš doglavnik mogao od kompetenata najnesposobnijega namjestiti,

kojega mu ni on nije mogao preporučiti. A nije ni čudo, jer se ferblanjem,[3] pa koliko dugotrajnim, ne stiče gospodarsko znanje.

O tom doglavniku Vašem *in oeconomicis* dolaze vladi takvi glasovi, da se, Preuzvišeni, niti ne čudite, ako se ona, koja Vam i onako nije sklona, umiješa i ondje, gdje se inače umiješati ne smije.

Ovaj dakle čovjek drži Vas u neprestanom grozničavom stanju, jer se hoće da učini *unentbehrlich*. I odavle onaj nemir i onaj pesimizam, koji se odziva iz Vaših privatnih listova. Vi se toga stanja ne ćete riješiti, ako se ne osokolite, pak cijeli taj posao ne uhvatite za neko vrijeme neposredno u svoje ruke te ne učinite u svojem vlastelinstvu red u pravom smislu riječi. Ali red se ne čini, ako se sve rastjera, pače uz takove okolnosti ne možete ni dobiti čestitoga činovnika. Tko će služiti vlastelinstvu, u kojem ne samo nije siguran za mirovinu, nego je svaki dan izvržen hiru jednoga čovjeka, i to čovjeka neznalice? Jedan mladi činovnik bio je otišao dolje, ostao je 15 dana, te se vratio natrag, pak sada svuda pripovijeda, kakav je red u Đakovu.

Ja, Vojnović i drugi Vaši iskreni štovatelji došli smo do toga uvjerenja, kano da si je *malus genius* uzeo za zadaću, da Vam posljednje godine života čim više ogorči. Vi ste, preuzvišeni gospodine, kroz 30 godina proizveli tolika slavna djela, da ste zaslužili pokoj i mir u posljednje dane života, a toga imate sada manje nego ikada prije. Vam se sada opisuje sve kano zgoljni pakao, da nekoga priznate za anđela raja. Dopustite mi u savezu jednu primjedbu, koja će se možebit osobnom smatrati. Vam je moj brat prigodom one nesretne afere bio opisan kano čovjek podmitljiv; a ja Vas mogu svojim poštenjem uvjeriti, da je moj brat iz Đakova jedva toliko donio, da je mogao podmiriti putne troškove; ove je pače podmirio novcima, koje je od rasprodanih stvari dobio. On nema sada upravo ništa osim svoje plaće i onoga maloga prihoda iz vinograda i kuće u Đakovu, koje si je nabavio nešto Vašom dobrotom (vinograd), nešto štednjom. Još više, da si može ovdje podmiriti troškove i djecu, koja idu u školu, pristojno obskrbiti, uzajmio je kod mene dosada 300 for. Evo, to je podmitljiv čovjek! Vi ste mi toliko puta hvalili Boelleina, da je čist kano zlato. I ja sam ga držao uvijek za poštena, prem sam ga uvijek smatrao za prestara i preteška za ravnanje vlastelinstva. Taj čovjek nakon službe od 30 godina postao je na jednom nepoštenim!!! Opetujem, ne ću reći da nisu možebit (jer nisam potpunoma osvjedočen) onom prilikom Boellein i moj brat pogriješili, štogod propustili itd., ali da su se dali podmititi, niječem posvema odrešito; jer koji je podmitljiv, tomu se bar mora vidjeti, a moj brat, kako rekoh, nema ništa i uza to je uvijek bio, kano što je i sada, uzorna života, koji bi također neki obzir zaslužio. Ja nisam nikada nijednoga nevaljalca uzeo u zaštitu, pa ne bi ni oca ni majke, još manje brata, da je takav.

Što, Preuzvišeni, sada kod Vas biva, to je *in optima forma désaveu* Vašega 30 godišnjega rada. A ja bih se glavom okladio, da je iza ovoga upliva, za koji se oko Vaše osobe borba vodi, nečist posao i egoizam najniže, ako i prepredene vrsti. Bože daj da se varam! Sjećat ćete se, Preuzvišeni, da sam se oslobodio često usmeno i pismeno primijetiti ovo: Pošto ste pomoćju

božijom sretno obavili glavna djela svojega života, upotrebite posljednje godine za čim savršenije uređenje biskupije i svojega vlastelinstva, kako bi oboje primio Vaš nasljednik u najboljem redu, pak da Vam i u tom bude ime slavno. Ja se bojim, da je došao onaj *homo malus,* koji bi rado u Vašu sjetvu pomiješao kukolja, jer taj *homo* ne samo da se miješa u poslove vlastelinske, u koje se sada po svojem zvanju miješati ima, nego je on smatran svojom osobom i svojom prisutnosti uz Vašu osobu za pregradu između biskupa i svećenstva, koje se pače boji, da će mu poći za rukom uvući se u sam Kaptol. Meni je jedan vrlo odličan svećenik Vaše biskupije otvoreno kazao, da on, dok je taj čovjek uz Vas, nema srca k Vam pristupiti osim od nužde.

Ali dosta je; treba zaključiti uz jednu primjedbu, da se sa sadržajem toga pisma i Kosta potpunoma slaže. Ja sam se teško odlučio na to pismo, ali me ponuka ne samo moja prokušana odanost prama Vam, nego i ovaj elegičan glas, koji se iz Vaših listova odaziva; pače još više: Vaša reputacija i Vaše ime, koje ne smije za ničiji interes trpiti i najmanje ljage. Ako mislite, da su ovi nazori naši krivi, tada molim Vas, Preuzvišeni, da mi o tom pismu niti ne pišete, već ga bacite u vatru. Preporučujući se i t. d.

Zagreb, 18/2 1882. Fr. Rački.

[1] To se pismo biskupovo nije sačuvalo, ili bar još nije našlo.
[2] Aleksandar Mandt (up. „Korespondencija" II. indeks s. v.).
[3] Mandt je bio strastven kartaš. O tome pričalo se u Osijeku još pretkraj XIX. stoljeća.

733.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 18. febr. 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Pulić[1] misleći, da će Vas njegovo pismo ovdje zateći, poslao ga je pod mojom adresom. A pošto može mu biti sadržina važna, odmah Vam ga šaljem u privitku.

Zaboravio sam Vam usmeno kazati, da se je na Vas prije kakvih 20 dana obratio u Đakovo neki mladi Bosner, koji je svršio risarsku školu u Beču i Monakovu, te se kano stipendista pripravljao za učiteljstvo na realci ili risačkoj školi. Ali ne dobivši još mjesta, zamolio je i Vas za malu potporu. Ako mu date 20 for., bit će dosta. Ja ću dati iz Vaših novaca, ako me ovlastite. Mladić je vrijedan i dosta vješt risar. Preporuča ga također prof. Matković.

Inače ništa novoga. Ne zaboravite na prememoriju za kardinala Bartolinija. Za liturgičke knjige neka Vas ovlaste. Vaše Preuzvišenosti i t. d.

U Zagrebu, 18. veljače 1882. Fr. Rački.

Govorite s urednikom „Naše sloge" u onom poslu. Jeste li primili novac?

[1] Đuro Pulić, kanonik kod Sv. Jeronima u Rimu (up. „Korespondencija" II. s. v.)

734.

Strossmayer Račkomu.

[Trst], 22. febr. 1882.

Moj dragi brate!

Primio sam novac. Hvala Vam! Što brat piše može biti stranom istina, ali — vjerujte mi — on je glavni krivac i apsolutna je nužda, da promijenim skoro svu administraciju. Ne idem zasad u Beč. Pisao sam nunciju sve, što on znati mora. Otići ću poslije u Beč. Mojoj sestri siroti za ljubav vraćam se sad natrag, jer ona sirota poleg slabih svojih očiju ne može sama putovati. Sto put i t. d.

22. febr. 1882. Strossmayer.

Danas na večer odilazim odavle preko Pragerhofa — Kaniže.

735.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 1. m(arta) 1882.

Dragi moj brate!

Neizmjerno me srce boli kazati Vam, da nije nikako moguće spasiti Vašega brata. On je kriv, kriv je preko glave. On nas je metnuo pod tutorstvo vlade. On je dao poharati strašno šume i naveo me na novi ugovor, koji me predaje u ralje najnevaljalijega Žida. On gubi sa Karlom Boelleinom i još jednim činovnikom službu. Ako budem mogao ma kojim drugim načinom koristan biti familiji njegovoj, učinit ću to drage volje. Mi ostajemo zato braća ko što smo bili. Pače, moja bratska ljubav i štovanje raste svaki dan prama Vami i rasti će do groba.

Tomić[1] siroma u sadašnjoj eri nagrajsao. Moli Vas, da mu možebit il kod Akademije ili kod *Lexicon*-a Daničićeva kakovo mjestance priskrbite. Možebit bi poslije mogô u Rusiji gdjegod dobiti kakvo mjesto. Preporučujem ga Vami.

Još jedanput, brate, oprostite, ali je (Vaš) brat silnu štetu i sramotu na nas bacio zapustivši i najprimitivniju dužnost svoju, sročivši se po svoj priliki sa čifutom najgore vrsti. Sto put i t. d.

1 M(arta) 1882. Strossmayer.

[1] Prof. Petar Tomić (up. „Korespondencija“ II. indeks s. v.) bio je tada otpušten iz službe vel. gimnazije u Vinkovcima (up. njegovu autobiografiju u „Nastav. vjesniku“ 1918).

736.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 4. marta 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Prekjučer poslije podne bio je kod mene Stojanović te me je molio, da Vam u pogledu podneska Vašega na vladu i o cijeloj situaciji toga neugodnoga

posla pišem; ali pošto nije imao kod sebe Vašega podneska, a hotio me na njegovu temelju obavijestiti, obećao je drugi dan k meni doći. Međutim dobio sam jučer u jutro Vaše pismo od 1. o. mj., pa zato sam Vas brzojavom umolio, da počekate na ovo moje pismo, a dotle se ne naglite.

Stojanović kaže, da vlada ne će imati proti tomu ništa, ako se prestane sa sječom šume, samo nazire, da kada se siječe, da se siječe polag šumskih propisa. U tom smjeru je vlada prvi ugovor s Fischerom tijem popravila, što je ustanovila debljinu, ispod koje se drvo sjeći ne smije. Ovako ispravljen ugovor da je za vlastelinstvo dosta povoljan. Vi dakle da imate pravo pridržati poduzetnika na ispunidbu ugovora, ali da Vam ne može savjetovati ići na uništenje ugovora, jer da ćete parnicu svakako izgubiti, pak osim toga biti odsuđeni na štetu, koju će trgovac imati s obustave sječe, jer nema u ugovoru klauzule, po kojoj biste imali pravo sječu obustaviti. Što trgovac samo siječe, a ne obrađuje i ne izvaža, to da ne čini ništa, jer da imade on za to vremena, ustanovljena samim ugovorom i jer se obično u zimsko doba siječe, a kašnje obrađuje i izvaža. Nadalje da se iz Vašega podneska vidi, da nijeste potanko proučili ugovor, jer da ondje pišete o suvarih, dočim se u ugovoru navode stari i suhovrsi hrastovi, a o suvarih nema govora; to da je ipak razlika.

Ako dođe do parnice između trgovca i vlastelinstva, tada se boji Stojanović, da će se izvesti u sadanjih okolnostih, čim se odavna groze, to jest da će vlada staviti na vlastelinske šume sekvestar. On misli, da o toj šumskoj zadjevici čim manje pišete, a još manje ovamo brzojavljate, kano što ste bez svake potrebe brzojavili i banu i Živkoviću, i tijem da samo svraćate pozornost svojih protivnika i u njih uzbuđujete napast, da izvedu, što odavna snuju. Oni i onako viču, da je Vaša uprava vlastelinstva najgora, a svemu tomu da ste krivi Vi, jer ne ćete da ulažete u vlastelinstvo ništa, već ga samo iscrpljujete.

Ukratko: Stojanović savjetuje, da se ne upuštate u parnicu s Fischerom, jer da ćete zlo proći, a ona da bi mogla dati povoda sekvestru šuma. Ugovor da nije sada loš, samo neka se točno izvodi.

Nije učinilo u vladinih krugovih najbolji utisak, što ste naveli Mandta, koji da je s Dunđerovićem šumu pregledao. Ovdje se o Mandtu misli i govori najlošije. Smatraju ga čovjekom razvratnim i moralno pokvarenim te se raduju što se je njega riješila gimnazija osječka.[1] Misle pače, da je on mnogo povoda dao ovoj vici, jer da bi želio, da mu šogor (i on uz njega) dobije šumu, ali jeftinije. Mandt da se je znao uvući u Osijeku u milost baronice, i tako Vašu.[2] Bolest svoju da si je navukao svojim razvratnim životom. Ban, koji da iz Osijeka znade više toga o Mandtu, da pravi svakojake dosjetke.

Relata refero. Ja sam Mandta vidio samo u Osijeku i kod Vas. Sam ne znam o njem ništa ni zla ni dobra. Ne znam ni to, u koliko su glasovi o njem istiniti ili izmišljeni ili pretjerani. Ja dakle nisam ovdje interesiran. Ali mogu Vam reći, da Vaši najbolji i Vama najodaniji svećenici drže, da prisutnost Mandta u Vašem dvoru i oko Vaše osobe veoma je na štetu Vašemu imenu i ugledu. Mene su molili, da Vašu pozornost na to svratim. Ja sam Vam jednom pisao,[3] a sada to ponavljam ovom prilikom. Pače sudeć po jednom očito-

vanju, mogu Vam dodati i to, da ćete jednak sud čuti iz Vaše najbliže blizine od Wallingera i Cepelića, ako ih posvema ljubeznivo i očinski za to upitate.

Ja mislim, da imate — Preuzvišeni gospodine — dosta razloga osvjedočeni biti o mojoj prama Vam, imenu i ugledu Vašem, odanosti. Pa upravo zato nisam mogao odoljeti svojem srcu, a da Vam tom prilikom, kada Vaši protivnici sve to dovode u savez, svoju ne reknem. Mislite li, da Vam ne treba toga upotrebiti, tada Vas molim, da poderete ovo pismo i da ga smatrate nepisanim.

Šta se moga brata tiče, meni je veoma žao, ako se je učinio nedostojnim i moje preporuke i Vašega odlikovanja. Samo bi Vas molio za dvoje: a) da krivnju njegovu formalno konstatujete; da se kano za javnoga činovnika dokaže istragom ta krivnja. Ovo je potrebito i radi vlastelinstva i radi njega. Zatim b) ako je izgubio povjerenje Vaše, da mu otkažete službu za koje vrijeme, u koje bi se imao pobrinuti za drugo mjesto. Ja mislim, da ne biste izgubili ništa od svojega dostojanstva, da ga k sebi pozovete pak ga kano na ispovijesti o svem raspitate. Ja bih bar tako učinio sa svojim činovnikom. To načelo zastupam ja i u Kaptolu našem, pa sam već dosada mnogu nepravdu uklonio.

Ovo pismo se je oduljilo i već je kasno doba noći, kada ga svršujem, budući cijel dan pod teretom raznolikih poslova.

Vidit ću, što se može za Tomića učiniti; ali bojim se, da će teško što dobiti kod Akademije, kada smo siromasi, a što radimo, činimo iz požrtvovanja. Sav prihod naše Akademije ne bi madžarskoj dotjecao ni za najprve upravne troškove. Šta ćemo, kada smo odsuđeni da kuburimo.

Vojnović visi još uvijek, Vrbanić je položio mandat doznavši, da je predložen na otpust. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 4. ožujka 1882. Fr. Rački.

[1] Mandt bio je do nedavna kateketa u vel. gimnaziji osječkoj.

[2] Barunica Magdalena Unukić, sestra biskupova.

[3] Up. gore br. 732.

737.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 9. marta 1882.

Dragi moj brate i štovani prijatelju!

Vjerujte mi, da od više nego mjesec dana ne spavam i da sam za to vrijeme barem deset godina svoga života izgubio. Sad od nekoga vremena krv bacam. Moje činovništvo upravo me prodalo Židu znajući dobro, da se na mene napose uporabiti može ono Petrovo: *circuit vos diabolus tamquam leo rugiens, quaerens ut vos devoret.* Oni su me svezali, da me taj lav ždere, oni u košulju moju uš židovsku uvukli, da mi meso, to jest čast i poštenje grabi!

Što se Vašega brata (tiče), kog sam ja kano svoje vlastito dijete ljubio i njegovao, evo što pred očima cijeloga svijeta i pred očima cijele moje uprave stoji:

1. Prvi ugovor, kakvi takvi, imao se je dašto točno obdržavati, i prvi koji bi na to paziti imao, bio je šumarnik. A što je učinjeno? Sam siroma Karlo[1] veli: Taj čovjek po svoj priliki nikad nije vidio te šume, koje je za prodaju predložio, a nikad sigurno napolju nije bio, da se osvjedoči, da li se ugovor obdržaje ili da li se na štetu i sramotu gospoštije krši? Sad ne samo komisija po meni izaslana, nego i moji činovnici skupa s Karlom, koje sam napolje poslao, svi vele: šteta ogromna vlastelinstvu nanesena; vlastelinstvo dobiva 7 hiljada for., a štetuje samo u jednoj šumi najmanje 50 hiljada!

Drugo. Ugovorom je zabranjeno, da se građa prije bilježenja i isplate ne izvaža. Vaš je brat sam samovoljno i bez da je mjesec dana upravi i jednu riječ rekao, izvoz dopustio. Ja sam to i uprava saznati morao istom od komisije, koju je županija napolje poslala.

3. Vaš je brat granice prodanih šuma tako neopredijeljene ostavio, da je čifut zalazio kako je htio i u šume obližnje, i Bog zna koliko stotina hrastova posjekao. Istom sad, kad se je vika s druge strane podigla, istom sad je mapa napolje iznesena i uviđeno je, kolika se šteta činila.

4. Vaš brat je dao, ili barem dopustio, da se i za njega građa pravi po Fischeru i da se Fischeru isplati.

Sve su ovo tolike neurednosti, da ih čovjek upravo jedva dokučiti može. Sam — kako rekoh — Karlo odmah kad je izašao napolje, sve je ovo priznao i rekao meni: Jest, žalibože, mi smo bez dvojbe krivci i zaslužujemo svaku moguću kaznu. Sam Vaš brat i danas drži, da je to sve dobro, da se ne znam kakovom znanstvenošću protumačiti dade. Moram opaziti, da je Fischer tom prilikom strašno i bezobzirice harao šumu. Više od pola drvlja neizrađena ostavio. Porušio silu veliku drvlja, pak ostavio. Rušio mlado, staro i t. d., sve što je htio, bez da je ikoga bilo, tko bi zaplakao i rekao: To tako ne smije biti!

Ele to još nije dosta. Kad je Fischer tu skrajnu zloporabu pred očima Vašega brata vršio, onda isti Vaš brat mjesto da k meni dođe i rekne: „Gospodine, čuvajte se čifuta, to je pogibeljan čovjek; š njim se više nikad u nikakve ugovore ne upuštajte“; — mjesto toga, velim, navede nas on upravo, da novi ugovor sa Fischerom sklopismo. Pri tomu novomu ugovoru dogodi se slijedeće. Temelj ugovoru imao je biti protokol, u komu je izrično rečeno, da se oni, suhovršci prodaju, koji budu predbježno obilježeni po vlastelinstvu. Taj bitni uvjet izostavi Vaš brat iz ugovora, i to hotimice i naumice, jer kad ga je Senković upitao: „Čuješ, ta u tomu ugovoru fali najbitnija točka,“ on mu odgovori: „Ostavi ti samo to; to se i onako samo po sebi razumije.“ Ovu je okolnost međutim Fischer upotrijebio tako, da je deset listova meni pisao, ne bi l' me zaveo, da ovaj drugi ugovor onom istom zloporabom, samovoljom, štetom i sramotom izvađa, ko i prvi. Mogu Vam reći, da je ovaj drugi ugovor mene najviše razjario. Fischer je u presumpciji, da taj uvjet nije u ugovoru i da ću se ja u njegove zamke zaplesti, već počeo u velike po svojoj posve volji

i bez ikakova obzira sjeći, i sjekao bi i nadalje, da nije javna oblast intervenirala. Ja sam tim načinom krivnjom skrajnom moje uprave barem stranom metnut pod skrbništvo javne oblasti. U tih okolnostih za sačuvati svoje poštenje morao je izgubiti svoje (mjesto) direktor, šumarnik i onaj dotični šumar, koji je morao posao danomice nadgledati. Ovo što sam naveo, ovo su f a k t a, koja pred očima svega svijeta i moje same uprave stoje, a koja ne treba konstatirati.

Moj rođeni brate! Budite uvjereni, da je mene srce više nego Vas zabolilo, kad sam tako strogo prot Vašem bratu postupao, jer ako je on Vaš brat, moje je — da tako reknem — dijete bio, a ona je moja sestrična. Ja bih sretan i blažen bio, da je on takvi činovnik bio, da bi mu mogao upravu spahiluka povjeriti, ne bi l' na koncu svoga života neko barem vrijeme u miru božijemu živjeti mogao.

Međutim poleg svega toga, ja ću stvar, koliko je samo moguće, ispraviti. On će za ovu godinu dobiti sve, što bi i onako, da je u službi, dobivao. Ja ću taj *beneficium* dotle nastaviti, dok mu ma kakvim načinom ne providimo.[2] Ja ću, ako mi Bog života da, nešto barem s vremenom učiniti i za djecu njegovu.

Što se procesa samoga tiče, molim Vas, da bi od strane moje g. Stojanoviću rekli, da sam ja konsultirao u tomu poslu Marinovića.[3] Sad pako i sam podobro uviđam, da je težak proces na uništenje ugovora. Zasad samo o tomu radim i na svaki način raditi moram, da se šteta sudbeno konstatira. Od toga ja nipošto odstupiti ne ću, jer to zahtijeva moja svijest i moje poštenje, prem znam, da u današnjih vremenih i to je vrlo teško; teško već zato, jer je vrlo mučno označiti vještake i n k o r u p t n e, koji bi stvar ocijenili, osobito pako kad se zna, da ti vještaci barem mjesec dana trebaju, da stvar prouče i prosude. Ja ću po svoj prilici gledati za to dobiti il Danilovskoga il Čordašića, il šumarnika Elzova. Čifut kuša svakoga korumpirati. On ima na sto hiljada for. dobiti po nemaru moje administracije; što mu je dakle za 10 do 20 hiljada for.! Ako dakle visoka vlada želi štogod odrediti, ja joj ne ću priječiti; i onako nisam ja sječu zabranio nego oblast, a ja sam vrhovnu oblast samo zamolio, da od odluke županije ne odustane. Visokoj je oblasti ipak do volje stvar il odobriti il ne odobriti. Što se tiče udarca, koji na mene čeka, hvala Bogu da mi je svijest mirna i da ću ja opširnim *pro memoria* dokazati, da su klevete, koje se glede moje gospoštije po svijetu šire. Nemaju — hvala Bogu — ništ, što bi na mene oborili, pak kleveću zbog spahiluka. Ja ne idem odavle, dok je božija volja, da ovd ostanem; bude li pako božija volja, ja drage volje odilazim i čestitat ću si, da *ante requiem aeternam* koju godinu još na ovom svijetu *requiem* nađem.

Što se Mandta tiče, ako bi naš Kosto htio amo doći, ja ću biti blažen. Mandt je ovd preko godine dana; nisam ništ vidio na njemu, što bi na ono slutilo, što svijet govori. Od svoje direkcije ima *splendidum testimonium*. Ono, što se o siroti mojoj sestri govori, *absurdissima res est*. Moja sirota sestra od 20 godina nikad ni jedan minut nije se odstranila od svoga djeteta. Iz ovoga jednoga dost je slutiti, da su i ostali prigovori neistiniti. U ostalom lako je

meni sa svećenikom, gdi nemam nikakvog obzira na obitelj. Ja ću i onako gledati čim prije pronaći mlađeg svećenika, kog ću kudagod poslati, da se izuči ekonomiji i da mi olakša teret.

Ja opetujem i molim Vas, rođeni moj brate, ne uskratite Vi meni Vaše ljubavi. Mi ćemo se oba služiti bratski, da Vašega brata s vremenom spasimo. Molim Vas, preporučite me Stojanoviću.

U drugih okolnostih bi Vam s velikim veseljem obznanio, da sam dobio list od kardinala Bartolinija, da se Sveti Otac raduje mojoj enciklici i da ju sasvim odobrava.[5] Ovo je posljednje vrlo važno. Pod moje — da tako reknem — vodstvo stavlja u tomu obziru ostale naše biskupe. Drugo: dobio sam i od bečkoga nuncija list, u komu mi vrlo lijepo čestita zbog iste okružnice.

Sto milion puta Vas ljubim i molim za oproštenje, što tako rastreseno pišem; rastresena mi je sva duša.

U Đakovu 9./3. 1882. Strossmayer.

[1] Karlo Boellein.

[2] t. j. ne pomognemo.

[3] Dr. Hugo Marinović, odvjetnik u Osijeku.

[4] Vel. gimnazije u Osijeku.

[5] To je enciklika s. d. 4. febr. 1882., odštampana u „Glasniku biskupija bos. i srijem." 1882. 17—58 (u Rim poslan je dabome latinski prevod).

738.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 30. apr. 1882.

Moj dragi brate i prijatelju!

Eto nam i opet smrt ugrabi jednoga od najčestitijih i najučenijih i najzaslužnijih naših ljudi. Hvala Bogu! Bog bi znao, da li ga možemo nadomjestiti.[1]

Sad još jednu stvar.

Piše mi Barčić iz Rijeke, da naši primorci namjeravaju onom prilikom, kad budu iz Stojnoga valjda Biograda došli Madžari u pohode Rijeki, i kad talianomani i Madžari riječki namjeravaju na moru nekakvu madžarsko-talijansku demonstraciju proizvesti, da — velim — naši primorci namjeravaju na moru mirnu proizvesti demonstraciju, da je more ono hrvatsko more, posjetiv tom prilikom na tri parobroda Rijeku.[2] Ta tri parobroda nosila bi naše zastave,[3] naše napise i t. d. Vele mi, da se nemamo ni malo bojati, da bi se kakva nezgoda pripetila. U tu svrhu naši vrli primorci trebaju 1000 for. 500 ćeju nakupiti; manjak od mene prose, to jest 500 for.

Meni se stvar dopada. Narod želi[1] dokazati, da je Kvarner naše more. Ja sam dakle, prem u velikoj novčanoj stisci, odlučio pomoći primorcem tom prilikom i pišem u tom smislu Barčiću. Vas pako lijepo molim, da bi imali dobrotu od onih 10 hiljada, što na raspoloženje Vaše leže, 500 for. uručiti ili Barčiću, ili komu od njegovih vjernih prijatelja, na pr. Folnegoviću, koji mi

se vrlo dopada. Ako ne bi odmah imali, dignite i dajte te novce toj gospodi. Budete li sa Folnegovićem, molim pozdravite ga. On mi se vrlo dopada. Samo kad bi Starčevići polag svojih načela znali umjereniji, uglađeniji i pravedniji biti!

Ja sutra na deset dana odlazim od kuće na pohod kanonički u okružje brodsko.

Ne znam, je li Vam poznato, da su u Harkovu izdali „anti-encikliku“.[4] Meni su ju poslali. Ja kanim s vremenom na nju odgovoriti. Čekam samo da zadarski spis svijetlo ugleda.[5]

Što se antienciklike tiče, ona je po momu sudu vrlo slab spis, pun strasti, mržnje i predsuda naprama crkvi katoličkoj i rimskoj stolici. Dvije, koliko se sjećam, stvari trebaju pobližega historičkoga razjašnjenja: Prvo, što se o proishođenju Duha Svetoga tiče, valja razjasniti dotična mjesta iz legende bugarske i panonske. Meni se čini, da je javnim i nedvojbenim činom dokazano, da je sveti Metod glede proishođenja Duha Svetoga i glede partikule *filioque* grdno po Nijemcih osvađen bio i da se je o tomu pred saborom rimskim, pred Ivanom VIII., pred samimi svojimi neprijatelji braniti imao i da se je tako dično obranio, da je pohvalu papinu zaslužio i da je *legatus* papin bio, koji ga *sanctisssimum fratrem Methodium* naziva. Kad ovo stoji, onda u koliko rečene legende protivno tvrde, mora biti korupcija, interpolacija. Nije li tako?

Drugo: antienciklika poziva se na neku *professio fidei,* nađenu u sinodalnoj biblioteki u Moskvi, po kojoj Ciril vjeruje, da Duh Sveti od samoga Oca proizlazi. Tu profesiju da je objelodanio neki Kalajdović.[6] Što Vi o tomu znate? Ta *professio fidei* je obsjena po momu mnijenju. Sto put i t. d.

20. travnja 1882. Strossmayer.

[1] 28. apr. umr'o je Dr. Josip Šlosser-Klekovski, protomedik kraljevine Hrvatske, prirodoslovac i pravi član Jugoslavenske akademije.

[2] Ta je posjeta određena bila za sredinu maja 1882., ali do hrvatske „tihe“ demonstracije nije došlo, jer su je spriječile vlasti (up. niže br. 742).

[3] Strossmayer napisao je doduše „zavjese“, ali to je očito lapsus calami za „zastave“.

[4] Kao odgovor na encikliku pape Leona XIII. o Svetoj braći Ćirilu i Metodiju (up. o tom „Korespondencija“ II, 311 i dalje).

[5] To jest knjigu zadarskoga episkopa Milaša o Svetoj braći Ćirilu i Metodiju (Zadar 1881).

[6] Konstantin Feodorović Kalajdović (* 1792 † 1832), ruski slavista.

739.

Strossmayer Račkomu.

Vrpolje, 1. maja 1882.

Dragi moj brate i prijatelju!

U naglosti na polasku pisao sam Vam glede naših primoraca. Stvar mi se sama o sebi dopada, i prem sam u novčanoj stisci, ipak bi braći rado pomogao u plemenitoj stvari, koju odobravam. Samo bi, dašto, rad znao, ko

za tom stvari stoji? Jesu li to ozbiljni ljudi? Je l' taj Barčić, koji meni piše, zaisto Barčić, deputirac na našemu saboru, koji nas tako lijepo i muževno brani? Molim Vas, ob ovomu svemu obavijestite se, i tada, ako je tako, ispunite im želju; ako pako Vi *in Domino* sudite, da nije tako, a Vi radite, kako Vam Duh Sveti naložio bude. Na svaki način obavijestite me o tomu. Sto put i t. d.

1. maja 1882. U Vrpolju. Strossmayer.

Mislim, da je to Erazmo Barčić; onda želim, da im se ispuni želja.

740.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 14. maja 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Čekao sam s odgovorom na dva pisma Vaša, dok se povratite u Đakovo. Ovlašten od Vas poslao sam Barčiću 500 for., za koje [ga] je i Folnegović preporučio. Jučer mi otpisa Barčić, da će Vam se zahvaliti i da je taj dar omogućio ono poduzeće, koje da će dostojno biti. Neka čine; prem ne će imati velikoga praktičkoga rezultata. Madžarom je Rijeka faktično predana; oni znadu cijeniti more i morski put te se ne će dati odanle bez sile istisnuti. Velike je muke trebalo, da je većina saborska prihvatila poznati zaključak,[1] a povoljnije bi joj bilo, da je kakovim sofizmom mogla zadovoljiti i svojim gospodarom i narodu.[2]

Rektor Marković, da Vam ne dosađuje sam tom pisarijom, moli me, da Vas sjetim, da biste imali ove godine za utemeljene stipendije od 10.000 for. do 500 for. dodati još 160 for. 90 nč. Ako me ovlastite, ja ću tu svotu predati rektoru Markoviću. On mi nadalje reče, da ste dobro obaviješteni o stanju zaklade, koliko je naime za dionice parobrodarskoga senjskoga društva unišlo, jer da Vas rektorat izvješćuje. Misli, da će se za dionice, kada se sve isplate, svakako preko 7.000 for. dobiti, tako da ne ćete imati više od nešto preko 2.000 for. u svoje vrijeme do 10.000 for. doplatiti.

Kada smo već kod novčanih stvari, spomenut ću još jedno. Kršnjavi je ovih dana vidio kod staroga Crnkovića jednu staru i dobro sačuvanu sliku od Ribere,[3] koja predstavlja slikara učećega svoju umjetnost. Vlasnik traži 800 for., ali Kršnjavi se nada, da će ju dati za 600 for. On bi se zadovoljio obročnom isplatom u dvije do tri godine. Kršnjavi misli, da je slika vrijedna i 2.000 for. pa da bi dobro bilo nabaviti ju za Galeriju. Ako se Vi s tim slažete, i ako imate volje, pogodili bi se na Vaš račun s Crnkovićem, koji dakako ne bi trebao znati, da je za Vas, pak bi ja isplatio od Vaših novaca ili na jedan put ili na obroke, kako bi korisnije bilo.

Ako pod zadarskim spisom mislite Milaševu knjigu, ona je već izišla te ju imadem.[4]

Šta se tiče vjere sv. Metodija u proishođenje Svetoga Duha, odgovor ćete naći u mojoj knjizi na str. 329. i slijed.[5] Jedina *Vita S. Clementis*, ili

*

tako zvana *legenda Bulgarica,* pisana grčki, koju je po svoj prilici sastavio bugarski fotijanski arcibiskup Theophylakt († 1107), podmiće Metodiju nauku Fotijevu. Ali taj kašnji i pristrani izvor ne ima sile naprama starijim i savremenim, osobito naprama listovom samoga pape Ivana VIII. Osvada, kako znate, potiče od Nijemaca, koji se nisu žacali od nijednoga sredstva, da si vlast nad Panonskimi Slaveni očuvaju.

U sinodalnoj biblioteci u Moskvi imade u rukopisu bugarskom god. 1348., koji je pisan za bugarskoga cara Ivana Aleksandra, članak „Napisanije o pravěj věrě", koji da je pisan Konstantinom. Neki su dakle mislili Konstantina filozofa, t. j. Cirila; ali već Šafařik je dobro opazio, da se pod tim Konstantinom ima razumjeti učenik Cirilov i Metodov, biskup u Bugarskoj Konstantin. Ovomu se imade pripisati po svoj prilici također „Slovo Konstantina filozofa", koje je Grigorović našao u jednom rukopisu na Athosu. Sve su to izvori kašnji i sumnjivi, koje valja pomenutim suvremenim i nesumnjivim podrediti. O tom rukopisu naći ćete opširnije u mojem članku u „Tisućnici slavenskih apostola sv. Cirila i Metoda" na str. 18.,[6] gdje također razlažem, da je ono „Napisanije" podmetnuto. To su sve proizvodi književni sastavljeni poslije, kako je raskol između Istoka i Zapada nastao.

Pojmljivo je, što nastojanje pape Leona XIII. ne nalazi odziva, pače nailazi na otpor u Rusiji. Obje stranke, koje se bore u Rusiji za moć, nisu prijazne jedinstvu Crkve: Slavenofili ne već po svojem programu, u kojem p r a v o s l a v j e zauzimlje prvo mjesto; Zapadnjaci ne, jer su indiferentni naprama crkvi. Svi napori ostat će bez uspjeha, ako ne dođe milost božija u pomoć i ne navrati prijazne događaje. Mi pako ostali Slaveni jesmo slabo oruđe u ruci Providnosti. Poljake, a i Čehe, valja isključiti iz kombinacije. Hrvatski pako narod jest u okolnostih tako traljavih, tako prevlađuje korupcija, da se na nj u tako zamašnom pitanju ne može ni računati. U Rimu kano da precjenjuju silu našu. K drugim okolnostim nepovoljnim sada dolazi i ta, da se i u naše svećenstvo (bar ovdje) uvlači strahovita korupcija, koja se sa svih strana podupire u političke svrhe. Naše svećenstvo na pr. s malom iznimkom protivno je slavenskoj liturgiji, jer znade, da su joj i vlastodršci protivni, ili joj je malo do nje stalo. Naprotiv mržnja Srba proti nam raste. U tih dakle okolnostih ona šaka ljudi, koja shvaća uzvišenost ideje o crkvenom jedinstvu, jest bez vojske i nemoćna; stoga mora se potegnuti u svoj uži djelokrug, a ideju, za koju naš narod nije dorastao, ostaviti Providnosti. Ja bar ne mislim dalje nikakova u tom pravcu koraka učiniti, da ne trošim sile, pak ove uskratim poslu, gdje mogu plodonosne biti.

Bollé-ov je položaj ovdje kod Kaptola tako uzdrman, da se bojim, da će prije ili poslije odavle otići. Spletke iz vana malo da nisu posvema uspjele. Još ga samo nas trojica ili četvorica podržavamo. Izručujući se i t. d.

U Zagrebu, 14. svibnja 1882. Fr. Rački.

[1] O provizoriju (1870.), kojim je tobože z a j e d n i č k a ugar. hrv. vlada preuzela upravu Rijeke, dok ne uspije nagoda između Hrvata i Madžara u tom pitanju.

[2] Rački ima očito na umu predlog grofa Andrássyja o „kondominiju“ (up. Šišić, Rijeka i riječko pitanje, Gorica 1912, 29—37).

[3] Jusepe de Ribera, nazvan Spagnoletto (oko 1588. do oko 1656), napuljski slikar.

[4] Nikodim Milaš (zadarski episkop), Kiril i Metodije. Zadar 1881.

[5] Rački, Vijek i djelovanje SS. Ćirila i Metoda, slavenskih apoštolov. Zagreb 1857.

[6] Tisućnica slavenskih apostola Sv. Ćirila i Metoda. Zagreb 1863.

741.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 24. maja 1882.

Velecijenjeni moj brate i prijatelju!

Ja sam Barčiću u poznatu svrhu darovao 500 for., jer sam upravo zaželjeno viditi očitovanje kakve takve energije od strane truloga i skoro posve izumrloga naroda našega. Ne znam i ne čujem, da li je štogod u tomu obziru učinjeno.

Što se Markovića tiče, molim Vas namirite moj nedostatak i recite mu, da mu se lijepo zahvaljujem na dobroti i da ću drage volje, kad se stvar svede na čistac, što još fali nadodati.

Što se tiče slike, mislim, da bi se imali, kod slabih naših novčanih okolnostih, okaniti svakoga daljnjega kupovanja. Ja imam jednoga Spagnoletta u svojoj zbirki. On spada u broj osrednjih slikara, to jest onih, koji bi rad bili genijalni a nisu, pak onda violentacijom žele ono nadoknaditi, što im do ženijalnosti manjka, a sirote ne vide, da je med njihovom vještinom i ženijalnosti još nepremostiv, koji s tim jasniji biva, čim se više napinju. Ta slika u naših okolnostih vrijedi najviše 400 for. Činite međutim u tom obziru, što za dobro nađete.

Što se Milaša tiče, još nisam čitao njegova benevetanja, nego mi je u ruki antienciklika iz Harkova, koju Vam šaljem. Vaše opaske u tomu obziru su dobre, nego bi ja ipak sa Vašim historičkim znanjem i ugledom progovorio koju u obranu historičke istine, koja očevidno crkvi katoličkoj ide u prilog. Baš sam jučer od Danila[1] dobio pismo. On bi historičkom dijelu odgovorio, dočim Franki[2] odgovara dogmatičkomu. On me moli za neka djela, i uputa išće. Ja ću ga na Vas adresirati i molim Vas, da mu budete na ruki. Ja ću i na antiencikliku odgovoriti i na spis Milašu, ali više historičko-filozofičkim načinom nego upuštajući se u sitnjarije. Samo trebam poleg svojih silnih poslova vremena. Mislim dokazati evidentno, da izmirenjem Crkava pravoslavna ništ ne bi izgubila, a sve bi dobila, što joj danas manjka. Naše je reći, a Boga je suditi i odlučiti!

Molim Vas podajte od strane moje 100 for. za svečanost „Kola“. Molili su me, i to im budi odgovor. Mislim, da se novac ima dati Zaharu, koji je predsjednik društva. Žao mi je, da Bollé u Zagrebu tako zlo stoji. Da naši ljudi, napose pako svećenici i kanonici, samo iskre (pameti) imaju u glavi,

morali bi neumorno o tomu raditi, da se crkva stolna sretno ispravi. U tomu slava i ponos svećenstva sastoji, a u tu svrhu potreban je Bollé ko komadić kruha. Pečuhski biskup[3] popravlja svoju stolnu crkvu i veli, da ne mari, ako se u tu svrhu potroši makar 700 hiljada for. Blago biskupiji i narodu, gdi takih biskupa i svećenika ima! Čujem, da kani k meni doći da vidi slike, oltare, kipove i t. d. Možete slobodno štogod napisati o tomu u „Pozoru". Kukavice smo skrajne, truliši bez snage i višega morala. Po nami iz našega naroda nikad ništa!

Danas dolazi k meni banov brat Gábor. Taj je dolazak dašto bez svrhe i bez ikakvog znamenovanja. Sto hiljada i t. d.

24. svibnja 1882. Strossmayer.

[1] Pop Ivan Danilo u Zadru (up. „Korespondencija" vol. I, indeks s. v.).
[2] Dr. Ante Franki, tada profesor u zadarskoj bogosloviji.
[3] Ferdinand Dulánszky.

742.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 3. juna 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Po Vašoj odredbi u pismu od 24. pr. mj. isplatio sam iz Vaših novaca 162 for. 90 nč. rektoru Markoviću, koji je taj primitak potvrdio, te ćete zacijelo biti obaviješteni; nadalje predadoh dru. Zaharu 100 for. za „Kolo".

Čujem, da je pomorska manifestacija bila osujećena tijem, što parobrodarsko društvo (jamačno pod presijom madžarskom) ne htjede ustupiti svoje parobrode u rečenu svrhu. To mi pripovijedaju, ali pisano mi nije ništa. Ako je tako, onda bi vrijedno bilo znati: jesu li 500 for. upotrebljeni bili ili ne? Toga radi mogao bi se Vaš tajnik Wallinger obratiti na Barčića s upitom, je da li je manifestacija pomorska izvedena ili ne, pošto o njoj naše novine šute. Ako li nije, u koju su svrhu sakupljeni prilozi upotrebljeni? Jer kada su novci žrtvovani, neka se bar upotrijebe u opću narodnu svrhu.

Piše mi iz Pariza dr. Bogišić, da je po grofu Nikoli Vel. Puciću upitan bio za neko pismo Vaše. Bogišić veli, da on nije od Vas primio nikakova pisma. Imao bi — kaže — priopćiti Vam koješta; ali ne pismeno, već usmeno. Možebit će se tečajem ljeta negdje s Vami sastati. On stanuje u Parizu, 71 rue des Saints Pères.

Upravo danas dobih pismo od Legera,[1] u kojem mi javlja, da će skoro na svojem putovanju po zemljah jugoslavenskih doći ovamo u Zagreb.

Bit će Vam poznato, da je vlada talijanska zasnovala stolicu slavenskih jezika i književnosti na sveučilištu u Bologni. Sada se radi o imenovanju profesora. Naš davni kandidat jest profesor dubrovačke gimnazije Luka Zore. Njega smo također ministru Bacelliju preporučili. Ali čujem, da talijanski konsul u Dubrovniku radi za profesora Petra Budmanija. Šta se znanja tiče,

i Budmani je veoma sposoban. Ali Zore imade jednu prednost, koja je kod nas rijetka, a ta je: marljivost i radinost. Budmani — koga ja inače štujem — jest genijalna lijenština. Od njega se ne može nikada ništa dobiti. Daničić i Jagić, cijeneći njegovo znanje i misleći ga potaknuti na rad, predložiše ga u svoje vrijeme za člana naše Akademije; ali otada nije Budmani napisao za Akademiju ni jedne riječi, dočim Zore marljivo radi. Stoga mislim, da bi Zore mnogo spasonosnije i korisnije za našu stvar u Bologni radio. Ako držite za shodno, preporučite ga opet ministru Bacelliju.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ovamo je došao iz Rima Semenenko te misli i Vas posjetiti. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 3. lipnja 1882. Fr. Rački.

[1] Louis Leger iz Pariza (up. „Korespondencija" vol. I, indeks s. v.).

743.

Strossmayer Račkomu.

Đakovo, 11. juna 1882.

Dragi moj brate i prijatelju!

Danas dajem nalog svom tajniku, da piše Barčiću glede onih 500 for. Čujem, da je svečanost „Kola" jako lijepo i časno za narod ispala.[1] O tomu bi raditi trebalo, da se srpska i hrvatska slična društva sastaju, i to u Zagrebu i Biogradu. To bi značilo zrelost i da se budućnost dobro shvaća.

Bogišiću pišem danas.[2] U koliko ja suditi umijem, koliko je krivo — ponešto barem — nepovjerenje u mene, proizvedeno tuđim uplivom kod kneza crnogorskoga, da stvar nije za rukom pošla, u toliko je nespretnost i ničim opravdana oholost i jednostranost Rima tomu kriva. Kriv mi se poglavito s te strane čini *secretarius status*.[3] Znate, da su se u Rimu ustručavali primiti metropolita[4] crnogorskoga. Oholost baš ničim na svijetu opravdana! Bi l' to Isus u sličnih okolnostih učinio? Je l' to smisao priče o izgubljenoj ovci? Bog nek mi prosti, ali ja sam uvjeren, da sam ja tu stvar imao rukovoditi i da nije među menom i papom nikoga bilo, ja bi ju bez dvojbe sretno svršio. Meni se čini, da se ugovorima sličnima u Biogradu i na Cetinju netko drugi protivi, a *secretarius status* da tomu drugomu na ruku ide.

Drago će mi biti, ako Semenenko dođe k meni. Recite mu, da će biti prijateljski u mojoj kući primljen. Isto tako i Leger, ako bi naumio amo doći.

I meni bi mnogo miliji bio Zore. Genijalnost bez radinosti nije ništ. Bitni dio genijalnosti jest nutarnja vatra, kojoj se odoljeti ne može, i koja nikad mirovati, nikad bez rada u stanovitom pravcu biti ne može. Bez toga je genijalnost hroma na obadvije noge. Ja ne mogu pisati Bacelliju, jer se bojim, da ti ljudi ne znaju dost apsolutno šutiti.

Sto put i t. d.

U Đakovu dne 11. juna 1882. Strossmayer.

[1] Hrvatsko pjevačko društvo „Kolo“ u Zagrebu slavilo je tada 20 godišnjicu svoga postanka.

[2] U stvari konkordata između rimske Svete stolice i Crne Gore, koji nije uspio.

[3] Kardinal Lodovico Jacobini, nekoć nuncij kod bečkoga dvora (up. „Korespondencija“ I, indeks s. v.).

[4] Visarion Ljubiša (1882—1886).

744.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 15. juna 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Što pišete u svojem listu od 11. t. mj. o sastancih hrvatskih i srpskih društava, to je zasada nemoguće. Upravo sada toliki je jaz u takozvanoj inteligenciji hrvatskoj i srpskoj, da se i pokusi o zbliženju odgoditi moraju. Žalibože, ja, koji sam bio od najvećih zagovaratelja sloge, došao sam do toga uvjerenja. Nastala je pače neka hladnoća među istimi učenimi društvi. Sam Bog znade, tko će i što donijeti tomu lijeka. Sada se moramo stegnuti svaki na svoj najuži djelokrug.

Imali ste dobiti pismo od Akademije radi Galerije. Ja sam potaknuo to pitanje iz dva razloga; prvi, da se pitanje o preseobi Galerije konkretizuje; drugi, da Vam dadem povoda i prilike očitovati se uopće o Galeriji. Po mojemu dakle mnijenju, koje izvolite uvažiti, mogli biste po prilici to odgovoriti Akademiji:

„Moja je želja, da se moje zbirke, kako sam se usmeno već očitovao, počnu prenašati u Zagreb odmah iza obavljene posvete moje nove stolne crkve, t. j. odmah poslije 8. rujna t. g. Trošak za prenašanje u Zagreb pripravan sam ja preuzeti, tako da s te strane nema Akademija nikakove brige. Ali valjalo bi, da kod primanja i osobito kod spremanja slika u Đakovu bude netko vješt tomu poslu. Ja bi za takova držao prof. dra. Kršnjavoga. Stoga ja ću ga pozvati, da tu brigu preuzme na se.

„Ali nije dosta da moja zbirka dođe u Zagreb, već ju treba urediti, pak uređenu nadzirati. Akademija može sa svoje strane taj posao izvesti po svojoj uviđavnosti. Ali ja bi želio, da se uređenje umjetničko povjeri rečenomu prof. Kršnjavomu, kojega držim za sposobna, da zbirku slika uredi po jednom sustavu. On će također biti sposoban za neposredno nadziranje i ravnanje Galerije. Pošto imade se nastojati, da Galerija bude za Zagreb i cijelu domovinu plodonosna, a ne da bude mrtvo skladište, nadam se, da će Akademija, uvaživši sama ove razloge, prihvatiti ovu želju, a forma prepušta se njoj samoj. Ona neka se s Kršnjavim dogovori i način sama odredi i t. d.“

Ovo bi po prilici bila sadržina odgovora, kojega izvolite Vi obrazložiti i nakititi, kako najbolje znate. Ja bar ne znam u Zagrebu nikoga, koji bi za uređenje i rukovođenje Galerije bio sposobniji od Kršnjavoga. Uvjete, pod kojimi bi on primio taj posao, mi ćemo s njim utanačiti. Može se sastaviti i malen odbor od akademika, u kojem će Kršnjavi kao ravnatelj Galerije biti

izvjestiteljem i t. d. Mogu se držati predavanja i t. d. Inače Galerija je mrtvo skladište slika. Ovakova izjava sa strane Vaše olakotit će meni posao, jer imade u Akademiji elemenata (Ljubić *et consortes*), protivnih Kršnjavomu.

Molim Vas, da taj odgovor čim prije ovamo pošaljete, jer se mora nešto započeti. Preporučujući se

U Zagrebu 15. lipnja 1882. Fr. Rački.

745.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 1. jula 1882.

Ljubezni moj prijatelju i brate!

Ovih će dana prispjeti u Zagreb moje očitovanje glede Galerije, posve složno sa Vašim mnijenjem.

Molim Vas pišite mi: prvo, je li izbiljam istina, da je jedan mladi parok, kod Raucha[1] negdi, pismeno obećao ženi, da će se š njome oženiti, ako na njegovu želju pristane, i da je to sudbeno potvrditi dao. Poslije pako toga, da se je pred konsistoriumom odrekao župe. Nego kako je u to vrijeme pao izbor,[2] njegovim naporom izabran je Hac,[3] što je povodom bilo, da je nadbiskup popravio mnijenje i odsudu konsistorija, ter da je paroka u miru ostavio na istoj župi. To je ovd Boroš[4] pripovijedao.

Drugo, je l' kadgod ona stvar Andrijevića došla u taki red, da joj s nijedne strane nije zamjerke?[5] To jest, je li mu očitovano, da njegov brak ništ ne valja? I jesu l' u matici oženjenih i krštenih nužni popravci učinjeni? Rad bi vrlo o tih dvaju stvari bio ubaviješten.

Znadete, što se je dogodilo glede slavjanske mise na (dan) sv. Cirila i Metoda? Magistrat se zagrebački i na mene obratio. Ja sam i u Beču i u Rimu svoje učinio. Što mislite da će biti? Meni ne ćeju — mislim — priječiti; ali hoćeju l' u Rimu znati *vis-a-vis* od vlade i kardinala Mihalovića štititi i obraniti neodvisnost i slobodu apostolskoga zvanja, to je pitanje. Siroma papa, ako to ne učini, zaplest će se u protuslovje živo sa svim, što je dosad pisao i učinio. Sto put i t. d.

1. jula 1882. Strossmayer.

Ovaj čas dobih brzojav od kardinala Jacobinija, u komu se i za Zagreb i za moju diecezu zabranjuje na dan sv. Cirila i Metoda misa u staroslovenskom jeziku. Tako valja! *Situatio clara, optima situatio!* Sad znamo barem, na čemu smo.

[1] U jednoj župi, gdje je baron Rauch bio kolator.

[2] Saborski izbori bili su u septembru 1881.

[3] Vilim Hatz, za kotar Baniju (kod Karlovca).

[4] Tako u originalu, ali mislim, da bi trebalo da bude Boroša (Vjekoslav); up. o njem „Korespondenciju“ I, II, indeks s. v.

[5] O aferi Stanka Andrijevića up. „Korespondenciju“ II, indeks s. v.

746.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 4. jula 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Malo prije primio sam Vaše pismo od 1. t. mj. Začudio sam se, što Vas je Rim dezavuirao. Što nam nije podijelio dozvole čitati slavenske mise, tomu se nisam čudio, prem mi je neponjatno. Jezik u Crkvi jest i imao bi biti strogo crkvena stvar, te si Crkva — hoće li biti neodvisna — ne bi smjela dopustiti miješanje druge oblasti u taj posao. Vidi se, da se i u tom vraćaju vremena IX. i X. stoljeća. Ako je Sveta Stolica sada podlegla tuđemu uplivu, čemu da se nadamo u budućnosti. Ele zasada nije korisno o tom raspravljati. Mislim ipak, da stavite pred oči nunciju u Beču i kardinalu Bartoliniju, kakav će utisak učiniti ta zabrana u slavenskom svijetu.

U prilogu šaljem Vam dva pisma; jedno od Bogišića, koje primih malo prije, drugo od Barčića iz Rijeke.[1]

Sada odgovaram na dva Vaša upita: ad 1. Taj slučaj jest istinit. Župnik u Šišljaviću na dobru baruna Raucha, gdje je župna crkva gora od svake amerikanske, imenom F. Vraničar, uglavio je sa svojom gazdaricom formalni ženidbeni ugovor te stavio u izgled apostaziju; bio je napokon po duhovnom stolu prisiljen, da se odrekne župe, što je on također učinio. Ali nadbiskup je sve spise kod sebe pridržao. U vrijeme izbora Vraničar je marljivo radio za vladina kandidata, pa to je učinilo, da je dobio drugu župu, naime Zrinj, pošto se u Šišljaviću već radi puka nije mogao održati. Ad 2. Stvar Andrijevića spava u stolu nadbiskupovu, te kašnje nije ništa učinjeno.

Ali ja bi mislio, da u sadanjih okolnostih ne upotrijebite tih vijesti; ne radi sebe, nego zato, jer ne ćete uspjeti. Slučajeva sličnih onomu pod 1) imade ovdje sijaset. Uopće, nevaljao svećenik neka se iskaže kano revan pristaša vladajućega sustava — odmah dobiva apsolutorij. Beneficija dijele se ne po svećeničkih zaslugah, nego po političkih osjećajih. Odavle zavladala je i kod svećenstva grozna korupcija i depravacija.

Upravo sada došao je k meni Kosta, te mi pripovijeda, da je čuo iz dobra izvora, da je na kardinala došlo od ministarstva vanjskih dijela pismo, kojim se u ime Njeg. Veličanstva Vama nalaže, da opozovnete svoju na svećenstvo okružnicu glede liturgije slavenske. Držano je u Gradecu s kardinalom vijeće uz prisutnost bana i Živkovića, u kojoj formi da Vam se ono pismo priopći, pak su pronašli, da ga odnese jedan kurir nadbiskupov. Ono pismo je zamka za Vas i za nas, podmetnuta od Madžara. Ali ja i Kosta držimo, da je ta zamka uklonjena Jacobinijevim brzojavom na Vas, te da stoga, ako Vam je odgovoriti, ne odgovorite ništa drugo (ne upuštajući se u nikakovu polemiku), nego to, da je ovo pitanje glede okružnice sada riješeno brzojavom državnoga tajnika Njegove Svetosti, u koje područje jedino spadaju stvari liturgičke. U tom smislu i ništa drugo.

Ovimi odredbami iz Rima ovdje je sve ogorčeno, te je za dva dana izgubljeno, što je prošlih godina dobiveno. Hvala Bogu! Preporučujući se

U Zagrebu 4. srpnja 1882. Fr. Rački.

[1] Sada ih nema.

747.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 7. jula 1882.

Hvala Vam lijepa na ubavijesti. Meni je kardinal[1] brzojavio i u brzojavu obećao, da šalje nekakoga kurira k meni. Taj međutim nije još došao. Valjda će doć sutra. Stvar je međutim s druge strane jur riješena i odlučena. Ja sam naime dobio brzojav iz Rima od stožernika Jacobinija, u komu mi se veli, da je stvar staroslovenskoga jezika u našoj liturgiji u pretresu, pak dok se konačno ne riješi, da ne valja nikake novosti izvađati, ni u Zagrebu ni kod mene.

Moj dragi prijatelju! Mi velimo: *Roma locuta est, causa finita est.* Mi se moramo u svijesti našoj podvrći vrhovnoj oblasti našoj, pak makar nas to Bog zna koliko žrtve i muke stalo. Ja bi želio, a i Vas molim, da koliko samo uzmognete na to djelujete, da se ta odluka u Zagrebu mirno primi i izvede. Kod nas svaka stvar stoji krvavoga da tako reknem znoja, ali dok je stvar pravedna, nikad ne zdvajajmo, nit ju suvišnom demonstracijom otegotujmo. Ja ovd primam odluku Rima sa svim mirom duše svoje. Što sam htio, sveto je i vrijedno je, da Bog podupre. Što u današnjih okolnostih biti ne može, bit će u drugih, ako ustrajemo i božije se zaštite vrijedni ukažemo. Vidite dakle, da će kurir nadbiskupov na svaki način prekasno doći; ja sam već svoje naprama mojoj kompetentnoj oblasti učinio i žrtvu tu drage volje prikazao. Tijem sam izbjegao napasti, u koju bi možebit po Vašoj vijesti pasti mogao. Ljubi Vas i t. d.

7. jula 1882. Strossmayer.

[1] To jest zagrebački Josip Mihalović.

748.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 9. jula 1882.

Dragi moj brate!

Primio sam Vaš posljednji list. Hvala Vam lijepa. Ja sam učinio ovom zgodom ono, što mi je moja svijest i položaj moj nalagao. Sutra idem u Beč, a otale u Rogatac. Učinit ću ja *promemoriju,* koja će biti po svoj prilici posljednja moja riječ.

Moram Vam reći, da je nadbiskup svu stvar, po momu barem mnijenju, vrlo nespretno obavio i samo sebe i još neke ljude blamirao. Radi se

o tomu, hoće l' nerazložita mržnja prot svetoj stvari i prot neodvisnosti vrhovne apostolske moći nadvladati. Dosta da smo mi svetu namjeru i čistu svijest sačuvali. Ostalo neka je u ruki božijoj.

Jeste l' čitali, kako se u „Katol. Listu" brani nadbiskup sarajevski?[1] *Miseria!*

O korupciji što mi pišete, to je zaista grozno! Sam Bog nas može od propasti sačuvati. Alaj bi lijepo bilo, da dođete na jedno 14 (dana) u Rogatac. Ja u povratku ne ću se nikud svraćati, jerbo me trebaju kod kuće. Jordan bi rad pisao štogod prot anti-enciklici, a ne zna povijesti dovoljno. Ja sam mu svjetovao, da se na Vas obrati. Sto put i t. d.

9. srpnja 1882. Strossmayer.

Mi ovd danas, dašto latinski, obavismo (svečanost) sv. Cirila i Metoda. Ja sam predikovao. Bilo je pjevačkih društava iz Broda i iz Vukovara. Bilo je toržestveno. Ne znam, što će policija na to?

[1] Gl. članak „Što radi nova hierarhija u Bosni" (Prilog k broju 26. „Katoličkoga Lista" (4 pune strane).

749.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 17. jula 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Ponuđenu mi po kanoniku Gajdeku[1] priliku primam rado, te Vam po njem šaljem taj odgovor na Vaše pismo od 9. t. mj.

Znadem posvema pouzdano, da je agitacija proti slavenskoj liturgiji glavno započela ovdje u Zagrebu, u krugu nadbiskupa i bana, koji su Živkovića uzeli u pomoć. Ovi su onda podigli na noge Madžare i dvor. Nadbiskup je pisao također u Rim osvađajući prijatelje slavenske liturgije s naginjanja raskolu te plašeći, da će katolici ovdješnji preći k istočnoj crkvi, a ne pravoslavni ka katolicizmu. Da je ta agitacija naperena bila glavno proti Vam, razumijeva se po sebi. Ako u Rimu ne vide, kamo to smjera, onda su slijepi. Već to bi im imalo otvoriti oči, kako se jedan stožernik svete rimske crkve daje upotrijebiti za oruđe državnoj vlasti u pitanju liturgičkom, dakle isključivo crkvenom. Kardinal, bio koliko mu drago protivnik slavenskoj liturgiji, ne bi se bio smio dati upotrijebiti za oruđe proti slobodi Crkve.

Kosta je navrtao zao utisak zabrane papine u jednom pismu na Pulića, koji ga je pročitao kardinalu Bartoliniju te je izrazio, da bi se taj utisak dao izbrisati samo onda, ako bi papa: a) pitanje o slavenskoj liturgiji brzo povoljno riješio; b) ako bi Vam dopustio upotrijebiti slavensku liturgiju prigodom posvete Vaše stolne crkve, za koju bi Vi molili samo onda, kada biste unaprijed imali jamstvo, da će Vam dozvoljena biti. Kako odgovara Pulić, Bartolini priznaje rđav položaj, stvoren onom zabranom; ali ispričava papu silom okolnosti, koje

su najednom nastupile, te uvjerava, da papa nije ni najmanje promijenio svojih nazora u tom pravcu. Vi da biste mogli zamoliti onu dozvolu, ali kratko vrijeme neposredno pred posvetom, i to bez predbježne buke. Kosta će Vam to pismo priopćiti kojom prilikom. Bartolini dao je razumjeti, da bi bilo dobro, kada bi Kosta u onom smislu pisao također kardinalu Jacobiniju. Ali ja se s tim ne slažem, držeći Jacobinija nepouzdanim.

Nema sumje, da je zabrana iz Rima velik udarac stvari, koju zastupamo. To se ne da ničim zabašuriti. Ako je rimska stolica podlegla pritisku u pitanju časovite porabe liturgije slavenske, kako se možemo uzdati, da će odoliti još većemu pritisku, kada se o definitivnom uređenju radilo bude? Naši bar ljudi izgubili su nadu. Tondini[2] mi je također neke podatke priopćio. Teško mogu vjerovati, da se je i ruska diplomacija uplela, koliko i ne držim do nje mnogo. Znadem, da će ruska vlada sada pod grofom Tolstijem Rimu manje popustljiva biti, negoli bijaše pod Ignatjevom, jer je prvi ortodoksan klerikalac. Ali ne mogu shvatiti, kako ne bi uviđali, da slavenska liturgija među katoličkimi Slaveni prija Slavenstvu uopće.

Ne držim, da je Jordan doraso poslu, o kojem pišete.

Bollé se vratio danas iz Trsta, gdje je bio radi hrvatskog paviljona. Kršnjavi također boravi ondje. Leger je ovdje i misli skoro u Biograd i Sofiju, i žali, što Vas ne može zateći u Đakovu. Daničić odlazi buduće nedjelje u Beograd; možebit će mu taj put koristiti dosta poremećenu zdravlju, za koje se veoma bojim. Ovih dana doštampana je četvrta sveska „Rječnika". Jagić se očekuje ovih dana. Želeći i t. d.

U Zagrebu 17. srpnja 1882. Fr. Rački.

[1] Koji je polazio u Rogatac, gdje se tada bavio biskup Strossmayer.

[2] Pater Tondini, barnabita, up. „Korespondencija" II, indeks s. v.

750.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 19. jula 1882.

Dragi moj prijatelju i brate!

— — — — — — — — — — — — — — — —

Sad glede naših stvari. Ja sam odmah znao, čije je maslo zabrana Sv. Oca pape. Ja sam učinio svoju dužnost, ali se neizmjerno žaliti ima, što je Sveti Otac zlobi i mržnji prama Slavenstvu popustio, i što je dopustio, da se sve njegove dosadanje svečane izreke pod noge bace. Malo je stalo do mene, ali je neizmjerno stalo do toga, da vrhovna apostolska moć u Crkvi božijoj ne postane igra svjetovnih hira i niskih mržnja i predsuda. Ja Vam mogu reći, da ne bi nikad mislio, da bi se nami, u tako svetoj i ozbiljnoj stvari, štit vrhovne moći tako lako iz ruku istepsti mogao. Sveti Otac je mudar, učen i svet čovjek, ali žalibože nije genijalan čovjek, jer da je to, odmah bi

opazio, što znači moć, koja njega samoga tako lakoumno sa sobom samim i sa svojom vrhovnom moći u živo protuslovje navesti kani. Papa je siroma samoga sebe najviše pobijô. Sad dašto, da nema druge van konačnu odluku, dobru i opširnu, i posve jasnu donijeti. U tomu obziru pisao sam ja jurve dost opširno latinsko pismo na Đuru Pulića, da ga kardinalu Bartoliniju pročita. Malo poslije ću ja u toj velevažnoj stvari neposredno pisati papi, ali Vam mogu reći, da se isto tako ko i Vi malo nadam dobrom uspjehu. Ovo, što se je sad zbilo, tako malo energije pokazuje, da se nije ničemu nadati. Hvala Bogu! Ja ostadoh do groba Bogu i svojoj svijesti vjeran.

Što naši ljudi iz Rima pišu, ne znači mlogo. Đuro mi piše, kako se tobož u stvar umiješao čak Bismarck i Rusija! Sve su to isprazne riječi. Ko što Vi dobro velite, umiješao se je u tu stvar kardinal zagrebački, ban, Živković, ugarska i bečka vlada. Posve pak pravo imate, što svjetujete našemu Kosti, da ne piše Jacobiniju. On nam je očevidno glavni protivnik, komu se naravno u papinom dvoru priključuju Poljaci i Madžari. *Nuntius* bečki nam je iskren prijatelj, napose pako mislim da je veliki moj štovatelj! On mi je na tanko pripovijedao, kako se je Kálnoky[1] zbog mene i mojih težnja vrlo zabrinuo. On mi sam reče, da u Rimu samomu naša stvar samo dva prijatelja ima, a to su Bartolini i Howarth[2]. Pače mislim, da bi škodljivo bilo pisati Jacobiniju i otkrivati neprijatelju naše težnje i namjere.

Što Đuro veli, da valja nekim načinom kradomice isprositi dopuštenje, da pri posvećenju moje crkve jedanput otpjevamo misu staroslovenskim jezikom, ja velim: to je nedostojno. Il je stvar sveta i Bogu povoljna, pak valja da sav svijet zna, da stoji pod zaštitom božijom i onoga na ovomu svijetu, koji Boga ovd zastupa; il je stvar, ko što protivnici Slavjanstva tvrde, ružna i valja da je se kanimo. Ševrdati danas nikomu ne hasni, napose pak ne hasni Crkvi božijoj. Slavjanstvo je mislilo, da mu usred hiljada i hiljada suprotivština barem ne fali pokroviteljstvo one moći, koja apsolutnu istinu i pravdu na ovom svijetu zastupa. Sad ćemo barem jasno znati, na čemu smo i u tomu pogledu.

Što se Tondinija tiče, on je dobar svećenik, ali ujedno čovjek — meni se barem tako čini — koji nikad do dna stvari ne dopire, nego uvijek samo na površju se sustavlja. Ja sam mu često put rekao, da me pred banom ne brani. Ima ljudi tako odrešitih, da ih punim pravom onaj svijet hvali, koji zna, što je svijest, osvjedočenje i značaj. Suprotivnim pak načinom take ljude naravno mrze ljudi oni, koji misle, da je to sve samo igra i hipokrizija i da je svakoga na svijetu prva dužnost pokoriti se onima, koji visoko stoje. U tomu pravcu suvišno je samo makar i jednu riječ progovoriti.

Ele mi Tondini piše, da je s banom preko sata o meni i o liturgiji govorio i da mu je ban na posljetku rekao, da ništ više ne želi, nego da dobre glasove o tomu čuje i da je meni u tomu obziru poslao pismo preporučeno, na koje čeka odgovor. To je pismo otišlo u Đakovo; ja ga još dobio nisam. Opažate l' Vi apsurditet cijeloga toga posla, kog Tondini ni opazio nije. Ja sam svoju okružnicu opozvao, ja sam to banu pristojnim načinom, ali ujedno

i tako javio, da se vidi, da u cijelomu tomu poslu svjetska vlast ništ tražiti nema, pak da se od bana traže još neka razjašnjenja i odgovori neki?! Taj apsurdum nije opazio Tondini. Ja sam mu ga označio. Sad sam pako vrlo kuriozan na list, kog ću od bana dobiti. To Vam je *rete expansum.* Ja jedno samo znam, da ću dužnost svoju vršiti i neodvisnost svoga apostolskoga zvanja potpuno sahraniti.

Isti mi Tondini piše, kako neke tirolske novine vele: „Duboko mislеći prijatelji biskupa đakovačkoga drže, da bi se on imao okaniti staroslavenskoga jezika, nego više gledati na kanonički život svećenika svojih, što će prije obratiti Crkvu istočnu.“ Dobro bi bilo, da „Pozor“ na take opaske odgovori. To Vam je stranka jezuitsko-tirolska, koja misli, da svoje nazore crpi iz Srca Isusova. Mi ostali smo „đavoli“. To je stranka, koja nas je nekad na pakao odsudila, što nismo nijemštinu podupirali, koja je dobrom polovinom protestantizam. To je stranka, koja mrzi na sve, što je slavjansko i koja se i samom vjerom služi, da nas u narodne eunuhe pretvori. To je stranka, koja moli sa farizejem: „Hvala Bogu, što nismo ko drugi ljudi“. To je stranka, koja na uglih ulice moli i lemozine dijeli, da je sav svijet vidi, koja *culicem colat, camelum autem deglutit; quae videt festicum in oculo fratris, in proprio oculo non videt neque trabem.* Sijelo je te partaje u Innsbrucku, Rimu, Zagrebu, Sarajevu, Zadru. Ta partaja inspirira naše organe i evo već dominira skoro i u Rimu. O tomu bi valjalo pisati. Ostalo nek Vam Kosta iz svoga lista priopći.[3]

Alaj će biti kvar Daničića!

Sto put i t. d. Strossmayer.

Prilog.

Strossmayer — Tondiniju.

[Rogatac], 14. jula 1882.

Dragi moj brate u Isusu!

Hvala Vam na listu, kog ovaj čas dobih.

Što se tiče bana, hvala Vam, da ste mu stvar razložili. Nego znajte i pamtite, prijatelju moj, da ban tu svu stvar ne razumije i da ju nigda razumjeti ne će. Ne dokučujem pako, kakav je list mogao ban u tomu poslu na mene poslati? Ja što pisah, pisah. Ja u toj stvari nisam nikaki odgovor nikomu dužan, do samoga Svetoga Oca pape. *La lettre envoyée à moi est un argument infaillible que le Ban ne comprend du tout cette delicate affaire.* Ja držim, da je sreća, što ban nije govorio o Banjoj Luci.[4]

Što se tiče, dobri moj prijatelju, svetih vježbanja (exercitia), dužno je dotično svećenstvo obavijestiti svoga biskupa, o čemu se radi. Istom tada ima svećenstvo pravo očekivati od svoga biskupa odobrenje i blagoslov. Prije toga govoriti ovo ili ono, znači lakoumne ljude, koji samo u vjetar pire.

Hladaček[5] je svećenik, koji ima dobrih, ali ima i loših svojstava. Kad se njemu svidi, on rado uvede u napast i najprostiju stvar.

Novine iz Innsbrucka dolaze iz zemlje, gdje ljudi bivaju istom u 40-toj godini pametni i zreli, i to tako, da se odmah kotrljaju doli. *En atteignants leurs maturité, ils roulent tout de suite en bas.* Medutim to, što te novine vele, pisala je jezuitička škola u Zagrebu, o kojoj se reći može: *videt festucam in oculo fratris, trabem autem in proprio non videt; culicem colat, deglutit autem camelum.* Ta škola mrzi na Slavjanstvo i rad bi, da može navijek uzdržati razdor u njemu. To je škola, koja svoje novine naziva „Srce Isusovo"! Sto put i t. d.

14. srpnja 1882. navečer. Strossmayer, biskup.

[1] Grof Gustav Žigmund Kálnoky (* 1832 † 1898) bio je tada (1881—1895) ministar inostranih djela Austro-Ugarske monarhije.

[2] Englez kardinal Howarth u Vatikanu; up. „Korespondencija" II, indeks s. v.

[3] Tomu je pismu priložen original Strossmayerova pisma patru Tondiniju, koji donosim u „Prilogu". Jamačno ga je Tondini — koji je živio u Zagrebu u banskim dvorima — predao Račkomu.

[4] Ovo je očito ironija: kao što ban Pejačević nema ništa da kaže o Banjoj Luci, tako nema ni u crkvenim pitanjima.

[5] Hinko Hladaček, župnik u Berku (u Srijemu); up. „Korespondencija" II, indeks s. v.

751.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 21. jula 1882.

Dragi moj brate!

Bi l' Vas smio zamoliti, da odmah Vaš egzemplar antienciklike pošaljete u Zadar na Danila. On će Vam taj egzemplar odmah, kad ga u stanovitu svrhu pročita, povratiti. Molim Vas učinite to. On to treba da prispodobi, što je Milaš iz toga djela ispisao. Milaš je grdni plagijator.

Leger je bio ovd, što mi je vrlo drago. Nešto mi je govorio o glagolitičkih nekih spisih u Tours-u, pisanih XVI. stoljeća po nekom kanoniku Hrvatu od Rane, koji je bio veliki penitencijar i bogoslov u Tours-u. Rad bi o tomu znao štogod pobliže, pak bi pisao nadbiskupu tourskomu, da meni il Akademiji pošalje na uporabu te spise. Što Vi o tomu mislite?

Dobio sam ekskuzatorno pismo od kardinala Jacobinija. Priopćiti ću ga Vami. Odgovorit ću mu. U bitnosti veli, da se ne gubi ufanje; da je papa sad morao popustiti, ali da sveudilj stare svoje namjere goji i t. d. *Vederemo!*

Sto put i t. d.

21. jula 1882. Strossmayer.

752.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 23. jula 1882.

Ljubezni moj brate i dragi prijatelju!

Ovaj čas dobih od Vas radosni brzojav, da je Narodna naša stranka u Spljetu pobijedila. To mi je isto javljeno također iz Spljeta. Hvala Bogu, da

se to dogodilo! Ja sam Bulatu čestitao.[1] Valjda će sad teda negda i stvar od *„Associazione dalmatica“* na čisto izići. Što bi imali sad u tome učiniti?

Javljam Vam nadalje, da sam dobio konfidencijalni list, pisan 5. srpnja a dospjev amo istom oko 20., od državnoga tajnika Jacobinija, u komu mi javlja izmeđ ostalih: *„In presenza di varie domande venute da Zagabria e della Dalmazia, si è stimato prudente di adattarne il temperamento di non fare in questo momento una innovazione, mentre la questione si stà accuratemente examinando della Santa Sede. Ella, Monsignore veneratissimo, ha dato mille prove di aspetto e venerazione à la Santa Sede, e quindi ritengo che non prenderà in sinistra parte questa temporanea decisione, dettata nel momento da varie riflessioni etc.“* Vidite, kako se piše! Ja ću državnomu tajniku odgovoriti iskreno i otvoreno tako, da i Sveta Stolica i on sam posve poznadu moje mnijenje i osvjedočenje. Odgodit ću međutim za nekoliko dana svoj odgovor, dok od Vas ne dobijem Vaše mnijenje vrhu istoga predmeta. Neka Vam međutim naš Kosto priopći pismo, koje sam mu u tomu poslu pisao, a Vi njemu iz ovoga pisma priopćite sve, što se priopćiti može.

Nadalje dobih ovaj čas drugo pismo *sub lege secreti pontificii.* Vami ga mogu i smijem priopćiti, jerbo smo, hvala Bogu, ja i Vi u tomu poslu jedna osoba pred Bogom: *„Diligentissimam super hoc gravi negotio* (to jest o našoj liturgiji) *examen instituere cupientes, Eminentissimi et Reverendissimi Patres, sacris tuendis ritibus propositi, in hanc nuper convenerunt sententiam, invitandos scilicet esse Reverendissimos episcopos earum dioecesium, de quibus praecipue quaestio existit, ut caute et secrete inquirant et opportune referant:*

I. *An in suis dioecesibus et quibus in locis antiqua et a Sede apostolica approbata liturgia Slavica introducta fuerit?*

II. *An aliquibus in locis hic ritus obsoleverit, quo ex tempore et qua ex causa?*

III. *An pro sua prudentia expedire nec ne putent, ut ritus ille, ubi fuerit intromissus, restituatur et quomodo?*

IV. *Quibus characteribus libros liturgicos Slavicos edere opportunum censeant?*

V. *In quo consistat usus ille, qui dicitur perantiquus, canendi infra missam parochialem sive legendi ad populum epistolam et Evangelium lingua hodierna vulgari?*

Ova pitanja je odobrio — veli *nuntius* — papa i naložio mu, da *cautiori quo fieri potest ratione et sub secreti pontificii lege* upita mene, *nec non alios locos ordinarios* za mnijenje, koje će se *congregationi rituum* podnesti.

Molim Vas pišite mi, koliko možete opširnije i temeljitije o tomu, ter mi amo pošaljite, ili ako mislite, da je stvar toliko važna i delikatna, da se samo usmeno i iz ruke u ruku obaviti može, dođite možebit sa Kostom amo. Ja — kako rekoh — *sine scrupulo* Vami priopćujem ovo, jer smo jedna duša i jedno tijelo.

Kako bi dobro bilo, da štogod pobližega imamo o onomu t o u r s k o m svećeniku penitencijaru, o komu mi je neki dan govorio Leger. On je, kako

mi reče Leger, u XV. stolj. katalog napravio dieceza, u kojih se još za njega glagolicom misa pjevala i čitala.[2] Po momu mnijenju to je bilo svud na Jugu, osobito pako u ono vrijeme, kad je srpska i zapadna crkva u međusobnom općenju bila, kao na priliku, kad je Sveti Sava za brata svoga krunu iskao od pape.[3]

Još nešto. Danas dobih jedan konvolut, u komu mi netko šalje *„Agramer Zeitung“* i *„Narodne Novine“*, u kojih se pobija *„Pozor“*. Bez dvojbe, da mi se je to poslalo po naredbi bana. Jedanput sam nedavno dobio isti taki konvolut sa njegovim vlastoručnim pismom. Prvi put sam prešutio. Sad bi imao volju odgovoriti, da take tričarije u moje osvjedočenje ne diraju. Imam osobitih razloga, da mu uljudno, ali i odvažno svoje reknem.

Što Vi na to? Sto put i t. d.

23. srpnja 1882. Strossmayer.

[1] U srpnju 1882. obavljen je izbor gradskoga zastupstva u Splitu, u kojem je Narodna stranka talijanaše sjajno pobijedila za uvijek. Izabrano je bilo 30 Hrvata, a samo 6 talijanaša. Vođa Hrvata, dr. Gajo Bulat, izabran je potom načelnikom.

[2] O tome rukopisu najbolje je raščistio sva pitanja: Prof. Milko Kos, Slovanski teksti v kodeksu 95 mestne biblioteke v Toursu („Slavia“, III, Praha 1924, 370—391).

[3] Ova vijest, što je donosi životopisac Sv. Save, Domentijan, nije pouzdana i tačna (up. Jireček, Geschichte der Serben I, 296—298).

753.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 23. jula 1882.

Dragi moj prijatelju i brate!

Priključujem Vam pismo, koje sam ove dane iz Rima dobio, glede medalje, koja se ima g. Rossiju[1] predati. Molim Vas, da ovo, što je unutri, u „Pozoru“ objelodanite. Ako bi možebit još tkogod htio potpisati, dobro će biti, da si osvjetlamo lice. Vaše mnijenje u posljednjem listu odobravam posve i očekujem Vaš list. Sto put i t. d.

23. srpnja 1882. Strossmayer.

[1] Gianbattista Rossi (* 1822 † 1894), kršćanski arheolog; tada se slavila njegova 60-godišnjica života.

754.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 25. jula 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Primio sam Vaša oba pisma od 23. t. mj. Radujem se, što su u Rimu uvidjeli, da svoju zabranu slavenske liturgije na 5. t. mj. valja ispričati. Ali

bolje bi bili učinili, da su svojom dozvolom takovu ispriku učinili suvišnom. Isprika ova ne može doći u šire slojeve, koji su onom zabranom ražalošćeni s tim više, što smo ih mi, poduprti iskustvom stečenim u Rimu, toliko uvjeravali, da kod Svete Stolice nema zapreka glede naše liturgije. Onaj nepovoljni utisak mogao bi se izbrisati samo skorim i za nas povoljnim rješenjem toga pitanja. Ali ja se opet bojim, da Rim, koji je popustio sada vanjskomu pritisku, ne će ovomu odoljeti kod konačnoga rješenja, s tim više, što će tada onaj pritisak još veći biti. Kada dakle budete odgovorili na pismo od 5. t. mj. kardinalu Jacobiniju, trebalo bi svakako umjerenimi, ali jasnimi riječmi izjaviti, da ste se Vi, poslije kako ste lani dozvolom Svetoga Oca u samom Rimu pjevali slavensku misu, nalazili na temelju enciklike *Grande munus* ovlašteni dozvoliti svojemu svećenstvu za Cirilo-Metodovo slavensku misu, gdje to puk želi, i tim poduprijeti više intencije Sv. Oca. Zabrana, koja je međutim stigla iz Rima i koja se je svuda tumačila, da su ju težnje Slavenom protivne ishodile, nije se ticala toliko osobe Vaše, prem i ona zaslužuje, da se štedi, koliko same stvari, pak se u njoj nazirala pobjeda protivne struje, koja zazire od načela i svrhe enciklike *Grande munus*. Stoga može se utisak one zabrane izbrisati samo skorim i povoljnim rješenjem toga u poslu približenja istočne k zapadnoj Crkvi veleznamenitoga pitanja.

Ja ne bi u tom odgovoru išao dalje, jer upuštati se u meritornu raspravu i postavljati predloge, imat ćete priliku, kad budete odgovarali na ona pitanja.

Ja ću drage volje potanje proučiti ta pitanja i napisati svoje mnijenje, samo molim za strpljenje na nekoliko dana, pošto sam sada uz druge poslove odsuđen na pohađanje ispita u ovdješnjih učiteljištih. Početkom kolovoza mogu započeti s proučavanjem ovih pitanja. Glede Vaše biskupije bit će na I. i II. pitanje odgovor dosta kratak, ali ja scijenim, da će trebati uplesti i n d i r e k t n o i odgovor za zagrebačku biskupiju, jer će odavle zacijelo stići odgovor, da u njoj nije bila slavenska liturgija nikada u porabi, što je očita historička neistina. Na III. i IV. pitanje odgovor bit će lagan, jer ste već u svojih promemorijah o tom pisali.

Jedno je, čega se bojim. Što je hrvatski episkopat danas takav kakav je, ne može se Sveta Stolica posvema izviniti. Od ovoga episkopata ne može ona dobiti odgovora, koji bi pitanje slavenske liturgije shvaćali sa one visine, sa koje se ono gledati ima. Ovdje dakle imade sama Sveta Stolica ispraviti svoje prvašnje pogreške, a ne sakriti se za episkopatom, t. j. za svojom vlastitom pogreškom. Inače izaći će *ridiculus mus*.

Glede rukopisa našega zemljaka u tourskoj biblioteci imam priopćiti, da sam ja prije više godina nešto o tom *Georgius Sclavonicus* napisao u „Katol. Listu“ po vijesti, koju mi je sam Leger priopćio. Živio je u Toursu početkom XV. vijeka i spada među one našince, koji su više nauke u Francekoj, imenito u Parizu pohađali. Leger bio je ispisao također jedan glagolski odlomak. Za svaki dalnji korak bilo bi potrebito doznati najprije, koji su ti rukopisi, što no se rečenom Đuri pripisuju, pa tek onda, kada bi se to znalo potanje, mogli biste ih zamoliti. Stoga mogli biste biskupu u Toursu pisati, da Vam pošalje

*

popis i opširniji opis tih rukopisa, u kojem bi se priopćili kratki izvodi po sadržini, osobito pako odnoseći se na život pisca, ako takovih u rukopisih imade.

Ja bih ovu pošiljku „*Agram. Zeit.*“ posvema ignorovao.

Banov brat Gábor uzeo je bivšega profesora dra. Tomića za učitelja hrvatskoga jezika. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 25. srpnja 1882. Fr. Rački.

755.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 2. aug. 1882.

Dragi moj prijatelju i brate u Isusu!

Evo Vam samo nekoliko riječi po kanoniku Gajdeku. Dobili ste bez dvojbe sve moje listove odavle, napose pako i posljednji, u komu Vam šaljem jedan list iz Rima. Ja Vam zasad nemam ništ drugo javiti, nego da 6., to jest budućom nediljom, vraćam se putem Zidanog mosta, Zagreba i Siska natrag u Đakovo. Drago će mi biti, ako se makar na čas samo na kolodvoru vidimo. Samo sam još Kosti javio, da polazim kraj Zagreba, i Tondiniju, koji me je za to zamolio. U Rim još nisam pisao, a po svoj priliki da ne ću ni pisati, nego istom od kuće. Sto hiljada i t. d.

2. kolovoza 1882. Strossmayer.

756.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 20. aug. 1882.

Preuzvišeni gospodine!

U prilogu Vam šaljem nacrt odgovora na I. i djelomice na II. pitanje.[1] Odgovor na I. pitanje jest strogo historički te sam Vam, koliko se zasada znade, nacrtao povijest slovenske liturgije u opsegu sadanje bosansko-đakovačke i srijemske biskupije. Za razjašnjenje pitanja valjalo je poseći čak u panonsku metropoliju IX. vijeka, koje je dio bilo područje Vaših biskupija. Osim toga nacrtao sam i povijest slavenske liturgije u susjednoj zagrebačkoj biskupiji, i to iz dva razloga: prvo, jer stoji u savezu; drugo, jer će taj Vaš odgovor jamačno ispraviti odgovor našega nadbiskupa, koji sam ne znajući a ne hteći nikoga pitati, zacijelo će odgovoriti, da u zagrebačkoj biskupiji ne bijaše nikad traga slovenskoj liturgiji, što je historička neistina. Dakako, ne bi odgovaralo svrsi ove promemorije, kada bi se svaka tvrdnja citati potkrijepila, što se na zahtjev može učiniti.

Na treće i četvrto pitanje odgovorili ste već više puta, imenito u promemoriji lane Svetom Ocu podastrtoj. Stoga mislim, da je smiješno, da Vam i ja

te odgovore nacrtam; ali ako želite, učinit ću drage volje. Jedino što bi valjalo istaknuti jest to na III. pitanje, da se pitanje o slovenskoj liturgiji ima shvatiti s opširnoga gledišta, naime s gledišta izmirenja istočne sa zapadnom Crkvom, pak da rimska stolica sada nadoveže kod slovenskih naroda, koji su nosioci i zastupnici istočne crkve, gdje je u XV. vijeku prestala kod grčkoga naroda, koji je tada bio nosilac i zastupnik istočne crkve. U istočnoj crkvi jezik i narodnost jesu srasli s bićem Crkve; ako dakle rimska Crkva uskrisi kod Slavena zapadne crkve povlastice Hadrijana II. i Ivana VIII., razbit će donekle opravdanu predsudu, da je neprijateljica jeziku i narodnosti slavenskoj, te će pasti jedna od zapreka sporazuma. I mi znademo, da ne će Rusi, Srbi i Bugari skočiti u krilo katoličke crkve onaj dan, kada se zapjevalo bude „Slava" u Đakovu, Zagrebu i t. d. Istočni Sloveni ne će se bojati, da im se pokatoličenjem stavlja narodno biće u pogibelj. Glede IV. pitanja valja istaknuti, da je pismo sada indiferentno, ali da je u životu zavladala kod istočnih Slovena ćirilica, a kod zapadnih latinica, dočim je glagolica i kod ovih zastarjela. Stoga da bi se mogle pripraviti dvije edicije: ćirilska i latinska; pače, ako se u Dalmaciji donekle želi glagoljaška, neka im bude. Uz tu veliku svrhu trošak jest podređen. Jezik imade se uzdržati stari, koji je i u Crkvi istočnih Slavena. Povratiti mu pravilnost jest posao nauke, koja je sada tome poslu i dorasla.

Ja Vam šaljem samo materijal, a Vi ga po svojoj volji preradite, kako za dobro pronađete. Bit će mi drago, ako mi svoj *votum* pošaljete u prijepisu.

Bogišić se radi zabrane na 5. srpnja ljuti na Rim i na nas; na prvi, što ne shvaća toga pitanja i što se daje zaplašiti; na nas druge, što nam svaki zapovijeda i drži, da nam zapovijedati smije. Pišu novine, da se posveta Vaše crkve odgađa na 29. rujna. Ako tako, mnogi koji su htjeli doći — na pr. profesori — bit će zapriječeni. Kršnjavi je odgovorio, da će preuzeti slike u Đakovu i ovdje ih kroz zimu urediti, ali traži honorar od 1000 for. Ovdje je Spasović, Poljak, urednik petrogradskoga zbornika „Věstnika Evropy". Spada među one Poljake, koji bi željeli izmiriti ih s Rusi. Gábor Pejačević govori, da će mu brat ban odstupiti, ako Madžari ne popuste glede Krajine. Izručujući se i t. d.

U Zagrebu 20. kolovoza 1882. Fr. Rački.

[1] Sada ga nema.

757.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 28. aug. 1882.

Preuzvišeni gospodine!

K mojem posljednjem pismu, koje ste zacijelo primili, imam to dodati, da štovatelji Tome Gajdeka misle, kako bi starca obradovali, kada bi od Vas

dobio pismenu čestitku prigodom njegovih sekundicija, koje će se dne 5. rujna o. g. obaviti. Zamoliše me, da Vas sjetim, što i tim činim.

Tondini se sutra preko Siska vraća. Inače ništa znamenitijega. Vaše Preuzvišenosti sluga

U Zagrebu 28. kolovoza 1882. Fr. Rački.

758.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 31. aug. 1882.

Dragi moj prijatelju i mili brate!

Najprije Vam sto i sto put zahvaljujem na historičkih podacih, koje mi poslaste. Ja sam ih posve upotrebio u odgovoru na zbor „Svetih obreda". Osobito su me veselila data odnoseća se na nadbiskupiju zagrebačku. Već prije nego sam Vaš list primio, dogotovio sam opširni *pro memoria* na Svetoga Oca. Taj *pro memoria* sam skupa sa odgovori poslao otvorena na nuncija, da ih na samoga Svetoga Oca papu pošalje. *Pro memoria* sam poslao i Kosti, da ga pročita i Vami priopći, pak onda da ga putem našega Đure Pulića Bartoliniju pošalje, koji nam je jedini prijatelj u Rimu. Možebit još i Howarth, koji međutim manje upliva ima. Tijem sam sve učinio, što sam mogao; ostalo povjeravam Bogu.

Ne budu l' imali u Rimu dost energije da odbiju silne naše neprijatelje, tada će stvar ostati po staromu, a bojim se jako, da jedinstvo crkveno ne pođe onim putem, kojim po sljepoći i zlobi ljudskoj i politički polazi. Mi barem ne ćemo biti tome krivi, ni pred Bogom odgovorni. Nade mnogo nemam, jer vidim, da su u prvom odmah početku u Rimu pobjegli u šušanj.

Znadete već sigurno, da sam morao odgoditi posvetu na nedilju prvoga oktobra. Ja se nadam, da ćete Vi doći na posvetu i molim Vas da dođete, jer bi imao o nekih stvari s Vami govoriti. Tom prilikom mogli bi pobliže utanačiti, kako ćemo slike prenijeti. Ne znam, otkle je i što znači, da će Posilović doći. Najprvo se je po Anđelku upitao, hoće l' biti pozvan, pa kad mu je rečeno, da ne će nitko napose biti pozvan, nego da je svatko *in globo* pozvan, onda je odgovorio, da će na svaki način doći, osim ako bi ga ljuta bolest prepriječila. Opetujem: ne znam, što to znači? Valjda je već izgubio nadu, da će biti nadbiskupom zagrebačkim.

Pače, još sam jedno čuo. Vele, da je ban jednom, i to u Našicah pri objedu rekao: *„Ich komme mit meiner ganzen Familie zur Consecration; ich werde damit eine günstige Demonstration ausführen"*. Ne znam, je li to istina i šta bi to značilo. Ja mislim, da je to samo isprazno blebetanje. Međutim Vi i Kosta ne dajte se tijem odbiti od puta, jer bio ban ovd il ne bio, mi ćemo biti veseli *in Domino* i ne ćemo se dati u tome po nikomu na svijetu buniti.

Gajdeku ću odmah pisati. On to zaslužuje. Čovjek prost, ali pošten i pun dobre volje. Dolaze k meni ovo dana Metel Ožegović, njegov sin i Niko

Veliki. Niko Veliki želi me upitati, gdi bi ostatak svoga života probavio? Ne će mu se na nikaki način više u Dubrovniku ostati, gdi ga sve na pokojnoga Medu sjeća. Ja ću mu svjetovati, da se nastani u Zagrebu ter da kadšto oko sebe okupi mlade naše književnike i umjetnike. Tijem putem mogao bi po momu mnijenju mnogo koristiti. Naši književnici i umjetnici u Zagrebu nemaju pravoga središta i sastajališta. Dašto, da se hoće u tu svrhu nešto imetka i troška; ja mislim, da to našem Niki ne fali, a dobre volje i iskustva ima dost. Bio je ovih dana kod mene Trnski. On se skorim vraća u Zagreb, gdi misli sva svoja djela u skupu izdati. Knez crnogorski prođe kroz Beč. Ja nisam o tome ništa znao; nisam dakle ni mogao š njim se sastati. Ne znam, da li će to moguće biti, kad se bude vraćao. Na svaki način volio bi se tada, ako bi moguće bilo, š njim sastati u Trstu, nego u Beču. Dobru bi u tu svrhu priliku pružila izložba.[1] Kralj je srpski u Ischlu.[2] Vele mi je drago, da je Daničiću bolje. Bog ga je barem toliko uzdržao, dok monumentalno svoje djelo ne dovrši. Sto put i t. d.

31. kolovoza 1882. Strossmayer.

[1] Ove je godine (1882) bila priređena u Trstu izložba u slavu 500-godišnjega pridruženja Trsta habsburškim nasljednim zemljama (1382).

[2] Narodna skupština proglasila je Srbiju kraljevinom, a Milana kraljem 22. febr. (6. marta) 1882.

759.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 10. sept. 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Spomenicu za Sv. Oca, o kojoj mi pišete u listu od 31. pr. mj., priopći mi Kosta. Razumijeva se, da ta spomenica ne bi smjela doći u ruke nikomu nego Sv. Ocu, a najmanje u ruke kardinala Jacobinija.

Naš nadbiskup ljuti se na svaki članak u „Pozoru“, koji govori o slavenskoj liturgiji, pa misli, da dolazi od mene, prem slučajno nije tako, jer nemam vremena pisati takove članke.

Ja ću doći na posvetu crkve, ako Bog dade zdravlje. Ali ne imajući vremena, doći ću za posve kratko vrijeme. Znajući, da ćete dobiti stranih odličnih gostova, koje ćete kod sebe primiti, ja sam nakanio odsjesti taj put kod sestre, da dobijete više prostora u svojem dvoru za strance. I biskup Posilović dolazi, kako mi danas reče. Gosp. knez Niko Veliki Pucić ostat će valjda do posvete, kako ga ovdje nagovarasmo. Molim izručite mu moj pozdrav.

Kršnjavi će doći da odmah sprema slike. On i Bollé misle, da će Vas doći jeftinije sanduci, ako se daske kupe u Celju, pak Dravom dopreme u Osijek. Ako pristajete na to, molim, da mi odgovorite, jer bi Bollé naručio dasaka u Celju. Kada bude galerija slika u redu, onda će se i zgrada svečano otvoriti.

Vončina ide u prosvjetnih pitanjih mnogo više na ruku od Muhića. Rado se upita kod mene za savjet. Uputili smo ga, da se u Zagrebu ustroji obrtnička škola, onda polagano drugdje, imenito u Osijeku. On pristaje posvema, samo ne znam, hoće li prodrijeti kod svojih kolega. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 10. rujna 1882. Fr. Rački.

760.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 13. sept. 1882.

Dragi moj prijatelju i mili braco!

Najprvo Vam hvala lijepa, što ćete doći. To je za me velika utjeha. Ovd me artiste jako tište, da Cara pozovem. Ja se nikako u današnjih okolnostih odlučiti ne mogu, a to stim manje, budući sam u javnoj okružnici rekao, da će svečanost biti samo domaća. Što Vi na to?

Arcibiskup nek se ljuti na svoju budalaštinu. Posilović će mi dobro doći. On će posvetiti crkvu. Jedan dan mogli bi i Vi svečano otpjevati misu i reći slovo. Ali kako Vam je volja; meni ste na svaki način najmiliji gost.

Što se dasaka tiče za sanduke, nek nešto samo Kršnjavi nabavi, jer imamo i mi ovd gotovih sanduka. Kupio sam u to ime jedno 10 do 12 sanduka, u kojih su orgulje amo dospjele. Osim toga imamo još i starih sanduka.

Ja sam moj *pro memoria* poslao papi bez ikakve primjedbe. Papa drži cijelu stvar *sub lege secreti pontificii*. Bog zna, ne će li dati moj spis *Staatssekretäru?* Što Bog da!

Drago mi je, što je Vončina bolji i našim kulturnim institucijam prijatniji. Jam sam pozvao Riegera, Sapiehu, Tarnowskoga, Štulca i Harracha. Opazili ste bez dvojbe, da se „Politika“ praška malo po malo polonizira. Neki *feuilleton* iz Zagreba bio je *abominable*. Mi se nekim načinom odsuđujemo, a Miškatović i Mihalović hvale! Kud ti ljudi srljaju? Kako Vam se dopada postupak sa Sembratowiczem? Ja sa bojim, da se tu nije založila sloboda i neodvisnost apostolske moći. Tako se Ruteni ne dobivaju ni za državu ni za Crkvu. Bog budi osobito Crkvi na pomoći.

Sigurno znate, što je meni Kosta pisao i što su njemu iz Rima javili, a čitali ste demanti „Političke korespondence“. Hvala Bogu, da je mene već dost davno prošlo svako častoljublje, a ne bi htio sve časti ovoga svijeta otkupiti ni najmanjom žrtvom svoga osvjedočenja. Za mene već sad ništ drugo nije, nego mir, kad bi mi ga Bog dao; i onako moram do božije volje tegliti. Sto put i t. d.

13. sept. 1882. Strossmayer.

761.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 17. sept. 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Po mojem mnijenju ne bi trebalo, kako Vas po Vašem pismu od 13. o. mj. neki nagovaraju, pozvati Cara. Po Vašoj odredbi posveta crkve obavit će se tako rekuć strogo crkveno. Inače biste pozvali bana i t. d. Iznimku čine Vaši osobni pozivi na prijatelje: kneza Sapiehu i t. d.

Ako inako crkveni obredi ne određuju, što mi nije poznato, valjalo bi po mojem mnijenju, da crkvu posvetite Vi osobno. Vi ste ju umom započeli, troškom izveli i t. d.; dostojno je, da ju i Bogu posvetite. Posilović i drugi mogu Vam pomoći, ali čin pripada Vam. Ako ne budu stariji od mene, ja ću drage volje jedan dan službu božiju obaviti, ali za slovo ne imam dosta mira. Osim toga neka govore sjajniji besjednici.

Kosta misli, da ćete dobiti za dan posvete dozvolu za slovensku službu božiju. Ako tako, onda se svakako pripravite, i to — ako je iole moguće — za cijelu svetu misu. I onako imali biste naučiti samo *introitum* glagolski; pače i taj se može čitati. Ostalo sve se može čitati, a ne mora se na pamet naučiti. Nu bila slovenska misa dozvoljena ili ne — po mojem mnijenju na koru imalo bi se pjevati slovenski ili hrvatski. Ako je to moguće, učinite takovu odredbu. Dovoljno je, da se pjevači nauče. Wallinger može ići na ruku. Ne propustite toga nikako.

Ja, Kosta i Marković doći ćemo oko 26.—27. t. mj. Za mene ne treba se brinuti za stan. Kod Vas neka budu Sapieha, Posilović, Štulc i t. d. Odavle dolazi deputacija gradska s načelnikom Hofmanom. I naš Kaptol po mojem predlogu šalje deputaciju. Meni će se priključiti svakako Veber. Bit će zastupana također Akademija , universa, Matica i t. d. Za ove goste neka se odbor pobrine. Vebera bi mogao primiti neki od kanonika.

Urednik „Politike“, neki Poljak, bivši ovdje, općio je s vladinimi ljudmi. Kod mene ga nije bilo, samo kod Mate bijaše na skoku. Odavle možete suditi. Česi se varaju, ako misle, da će tim predobiti Madžare, koji tjeraju dosljedno svoju politiku, a ova se osniva na mržnji proti Slavenstvu. Takovi „naivni“ politici jesu i Srbi; misle, da će laskanjem i popuštanjem zadobiti Bosnu.

Pravi povod, s kojega je Sembratowicz odstupio, nije mi potanko poznat.[1] Samo čujem, da se je u Rimu posvema opravdao. Mislim, da je odstupio uslijed pritiska u Beču, koji je došao od Poljaka. Držim, da je tim odstupom nanesen udarac izmirenju sjedinjenih[2] Malorusa. Ako je već Sembratowicz smatran panslavistom, to bi onda metropolitom imao postati kakav neprijatelj Slavenstva. Uopće čini se, da nisu u Rimu dosta orijentirani u slavenskom crkvenom pitanju.

Za križevačkoga biskupa bili su našoj vladi predloženi: Hranilović, Peleš i Vidović; prvi i treći su križevački kanonici, drugi poznati rusinski svećenik. Vidović je umro. Prvoga, Hranilovića, optuži neki učitelj srijemski kod Treforta;[3]

ovaj posla tužbu na vladu, koja je sada zbunjena. Peleš je inače vrstan. Ali radi načela imao bi biti imenovan domaći, jer inače će nam strani postupice zasjesti biskupske stolice. Vlada bi imala razviditi, u koliko je tužba istinita, jer čujem, da je iz osvete potekla. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 17. rujna 1882. Fr. Rački.

P. S. Stanković mi reče, da ste ga na mene uputili, neka nabavim u ime Vaše dar za ovogodišnju trku. Ako je tako, molim, da me brzojavom obavijestite.

[1] Rusinski unijatski mitropolita u Lwówu Sembratowicz odrekao se svoga mjesta u septembru 1882. na zahtjev Beča u Rimu, jer se u jednoj porotničkoj rusinskoj raspravi, vođenoj u Lwówu (Lavovu) zbog „veleizdaje", tobože pokazalo, da je i on bio upleten u stvar. Potom je Sembratowicz pozvan u Vatikan, gdje je postao savjetnikom u kongregaciji „za istočne poslove".

[2] T. j. unijatskih.

[3] Augustin Trefort bio je tada (1875—1888) u kabinetu Kolomana Tisze ministar bogoštovlja i nastave.

762.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 11. okt. 1882.

Dragi moj brate Frane!

Sto i sto put Vam hvala, što ste amo došli. Vi ste mi bili desna ruka. Vama se ima ponajviše zahvaliti, da se je svečanost ovako sjajno obavila, ne samo pred očima našima, nego i pred očima stranoga svijeta. Hvala Bogu i poslije nam je vrijeme lijepo služilo, a posljednji dan je bio i opet vrlo sjajan. *Deo gratias!*

Sad sam u dvoumju, bi li, ne bi li u Rim? Ja sam pisao Svetom Ocu i opisao mu svečanost. Samo se po sebi razumije, da sam o stvari, o kojoj se reći može *porro unum est necessarium,* otvoreno govorio. Bi li živa riječ moja mogla više djelovati nego pisano slovo, dvojim. Ljudi su se ti u Rimu dali poplašiti šušnjavom granom najhromije na svijetu politike. Ne vjerujem, da bi ih itko obratiti i na onu energiju skloniti mogao, bez koje se ništ težega na ovomu svijetu ne obavlja. Što Vi o tome mislite?

Ovih dana — ko što ste možebit i sami čitali u „Politiki" praškoj — reče se, da bi knez crnogorski imao poći u Rim, i to po nalogu dvora ruskoga. Bi li Vi mogli ma s koje strane saznati, je li to istina il nije? Jer da bi istina bila, ja bi na svaki način tada u Rim išao, da se sa knezom sastanem, kog još nigda vidio nisam. Meni se stvar nevjerojatna čini, prem bi na konac konca istinita biti mogla.

Što se slika mojih tiče, scijenim, da bi se tušta njih još ove godine prenijeti moglo u Zagreb; nego sudim ujedno, da bi bila šteta prenašati zimi

i zlim vremenom. Kad smo toliko čekali, čekajmo do proljeća i do boljega vremena. Sto put i t. d.

11. okt. 1882. Strossmayer.

763.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 19. okt. 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Ne imate se na čem zahvaliti meni radi funkcija prigodom posvete prekrasne Vaše stolne crkve. Ovaj prelijepi hram svemu je utisnuo svoj sjaj. Meni je osobito godilo, što se je pažnja i na sitnije stvari, kano što na crkveno odijelo, obratila. Sada neka samo tako i ustraje. A to će najviše visiti o svećenstvu. Zato bilo bi potrebito, da: a) bude jedan stalan nadziratelj i rukovoditelj crkvenih obreda, za što bi — po mojem mnijenju — bio dr. Voršak[1] sposoban; b) da se klerici u sjemeništu strogo podučavaju u obredih i pjevanju. Kod nas se tomu dijelu svećeničkoga zvanja premalo brige posvećuje; stoga se obredi u mnogih župnih crkvah obavljaju površno i bez svakoga dostojanstva. Tomu će se doskočiti, ako se u sjemeništu bude više pazilo na liturgičku pouku i na pjevanje. Gledajte, da se klerici uče pjevati po notah, pa uopće da im se dade prilika učiti glazbu. Znajući glazbu, pokratili bi si vrijeme na župah mnogo plemenitije, negoli to često biva. A kod nas imade i za glazbu mnogo sposobnosti. Tim bi si mogli sastaviti i za stolnu crkvu lijepi kor od dobrih grla.

Na Vaš upit o putovanju u Rim, moje je mnijenje, da ne bi tamo išli radi liturgičkoga pitanja. Vi ste tako opširno rimsku stolicu obavijestili o tom pitanju, da se sada punim pravom može očekivati, neka sada ona svoju progovori. Ako ne ima odvažnosti, već ako se osvrće na svaki mig diplomacije, Vaša prisutnost ne samo ne bi ju osokolila, nego dapače bi ju zbunila. Ja barem ne bi sada nepozvan u tom pitanju učinio ni koraka.

Drugo je glede pitanja rusinskoga. U tom pitanju ide prva riječ Poljake. Ako dobro shvaćaju to pitanje, oni bi mogli i imali uputiti rimsku stolicu. Ali čini se, da oni to pitanje gledaju na čisto poljske naočale. Rijetku iznimku čini knez Sapieha. On bi mogao Svetoga Oca uputiti, s kojim da je od prije dobar. Ali čini se, da u Rimu ne shvaćaju rusinskoga pitanja, pa da i ovdje rade po volji diplomacije, koja ne će sporazumka među narodom i narodom, crkvom i crkvom.

Je da li knez crnogorski ide u Rim, o tom je Kosta potražio obavijesti te će Vam ih priopćiti. Meni se čini nevjerojatno.

Kršnjavi mi reče, da ga je nedavno Schekein uvjeravao, da je najsigurnije slike prenašati u jeseni i proljeću, jer da im ciča zima i velika vrućina škodi. Po tom misli Kršnjavi poći u Đakovo oko 10.—15. studenoga, jer sada imade ovdje posla s organizacijom obrtničke škole. Slike bi se mogle pospremiti ili bar sanduci za nje pripremiti, pak bi se mogle poslati polagano, kada vrijeme

dopusti. Ne bi li Seitzi savjetovali i pripomogli? A što će biti s njihovimi kartoni? Ne biste ih mogli sada nagovoriti, da ustupe svoje kartone.

Akademski fotograf Standl bio bi voljan učiniti lijepih snimaka i pojedinih dijelova crkve Vaše. On je tomu poslu vješt. Došao bi u Đakovo, ako biste dozvolili, te ga tim pomogli, da mu date negdje sobu za boravka njegova u Đakovu i da mu kola pošaljete u Vrpolje. On bi slike izdao na svoj račun, osim ako bi ih Vi htjeli preuzeti. Knittelove se prodavaju i ovdje,[2] ali Standl je mnogo vještiji fotograf. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 19. listopada 1882. Fr. Rački.

[1] Dr. Anđelko Voršak (up. „Korespondencija" II, indeks s. v.).
[2] Knittel bio je tada fotograf u gornjem gradu Osijeku.

764.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 29. okt. 1882.

Dragi moj brate i prijatelju mili!

Hvala Vam na listu. Pravo imate! Nije mi nikud ići. I onako taka su vremena i takovi su današnji ljudi većom stranom, da se nije mlogom nadati. Činimo dakle svoje ko pred Bogom, a ostalo prepustimo Bogu i njegovoj svetoj Providnosti.

U jučerašnjem „Pozoru" čitao sam lijep članak, mislim od Vas, glede zaključka našega sabora.[1] Sabor je htio mene osramotiti i u prezir baciti, pak je — mislim — samoga sebe osramotio i u prezir za vazda bacio.[2] Hvala Vam sto put na tomu članku. Štogod Vi pišete, osobiti pečat ozbiljnosti, učenosti i jezgrovitosti na sebi nosi. Još mi je jedno u oči palo u izjavi saborskoj. Veli sabor, da je nad razlikom svih jednako časnih konfesija. To sigurno ne će reći: sve su konfesije pod zaštitom jednoga ter istoga zakona, nego će reći: sve su konfesije jednako časne, to jest, jedne cijene i jedne istinitosti. To je mrski i bogogrdni indiferentizam. To je vrijedno i dostojno sabora i vlade, koja među svećenikom i svećenikom razlike samo u toliko čini, u koliko u njezin rog puše, kojoj je apostat — u bludu živući svećenik, koji bez tuđe plaće nijedan dan živjeti ne može — ljubimac, komu se kuća gradi i razbludan život priskrbljuje, a svećenici čestiti i uzorni proganjaju se i iz sabora i kardinalskih dvorova tjeraju. Vidit ćemo, što će na to „Katol. List" i oni svećenici, koji slamku izvan Zagreba vide, a brvna u Zagrebu ne vide. Baš smo u desperatnom stanju, na koje kad pomislim, rado bi u pustinju pobjegao.

Glede slika mojih, ja bi sigurno rado, da se još ove godine prenesu, ali je moje uvjerenje, da to ne može biti i da opreznost zahtijeva, da se sva ta stvar odgodi do na godinu. Prvo je vrlo vlažno i kišno vrijeme, a drugo most na Dravi[3] razderan je tako, da se svaka stvar pretovariti mora. Bolje bi i probitačnije bi bilo na svaki način odgoditi stvar do proljeća.

Ako taj fotograf može doći, nek dođe. Ja bi i onako nekoj gospodi htio poslati albume sa snimkama, a ne mogu, dok si tih snimaka ne nabavim. — — — — Sto hiljada i t. d.

29. kol.[4] 1882. Strossmayer.

Prilog.[5]

Sabor hoće očevidno da sebe samoga počasti, a biskupa đakovačkoga ujedno uvrijedi i preziru izvrgne. Dobro! Nama se međutim čini, da sabor tim sam u jamu pada, koju drugomu kopa. I današnji svijet i sve potomstvo evo što će suditi o tomu: il je biskup đakovački zaslužio to preziranje, il nije. Što se prvoga tiče, sam sabor posredno priznaje, da nije biskup prezira vrijedan, jer mu djelo u zvijezde kuje, dakle ne ostaje drugo, nego da je sabor tim samoga sebe osramotio.

U ostalom se početnikom tih nepodopština odvratiti može, da je jedina možebit falinga biskupova, što je nevrijednike i nedostojnike svojimi dobročinstvi obasipao, koji da se otresu zahvalnosti, preziru i mrze onoga, komu bi dovijeka zahvalni biti imali.

Sabor ovaj, popravljajući kućni red, želi svojim protivnikom usta za vazda začepiti.[6] Psihologički se to dobro protumačiti dade. Sabor se sam ponosi jarmom, kog mu Madžari namiču; zato da u tomu obziru svoju svijest ušutka, krši svuda oko sebe slobodu. Činovništvo ne smije imati vlastitoga svoga osvjedočenja, a pravo izbora za njega prestaje biti pravo, nego mora biti okov. Nema slobode u štampi, jer se briše po volji. Zašto bi dakle u saboru bilo i najmanje slobode? Što je u tomu obziru slobode bilo, to se ovim novim paragrafom briše i uništuje. To su sve psihologičke konsekvence.

[1] „Pozor“ od 27. okt.: Saborski zaključak „veličanstvenom hramu đakovačkom“ (bez potpisa ili šifre).

[2] U saborskoj raspravi 24. okt. kazao je nar. zastup. dr. Erazmo Barčić, kako je hrvatskom svećenstvu „narinut na čelo opskuran madžarski pop“ (t. j. nadbiskup Mihalović), „premda još danas živi prelat, koga rimski konsilij proglasi primum oratorem Christianitatis i koji si je svojimi djeli osigurao časno mjesto u svjetskoj historiji“ (t. j. biskup Strossmayer). Zbog ove „teške povrede najodličnijega člana ovoga sabora“, dr. Barčić je kažnjen — zaključkom sabora od 25. okt. — predsjedničkim ukorom u zapisniku. Da stvar ne izgleda kao uperena protiv biskupa Strossmayera, predsjednik sabora Mirko Hrvat, predložio je saboru tom istom prilikom (25. okt.) i ovaj zaključak, koji je sabor prihvatio: „Nad strankami, nad oprekami političkih nazora, nad razlikom jednako časnih konfesija, uzvisuje se u narodu, uzvisuje se u ovoj njegovoj sabornici zajednička svima ljubav i revnost za prosvjetni razvitak. Najmanji trud, koji se u to ime uloži, najmanji uspjeh, koji se na tom polju ubere, obuzima sva srca toplom radosti, a sabor sam, gdje mu se pruži prilika, koliko mu sredstva dozvoljuju, prvi podupire, diže i širi zavode, u kojih se goji plodna i ugodna, proti poricanju i gorčini stranačkih prijepora osigurana prosvjeta. Zato i jesam duboko uvjeren, visoki sabore, da velika kulturna stečevina, koja se zrcali u veličanstvenomu hramu đakovačkom i koja će još i kasnim potomkom ponosno pripovijedati o nastojanju današnje generacije, ne može naći nigdje glasnije jeke ni ljepšega priznanja, nego u ovoj sabornici. U znak svemu tomu dozvolit će visoki sabor bez sumnje, da se ove moje riječi zabilježe u saborski zapisnik.“ (Predlog je jednoglasno primljen). Pada u oči, da nigdje nije jasno spomenuto ime biskupa Strossmayera.

[3] Naime: željeznički most preko Drave kod Osijeka (koji se skoro poslije toga srušio ispod prolazećeg voza).

[4] Tako je biskup griješkom napisao mjesto „list". Iz sadržine naime vidi se jasno, da je to i odgovor na pismo Račkoga od 19. okt.

[5] Koncept polemike, opredijeljene očito za novine, vjerojatno za „Pozor", napisan čitav Strossmayerovom rukom.

[6] Sabor je baš tada vodio raspravu o pooštrenju kućnoga reda.

765.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 8. nov. 1882.

Dragi moj prijatelju i brate!

Piše mi Kršnjavi, kako je samo privremenim čuvarom Galerije učinjen i kako ne može to primiti, nego da definitivnim načinom postane ravnateljem Galerije. Molim Vas pišite mi, šta je to i kako bi se cijeloj stvari najbolje pomoglo u miru božijemu. On veli, da uslijed tih poteškoća istom u proljeće može amo doći. Tako je i bolje. Onda nek sve slike u lijepo i stalno vrijeme budu prenesene. Dost sam traljav i boležljiv, a sve što čujem o nami, gnusno je i truje dušu poštena čovjeka.

Iz novina vidim, da je Folnegović dobro u stisak metnuo vladu zbog Živkovića. Ujedno se veli, da ga[1] je odmah, još u sabornici, ban k sebi prizvao i š njim nešto oštro govorio. Ako se može znati, što je to? Drago bi mi bilo to znati. Ako nije drukčije, mogli bi možebit upitati i samoga Folnegovića. Folnegović je dobar govornik i dobra logična glava. Pozdravite mi Kostu. Sto put i t. d.

8. nov. 1882. Strossmayer.

[1] T. j. Folnegovića.

766.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 12. nov. 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Dužan sam odgovor na dva Vaša pisma, od kojih drugo stiže mi malo prije u ruke.

— —

I zaista meni se poslovi sve više nagomilavaju. Sada su mi naprtili i branidbu ženidbe kod ženidbenoga suda. Ovaj bio mi je povjerio neke teže slučajeve, pak sam posao vješto obavio, te sada slovim ovdje kao vješt kanonista, pak mi onda naprćuju teže stvari. Rekoh jednom, da moram kojom prilikom što bedasto počiniti, ne bi li me se tada okanili. A opet, kada je tko u kakovu zboru, ima nastojati da pripomogne, da se zbor ne osramoti.

Tako Vam je i kod Akademije. Predsjednik mora za sve misliti, određivati i raditi. Kada bi imao komu predati predsjedništvo, učinio bi to drage volje, jer bi mi za strogo znanstvenu i književnu radnju više vremena preostalo. Radio bi kano najrevniji akademik.

S Kršnjavijem imade se ovako. Ovdje imade dosta protivnika, nešto osobnih, nešto stvarnih. Drže ga za spletkara; druge je kritikom uvrijedio i t. d. On je zahtijevao, da ga Akademija imenuje ravnateljem Galerije na 5 godina. Prof. Marković prigovori, da se Akademija ne bi vezala na 5 godina, jer da Kršnjavi imade ovdje i supsistenciju i dovoljnu okupaciju, pak da bi se moglo dogoditi, da slikar Mašić dođe ovamo stanovati, komu bi ravnateljstvo Galerije i materijalno dobro došlo; da ne treba bez nužde kumulirati beneficija. Uz Markovića pristali su osobni protivnici Kršnjavoga. Pošto su svi drugi uvjeti Kršnjavoga primljeni na moj predlog, ja se ne htjedoh odviše izlagati radi ove točke mnijući, da će se ona po volji Kršnjavoga riješiti i onako, jer nema izgleda, da bi Mašić u Zagreb došao.

Sve okolnosti nas sile, da slike ostavimo kod Vas do proljeća, prem bi veoma nužno i korisno bilo, da se Akademija jednom i s te strane popuni. Imam mnogo nade, da će zemlja doprinositi za uzdržavanje i popunjivanje Galerije, kada bude jednom otvorena. Dotle ne bi bilo razborito predlagati išta saboru ili vladi. Naši ljudi treba da vide prije, jer imade još nevjernika, koji misle, da Galerija ne će doći ovamo.

U razgovoru, o kojem pišete, među banom i Folnegovićem poslije odgovora banova, reče ovaj Folnegoviću, da si neka traži zadovoljštinu naprama Živkoviću izvan sabora. Našto Folnegović odgovori, da ne drži Živkovića dostojnim ikakove zadovoljštine, dok se pred sudom ne opere od osvada, koje je u svojoj interpelaciji naveo, i od kojih bi se imao oprati radi zemlje. U ostalom, da je on (Folnegović) dosada osobu Živkovićevu razlikovao od banove, ali da sada ta razlika prestaje, pošto se je ban identificirao sa Živkovićem.

Donegani[1] je s gospođom ovdje. Valjda će se u Zagrebu nastaniti. Mogao bi dobiti radnje u prvostolnoj crkvi, za koju će se raditi žrtvenici u proljeću. — — — Standl misli doći u Đakovo. Fotografije Knittelove ovdje se dobro prodavaju; isto i Vaša fotografija. Mislim, da bi lijep „Album“ našao dobru prođu. Izručujući se i t. d.

U Zagrebu 12./11. 1882. Fr. Rački.

[1] Kipar Vatroslav Donegani, koji je više godina radio u đakovačkoj katedrali; up. „Korespondencija“ I, II, indeks s. v.

767.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 16. nov. 1882.

Dragi moj brate i vrli prijatelju!

— —

Ne znam, kako ćemo s Kršnjavijem. On je neustrpljiv, a kod nas ako misliš štogod učiniti, moraš ustrpljivosti imati skoro toliko, ko Job. Pregrist

ćeju si jezik ti mudrijaši, koji vele, da Galerija ne bude u Zagreb došla. Ako Bog da na proljeće, samo je žaliti, što ja sam moram sve i sve [činiti]. Ah moj brate, tako mi je sve dodijalo, da bi volio danas neg sutra u kakovu samoću. Kad bi samo ponešto bilo drugo vrijeme, pak kad bi iole moglo biti izgleda, da bi ja Vas mogao dobiti *in coadiutorem cum iure successionis,* odmah bi to ja učinio. Ja u tomu obziru još ne zdvajam. Vončina je dobar, a Pejačević je od danas do sutra. Bog je meni toliko milosti ukazao, da se ja zacijelo nadam, da će mi i tu milost, za koju ga svesrdno molim, iskazati. Ob ovome, što rekoh, zasada ćemo šutjeti.

Pisao sam Vončini zbog moga seminarija *puerorum.* Natuknuo sam mu, da se malo s Vami porazgovori. Vaša misao, da se gimnazija iz Vinkovaca amo prenese, vrlo je zdrava i da su ljudi pri pameti, izvediva misao. Ako to nije moguće, onda nema druge, van da mi ovd s vremenom uvedemo potpuni gimnazij. Molim vladu, da se za ono 20.000 for. zauzme kod vlade dalmatinske. Ujedno bi to moglo biti i za Akademiju. Kad bi ovd uvesti morali potpuni gimnazij, vrlo bi nužno bilo, da se to povjeri redu kakvomu. Koliko se sjećam, i Vi ste toga mnijenja. Molim Vas mislite o tomu i priopćite mi Vaše mnijenje. Ako ne bi moglo drukčije biti, makar to bili i sami jezuite. Volio bi dominikance il benediktince, ali gdje ih dobiti?

Dobro je Folnegović odgovorio. To je vrlo sposoban i svake časti vrijedan čovjek. Sto hiljada i t. d.

16. nov. 1882. Strossmayer.

768.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 27. nov. 1882.

Dragi moj brate i mili prijatelju!

Izgubismo dakle našega miloga Đuru.[1] Nikad ga ne nadoknadismo! S jedne strane umiru nam najbolji i najradeniji muževi i posrednici rođeni između nas i pravoslavnih, a s druge strane naši pravoslavni sve više i više se od nas odvraćaju. Ovih dana sam imao prilike pobliže proučiti učevnu knjigu, kojom se služe u svojih škola pravoslavni. To Vam je crkvena povijest pisana nekim pravoslavnim svećenikom Živkovićem, a potvrđena vladikom Živkovićem.[2] Ta knjiga kipi mržnjom prot nami katolikom, a njom se mladež srpska kano svagdanjim kruhom hrani. Meni je vrlo drago, da sam netraženu priliku dobio, sud svoj o toj knjizi pred vladom našom izreći. Priopćio sam svu stvar Kosti, da vidi, što o tomu ta naša gospoda u Zagrebu misle. Take stvari ne smijem ja, osobito u današnjih okolnostih, mukom mimoići.

Pisao sam također onomad vladi, Vončini, o momu seminariju *puerorum.* Imamo dosad kapitala 210.000 for., osim ono 20.000, što će propasti u Spljetu.

Molim pako vladu: 1vo da se za to 20.000 for., kao i za ono 20.000 for. Akademije, zauzme kod namjesništva u Zadru; a 2go da kuću, koja je Bošnjakom ovd služila, prepiše tom seminariju. Dašto, 210.000 for. još je malo, ali kad dospijemo do 300.000 for., pak kad se ovo, što sad seminarij ima, komasira, onda će se moći ozbiljno početi izvađanje više gimnazije ovd. Ja sve mislim i mislim, kako bi ovd uveo kakvi red, ali gdi ga je? Što Vi o tomu mislite? Jezuite ne bi rad, a oni bi za danas najviše imali ljudi vještih našemu jeziku. Kako smo u svakom obziru siromašni! Ne znam, kako naši dominikanci stoje u Dalmaciji.

Moj brate! Zabolila me desna ruka, napose pako palac na desnoj ruki, pak Vam jedva pišem. Zato dovršujem. Meni se čini, da je blizu vrijeme, pak ne ću moći pisati ni riječi. Ne će se tijem ništa izgubiti, jer i onako samo drljam. Sto put i t. d.

27. nov. 1882. Strossmayer.

[1] Đuro Daničić umro je u Zagrebu 15. nov. 1882.

[2] O toj knjizi up. „Korespondencija" II, 392 bilj. 2.

769.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 28. nov. 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Nenadana smrt našega Daničića zadade mi toliko posla, da nisam mogao odgovoriti na Vaše pismo od 16. t. mj.

Akademija je priredila lijep sprovod, ali taj je bio preko očekivanja veličanstven. Bilo je slavlje iskazano znanosti. Bila je ujedno demonstracija za slogu među Hrvati i Srbi. Izaslanici srpski bijahu iznenađeni. Ovaj dobar utisak upotrijebit ćemo. Snujemo sastanak književnika slavenskoga Juga, o kojem drugom prilikom opširnije.

Sada nam je prva briga, da nađemo zamjenika Daničiću. Najsposobniji bio bi Jagić. Ja sam mu već pisao i pozvao ga. Ako on pristane, umolili bismo rusku vladu, da dade Jagiću dopust na neizvjesno vrijeme za redakciju „Rječnika", kano što je dala Bogišiću za „Zakonik" crnogorski, i srpska vlada Daničiću. Ja ne sumnjam, da bi ruska vlada to učinila; mi bismo zamolili i Vaše posredovanje, ako bude potrebito. Samo ne znam, hoće li se na to Jagić odlučiti; on se još uvijek nalazi uvriježenim sa postupka hrvatske vlade pod Rauchom. Ali on bi ostao profesor petrogradskoga universiteta, ruski akademik i t. d., samo bi prebivao na dopustu u Zagrebu. Još ne imam odgovora. Ne bude li Jagić htio, uredit ćemo drugačije, jer „Rječnik" ne smije zapeti. Siromah Daničić ostavio je priređene za štampanje građe kakovih 6 araka. Ali građa je sva gotova.

Za svojega nasljednika ne tarite si glave. To valja prepustiti božijoj Providnosti. U sadanjih okolnostih mogli bi polučiti protivno onomu, što mislite.

Za dječačko sjemenište valjalo bi činiti priprave, ali ne otvoriti ga, dok nije sve dobro pripravljeno, jer ja držim, da je bolje ne imati zavoda, negoli zlo i kukavno uređenih. Dvoje je glavno: a) brinuti se za one, kojim bi se takav zavod mirnom svijesti mogao povjeriti u religioznom i narodnom obziru; onda b) dovoljna glavnica. Slažem se posvema, da se takav zavod povjeri redu, koji bi dva svojstva imao: učenost i narodni duh. Ali gdje je? Takova ne imamo, već bi ga trebalo stvoriti. Za isusovce nisam, ne što bi ja imao proti njima kakovih predsuda, ali drugi ih imadu, osobito u našoj zemlji; pak predati takav narodni zavod njima, značilo bi na polak ga osujetiti. Stoga predlažem Vam na razmišljanje ovo. Meni se čine najprikladniji benediktinci i pavlini, po prošlosti i svojoj općenitoj i našoj napose. Oba su reda kod nas ostavila lijepih uspomena. Ali kako stvoriti kod nas benediktince ili pavline? Glede prvih Štulc mi je veoma hvalio benediktince u Pragu u starom slovinskom samostanu (na Slovánech). Veli, da su učeni i pobožni. Ne bi li se našlo nekoliko Vaših ili mlađih svećenika ili klerika, koji bi unišli u red sv. Benedikta, pa u praški samostan, te se ondje pripravljali za profesure na budućem gimnaziju đakovačkom? Uz nje mogao bi doći i koji Čeh, koji bi se naučio hrvatski, što je lasno. Glede pavlina valja nam znati, da ih još imade u glasovitom samostanu częstochowskom u Poljskoj. To bi se imalo isto učiniti, ako bi se odlučili za pavline. A ako se odlučite za jedno ili za drugo, bilo bi najpreče, da sami tamo ljeti idete, ili u Prag ili u Częstochow. Glede Praga mogli biste međutim dobaviti pismenih obavijesti od Štulca.

Kada bi Vi povjerili sjemenište učenom i narodnom redu, kakovih imadu Nijemci, Talijani, Francezi i t. d., ne dvojim, da bi se takav red širio po Hrvatskoj i Slavoniji. Dobio bi najprije konvikte i orfanatrofije u Zagrebu i Požegi.

Glavnica bi dakako morala biti izdašna, sve kada bi se vlada sklonila, da gimnaziju prenese iz Vinkovaca u Đakovo, o čemu ću ovih dana razgovarati s Vončinom. Ja mislim, da bi se dalo i tu pomoći, kad bi Vi uz privolu Krune tomu redu ili samostanu đakovačkom, osim prihoda od novčane glavnice, podijelili primjerenu čest zemljišta iz đakovačkoga vlastelinstva. Ovi su redovi ujedno dobri gospodari, pa bi znali tu zemlju na korist zavoda obratiti.

Kod reda bilo bi poteškoća u početku, dok se naime zasnuje, a kod našega svećenstva bit će ih na uvijeke. Ali valjalo bi da se čim prije odlučite za jedno ili drugo, pa da se odmah započnu priprave, koje će i onako nekoliko godina trajati.

Dotle izvolite se pobrinuti, da sadanji Vaš filozofički[1] i bogoslovni zavod budu čim savršeniji. To pako visi najviše o dobrih profesorih. Ovi pako ne mogu biti učeni, kao što bi imali biti, ako gledaju, da što prije dobiju župu. Stoga ja bi profesorom plaću povećao, pa bilo to iz godišnjih kamata zaklade dječačko-sjemenišne, te ih tako obskrbio, da si ne mogu želiti doći na koju toju župu, pa da se mogu baviti literaturom, koja zahtijeva danas obilna novčana sredstva. Bez toga nema ništa.

Evo, preuzvišeni gospodine, dosta posla, koji ćete jedva svladati, ako Vas Bog decenij poživi, što Vam svi želimo. Danas se je ovo pismo rastegnulo preko mjere. Stoga zaključujem ga, preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 28./11. 1882. Fr. Rački.

[1] To je VII. i VIII. raz. gimnazije (t. zv. licej).

770.

Strossmayer Račkomu.

Đakovo, 9. dec. 1882.

Dragi moj brate i prijatelju!

Hvala Vam hiljadu put na posljednjem pismu. Ne možete misliti, koliko me uvijek razveseli svjedočanstvo Vaše ljubavi i bratske privrženosti. Stvar ću u Vašem smislu promatrati i koliko samo bude moguće izvađati, samo ako mi dospje života. Zdravlje mi sve više i više biva slabije. Ja bi zimu morao probavljati gdjegod u blažijemu podnebju.

Vončina mi također pisao nešto o momu seminariju. Veli, da bi se seminarij moj, sa sličnim seminarijem zagrebačkim, ovd kod mene u jednu gimnaziju spojiti mogao. Ja sam mu odgovorio, da s Vami o tomu govori. Ja sam spreman svaki predlog, koji mi podnesen bude, prijateljski promatrati. Ja se nikad ne mogu rastaviti od ideje, da bi valjalo naše teologe u Zagrebu združiti, samo bi morao zagrebački nadbiskup biti čovjek na svomu mjestu; ali u tomu upravo grmu zec leži!

Neizmjerno mi je drago, da je smrt našega nezaboravnoga Đure povodom postala, da se sveza među Srpstvom i Hrvatstvom ponavlja i čvrsti. To nam ponešto ublažuje bol za nenadoknadivim pokojnikom. Čitao sam i relaciju Pavićevu;[1] vrlo lijepo i vrlo krasno.

U Pešti se na nas ljute, što ne ćemo svi da priznademo, da smo pod jarmom madžarskim preblaženi, a naša o b r a n a još je veća za nas s r a m o t a, nego i sama navala. Hvala Bogu! Rado bi doživio oslobođenje svoga naroda, ali nemam nade. Vrlo bi dobro bilo, da se učenjaci hrvatski i srpski gdigod sastanu.

I opet me mole, da za članove Akademije preporučim Miju Pavlinovića i Sundečića. I Sundečić vrlo lijepo zastupa ideju bratimstva. Ako je moguće, brate, učinimo što možemo na uhar slogi.

Pišem svoju encikliku, a ovamo me obje ruke u prstih bole. Moj brate, starost, starost sa svih strana!

Sto put i t. d.

U Đakovu 9. dec. 1882. S t r o s s m a y e r.

[1] Armin Pavić napisao je najprije članak o Daničiću u „Nar. Novinama" 17. nov. 1882., a onda referat o Daničićevu sprovodu u Beogradu, gdje je i on u ime Jugoslavenske akademije držao oprosni govor.

*

771.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 19. dec. 1882.

Preuzvišeni gospodine!

Na Vaše pismo od 9. t. mj. odgovaram slijedeće:

Jučer govorio sam podulje s Vončinom. On kaže, da će Vam sam odgovoriti na Vaše pismo. Veli, da glede kuće u Đakovu, koja je namijenjena bila bosanskomu sjemeništu, ne će biti teškoće, da posvema prijeđe u vlast Vaše dijeceze. Glede prenosa gimnazije iz Vinkovaca misli, da će biti teškoća, osobito radi Vaše osobe u sadanjem vremenu. On drži, da bi se imalo sjemenište dječačko u Đakovu zasnovati za đakovačku i zagrebačku biskupiju, te da će o tom govoriti s nadbiskupom. Ali ja sam unaprijed uvjeren, da iz toga ne će (bar zasada) biti ništa. I Vončina se slaže, da bi taj zavod imao se predati komu redu te moje misli glede benediktinaca posvema odobrava. Jednako će Vam pisati glede otkupa, ali misli, da novaca ne ćete dobiti prije godine 1884., jer se još neka prepisivanja imadu provesti.

Ja dakle glede sjemeništa ostajem kod mnijenja, koje sam Vam razložio, a glede benediktinaca imali biste buduće godine trknuti u Prag i ondje se na licu mjesta sporazumjeti. Tada biste imali nastojati, da zadobijete nekoliko mlađih darovitih svećenika hrvatskih, koji bi se htjeli redu posvetiti. Osobno je pitanje ovdje daleko važnije od novčanoga, pak valja najprije ono u ruke uzeti. Kod nas zavodi zapinju zbog osoba. Naš fakultet bogoslovni životari, jer nema učenih teologa, pak se ni ne pokazuju znakovi, da će skoro bolje biti.

Uopće meni se čini, da naše svećenstvo ide natraške: malo temeljita znanja, a još manje značaja. Na to dvoje imali biste osobito Vi biskupi upornu pažnju obratiti. U svjetskih znanostih, koje bi imalo i svećenstvo u svoje ruke uzeti, svaki dan je manje svećenika, koji se timi znanostmi bave. Naša Akademija ne će poslije Mesića, Torbara, Matkovića, Vebera, mene brojiti nijednoga člana svećenika. Pa kada bi bar u bogosloviji bolje stajalo ili u svetosti života i t. d.!!

Glede Pavlinovića i Sundečića opetujem, što sam usmeno i pismeno rekao. Imali bi se kojom znanstvenom raspravom iskazati i Akademiji prikupiti. Sundečić je vrli rodoljub i dobar pjesnik, ali samo pjesništvo ne spada u djelokrug Akademije. Kod izbora moramo biti svake godine strožiji, ako želimo da nam Akademija napreduje u nauci i u ugledu. Ona imade i sada dosta balasta; grijeh prvih godina njezina postanka. Izbjegavajmo ga bar u buduće, čim više znamo i možemo.

Sada se savjetujemo, kako da se nastavi „Rječnik“. Upitao sam Jagića, ne bi li on uz dopust ruske vlade došao ovamo i preuzeo redakciju. Jagić se ne da. Sada sastavljamo redakcioni odbor, pošto nema pojedinca, kojemu bi se posao povjerio.

U prilogu Vam šaljem račun iz Monakova za četiri sveska reprodukcija monakovske pinakoteke, na koje ste se predbrojili. Kršnjavi mi veli, da ste

preuzeli i isplatu, za koju smo Vam zahvalni. Račun iznosi 320 maraka ili po prilici 180 for. Novce možete poslati poštanskom naputnicom. Isplaćeni račun neka Vaš tajnik spravi. — — — —

Želeći Vam sretne božićne blagdane i t. d.

U Zagrebu 19./12. 1882. Fr. Rački.

772.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 10. jan. 1883.

Dragi moj brate u Isusu!

Mislim, da mi u posljednjem pismu pišete i o pomanjkanju učenosti među svećenstvom. Žalibože da je tako. A čemu se je najviše čuditi jest, da ni u samom Zagrebu nema ni težnje za bogoslovnom učenošću. Naš „Katol. List" pravo je u tomu nedorašće. O Bog zna kojih stvarih govori, a ob onomu, što najviše aktualiteta ima, šuti. Danas je tako, a žalibože dugo će još i vrlo dugo tako biti. Škandal je upravo, da u cijelom dosadanjemu radu ni jedne učene teološke rasprave nema.

Ovih dana bio je ovd Naco Brlić. On mi reče, da su iz Biograda jedno desetak otmenih lica odlučili k meni doći, da vide crkvu, da love i da se meni poklone. Želili bi pako, da tom zgodom i neka gospoda iz Zagreba ovd se nađu. Ja sam Naci odgovorio, tkogod došao iz Biograda ili iz Zagreba, dobro će doći i bit će po meni prijateljski primljen.

Mislim, da bi neki u Biogradu željeli, da se dobar utisak, kog je Daničić i njegov sprovod učinio, na to upotrijebi, da se učenjaci i književnici s jedne i druge strane češće sastaju i dogovaraju. Ja znam već odavno, da je to i Vaša želja, Vaša namjera. Gledajte dakle, da sve te plemenite želje i nakane ne odlete u zrak i maglu.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Sto put i t. d.

10./1. 1883. Strossmayer.

773.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 3. febr. 1883.

Preuzvišeni gospodine!

Bivši posljednje vrijeme zatrpan poslom, nisam Vam odgovorio na Vaše pismo od 10. siječnja.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ovih dana dobit ćete hrpu knjiga, koje je Akademija za god. 1882. doštampala. Dobit ćete i molbu, da se zauzmete kod ministra Taafe-a i Konrada

(a možda i Pražáka) za Budmanija, da mu se podijeli radi redakcije „Rječnika" dopust, pošto je i on izabran u redakcionalni odbor, na što je pristao. Dobro bi bilo, da pišete također Dru. Riegeru, neka ga preporuči ministru Konradu. Sada nam je „Rječnik" najpreča briga.

Stvar glede ravnateljstva Galerije je poravnana. Kršnjavi je želio upotrijebiti za dopremu slika nastajuće uskrsne praznike te ići u Đakovo već oko 10. t. mj., ali jučer mi reče, da želite, neka bi tek u travnju došao, ako dobije dopust od vlade. Ne dobije li ga, mogao bi upotrijebiti tek velike praznike u srpnju i kolovozu. Kršnjavi i Bollé mislili su, da se skele učine, kada budu slike ovdje.

Bila je kod mene grofica Ana Draškovićka[1] te mi otkrije svoje obiteljske nevolje, koje da su takove, da se djeca,[2] da ne vide zao primjer od oca, imadu ukloniti od očinske kuće i u kakovu zavodu othraniti; ali da ona nema za to potrebita sredstva, pošto malo imanje Stančić kod Dugog Sela jedva im dotiče za uzdržavanje dnevno. Stoga da bi ju Vašem veledušju preporučio, te da misli Vam pisati, u koliko se i teško na taj korak odlučuje, pače i doći s dvoje djece k Vam u svibnju. Ja sam joj obećao, da ću Vam o tom pisati, ali podjedno stavio pred oči, da ste se stolnom crkvom istrošili, pa da će stoga teško šta iz toga biti, prem ste mnogo podupirali odgoj mladeži. Grofica čini mi se poštena i čestita, samo nesretno udata. Ona je odgojena u Gracu kod duvna *Sacre Coeur* te veoma izobražena i prijateljica umjetnosti, pače i sama diletantica u slikarstvu. Pišem Vam po obećanju, a ostalo je Vaše. Nevolja s tom našom aristokracijom — većinom raskalašena i propala; na nijednoga joj člana ne možemo računati.

Dao sam se popitati kod Vereščagina u Pešti, ne bi li slike htjeo ovdje izložiti? Slikar je u Indiji, a brat je u Pešti. Ovaj je obećao, da kada bude slike otpremao u Italiju, da bi se mogao navratiti ovamo i ovdje ih izložiti; sada je brzojavom pozvat u Moskvu, gdje se čine priprave za krunisanje.[3] Svijet se divi produktivnosti toga ruskoga umjetnika.

Na moj prijedlog Akademija je poprimila inicijativu za književnički sastanak jugoslavenski. Sada će biti pozvana učena i književna društva, je da li pristaju. Onda će Akademija izraditi program, ustanoviti mjesto i vrijeme sastanka i t. d. Mislim, da se prvi put sastane u Zagrebu, i to najkašnje godine 1885., koje će se proslaviti početak Gajeva literarna poduzeća prije 50 godina.

S restauracijom prvostolne crkve imade se mnogo okapanja. Od 24 kanonika svaki se drži ovlaštenim prigovarati svakomu predlogu Bollé-ovu, a onaj, koji bi se imao najviše pobrinuti za jedinstvo, ne čini ništa.[4] Proti tomu da se veliki oltar napred pomakne, pače i proti tomu, da se dva reda stolica za kanonike učini, čim bi ostale lijepe *Nische* u apsidi nesakrivene, diže se hajka! Nas nekolicina moramo imati neizmjernu strpljivost svetoj stvari za volju.

Naša stvar u Rimu kano da je zapela. Došao sam do osvjedočenja, da se ondje ne će učiniti ništa, samo da se ne zamjere diplomaciji. Stoga bi

svaki korak s naše strane zasada bio suvišan. Ne mogu se potužiti, da nisu dobro obaviješteni. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 3./2. 1883. Fr. Rački.

[1] Žena grofa Teodora Draškovića.
[2] Sinovi Šandor i Janko.
[3] Cara Alexandra III.
[4] Nadbiskup Mihalović.

774.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 7. febr. 1883.

Dragi moj prijatelju i brate u Isusu!

Hvala Vam lijepa na Vašemu posljednjemu listu. Svaki Vaš list upravo je melem za bolno srce moje. Moj brate, često me put velika melankolija spopane, da ne znam, što ću sa sobom. Da nije Boga i vjere, zdvojio bi. Sve me nekako vuče u samoću. Moj brate, da ne osjećam živo u duši svojoj glas božiji, da imam ustrajati i njemu ostaviti, da on sam vakanciju učini, otišao bi odmah i ostavio sve, što ovaj svijet zatvara. Ele, borit ću se sa samim sobom, dok samo uzmognem.

Dobit ćete uskoro moj pastirski list.[1] Bolila me desna ruka, pak nisam mogao pisati, nego sam diktovao. Nisam mogao i nisam smio mukom mimoići ono, što je sabor, ili bolje rekuć vladina stranka učinila, kad se je tobož uzdigla viš svih jednako časnih konfesija. Mislim, da ste Vi i u „Pozoru“ o tom progovorili. Ja odgovaram sa isključivo religioznoga gledišta na izraženi taj indiferentizam, koji gospodujućoj danas stranki na vječitu sramotu služi.

U Rimu, moj brate, obaziru se na one, koji su premogući, a one rastavljaju, koji su slabi. Da sam prost od nužda i nevolja, pisao bi o najvećoj nuždi Crkve danas, to jest o tomu, da se crkva rimska posve universalizira. Bez toga nikad ne odgovori Crkva posve svrsi i očekivanju svijeta. Ali za to se hoće mira. Ja kad god mogu i imam zgode, kažem i Rimu svoje mnijenje.

Sad čujem, da namjeravaju u Rimu dati napraviti medalju komemorativnu na uspomenu našega hodočašća.[2] Od mene išću iz Rima moju fotografiju s desnim profilom, ko što sam Svetog Oca pozdravio. Siroma Sveti Otac nešto bi nam učinio, a znate, što mu na putu stoji. Dok nam međutim ne dopusti naš jezik u misi, nije ništ učinjeno, a tomu se žalibože u današnjih okolnostih ne nadam.

Što se tiče grofice Draškovićke, ja s tom obitelji[3] dosad nisam nikad u nikakvom odnošaju bio. Zašt se ona ne obraća na kardinala zagrebačkoga? Dobro ste joj rekli, da se kod mene ne može spomoći. To će i od mene

dobiti. Molim Vas recite Kršnjaviju, da slike treba prenašati u zgodno, suvo i čisto vrijeme, jer se željeti mora, da se slike ne oštete i ne iskvare. Pisati ću drage volje u Beč. Možebit budem ja poslije Uskrsa na koji dan u Zagreb došao.

Sto milijuna i t. d.

7. febr. 1883. Strossmayer.

[1] To je biskupova korizmena okružnica datirana „na dan Sv. Triju Kralja 1883“, a odštampana u „Glasniku biskupije bosanske i srijemske“ 1883, br. 2. str. 9—41.

[2] U junu 1881. O tom up. „Korespondencija“ II, 387 i dalje.

[3] To jest s dugoselskom granom grofova Draškovića (ima još i trakošćanska, glavna, i bisaška).

775.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 15. marta 1883.

Preuzvišeni gospodine!

Jučer ujutro primih iz Spljeta brzojavku od Dra. Bulata, kojom me zaprosi punomoć, da može prodati Bajamontiju 200 dionica društva „*Associazione Dalm.*“ uz čim povoljniju cijenu. Na to je došao Bulat poslije skupštine društva, koje tečaj nije mi još poznat. Ne znam, je da li je to Vam isto brzojavio. Ali ja sam mu odmah žicom poslao punomoć uz dodatak, da dionice čim povoljnije proda. Ne dvojim, da se i Vi s tim slažete, jer je bolje ako se za nje polovica ili štogod dobije, negoli da badava leže. Akademiji bi dobro došlo, da može mjesto 20 dobiti 10.000 for., jer bi s tim podmirila redovite troškove oko čuvanja Galerije.

Makanec mi je kazao, da je i Vas obavijestio o društvu za izmirenje Hrvata i Srba, koje je naumio zasnovati. Ja mu nijesam mogao odbiti pristup u društvo, jer u načelu odobravam svrhu, prem mi se način čini neshodan. Kulturne i političke razlike dijele nas; prve mogu se pred svijetom bar izgladiti, a druge samo velikimi događaji ukloniti. Ali da se ne bi reklo, da nisam samoj namisli sklon, pridružih se i ja. Ako biste možebit Makancu odgovorili, izvolite se samo na općenito ograničiti, hvaleći samu namjeru. Ja sumnjam, hoće li već sada što iz toga biti. Raspirene strasti moraju se najprije utišati. Sada razbor ne vlada.

Aksakovljeva[1] „Rus“ navalila je na Vas radi nastojanja za pokatoličenjem pravoslavnih. Ja ću ovu priliku upotrijebiti te nekoliko riječi putem „Rusa“ upraviti na Ruse i na Srbe, jer vidim, da nas ne shvaćaju ni jedni ni drugi.

Derenčin dobit će otpravninu i *stallum advocandi* ovdje u Zagrebu.[2] Za nasljednika ne čuje se ništa, samo to, da prof. Spevec[3] ne će biti.

Ovdje se dakle zasnovalo društvo za dograđenje prvostolne crkve. Od glavnica na to određenih imademo još do 80—90.000 for. Onda će se svake godine moći koja hiljada dati od viška. Rekao je netko, neka se ide u Đakovo

učiti, kako se crkve grade. Ali kada u Zagrebu toga ne znaju, nije drugo nego moramo pozvati u pomoć općinstvo. Ako se i ne bude dobilo mnogo, dobit će se nešto, pak neka se crkva polagano izgrađuje.

Prigodom skoroga imendana Vašega želim Vam zdravlje i život na mnogo godina na korist Crkve i slavu domovine. Izručujući se i t. d.

U Zagrebu, 15./3. 1883. Fr. Rački.

[1] Ivan Sergejević Aksakov (* 1823 † 1886), ruski slavofil. Od 1880. izdavao je u Moskvi slavofilski list „Rus".

[2] Dr. Marjan Derenčin odstupio je početkom marta 1883. s odjelnog predstojništva za pravosuđe.

[3] Prof. dr. Stjepan Spevec, docnije predstojnik odjela za bogoštovlje i nastavu.

776.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 17. marta 1883.

Preuzvišeni gospodine!

Za razumijevanje jučerašnje brzojavke evo Vam nekoliko riječi.

Naš doista glasoviti *operateur i primarius* u bolnici, Dr. Fon (Slovenac rodom), bio je jučer kod mene s molbom, da Vas brzojavom umolim, neka bi njegova asistenta Dra. Schmiermaul-a (ime nije inače simpatično), koji moli mjesto podžupanijskoga liječnika u Đakovu, preporučili kod vlade, a on da je te preporuke dostojan, jer da je i dobar liječnik i pošten karakter. Ja sam Fonu na to primijetio, da će u sadanjih okolnostih Vaša preporuka više škoditi negoli koristiti. A na to mi on odvrati, da nije tako, jer da ga je sam novi pralječnik Dr. Kalivoda na mene uputio u rečenu svrhu, pak da će se Vaša preporuka uvažiti.

Evo, tako je stvar tekla. Ja mladoga Schmiermaula slabo poznam, ali držim mnogo do preporuke i pohvale Dra. Fona, koji si je već i u inostranstvu ime i glas stekao. Dr. Billroth u Beču običaje Zagrepčanom, koji dolaze k njemu na operaciju, kazati, da su si mogli i trošak i trud prištediti, pošto je Dr. Fon tako vješt i iskusan, kano on sam. To bi Vam bio gotov profesor za medicinski fakultet.

Dakle toliko za razjašnjenje jučerašnje brzojavke, a Vi sad radite po svojoj uviđavnosti i volji. Izručujući se i t. d.

U Zagrebu 16/3 1883. Fr. Rački.

777.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 18. marta 1883.

Dobri moj i ljubezni moj brate Franjo!

Na posljednji list Vaš[1] ne ću Vam po želji Vašoj ništ odgovoriti, nego samo jedno, da je opstojala namjera mene zbog šuma pod totalni sekvestar

metnuti. Toj đavolskoj namjeri postao je brat Vaš direktnim, a Boellein indirektnim načinom upravo nečuveno oruđe. Moj mili brate, ja Vam opetujem, da se to još nigda i nigdje dogodilo nije, što se je kod mene, i sreća božija da su se zlobni moji neprijatelji prenaglili, jer da su samo još jednu godinu to silno i nečuveno haranje gledali, pak onda korake prot meni poduzeli, bi im đavolska namjera posve za rukom pošla. Ele hvala Bogu! Administracija spahiluka neizmjerno je teška, jer i javna oblast svaku nam zaštitu uskraćuje i pri staroj svojoj nakani ostaje. U staru moju upravu dirnuti, znači u strašnu korupciju, u pravi čir pun gnoja i gnusa dirnuti. To Vam je pravi osinjak. Ja se nadam međutim, da ću s vremenom u kakvi takvi red dovesti spahiluk. Korupcije nikakve, vjerujte, ja ne trpim i dokaže l' se išta ma gdje, ja ću joj znati konac učiniti.

Što se nas dvojice tiče, moj mili brate, gledajmo, da tijem naše prijateljstvo i bratstvo ništ ne trpi; gledajmo, da ga pred Boga svoga donesemo tako sveto i čisto, ko što je dosad bilo i košto će — ako Bog da — do konca našega života ostati. Ni Vašega brata ne ću ja zapustiti, ako mi iole bude moguće. Samo bi on sam morao priznati, da je učinio čin, komu jedva na svijetu pametara ima.

Siroma Niko Veliki umr'o.[2] Veliki za nas gubitak. Umr'o je također i Šagovac.[3] Smrt mu je velika milost božija. Makanec se bavi sa izmirenjem; dobra stvar, ali ne znam, da li on za tu stvar dost ozbiljnosti i dost pronicavosti ima. Glede doktora, kog mi preporučujete, pisao sam Dru. Kalivodi. Tom doktoru smiješno je ime; da nije on Žid? Ja nikad ne bi mogao Žida preporučiti. Glede Budmanija odmah sam pisao Riegeru.

Nešto mi naš dobri Kosto piše, da mu se čini, da nam se približuje neki *Wendepunkt*. Ja to ne vidim; pače ja mislim, doklegod vanjski događaji ne budu povoda dali promjeni, naše nutarnje stanje po samima nami ostade uvijek kukavno. Vidite, što se sve danas radi u Dalmaciji.[4] Ti ljudi ko da su na glavu pali. U izbore krajiške nemam povjerenja.[5] Jučer mi se Pilar[6] preporučio. Ja bi vrlo rad, da on izabran bude, ali nemam nikakvog načina, da ga preporučim. Ja se načelno držim posve u rezervi.

Imao bi volje poslije Uskrsa — da se odmorim — kud god otići. Da nije Jovanović ludo potako novu i posve nenadanu borbu u Dalmaciji, možebit bi se odlučio posjetiti Dalmaciju i Crnu Goru i Bosnu. U tom slučaju molio bi Vas, da me pratite.

Iz Rima mi piše Đuro, da Sveti Otac prigotavlja nekakvu medalju komemorativnu glede našega hodočašća. Iskali su od mene fotografiju u desnom profilu, jer su mislili mene metnuti, kako pozdravljam papu. To bi i bilo pravo, ali čujem, da su promijenili nakanu i metnuli u pročelje kardinala Ledochowskoga,[7] kako papi jednu grupu Slavjana predstavlja. To je po mome mnijenju nesmisao. Bartolini je zbog toga desperatan. Ja sam mu dao kazati, da bude miran. To su sve prave malenkosti. Bitno je, da nam dadu dozvolu,

da malo po malo uvađamo naš jezik u liturgiju, ali je baš upravo to, čemu se ja žalibože ne nadam, jer se u Rimu boje. Sto put i t. d.

18/3 1883. Strossmayer.

Parčiću sam zabranio, da Danilu odgovara. Mi se svađamo za slova, a naši se protivnici smiju i iz naših nerazboritih razmirica kapital čine prot nami.

Ljubezni moj prijatelju i brate! Kad sam već ovo dugačko pismo napisao, dobih od Vas pismo, na koje evo priključujem svoj odgovor.

Nisam još ništa dobio od Bulata. Dođe l' štogod, dašto da ću Vašim putem poći. Bolje išta, nego ništa. Makancu sam otpisao i spočitnuo: da stvar od politike razdvaja, koja je intimni plod iste, i da zlo čini, što žali, da je igda u politički život ušao. To je za žaliti, da je od borbe odstupio, koja je jedina kadra narod do svrhe svoje dovesti. Da sam mu to poslije pisao, rekao bi mu, da se kani posve vjere i vjerskih zajednica; on to ne razumije.

Dobro ćete učiniti, što ćete tima na sjeveru odgovoriti.[8] Srbi nemaju na svijetu većih prijatelja od nas dvojice. Preimućtvo svoje u Srijemu imaju od mene. Ja sam zato morao *ad verbum regium.*[9] Ja sam bio intimni prijatelj najvećega njihova čovjeka, pokojnoga Mihajla, a moji dopisi š njim pali su u tude ruke.[10] Gorčakovov sin i Marinović[11] znaju, što sam ja za Srbe u Rimu činio. Mal' nisam otale zbog tog ekspediran bio.[12] Zna Gladstone, koliko sam se ja za nje zauzimao, da poslije rata ne ostanu praznih rukava. Znate i Vi, što smo nas dvojica mislili o Bosni i Hercegovini. Ja sam Rim sklonio da prizna, da među nami i njima nema dogmatičke diferencije. Ja i Vi težimo, da se jezikom u misi jedni drugima približimo, a samo od okolnostî zavisi, da ja Rimu ne kažem, da se on sam crkvi istočnoj toliko približiti ima, koliko i ona njemu, i t. d. Ljubim Vas srdačno i hvala na čestitki.

[1] Ovo se pismo — pisano negdje u prvoj polovici marta 1883. — nije sačuvalo, a ticalo se očito pitanja brata Račkoga, Vatroslava, i Mandta.

[2] Grof Niko Vel. Pucić umr'o je u Dubrovniku 13. marta 1883.

[3] Kanonik Šagovac umro je u Stenjevačkoj bolnici 16. marta 1883; o njemu up. „Korespondencija" II. indeks s. v.

[4] Tada je carski namjesnik general Jovanović zametnuo borbu s Narodnom strankom, hoteći da zemlji nametne njemačke činovnike i njemački jezik.

[5] Izbori saborski raspisani su bili u nedavno sjedinjenoj hrvatsko-slavonskoj Vojnoj krajini.

[6] Prof. dr. Juraj Pilar, up. „Korespondencija" I, II, indeks s. v.

[7] O kardinalu Ledochowskom up. „Korespondencija" II, indeks s. v.

[8] Naime Aksakovu (up. gore str. 57 bilj. 1).

[9] O tome nije inače (bar dosada) ništa poznato iz drugih izvora.

[10] Mi o tome ne znamo ništa; međutim u sačuvanoj Strossmayerovoj korespondenciji nema ni pisama kneza Mihajla. Vjerojatno ih je on sam uništio onda, kad je saznao, da su njegova pisma došla u nepozvane ruke. To pak zbilo se bez sumnje poslije smrti kneza Mihajla.

[11] O Jovanu Marinoviću u Rimu up. „Korespondencija" II, 1, 2.

[12] Mi o tome ne znamo danas još ništa iz poznatih izvora. Trebat će pregledati izvještaje austrijskoga poslanika kod pape godine 1875. i 1876.

778.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 20. marta 1883.

Ljubezni moj prijatelju i brate!

Prem sam Vam prije dva dana opširno pisao, evo me i danas.

Tvrdnja Aksakova, da ja Srbe pravoslavne zovem heretike ili skizmatike, tvrdnja je neistinita, i izmišljena od fanatika vrsti Živkovićeve i Kneževićeve. Nitko na svijetu tih izraza u mojih spisih ne nađe! Pače, ja javno tvrdim i dokazujem, da među nama svima nikakve dogmatičke razlike (nema). Meni je pače pošlo za rukom o tomu i Svetu rimsku stolicu uvjeriti. Ja u posljednjoj svojoj okružnici tvrdim i dokazujem, da pravoslavna crkva već samim tim, što se Isusu kano Bogu i Spasu našemu u svetoj liturgiji klanja, ima u sebi živi zalog onoga nutarnjega božanstvenoga jedinstva, koje ju sa crkvom zapadnom, u duši istoj, da tako reknem, spaja, i koje ćeju se danas sutra sigurno i vanjskim juridičkim, da tako reknem načinom, u jedno spojiti, što će joj onu slobodu priskrbiti, koju danas nema. U istoj posljednjoj okružnici svojoj nukam ja pravoslavne i katolike na ljubav međusobnu i velim, da se međusobno natječu l j u b a v l j u, jer je vjera ljubav i samo se ljubavlju dokazati ima, da nam je vjera bolja i plodovitija. Prema ovomu nek se prispodobi, što su Srbi pisali.

Da je razboritosti, ja bi osim jezika, kog valja u našu službu božiju uvesti, još progovorio i o koracima, koje ima Crkva katolička prema pravoslavnoj učiniti, da se sveto jedinstvo na opću korist izvede. Ja ću dakako jednom po svoj priliki *ex professo* na to odgovoriti, ali bi mi drago bilo, da Vi to već sad učinite upotrijebiv ono, što sam ja prekjučer pisao. Dašto da ja tvrdim, da je fanatizam samomu obredu istočnomu prisuditi pravu vjeru. Obredi i jedni i drugi su sveti, ko što ja to i opet u svojoj okružnici velim, ali buduć se Rusi, Rusini, Bugari i t. d. nikada svoga obreda odreći ne ćeju — a pravo imaju, da ne ćeju — a s druge strane buduć se Česi, Poljaci, Hrvati i t. d. ne ćeju se nigda odreći svoga obreda, zar je neplemenito o tomu govoriti i raditi, da svaki pri svojemu ostanemo, ali da ujedno gledamo, ne bi l' se u jedno moralno i juridičko tijelo tako složili, da nijedan ništ od onoga, što nam na srcu leži, nikad i nikako ne izgubimo, nego da ono, što imamo i od pamtivijeka čuvamo, oplodimo i na prave svrhe i ovoga i onoga svijeta uporabimo? Rusi, osobito pako naši Srbi, odbijaju od sebe ludo najveće svoje prijatelje. Možebit će doći i tomu vrijeme, da se to javno i bezdvojbeno dokaže. Oprostite, što Vam dosađujem, ali bi rad, da se toj gospodi tamo na Sjeveru, koliko je samo moguće, oči otvore. Sto put i t. d.

20/3 1883. S t r o s s m a y e r.

779.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 24. marta 1883.

Preuzvišeni gospodine!

Primio sam oba Vaša pisma od 18. i 20. t. mj. Na prvi dio onoga od 18. t. mj. ne odgovaram ništa. Ja sam držao si za dužnost, svratiti Vašu pažnju na jednu okolnost, o kojoj se mnogo govori ovdje i drugdje, a ne bi rado, da Vam zada neprilike. Da gospodarstvo zadaje brige, to me uči iskustvo, jer i Kaptol naš dovodi u sto neprilika. Ali po mojem shvaćanju te se neprilike umanjuju, kada se na čelu gospodarstva imade iskusna, vješta a uza to poštena čovjeka. Zagrebačkomu Kaptolu zadaje banatsko imanje Modoš mnogo manje neprilike, negoli mu zadavaju hrvatska dobra, a ono mu ipak nosi mnogo više. Otkada se je Kaptol namjerio na vješta punomoćnika u Banatu — prem on uz nas živi sjajno — odonda ima Kaptol i manjih neprilika i veći dohodak, negoli je imao, kada je neposredno kroz slabo plaćene činovnike upravljao dobrom. To ja preporučam i za hrvatska dobra, pak nije daleko vrijeme, kada će se Kaptol na to odlučiti, podučen gorkim iskustvom. Teško je doduše naći takova čovjeka, ali se ipak nade, ako se traži i dobro plati, što se u ostalom stostruko nadoknadi. Gdje je jedan gospodar, može se laglje izvesti svaka pametna reforma, negoli gdje ih je 24, kano što kod našega Kaptola, koji se odvaži na poboljšice, pošto si glavu razbije.

Vi si, Preuzvišeni, jedva možete zamisliti, koliko imade nas nekolicina posla, dok s kakvom dobrom misli prodremo. Ja sam sebi toliko puta predlažem, da ću od svega odustati, pak živiti u miru, ali mi svijest ne da, dok vidim, da se ipak polagano nešto učiniti može. U takav Vam položaj dolazim i u naših prosvjetnih zavodih. Valja stotinu neprilika ukloniti, sto predsuda razbiti, prije negoli se dobra stvar izvojšti — sve to ne prodire dakako na javu, a i bolje je, da ne prodire.

Vijest, koju mi priopćujete iz Rima, potvrđuje moju slutnju, da se ondje ne znadu našega posla svijesno i energično latiti. Mnogo smo dakako sami krivi, jer ne spadamo *„inter violentes, qui regnum coelorum rapiunt“*. Stoga valja nam pitanje o liturgiji, jedinstvu crkve i t. d. odgoditi na bolja vremena, koja će možebit naše potomstvo doživjeti.

Skoro da je sada zaludan svaki posao oko izmirenja sa Srbi. Sadašnji razdor smatram bolešću, koja mora svoju krizu proći. Najviše su krivi s jedne strane Novosađani s Miletićem na čelu, s druge naši Starčevićijanci. Novosađani budući kod kuće od Madžara pritisnuti, traže odušak kod nas; sada su ovamo prenesli svoju agitaciju. Sami inače bez vjere (Miletić je rekao jednom, da je on pravoslavni ateista) traže svoje političke svrhe pod plaštem pravoslavne vjere. A ovaj se razdor zaoštrio od okupacije Bosne, kojom su poremećene misli politike srpske. U Rusiji opet slavenofili, napose Aksakov, istovjetuju narodnu rusku politiku s pravoslavjem, prem se i u tom opaža napredak na bolje. Liberalni elementi inače sude. Ja ću u ostalom nešto doskora o tom

pitanju pisati, pak ću Vaše opaske upotrijebiti, prem ne ćemo obratiti Novosađana. U Srbiji se glede nas bolje misli, ali s druge strane ondje je zavladao takav kaos, da će se jedva raščistiti bez katastrofe.

Odavle ćete zaključiti, da ja do uspjeha Makančeva nastojanja držim s tim manje, što po njem zastupana i preporučana sredstva ne vode k cilju inače uzvišenomu.

Sada još jedno. Koch[1] je bio ovih dana kod mene sav u zdvojnosti, da mu zlo ide, pak da mu pomognem bar tim, da se djelo njegovo unovči, odnosno da mu se djelo korisno raspača. Konkretno došlo je do toga zaključka: a) da mu naša vlada otkupi neki broj istisaka za škole; b) da se ishodi kod našega cara, da primi jedan istisak, što da bi bila jedna velika preporuka; napokon c) da to isto učini car ruski. Od ovih predloga preuzeh 1. i 3.; govorit ću s Vončinom i pisati na prijatelje u Petrograd. Za drugi obećah pisati Vam i umoliti Vas, da biste imali dobrotu upitati u carskom kabinetu, primjerice putem Becka (kano što ste učinili za Akademiju), bi li Njeg. Veličanstvo jedan otisak narodnih napjeva, izdanih po Kochu, primilo, kada bi ga sam Koch podastr'o? Ako bi odgovor stigao povoljan, ostalo bi Koch uredio. Ako dakle mislite, da je to zgodno, izvolite se upitati i preporučiti. Inače je djelo — kako znate — svake hvale vrijedno, prem se u našoj domovini slabo cijeni, jer ga još ne umiju cijeniti. Mnogo si je doduše sam Koch kriv svojemu položaju, jer bi on htjeo živjeti od same literature, a to još ne ide kod nas. Bio je profesorom u glazbenom zavodu, pak se je zahvalio, da može jedino izdavanjem narodnih napjeva i izrađivanjem sakupljene građe baviti se. To bi dobro bilo, da može tako biti kod nas. Izručujući se i t. d.

U Zagrebu, 24/3 1883. Fr. Rački.

[1] Inače Franjo Ž. Kuhač, hrvatski muzikolog; up. o njemu „Korespondencija" I i II. indeks s. v.

780.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 26. marta 1883.

Mili moj prijatelju i brate Franjo!

Odmah sam pisao u Beč na Becka i vruće stvar Kuhačevu preporučio. Kako dobijem odgovor, odmah ću Vam javiti. Ni u Rusiji ne shvaćaju mnoge stvari kako bi morali. Naši pako Srbi do gotova su bez glave. Ovd se pogovara, da će mjesto Derenčinovo zauzeti Subotić.[1] Ako se to dogodi, bit će osobiti znak našega vremena. U ostalom je Subotić slabe glave i slaboga znanja čovjek. U Rimu nemaju energije, to je prava istina. Što ćemo! Valja šutiti i na bolja vremena stvar odgoditi. Nikad ne bi mislio, da je Novaković tako slab čovjek.[2] Kolika je razlika među filologom i među državnikom! Za ovo posljednje misli svaka skoro šuša da je sposobna bez ikakve priprave.

Pozvan sam Sapiehi u svatove, i to u mjesecu junu. Po svoj prilici da ću otić tamo, da vizitu vratim.

Moj mili brate! Svud, kud god se okreneš, *miseria* i opet *miseria*, ali i opet ne zdvajajmo i ne ostavljajmo se posla. Naše je znojiti se i mučiti i sijati i pljeviti i zalijevati, a Bog zna, kad će vrijeme doć, da se žanje. Samo daj Bože, da ma kad žetva dospije, a blagoslovljeno bilo žeteocem, ma kad želi. Sto put i t. d.

26/3 1883. Strossmayer.

[1] Dr. Jovan Subotić (* 1817 † 1886), srpski političar i književnik, tada advokat u Osijeku (up. o njemu „Korespondencija" I, indeks s. v.).

[2] Stojan Novaković bio je tada ministar prosvjete za kralja Milana.

781.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 6. apr. 1883.

Velecijenjeni i velemili moj brate!

Evo što mi FML Beck 4. aprila piše glede našega Kocha: *„Heute war ich in der Lage Sr Majestät persönlich zu berichten und Ihr Vorhaben auszuführen. S^e Majestät haben allergnädigst zu antworten geruht, dass der anempfohlene Literat Koch ein Exemplar seines Werkes vorlegen könne. Ich hoffe nun, dass sich bei der Vorlage kein weiteres Hinderniss ergebe, was gewiss vermieden wird, wenn er sich in seiner Eingabe auf den Namen Euer Excellenz beruft. Ich selbst bin durch meine dermalige Stellung weniger mehr in direkter Verbindung mit den Hofämtern, als dies früher der Fall war, bin auch öfters abwesend von Wien."* Eto vidite, da naš Kuhač može prikazati svoje djelo Nj. Veličanstvu. Bog dao, da mu bude barem ponešto pomoženo. Ja mu sigurno želim iz svega srca. To zaslužuje i on sam i njegovo djelo. Kvar što ja zasad ne mogu ništ učiniti. Samo ne znam, kako će biti sa njegovim sluhom.[1] Hoće l' ga Njeg. Veličanstvo razumjeti. Svjetovao bi mu, da se služi kod svoje molbe nemeckim svojim imenom. Ja i njemu pišem.

Sad još jedno. Poslat će Vam sutrašnjom poštom moj tajnik list, kog je kardinal[2] pisao starješini oriovačkomu glede krajiških izbora. Taj je spis veliki apsurditet, velika smionost i veliko preziranje našega naroda. To ne bi smjelo nipošto bez odgovora ostati. Ja Vam šaljem odgovor. Po momu mnijenju ništ se ne bi moglo ispustiti, nego samo možebit tako udesiti, da se ne pozna, da sam ga ja pisao. Ako se ne može u Zagrebu to tiskati, javite, mi ćemo tiskati u Vukovaru.

Sto put i t. d.

6/4 1883. Strossmayer.

[1] Tako u originalu.

[2] Nadbiskup Josip Mihalović.

782.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 10. apr. 1883.

Dragi moj brate i prijatelju!

Evo Vam u hitnji nekoliko riječi. Ovaj svećenik, arheolog, želio bi, mislim, kod nas ostati.[1] Čujem ga hvaliti. Dobro bi bilo, da ga kod nas zadržimo, jer u struci arheologije kršćanske nemamo čovjeka, koji bi u Mitrovici kopanje nastavio.[2] Valjalo bi u Mitrovici još pronaći baziliku sv. Demetrija.[3] Čudnovato! I on veli, da je skoro sigurno, da je za vrijeme rimskoga gospodstva bilo i svijeta nižega razreda ne-rimskoga, koji nije mogo drugi biti, nego slavenski. Našao je on grob sa natpisom *Derino*. Očevidno je, da to nije rimska, nego slavenska riječ.[4] Naš ovd natpis, koji ste Vi čitali *Inace*, što bi ja držao da je slavjansko, čita on *in pace*.[5]

Dobili ste sigurno list kardinalov za oriovačkoga starješinu i moj odgovor, koji sam u hitnji pisao. To se ne bi nipošto smjelo šutom mimoići. Ubavijestite me, da ste te spise dobili. Sto put i t. d.

10/4 1883. Strossmayer.

[1] Poljak, svećenik A. Hytrek, učenik Rossijev, kršćanski arheolog.

[2] S dopuštenjem i potporom Strossmayerovom Hytrek je vršio iskopine u Mitrovici 1882. i 1883. Up. Vjestnik hrv. arh. dr. V. 1883, 26—27.

[3] To mjesto još uvijek nije nađeno.

[4] Up. o tome natpisu pouzdano mišljenje i čitanje Brunšmidovo u Vjesniku hrv. arh. dr. N. S. X, 1909, 199—200 (br. 429).

[5] Up. Brunšmidovo čitanje o. c. 190—191 (br. 396).

783.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 22. apr. 1883.

Preuzvišeni gospodine!

Priposlano je — kako ste opazili — tiskano, ali ujedno zaplijenjeno.[1] Vama je došao čitav list u ruke, jer je pošta za Slavoniju jurve otišla bila.

Glede Hytreka — ne znam — hoće li se što učiniti moći ovdje u sadanjih okolnostih. Ja bi mu znao mjesto prikladno, kada bi zavisilo od mene; on bi bio uprav stvoren za arheološki muzej. Ali tu je Ljubić, pak i ovaj ne trpi ga, jer si je upilio u glavu, da je on jedini arheolog kod nas i da ne smije drugoga biti. Akademija je predložila vladi, da se kod nje sastavi povjerenstvo za arheološko i prirodoslovno istraživanje, koje bi se ujedno imalo brinuti za sačuvanje starih spomenika; tako je u Galiciji uz poljsku akademiju, a i drugdje. Pa tko najviše ruje proti tomu predlogu? Ljubić i Brusina. Rasulo, koje je zavladalo u svih odnošajih naše domovine, prodire i u književne

krugove. Ali za Akademiju možete umireni biti, dok sam ovdje, jer ja umijem osujetiti sve nečiste namjere; nu neugodno je boriti se.

Razgovarali su sa mnom Kosta i Lopašić[2] o Vašem zahtjevu, da se prigodom utjelovljenja Krajine odšteti *mensa episcopalis* đakovačka za ono zemljište, koje joj bi oduzeto kod ustrojenja Krajine. Ja nisam čitao tih spisa, ali kažu mi, da se je prigovaralo dvoje: a) da nije poznata donacija i po njoj prvobitni opseg đakovačkoga vlastelinstva; zatim b) u kojem je opsegu biskup vlastelinstvo primio iza oslobođenja Slavonije od Turaka, dakle prije stvaranja Krajine. Ovo dvoje da je najvažnije, što bi se dokazati imalo.

Šta se točke pod a) tiče, ovomu se zahtjevu može sada potpuno zadovoljiti, otkako je Theiner u *Monumenta Slavorum meridionalium etc.*, tom. I, pg. 297 iz vatikanskih regesta priopćio povelju kralja Bele IV., koja je i po rimskoj stolici potvrđena.[3] U toj se povelji opisuju međe vlastelinstva đakovačkoga s ove strane Save, dakle i do Bića je dopiralo. Pojedine riječi su dosta krivo napisane, ali se dadu ispraviti. Vi dole, kojim je mjestopis bolje poznat, laglje ćete tu povelju protumačiti i pogrješke ispraviti. Mogu Vam međutim navesti slijedeće pogrješke: na str. 297 *mixtum* mjesto *merum dominium, ban elyssi* mjesto *zalusina* (bila je daća), *a fluvio Sana* mj. *Saua,* t. j. Sava; *aqua Bresincha* mj. *Bresnicha* (Breznica), *Cazincha* mj. *Caznicha, Dyacon* mj. *Dyacou* (Đakov), *ad fl. Ilsena* mj. *Ilsoua* (Jolšava, Jošava); na str. 298: *fluvius Cladanch* jest Kladana i t. d. U ostalom za Vašu stvar nije potrebito tumačiti bosanski posjed povelje, nego samo đakovački. Ovaj drugi dio mogao bi tumačiti o. Martin Nedić. Povelja je za historiju i geografiju XIII. v. veoma zanimiva, te zaslužuje poseban studij. Ona Vam daje jasan odgovor na prvi prigovor.

Glede drugoga mislim da bi trebalo navesti opis đakovačkoga vlastelinstva od biskupa — čini mi se — Bakića, koji je kod Vas u matici, a meni ste ga za Akademiju bili dali u prepisu. Mislim, da je taj opis učinjen prije ustrojenja Granice. A možebit ćete naći štogod i u arkivu za početak XVIII. vijeka.[4]

Dovršeni krajiški izbori nijesu me iznenadili, jer se nisam ni sam dobru nadao.[5] Oni su potvrdili dvoje: a) da sablja nije znala odgojiti slobodna naroda, i b) da svećenstvo nema na puk nikakova upliva. Ovo drugo, žalibože, pokazalo se je i u provincijalu. U ostalom svaki si narod sam sudbinu kroji.

Došao je Budmani te se odmah prihvatio posla. Nadamo se, da će se štampanje „Rječnika“ nastaviti već u srpnju. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 22/4 1883. Fr. Rački.

[1] U „Pozoru“.

[2] Naime historik Radoslav Lopašić.

[3] Ta je isprava bolje štampana kod Smičiklasa, Cod. dipl. IV, 236—240.

[4] Taj je izvještaj štampan kod Smičiklasa, Oslobođenje Slavonije, dio drugi 308—336.

[5] Saborski izbori u bivšoj Vojnoj Krajini izvršeni su u aprilu.

784.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 6. maja 1883.

Dragi moj prijatelju i brate!

Poznat mi je spomenik Theinerov o dotaciji moje biskupije. Upotrijebit ću ga s popravci, koje treba izvesti.

Sad još jedno. Siroma Kuhač rad bi bio članom naše Akademije. Ja sudim, da je on to zaslužio. Njegovo je djelo originalno i monumentalno. Ono se može prispodobiti sa djeli pokojnoga Vuka, koji je zaslužio, da članom bude svih naših akademija. Mogao bi Kuhač dati u „Radu" tiskati neke odlomke svoga djela, koje pripravlja, to jest komparativni studium narodnih napjeva i narodne muzike kod raznih evropejskih naroda. Ako je moguće, učinite to čovjeku vrlo radenu, ne bi li mu to ugled diglo u svijetu i pripomoglo, da svoje nakane laglje izvede.

Amo dolazi ovo dana Laveleye,[1] jedan od najtemeljitijih pisaca i publicista francuskih, osobito u narodno-ekonomičkih stvari. Namjera mu je proći Bugarskom, Bosnom, Hercegovinom i t. d. i priopćiti studije svoje. Ovo je dašto ogromna i skoro nemoguća zadaća. Što mogu ljudi solidnoga pisati, koji zemljom samo prolete. Ako je taki čovjek zaista genijalan, biva da mu spisi ipak n e š t o barem valjaju i dobro se čitaju. Ako je obični čovjek, onda se skuva štogod, što ne bi pas s maslom pojeo.

Naše stvari idu svaki dan sa zla na gore. Sve je demoralizirano. Trebalo bi narod naš odgajati i na disciplinu priučavati. Mjesto toga sve se je sročilo, da ga još više pokvari i svakoga značaja liši. U Srbiji stvari idu po momu mnijenju tako zlo, da ne mogu gore. Zakon crkveni pravo je ruglo i luda imitacija evropejskih luđaka. Nigdi sunca, nego svuda omračina.

Sto put i t. d.

6. maja 1883. S t r o s s m a y e r.

[1] Emil de Laveleye (* 1822 † 1892), belgijski nacionalni ekonom i putopisac. Za nas je od najvećega interesa djelo: La péninsule des Balkans. Bruxelles 1886, dvije knjige.

785.

Rački Strossmayeru.

Z a g r e b, 18. j u n a 1883.

Preuzvišeni gospodine!

Dok ste bili na putu,[1] nisam Vam htjeo pisati, te se stoga sada laćam pera, kada znadem, da ste se vratili u Đakovo.

Kada bi naša Akademija pozvana bila gojiti glazbu, tada bi Kochu u njoj bilo mjesta, i tada bi on već odavna izabran bio za člana. Akademija je primila njegove rasprave o narodnih glazbilih kano prilog za narodnu etnografiju, ali ne bi mogla primati rasprave glazbene općenite, jer to ne spada u djelokrug

Akademije. Mi bismo došli u veliku nepriliku, kamo da uvrstimo Kocha, kada bi ga imenovali za člana. Krivo se shvaća, kada se misli, da je umjetnički razred određen i za glazbu — on imade s vremenom obuhvaćati t v o r n e u m j e t n o s t i. Glazba spada u konservatorij i u glazbeni zavod. Ondje bi trebalo odlikovati Kocha, kano što sam već u tom smislu radio. Ali upravo u tih krugovih ne nalazi Koch ni odziva ni potpore. Ja sam se svagdje zauzimao za Kocha, ali ne mogu se zauzimati, da postane članom Akademije, budući da glazbena umjetnost ne spada u njezino područje, osim u koliko se na nju etnografija osvrće.

Po želji našega Koste pisao sam Pavlinoviću, ne bi li poslije smrti Pulića[2] htjeo zauzeti mjesto kanonika kod Sv. Jerolima, prem držim s druge strane, da je on u Dalmaciji potrebit i da je veoma dvojbeno, može li on u Rimu našoj stvari toliko koristiti, koliko joj može odmoći, ako ostavi Dalmaciju. Svaki dan se više uvjeravam, da se rimska gospoda više osvrću na mogućnike, negoli na slabe, ako ovi brane i pravednu stvar. Pitanje slovenske liturgije među katolici toli je jasno za svakoga misaona crkvenjaka, da se slabost očituje upravo u tako razvlačenu vijećanju o stvari samoj. Meni se čini, da su naša dosadanja plemenita nastojanja ostala bezuspješna, pa da će, bar za ovu generaciju, ostati jalova. Koliko to žalim, žalim još više, što smo dali — ako i nehotice — povoda svakojakomu sumnjičenju kod pravoslavnih Slovena. U to bi se imala gospoda u Rimu zamisliti. Vi ste na pr. uživali u Rusiji veliko pouzdanje u svoj inteligenciji; sada Vas pako smatraju — ako i nehotičnim — oruđem austrijske politike na Balkanskom poluotoku! Znam, da je to krivo shvaćanje, ali ono je tu. Ovamo dolaze češće profesori iz Rusije; bio je prije nekoliko dana jedan iz Petrograda (Palmov), još je sada drugi iz Kazana (Smirnov), pak svi shvaćaju Vaš rad tako, te im ne mogu izbiti iz glave, da mi (i ne znajući) konspiriramo proti Slavenstvu. Naša dakle pozicija nije postala ništa jačom u Rimu, a znamenito je oslabila u Slavenstvu. Stoga bi mislio, da nam valja ostati u prikrajku, dok Rim ne progovori definitivno. Tada će položaj bar jasniji biti.

Govorio mi je Kosta i o barskoj biskupiji. Po mojem mnijenju valjalo bi, da se najprije uredi pitanje o položaju kneza i Svete stolice. Dok se to ne uredi, nitko se ne može odlučiti, da zasjedne stolicu, koja u zraku visi, a i biskup ne bi mogao ništa učiniti. Za biskupa pako ne bi se smio postaviti nitko, koji uz svoj katolički osjećaj nije neograničeno odan Crnoj Gori i o kojemu knez ne bi bio potpunoma uvjeren, da nije pristupan uplivu susjedne velike katoličke vlasti. Prem Austrija ne čini za katoličtvo u Bosni i Hercegovini skoro ništa, pače je ona laskala prije muhamedancem, a sada laska pravoslavnim, to je okupacijom postao položaj katoličtva na Balkanskom poluotoku težim. Srbi i Bugari zaziru od katoličtva, jer u njem vide austrijanstvo. Kada sam čitao, da je Tondini umoren (prem nije, hvala Bogu, istina), nisam se tomu čudio, jer su u Srbiji u njemu nazirali agenta austrijskoga, od Vas tamo poslanoga, prem nije istina ni jedno ni drugo. Tako su Vam sada raspoloženi prema katoličtvu i u Bugarskoj. „K čemu — pitao me je nedavno jedan

*

ugledan bugarski dostojanstvenik — sada nastoji Rim podići u Sofiji katoličku biskupiju? Takove mi ne ćemo trpiti, jer bi takav biskup odaniji bio katoličkomu Zapadu negoli nama.“

Eto, tako sada stoje stvari, i vara se, koji misli, da je drugačije. Nadamo se, da će događaji razbiti predsude, a to će tada biti, kada si istočni narodi budu vidjeli osigurano svoje narodno biće. Sada je Zapad agresivan; to mora prestati.

U ostalom što se osobe barskoga biskupa tiče, mislim, da bi se imalo najprije sporazumjeti s knezom crnogorskim, pošto se ovaj dakako u samoj stvari sporazumi sa Svetom stolicom. Jer ako se prije to osobno pitanje potakne u Rimu, mogla bi se umiješati diplomacija, pak bi Rim uzmaknuo i stvar bi se pokvarila. Imamo primjer u Bosni. U Rimu nisu slušali Vašega savjeta, prem ste ga čisto i bistro razložili. K čemu se dakle opet ispostaviti bez koristi?

Ja nisam dosta zadovoljan i prezadovoljan, što sam onu ponudu iz Rusije tako hladnokrvno odbio. Katoličtvo u zapadno-latinskoj formi ostat će uvijek egzotična biljka na Istoku. Ovom istinom morao bi biti Rim skroz i skroz proniknut.

Željeznička društva popustila su u cijeni ili posvema oprostila svaku vozarinu za Vaše slike. Ugarsko ministarstvo komunikacija oprostilo je potpuno, čemu se dosta čudimo. Tim su Vam se troškovi znamenito obalili. Izručujući se i t. d.

U Zagrebu 18/6 1883. Fr. Rački.

[1] Biskup Strossmayer pošao je 28. maja na put po biskupiji na krizmu, dne 10. juna opet se vratio u Đakovo.

[2] Đuro Pulić umr'o je u Rimu 24. maja 1883.

786.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 25. juna 1883.

Dragi moj prijatelju i brate u Isusu!

S Akademijom radite, što Vam je volja. Znam, da je u dobrih ruku. Meni se čini, da smo u početku bili predarežljivi, a sad da smo nešto prestrogi, osobito ako se obazremo i u tomu na veliku našu sirotinju, da ne reknem golotinju.

Što mi o Rimu pišete, sveta je istina. Mili moj brate, prva i prva stvar, na koju bi u današnjih okolnostih Rim ozbiljno misliti imao, jest, da se po naravi svojoj i u vječitomu zvanju svome universalizira crkva rimska. Ona se je izgubila posve u isključivomu svomu italijanizmu. Ona je sišla sa visokog da tako reknem brda, s kojeg je prost vidik na sve strane svijeta, u dolinu, s koje je vidik posve ograničen. U tomu leži od vijekova već

njezina nedostatnost i relativna neplodnost. Osim toga se je — po momu barem mnijenju — taj crkveni italijanizam posve skoro iscrpio tako, da je sve što susretaš u Rimu na crkvenom polju pravi i puki mediokritet. O genijalnih ljudi ni govora, a danas bi ih trebalo više nego igda. Čudo! Kako ljudi ne ćeju da to uvide, a svakomu stranomu ta stvar odmah na prvi mah u Rimu u oči pada. Otale je, da ništ ne znaju o nami i da nas žrtvuju. Otale je i sićušna politika, koju tjeraju. Ja im toliko predikujem, pak su i opet dopustili, da se klerici bosanski othranjuju u Pečuhu. Dašto, ko svagdje, tako smo i tuj mi sami kukavice strašne, koji molimo tuđina, da nam dopusti vrat naš pod tuđi jaram skučiti. Sadašnji provincijal i njegov sekretar Došen molbenicu su dali i na vladu madžarsku i na Svetu stolicu, da im bude dozvoljeno u Pečuhu othranjivati svoju mladež! Podlost nečuvena, koja međutim Rim nipošto izviniti ne može. Tako je žalibože skoro u svemu. Tuđim se jarmom i našom sramotom ponosimo i istu sami našim ponašanjem izazivamo. Poleg svega toga nemaju Rusi pravo, što se barbarstvom srpskim zavesti daju. I jedni i drugi kleveću najvećega svoga prijatelja. To im svaki put, kad uzimate priliku, recite. Međutim dašto da se treba u buduće čuvati i ne izazivati kriva mnijenja koracima, koji nikud ne vode. Dobio sam jučer upravo list od tajnika papinog, koji me u ime Svetoga Oca pita, tko bi bio za antivarskoga biskupa. Ja ću mu dva preporučiti: 1vo Fiamina, 2^{go} Anđelka. Nek biraju.

Vi velite, da ste sretni i presretni, što niste poznati poziv primili. Po momu mnijenju u tomu je samo toliko istine, u koliko ste Vi i kod kuće nužni i prenužni. Ja da sam Vaše dobi čovjek, i da me pozovu, ja bi odmah primio poziv, i to s obzirom na neizmjerno veliki cilj, koji bi se sa dvije strane, crkvene i narodne, promicati mogao. U sličnih slučajevih *audendum aliquid,* a *audaces fortuna iuvat.*

Tondini je živ. Ja sam njega morao poslati, jer sam morao proviđiti, da se strani katolici, kojih na hiljade i hiljade sad u Srbiji ima, ispovjediti i pričestiti i t. d. mogu.[1] Barbarstvo je skrajno i nesnosljivost brutalna, to zamjeriti. Međutim se je tomu poslu najviše opirala Austrija, i bila bi pobijedila, da nije bilo moje energije i odvažnosti. U tomu poslu bi Vam imao tušta pripovijedati. Žalosno je, da su organi Ristićevi iz stranačkih svrha najviše navaljivali na tu misiju. Žalost kud god pogledaš!

Molim Vas popitajte se, kad je ta svečanost u Krakovu?[2] U Beču ne bi nipošto rad prisustvovao toj svečanosti. Prije dvjesta godina vojevali smo mi i Poljaci i Nijemci skupa na Turčina i Madžara. Mi smo punu šaku pohvala od Leopolda tada primili; a kako stoje stvari danas? Mogu Vam međutim reći, da baš posve zadovoljni jedva ćemo biti i u Krakovu. Zašto, znadete dobro i Vi ko i ja.[3] Međutim kad može i mora biti nek bude, samo bi rad znao, kad će to biti, da znam udesiti i razdijeliti svoje vrijeme. Oko 10. ili 15. jula idem u Rogatac. Ako je ta svečanost tek 15. rujna, onda mi se je kući povratiti i čekati na polaz do 10. rujna. Inače bi mogao jedno sa drugim spojiti.

Bivši ovd Đuro Jelačić reče mi upravo pri odlasku, da želi prenijeti tijelo svoga brata bana u centralno groblje, i to tihim načinom.[4] Meni se čini, da bi naš narod dužnost imao tom prilikom se poslužiti, da svečanim načinom svoju ljubav i čast pokojniku iskaže. Dašto da bi svečanost u današnjih okolnostih imala biti posve i samo pijetet naprama pokojniku. Ništ ne učiniti u tomu obziru, značilo bi sebe samoga osramotiti. Ja ću na svaki način gledati, da tada u Zagreb i u Nove Dvore dođem.

Čudnovat spis sam ovo dana dobio od g. Vončine, pun ljubavi prama meni i pun dobre volje, ali Bože moj koliko lošeg shvaćanja! Na priliku — da sve drugo šutom mimoiđem — veli, da bi dobro bilo, da i ja u akciju stupim. Priznaje pako i sam, da naš državopravni položaj nije takvi, kakvi bi po Bogu i naravi biti morao. Predmnijeva dakle, barem ja tako mislim, da bi ja morao biti u opoziciji. Valjda će — mislim — i sam znati, da bi ja volio živ u grob, nego zatajati igda svijest svoju i osvjedočenje svoje. Kad je pako tako, što bi i ja i Vi hasnili, da u sabor uđemo? Ništ na svijetu! Sebe bi zaman istrošili, pače u pogibelj bacili, a stvar ne bi na bolje okrenuli. I sama naša u p r a v a, koja je do zla boga trula i nevaljala, ne da se poboljšati, barem k o r j e n i t o ne; jer i to od državopravnoga položaja odvisi. Prvo, uprava svaka, koja misli svrsi svojoj odgovoriti, mora biti organičko jedinstvo. Sad pako u jednoj ter istoj zemlji dvije su distinktne, jedna od druge posve neodvisne uprave;[5] *absurdum* i *theoreticum* i *practicum!* Drugo: dogma, u koji se s nikake strane dirati ne smije, jest sadašnje državopravno stanje. Otale slijedi, da naša vlada ne smije imati preče brige, pače da mora sve ostalo zapustiti, samo da uščuva sadašnji državopravni položaj. Otale prva briga za izbore, u kojih se nimalo ne gleda ni na zakon, ni na vjeru, ni na poštenje. Činovnici, meštri i t. d. pod otpust moraju ko marva u tor. Otale vika i buka na katoličko svećenstvo, koje je jedino nešto neodvisnosti spasilo. Izbori pako takovi pravi su otrov i prava pošast za samu upravu.

Francuski je prvi narod na ovomu svijetu. Uprava je francuska najznanstvenija i najplodovitija, pak što iz francuskoga naroda i od francuske uprave učiniše izbori? Učiniše to, da se na Francuskoj obistinjuje ono rimskoga mudraca: *tolle legum sanctimoniam et societas ipsa convertitur in latrocinium.* Šta dakle takva načela i takvi izbori istom učiniti moraju kod nas? Tomu na put stati nitko na svijetu ne može. Jest, čovjek bi se akomodacijom oslobodio od ušiju, gnjida, tekuti i stjenica, ali bi izgubio dušu i poštenje svoje. Kad su pako mogli kršćani za tri stotine godina ni krivi ni dužni muke svakojake i smrt podnašati, zašt ne bi se i mi klati dali po ušima, pravednoj i istinitoj stvari za ljubav? Da nije međutim Boga i svetoga zvanja, sigurno bi ja sutra otišao u mir, a onako valja podnašati ustrpljivo mučeništvo, dok mi Bog ne spremi pokoj vječni. Sto put i t. d.

25. juna 1883. S t r o s s m a y e r.

Pripis.

Presvijetli gospodine!

Preuzvišeni Vas lijepo moli, da bi ma kako obaznali — ako se iole dade — kada će se knez Nikola povratiti iz Pariza i kojim putem? Preuzvišeni se želi na svaki način već jednom s njim sastati. Ufali smo se, Presvijetli, da ćete odgovoriti u „Pozoru“ Kállayu na njegov bezobrazni govor o madžarskoj kulturi na Istoku.[6] Što nije bilo, može još biti. Prosim lijepo! Sa odličnim poštovanjem najponizniji Mil. Cepelić.

[1] Strossmayerovoj su pastvi pripali (rješenjem papinim još od 1851.) svi katolici kneževine, odnosno od 1882. kraljevine Srbije. Biskup je u tome svojstvu poslao kao svoga misionara u Srbiju patra Tondinija (po njegovoj želji), ali se on morao brzo vratiti.

[2] O 200-godišnjici oslobođenja Beča od turske podsade, u kojoj je učestvovao i poljski kralj Jan Sobjeski (12. sept. 1683.).

[3] Strossmayer ima pred očima tadašnju protivuslavensku politiku galičkih Poljaka.

[4] Grof Josip Jelačić umr'o je kao aktivni ban u Zagrebu (20. maja 1859.), i bi potom na svome posjedu Novim Dvorima (nedaleko od Zaprešića) pokopan; i danas je još ondje banov grob. No brat njegov, grof Đuro Jelačić, nosio se 1883. mišlju, da prenese kosti svoga brata u grobnicu na novom groblju u Zagrebu, ali do toga nije došlo.

[5] Jedni su naime poslovi pripadali hrvatskoj autonomnoj vladi, a drugi tobože zajedničkoj ugarsko-hrvatskoj, a u stvari ugarskoj vladi.

[6] Kállay držao je u svečanoj sjednici madž. akademije nauka govor, koji je onda izišao i u njemačkom prijevodu u časopisu „Ungarische Revue“ 1883, 428 - 489 pod natpisom: „Ungarn an den Grenzen des Orients und des Occidents“.

787.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 7. jula 1883.

Preuzvišeni gospodine!

Po Vašem cijenjenom pismu od 25. pr. mj. želite znati, kada će biti svečanost u Krakovu. Koliko je meni poznato, dan nije još ustanovljen, ali ako bude ove godine, ne će biti prije rujna. Sada se pače raspravlja, ne bi li se odgodila ili ne bi li se isti dan u cijeloj Galiciji obavljala. U ostalom mislim, da će se za dobe sve to doznati.

Ja bih Vas rado negdje početkom kolovoza posjetio u Rogatcu. Prije mi poslovi ne dopuštaju. Kanonici umiru, drugi su stari, te je sav posao pao na nas nekoliko. A osim toga imam ja Akademiju, odbor za dograđenje prvostolne crkve, tolike zavode i t. d. Malo nas imade uopće, pak ako mi ne radimo, osobito dok smo zdravi, sve bi kod nas zapelo, a toga mi svijest ne dopušta. I onako se naše svećenstvo malo brine za javne poslove, jer nas nekoliko spašava mu čast. Ja sam vrlo zabrinut, da će naše svećenstvo izgubiti sav upliv u narodan život, jer je postalo veoma mlako, a to će biti i po Crkvu opasno. Dok svećenstvo prednjači u svem što je plemenito, dotle se ne usuđuju učiniti proti Crkvi ništa ni oni, koji bi inače imali volju.

Ja se nadam, da će prenos kosti bana Jelačića biti narodna svečanost; o tom se misli i ovdje. Grad je za grob opredijelio lijepo mjesto na groblju i ostavio prostora, da se s vremenom može podići velik mauzolej.

Što piše Vončina o akciji političkoj, nema se apsolutno ni primiti ni zabaciti. To visi o okolnostih. Ako se stvori stranka, koja bi stupila odlučno u akciju, ja sām istupio bi iz te rezerve. Ali ja zahtijevam jasnu i odlučnu politiku, jer šeprtljanju nisam prijatelj. Ovakova stranka ne mora biti u većini, ali kada bi ugledna bila, mogla bi mnogo zla zapriječiti i dobra učiniti. Uprava i vlada uvijek je takova, kakova je zemlja i narod; proti odlučnoj volji zemlje i naroda ne bi se mogla dugo držati ni takova vlada, koja po zakonu stoji izvan njegova dohvata.

Makančeva udova[1] obratit će se na Vas radi kćeri, koju ili da bi podupirali u odgoju ili ju uzeli u svoje samostansko odgojilište. Ona bi želila ono prvo, ali prima i drugo. Kako je Makanec bolovao i prekidao svoju praksu, nije si mogao steći toliko imetka, da bi si obitelj oskrbio. Čujem, da će udovi jedva što preko osiguravajuće premije od 6.000 for. ostati. *Pauperes semper habebitis vobiscum.* I meni jedva koji dan prolazi, a da ne izdam kakovu potporu. Sada kojemu društvu, sada đakom, sada siromahom.

Bogišić je u Marienbadu, a lasno da će skočiti u Rogatac.

Sada se rastavljate od Galerije. Pojmim, velika žrtva, ali ja mislim, da ste dobro učinili. Vidit ćete bar za života, da je Vaš miljenko u sjegurnoj luci. Imat će i Akademija troška više no dosele. Imam i ja dosta okapanja, jer svi nisu jednako osvjedočeni o tom, da što se dadne Galeriji toliko vrijedi, koliko što se potroši na književnost. I među učenimi ljudmi imade jednostrano izobraženih. Kada bude Galerija uređena i otvorena, možemo se tada nadati i zemaljskoj potpori za uzdržavanje i popunjenje njezino. Ja sam već učinio *privatim* shodne korake. Želeći Vam sretan put u Rogatac, ostajem i t. d.

U Zagrebu 7. srpnja 1883. Fr. Rački.

[1] Hrvatski političar, advokat zagrebački dr. Milan Makanec umr'o je u Zagrebu 2. jula 1883

788.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 12. jula 1883.

Velecijenjeni prijatelju i brate!

U subotu odilazim u Osijek, a iz Osijeka u nedilju poslije podne u Rogatac, kamo mislim dospjeti u ponediljak. Vrlo mi je drago, da i Vi kanite u Rogatac. To je za Vas nužno, da se malo odmorite.

Iz krakovske svečanosti, čini mi se, ne će biti ništa. Meni je to drago, jer bi ta svečanost za nas bila hromava, nit bi mi išta tu postigli. Poznam ja Poljake. Inače se možemo dogovoriti u Rogatcu, hoćemo l' otale u Malec i Prag i k Sapiehi. Ja bi se rad tom prilikom odužio.

Srce me boli za slikama; ele, što mora, biti mora, a bitno je, da slike dobro dođu i dobro smještene budu u Zagrebu. Kad to bude, bit ću posve utješen. Tako se za živa testamenat pravi.

Čitaste l' mitropolite sarajevskoga okružnicu?[1] Izišla je bez dvojbe iz kuhinje karlovačke. Naliči okružnici duhovnoj vladike karlovačkoga[2] ko jaje jajetu. Teško je na take stvari ušutjeti. Vidit ćemo, što će Stadler![3]

Šaljem Vam i pismo i opaske Schulzera.[4] Učinite s opaskami, što znate. Neke mi se vide dobre. Pismo mi u Rogatcu povratite. Sto i sto i t. d.

12. jula 1883. Strossmayer.

[1] Sava Kosanović (1881—1885).

[2] Teofan Živković.

[3] Stadler i mostarski biskup Paskal Buconjić objelodanili su „Otvoreno pismo presvijet. gosp. Savi Kosanoviću, metropoliti grko-istočne crkve u Sarajevu" u zagrebačkom „Katol. Listu" 1883. str. 302—303 i 308.

[4] Gl. o tome odgovor Račkoga od 21. jula (br. 789).

789.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 21. jula 1883.

Preuzvišeni gospodine!

Prof. Kršnjavi preda mi Vaše pismo od 12. t. mj. Sada se sanduci otvaraju, a koliko se dosada otvorilo, nijedna slika nije ni najmanje oštećena. Kada budu sve slike izvađene, a to će biti već za dva dana, onda će Kršnjavi i Bollé nacrtati skele, kojih će se izradba povjeriti stolarom. Poslali smo već teretne listove ravnateljstvu kr. ugarskih željeznica, da s drugimi društvi obračuna i da nam vozarinu povrati. Trošak za slike iz Vrpolja do Zagreba iznosi 654 for. 78 nč. Uređenje Galerije stajat će Akademiju lijepih novaca. Na sreću da mi je prošlih godina pošlo za rukom prištediti bez uštrba znanosti do 2.000 for., ali ta svota ne će biti dostatna. A valja Vam znati, da nisu svi članovi Akademije jednako osvjedočeni o koristi Galerije. Imade ih, koji misle, da se uskraćuje nauci i prosvjeti, što se troši na Galeriju. Među učenimi ljudmi imade, kako Vam je poznato, ne samo kod nas, što nije čudo, nego i drugdje jednostrano izobraženih. Stoga je moja zadaća tako udešivati stvari, da se uredi Galerija, a da se opet ništa ne uskrati našim književnim pothvatom. Zaista teška zadaća, ali se mora provesti. Kada bude Galerija otvorena i pristupna, pošto sam uvjeren, da će se dopasti, tada ćemo se obratiti na sabor, da uvrsti u *budget* godišnju svoticu za uzdržavanje Galerije; kada pitanje o *Associazione dalm.* ne ide s mjesta! Međutim, hvala Bogu i Vama, što je narod jednom velikom stečevinom postao bogatiji.

Schulzerove opaske na Jandino djelo predao sam Budmaniju, da ih upotrijebi kod „Rječnika", a pismo Vam u prilogu vraćam.[1]

Gledat ću, da oko 3. do 5. kolovoza dođem u Rogatac. Već Vam sada navješćujem, da bismo mogli odanle izletiti do Bledskoga jezera, gdje Vas nije još bilo, a gdje ćemo naći Mazzuru i više Zagrepčana. Vrijedno je vidjeti onaj prelijepi slovenski kraj. Razumijeva se, da bi vrijeme imalo biti ugodno, koje je ali ove godine veoma hirasto. Od jučer je ovdje dosta zahladilo.

Bečlije ne će proslaviti 200-godišnjicu oslobođenja svoje metropole, jer da ne imadu razloga veseliti se pod ministarstvom Taafe-ovim, koje da Nijemce tiska na zid!!! Želio bi im, da trpe bar 8 godina što mi trpimo 800 godina. Kamo da su i Poljaci odustali od svetkovanja.

Vončina misleći, da će Vas naći u Rogatcu, ovamo se je bio svrnuo vraćajući se iz Gleichenberga u Zagreb. Molim, da pozdravite gg. Gajdeka i Antonietta. Vaše Preuzvišenosti sluga

U Zagrebu 21. srpnja 1883. Fr. Rački.

[1] Stjepan Schulzer bio je mikolog, te je sabirao narodne nazive o gljivama. Njegove se opaske tiču knjige zagrebačkoga gimnazijskoga profesora Josipa Jande: Izopačivanje i patvorenje hraniva. Zagreb 1883.

790.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 23. jula 1883.

Dragi moj brate!

Dobih jučer od Vas list. Drago mi je, što ćete amo doći. Mislim, da će i Kosto s Vami, ako ne prije Vas. Drago mi je, da su slike sretno dospjele. Kršnjavi mi je to javio brzojavom. Molim Vas, ako budete š njim, zahvalite mu u ime moje. Velika će njegova zasluga biti, ako sva Galerija sretno smještena bude.

Što ljudi ne priznaju vrijednost naših žrtava, nije čudo. Svijet je sebičan i nemaran. Učenija klasa kod nas više predsuda goji, nego prosta. Bilo međutim priznanja il' ne bilo, mi ćemo, dok smo živi, Boga i narod uvijek pred očima imati.

Što se tiče naših ekskursija, govorit ćemo o tomu, kad Vi amo prispijete. Bečlije ne ćeju slaviti svečanost oslobođenja bečkoga, čim pokazuju, da bi vrijedni bili, da ih je sto, dvjesto godina Turčin tr'o! I Poljaci nešto šeprtlje. Ovd je Chelmeczky deputirac, koji je pisao brošuru, da pobije Onna Kloppa,[1] koji ne pripisuje prvu zaslugu Sobjeskome. On mi veli, da ćeju Poljaci u Krakovu, u Lavovu i t. d. tu svečanost svečano slaviti. Ele, kako Poljaci dijele svečanost, već ju umanjuju. Mislim, da je tomu tajni upliv vlade povod u savezu sa tajnimi težnjami Poljaka. Ja sam imao nakanu ovom prilikom pohoditi Sapiehu, da mu se odužim. O tomu, kad amo dođete. Sam ne bi htio nikako putovati u Galiciju.

Molim Vas propitajte i promislite, što bi ja mogao učiniti za siročad Makančevu. Ona mi je sirota pisala. Ne ću joj otpisati, dok ne budem s Vami

govorio. Možebit bi djevojče moglo dobiti *gratis*-mjesto u našem samostanu, a muško dijete malu godišnju potporu od mene? Sto put i t. d.

25. srpnja 1883. Biskup.

[1] Njemački historik Onno Klopp (* 1882 † 1903) napisao je odlično djelo: Das Jahr 1683 und der folgende grosse Türkenkrieg bis zum Frieden von Karlowitz 1699. Graz 1882.

791.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 23. jula 1883.

Dragi moj brate i prijatelju!

Premda sam Vam danas već poslao pismo preporučeno, evo Vam šaljem još jedno bez preporuke. Dobio sam naime poslije odaslana na Vas pisma pismo od nuncija bečkoga sa pismom od kardinala sekretara, u komu mi u ime Sv. Oca pape lijepo zahvaljuje, što sam ovom zgodom tako se poslušnim prema Sv. Stolici iskazao. Pismo je vrlo lijepo, tako da se iz svega srca Bogu i Sv. Ocu zahvaliti imam. Daje Sv. Otac i meni i milom momu puku svoj sveti blagoslov. Sluteć valjda nuncius, što je u listu, čestita mi i nadodaje glede *reservatissimarum litterarum*, da mu čim prije posve opširan odgovor pošaljem. Možebit da je i kardinal tajnik državni štogod o tomu u listu svomu na nuncija u svoje, ili čak u ime Sv. Oca pape spomenuo. Molim Vas pozdravite mi lijepo Kostu i priopćite mu to. Sto i sto put i t. d.

Strossmayer.

Zbilja! Molim Vas lijepo, da bi — ako ima još moga novca kod Vas — 100 for. ili možebit i 200 for., po Vašemu sudu, poslali u Dubicu stradalnikom od vatre. Ovd je vesprimski biskup Kovács. Ovd je također ministar rata Bylandt-Rheidt,[1] vrlo dobar starčić. Još jedamput i t. d.

23. srpnja 1883. Strossmayer.

[1] Grof Artur Bylandt-Rheidt (* 1821 † 1891), austro-ugarski ministar rata od 1876. do 1888.

792.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 27. aug. 1883.

Velecijenjeni moj prijatelju i mili brate!

Hvala Vam sto puta na ljubavi i dobroti. Dani probavljeni u Vašem društvu ostat će mi navijek jedna od najmilijih mojih uspomena. Hvala Bogu! Mi ćemo našu čistu ljubav i bratsko prijateljstvo, čisto ko zlato, donijeti pred Boga, koji ga već na ovom svijetu posveti i nerazrješivim učini. To je u

ovomu svakakomu svijetu jedno od najmilijih blaženstva, koje nam sto i sto muka i nevolja, koje je danomice podnašati, obilno nadoknađuje.

Molim Vas pozdravite mi Kostu i recite mu, da su medalje iz Rima jučer amo dospjele. U jednomu su *étui*-u dvije zlatne, u drugomu pako jedna srebrna i druga mjedna. Na svaki način ću jednu zlatnu na uspomenu posvetiti našoj Akademiji. Zahvalit ću Sv. Ocu, kad Kosto amo dospije i kad neke stvari iz Rima iz njegovih usti čujem.

Molim Vas porazgovorite se i posavjetujte se š njim ozbiljno, bi l' ne bi l' 12. rujna u Krakov. Ja sam knezu Sapiehi to obećao, kad me je pozvao, da mu vjenčanje njegove djece blagoslovim. To bi bila dužnost, kojoj je odgovoriti. S druge pako strane nešto se je sigurno dogodilo, jer je vlada prste svoje u to umiješala. S te strane valjalo bi možebit ostati kod kuće.

A i naš domaći položaj postao je s najnovijih događaja vrlo ozbiljan.[1] Sad se na svaki naš korak još sumnjivije i mogu reći zlobnije gleda, nego ikada. Ja već odavna počimam pod vidom naših događaja slutiti namjere šire, koje po svoj priliki stoje u vezi sa još krupnijimi događaji, koji se u bližoj budućnosti spremaju, jer je inače jedva dokučiti, što će reći vijećanje svih ukupnih ministarstava, što diplomatska ekskiza kod inozemnih vlada, što slanje madžarskih pukovnija i. t. d. Skora će nam budućnost — scijenim — otkriti otajstvo tih zamršaja. Kriza naša domaća mora prije ili poslije nastati. Ona je po naravi stvari neizbježiva. Pozdravite molim Vas Vončinu. Ja ću mu sam ovih dana pisati. Mi se držimo Boga, vjere, istine i pravde, poštenja, vjernosti i međusobne ljubavi i sloge. Pazit ću na goste, koji Bog zna kojom namjerom dolaze (k meni). Ako bi Vi odlučili, da idemo u Krakov, ja sam pripravan. Mi bi, Kosto i ja, odavle pošli, a Vi iz Zagreba. O tomu Kosto nek mi donese Vašu odluku. Sto puta i t. d.

27. kolovoza 1883. Strossmayer.

[1] Po naređenju ugar. ministra finansija grofa Szapáryja skinuo je Dávid, ravnatelj zagrebačkog finansijalnog ravnateljstva, dosadanje grbove s hrvatskim natpisima i zamijenio ih s grbovima snabdjevenima hrvatskim i madžarskim natpisima. Zbog toga uzbuniše se Zagrepčani i poskidaše silom 15. augusta nove natpise. Svi su hrvatski politički krugovi nove natpise smatrali nezakonitima i povredom hrv. ugar. nagodbenog zakona. Odmah potom buknuli su nemiri u Zagorju i u Baniji (Glina, Petrinja), tako da je došlo do oštroga konflikta između Hrvatske i Ugarske.

793.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 3. sept. 1883.

Preuzvišeni gospodine!

Po svojem obredniku dali ste upitati, što je naš duhovni stol odlučio odgovoriti vladi na njezin predlog, da se osnuje kod sjemeništa stolica iz gospodarstva. Pošto mene nije bilo ovdje, kada je taj predmet bio pretresivan u sjednici, upitah se, te mi je odgovoreno, da je bogoslovni fakultet sveučilišni

upitan za mnijenje, pak kada ovo stigne, da će duhovni stol dati odgovor vladi. Mislim, da se nije moglo inače postupati, jer se uvađa nov predmet, a za to ima se profesorski zbor saslušati. Ja ne dvojim, da će se učiteljski zbor u načelu izjaviti povoljno; bit će samo pitanje, kako da se nauk o gospodarstvu uvrsti među predmete. Ja bih mislio, da biste i Vi tako postupali, t. j. da izrazite svoju želju, da se duhovna mladež podučava u gospodarstvu, upitate profesora svojega sjemeništa za mnijenje, kojim načinom da se gospodarstvo predaje i t. d. Jer tudjer imade više pitanja: koliko godina i u kojih tečajih bogoslovije da se predaje, koliko sati i kada na tjedan, gdje i t. d. Na to će Vam profesorski zbor, obzirom na nauke, disciplinu sjemenišnu i t. d. najbolje odgovoriti. U Đakovu mogu biti i posebne okolnosti glede predavanja, vježbanja i t. d.

Danas ujutro vratih se iz Miklošićeve svečanosti u rodnom mu mjestu Ljutomeru.[1] Svečanost bijaše sjajna, a obradovah se, što je puk sudjelovao u veliko. Bijaše im veoma drago, što je Akademija bila zastupana. Moramo svakom prilikom gojiti dobre odnošaje sa Slovenci.

O ovdješnjoj situaciji obavijestio Vas je potanko prijatelj Kosta. Od one dobe nije se ništa u bitnosti promijenilo, samo što se uzrujanost u narodu širi te se bojati krvavih sukoba. Ban ne će nikako izvjesiti grbova s madžarskimi natpisi. O nasljedniku mu same kombinacije bez ikakova temelja i napokon će valjda doći zbilja red na I(mbru) Josipovića,[2] koji je nekako svršio u Varaždinu šest gimnazijskih razreda. O Žuviću[3] kažu da je ovdje i da psuje Madžare.

Ako nije Vam neprilika, Akademiji biste blagodat iskazali, da joj sada doznačite 1000 for., koje joj dajete za potporu za „Rječnik". Sada se je istrošila, a drugi dio svojega godišnjega prihoda diže tek 1. studenoga. Dotle pako treba joj novaca za skele za Galeriju i t. d. Vončina mi je obećao, da će skloniti bana, da doznači 2.000 for. za izdavanje historijskih spomenika i „Rječnika". Ali ne znam, hoće li to u sadanjih okolnostih učiniti. Sjećat ćete se, da sam ja već tri godine davao Vašu tisuću for. od zalihe Vaših novaca, koja je sada potrošena. U ostalom to valja, ako možete; inače moramo se nekako potrpiti.

Molim Vas, da lijepo pozdravite prijatelja Kostu s obitelju, kojim sada zavidim na miru i otpočinku, ali im ga ujedno želim. Prof. Jagić odlazi sutra u Rusiju. Izručujući se i t. d.

U Zagrebu 3. rujna 1883. Fr. Rački.

[1] Tada se slavila 70-godišnjica Miklošićeva rođenja (20. nov. 1813. u Radomerščaku).

[2] Imbro Josipović (* 1834 † 1910), potomak turopoljske plemićke porodice, koja se isticala sa svoga madžaronstva još od tridesetih godina XIX. st. Bio je od 1889. do 1898. ministar za Hrvatsku i Slavoniju.

[3] O Josipu Žuviću up. „Korespondencija" I. indeks s. v.

794.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 10. sept. 1883.

Velecijenjeni moj brate!

Kosto mi je pripovijedao sve, što se je u novije vrijeme u Zagrebu dogodilo; nego se meni od prvoga početka sviđalo[1], a sad se sve više i više u svomu osvjedočenju potvrđujem, da se za svimi timi događaji sakriva neki *mysterium iniquitatis*. Ja mislim, nikad nije prava namjera opstojala otpustiti bana. Da je pošlo za rukom uspostaviti mirno po njemu cimere[2], on bi novom zaslugom i novim sjajem i novim tobož ugledom i opet zasio bansku stolicu. To je meni jasno, i to je što nam madžarska vlada po „Pester Lloydu“ poručuje. A i sad, što Pejačević u Zagrebu ostaje, što na klub spada, što si daje bizantinskim načinom i po svojoj stranki, i po Vukotinoviću i po „Narodnih Novinah“ metanisati, znak je, da opstoji namjera, da se on i opet povrati. Današnja strašna korupcija domaća treba ko komadić kruha Pejačevića. Stranka Narodna, koja je za naš narod prava pošast, ne može biti bez Pejačevića. Ona će dakle još i dublje zagreznuti u pakao i u svoju sramotu i u tuđi jaram, samo da spasi sebe po Pejačeviću. Nulitetu Pejačevićevom i taštini jako i posve odgovara koruptna Narodna stranka. To se isto može kazati i o Pešti, a žalibože i o Beču. Ja mislim, da je to najveća u današnjih okolnostih pogibelj. I ban i Narodna stranka ako se povrate, bit će ju još koruptniji i besramniji nego dosad. Naši dakle ljudi imali su sve moguće činiti, da se ta nesreća prepriječi. Valjalo bi odgovoriti na ta sramotna metanisanja, valjalo bi po mogućnosti tumačiti pravi izvor svih naših zala. Valjalo bi narod u umjerenosti doduše, ali ujedno i u budnosti uzdržati, jer se strašnoj našoj korupciji samo skrajnom energijom naroda na put stati može. Ovako ja mislim. Drago će mi jako biti čuti, što Vi o tomu mislite.

Drago mi je, da je Miklošićeva svečanost tako lijepo obavljena. Pravo imate, da imamo svakom prilikom gojiti sa Slovenci jedinstvo i bratimstvo. Ako nije druge, ja ću poslati 1000 for. za „Rječnik“, i to po Kosti. On Vas lijepo pozdravlja. Sto put i t. d.

10. sept. 1883. Strossmayer.

[1] činilo.

[2] grbove (madž. cimer).

795.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 13. sept. 1883.

Dragi moj i mili prijatelju i brate!

Molim Vas javite mi odmah, jeste l' primili moj list posljednji, kog sam Vam otprilike prije 5—6 dana poslao. Javite mi također, jeste l' primili i ovaj list. U ovo vrijeme valja znati, da li nam listovi ne propadaju.

Za danas imam javiti kano stvar posve vjerodostojnu i nedvojbenu, da je među Dávidom s jedne i Pejačevićem i Živkovićem s druge strane opstojalo dopisivanje glede cimera, i da je Pejačević i Živković posve izrično i zvaničnim dopisom priznao, da ništ nema s načelnog gledišta proti cimerom sa madžarskim i hrvatskim natpisom; samo su i jedan i drugi molili, da se stvar odgodi na oportuno vrijeme. Živković je čak sklopljenim rukama molio Dávida, da se cimeri sa madžarskimi natpisi ne izvjese prije obavljenih u Granici izbora. Ovo je — opetujem — vjerodostojno i nedvojbeno. Ovo je činovnik, koji u prezidiumu kod Dávida službuje, u redakciji „Srijemskoga Hrvata“ pripovijedao, da obrani tobož svoga šefa. On je dopise Pejačevića i Živkovića štio. Otale ćete viditi, koliko je naša vlada i njezina trulost i mlitavost svemu zlu kriva, otale ćete si znati protumačiti i hipokriziju današnjih tih matadora i tako zvane „Narodne stranke“. Ovo će donijeti ovih dana „Srijemski Hrvat“. Možebit bi Vi tamo mogli doći do kopije tih dopisa bana Pejačevića i Živkovića. U ostalom buduć je vrlo bitno, da se Pejačević i Živković nikad više ne povrate, valja se ovom nedvojbenom vijesti prot njima služiti.

U „Pozoru“ valjalo bi isticati živo sve mane bivše Nagodbe, jer doklegod ostane Nagodba kakva je, i financijalni odnošaj kakvi je, nikad mira ni zadovoljstva. Sto put i t. d.

13. sept. 1883. Strossmayer.

796.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 18. sept. 1883.

Preuzvišeni gospodine!

Primio sam oba Vaša pisma od 10. i 13. t. mj., na koja Vam sada odgovaram. I mi se ovdje slažemo s Vami, da nije nemoguće, da bi se Pejačević vratio na stolicu bansku, prem mi upravo danas reče Vukotinović, da to ne će biti nikako. Ono, što je uredništvu „Srijemskoga Hrvata“ prijavljeno, bilo je nam ovdje poznato, jer je Mati, kano načelniku[1], bilo dojavljeno i on radi sjegurnosti obaviješten, ali je banu rekao, da bi to bila povreda Nagode, te da ne bi mogao za sigurnost proti ogorčenom građanstvu jamčiti.

Međutim madžarska se je bahatost zaplela u kučine, iz kojih će se teško izvući bez svoje štete, ako budemo ljudi. Ovih dana sastao sam se s Krestićem, te mi reče, da će ostati postojan i da ne će upustiti se s Madžari u nikakav dogovor, prije negoli uspostave grbove predašnje, dokinu iznimno stanje i Nagodu ne iscijele. Zastupnici misle ići u sabor ugarski, ali ne ulaziti u sjednice, dok se ugarski sabor ne izjavi, odobravali ili ne postupak svoje vlade. Misli se, da će vlada predložiti saboru, da ju ovlasti, pošto je zadovoljeno povrijeđenoj časti državnoj, dalje postupati prema svojoj razboritosti, pak da će uslijed toga opet izvjesiti stare grbove i bana imenovati. Tako sude u zastupničkih

krugovih. Vidit ćemo, jeda li se varaju. Naši zastupnici svakako stoje sada pod pritiskom javnoga mnijenja, koje je u cijeloj zemlji proti Madžarom. Vele, da se je Josipović I(mbro) pred Tiszom ispričao, što je pristao uz poznatu izjavu, jer da bi se inače morao iseliti iz Hrvatske.

Brzojavka u „N. fr. Presse" o tečaju konferencije u Pešti jest posvema autentična, jer ju potvrđuje Živković i K(arlo) Mihalović.

O situaciji pisao sam prijatelju Kosti, koji je valjda moje pismo primio. Ovakova situacija traje sveudilj. Vojske imade ovdje toliko, kano da smo u srijedi rata. Cijeli dan i noć obilaze ulice vojnici pješaci i konjanici. Ona dva grba straže po dvije satnije. Narod je miran, ali uzrujan te čeka samo zgodu, da opet skine grbove, koje će skinut prije ili poslije on ili vlada. U Pešti daju našim nemirom još veći zamašaj; oni misle, da su to preteče rata. Jedan od dopisnika „N. fr. Presse" bivši u Pešti kod Živkovića reče, da su nemiri u Hrvatskoj uzbunili diplomaciju zato, što se boji, da će u proljeću biti rata, na koji da naslućuje i putovanje Nikole u Carigrad.

Mazzura mi je predao priloženu brzojavku vojvode Plamenca na Vas, koja je stigla poslije našega odlaska s Bleda. Kršnjavi se je prekjučer vratio. Vončina ga je dodijelio vladi za izvjestitelja obrtnih škola i risanja. Ostaje dakako profesor, samo će biti izvjestitelj za one poslove. Rusko se novinstvo zauzima za nas, ali naprama Austro-Ugarskoj u tako neprijateljskom tonu, da naši štamparski zakoni ne dozvoljavaju, da se preštampavaju njihovi članci. Molim Vas, da izručite pozdrav prijatelju Kosti i njegovim. Vaše Preuzvišenosti sluga

U Zagrebu 18. rujna 1883. Fr. Rački.

797.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 30. sept. 1883.

Mili moj prijatelju i brate u Isusu!

Promatrajući današnji naš položaj i porazgovorivši se sa prijateljem Kostom, evo do kojih sam ja zaključaka dospio.

Prvo. Tužni događaji u Zagrebu i okolo njega samo su simptom teške i smrtne bolesti, koja u samoj nutarnjosti naših odnošaja leži i narodu našemu očevidnom propasti prijeti. Mnogo smo dašto tomu i sami krivi; kriva je napose ona stranka, koja se u nečuvenoj svojoj tromosti i trulosti nije znala dost energično oprijeti tuđoj oholosti i bahatosti, koja je sad već mislila, da može sve kod nas izvesti, što joj se samo svidi. Ta je partaja, da gospodstvo svoje uzdrži, ne samo laskala Pešti, nego je u izborih pravi otrov i pravu pošast širila u zemlji. Sad je međutim po momu čvrstomu uvjerenju vrijeme, da sve partaje u zemlji, napose bolji i plemenitiji njezini članovi, ozbiljno o tomu misle, kako bi se složili i pogibelj skrajnu, koja zemlji prijeti, uspješno od nje odvratili. Napose pako mislim, da bi bilo najzgodnije vrijeme, da se dvije

opozicije u zemlji slože. U tu svrhu mislim, da bi najsposobniji posrednik od strane Stranke prava bio Folnegović. Točke, u kojih bi se otprilike stranke složiti imale, jesu:

1. Financijalni ključ na svaki način se ima promijeniti, jer je naš narod očevidno preterećen i gine stoga, što mu se u ime poreza, od kojih on ništ nema, sve i najnužnije prodaje. Što se mene tiče, ja bi se najstrožije držao u tomu pravcu slijedećega načela: godine 1860. do 1867. imale su biti normalne godine za općeniti prinos naš u ime zajedničkih interesa. Na tomu je temelju financijalna Nagodba izmed Cis i Translajtanije[1] učinjena, dakle prem bez nas, ipak i za nas. Kad se je poslije Nagodba financijalna specijalna među nami i Madžari pravila, naši su ljudi, bez da se ma u kakve druge zapletene račune upuštaju, imali uvijek i uvijek Madžarom odvratiti: mi smo pod nemeckom upravom toliko i toliko plaćali u ime zajedničkih interesa; mi ni odsele više plaćati nipošto ne možemo, jer je naša zemlja strašno zapuščena bez naše krivnje, jer smo mi kroz stoljeća plaćali strašni krvavi porez, jer smo uvijek upravo stoga glede poreza imali svojih osobitih povlastica i t. d. Na priliku: mi smo — koliko ja znam — za ono 7 godina od pet milijuna naših dohodaka godimice otprilike plaćali milijun i po, a nama je za naše krvave nutarnje potrebe ostalo svake godine 3 milijuna i po. Mi smo imali jednostavno reći: mi više nipošto plaćati ne možemo, a što više plaćali budemo, plaćat ćemo u istoj proporciji i po istom ključu. Na priliku: ako danas mjesto starih 5 milijuna plaćamo 10 milijuna, onda — budući smo za sedam spomenutih godina plaćali jedan milijun i po, sad ćemo plaćati tri milijuna, a nami će ostati za naše unutarnje potrebоće sedam. Ovako bi bili imali postupati naši ljudi, a ne upustiti se u zamršene račune, koje nisu razumjeli. Ja se od ovoga načela ne bi dao ni za dlaku odstraniti, a sve bi učinio, da se Madžarom nikakvi pretekst ne pruži, da od nas više zahtijevaju.

Uslijed toga imala bi sva financijalna uprava i unutarnja naša financijalna legislativa prenijeti se na naš sabor i na našu domaću vladu. Dvije uprave u jednoj ter istoj zemlji pravi su *absurdum,* a naš poljarski svijet stoga i najviše strada, što nekontrolirana uprava od njega, koji ni čitati ni pisati ne zna, toliko ište i bilježi, koliko da ju samo duša ne boli. Uopće sva — velim — sva uprava u našoj zemlji jedinstvena bi biti imala, to jest u Zagrebu. Ovamo spada također i ekonomički razvitak zemlje, osim onih centralnih stvari, koje su po svojoj naravi i neizbježivo take. U ovu vrst uređenja spadaju i svi ostali odnošaji financijalni, na pr. dug javni, a od kog bi mi samo toliko na se uzeti smjeli, u koliko na to pristane naš sabor i koliko je zaisto od državnoga duga bezuvjetno na našu korist obraćeno. Budget krajiški; amo spadaju i šume krajiške, koje se nipošto bez privoljenja našega sabora ne bi smjele sjeći i prodavati. Ono pako, što je krajišnikom poklonjeno, imala bi administrirati i čuvati zemlja sama. I tarife naših željeznica i carinarski odnošaji imali bi se točno proučiti i svaka šteta od nas odvratiti. Ja ne znam na pr., da li se porez, koji se od željeznice plaća, nami uračunava u onoj proporciji, u kojoj željeznice

na našem teritoriju teku. Da li ima posebna u Zagrebu naša direkcija željeznica, koja i na opće i na naše posebne interese pazi. Glede monopola duhana opaziti mi je, da je zemlja negda krasni duhan proizvađala, a sad iz toga ništ, što se duhan prima samo u Madžarskoj i što madžarski činovnici i najbolji naš duhan odbijaju ili bagateliziraju. Tko daje povlast saditi duhan? i t. d. i t. d.

2. Banov položaj imao bi se posve promijeniti i naša vlada u pravu parlamentarnu i odgovornu vladu pretvoriti.

3. Pitanje Riječko imalo bi se u smislu naših zakona tako riješiti, da mi ne samo uzdržimo na Rijeci županiju i gimnaziju, nego da i sudovi naši imaju stari svoj upliv i da Riječani budu prisiljeni na naš sabor slati svoje poslanike.

4. Odmah bi se imala zahtijevati Dalmacija. Tomu zahtjevu, koji je i Nagodbom zajamčen, danas ništ na putu ne stoji.

To su otprilike točke, u kojih bi se opozicija složiti mogla. Poleg toga prosto bi ostalo umjerenoj opoziciji Nagodbu kano pravovaljanu barem donekle, to jest do nužne i neophodne revizije priznati; velim donekle, jer se tajiti ne da, da je ona pod juridičkim vidom svakojako postala i da su Madžari, lomeći ju svakom zgodom i upotrebljujući ju na naš zator a svoju isključivu probit, vrlo oslabili i juridičku i moralnu njezinu vrijednost. Stranka prava mogla bi poleg sve sloge sa umjerenom opozicijom i nadalje braniti, da Nagodba pravovaljano ne opstoji, dok ju narod slobodnom svojom voljom i odlukom, i to u cijeloj cjelini ne utanači i potvrdi.

Ja mislim, kad bi s jedne i s druge strane bilo dobre volje, u tomu bi se dvije opozicije lako složile. Starčevići to ne ćeju dašto nikad učiniti, ali Folnegović i umjereniji članovi skrajne opozicije imali bi to u interesu naroda našega učiniti. Opetujem: ta opozicija imala bi u svih točkah gore spomenutih, i još možebit sličnih, koje bi se općim sporazumkom nadodale, umjerenu opoziciju aktivno poduprti i š njom uvijek glasovati. Ako moj slabi glas išta valja, slobodno to prijatelju Folnegoviću i njegovim jednomišljenikom od moje strane poručite. U ostalom ovo pismo, u hitnji dost nezgrapno pisano, poderite.

Dok ovo pišem, kola glas, da će Šuhaj[2] u Zagreb, a naši da su u Pešti i opet putem tromosti i popustljivosti pošli, što bi po mom shvaćanju u današnjih okolnostih skoro pravo izdajstvo bilo. Nužda dakle najveća nastaje, da se bolji elementi slože, jer putem trulosti i tromosti postići ćeju Madžari svoju svrhu, to jest, *dass sie uns entmannen und zu blinden Werkzeugen ihrer hochfahrenden Pläne machen.* Poštom šaljem drugi list. Sto put i t. d.

30. sept. 1883. Biskup.

Iz nekih znakova zaključujem, da se namjera goji, povratiti na bansku čast Pejačevića. Čak mu je — čini se — zato bio brat Gavro ovd i u tu svrhu se dopisuje. To treba sa svimi mogućimi sredstvi prepriječiti. On je instrument korupcije. Osim toga je slijepo oruđe madžarsko. Ti grbovi nisu sigurno izvješeni bez njegova odobrenja. Njegovom bi voljom sijelo županije

Riječke prenijelo se u Ogulin i t. d. I u Beču i u Pešti, a i u Zagrebu kod naše domaće korupcije, opstoji nedvojbeno od prvoga početka namjera, da se Pejačevića na banstvo povrati.

[1] To jest: zemlje austrijske državne polovine (ili Cislajtanija) i zemlje krune sv. Stjepana (ili Translajtanija).

[2] Mirko Šuhaj; up. „Korespondencija" knj. I, indeks s. v.

798.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 11. okt. 1883.

Preuzvišeni gospodine!

Primio sam Vaše opširno pismo po prijatelju Kosti.

Dok imade A(nte) Starčević u Stranci prava tolik upliv, teško će se obje opozicije sporazumjeti te doći do druge solidarnosti od one, koja im se dnevnim položajem namiće. Folnegović nema u stranci onoga upliva, koji bi se pretpostavljao s obzirom na njegovu izobraženost, uglađenost i umjerenost. Vidite, kako „Sloboda" piše o sadanjoj razmirici; jer Nagode ne priznaje, misli, da Madžari imadu pravo po Nagodi. Ako taj list pređe ovamo,[1] o čemu da se radi, možebit će zdraviji elementi dobiti na nj veći upliv.

Šta se programa, koji nacrtaste, tiče, to je *minimum*, kojega se opozicija držati ima. Sada se ovdje raspravlja, ne bi li s obzirom na sadanju raspravu u saboru ugarskom o hrvatskom pitanju bilo zgodnije, da opozicija svoj program o reviziji Nagode raširi te izjavi, da između Hrvatske i Ugarske, osim zajedničke krune i zajedništva naprama Austriji, ne može biti nijedne druge državopravne veze niti u zakonarstvu niti u upravi. Ovoliku zajednicu zahtijeva i Nagoda u prvih §§ na temelju Pragmatičke sankcije; svaka uža veza zavisi o sporazumku Hrvatske i Ugarske, od kojih je prva tečajem 15 godina osvjedočila se, da Madžari samo u svoje svrhe upotrebljuju užu državopravnu vezu, na koju je Nagoda pristala.

O tom se — velim — ovdje vode među nama rasprave, kojih rezultat priopćit ću Vam. Ja zastupam navedeno stanovište. Što velite na to?

Govori se, da je Tisza poslije dogovora s hrvatskimi zastupnici došao u Beč, da predloži bana i ministra; njegovi kandidati bijahu za banstvo Cseh,[2] a za ministarstvo Josipović;[3] car da je Tiszi otvoreno prigovorio riječmi: zar želite za 15 dana opet drugoga povjerenika, i kandidaturu odbio. Madžari dali su upitati i Raucha,[4] ali ovaj je odrešito odbio, a osobito njegova supruga, koja se je naprama jednomu izrazila, da bi se radije dala raspitati, negoli unići još jednom u banske dvore. Sada kurziraju kano kandidati Inkey[5] i Khuen.[6] Ali kano da će komisarijat dulje trajati. Ramberg se gerira samo kano pouzdanik dvora i moli, da mu opozicija u novinah ne otegoćuje položaja, jer da na nj vrebaju sumnjivim okom iz Pešte. Ako bi nas Madžari opet usrećili predašnjom ustavnom slobodom, neka radije vlada i inteligentan

*

i nepristran carski đeneral. To je moje mnijenje. Zivković je dignut i pozvan, da dade isprave za pensiju; naprotiv ostavka Vončini nije primljena. Ramberg veli, da je Vončina jedini inteligentan činovnik kod vlade.

Kupio sam za nagradu kod utrke jedan postavak stolni i primjeren mu pehar za 110 for. Glede budućih utrka ja bi Vam savjetovao, da odredite na pr. 20 carskih dukata za seljake, koji bi se odlikovali svojimi konji, ili pako da izjavite, da bi se utrka imala ograničiti na same domaće, a ne na kojekakve oficire i madžarske kavalire. Ovo bi mogli u svoje vrijeme otvoreno kazati Stankoviću.

Kosta je otišao u Dubrovnik te će se oko 25. t. mj. vratiti. Tada ćemo i s njim dogovarati se o pomenutom političkom pitanju.

Kršnjavomu je doznačena kod vlade referada o risariji u naših školah.

Naša sakristija bit će skoro gotova; ala je prelijepa!

Izručujući se i t. d.

U Zagrebu 11. listopada 1883. Fr. Rački.

[1] „Sloboda“ izlazila je na Sušaku, ali je 1885. prešla u Zagreb.

[2] Ervin Cseh, erdutski spahija, od 1886. do 1898. veliki župan srijemski.

[3] Imbro Josipović; up. knj. II, indeks s. v.

[4] Barun Levin Rauch; up. knj. I, indeks s. v.

[5] Barun Ferdinand Inkey, spahija rasinjski (kod Koprivnice).

[6] Grof Karlo Khuen-Héderváry (* 1849 † 1918), potomak nuštarske spahijske porodice, tada veliki župan u Đuru (Győr) u Ugarskoj.

799.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 11. okt. 1883.

Dragi moj brate u Isusu!

Najprvo Vam evo šaljem hiljadu forinti za „Rječnik“. Drugo, šaljem Vam sto for. za trku konja s tom opaskom, da ću u dojduće u tu svrhu samo tada nešto žrtvovati, ako se uvjerim, da otale zaista naš prosti puk koju korist crpi. Za zabave viših krugova nek se isti sami brinu. Treće, šaljem Vam sto for., da ih predate siroti udovici Makanec. Glede iste sirotice evo što mislim. Ona — kako čujem — ima jedno žensko i jedno muško dijete. Što se ženskoga djeteta tiče, najbolje bi bilo, da se othrani pod okom majčinim, koje ništ drugo na svijetu nadomjestiti ne može. Što se tiče muškoga djeteta, pitanje je, da li je zaista darovito i posve voljno posvetiti se nauku. Osim toga, je li nade, da će biti religiozno, jer bez toga ne vrijedi mnogo ni darovitost ni učenost. Ako je tako, ja bi nešto godimice doprinašao, da se to dijete dobro othrani i izuči. Ja bi dao 200 do 300 for. godimice u tu svrhu. Molim Vas govorite o tomu sa istom siroticom i priopćite mi Vaše mnijenje.

Kosto je sa svojimi povratio se u Zagreb, a otale je otputovao u Dubrovnik. Iz njegovoga pisma vidim, da nam još crniji dani predstoje. Samo da nismo

mi sami u duši našoj na smrt bolni! Što mi veli, da mu je V(ukotinović) rekao, da bi sama Narodna stranka strmoglavila P(ejačevića), da nije svojevoljno odstupio, ne vjerujem. Brat banov, Gavro, kako je u prijateljstvu sa Tondinijem, sve jednako iz Pešte samo piše, kako bi rad razmiricu izmeđ nas i Madžara u našu korist riješiti. Govori o široj autonomiji, o neodvisnoj financijalnoj upravi i t. d. Ti su ljudi bez glave, a pri tomu tašti i častohlepni. Po svoj priliki, da se neko s njim kano oruđem služi, da sazna tobožnje tajne mojih namjera. Budale! Sva moja tajna jest: ljubav prema narodu svomu spojena s ljubavlju prema istini, pravdi i slobodi. Danas nema nikoga u Madžarskoj, s kim bi makar samo iz daleka paktirati mogao. Žalibože nema ni u nas stranke, koja bi dost pameti, znanja i energije imala, da taj posao uspješno u ruke svoje uzme. Jedna je stranka trula, i skroz na skroz pokvarena. Skrajna stranka je nepraktična. Neodvisna slaba i bez ikakvoga vođe, koji bi makar samo iz daleka stvari bio dorastao. Bog neka nam se smiluje!

Molim, da ovo nadodanih nekoliko riječi o velikom oltaru u stolnoj zagrebačkoj crkvi, ako mislite da može što hasniti, objelodanite.[1] Sto put i t. d.

11. listopada 1883. Biskup.

[1] Sad tog priloga nema; ali ga je donio „Katol. List“ od 25. okt. 1883. s natpisom: „Misao preuzv. g. biskupa J. J. Strossmayera o mjestu za glavni žrtvenik u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj“, a sa bilješkom: „Ovo je pismo upravljeno na predsjednika eksekutivnoga odbora za dograđenje prvostolne crkve zagreb., presv. g. kanonika dr. Fr. Račkoga.“

800.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 15. okt. 1883.

Dragi moj brate i prijatelju!

Jučerašnje Vaše pismo primih i hitim Vam odgovoriti. Niko sretniji od mene, ako se izbiljam stvori jaka stranka, koja će reći: iskustvo od petnaest godina uči, da se Nagodba strahovitim načinom eksploatira na zator, i materijalni i moralni, našega naroda; dakle svedimo je na *minimum*. To zahtijeva interes dinastije, carstva, našega naroda, a i same Ugarske. Ovo bi bilo najbolje, ali poleg svega toga valja do dna proniknuti u financijalno i ekonomičko stanje naše zemlje tako, da nam ono pred očima tako jasno stoji, ko samo lice naše pred čistim ogledalom. O tomu — kako čujem — radi Šulek[1] i bivši financijalni predstojnik naš u Zagrebu.[2] Ja jedva čekam, da se to učini, a tko to učinio bude, veliku će uslugu našemu narodu učiniti. Dosad u tomu neizmjerno važnom i posve odlučnomu obziru nismo ama ništ učinili.

Molim Vas, da bi od strane moje lijepo pozdravili Šuleka i da bi mu 20 egzemplara njegovoga posljednjega djela isplatili.[3] Ja sam Vam i onako nešto dužan. Novce poslane sigurno ste dobili.

Da gornji program uspije, morala bi se tako jaka stranka stvoriti, da ju nitko srušiti, nitko ju i nikakvim načinom u manjinu baciti ne može. Hoće l' i može l' to biti, to Bog sam zna. Inače je katastrofa neizbježiva, koja je uvijek u posljedicah svojih manje više otajstvena.

Bitno je, da se Miškatović sruši. Naše novine, ko da ne umiju dovoljno ga poslužiti. On je javni škandal. On smrdi zahodinom. On prostituira narod, komu se silomice namiće, prem se je u tako stanje stavio, da bez tuđe plaće ni 8 dana živjeti ne može. Narod, koji to mirno gledati može, jest *sepulchrum dealbatum plenum ossibus et foetoribus mortis*. Zašto se to jasno i glasno narodu ne reče? Bit ćete čitali, da se je u „Pester Lloydu" u diskusiju upustio i dokazuje, kako se mogu vuk i ovca dobro i bez ikakve štete međusobno slagati. Falk[4] ga pako poučava, kako je najveća i jedina sreća Hrvata slijediti slijepo volju Pešte. To je pravo jedino i jedini ustav Hrvata. Ujedno se vidi, kako Miškatović čifutu peštanskomu laska i pred njim gmiže, a čifut Falk Miškatovića javno prezire. Pa taj se čovjek usuđuje namitati narodu za vođu; pak toga čovjeka ne samo svjetske, nego i crkvene naše oblasti odlikuju i k trpezi svojoj pozivaju. Sramota vječita za narod, a još veća za one crkvene glavare, koji bi ako ništ drugo toliko stida i srama pred Bogom i ljudem imati morali, da se odvrate od čovjeka, koji je Isusa za 30 srebrnjaka prodô, pak se kano takvi još narodu vođom namiće! Ozbiljna su vremena, a „Pozor" kadšto piše ko dijete naivno. Tomu je možebit Mato[5] kriv, koji je jedno vrijeme toga izdajnika Boga i naroda svoga slijepo slijedio. Kadšto mi je žao, što sam pisati ne smijem, jer se moja pisarija — kako čujem — odmah pozna.

Moja je sestra jako oboljela, pak bi — kako mi piše — rad u Beč, da konsultira bečke doktore. Ako bi to bilo, lako da ću morati š njom u Beč, da joj budem na ruci. Nije mi to u današnjih okolnostih po volji, jer se može svašta povodom tim govoriti. Ja ne znam, bi li probitačno bilo tom prilikom odvratiti Sapiehi i Riegeru posjet? Ako bi Vi sudili, da bi to dobro bilo, onda bi Vas molio, da — mojim dašto troškom — dođete u Beč, pak da odemo zajedno do jednoga i drugoga. Međutim ništ o momu putovanju nikomu ne govorite.

Košto mi je s neke strane drago, da Vončina ostaje, tako me je s druge strane strah, da ne budemo š njim poteškoća imali. Čovjek je često i slavohlepan ter u to ime (radi) što hoćeš š njim, a njegova gizdavost i ponositost rađa osobitu vrst tvrdoglavosti. Uopće je velika nevolja, što opozicija nema čovjeka, koji bi sva pitanja do dna razumio i koji bi dost energije i ugleda imao, da cijelim narodom pokrene.

Metel mi piše, da mu se je sin odrekao mandata.[6] Hvala Bogu! On je bio ocu na sramotu, narodu pako svomu na štetu. Metel je sam tim zadovoljan samo on više zdvaja nego ja.

Rezultat Vaših dogovaranja priopćite mi. Ako ono bude, što mi Vi pišete, onda ne vidim, da bi bilo među nami i umjerenom stranom Stranke

prava velika diferencija. Čitali ste u „Lloydu“, da bivši ban L(adislav) Pejačević protuslovi posve odlučno navodima ministra financija Szapáryja.[7] Što Vi o tomu sudite? Sto put i t. d.

15. okt. 1883. Strossmayer.

[1] Dr. Bogoslav Šulek (* 1816 † 1895), hrvatski publicista i tajnik Jugoslav. akademije.
[2] Ivan Bartolović; up. knj. I i II, indeks s. v.
[3] „Hrvatski ustav ili konstitucija godine 1882. Razložio Dr. Bogoslav Šulek. Zagreb 1883.“
[4] Max Falk, direktor i glavni urednik „Pester Lloyda“.
[5] Mato Mrazović; up. knj. I i II, indeks s. v.
[6] Ljudevit barun Ožegović, narodni zastupnik za izborni kotar Veliki Raven.
[7] Ministar grof Szapáry kazao je u ugarskom saboru, da je dao grbove s madžarskim natpisima izvjesiti u Zagrebu privolom i znanjem banovim. Grof Pejačević je to tvrđenje onda u javnosti oprovrgao kao neistinito.

801.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 19. okt. 1883.

Dragi moj brate u Isusu!

Dobio sam jučer pismo od Ivana Črnčića, u komu mi pripovijeda, kako je ambasada austrijska kod rimske stolice, saznavši od prelata, koji zamjenjuje protektora kardinala u naših sjednicah, da je Karabaić opredijeljen za kanonika kod Sv. Jere, najprvo se propitala u Trstu kod *Statthaltera* i dotičnoga biskupa, što je i kako je š njime, pak je tada istom dozvolila, da se on izabere. To je — košto znate — učinjeno i kod Frischova izbora. Vidite, da se policajna i špionaška moć Austrije već i na naš zavod u Rimu proteže tako, da bez njezinoga odobrenja ništ tamo ne može bivati. Uzrok je pako tomu kukavština i podlost naših kanonika u Rimu, koji gledaju da se ambasadi austrijskoj na svaki način uvjere i preporuče. U tu svrhu ne manjka ni špionaža. Ali evo još i gore stvari. Da ju iz izvora proučite, šaljem Vam Črnčićevo pismo, ali mi ga s vremenom pošljite natrag. Svi su naši kanonici k r i v c i. Pokojnik Đuro[1] dašto najviše, jer je bio najpametniji među njima. Ali zar ne bi mogao i Ivan[2] il Frisch nami štogod pisati, prije nego što su molbenicu predali. Ja mislim, da sad nema druge, van da ja pišem Staats-sekretaru[3] s molbom, da moju predstavku samomu Svetom Ocu preda, a možebit i kardinalu protektoru, kojega bi dužnost bila to prepriječiti, a on sa tuđincem konspirira! Tim se — mislim — jedinim načinom da stvar prepriječiti, a ne prepriječimo li je, bar smo učinili svoju dužnost. Da su druga vremena, imao bi se naš narod u saboru svomu za autonomiju svoga zavoda zauzeti, jer ovo, što se sad u Rimu kuša, vreda prava našega naroda. Tako Vam je, dragi moj brate; kud god pogledaš, stradamo zbog vlastite svoje kukavštine i beznačajnosti. Ja međutim još danas odgovaram Ivanu i njega osobito odgovornim činim za sve, što bi se u tomu obziru učinilo. Ako se ne varam, on je predsjednik.[4] Bolje sto put,

da se odrekne svojega položaja, nego da dopusti, da se autonomija našega zavoda pod njim pokopa. Pišite mi o tome čim prije Vaše mnijenje.

Čujem, da *Erzherzog* Salvator želi učitelja u hrvatskom jeziku. To je dost važna stvar. Kvar što nemam sad svećenika u višem zavodu. Nitko na svijetu ne bi za to sposobniji bio od Horvata, koji je sad kateheta u realnoj gimnaziji u Osijeku.[5] Ja ne znam, jesu li okolnosti prema tomu, ali ako su, onda bi vlada toga vrlo sposobnoga i vrlo ozbiljnoga mladoga svećenika otpustiti (trebala) na jedno dvije godine, da se u Beču usposobi za profesora sveučilišta našega, za koga je taj mladić kano stvoren, a za to vrijeme mogao bi ujedno biti i učitelj kod Erzherzoga. Razlog pako, zašt bi taj mladi čovjek morao nešto od zemlje imati, jest, jer siroma ima sirotu mater udovicu sa šestero djece, koje valja othraniti, i ono što još malo imetka imaju spasiti. To je uzrok, da sam ga odavle — prem nerado — otpustio. Kad bi dakle visoka vlada namjestila suplenta u Osijeku, a tomu mladomu čovjeku ostavila katehetsku plaću za dvije godine s namjerom, da se usposobi za to vrijeme za profesora bogoslovije, onda bi on tu važnu misiju ujedno ispuniti mogao.

Nisu li pako prama tomu okolnosti, onda gledajte, da se taj posao povjeri mladiću, koji je prvo sačuvao u srcu svomu vjeru i čistoću, a drugo, koji je domorodac dobar i otvoren, a treće, koji je uljudan i pristao u više društvo.

Prepirka između Mazzure i Miškatovića kô da će i opet kompromitovati Matu, koji je pošten doduše čovjek, ali posve za vođu stranke nesposoban. Pod njegovim vodstvom ne će se nikad — to je moje čvrsto uvjerenje — nikad ništ postići. Pače pod njim će se i najbolje nakane izjaloviti i neplodne ostati.

Pozdravite Kostu, komu ovo priopćite. Sto put i t. d.

19. okt. 1883. Biskup.

Šaljem u prepisu list na Črnčića.

Prilog.

Biskup Strossmayer kanoniku Ivanu Črnčiću.

[Đakovo], 19. okt. 1883.

Prečasni moj kanoniče!

Veletužno i žalosno je ono, što mi posljednjim svojim pismom javljate. Što se prve, sada jur prevaljene stvari tiče, u buduće lako će ju biti mimoići, ako budete vi svi, ili bar ako većina vas bude imala toliko duše i značajnosti, da prije izbora novoga nikomu ništa ne govorite, pak ni samomu protektoru, kojega bi najsvetija dužnost bila braniti interese zbora, najpače pako interes najprvi i najveći: neodvisnost i autonomiju zbora. Slobodno to recite od moje strane uzoritomu g. kardinalu protektoru. On po svoj prilici ne zna, kako stvari kod nas stoje, da svećenik i najčestitiji i najbolji ništa na svijetu postati ne može, ako se zna, da sa ljubavju prama svetomu zvanju svomu spaja ljubav i privrženost

prama narodu svomu. To je danas položaj Slavena u austrijskoj monarhiji. Svećenik pako, makar i najrazvratniji, samo nek je slijepo oruđe današnje politike, odmah je za sve sposoban. Ovo je sveta istina, koju bi g. kardinal i njegov zamjenik znati imali. Kardinalu, još jedanput vas molim, to recite. Taj isti čovjek, koji oko njega sad obija, bijesni je upravo neprijatelj bio slavenskoga hodočašća, i on se je nekim načinom zakleo, da će u buduće svako došašće ukupnoga Slavenstva u Rim prepriječiti. Neka odatle sudi, što je taj čovjek. Ja mu pako mojim biskupskim zvanjem jamčim, da je tako.

Što se pako druge stvari tiče, koju spominjete, ona se upravo tiče same bitnosti našega zavoda, to jest njegove autonomije i neodvisnosti, po kojoj ostaje samo Bogu i svetoj rimskoj stolici vjeran, a tuđ za uvijeke svakoj politici, koja je danas ovakva, sutra onakva, koja bi često puta rada i samoga Boga u svetoj vjeri i zvanju svećeničkom slugom svojim i robom svojim učiniti. Po mom čvrstom uvjerenju stvar, u koju ste neprovidno i posve lakoumno stupili, stvar je bitna, koja Zbor u posve nešto drugo pretvara, nego ono, što je dosada bio. Zato, to što ste učinili i što kanite još učiniti, nipošto se ne može po mom čvrstom uvjerenju učiniti bez odobrenja same Svete Stolice. Bitna statuta su potvrdom Svete Stolice postala — bitno se promijeniti ne dadu bez Svete Stolice. Osim toga, valjalo bi u tu svrhu imati i odobrenje našega naroda. Zbor je zavod jugoslavenski ili kô što se negda govorilo „ilirski". Tomu narodu danas na čelu stoji hrvatski narod. Hrvatski narod ima svoju autonomiju, na koju bez ikakve dvojbe spadaju stvari vjere i nastave. Ako je tako, onda kad se misli zavodu u bitnoj upravo stvari, to jest u autonomiji, drugi posve pravac dati, onda bi se morao i sam narod, to jest naša vlada i naš sabor u tom upitati. Ozleda autonomije našega zavoda u Rimu, ozleda je ujedno i autonomije naše domaće. Iz ovoga slijedi, da je ambasada danas dužna doduše vas braniti i podupirati svaki put, kad se vi na nju obratite; ali nije vlasna u to ime iskati prava, koja autonomiju, i vašu i domaću našu, ruše. Ob ovoj autonomiji i jednoj i drugoj nema pravo disponirati po volji ni Beč ni Pešta, a kamo li vi članovi zbora sv. Jere! O tom će, ne budete li vi imali dosta duše i energije da to prepriječite, sigurno se riječ povesti u našem saboru. Osim toga, ja se dobro sjećam, da smo mi jedanput odluku učinili: da se i svi vanjski članovi zbora imaju za mnijenje svoje upitati, kad se o tom radi, da se u samih statutih promjena uvede. U ovom pako slučaju ne samo da se želi uvesti bitna promjena u statutih, nego se hoće i sama autonomija da poruši. To, opetujem, ne smije nipošto biti bez odobrenja Svete Stolice, bez odobrenja našega naroda i bar da se u tom važnom slučaju ne upitaju i vanjski članovi zbora. Ovo — kako rekoh — priopćite slobodno uzoritomu gosp. protektoru i recite mu, da ja tu stvar u današnjih osobito okolnostih držim tako važnom i zamašitom, da ću ovih dana opširan *pro memoria* poslati Svetoj Stolici. Stvar će ta u nas, osobito danas, veliku pozornost probuditi.

Moj dragi kanoniče! Vaši predšasnici kakvi su takvi su bili, ali ipak nisu za leću prodali *jus primogeniturae suae.* U zao čas Vami i Vašim drugovom, ako ne budete imali toliko svećeničke duše, odvažnosti i energije, da to prepriječite. Iskreno Vam moram reći, da bi ja barem to smatrao kano Judin posao, koji je za 30 srebrnjaka prodao meštra svoga. Ako se ne varam, Vi ste sada predsjednikom. Dobro pamtite, što je to, ako se to upravo pod Vašim predsjedništvom dogodi. Bit će to ljaga, koju nikakva voda na svijetu ne će moći isprati.

Ovo što sam napisao priopćite — molim Vas — Karabaiću s mojim pozdravom i onim Vašim članovima, o kojima ste uvjereni, da nisu špije i da znaju šutiti. Poslije pako jedno desetak dana otiđite slobodno k *Staats-sekretaru,* uzoritomu g. kardinalu Jacobiniju i njemu sve ovo kažite. Pače, molim Vas, još i prije ovo priopćite s mojim lijepim pozdravom kardinalu Bartoliniju i zamolite ga, da se za nas kod Svete Stolice zauzme — da nas od ove velike napasti oslobodi. Sveta Stolica ima na sve ono, što u nas biva, kao oko u glavi paziti. Radi se o tom, da nas ona barem u teških današnjih okolnostih ne zapusti. Ja ću buduće zime doći sa kanonikom Račkijem u Rim. Tada je prilike, da se takve stvari obavljaju. U koliko se sjećam, i nesretna molbenica Vaša drugačije glasi, a drugačije rezolucija ministerija. I tu je povod stvar od sebe odbiti. Vi nipošto i nikomu za ljubav ne pristanite na sjednicu, niti budite u tom poslu na raspoloženje ma komu na svijetu.

Sa štovanjem

19. okt. 1883.

Strossmayer,
biskup.

[1] Kanonik Đuro Pulić; up. knj. II, indeks s. v.

[2] Kanonik Ivan Črnčić; up. knj. II, indeks s. v.

[3] Državni sekretar kod Svete Stolice, kardinal Jacobini.

[4] Zbora Sv. Jerolima.

[5] Dr. Josip Horvat, docnije župnik u Gorjanima (kod Đakova), gdje je i umr'o.

802.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 21. okt. 1883.

Preuzvišeni gospodine!

Potvrđujem tim, da sam primio 1400 for., koje ste mi poslali uz pismo od 11. t. mj. Ove novce onako sam razdijelio, kako ste odlučili. Ali nisam Vam htio odgovoriti prije negoli sam se glede Makančeve djece potpunoma obavijestio.

Predao sam udovici 100 for., koja će Vam se na toj blagodati zahvaliti. I ona misli, da će biti najbolje, da si kćer, koja je sada 5. razred svršila, sama kod kuće odgoji. O sinu ovo je mnijenje ravnatelja Divkovića[1] i drugih, s kojimi sam razgovarao. Dečko, koji je sada svršio V. gimnazijski razred, jest kano i pokojni otac vanredno darovit, ali nije imao dosta paske, dok je otac živio, jer ga je odviše ljubio, pak mu je ostavljao (sve) na volju. Stoga — pošto je za bolesti očeve uvijek bio uza nj — nije koncem prošle godine

položio svih ispita, već ih sada polaže. Svi misle, da bi od djeteta moglo biti nešta, pače i velika, da dođe u kakav zavod, gdje bi njegova živahna narav došla pod stegu. Sada je jedno mjesto ispražnjeno u plemićkom konviktu, koje podjeljuje vlada na predlog ravnateljstva. Ali Iveković,[2] sada ravnatelj u konviktu, nije sklon predložiti Makanca, s obzirom na to, što nema potpunih svjedočaba, a imade natjecatelja izvrsnih. Ja sam ga gledao skloniti, da ovdje učini iznimku s obzirom na pokojnoga Makanca. Vončina bi podijelio to mjesto Makancu, koji će teško dobro proći uz samu majku. Ovako sada stoji stvar, a što će slijediti, priopćit ću Vam. U ostalom, ne bude li Makanec primljen već sada, te se popravi, može biti primljen na godinu. I Vaše kumče, Dežman, jest u konviktu te uči veoma dobro.

Šta se utrkivanja tiče, imate sasvim pravo, te bi trebalo u svoje vrijeme tako pisati Stankoviću; inače uskratite svoju pripomoć.

Sutra imamo sjednicu odborsku te ću Vaš prinesak predati, a Vaše pismo bit će priopćeno u „Katol. Listu", otkle neka ga pretiska „Pozor".

Tim povodom, što mi pišete o nakani posjetiti Riegera i kneza Sapiehu, sjećam se, što sam Vam htjeo već pisati, ali zaboravih. Staročeski list „Politik" vlada se nelojalno naprama Hrvatskoj cijelo vrijeme naše najnovije kušnje, dočim se mladočeski listovi dobro vladaju pristajući uz nas, kano što izražuju nam svoju sućut svi strani listovi, koji nisu podmićeni. Ako je „Politik" još uvijek organ staročeski i većine saborske češke, onda ne bismo smjeli to mukom propustiti. Ja mislim, da biste upitali Riegera za ubavijest. Ovi se politici veoma varaju, ako misle, da si tim stiču simpatije ili potpore Madžara, koji to ponašanje staročeskih organa rado gledaju, ali zato Čehe kano Slovjene svejedno mrze i preziru te će zapriječiti — koliko je do njih stalo — Čehom i Poljakom takav položaj u Austriji, kojim bi se hegemonija madžarska potresla. Ako Staročesi drugačije misle, nisu zreli politici.

Članke „Poslije rasprave i t. d." u „Pozoru" ja sam napisao; treći bijaše zaplijenjen, prem je pisan mirno, ali se vidi, da se ne dopuštaju izvoditi posljedice obustave Ustava i t. d.

U krugovih Neodvisne stranke raspravlja se ovo pitanje: ima li se sa gledišta nagodbenoga zakona smatrati taj sa strane Ugarske poderan, pošto je ugarski sabor unatoč § 70. jednostrano promijenio ustanove nagodbene i odobrio obustavu Ustava? I ako da, što da čini opozicija, kakav predlog da podastre budućemu saboru. Mnogo je glasova za to, da se s obzirom na stečeno poslije god. 1868. iskustvo prekine veza s Ugarskom, osim one, koja slijedi iz Pragmatičke sankcije. Formulovanje slijedit će. Šta kažete na to? Naravno, to bi bio program opozicije u budućnosti, oko kojega bi se kupili odrešitiji elementi.

Vojnović se vraća iz Dubrovnika budućega utorka.

U ostalom ne treba zdvajati, a niti nemamo razloga. Ideja napokon ipak nadvlada nad surovom silom. Izručujući se i t. d.

U Zagrebu 21./10. 1883. Fr. Rački.

[1] Mirko Divković (* 1843 † 1924), direktor gimnazije zagrebačke.

[2] Dr. Franjo Iveković; up. knj. II, indeks s. v.

803.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 25. okt. 1883.

Dragi moj brate!

Kako čujem, a i Vi ste mi javili, vi uvelike tamo vijećate, kako bi moguće bilo spasiti narod. Pravo imate. Bog je smeo Madžare, pak su dali najbolju priliku, da se od njih raskrstimo.

Evo, što mi se čini. Čini mi se, da je pitanje važno, da li ćemo uslijed madžarskih povreda držati Nagodbu za buduće pravovaljanom ili ne. Ovo pitanje zavisi — po momu mnijenju — o drugomu pitanju: da li je, to jest nade, da bi mi igda putem, koji Nagodba sama ustanovljuje, doći mogli do boljega položaja. Na to pako pitanje svatko, tko oči ima da vidi, mora odgovoriti: nikada! Ako je pako tako, onda je po momu mnijenju najbolja prilika sad reći: Madžari su sa svoje strane uništili Nagodbu, koja dakle nikakve pravne valjanosti nema, nego samo faktičke. Ovaj način je vrlo jednostavan. Narod će ga lako shvatiti, a tijem ćemo se sa drugim dijelom opozicije složiti. Vremena su neizmjerno ozbiljna. *Audaces fortuna iuvat!* Budimo samo složni i nepomični! Budimo na svaku žrtvu pripravni, pak nam pobjeda prije ili poslije ne manjka.

Ovo samo Vami pišem. Nekate ništ nikomu o tomu govoriti, ako ste udarili drugim pravcem, jer ne bi ja rad dati povoda raskolu u času, kad nam je vrhu svega sloga i jedinstvo nužno.

O zloporaba financijalnih u ovih strana dobit će „Pozor“ iz ovih strana od treće ruke dobrih i istinitih podataka. Na Miškatovića i Živkovića valja u „Pozoru“ grozno navaljivati. Vaš brat

25. listop. 1883. Biskup.

Ono, što mi o Staročesih i o njihovih organih pišete, prava je istina. To je znak, da se u političkomu osobito pravcu „prvoga zlokoraka“ čuvati imamo, jer učiniš li jedan ili dva takva koraka, onda i najbolji življi geometričkom proporcijom propadaju i u ponor se strmoglavljuju. Tako je „Politika“, a do toga je po svoj priliki dospio i moj prijatelj Rieger. Ja mu ipak ne ću pisati, jer ono, što bi mu htio kazati i što bi od njega čuti htio, samo se usmeno obaviti može. Zasad pako — hvala Bogu — otpada nužda da u Beč putujem, jer mi je sestri bolje.

Ja sam Vami 10 for. dužan, a zamolio sam Vas u jednom pismu, da Šuleku isplatite u ime moje 20 for. Štijem u njegovomu posljednjemu djelu, što piše o našemu kućanstvu. To je sigurno najbolje, što je u tomu obziru pisano. Pozdravite ga! Čitali ste jamačno u „Pozoru“, što valjda Tomić[1] piše, o Solovjevu,[2] koji u „Rusu“ o katoličtvu lijepo piše i nuždu ističe, da se Rusija ima s Rimom nagoditi. Kad bi ja te brojeve „Rusa“ mogao dobiti. Ako ih možebit Vi imate, molim Vas pošaljite mi ih.

[1] Prof. Dr. Petar Tomić; up. knj. II, indeks s. v.

[2] Vladimir Sergejevič Solovjev (* 1853 † 1900), ruski publicista i filozof mistik.

804.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 28. okt. 1883.

Preuzvišeni gospodine!

Vraćajući Vam Črnčićevo pismo, poslano mi uz Vaš list od 19. t. mj., imam najprije to opaziti, da meni nije bilo poznato, što je pokojni Pulić pisao bio u ime zbora Sv. Jerolima austrijskomu poslanstvu i što je ovo odgovorilo. Jedino za razjašnjenje stvari mogu Vam to priopćiti.

Još kada sam bio u Rimu kanonikom, nastojao je tadanji austrijski poslanik, bivši ministar Bach, dobiti upliv na zbor i Kaptol. Već onda mi je dao razumjeti, da bi ishodio kod vlade bolju dotaciju za Kaptol uz neke uvjete. Ja sam se tomu oglušivao budući uvjeren s jedne strane, da bi takova potpora mogla skupo stajati naš zavod, a s druge, da sâm zbor Sv. Jerolima može dotirati Kaptol bez potpore austrijske. Poslije mojega odlaska pokojni Mlinarić[1] zapodjenuo je dogovaranje s austrijskim poslanstvom; ali kako i dokle, nije mi poznato. Za Pulića nisam znao ništa. Ali sada mi pripovijeda Kosta, da je zbor tražio, čini mu se 1000 škuda na godinu, a da je poslaništvo obećavalo 800 škuda uz ove uvjete: a) da kod sjednica zbornih bude uvijek jedan delegat poslanstva; b) da se austrijskoj vladi ustupe za imenovanje dva kanonička mjesta uz predlog zbora. I još neki treći uvjet, kojega se sada ne sjećam. Zbor nije na to odgovorio ništa, i tako Vam je stvar spavala, dok nije probuđena prigodom nove vakancije poslije Pulićeve smrti. Sada je poslanstvo opet potaklo, želeći umiješati svoje prste.

Ako je tako, onda imade zbor Sv. Jerolima posvema jednostavnu poziciju. Neka jednostavno odgovori, da pošto je on međutim bolje dotirao Kaptol, a poslanstvo nije zadovoljilo uvjetom, koji su mu postavljeni bili, sada ne može primiti one ponude te da tim prekida svako dalje dogovaranje o tom pitanju. Tako bi se najjednostavnije oslobodio svakoga daljega dosađivanja. Mislim, da biste mogli ovako odgovoriti Črnčiću dopunjujući svoj pređašnji list; i ja ću mu u tom smislu pisati.

Ja sam bio umoljen, da nađem učitelja za hrvatski jezik i književnost nadvojvodi I(vanu) Salvatoru.[2] Bio sam preporučio Vašega svećenika Pavića ne znajući, da ste ga u Đakovu pridržali, što mi je žao. Pavić mi piše, da nema sada u Augustineju nikoga, i da ne zna za nikoga u Beču, kojega bi mogao preporučiti. Vaša misao glede Horvata teško bi se dala izvesti uz našu vladu i naše okolnosti. Ljudi kod vlade najmanje se brinu za teološki fakultet, jer je ovaj sada zbilja spao na licej zagrebačke nadbiskupije. Sada propitkujem za sposobnoga kandidata gimnazijskoga učiteljstva, koji bi preuzeo onu zadaću kod nadvojvode.[3] Šteta što Pavić nije mogao svoje stroge ispite redovito dovršiti. Ja uvijek dolazim na onu misao, da biste dio kamata od glavnice, koja je namijenjena budućemu dječačkom sjemeništu, upotrijebili za dobro uređenje svojega liceja; za koje je neophodno potrebito: a) odgojiti dobre profesore; b) ove tako opskrbiti, da ne budu željeli bježati na župe. U onu prvu svrhu

mogli biste Horvata poslati u Beč, pak ako ne bi odmah došao na sveučilište, neka uči u Đakovu. Bez dobro uređenih sjemeništa, iz kojih će izlaziti kreposni i učeni svećenici, ne će naša crkva izvesti ono u našem narodu, što bi imala. Žalibože, naše mlađe svećenstvo ne pokazuje skoro nikakova interesa za znanost i literaturu. Evo kod Akademije ne može se na nikoga reflektirati; a kako na sveučilištu?

Sada čitam zanimivu raspravu Solovjeva u Aksakovljevoj „Rus" o raskolu. Piše veoma umno; priznaje potrebu sporazumljenja između istočne i zapadne crkve; priznaje primat pape, ali da se mora očistiti od kojekakvih priljepaka Srednjega vijeka, koji ne samo ne stoje u vezi sa zvanjem crkvenim, nego i hude tomu i t. d. Znamenito je, da te članke prima Aksakov, koji je glava slavenofilske stranke, koja pravoslavje istovjetuje sa Slavenstvom. Uredništvo i protojerej Ivancov Platonov dodali su svoje opaske, ali bitnosti ne pobijaju. Svakako znamenit pojav u Rusiji. Oni misle, da bi se moglo pokušati oko sporazumka u ekumenskom saboru. Evo, to bi mogli prevesti naši mladi bogoslovi, da znadu ruski. Lijep predmet za profesore bogoslovije! Kada bi ja dospio, nešto bi napisao.

Kosta se je iz Dubrovnika vratio te mi priopćio, što mu pišete. On se boji prekinuti vezu s Ugarskom, o čemu se raspravlja. Naravno, da i u tom slučaju ne bi se zapustilo vojevati na postojećem temelju te braniti izvojštene pozicije. Samo se misli, da bi valjalo izjaviti, da Hrvatska s obzirom na dosadanje iskustvo i posljednji atentat ugarske vlade i sabora[4] ne nalazi nikakove garancije u savezu s Ugarskom; stoga da ona za se reklamira onaj položaj u monarhiji, koji imade Ugarska, te da je pripravna stupiti s Krunom u dogovor glede novoga odnošaja. Radilo bi se dakle o triasu u monarhiji, koji su i berlinski listovi preporučivali gledom također na Bosnu. Na tom temelju mogli bi stupati dalje i Česi i Poljaci, pak tako preobraziti postupice monarhiju, ako joj suđeno [bude] živiti, u federativnu državnu zajednicu. Poteškoće su dakako ogromne, ali pita se, ima li izgleda doći na kraj sa samom Ugarskom? Još nije ništa zaključeno, pače nije ni uspjeh u tom smjeru zajamčen.

Bio je ovdje izaslanik glasovite *Correspondence Havas* iz Pariza želeći doći u vezu s nami. Želi, da se odavle i brzojavljuje i dopisuje. Iz Londona pitaju također informacije. Učinit će se, što se može.

Vaše pismo o žrtveniku u prvostolnoj crkvi veoma se je dopalo. Kanonici šute.

Imali ste ovih dana dobiti više akademičkih knjiga. Zar ne, da se dosta marljivo radi? Ove godine bit će imenovano više mlađih članova, ne bi li ih na radnju potakli.

Sada se radi proračun za skele u galeriji, koje će biti dosta skupe. Po tom o slikanju hodnika za sada nema govora, jer slikar traži 3.000 for.

Za danas dosta. Izručujući se i t. d.

U Zagrebu 28. studenoga[5] 1883. Fr. Rački.

[1] Stjepan Mlinarić; up. knj. I, indeks s. v.

[2] Bolje poznat kao Ivan Orth; up. knj. II, 373, 374.

[3] To je — po preporuci prof. Miklošića — bio Dr. Josip Florschütz (* 1864 † 1916), docnije profesor zagrebačkoga universiteta.

[4] Atentat ugarske vlade jest izvješenje grbova s madžarskim natpisima (15. aug.). Poslije je ugar. sabor o tome raspravljao od 6. do 10. oktobra i donio zaključak, da se postave grbovi bez ikakih natpisa (nijemi), a ustav za neko vrijeme, dok se zemlja ne primiri, obustavi. Taj se jednostrani zaključak ugar. sabora općenito smatrao teškom povredom nagode (§ 70.).

[5] Tako je griješkom Rački napisao mjesto „listopada", kako to pokazuje pismo Strossmayerovo od 9. novembra, koje je odgovor na ovo pismo.

805.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 2. nov. 1883.

Velecijenjeni brate i prijatelju!

Želio bi, da se iz ovih data načini članak u „Pozoru". Ne bi pako želio, da se itko poimence navede. Sve pako, što je ovd pisano, prava je istina.[1]

Ništ ne dobivam iz Zagreba. Znak, da se naš narod ni u ovo kobno i veleopasno doba ne zna složiti. Imam li pravo? Sto i sto put i t. d.

2. nov. 1883. Biskup.

[1] Članak je štampan u Pozoru 5. nov. s natpisom: Nekoliko crtica koje dovoljno nevolju u upravi naše zemlje razjašnjuju i radi koje naš narod propada. (Datirano: Iz Đakovštine 2. stud. 1883, bez potpisa.)

806.

Strossmayer Račkomu.

Đakovo, 9. nov. 1883.

Dragi moj prijatelju i brate u Isusu!

Na Vaš posljednji list odgovoriti mi je, da nije nikako moguće Horvata[1] u Beč poslati onim načinom, kog Vi označiste. Čovjek je sirotan, a rad bi majku udovicu sa šestero još djece uzdržavati. Da sam za taj posao nadvojvode znao, ne bi bio opozvao Pavića;[2] al sam ga već prije opozvao, a sad imajući on ovd stalno mjesto, ne će u Beč. Nema dakle druge, van da gledate u Zagrebu mladića, koji bi za tu stvar bio.

Molim Vas — ako nije drukčije — a Vi mi te članke Solovjeva pošaljite, da ih pročitam i proučim; ja ću Vam ih opet natrag poslati. To je vrlo važna stvar!

Ja sam glede našega zavoda u Rimu pisao Staats-sekretaru Jacobiniju i molio ga, da koju riječ o tomu reče kardinalu protektoru i njegovomu zamjeniku; do njih je najviše da uščuvaju autonomiju našega zavoda. Namjera vlade ide očevidno za tim, da pod tutelu svoju metne ne samo zavod sam, komu ludom glavom panslavizam predbacuju, nego i samu Svetu Stolicu, koja po kardinalu protektoru upliv svoj vrši sa dužnošću: čuvati statuta i osnovanu na njih

autonomiju našega zavoda. Vidit ću, kojim uspjehom! Vi znate, da u kardinala Staats-sekretara mnogo vjere nemam.

Još jedno. Molim Vas, je l' rasteretni kapital *mensae archiepiscopalis* položen neposredno u ruke arcibiskupa, *respective* Kaptola, koji ga čuva i administrira, il taj kapital leži kod financijalne oblasti u Zagrebu, koja ga čuva, i samo nadbiskupu dva puta na godinu interes isplaćuje, dok sav rasteretni posao ne bude dovršen i likvidiran?

Brat Kosto mi je pisao dva put izasepce o vaših vijećanjih. Mogu reći, da mi se nimalo ne dopada ono, što piše, a ne odobravam ni njegovo mnijenje u današnjih važnih okolnostih. Meni se čini, da oni bolje i zrelije misle, koji vele, da su Madžari Nagodbu svojim ponašanjem ubili i da su tijem nami dužnost nametnuli i pravo dali, da se mi povratimo k Pragmatičkoj sankciji, po kojoj bi samo krunjenje i odnošaj naprama trećemu zajednički bio, tako da bi mi i delegacije iz sabora našega neposredno birali. Tim bi zapletaji naši financijalni *eo ipso* prestali, jer bi prestala nužda, da plaćamo napose Madžaru za našu odvisnost i naše ropstvo od njih, košto to sad biva. Mi bi u ime općenitih interesa samo plaćali onu tangentu, koju plaćati moramo Cislajtaniji skupa s Madžari. Ovo bi se dašto od strane naše na *minimum* reducirati moralo, tako da nam ostane što više za sto i sto naših krvavih potreba nutarnjih. U to ime smo mi sto i sto godina rijekom krv prolijevali i u svakomu obziru zaostali; u to ime uživali smo *privilegium mediae dicae,* koji dotle pravno i naravno opstoji, dok se ne uzvisimo na onaj stepen ekonomičke dobrobiti, na kojoj stoje naravno oni, koji su za vijekove, dok smo mi krv prolijevali, mirno se i blagoslovno razvijali.

Ja sam zato Kosti odgovorio, da u tu vašu sadašnju debatu ne miješa mog imena, niti se služi mojim ugledom. Nek Vam Kosto priopći listove, koje sam mu u tomu obziru pisao. Nema, moj brate, ništ iz nas! Jedni su truli i pokvareni trpeći na čelu svomu raspopa, koji sam kaže, da bez 10 do 12 hiljada for. godišnjih živjeti ne može. Sramota i prokletstvo narodno! Starčevićijanci su razvratni, koji samo rušiti a ništ sagraditi ne znadu. Neodvišnjaci slabi brojem i moralnom snagom, tako da im zapovijedaju ljudi, koji su jučer u smradu i zahodu bili, a možebit im i sad srce vrišti za loncima iz Egipta. Bog neka nam bude u pomoći!

Čitaste l' članke bečkoga „*Vaterlanda*", pisane Helfertom?[3] Vrlo su znameniti i znak očevidni, dokle bi dospjeti mogli, da znamo složno i energično današnje okolnosti upotrijebiti.

Čitali ste također sramotu, koju je počinio Rieger.[4] Među nami je tim posve svršeno! To su Vam naši najbolji ljudi! Ne vide dalje od nosa.

Ovd je od nekoliko dana ex-profesor Rieger.[5] Kod mene je u dvoru. Ja ću pokušati, da li se taj čovjek dade izliječiti. Dobra je glava. Mogao bi Crkvi i našoj knjizi koristiti. Što mislite, kakvi bi mu posao povjeriti mogao? Sto i sto put i t. d.

U Đakovu dne 9. nov. 1883. Biskup.

Gle! još jedno. Iz priloženoga lista i programa vidite, da se izdaje u Mlecih „Crkva Sv. Marka"; djelo stoji 800 franaka. Ja ću drage volje to platiti u ime Akademije. Javite se i Vi tamo u Mlecih. Dobit ćete također — nadam se — iz Pariza sva djela od Le Play-a,[6] o komu držim, da je bio najoriginalniji socijalni ekonom našega vijeka. Dobit ćete i *„Réforme sociale"*, koja njegove nauke širi. Ja bi rad, da ta djela i taj list u biblioteki akademičkoj otvorena stoje profesorom i učenim ljudima u Zagrebu. Iz njih se vidi, kako zakone svake vrsti, osobito pako ekonomičke i socijalne, valja crpiti ne iz spisa, nego iz iskustva i iz samoga života. U nas se je u tomu obziru grozno griješilo i griješi po ljudih, koji tuđe knjige čitaju, a u srcu i običaju naroda svoga čitati ne umiju.

Prilog.

Milko Cepelić Račkomu.

Đakovo, 9. nov. 1883.

Presvijetli gospodine!

Kad mi je Preuzvišeni predao ovaj list da ga zamotam i otpremim, tada mi je rekao, da bi najbolje bilo, kada biste Vi, Presvijetli, dotično djelo u Mlecih naručili i po njegovu dokončanju, dotično primitku, račun ovamo na isplatu priposlali. Jer bi se lako dogoditi moglo, da bi djelo uslijed ovomjesne narudžbine u Đakovo dolazilo, za čim se upravo ne ide. A da se Preuzvišeni na isplatu laglje sjeti, tada — molim, Presvijetli — priložite računu i dopis Onganije,[7] na kojem je Preuzvišeni izvolio indorsirati svoju predbrojku.

Dobivamo dakle bana u Filipovića.[8] Bit će gori negoli bi inostranac bio. Proslijedit će stope, koje je nekoć u Dalmaciji hodio. Njegovu se imenovanju raduje klika pemsko-švabomanska. Izrodi!

S odličnim poštovanjem preponizni

U Đakovu 9. XI. 1883. Milko Cepelić.

[1] Dr. Josip Horvat; gl. gore str. 90. bilj. 5.

[2] Matija Pavić (* 1859 † 1929), historik biskupije đakovačke, docnije kanonik đakovački.

[3] Aleksandar Helfert (* 1820 † 1910), austrijski politik i historik. Tada je Helfert pisao u „Vaterlandu" o austro-ugarskoj i hrvatsko-ugarskoj nagodi članke s natpisom: „Sed quid nunc?" zagovarajući trializam.

[4] Vođa Staročeha Dr. Lad. Rieger sastao se potkraj oktobra s Madžarom Maksom Falkom u Beču za zasjedanja delegacija i ovomu dao izjavu, da se Česi ne će upletati u hrvatsko-ugarski spor, dok je Falk to isto izjavio za Madžare s obzirom na češko-austrijski spor. Dne 3. nov. obje su izjave javno publikovane.

[5] Dr. Josip Rieger, profesor teološkoga fakulteta zagrebačkoga i nekoć redaktor „Katol. Lista".

[6] Pierre Le Play (* 1806 † 1882), inženjer po struci, francuski socijalni ekonom.

[7] Artistički zavod Ongania, koji postoji i danas u Veneciji.

[8] FZM Franjo Filipović, nekoć komandant armije i Vojne Krajine u Zagrebu; up. knj. II, indeks s. v. U stvari istinito je bilo to, da je Koloman Tisza u novembru raspravljao s generalom Filipovićem, da se primi banske časti, ali se nisu mogli sporazumjeti, jer je Filipović tražio suviše nezavisan položaj od ugarske vlade.

807.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 18. nov. 1883.

Preuzvišeni gospodine!

Ovih dana bio sam poslovi Akademije i pripravama za predstojeću svečanu sjednicu tako zaokupljen, da Vam nisam mogao pisati, prem vidim, da željno iščekujete odavle vijesti.

Sada ću Vam najprvo o tomu nešto priopćiti. Poslije onoga silovitoga zaključka u sjednici sabora ugarskoga od 10. prošloga mjeseca, vijeća se u klubu Neodvisne narodne stranke, kakav da ona položaj zauzme sada poslije toga nasilja Ugarske. Jeda li može ostati kod svoga dosadanjega programa, t. j. kod revizije Nagode u smislu samostalnosti financija, komunikacija i t. d., ili da zauzme odrešitiju opoziciju. Vodile su se rasprave akademički; raspravljalo se je čisto znanstveno: jeda li Hrvatska može sa gledišta prava uzeti, da joj je Ugarska obustavom Ustava i t. d. otkazala Nagodu, i ima li ona taj otkaz primiti. Tu se je tražio savjet kod najboljih pisaca i pravoslovaca, Bluntschli-a, Martens-a i t. d. Rasprave bijahu zanimive, ali praktički nisu vodile k ničemu. Videći to ja sam sastavio obrazloženi predlog, koji u bitnosti sadržaje ovo:

1. Pošto je Ugarska najnovijim činom u temelju uzdrmala državopravni odnošaj, ustanovljen Nagodom od god. 1868; pošto nadalje Ugarska se ne drži Nagode, već je svaku skoro njezinu ustanovu povrijedila; pošto iskustvo iza godine 1868. potvrđuje, da Ugarska onu državopravnu vezu samo i jedino na svoju korist iscrpljuje, a Hrvatsku materijalno upropašćuje, te je iz neke umišljene državne ideje čak i na narodnost njezinu posegla i t. d., to se imade državopravni odnošaj između obiju zemalja s temelja promijeniti.

2. Budući da Hrvatska ne želi postojeće državne tvorbe monarhije novoj preobrazbi izložiti, u što ne će da svoje sile troši, to je ona voljna i u buduće s Ugarskom sastavljati jednu državnu zajednicu naprama Austriji te i nadalje s njom u delegaciji raspravljati one državne poslove, koji su zak. čl. XII. god. 1867. (Nagodbom austro-ugarskom) ustanovljeni za obje pole zajedničkimi.

3. Glede onih poslova, koji u smislu austro-ugarske Nagode spadaju u austrijsku i ugarsku legislativu i egzekutivu, ali se imadu osnivati na istih načelih, koja obje vlade ustanovljuju dogovorno, kano što su obrambeni sustav, carinski i trgovački ugovori i t. d., moj je predlog, da kod ovih poslova hrvatska vlada sudjeluje dogovorno s ugarskom kano jedna cjelina naprama Austriji, ali da legislativa ne bude zajednička s Ugarskom, već posebna za Hrvatsku.[1]

4. Svi ostali poslovi, koji su u našoj Nagodi navedeni u §§ 6—10 (u koliko ne idu među poslove pod 1. i 2. i 3.), spadaju u autonomiju Hrvatske, koli glede legislative toli glede egzekutive. Prema tomu mi bismo imali s Ugarskom samo krunidbeni sabor zajednički i jednu delegaciju, a kako da Hrvatska bude u delegaciji zastupana, imade se posebnim zakonom odrediti.

5. U svrhu da se to izvede i da se provede cjelokupnost Hrvatske s pripojenjem Dalmacije i Rijeke, neka se izabere regnikolarna delegacija, koja će ugarskoj regnikolarnoj delegaciji staviti predloge o preinačenju državopravnoga odnošaja u navedenom smislu.

6. Ako delegacije ne bi uspjele, ili ako Ugarska ne bi htjela izabrati delegacije u spomenutu svrhu, tada neka Hrvatska izjavi, da se nalazi odriješenom od svake veze s Ugarskom te prinukanom neposredno s Krunom ugovarati o novom položaju svojem u monarhiji.

Ovo je po prilici moj predlog, koji je motiviran opširnije. Poslije duge i duge debate, u kojoj je Kosta imao najviše skrupula i prigovora, primljen je u načelu te se sada raspravlja u pojedinostih. Ono pod 1. i 2. je primljeno; ono pod 4. ne će naići na teškoće. Samo ono pod 3. nailazi na prigovore, dočim jedni misle, da se tim dira u dualistički sustav, te bi voljeli, da se oni poslovi prepuste i za Hrvatsku legislaciji i egzekutivi ugarskoj. O tom će se ovih dana zaključiti.

Ovakove predloge postavila bi opozicija u budućoj sjedidbi. Ako ne bi uspjela (kano što je više nego vjerovatno da ne će), to bi ostao njezin program i oko njega bi sakupljala inteligenciju zemlje.

Šta velite na to? Je li se slažete? Kosta se najviše boji, da idemo predaleko. I ja znam, da se taj program ne će lako ostvariti, a možebit nikada, jer će međutim nastupiti katastrofa. Ali takova borba bila bi dostojna naroda te bi djelovala i na vanjski svijet. Za Slavenstvo bilo bi najpovoljnije, da se dualizam skrši. Ali naši prigovaraju: ako je dinastiji i monarhiji po ćudi takova anomalija, zašto da se mi ešofiramo.

Madžari su u velikoj neprilici. Vidi se iz svega, da koga bi Tisza volio za bana, nije povoljan dvorskim krugovima. Svakako je kriza u Hrvatskoj otkrila slabost Madžara. Kada bismo samo odlučniji bili!

Članke Solovjevove poslat ću Vam ovih dana. Ovdje su sada tri mlada učena Rusa.

Sada si glavu razbijamo s uređenjem Vaše galerije. Same skele stajat će preko 3.000 for. O tom da bi Akademija mogla iz svojega prihoda nešto za dekoracije arkada žrtvovati, nema zasada govora, jer ne smijemo oslabiti znanstvenu radnju.

Dobio sam iz Firenze od prof. A(ngela) de Gubernatis priloženi poziv za *Revue internationale* s molbom, da dopisujem o jugoslavenskih stvari, osobito literaturi. Prof. Gubernatis jest veoma učen te daje jamstvo, da će *Revue* dobra biti. Mogli bi se i Vi pretplatiti za sebe. Hvala Vam lijepa za pretplatu na izdanje crkve sv. Marka. Za danas dosta. Pozdravljajući i t. d.

U Zagrebu 18./XI. 1883. Fr. Rački.

[1] Sa strane dopisao je Strossmayer: Tako je.

808.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 24. nov. 1883.

Dragi moj brate u Isusu!

Istodobno sa Vašim listom dobio sam i list Kostin. Taj list držim ja da je najslabiji, što se samo u stvari toli ozbiljnoj pisati može. On bi najvolio ostati pri starom programu, koji po momu osvjedočenju ne vrijedi ništ. Čini se iz svega lista, da Kosto i njegovi prijatelji žele ostati *regierungsfähig*. To iz svakoga retka i iz svih razloga slijedi, pak kako je Kosto čist i čestit čovjek, tako ja mislim, da je to sve drugih ljudi maslo, koji se njim u svoje svrhe služe, a drago bi im bilo, da mogu barem sad reći, da sam i ja s njima. Ja sam otprto Kosti odgovorio, da se š njim niti najmanje ne slažem.

S Vami se pako slažem potpuno. Ona točka, o kojoj ćete istom vijećati, tiče se po svoj priliki onih predmeta, koji ako i nisu obima polama carstva jednokupne, ipak su takve, da se imaju po jednostavnih načelih, koji se međusobnim dogovorom unaprijed opredjeljuju, i po jednoj i po drugoj egzekutivi obavljati. To su otprilike: monopoli duvana i soli, trgovački ugovori, carina i t. d. Ja ne vidim, zašt mi to ne bi za se zadržali. Načela se međusobnim dogovorom utanačuju; zašt ne bi mi i sami znali ta načela jasna u lik pozitivnih zakona pretvoriti i izvađati? Ako pako pomislimo, da nas Madžari kod monopola duvana i soli — košto je bivši predstojnik naših financija Bartolović bezdvojbeno dokazao — varaju, onda ne može biti dvojbe, da bi barem egzekutiva tih stvari morala biti u naših ruku. Osim toga, čitajuć ja *budget* ugarski, nalazim, da Ugarska mnogo troši na predujmove za sađenje duhana, a kod nas u tu svrhu po svoj priliki ne troši se ni prebijene krajcare' uslijed čega je sađenje duhana u požeškoj županiji, gdi je negda cvalo, posve prestalo, ko i u cijeloj našoj Posavini. Ako se nadalje pomisli, da su Madžari samo u Ugarskoj ustanovili urede, koji duvan ocjenjuju, plaćaju i primaju, što nas posve isključuje, onda se vidi, kolika je šteta za nas, da u taj velevažan predmet nikakvi upliv nemamo. Isto to valja i o soli.

Madžari nadalje ni ne graniče nigdi sa inozemstvom,[1] dočim mi upravo dugačkom linijom graničimo sa inima zemljama. Carina dakle na naših granica imala bi biti isključivo naša stvar. A gdi god se o tarifa carinarskih i o trgovačkih ugovorih radi, tu bi i mi *praeferenter* morali biti zastupani. Iz svega se toga vidi, da najviši naši interesi zahtijevaju, da je barem uprava tih stvari kod nas u naših ruku. Još jedamput dakle: ja se s Vami posve slažem.

Međutim bez velike krize nema nami spasa. Valja samo narodu zastavu jasnu u ruke dati i čast svoju spasiti. Ono, što Kosto hoće, nije ni prama jednomu ni prama drugomu. To je: smućkaj pak prolij! Međutim naš narod tako je slab, da se on svojim umom i svojom energijom nikad ne oslobodi! Dvojim, da li će imati dost snage, da se zgodom dobrom i prilikom posluži, da se od sramotnog i štetnog tuđeg jarma oslobodi.

Ne može se ni pomisliti, kolika je sramota i šteta, što se našemu narodu još i dan danas namiću vođami dva čovjeka, koja u skrajnoj sramoti i šteti narodnoj čak svoju slavu i probit traže. Miškatović pao je u zahod, iz koga nema spasa. On se sam hvali, da bez 10 do 12 hiljada for. — kojih dašto samo od Madžara dobiti može — živjeti ne može, pak ipak i danas prvu riječ vodi. Živković osramotio je i oštetio narod krvavo. On bi se pod optužbu staviti morao, ako je istina, što vas svijet govori, da je dizao fundacionalnih novaca uz nisku cijenu, da ih skuplje na svoju korist uloži. On si je prodajuć narod stekao barunstvo i Bog zna koliko kuća, pak još i danas ruje i Bog zna što snuje. Da je u našemu narodu života i zdravlja, ti bi ljudi bar sada, poslije ovih strahota, umuknuli. Njihovo banovanje — narodno sramovanje!

Ne šaljite mi članke Solovjevove; dobio sam ih od Celestina.[2] Vrlo važna stvar, da nas u Rimu razumiju! Jučer sam čitao u „Pester Lloydu" govor Paulerov[3] o židskih ženidbah. Čudnovato! Nikad nisam ništ slabijega i ignorantnijega čitao, a pod plaštom neke tobožnje učenosti, što je pravo madžarsko. Ja ću o tih stvarih progovoriti u korizmenoj okružnici i opaznim učiniti narod na užasne posljedice sličnih apsurditeta.

Gubernatis mi se ne dopada. Njegove kritike u „Antologiji"[4] čestoput su preslabe. Predbrojit ću se ipak na njegovu internacionalnu reviju.

Mene Madžari ozlobiše „krađom".[5] Sad još samo im preostaje „palikućstvo i umorstvo". Valjda će još i do toga doći. Glede našega zavoda pisao sam u Rim i dobio odgovor, da se ne će ništ promijeniti, dok ja tamo ne dođem. Ja mislim tamo u februaru. Hoćete l' Vi sa mnom? Sto i sto puta i t. d.

24. nov. 1883. Strossmayer.

[1] Biskup je u brzini očito pustio s vida ugarsko-rumunjsku granicu u Erdelju.

[2] Dr. Franjo Celestin (* 1843 † 1895), gimnazijski profesor u Zagrebu, koji je nekoć učio u Rusiji, imao ondje veza i pisao mnogo o ruskim prilikama.

[3] Dr. Teodor (Tivadar) Pauler, tada ministar pravde u kabinetu Kolomana Tisze. U ugarskom saboru tekla je od 17. do 24. novembra rasprava o vladinom predlogu, da se uvede civilni brak između kršćana i židova. Sabor ga je prihvatio ogromnom većinom i zatražio od vlade, da što prije donese zakon u tom smislu.

[4] Časopis (revue) „Nuova Antologia", koja je izlazila u Firenzi još od godine 1866., jedan od prvih talijanskih časopisa.

[5] Bečka „Neue freie Presse" u broju od 6. novembra donijela je ovaj brzojav: „Pest, 5. November. Aus dem Vaticanischen Archive nahm Bischof Strossmayer vor längerer Zeit aus Vergesslichkeit ein wichtiges Actenstück mit. Einige Beamte des Archivs wurden desshalb entlassen und das Archiv blieb während des Monats October geschlossen, so dass die Gelehrten, welche dort zu arbeiten hatten, gehindert waren. Wie „Egyetértes" meldet, hatten auch jene ungarischen Gelehrten darunter zu leiden, die im Auftrage des ungarischen Episcopats auf Ungarn bezügliche Documente copieren sollten. Der Abgang jenes wichtigen Documentes ist in Folge dieser Arbeiten constatiert worden, worauf eine strenge Untersuchung eingeleitet wurde, die ergab, dass Bischof Strossmayer diese Verwirrung durch seine Zerstreutheit angerichtet habe." Iz bečkoga lista preštampaše ovu laž i drugi Strossmayeru neskloni listovi, dok stvar nije najposlije iz Vatikana demantovana kao potpuno izmišljena i lažna.

809.

Račkі Strossmayeru.

Zagreb, 2. dec. 1883.

Preuzvišeni gospodine!

Drago mi je, što se — kako mi pišete pod 24. pr. mj. — slažete sa mnom glede preobrazbe odnošaja naprama Ugarskoj. A mogu Vam danas priopćiti ugodnu vijest, da je Neodvisna narodna stranka u sinoćnom sastanku prihvatila sve one točke. Glede onih poslova, koji se imadu po zajedničkih načelih raspravljati, da se austro-ugarska Nagoda ne povrijedi, primljeno je ovo: ugarska vlada, uz sudjelovanje hrvatske, utanačit će u smislu austro-ugarske Nagode s vladom ugarskom ova načela: dotična zakonska osnova bit će najprije raspravljena u saboru ugarskom, ali ne će se smatrati zakonom dotle, dokle je hrvatski sabor ne prihvati; u slučaju nesuglasja, sastali bi se odbori obiju sabora. Tim se ovo pitanje smatra nutarnjim pitanjem zemalja hrv.-ugar. krune, a ne dira se u odnošaje uglavljene s Austrijom. Uprava onih poslova (među koje spadaju obrambeni sustav i carinsko-trgovački ugovori) prelazi na zem. vladu hrvatsku. Svi ostali poslovi, među koje idu komunikacije, financije i t. d., spadaju dakako pod isključivu kompetenciju hrvatske legislative i egzekutive. Sada se misli sazvati veća konferencija stranke, te će se kušati, ne bi li pristali i umjereniji pristaše Stranke prava.

Moje je uvjerenje, da Madžari ne će pristati na takovu promjenu, dok su u vlasti, a ova ne će im se bez katastrofe istrgnuti iz ruku. Ali radi našega naroda valja zastupati jasnu politiku. Misli se također Klaića i Bulata zamoliti, da o Božiću dođu iz Beča u Zagreb na dogovor radi Dalmacije.

Valjda je, dok ovo pišem, imenovan banom mladi grof Khuen Héderváry.[1] On dolazi sigurno s programom *„Pester Lloydovim“*, ali ne će opraviti ništa. Nov pokus i nove muke!

Jeste li zadovoljni s mojim govorom, odgovorom Kállayju?[2] Ovdje se je veoma dopao, te mi savjetuju, da ga dadem prevesti i rasposlati glavnim novinama stranim.

Zaboravio sam Vam otpisati radi Riegera. Ja žalim, što se je taj pun talenta čovjek izgubio, te bi veoma želio i bio radostan, da se spasi. Ali pošto se je ovdje ponašao veoma nesvećenički, podao prekorednomu piću, polazio najprostije krčme i t. d., te je bio prisiljen zahvaliti se na profesuri, morao bi dati jasne dokaze svojega popravka. Stoga ne bi Vam mogao savjetovati, da ga već sada primite u dijecezu ili da mu date kakovu aplikaciju, jer bi Vam se s crkvenoga gledišta zamjerilo. Nego savjetujte mu kano biskup, da se ili u Zagreb vrati ili kamo drugamo, pak da se ponaša svećenički uzorno i da radi na polju književnom; te pošto bi za koje vrijeme oprao ljagu opće poznatu, da se može nadati drugoj prikladnoj poziciji.

I ja mislim, da bi se dalo mnogo činiti u Rusiji za izmirenje istočne sa zapadnom crkvom, kada bi Rim to spremao u velikom stilu. Ali za to nisu

gospoda u Rimu pripravna. Ondje su nekada znali grmiti na Rusiju, a sada će valjda šutjeti naprama čifutskoj Madžarskoj.[3]

Što su bečki i peštanski listovi priopćili bili, da ste tobož neki spomenik odnijeli bili iz vatikanskoga arhiva, nisam bio opazio, dok mi Kosta nije kazao, a kašnje nisam toj laži dao nikakove važnosti te sam mislio, da je bolje šutjeti. Ali pošto je to i *„Giornale di Roma“* dementirao, napisat ću za sutra kratku vijest.

O putovanju u Rim još je vremena dogovarati se. Ali ja snujem, da idem buduće godine u kolovozu na kongres ruskih arheologa u Odesu, te da tom prigodom proputujem Rusiju. Tamo bi se moglo ići na Carigrad. To bi bio krasan put. Ali i o tom bit će još govora. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 2/12 1883. Fr. Rački.

[1] Imenovan je 1. decembra.

[2] To je govor izrečen u svečanoj sjednici Jugoslavenske akademije 24. nov., koji je 26. nov. donio „Pozor“, a onda „Rad Jugosl. akademije knj. 58 (Zagreb 1883)“ str. 194—204.

[3] Zbog uvođenja civilnoga braka između kršćana i židova.

810.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 11. dec. 1883.

Dragi moj prijatelju i brate u Isusu!

Drago mi je, što ste se u programu složili. I ja sam potpuno uvjeren, da Madžari bez katastrofe ne budu na ništa pristali, što bi nas učinilo slobodnijih ruku, prem bi to njihov sam dobro shvaćeni interes zahtijevao. Ele je vrlo dobro, da se program stranke na čistac tako izvede, da ga narod bude lako shvatio, a možebit da se tim dâ sa ostalom opozicijom kaka taka sloga postići.

Vrlo sam zadovoljan sa Vašim govorom, kojim pobiste dostojanstveno Kállayja. Vrlo će dobro biti, da ga putem prevoda u stranih novinah proglasite i da ga naposeb u mnogo egzemplara tiščete i u narod rasturite.

Što mi o Riegeru pišete, vrlo je shodno, ali samo kako da mu u Zagrebu nađemo mjesto? Ovdje se vrlo dobro vlada. Nikud na svijetu ne ide, ali bi se imao, košto Vi dobro velite, ondje rehabilitirati, gdi se okaljao. Ne bi l' on mogao biti na jednu ili dvije godine kod „Pozora“ upotrijebljen? Ja bih kud puklo da puklo u tu svrhu žrtvovao godimice 500 for. Kad bi mu „Pozor“ mogao toliko dati, on bi mogao živjeti i put si prokrčiti do bolje sreće, koja bi njegovoj sposobnosti i njegovomu znanju više odgovarala. Ovd je — kako rekoh — dobar, al ovd i nema nikakve prilike povratiti se u svoje zlo. Piše mi u tomu poslu Bujanović profesor i veli mi, da mi se s neke strane neizmjerno zamira, što sam Riegera k sebi primio. Povod — veli on — to je mnogomu neprijatelju, da me kleveće. Ja sam s te strane miran. Nisam još

vezan, a čin je svećenika dostojan, kad se bratu, koji gine, ruka pruži, da se spasi. Molim govorite o tomu i Kosti, pak mi Vaše mnijenje priopćite.

Molim Vas, jeda li ste Šuleku 20 for. dali za njegovih 20 egzemplara „Ustava“? Ako niste, i nekate, samo mi javite, ja ću mu ih sam odavle poslati.

O putovanju dakle bit će poslije razgovora. Rim nas ne razumije, ali ću mu ja i opet svoju reći. Nešto bi za godinu 1855.[1] imao na svaki način učiniti.

Ja bi možebit mogao smoći 1000 for., a i nešto više, da se naša galerijska zgrada ornamentira, ali bi u tomu slučaju molio, da se i slikar Peč — koji je u mojoj crkvi radio i koji se sad ovd nahodi — pri tomu poslu upotrijebi. Govorite o tomu sa Kršnjavijem i pozdravite ga lijepo. Nek mi oprosti, što mu ne odgovaram; imam preveć posla.

Židska ženidba bit će pravi škandal i pljuska crkvi, kakvu još nikad primila nije.[2] Ja ću o tomu u korizmenoj okružnici progovoriti. Sto i sto i t. d.

11. dec. 1883. Strossmayer.

[1] Očito griješkom pera za 1885., to jest hiljadugodišnjicu smrti sv. Metoda (6. aprila).

[2] 30. nov. donja je kuća ugarskoga sabora primila velikom većinom glasova u trećem čitanju zakonsku osnovu o civilnom braku između kršćana i židova.

811.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 19. dec. 1883.

Preuzvišeni gospodine!

Glede Vašega u pismu 11. t. mj. pitanja o Riegeru mislim, da ne bi bilo za njega, a ni za samu stvar zgodno, da pređe u redakciju „Pozora“. On mora svojim svećeničkim zvanjem popraviti, što je nesvećeničkim ponašanjem pokvario. On je bio prisiljen radi sablazna života odreći se profesure, kako mi je Vončina u svoje vrijeme pripovijedao i kako sam se osvjedočio, da nije moglo biti inače. Najbolje bi bilo, da Rieger ide na neko vrijeme u koji benediktinski ili lazaritski samostan na rekolekciju, gdje bi se mogao i literaturom baviti. Onda bi se mogao staviti na dispoziciju svojemu ordinarijatu, koji bi mu dao prikladno zvanje. Ja drugoga izlaska ne znam. U tom se slažem, da ne treba pustiti, da Rieger propadne; ali morao bi malko svoju glavu skučiti pak se rehabilitovati. Mislim, da mu tako savjetujete.

Bio sam zaboravio dati Šuleku na Vaš račun 20 for., jer kada ste mi pisali, bio je on odsutan na svojem putu u Beč, a kašnje nisam se sjetio. Ako želite, ja ću mu platiti.

Jedan bečki slikar, kojemu je Bollé povjerio dekoraciju lijepe gotičke sjemenišne kapele i pravoslavne crkve ovdje, i koji je taj posao lijepo izveo, činio je proračun od 3.000 for. za dekoraciju arkada, stubišta i t. d. naše akademičke palače. Mi smo uzeli u račun Vaših 1.000 forinti, te bi Akademija

morala namaknuti još 2.000 for., a to ona sada ne može nikako, jer će skele za namještanje slika i ostali troškovi oko uređenja Galerije iznositi najmanje 3.000 for., koje će jedva nekako skucati, i to ako vlada dade i ove godine potporu zemaljsku od 2.000 for. za histor. juridička „*Monumenta*“ i „Rječnik“, koje dosada — usprkos mojemu nastojanju kod Vončine — još nije dala. Kako sam Vam pisao i usmeno kazivao, ja moram za Galeriju namicati novce iz akademičkih prihoda tako, da znanstvena radnja ne zapne, pošto se ova kod većine akademika smatra prvom i važnijom zadaćom Akademije. Ja dakle udešavam radnju znanstvenu tako, da ovdje prištedim koliko je potrebito za uređenje Galerije. Sada se izrađuju skele i bit će gotove do konca dojdućega mjeseca; onda će se slike namještati, a Kršnjavi misli, da će biti do travnja gotov. Tada se može Galerija svečano otvoriti. Kada to bude, onda ćemo pokucati kod sabora i vlade, da se u budget stavi neka godišnja svota za Galeriju, pošto će ova biti korisna cijeloj zemlji. Ako bi se namakla sredstva za dekoraciju, mogao bi ju izvesti Vaš slikar Peč. Ali u sadanjih okolnostih ne može Akademija iz svoga dodati ništa. U ostalom što ste nakanili veledušno pokloniti za dekoraciju, mogli biste — ako pronađete za dobro — poslati Akademiji uz dopis, da ostatak nastoji ona nabaviti otkle god, a Vaš prinos neka se korisno uloži, dok se sva potrebita svota nabavi. To bi nas potaklo, da se što prije dekoracija započne.

Društvo „*Associazione dalmatica*“ mora likvidirati. Bulat je poručio, da pošto su se uslijed toga naknadno prijavili neki vjerovnici, koji nemaju prava, našto je on i drugi uložio utok; ako ih vlada odbije te dođe do prodaje društvenih kuća, mogli bismo dobiti polovicu, a možebit i preko, od uložene svote. Tako bi Akademija od 20.000 for. dobila 10.000 for., otkle bi imala za Galeriju godišnjega prihoda do 500 for.; a i to bi dobro bilo.

Ovdje je u Akademiji izložio Mašić[1] četiri svoje još neprodane slike, koje su zbilja lijepe i pokazuju krasne sposobnosti toga mladoga umjetnika. Ali on je na nesreću slab na zdravlju, te bi se toga radi želio u Zagrebu smjestiti, kada bi dobio stalno zanimanje. Ne će mu napokon biti teško naći koje mjesto za učitelja risanja, na pr. u obrtnoj školi. Ali za budućnost njegovu bilo bi bolje, da ide na koju godinu u veliki umjetnički svijet. Preporučio sam Vončini, da mu zemlja naruči oveću sliku za našu Galeriju, koju bi u Parizu ili u Rimu izrađivao. Šta mislite? Je li je Vaše novčano stanje takovo, da biste mogli Mašiću naručiti sliku, na pr. za 1.000 for. On crpa predmete iz narodnoga života, te bi mu se moglo to ostaviti na volju. Ako možete, ja bih ga preporučio, jer je zaista zaslužan i pravi umjetnik. Njegove se slike već nabavljaju za galerije. Ostalo slijedilo bi dogovorno.

Ja se zasada ne nadam iz Rima za Slavenstvo ničemu. Ondje se pazi samo na narode, koji vlast imadu. Gledajte, kako se zavlači pitanje liturgičko, jer mu se kod nas protive Nijemci i Madžari, a doskora će mu se i naše svećenstvo opirati, ako imenovanja ostanu u neprijateljskih ruku. Stoga meni se čini, da bi zasada svaki korak u Rimu od naše strane uzaludan bio; samo šteta za vrijeme i trošak. Na ono, što Solovjev piše, dalo bi se nadovezati,

kada bi se pitanje sporazumka između obadvije crkve motrilo s visokoga gledišta, a ne s gledišta monsignorskoga. Ele, badava jadikovanje, kada je tako. Stoga ne preostaje drugo, nego da svi upnemo sile, da se Slavenstvo jača i da se razmirice plemenske poravnaju.

Ovdje je nastala velika konfuzija. Novi ban uvodi kod zem. vlade dikasterijalnu vladavinu, kano pod Namjesničkim vijećem.[2] Naprama većini saborskoj je dosta hladan. Ova se očevidno raspada. Krajiški zastupnici nalik su vrijućoj masi bez oblika; jedni su radikalni, drugi slabići. Sve se više širi misao, da s Madžari ne ćemo ništa opraviti. Tim raste broj pristaša Stranke prava. Ne bih imao ništa proti tomu, da u toj stranci vidim jasna politička i kulturna načela; ali dok glavnu riječ vodi A(nte) Starčević, bit će uvijek konfuzije. Čujem, da će i Kutuzović[3] i Lončarević[4] pristupiti u tu stranku.

Jeste li pomnjivo čitali članke „Na raspuću“?[5] U njih je nov program Neodvisne narodne stranke obrazložen. Ja sam sastavio adresu, koju će stranka u tom smislu predložiti u saboru. Ne će dakako biti primljena, ali će biti službena izjava stranke, koja će narodu služiti za direktivu.

Govori se, da Bedeković[6] donosi kraljevski otpis za raspust sabora u nekih slučajevih. Onda bi grof Khuen-Héderváry imenovan bio kr. komisarom te vladao bez sabora. Reć bi, da se približava kriza. Želeći Vam i t. d.

U Zagrebu 19. prosinca 1883. Fr. Rački.

[1] Slikar Nikola Mašić (* 1852 † 1902).

[2] To jest provincijalnu vladu kao da je namjesnik ugarske vlade, a ne šef autonomne vlade kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

[3] Stevo Kutuzović, narodni zastupnik za izborni kotar Vrpolje.

[4] Makso Lončarević, narodni zastupnik za izborni kotar Oriovac.

[5] „Pozor“ od 11., 12., 13., 14. i 15. decembra. To su članci Franje Račkoga.

[6] Hrvatski ministar Koloman Bedeković (opet imenovan 1. dec., kad i ban grof Khuen-Héderváry).

812.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 24. dec. 1883.

Dragi prijatelju i brate u Isusu!

U hitnji samo nekoliko riječi. Prvo i prvo, Bog Vam dao sretan Božić i sretno Novo ljeto. Bog nam dao ustrpljenje, da ne zdvojimo nad udesom naroda našega, koji je zaista zdvojan. Taj škandal, koji se je dogodio u saboru, prouzrokovan je koliko prenaglošću i surovošću Starčevićanaca, toliko divljom ćudi i bahatom surovošću predsjednika.[1]

Ovd se pogovara, da se je stranka neodvisna raspala. Vaš program i Vaši su članci krasni. S otakim programom mogli bi ostati uvijek sa Strankom prava u prijateljskom kontaktu i u solidarnom podupiranju u vitalnih stvarih. Ele u tu svrhu hoće se mudrosti i umjerenosti, koje dotle ne će biti, dok je Starčevića. Inače ne bi ni ja mario, što se ta partaja po zemlji širi.

1000 for. poslat ću za dekoriranje dvorane. Žali Bože nije mi moguće podupirati Mašića, kolikogod ga inače cijenim i žalim. Možebit drugi put. U Italiju drugom polovinom februara idem na svaki način, jerbo bi rad bio još jedamput u Rimu. Rad bi mu istinu rekao, pak što Bog da! Sto i sto puta i t. d.

Na Badnjak 1883. Strossmayer.

[1] U saborskoj sjednici 19. dec. interpelirao je nar. zast. Dr. Ante Starčević glede pripadnosti Žumberka (koji je on zvao „Šumbreg"); kroz čitavo vrijeme upadao je nar. zast. Dr. David Starčević, ciljajući na većinu. Potom su interpelirali Josip Zorić glede nezakonitih grbova, nar. zast. Dr. Kosta Vojnović o odgovornosti bana, nar. zast. Dr. Franjo Marković o „nijemim grbovima", svi uz upadice Davida Starčevića i drugih pravaša te galerije. Kad je potom predsjednik Mirko Hrvat htio da zaključi sjednicu, zapita nar. zast. Dr. Franjo Pilepić, šta je s njegovim predlogom, potpisanim od 14 drugova. Kad je predsjednik kazao, da ga ne će dati čitati, jer je potpisan od još neverificiranih zastupnika, nastala je buka na nj, tako da je predsjednik dao isprazniti na silu galerije, a preksutra 21. dec. budu Dr. David Starčević i Dr. Franjo Pilepić isključeni od osam saborskih sjednica, „jer su teško povrijedili dostojanstvo sabora i predsjednika mu".

813.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 8. jan. 1884.

Preuzvišeni gospodine!

Primio sam Vaše pismo pisano na Badnjak, na koje Vam sada odgovaram.

Kako iz adrese, koju je Vojnović u odboru 11-orice predao, vidite, Neodvisna narodna stranka ne samo nije se raspala, nego je dala očit znak svojega života.[1] Po vijestih, koje dolaze iz raznih strana, adresa je svuda dobro primljena. Visit će o ustrajnosti naroda u predstojećoj borbi i o povoljnih vanjskih i nutarnjih okolnostih, budu li načela adrese prodrla ili ostala samo na papiru. Ali to se ne da tajiti, da je sadanja većina izgubila svako povjerenje i štovanje, i da je moralno poražena. Na nju se ni sadanji ban ne osvrće. Što se groña Khuena tiče, on da žali, što je amo došao, jer da nije predviđao tih poteškoća; isto da uviđaju u Pešti, kako nije dorasao svojoj teškoj zadaći. A to kazuju i ljudi kod vlade.

Pošto smo teda negda dobili račune od željezničkih društava o troškovih za prevoz Vaše galerije, mogu Vam sada priopćiti rezultat: a) ukupni troškovi do Zagreba iznose 554 for. 38 nč.; društva željeznička povratila Akademiji 452 for. 94 nč.; ostaje manjak od 101 for. 44 nč. Ad a) Akademija je morala odmah sve troškove ovdje isplatiti; onda je tovarnice poslala društvima, koja su obračunavši vratila joj svotu ad b), t. j. 452 for. 94 nč., dočim su neka otpustila cijelu vozarinu, druga pako snizila cijene.

Budući dakle imali ste dobrotu primiti na se trošak oko prevoza Galerije do Zagreba, to ostajete Akademiji dužni 101 for. 44 nč., koje izvolite joj

poslati. Ipak smo Vam dosta prištedili. Za prevoz slika od zagrebačkoga kolodvora do akademičke palače platismo 100 for. 65 nč.

Ovih dana izgrađene su skele za tri dvorane, te će se već postavljati; sve skele stojat će do 3.000 for., koji će trošak Akademija s tim više osjetiti, što povodom tih promjena kod vlade i ove konfuzije nije dobila za godinu 1883. zemaljsku potporu od 2.000 for., prem sam ja sve redom kod vlade obilazio. Ele, nekako ćemo se stisnuti.

Sve se više sprijateljujem s mišlju, da povodom arheološkoga kongresa u Odesi, na koji sam dobio lijep poziv, pohodim Rusiju. Bilo bi veoma korisno. Ne bi li htjeli i Vi onamo?

Kosta se u tom saborskom zasjedanju drži veoma hrabro i odlučno. On je sada glavna osoba u saboru, a truda si zadaje više tim, što u svojem poštenju misli, da će većinu na odlučniji postupak skloniti. Izručujući se i t. d.

U Zagrebu, 8. siječnja 1884. Fr. Rački.

Sada mi je palo na um, što sam Vam toliko puta htjeo pisati, a to je, da mi pošaljete u prijepisu onu točku Vašega sa Seitzi ugovora glede kartona. Jer ako su se obvezali predati Vam te kartone, Akademija bi ih sada pozvala.

[1] Adresa neodvisne stranke štampana je u „Pozoru“ od 4. jan. 1884.

814.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 29. jan. 1884.

Dragi moj brate i vrli prijatelju!

Oprostite, što Vam tako kasno odgovaram; bio sam jako zabavljen pisanjem svoje krizmene okružnice, koja o mješovitih brakovih među čifutim i kršćanima radi. Ne će biti njom ni državnici ni židi ni Madžari, a i mnogi naši zadovoljni. Ali ja ne marim: *si hominibus placerem, Christi servus non essem.* Ja ne marim istinu reći, pak makar kakvih teškoća bude. U ostalom stvar je na brzu ruku pisana, jer meni — poleg slabog želuca — nije dano ni pô sata na jednom mjestu stajati il sjediti.

Šaljem Vam 2.000 for. za ornamentiranje Galerije. Otale odbijte i troškove za prenos. Ako pako to ne dospije, onda ću ja drage volje te troškove napose isplatiti. Gledajte u sporazumljenju sa g. Kršnjavijem, da ornamentika bude jednostavna, ali lijepa, a po tom nešto jeftinija.

Ja sam na svaki način odlučio još jednom, i to skoro, u Italiju i u Rim. Ne znam samo, bi l' sad odmah ili poslije Uskrsa.[1] I za jedno i za drugo ima razloga. Po svoj prilici međutim da ću skorim, i to 11. (febr) odavle, a 15. marta kreniti se iz Rima natrag. Ako bi se Vi htjeli meni priključiti, što bi mi vrlo drago bilo, mogli bi se u Gorici, gdje ću ja jedno dva ili tri dana boraviti, sastati. Pišite mi odmah. Jedva ću ja moći s Vami u Rusiju. Za taj

put bi trebalo barem tri mjeseca, jer bi valjalo viditi Kijev, Moskvu, Petrograd, Vilnu, Varšavu, Krakov, a za to ove godine meni malo vremena (ostaje). Mene Odesa mnogo ne zanima. Mene bi više zanimala Sveta Gora Atos, Solun, Grčka, Carigrad i t. d. Ele se o tomu još dade govoriti. Ja sam mislio, da bi ove godine na svaki način imali proputovati Dalmacijom, Crnom Gorom, Hercegovinom i Bosnom.

Wallace[2] bio je ovd do jučer na večer. On je slavan spisatelj, ali naše stvari slabo razumije. Sad barem ne će moć reći, da nije dobro obaviješten.

Mi idemo na nove muke i patnje. Hvala Bogu! Samo kad bi tim bolji, pametniji i značajniji postali. Kosto se je vrlo dobro ponašao. Bog ga blagoslovio! Politika se ne pravi čuvstvom. Sto hiljada i t. d.

29. jan. 1884. Strossmayer.

Baš kad sam ovo napisao, dobih list od Ivana Črnčića iz Rima; veli mi, da sâm *ambassadeur* Paar[3] urgira kod kardinala protektora, da se kongregacija čim prije izjavi. Zna od nekale, da ja imam doći u Rim. Vidite dakle, brate, o čemu se radi. Radi se o tomu, da sačuvamo autonomiju naše kongregacije. Dajte se dakle — ako je iole moguće — priključite meni, da skupa u Rimu radimo, ne bi l' preprječili nemecko-madžarskom činovništvu, da se ne uvuče u našu kongregaciju. Molim Vas odmah povraćajućom poštom odgovorite mi

[1] Godine 1884. padao je Uskrs na 13. aprila.

[2] Sir Donald Mackenzie-Wallace (* 1841.) engleski pisac o Rusiji (Russia, the land and its peoples, 3 vol. (London 1877. i docnije u novim izdanjima).

[3] Grof Ludwig Paar.

815.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 2. febr. 1884.

Preuzvišeni gospodine!

S Vašim pismom od 29. siječnja primio sam 2.000 for. za naslikanje akademičke zgrade, za koje Vam se u ime Akademije prelijepo zahvaljujem. Bog Vam plati, kada ne može drugi. Prem je Akademija za prošlu godinu izgubila zemaljsku potporu od 2.000 for., koju je dobivala za historičko-juridička djela i „Rječnik", te prem su joj financije malko poremećene, osobito ako se uzme u obzir, da će za uređenje Galerije potrošiti do 3.000 for., to ću ipak ostatak skuckati, da se dekoracije do otvorenja Galerije izvedu. Bollé će se ovih dana vratiti iz Kolonje,[1] kamo je otišao na proslavu 80-godišnjice svoga oca, pak će odmah sastaviti nacrte za dekoracije i ugovoriti posao s Klauserom, koji dekorira ovdješnju pravoslavnu crkvu.

Ja bih Vam svjetovao, da idete u Rim poslije Uskrsa, jer je onda mnogo stalnije i ljepše vrijeme, a sada ste izvrženi pogibelji prehlade. Osim toga do Vašega povratka bit će — nadamo se — Galerija uređena, pak biste

podjedno otvorenju prisustvovali, koje ne smije se bez Vas obaviti. Ne znam, hoće li mi biti moguće da Vas pratim; ako mi poslovi dopuste, drage volje. Kada nema mene ovdje, ide Vam svakojako.

Kosta mi je ovih dana predao Črnčićev izvod odnoseći se na isti predmet, koji spominjete na kraju svoga posljednjega pisma. Po mojem mnijenju ništa laglje nego izvući se iz ove neprilike. Evo, što bi naš zbor imao odgovoriti austrijskomu poslanstvu: Pošto je zbor Sv. Jerolima badava čekao na rješenje svoje preponizne predstavke, podastrte Njeg. car. kralj. apostol. Veličanstvu iz sjednice od 28. veljače 1879. godine, te je osjećao neodgodivu nuždu, da stanje zbornoga kaptola poboljša, to je on sporazumno sa Svetom Stolicom učinio, te je prvašnjoj dotaciji (tada i tada) dodao toliko i toliko. Stoga, pošto je Zbor svojimi vlastitimi žrtvami postigao onu svrhu, radi koje bio se je obratio na Njeg. car. kralj. apost. Veličanstvo, drži, da je svako dalje raspravljanje s car. kralj. austro-ugarskim poslaništvom u Rimu postalo bespredmetnim. Ovako otprilike neka Zbor odgovori poslaništvu. A taj odgovor je posvema juridičan. Zbor je htjeo neka prava ustupiti za potporu Kaptolu; pošto ova nije dana, a međutim je prestala njezina potreba — on je posvema ovlašten opozvati ondašnju ponudu svoju. Izvolite tako otpisati Črnčiću. Bilo bi dobro, da sami sastavite odgovor na poslaništvo.

Drugo, što mi preda Kosta, jest *promemoria* Parčićeva glede tiskanja Misala. Evo i o tom moje mnijenje. Dok Sveta Stolica ne riješi načelno pitanje o slovenskoj liturgiji među katoličkimi Sloveni, dotle je dovoljno nastojati, da se ta liturgija uzdrži ondje, gdje je sada u porabi. A dotle je posvema dovoljno, da se novo izdanje Misala pripravi u Rimu kod Propagande, i to glagolicom, jer su svi dojakošnji Misali tako štampani i rabe se sada u Dalmaciji. Ali ako rimska Stolica dozvoli, da se slovensko bogoslužje uvede i kod drugih južnih katoličkih Slovena, onda tek imat će se odlučiti o izdanju u velikoj mjeri. Tada će nastupiti slučaj, o kojem ste pisali i dali svoje mnijenje u promemoriji. Onda je izdanje samo novčano pitanje. Ali tada imala bi rimska Stolica načelno izreći, da se po njoj odobreni tekst može prema potrebi izdati glagolicom, ćirilicom i latinicom. Ako se s tim slažete, izvolite u tom smislu pisati Parčiću, a možebit i Bartoliniju.

Međutim Vam vraćam oba spisa.

Željno očekujemo Vašu okružnicu, o kojoj da Vam je i Kosta pisao svoje mnijenje. Sigurno ste tako i učinili, naime spomenuli samo povod u Ugarskoj ne upuštajući se u tamošnje njihove zadjevice.[2] Ja pače ne bi Ugarske ni spomenuo; ta ovo je pitanje na cijelom Zapadu sada na dnevnom redu.

Zanimat će Vas slijedeća vijest. Naš nadbiskup poslao je netom iz Pešte Pavlešiću pismo kardinala Jacobinija, u kojem ovaj veli, da je Sveta Stolica doznala, da se ženidbene parnice, odavle prizivane u Kaloču i Pečuh, ondje rješavaju po sucih, koji s jedne strane jezika ne znadu, a s druge sude po različitih zakonih, da se pače u nekih prizivih opazila pristranost. Stoga traži od nadbiskupa razjašnjenje i predlog. Nadbiskup je htjeo čuti mnijenje duhovnoga stola. Mi smo potvrdili ono, što Jacobini piše, i predložili, da se za zagrebačku

nadbiskupiju odredi sarajevski nadbiskupski duhovni stol za drugo molbeno, a zadarski za sve naše biskupije za treće molbeno sudišta. Odmah je netko primijetio, da će teško na to nadbiskup pristati, jer Sarajevo i Zadar ne leže zasada u državi ugarskoj. Ele, mi smo ipak to predložili.

Wallace je počeo pisati o nama u *„Timesu“*.[3] Madžari se srde. Ovdje sada vlada dobar duh; u građanstvu se Stranka prava širi. Samo se bojim, da ne padnemo iz jednoga u drugi ekstrem, kano što obično kod Hrvata. Meni je drago da su svi predlozi o državnom jeziku u *Reichsratu* pali, jer mi se motivacija Grocholskoga nije svidila.[4] *„Rus“* je donijela zaključak Solovljevih članaka o sjedinjenju crkava. Obećaje uredništvo odgovor. Već je to mnogo, što se ovo pitanje raspravlja u Rusiji. Svraćam Vašu pažnju na članke prof. Vrbanića, u kojih odgovara B(eli) Lukácsu,[5] a koji će sutra u „Pozoru“ započeti. On bi učinio studiju o financijalnom pitanju, da može doći do podataka. Vrbanić je marljiv i zdušan. Odzdravljajući i t. d.

U Zagrebu 2. veljače 1884. Fr. Rački.

[1] Prema franc. Cologne (iz rimskoga naziva Colonia Agrippina), Köln u Njemačkoj.

[2] Gornja ili velikaška kuća ugarskoga sabora zabacila je predlog donje kuće o civilnom braku između židova i kršćana (11. dec. 1883.). Ali je donja kuća ostala kod svoga predloga (13. dec.), našto je on vraćen gornjoj kući; no ova ga je opet zabacila 12. jan. 1884. (s 200 : 191 glasa). Nato je po savjetu Kolomana Tisze kralj Franjo Josip 22. jan. k sebi pozvao u dvor dva istaknuta velikaša ad audiendum verbum. Rezultat je ipak bio, da je 6. febr. donja kuća povukla zakonsku osnovu (171 : 131) „do zgodnijega vremena“.

[3] „Među južnim Slavenima“, članak je donio „Pozor“ br. od 28. i 29. febr. pa 8., 10., 21., i 22. marta u prevodu.

[4] Od 24. do 28. jan. 1884. vodila se u bečkom parlamentu debata o predlogu grofa Wurmbranda, da bi vlada donijela zakonsku osnovu „wodurch, unter Festhaltung der deutschen Sprache als Staatssprache, der Gebrauch der landesüblichen Sprachen in Amt, Schule und öffentlichem Leben geregelt wird“. Protiv ovoga predloga opozicije bila je i vlada grofa Taaffe-a, pa i Sloveni (Česi, Poljaci, Slovenci, Hrvati i Srbi). Predlog, koji se sastojao od tri osobita dijela, najzad je propao. Zastupnik Grocholski kazao je, da je jezično pitanje stvar vlade, odnosno cara, i zato je predložio, da se prijeđe „na dnevni red“.

[5] O Beli Lukácsu i njegovoj broširi up. knj. II, str. 235. bilj. 1. Vrbanićevi članci nose natpis: „Samostalnost Hrvatske. Odgovor Beli Lukácsu“, a štampani su u „Pozoru“, u brojevima od 4., 5., 7., 8. i 9. febr., dok su Lukácseva tri članka bila štampana u „Pester Lloydu“ i „Nemzetu“, a donio ih je „Pozor“ u br. od 12., 16. i 17. jan. 1884. u prevodu.

816.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 27. febr. 1884.

Dragi moj brate i prijatelju!

Oprostite, da Vam tako kasno odgovaram. Ovo dana bili su ovd ispiti pak sam želio svagdje prisustvovati ispitom.

Moja okružnica nije mogla drugačije ispasti.[1] Okružnice naše — ako misle iole štogod vrijediti — imaju biti aktuelne. Ja sam međutim htio

nešto ispraviti, ali sam samo iskvario popravljanjem. Ele je stvar katolička i s te strane istinita, pak me nije ni brige, što će svijet reći. Onomu upitu od strane državnoga tajnika Jacobinija ja sam dao povoda. Dobro pako da ste mi stvar javili; ja sam tako za vremena mnijenje vašega konsistorija živo podupr'o. Rad bi znao, s kojim uspjehom?

Ja sam dakle odgodio svoje putovanje u Rim do poslije Uskrsa. Črnčiću i Parčicu pisat ću po Vašemu savjetu. Stvar će se međutim u momu prisuću u Rimu konačno obaviti; zato bi vrlo dobro bilo, da se i Vi meni pridružite. Ja ću na putu i natrag nekoliko se dana zabaviti u Gorici. U Rimu možemo sve naše stvari obaviti za petnaest dana. U svemu pako mogli bi za mjesec dana sve obaviti. Dakle, brate, budite spremni. Znam, da će nas obojicu rado u Rimu viditi.

Vrbanić je vrlo lijepo pisô u „Pozoru". Ako budete š njim, molim pozdravite ga i zahvalite mu. Od neizmjerne je važnosti, da se sva ekonomička i financijalna pitanja u opozicionalnih listovih natanko raspravljaju. Sve nepodopštine, koje se na ovo odnašaju, treba *en detail* na vidik iznašati.

Folnegović danas — kako čujem — amo dolazi. Njemu se ne može drugo reći nego: sloga; a sad već, kako stvari stoje, nesloga bi bila puka ludost i puka zloća. To će moj jedini biti *refrain*.

Ono, što se u „Pozoru" donaša „po Lamanskomu", neizmjerno je ludo.[2] Nezreli smo na sve strane! Da me nije stid, rekao bih, da je Bismarck uhvatio ruske državnike za neku stvar pak ih vuče kud mu volja. Već su se ruski učenjaci poveli (!) za apstraktnim i sanjarskim pisanjem Nijemaca.

Kako to, da Kršnjavi naloge prima, kojima se cijela zemlja opire? On valjda ne misli, da si tijem načinom na uvijeke može ime okaljati.[3] Barem opomenite Bollé-a, da se i on ne da zavesti.

Stadler nadbiskup bio je ovd. Strašno se tuži, a čini mi se, da on siroma nema dost ugleda. Da ga barem slušaju, kad ga već ne ljube i ne štuju. Sve ide ko i kod nas naopako.

Piše mi jučer Mazzura, ne bi l' mogao il po Riegeru i Sapiehi, il neposredno kod Taaffe-a isposlovati, da se zabrana „Pozoru" u Cislajtaniji digne. Ja ću sve učiniti, što mogu. Zbilja! Jeste l' primili moje spise, koje sam u ime *„Associazione dalmatica"* pisao i Taaffe-u i Jovanoviću? Bog zna, hoće l' štogod hasniti.

Jeste l' čuli štogod pobliže, da li je istina, da se je Mihalović htio mijenjati s nadbiskupom jegarskim, sa Samassom? Ja sam u onomadnjem pismu svomu na nuncija stvar samo natuknuo veleći mu, da bi široku promemoriju o tomu napisao, kad bi znao, da to nije šala.

Je l' da štogod istine na tomu, da bi Karađorđević, zet kneza Nikole, mogao biti glava Rumelije?[4] Ja bi rad držao ruski list „Rus"; ne znam, hoću l' ga dobiti. Dao sam pisati u Moskvu. Vrlo je dobar znak, da su ljudi i tamo počeli misliti o Crkvi. Čudo, kako se ljudi liberalni ne dosite, da dotle o

slobodnih institucija ni govora ne može biti, dok budu obje vlasti, i crkvena i državna, u jednoj ter istoj ruci spojene. Pozdravite i t. d.

27. febr. 1884. Strossmayer.

[1] „Korizmena okružnica" biskupova, datirana u Đakovu 4. febr. 1884., odštampana je u „Glasniku biskupije bosanske i srijemske" 1884, br. 3. str. 17—70.

[2] „Petrogradski sveučilišni profesor g. Lamanskij o povijesti mletačke republike, o Slavenih i o crkvenih pitanjih" u „Pozoru" u br. od 18., 19., 20., 21., 22., 25. febr. (Potpis Z. K. L.).

[3] Objašnjene toga mjesta donosi idući odgovor Račkoga od 16. marta 1884.

[4] Istočne Rumelije ili današnje Južne Bugarske s Plovdinom kao glavnim mjestom.

817.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 16. marta 1884.

Preuzvišeni gospodine!.

Pošto sam imao posla s raspravom, koju sam jučer u Akademiji čitao,[1] oklijevao sam s odgovorom na Vaše štovano pismo od 27. pr. mj.

Ali prije svega izvolite primiti od mene iskrenu čestitku k predstojećem imendanu. Neka Vas Bog poživi mnogo godina na korist crkve i domovine.

Što su se kod Vas slučajno sastali Folnegović i Crnadak, dalo je povoda njemačkim listovom bečkim svakojakomu nagađanju. Po staroj „Pressi" imali ste ujediniti obje opozicije, što ne bi bilo zlo, da je moguće. Ti dobričine „Stranke prava" čudnovati su ljudi. Htjeli bi zavladati cijelim zemljištem, a dosada nisu ozbiljno očitovali, što hoćedu i s kojimi sredstvi misle polučiti samostalnost potpunu Hrvatske. Ovdje se radi o tom, da se obje opozicije slože bar glede idućih izbora, t. j. da se ne pobijaju i tim dadu priliku, da bude izabran vladin kandidat. Ali dalje od općenitih obećavanja nije došlo. Najveća je zapreka tašti Dr. Ante Starčević, a Folnegović se ne usuđuje ništa proti njegovoj volji. Inače ovdje u Hrvatskoj stajale bi stvari za opoziciju dobro. Vlada dobiva odasvuda, osobito iz Primorja i Zagorja, za se nepovoljne vijesti. Najveću nadu polaže na Slavoniju i Srbe. Iz Slavonije dolaze deputacije na metanisanje, u kojih imade dosta Vaših svećenika. Čini se, da se nastoji probuditi neki antagonizam među Hrvatskom i Slavonijom, Zagrebom i Osijekom. Folnegović širi glas (ne hotice, nego iz brbljavosti), da će Vojnović teško uspjeti u Đakovu, jer da je sva Đakovština razjarena proti vlastelinstvu radi direktora i radi drakoničkoga — kako veli — utjerivanja duga i šumskih odšteta. I Crnatku su nešta takova pripovijedali, ali on šuti. U ostalom, nadajmo se, da ne će poći za rukom rastaviti Slavoniju od Hrvatske u zajedničkoj obrani. Tim oštrije mora se svaki pokus odbijati.

Ovdje se čudimo, što je Stanković postao nasljednikom Živkovićů.[2] Stanković nije nikada bio madžaronom te se uopće nije miješao javno u politiku. Čovjek je talentiran, ali veoma udoban. Nije se nikada pokazao spletkarom; što bude do njega stalo, ne će pomoći a ni odmoći našoj stvari. U sadanjih

okolnostih bolje on, negoli kakav zagriženi madžaron. Pravoslavni je, ali se ne će za pravoslavje ni za srpstvo oduševljavati. Kod vlade zavladala je letargija; Vončina radi nešto, osobito za obrtnu školu. Sada se otvaraju dva nova tečaja. Nadalje poslano je u Vsetin u Moravsku šest mladića da uče ondje košare i t. d. plesti, vrbe i gradivo saditi i t. d. Kršnjavi ih je onamo odveo, koji će tom prilikom proučiti u Češkoj i Moravskoj neke specijalne obrtne škole.

Kršnjavi je bio proti sudjelovanju Hrvatske na peštanskoj izložbi. Poslije onoga zaključka trgovačke komore pozvao ga je ban, upućen tako po Vončini, ne bi li htjeo ići u Peštu, da Madžarom razloži situaciju u Hrvatskoj glede izložbe.[3] To je on i učinio, te se sada odustalo od nastojanja, da Hrvatska i Slavonija budu kano zemlje zastupane u izložbi, već da se pojedincem pusti na volju. I ovdje se opet nišani na Slavoniju, jer su deputacije obećale raditi u tom smislu. Ja nisam bio sporazuman, što je Kršnjavi preuzeo bio ovu misiju; ali mi reče, da s jedne strane nije mogao radi obrtne škole odbiti, a s druge, da je htjeo prihvatiti tu priliku, kako bi osujetio zastupanje Hrvatske i Slavonije, a u tom da je potpunoma uspio.

Kako možete iz „Naše Sloge“ razabrati, u Istri se veoma boje, da će biti za biskupa u Poreču imenovan neki Flapp u Gorici, koji je neprijatelj našemu narodu, a ne zna hrvatski.[4] Ovdje — ako to bude — mogao bi Rim činom zasvjedočiti, jeda li mu je što stalo do Slavenstva. Morao bi uskratiti potvrdu biskupu, koji ni ne pozna glasa svojih ovaca. Ako ne učini toga, *Grande munus* bijaše jednostavna deklamacija. Katoličkim Slavenom daju se biskupi, koji ili ne znadu njihova jezika ili su im neprijatelji! Pak da onda zamjeravamo Rusom?

Ako želite držati „Rus“, pošaljite jednostavno godišnju pretplatu od 11 rubalja na redakciju u Moskvu („na Spiridinovkě, dom Rozanovoj“), pak ćete list zaista dobivati. Ili ako želite, ja ću Vam ga naručiti.

Što Rusi goje toliko predsuda ne toliko proti katolicizmu, koliko proti Svetoj Stolici, mnogo su krivi Poljaci, preko kojih samo poznaju Rusi katoličku crkvu. Ta neprestana trvenja između oba plemena mnogo su kriva. Ali sada nije drugo; valja pustiti vremenu da liječi stare rane. Ruski narod imade veliku budućnost, to je neprijeporno. On će još koješta doživjeti. Njegovi državnici počinit će budalaština, ali misija mu je svjetska. Pokret u Engleskoj ide Rusom veoma u prilog. Vidi se, da si Englezi nastoje morski put u Indiju kroz Egipat osigurati, pak da su naumili žrtvovati i Tursku i Carigrad. Ovaj će bez sumnje doći Rusom u ruke, i to možebit prije, negoli se misli. Tada će i Balkanski poluotok dobiti drugo lice.

Skele za slike su gotove; lijepo su urađene. Ali su dosta skupe — na 3.000 for. Sada će Kršnjavi početi s namještanjem. Mislim, da će biti gotov do svibnja. U povratku Vašem iz Rima može se Galerija otvoriti. O programu ćemo se dogovoriti. Mislim držati primjerenu besjedu. Kršnjavi neka govori o Galeriji. Ako Vam se bude htjelo, možete i Vi po volji. Tada ćemo gledati, da zemlja dade godišnju potporu za uzdržavanje i množenje slika. Već će sada s Vašim slikama biti Galerija skoro puna.

Na naš poziv je Ruben odgovorio, da je pripravan učiniti za dug od 1000 for. sliku.[5] Dogovorno s Kršnjavim odgovorismo, da primamo ponudu i neka učini sliku iz mletačkoga života, što je njegova struka. Iz Mletaka nemamo još odgovora radi Vaših slika. Ako ne mislite sami potaknuti u Rimu pitanje glede kartona sa Seitzi, molimo Vas za dotičnu točku ugovora.

Dobit ćete doskora petu svesku „Rječnika", prvu pod novom redakcijom. Smjer je isti kano Daničićev.

Jeste li čitali Bollé-ov program za restauraciju prvostolne crkve, koji je bio u „Pozoru"?[6] Lijepo je izrađen. Dopast će Vam se, što je dosada učinjeno. Primio sam novac za akademičku knjižaru. Hvala! Pozdravljajući i t. d.

U Zagrebu 16./3. 1884. Fr. Rački.

P. S. Hvala na okružnici. Lijepa je.

[1] „Ivan Ravenjanin, učenik Petrarkin, dubrovački kancelar (1384—1387), kano preteča humanizma u Dubrovniku", odštampana potom u „Radu" knj. 74.

[2] Dane Stanković (* 1834 † 1898), prije toga vijećnik stola sedmorice, imenovan u februaru odjelnim predstojnikom za nutarnje poslove (t. zv. podbanom). U tom je položaju ostao do 1897., kad ga je hrvatski sabor izabrao predsjednikom, ali je skoro potom umr'o.

[3] Zagrebačka trgovačko-obrtnička komora zabacila je, pod predsjedanjem Janka Grahora, a za tajnika Milana Krešića, dne 18. febr. sa 19 protiv 3 glasa predlog „da se izaberu dva izaslanika komorska u odbor za budimpeštansku izložbu".

[4] Taj je Flapp potom zaista imenovan porečkim biskupom.

[5] Franjo Leon Ruben (* 1842 u Pragu), austrijski slikar, od njega ima Galerija sliku „Mletačka prodavačica cvijeća".

[6] „Program graditelja prvostolne crkve zagrebačke Hermana Bollé-a o njezinoj osnovi". „Pozor" od 13. marta.

818.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 28. marta 1884.

Dragi moj brate u Isusu!

Oprostite, što Vam tako kasno odgovaram, a i sad ću samo na brzu ruku.

U predvečerje Navještenja Gospina doživismo oko 9 ura navečer strašni potres. Pak bi se potres još kako tako i pretrpio, ali strahovita grmljavina i užasna munjevna rasvjeta učiniše, da nam se je doslovce pričinilo, ko da se nebo nad našima glavama ruši, i ko da nam se zemlja pod našimi nogami razdire, da nas proždre. Pravi pravcati sudnji dan! Bili smo još kod večere. Ja sam se u prvi mah dašto snebio, u drugi pako mah pomislih, da su pakleni ljudi dinamit pod nami ispalili. Ja sam ostao cijelo vrijeme sjedeć na svomu stolcu, moji pako domaći jedni su popadali pod trpezu, drugi pouticali pod vrata; svi pako udarili u tako strahoviti i nenaravni jauk, da je grozovito bilo slušati. Poslije 6 do 7 sekunda ja progovorim: „A što se tako plašite?" Ja sam mislio, da sam dost sigurno progovorio, ali koji su slušali, vele, da mi se je jedva riječ iz usti istisnula. Uto priđe k meni Rieger i odvede me pod

*

vrata. Ja još u mnijenju, da zlikovci na nas navaljuju, tim većma budući u isti mah jedan od mojih slugu pobjesniv od straha, dotrči k meni i uhvati me kao gvožđem za obje ruke, što mi se pričinilo dokazom, da je sa zlim svijetom u sporazumljenju. Jedva mu se otmem. U to doba i odozdol ljudi viču: „Potres, potres!“ Mogu reći, da me je ta riječ ohrabrila i utješila, jer volim sto hiljada put pasti u ruke Boga moga, i tada kada me pohađa i kazni, nego u ruke zlih ljudi, kada nas progone i u žrtvu svoje osvete pretvaraju. Štete u kući je dost. Hvala Bogu, u crkvi malo. Od to doba sve jednako skoro traje podzemna tutnjavina i grmljavina, ali prošle noći, upravo u tri četvrta na jedanaest, i opet strašna detonacija, strašna rasvjeta i strašni potres, koji je samo možebit nešto manji bio od prvoga. I opet kuće trpile i crkva, i opet samo malo nešto. Rieger, koji je pri potresu zagrebačkom bio, veli, da što se užasa i strahovitosti tiče, zagrebački se s našim ne može prispodobiti. Ove naše potrese strahovitimi čine te strašne grmljavine. Rekao bi, da su hiljada topova u jedan glas riknuli. Sad je ovd Pilar, da studira stvar.[1] Po svoj prilici da će stvar još dulje trajati, ali valjda će Bog dati, da smo najveće strahote jurve pretrpjeli.

Sad još nešto. Ja dakle idem poslije Uskrsa u Rim. Sve, što Vi o tomu pišete, dokučujem i ja i odobravam. Jedino to ponešto izvinjava Svetoga Oca, da mogu biti takve okolnosti, da mora ostaviti Rim. On zato neke vlasti više štedi nego bi možebit inače štedio. On nam je na svaki način sa Bartolinijem najveći prijatelj. Bartolinija ćemo žalibože skorim izgubiti. Prvi pako oko Pape nije nam prijatelj.[2] Ele, zato valja još jednom otići u Rim i sinovskom umiljatošću, ali ujedno i iskrenošću valja svoje reći. Osim toga valja stvari našega Zbora, koliko je moguće, u red staviti. Dakle, brate moj, odlučite se, ako je iole moguće, da me potpomognete. Ja odmah poslije Uskrsa odilazim i zadržajem se u Gorici kod mojih jedno 4 do 5 dana. — — — Ja bi Vam iz Gorice označio dan, kad želim dalje, pak bi se onda složili, ter u Rim otputovali. Kad bi se Vi na to zaista odlučili, ko zna ter ne bi u povratku na Bari i Antibar, u Crnu Goru i u Dalmaciju. Molim Vas dakle, pišite mi o tomu, što mislite.

Što o otvorenju Galerije pišete, veseli me. Drago mi je, da ćete i Vi i Dr. Kršnjavi progovoriti, jer će meni po svoj priliki nemoguće biti toj svečanosti prisustvovati. Iz nekih pojava sudim, da još mnogo ima ljudi u Zagrebu, koji na me mrze. Ja ne želim nikakve ovacije, a rad bi ipak izbjegao svakoj protivnoj demonstraciji, ne sebe radi, nego naroda radi, koji bi tim veliku ljagu na sebe bacio. Vlada pako rado bi to i potakla i u svoje svrhe upotrijebila. Zdravlje mi je i onako preslabo. Za mene je mir. Molim Vas priopćite ovo pismo Kosti; nek mi oprosti, što mu ne pišem, jedva nosim ruku. Sto put i t. d.

28. ožujka na večer 1884. Strossmayer.

[1] Prof. Đuro Pilar napisao je potom u „Radu“ Jugoslav. akademije knj. 78. raspravu: „Đakovački potres dne 24. ožujka 1884“.

[2] Državni tajnik kardinal Jacobini.

819.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 3. apr. 1884.

Preuzvišeni gospodine!

Hvala Bogu, što niste ni Vi a niti stolna crkva nastradali. Ovdje bijasmo u strahu. Bilo se razglasilo ujutro poslije drugoga ovećega potresa, da se je crkva srušila, te su k meni dolazili pitati. Ovdje je veliko sаučešće radi potresa đakovačkoga. Međutim nadamo se, da ste najgore preživjeli, pak da će se zemlja postupice umiriti. Kako se vidi, središte potresa je Đakovo.

Ražalostilo me je, što se ustručavate doći ovamo na otvorenje Galerije. Mislim, da ste krivo upućeni glede svoje osobe naprama ovdješnjimi okolnostim. Svi prijatelji naroda očekuju Vas ovamo i lijepo će Vas primiti, a takovih imade ipak — hvala Bogu — najviše. Učinit ćete neke službene posjete kano dostojanstvenik, a onda ne treba Vam se miješati u tih krugovih. Mi nismo nakanili učiniti Bog zna kakovu svečanost, već primjerenu i skromnu, jer važnost događaja ne visi o buci. Upravo to, kada ne biste došli, smatralo bi se nekom nepojmljivom demonstracijom. Taj kulturni akt upliva na politiku, ali stoji mnogo više nad njom. Samo glede vremena bit će promjena. Nadali smo se, da će sve gotovo biti u svibnju; ali sada se vidi, da ne će do srpnja, jer slikanje ne može dotle gotovo biti, a nije sile otvoriti prije, negoli bude sve u redu. Prije smo dakle mislili, da biste se mogli vratiti iz Rima u Zagreb, ovdje biti kod otvorenja, pak onda u Đakovu. Sada pako možemo otvorenje tako udesiti, da se prisloni na Vaš put na Bled ili u Rogatac. U ostalom to visi o Vašoj volji. Ali podnipošto ne činite toga, da ne biste došli. Prijatelji naroda jesu i naši prijatelji; za ostale pako nas nije briga.

Veoma žalim, što mi ne će biti moguće pratiti Vas u Rim. S jedne strane želim se pričuvati na dulji put u Rusiju, koji bi, ako ne bude nepredviđene zapreke, rado u kolovozu preduzeti; s druge strane moja je prisutnost ovdje sada upravo nužna, te se bojim, da bi poslovi, i uz kraću odsutnost zapeli. Osim toga ne vidim, da bi moja prisutnost u Rimu u ičem ili nužna ili korisna bila, jer ćete Vi svojim ugledom sve urediti, što se dade urediti. Kada bi mogao ići, ja bi išao jedino da Vas pratim te da Vam bude ljepše na putu. Ali iz onih razloga izvolite me taj put ispričati. Piše mi otac Pierling iz Pariza, da je pitanje o slovenskoj liturgiji odgođeno, a to znajući i otac Martinov, odbio je poziv za dotični zbor. I ja mislim, da se u Rimu ne će usuditi dirnuti u sadanjih okolnostih pitanje, proti kojemu su skoro sve vlade. Ne znam, jeda li Vam je Posilović pisao, da i on ide poslije Uskrsa u Rim. On se raduje, što ćete se ovdje sastati. On misli radi svoje dijeceze potaknuti pitanje o novom izdanju slovenskih liturgičkih knjiga. Kada sam mu naše nazore razložio, posvema ih prihvati. Posilović će dakle *ex professo* o tom pitanju raditi. Što se zavoda svetojeronimskoga tiče, mi se posvema slažemo u tom, da se odbije svaka pripomoć i svaki upliv austro-ugarske vlade. Zavod naš može stajati na svojih nogu, a to je za nj sreća; samo neka budu ljudi.

Pilarov asistent Dr. Kramberger Gorjanović[1] nakanio je poslati Vam svoja djela. Mlad čovjek, ali trudoljubiv. Pohvalite ga u odgovoru, da se pobudi još više na radnju. Toga imade i onako kod nas malo. Upravili smo ovih dana na vladu predstavku za dozvolu književničkoga kongresa god. 1885. Vidit ćemo, što će odgovoriti. Ja sam sastavio predstavku tako, da kada bi uskratila dozvolu, bio bi velik skandal. Tada bi sve to iznio na javnost.

Naši i ugarski Srbi dakle su položili oružje.[2] Nepojmljivo! Polita nije bilo u peštanskoj konferenciji. *Signum temporis.*

Zaključujem moleći Vas za slijedeće: a) da me izvinite, što Vas ne mogu pratiti u Rim; b) da na svaki način dođete na otvorenje Galerije. Vrijeme ćemo odrediti sporazumno s Vami.

Ako prije Uskrsa ne bi Vam pisao, želim Vam sretne blagdane uskrsne. Hristos vъskrs! Ne zdvajajmo, uskrsnuti će kada tada i naš narod, koji sada trpi muku, da si zasluži uskrsnuće. Podnosimo i njegove mane, samo da ih uzmognemo izvidati. A uvjeren sam, da ćete potresnu kušnju strpljivo podnesti. Vaše preuzvišenosti sluga

U Zagrebu 3. travnja 1884. Fr. Rački.

[1] Dr. Dragutin Kramberger-Gorjanović (* 1856), docnije profesor zagrebačkoga univerziteta i pravi član Jugoslavenske akademije.

[2] Dne 25. marta sastali su se predstavnici Srba iz Ugarske i Hrvatske na dogovor zbog idućih izbora za ugarski i hrvatski sabor. Potom je zbor donio — među drugima — i ova: zaključak: „Stojeći na zemljištu XII zak. čl. od 1867 (= austro-ugar. Nagoda), a zadahnuti patriotskim duhom kao ustavni ugarski državljani, radit će Srbi zajednički sa ostalim građanima ove zemlje po suvremenim načelima na tome, da se ugarska država u svakom pogledu razvija i ojača, da time do općeg blagostanja dospije.“ Na zboru se u ime Srba iz Hrvatske i Slavonije s tim zaključkom izjavio solidarnim Dr. Vasa Đurđević iz Osijeka.

820.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 10. apr. 1884.

Dragi moj brate u Isusu!

Hvala Vam na lijepomu pismu, kog mi onomad poslaste. Ja ću dakle u ime božije doći na svečanost otvorenja Galerije. Pravo imate, da stvar obavimo svečano i veselo doduše, ali među sobom, da nikomu povoda ne dademo, da na nas navali.

Ja odavle polazim oko 19. ili 20. o. mj., a ostajem u Gorici dva tri dana i toliko u Florenci. U Rimu pako jedno 15 dana, il kako već bude nužde. Biskup mi je senjski pisao. Vrlo mi je drago, da ćemo se u Rimu sastati. Uvjeren sam, da se u svih naših stvarih bratski slažemo i da ćemo u Rimu složno govoriti i raditi.

Narod nam je u vrlo opasnom položaju. Srbi su nam krvavi neprijatelji. Dobro je rekao — mislim Marković[1] — da dočim se mi ljuto borimo prot Madžara, Srbin brat iza leđa na nas navaljuje. Pak da bi to barem bilo njemu

na uhar, nego bi mogao onaj grob, kog Srbi nama kopaju, ujedno i njih pokopati! Već o tomu i vanjske novine pišu, to jest, kako su se Srbi sa Madžari spojili, samo da nas utuku. To je glavna narav i glavna svrha njihove pomirbe sa Madžari. Ufajmo se u Boga, i nikad duhom ne klonimo.

Sretan Vam, brate, Uskrs. Da Bog da dočekali bar Vi Uskrs naroda našega, kad ga ja već dočekati ne ću.

Eksban Pejačević upustio se sa mnom u dopisivanje glede željeznice Budim, Dombovár, Lörinc, koju bi Madžari rado protegnuli preko Miholjca, Našica, Đakova do Vrpolja. Barem je dobio odgovore, kako valja. Poslat ću ih Kosti, koji nek Vam ih priopći. Što put i t. d.

10. travnja 1884. Strossmayer.

[1] Profesor, pjesnik i hrvatski političar Dr. Franjo Marković.

821.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 16. apr. 1884.

Preuzvišeni gospodine!

Vaše pismo od 10. t. mj. obradova me, što ste odlučili prisustvovati otvorenju Galerije, koje ću dogovorno s Vami tako udesiti, kako bude Vam udobno. Vjerujte, da će se svi radovati Vašoj prisutnosti. I ja priznajem, da je naše javno stanje traljavo i da bi moglo biti bolje, kada bi naša inteligencija bila značajnija. Puk nam je dobar, ako i neuk; ali vođe su svakojaki. Međutim veliko pitanje slavensko koraca naprijed, ako se i kadšto pričinja, da zapinje, a naše nije od njega odijeljeno. Ne smijemo pasti u pesimizam, jer bi to bio početak propasti zbiljne. Kroz sve neprilike protiskujmo se naprijed. Raznarođenja, a najpače madžarizacije, nemamo se bojati. Što su vijekovi zanemarili, ne može jedno koljeno popraviti. Mi smo, hvala Bogu, ipak nešto učinili.

U Rimu, molim Vas, osobito stavite Svetoj stolici na srce, da kod imenovanja imenito potvrde biskupa, za biskupije katoličkih Slavena osobito paze, da dotični biskup bar pozna potpunoma jezik biskupljana u govoru i pismu. Inače izgubit će Sveta Stolica kod katoličkih Slavena svako pouzdanje. Dosada se je u tom dosta griješilo, neka se u buduće više ne griješi. Kod popunjivanja puljske stolice u Istri pokazat će Sveta Stolica, je li shvaća pitanje slavensko. U Beču vidi se, da šeprtljaju. Čini se, da su u zabuni. Biskup tršćanski Glavina i onako odstupi od staze utrvene Dobrilom. Bit će Vam poznato, da je glavnicu, koju je Dobrila velikom mukom sabrao bio za sjemenište dječačko, u kojem bi se odgajala siromašna istarska djeca hrvatska, obratio baš u protivnu svrhu. Sada neka dođe još Talijan ili Nijemac u Poreč!!

Glede liturgičkih knjiga i glede Sv. Jeronima pisao sam Črnčiću uz molbu, da Vam ono pročita i tako dozove u pamet, što smo i onako češće raspravljali.

Želim Vam sretan put i povratak. Ako bi u Rimu doznali što zanimiva, molim, da me ukratko obavijestite. Ne zaboravite posjetiti rusko poslanstvo. Čini mi se, da je Butenev još u Rimu.

Kako je sada lasniji ulaz u vatikanski arhiv, izvolite kojemu od naših, Črnčiću ili Frischu, put prokrčiti. Akademija pripravlja sada građu za *„Codex diplomaticus“* te bi joj vrlo dobro došlo, da se s jedne strane pregleda arhiv, a s druge izdanja Theinerova prispodobe s originali. Pisao sam Črnčiću. Ako ne bi mogao ili htjeo preuzeti taj posao koji od naših, našao bi se i vješt prepisač. Vi samo da preporučite Svetom Ocu i dotičnomu kardinalu. Madžari rade te bi nam mogli pokvariti. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 16. travnja 1884. Fr. Rački.

822.

Strossmayer Račkomu.

Gorica, 24. apr. 1884.

Dragi moj brate i prijatelju!

Evo me dva dana u Gorici kod mojih.

Pohodio sam Zorna.[1] To Vam je čovjek rođen od slavjanskih roditelja. Švabi ga „Cornom“ prozvali, dočim je pravi Zoren ili Zoran. Sve mu je obličje slavjansko. Ali Vam je to čovjek austrijske tako zvane narodnosti, to jest: kako vlada želi. A budući da je vlada prot Slavjanom, on ako možebit u duši svojoj i nije prot Slavjanom, nije ni za njih, to jest naginje ovd na švapsku i talijansku. Veli mi, da je šestoricu kandidirao — tri Talijana a tri Slavjana — za „Porječje“, a da vlada nipošto ne će Slavjana. I on sam izlanu se preda mnom, da je i on za Talijana, jer da je u porečkoj biskupiji dvije trećine Talijanaca. Kad mu pako ja odvratih, da ja to ne vjerujem, on mi sa svom odlučnosti to i opet potvrdi. On je pozvan u Rim i možete si lako misliti, što će govoriti, prem je čovjek po naravi mekan. Čini se ko da sam ga uvjerio, da je politika vladina luda, ne samo pod crkvenim nego i pod političkim vidom. Molim Vas dakle, brate, budući da su Vami poznatiji statistički odnošaji, pišite mi, čim prije u Rim *(Hotel Rome)*: jel' istina, da je u porečkoj biskupiji dvije trećine Talijana i kako ti odnošaji stoje. Sto put i t. d.

24. apr. 1884. u Gorici. Biskup.

[1] Tadanji knez-nadbiskup u Gorici.

823.

Strossmayer Račkomu.

Gorica, 27. apr. 1884.

Dragi moj brate!

Evo Vam odavle još jedno pismo. Obolio sam bio u prošli petak. Otvorila mi se utroba pak nisam smio putovati u subotu. Odavle ću dakle u Florencu istom, ako Bog da, sutra. Prispjet ću pako u Rim prvih dana maja mjeseca.

Povod pako, zašt Vam još jednom pišem odavle, jest: brat Kosto priopćio mi je najnoviju naredbu naše vlade, kojom — indirektnim barem načinom — kod nas uvađaju kršćansko-židovske ženidbe, jer po toj lakoumnoj i za našu zemlju sramotnoj naredbi može muž kršćanski, kad se u kakvu židovku — kô David u Urijinu ženu — zagleda, oprostiti se svoje žene i svoje djece, ter otići u Beč, poprimiti židovsku vjeru i vrativ se legitimno se vjenčati sa židovkom. Isto to valja i protivno o ženi kršćanskoj.[1]

Ovaj indirektni način židsko-kršćanskih ženidaba ima — ako je moguće — još nešto gnusnijega i odurnijega u sebi nego onaj, kog su u Pešti uvesti htjeli. Po momu čvrstomu uvjerenju sva ta stvar dolazi iz Pešte i inspirirana je po framasoni i po Židovi, koji bi rad svaki dan ponoviti događaj gore Kalvarije, to jest: svaki dan Isusa na križ pribiti usred kršćanskih naroda; pače — o sramote i grehote — sudjelovanjem kršćanskim! Ta naredba naše vlade vječita je njezina sramota i znak bezdvojbeni, da je ona puko oruđe u ruku peštanske gospode; ali je ujedno ta naredba velika sramota za kardinala arcibiskupa, koji tu vladu podupire, a koja se je usudila njemu u lice baciti taku naredbu, kano očevidni žig, da i on to odobrava, ili barem da se tomu ne opire. Ja sam stvar tako predstavio odavle nunciju bečkomu, a tako ću je predstaviti i u Rimu. Rad bi međutim znao, što se o tomu veli i sudi u Zagrebu. Kako se je došlo do slične naredbe i da li se uviđa, da je to ne samo nečuvena uvreda svete vjere i crkve katoličke, nego i fundamentalnih naših ustavnih zakona, dočim se mimoišav sabor i Krunu, tako supstancijalna promjena u pravnom redu našemu uvađa putem administrativnim. Kako je moguće, da je Vončina u to privolio?

Drugo je dakako pitanje, što se ima učiniti, da se tolika ljaga i tolika šteta od zemlje i naroda odvrati? Najbolje bi dašto bilo, da vlada sama tu naredbu opozove. To bi joj na čast i poštenje služilo; ali se tomu nije nadati. Što dakle? Meni je jasno, da bi mi svi katolički biskupi korporativno morali prosvjedovati i lijekove prot toj pošasti označiti. Ja ću o tomu u Rimu govoriti. Samo se pako po sebi razumije, da ako nijedan ništa o tomu učiniti ne bi htio, da ću ja sve ono učiniti, što mi svijest i zvanje moje nalaže i do čega moje znanje dosiže. Ali ni tim se ne će stvar odlučiti, jer ne vjerujem, da bi Kruna u današnjih okolnostih htjela — makar se mi svi biskupi na nju molbeno obratili — u toj stvari posredovati. Ta zna se, da se Kruna žalibože onomad u toj stvari sa Tiszom solidarnom proglasila.[2] Ne ostaje dakle po

momu mnijenju drugo, van da se sabor zbog pozlijeđenih fundamentalnih svojih i Krune prava odluči tu naredbu uništiti i vladu prisiliti, da ju opozove. U tomu pako slučaju imali bi i mi svi biskupi i svećenici sabora prisustvovati. Je li izgleda, da bi ovaj put taj način uspješan bio? Molim Vas porazgovorite se sa dobrim Kostom i pišite mi, što o svemu tomu mislite. U povoljnih okolnostih možebit da Bog dragi ovu nepogodu i sramotu obrati u sredstvo, kojim se sadašnji sistem iliti jaram slabi i uništuje.

Poslije neg sam prvo pismo i Vami i Kosti pisao, proštio sam ono, što — mislim — Mazzura o tomu u „Pozoru" piše. Dobro je, ali nije potpuno pisano. Jedino mi se ne dopada, što tobož u ime nekoga ludoga liberalizma u izgled stavlja, da bi se legitimnim putem do slobodoumnijih odluka doći moglo. To slobodoumlje bila bi naša sramota i naš nesnošljivi jaram. Madžari žele, da mi sluge i sužnji njihovi prvi uvedemo židovsko-kršćanski brak, pak bi onda oni slijedili, jer bi i Kruni i Zemlji rekli: što ti prljavi Hrvati imaju, kako bi se nami, za gospodstvo stvorenim, odreći moglo? Sto hiljada put i t. d.

27. aprila 1884. u Gorici. Biskup.

[1] Naredba hrvatske vlade od 4. aprila 1884. kaže: „da državna vlast u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, obzirom na zak. čl. od 21. listopada 1873., kojim je ustanovljena ravnopravnost Izraelićana sa sljedbenici ostalih zakonom priznatih vjeroispovjesti, te kojim su u § 2. ukinuti svi toj ravnopravnosti protivni propisi, ne stavlja zapreka na prelazu sa kršćanstva na mozaičku vjeru", onda da ženidbu među takovim otpadnici sklopljenu „po propisih opć. građan. zakonika smatra dopustivom i valjanom, u koliko joj na putu ne stoji kakova zakonska zapreka".

[2] O tome gl. gore str. 111 bilj. 2.

824.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 3. maja 1884.

Preuzvišeni gospodine!

Držeći za stalno, da ste prispjeli u Rim, odgovaram Vam na Vaša gorička pisma od 24. i 27. pr. mj.

U prilogu šaljem Vam nacrt o etnografskih odnošaji porečko-puljske biskupije. Gdje imade 38 hrvatskih župa, a 20 talijanskih, ispremiješanih s Hrvati, ne bi smio biti biskup, koji ne govori hrvatski i koji ne ljubi velikoga dijela svoje pastve. Za gradove Pulj (Pola), Rovinj, Poreč i t. d., koji su zabilježeni kano talijanski, dat će Vam obavijest kanonik Karabaić. Ele, bilo kako mu drago, možete Svetoj Stolici posvema kategorički izjaviti, da će među Hrvati u Istri i drugdje neugodan utisak učiniti, ako bi ona potvrdila za biskupa čovjeka, koji nije hrvaštini potpunoma vješt u govoru i pismu, i koji ne bi Hrvatom bio sklon toliko, koliko i Talijanom. Neka nas Sveta Stolica ne smatra inferiornom rasom. Inače što vrijedi zanos za Slavenstvo u okružnici *Grande munus*, ako se u konkretnih slučajevih pusti gaziti Slavenstvo.

Vlada je izdala onu naredbu povodom jednoga upita sa strane varaždinskoga rabina na temelju pravnoga mnijenja, koje joj je podneslo naše državno nadodvjetništvo.[1] Ovo je pako zavelo vladu krivo tumačeći zakon o ravnopravnosti, kano da se ovim dokidaju svi postojali međuvjerski odnošaji, kojimi se ravnopravnoj vjeri kakova stega namitala. Govorio sam s Vončinom, koji bijaše onako osvjedočen kao i pravoslovci državnoga nadodvjetništva. On me je uvjeravao, da se nije htjelo vrijeđati katoličku crkvu i da su izdali naredbu *bona fide*. Pokle ga osvjedočih o krivom tumačenju, upita me: „Što dakle da vlada učini?“ Odgovorih: „Imade opozvati naredbu“, na što se on izjavi pripravnim. Međutim sam bio u našem duhovnom stolu učinio predlog, da se vlada upita, jeda li je zbilja onakovu naredbu izdala i u takovu slučaju neka ju duhovnom stolu priopći. Predlog je primljen. Našto je nadbiskup pozvao Vončinu i pošto je ovaj postanak naredbe onako razložio, kano što i meni, obeća priopćiti je duhovnom stolu. To je već učinjeno. Nadbiskup me umoli, da sastavim predstavku na vladu, koje će zahtjev biti, da se zaište opozov. Predstavku izrađujem upravo sada. Ali ja ću još — kano *defensor matrimonii* — postupati na uništenje ženidbe jur sklopljene. Kada bi bili naišli na otpor, bio bi predložio, da se pozovu i ostali hrvatsko-slavonski biskupi, pak da kolektivno postupaju. Tako ne će biti potrebito. Budite dakle umireni s te strane. Naredbi je dakle izvor neznanje i lakoumnost — i ništa drugo.

Glede našega Zbora i Kaptola u Rimu znate moje mnijenje, a pisah u tom smislu i Črnčiću. Ne zaboravite ukloniti našim zapreke u vatikanski arhiv, ako ih imade.

Barčić je u svojem u Bakru izlazećem „*Quarnero*“ udario na „Slobodu“, koja se blatom nabacuje na naše ljude i zavode. Imenito spomenu, da bi svi Hrvati bez obzira na političke stranke imali štovati Vas kano velikoga dobrotvora narodnoga. Dobra lekcija Starčevićevim intransigentom. Pripravlja se u stranci scisija, a bila bi sreća, da Starčević bude izoliran. I Folnegovića su dezavuirali. Od umjerenijih elemenata „Stranke prava“ i od „Neodvisne stranke“ dala bi se sastaviti pametna opozicija.

Gđa. Dežmanka pripovijeda mi, da joj se ne šalje Vašom dobrotom odredena joj potpora, otkada je Kosanović prestao biti blagajnikom. Ona se ne usudi pisati Vam, te me je za posredovanje zamolila. Preporučam Vam dakle, da izvolite izdati shodan naputak na svoju vlastelinsku blagajnu.

Sutra počima slikanje u našoj akademičkoj kući. Skele za slike jesu gotove, te će Kršnjavi započeti slike namještati. Ali slikanje jedva će biti gotovo do srpnja, te sada uviđam, da će svečanost otvorenja jedva prije listopada biti moguća.

Molim, da se s Parčićem porazgovorite glede štampanja slavenskoga Misala.

Pozdravljam presv. biskupa Posilovića, ako je u Rimu, onda naše kod Sv. Jeronima. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 3. svibnja 1884. Fr. Rački.

Prilog.

Biskupija porečka i puljska po narodnosti.

(Broj pučanstva naznačen po šematizmu 1884.).

Župe	Talijani	Hrvati
I. Dekanat porečki.		
1. Poreč (grad)	3 623	—
2 Torre	—	1.197
3. Nova vas	—	942
4. Sbandati	—	646
5. Foscolino	—	331
6. Orsera	1.105	—
7. Fontane	340(?)	—
8. Gradina	—	405
9. Mompaderno	—	742
10. Sv. Lovreč	—	1.220
	5 068	5.483
II. Dekanat Rovinjski.		
1. Rovinj (grad)	11.746	—
2. Valle	1.858	—
	13.604	—
III. Dek. kanfanarski.		
1. Canfanaro	—	2.080
2. S. Vincenti	3.042	—
3. Villa di Rovigno	607	—
	3.649	2.080
IV. Dek. motovunski.		
1. Motovun (Montona)	2.498	—
2. Caldier	—	266
3. Caroiba	—	455
4. Novaki	—	656
5. Racatole	—	281
6. S. Vitale	—	619
7. Montreo	—	341
8. S. Ivan de Sterna	—	1.028
9. Višinjan	1.419	—
10. Bačva	—	410
11. S. Domenica	—	411
12. Visinada	1.952	—
13. Castelier	—	854
	5.869	5.321

Župe	Talijani	Hrvati
V. Dekanat puljski.		
1. Pulj (Pola)	18.456	—
2. Promontore	—	1.109
3. Pomer	—	296
4. Medolin	—	944
5. Lisignano	553	—
6. Sissano	680	—
7. Altura (Gorica)	—	641
8. Montichio	—	138
9. Lavarigo	—	163
10. Galesano	245	—
11. Stignano	212	—
	20.146	3.291
VI Dek. dignanski.		
1. Dignano	5.190	—
2. Juršić	—	814
3. Barbana	814	—
4 Saini	—	479
5. Pogliana	—	1.445
6. B.M.V. de Salute	—	503
7. Filippano	—	1.152
8. Castelnuovo	—	672
9. Mornovano (?)	—	1.211
10. Marzana	—	824
11. Cavrano	—	232
12. Fasana	675	—
	6.679	7.332
VII. Dekan. labinski.		
1. Labin (Albona)	2.275	—
2. Fianona	800	972
3. S. Domenica	—	1.913
4. S. Martin	—	2.275
5. S. Lovrač in Preduberc	—	1.233
6. S. Lucia in Ščitava	—	1.265
	3.075	7.658

Župe talijanske: 20; župe hrvatske 38. Žitelji talijanski 58.505; hrvatski 31.165.

Ali ovo razmjerje ne će odgovarati istini, jer su gradovi i mjesta: Pulj, Poreč, Motovun i t. d. ubrojeni među Talijane, dočim imade ondje dosta Hrvata.

Nadalje kod župa nije razlika učinjena među župnim i podružnim mjestom. Tim će pako broj hrvatskoga pučanstva znatno narasti.

Ne imajući pri ruci posebnoga popisa Istre od god. 1880. s obzirom na etnografske odnošaje, upotrebio sam zemljovid, koji je Czörnigu služio za temelj. Po tom potanko izrađenom zemljovidu spada k talijanskoj narodnosti zapadni primorski dio Istre od potoka Quieta do Valle di Verula, onda jugoistočni komadić od Porto Balo do Lisignana. Ali istočno primorje s cijelom nutarnjosti jest hrvatsko, tako da hrvatsko zemljište u porečko-puljskoj biskupiji jest daleko veće od talijanskoga, kano što potvrđuje također broj hrvatskih naprama talijanskim župam. Što je Talijana ili bolje talijanski govorećih Istrana razmjerno mnogo, uzrok je, što su oni pretežni u dvih većih gradovih: Pulju i Rovinju, i što uopće gospoduju u većih mjestih. Nije ni čudo, ako se prošlost nesretne Istre promisli.

Inače u svojkolikoj Istri imade 144.158, to jest 61% Hrvata, a 98.660, to jest 38% Talijana. Ovdje nisu uzeti u račun kvarnerski otoci, koji čine za Hrvate još povoljnije razmjerje.

Potanje obavijesti glede pučanstva u gradovih, koji su ovdje talijanskimi smatrani, može dati kanonik Karabaić.

[1] Te je godine 1884. državno nadodvjetništvo vodio Koloman Egersdorfer.

825.

Strossmayer Račkomu.

[Gorica], 1. juna 1884.

Dragi moj brate i prijatelju!

Nemam kad pisati Vam. Pišem Vam dakle odavle samo dvije riječi. Odilazim iz Gorice od mojih u utorak[1] i taj dan prispjevam u Nove Dvore k Đuri Jelačiću, gdje ostajem do srijede poslije podne. U srijedu odilazim u Sisak, da u četvrtak dalje otputujem i u petak kući dospijem. Kad bi moguće bilo, da i Vi dođete k Đuri, bilo bi mi drago. Mogli bi tim načinom porazgovoriti se pobliže o raznih stvari. Ako to ne bude moguće, a Vi me dočekajte na kolodvoru, pak se pridružite meni do Siska. Ako i to ne bude moguće, a mi ćemo se pismeno porazgovoriti. Početkom sam imao namjeru jedan il dva dana probaviti kod Vas u Zagrebu, ali sam od toga odustao čuvši, da se sabor četvrtoga sastaje. Rado bi bio s Vami i s Vončinom govorio o ludoj i sramotnoj naredbi glede židskih ženidaba. Ja ne vjerujem, da će ju vlada opozvati, jer je moje uvjerenje, da vlada stoji pod pritiskom madžarskim. Ja ću se, kako se kući povratim, upitati kod kardinala,[2] što je u tomu obziru učinjeno, ter ću za solidarno episkopata našega postupanje biti.

Za Kršnjavija sam u Rimu učinio sve, što je želio. Mislim, da će se glede njegova odlikovanja ipak upitati kardinal. Sa bratskom ljubavlju i t. d.

1. juna 1884. Strossmayer.

[1] 3. juna.

[2] Zagrebačkoga nadbiskupa Mihalovića.

826.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 14. juna 1884.

Preuzvišeni gospodine!

Prije svega izrazujem svoju radost, što ste se sretno kući vratili.

Prekojučer pitao me je kardinal, jeste li već došli u Đakovo. To doznavši upita me, ne bi li dobro bilo, da Vam priopći našu remonstraciju na vladu glede poznate njezine naredbe, a da je on to mislio odmah u početku, ali da je znao, da ste upravo u onaj čas krenuli put Rima. Kada ja odvratih, da bi to ne samo dobro nego i potrebito bilo, onda me zamoli, neka sastavim pismo na Vas i na biskupe senjskoga i križevačkoga. To sam ja već danas učinio. Bit ćete indi pozvani, da se očitujete, jeda li usvajate rečenu remonstraciju; nadalje spomenut će, da će Vam priopćiti odgovor vladin. Ako li pako ne bi taj glasio, da je opozvala onu naredbu, tada da će hrvatsko-slavonski episkopat dogovoriti o daljem zajedničkom koraku.

Ja sam međutim, nemogući se radi saborovanja sastati lično s Vončinom, ovomu pisao, da ako skoro ne opozovne vlada naredbu, da će s jedne strane slijediti u saboru interpelacija (a tu sprema Neodvisna narodna stranka), a s druge postupat će episkopat solidarno. Prem nisam dobio odgovora, čujem, da je vladi mila interpelacija, pak da će odgovoriti, da je ona onako bila shvatila zakon o ravnopravnosti Izraelićana, ali da se je sada, uslijed remonstracije duhovnoga stola, o protivnom obavijestila; stoga da stavlja onu naredbu izvan kreposti. Ele, bilo kako mu drago, stvar ne smije zaspati.

Dobili smo 1.000 for. za uređenje Galerije, a druga 1.000 for. je obećana. Hvala Bogu, tako će se Akademija nekako iskopati, jer će uređenje prostorija, skela i t. d. za Galeriju, nadalje dekoracija stajati preko 6.000 for.

Upravo danas primih pismo od Cepelića ujedno s iskazom franceskih knjiga, koje smo primili. To su krasna djela, koja će s vremenom naši pravoslovci marljivo učiti. Hvala Vam!

Glede Kranjčevića[1] učinit ću kako želite. Zasada mu savjetovah, da se u Senju kod roditelja pripravi za ispit zrelosti. Preporučih i Vončini, da mu dade dozvolu za ispit. Dat ću mu Vašu potporu.

Čini mi se, da sam Vam u Rim pisao, što me je molila udova Dežmanka. Izvolite samo naložiti svojemu ravnatelju ili blagajniku, da šalje običnu godišnju potporu, kano što ju je pošiljao pređašnji blagajnik. Ja odvraćam ljude, koji k meni dolaze, te bi se rado obratili na Vas, govoreći, da ste se s crkvom istrošili — kano što je istina — pak da Vam sada i potres nanese nov trošak. Na svećenička vrata sve kuca. Tako je i meni i svima nama.

Ovih dana smo vijećali u Kaptolu, kako da se namaknu sredstva za buduće građevne troškove prvostolne crkve. Uz ostalo je na moj predlog primljeno, da pošto je po kanonih u prvom redu (poslije crkvene blagajne) dužan biskup podmiriti izdatke za restauraciju stolne crkve, svoje zaručnice,

neka se umoli nadbiskup, da naznači stalnu godišnju svotu, koju će u to ime davati. Onda će i Kaptol. Vidit ćemo! Ob ostalih drugi put. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu, 14. lipnja 1884. Fr. Rački.

[1] Silvije Kranjčević (* 1865 † 1908), hrvatski pjesnik.

827.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 17. juna 1884.

Dragi moj brate i prijatelju!

Jučerašnji list Vaš obradovao me je, jer — ko što znate — i ja živo želim, da u ovo opasno za Crkvu i vjeru doba solidarno postupamo. Pače, ja sam jedan dan upravo prije Vašega lista pisao kardinalu i razložio opširno po svomu shvaćanju stvar, umoliv ga, da ako sam ne uspije, nas sve na solidarno postupanje pozove. Slažemo se dakle u bitnosti; nadam se, da ćemo se i u spisu, kog valja solidarno potpisati, složiti. Ne dvojim, da će Vam kardinal moj spis priopćiti. Ja sam predmnijevao, da će kardinal moj spis privatnim načinom dati Vončini, da ga čita. Ja Vončinu ne dokučujem. Čovjek veli, da je katolik, a ovamo ruku pruža, da se kršćanstvo utamani i da se Crkva i njezino pravo sasvim zanemari. Ja ću međutim, dok živ budem, svoju dužnost koliko mogu svjesnije izvršiti.

Dobit ćete iz Rima sanduk od Minghettija, u kome će biti dva anđela oštećena iz XVI. vijeka. Jedan je posve oštećen.[1] Ja sam za ta dva anđela dao 350 lira, ne zato što bi to vrijedili, nego samo zato, da se Minghettiju odužim, koji mi je jedamput poklonio sliku, koja duplo vrijedi, to jest *bozzetto*[2] (slike) sv. Cecilije, koja se u nekoj boloneškoj crkvi nalazi i to od Franceska Francie.[3] Doći ćeju još s vremenom i slike nekoje stare, a možebit i nova jedna od staroga Seitza.

Drago mi je, da su knjige došle. Knjige, osobito od Le Plaiy-a, su od neizmjerne važnosti. To je najoriginalniji ekonom i sociolog našega vremena.

Glede Dežmanke učinio sam naredbu. Glede stipendija moramo štedno postupati, jer imam nakanu odmah se baviti sa seminarijem *puerorum*. O tomu ćemo opširno drugi put.

U Rimu i u Beču podigla se u najnovije vrijeme graja na mene, da vladu kod Svete Stolice osvađujem. Sjećate se, što sam već pisao o Fraknói-u.[4] Sad su iz Beča poslali paroka i kanonika Marschalla,[5] da moje djelovanje osujeti, a i Bog zna, što još isprosi. Prije polaska svoga u Rim bio je i u Pešti, da primi instrukciju. Ja ću o tomu pisati kolik sutra nunciju. Novine govore, da je Haynald[6] prigodom izbora,[7] gulaša radi, dispensovao od posta u petak. Ne vjerujem to; dost je i onako škandala, što biskupi katolički mogu taku vladu sa njenom kalvinskom glavom[8] podupirati. U Pešti kane — ko što mi je Fraknói na putu pripovijedao — skloniti Haynalda, da stalno prebiva

u Rimu, i to zato poglavito, da moj upliv osujeti. Ja sam sprdnje radi pred Fraknojem to odobrio, pače rekao, u današnjih okolnostih lako može Haynald bivši u Rimu postati papom. Kolika sreća za Madžare! Lako da će Marschall u ime dvora, s kojim na dobroj nozi stoji, i u ime Madžara o tomu u Rimu raditi. Sto i sto put i t. d.

17. juna 1884. Biskup.

„Srijemski Hrvat" jenja i ja mislim, da ne će prejenjati.

Zbilja! Črnčić se tuži, da mu šaljete akademičke knjige u zamotku ter mora platiti toliko poštarine, koliko knjige same vrijede; u *kreuzbandu* šaljite. Tim se mnogo manje plaća. Kaže, da Vam je jednom o tomu pisao, al zabadava. Zato je mene molio, da Vam o tomu pišem. Nadalje pisao sam biskupu Posiloviću zbog Misala. Na slavu će mu biti, ako tu stvar privede kod sebe na kanoničku staru formu. Pišite mu i Vi o tomu. Ja ovako umujem: ja mogu zajamčiti u svojoj biskupiji 100 egzemplara. Posilović 100 u svojoj, u Dalmaciji i po otocima 100, a učeni svijet za biblioteke i t. d. 100; to su 400 do 500 egzemplara. 10 for. egzemplar, eto 4 do 5 hiljada for. Propaganda će, imajući od nas tu garanciju, svojim troškom tiskati taj Misal. Što Vi velite na to? Valja se što prije odlučiti, da pišemo Parčiću, da počne tiskati.

[1] O tome up. katalog Strossmayerove galerije br. 6. i 7.

[2] bozzetto tal. = nacrt (slikarski tehnički izraz).

[3] Francesco Baibolini nazvan Francia (* 1450 † 1517), slikar bolonjske škole. Katalog Strossmayerove galerije kaže, da je ta slika načinjena „po načinu" toga slikara (br. 100).

[4] Biskup Vilmoš Fraknói († 1924), madžarski historik.

[5] Gottfried Marschall, bečki kanonik i župnik Votivne crkve, veoma uticajna ličnost na bečkom dvoru.

[6] O kaločkom nadbiskupu Haynaldu up. knj. I, indeks s. v.

[7] Madžarski saborski izbori opravljeni su oko 20. juna.

[8] Kolomann Tisza bio je kalvin.

828.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 29. juna 1884.

Preuzvišeni gospodine!

Imam odgovoriti na dva Vaša pisma, naime od 17. i 26. t. mj.[1]

Kada sam sastavljao remonstraciju na vladu, hotomice sam se ograničio na stanovište čisto juridičko, želeći upravo odavle pobiti vladinu naredbu, koja počiva na krivo shvaćenom zakonu o ravnopravnosti Izraelićana. Nisam dakle htjeo upuštati se u dokazivanje, kako je načelo o prelazu iz kršćanstva na nekršćanstvo i o ženidbi među pokrštenom i nepokrštenom osobom pogibeljno po crkvu i državu. Ovo stanovište pridržimo si za drugi put, ako se dogodi, da vlada ne opozove naredbe. Međutim je Zorić stavio u saboru ovih dana

interpelaciju,[2] pak nam sada ne preostaje drugo nego počekati, što će vlada uraditi. Opozovne li, dobro; ako ne, onda neka se episkopat stavi na noge.

Vašega pisma nije mi još kardinal priopćio.

Sanduk sa slikami je došao, ali nisam ga još dao otvoriti, jer svaki dan očekujem povratak Kršnjavoga.

Črnčić ne zna, kako je pošiljanje stvari u Italiju skopčano s neprilikami i kako se ne može preuzeti odgovornost za poštarinu. Međutim zadovoljit će se njegovoj želji tako, da se ne će naznačiti na pošiljci cijena. Onda će platiti manje, ali je i manja sigurnost.

Ja mislim, da je Vaše mnijenje o izdanju Misala posve shodno. Jedina je poteškoća glede pisma. Kada bi rimska stolica riješila pitanje o jeziku liturgičkom u veliko za sve katoličke Slavene, tada bi se dala prirediti dva ili tri izdanja: a) jedno glagolicom; b) latinicom i glagolicom u dva stupca, ili c) samo latinicom. Jer onda bi prodaja u veliko bila osigurana. Ali u sadanjih okolnostih može se računati u veliko samo na senjsku i neke dalmatinske biskupije. Ove bi imale odlučiti, kojim pismom da se izda Misal, jeda li samo glagolicom ili glagolicom i latinicom u dva stupca. Ako samom glagolicom, bit će — bojim se — poraba otegoćena; za dva pako izdanja (glagolicom i latinicom) imade malo prodaje. Stoga možebit bi najbolje bilo, da se prvo izdanje priredi u dva stupca, kojih u jednom bio bi tekst s glagolicom, u drugom pako s latinicom. Knjiga bi dakako krupnija i nešto skuplja bila, ali za porabu prikladnija. Sada uz tako savršenu tiskariju dalo bi se oboje lijepo udesiti.

Kosto mi je priopćio Vaše pismo o makinacijah proti Slavenstvu. Mislim odatle nešto u „Pozoru“ priopćiti, čim dovršim članke o srpskom predlogu, koje sam od kluba Neodvisne narodne stranke ponukan napisao.[3] Upravo danas dobio sam iz Petrograda od Heesena pismo, u kojem se raduje, što ste u Rimu bili, pak nadodaje: *„Möge es ihm gelingen mit seinen Ratschlägen Gehör zu finden, trotz aller polnischen Lügen und Ränke“*. Tako piše on, gorljivi katolik. Mislim, da nema krivo. Malo ima Poljaka, koji naše pitanje shvaćaju, a mržnja proti Rusiji zaslijepi ih. Heesen piše zanimivo djelo. Slavenstvo napreduje, iako ne onom brzinom, kako bi naše rodoljublje želilo. Svuda se ipak budi i diže.

Marković je radi svojih riječi o banu pozvan po vladi na pismeno očitovanje.[4]

M(etel) Ožegović, bivši ovdje tih dana, pozdravlja Vas i dade pitati, jeste li primili njegovo pismo prije poduljega vremena. On je otišao u pohode k bratu u Krapinske Toplice,[5] pa će oko 7. srpnja doći na duže vrijeme u Varaždinske Toplice. Ostale novosti doznajete iz ovdješnjih novina. Izručujući se i t. d.

U Zagrebu 29. lipnja 1884. Fr. Rački.

[1] Pismo od 26. juna nije se našlo.

[2] Josip Zorić, narodni zastupnik za izborni kotar Sesvete, interpelirao je 25. juna.

[3] „Srpski predlog od 18. lipnja“, „Pozor“ br. 283—287.

[4] Prof. Franjo Marković kazao je u saborskoj sjednici 10. juna: „Iz izjave sa banske stolice, koju smo ovdje čuli, ja bih razabrao potvrdu onomu nazoru, koji je ovdje odmah kod nastupa preuzv. g. grofa Khuena Héderváryja s ove naše strane izjavljen, naime, da se nemamo nadati obezbjeđenju ustavnih zakona naše domovine“, a onda je to obrazložio.

[5] Gustav Ožegović bio je vlastelin u Klokovcu, dva kilometra od Krapinskih Toplica.

829.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 6. jula 1884.

Dragi moj brate!

Nemam pred očima Vaš posljednji list, zato navalice odgovaram.

Metelov list primio sam. Pozdravite ga lijepo. Čudo da Vončina ne opoziva naredbe. To je znak, da je moje prvobitno mnijenje istina. Ovih će dana dobiti i glede te i glede drugih nekih stvari od mene spis. Onda ću biti toga mnijenja, da još jedan put svi ukupno štogod učinimo, pak budući da to ne će mlogo hasniti, onda sam ujedno toga mnijenja, da svi, makar svaki svojim načinom, puk naš ozbiljno opomenemo, da se čuva onih pogibelji, koje danas svetoj vjeri prijete. Ja ću to od svoje strane sigurno učiniti.

Hoće l' kardinal, dvojim. Uopće je moje mnijenje, da kardinal za tu svu stvar u svojoj duši ništ ne mari, a što čini, čini, da općemu mnijenju u svećenstvu kako tako zadovolji. Da je u njega ozbiljne volje, vlada bi stvar opozvala; ali budući da vlada zna, kako š njime stoji, ona ostaje pri svomu. Možebit ju potajom kardinal podupire. Ali, molim Vas, zar se Vi ne sastajete s Vončinom? Što on na sve to veli? Ta on je početkom često k Vami dolazio i s Vami se posavjetovao. Kako sad?

Čujem, da je Papa obolio. Šteta bi bila, da sad podlegne. Ja sam ovo dana njemu poimence pisao o stvari crnogorskoj, kojoj — ja mislim — na putu stoji najviše Austrija. U tomu pismu sam mu svoje mnijenje izrekao i glede onoga brzojava u *„Popolo Romano“*, koji je *„Moniteur de Rome“* oprovrgao.[1] Preporučio sam Papi za biskupa antibarskoga onoga svećenika, kog bi naš dobri Kosto preporučio.

Ne bi l' Vi il Kosto mogli malo trknuti u Rogatac k meni. Kosto dašto mojim troškom. Heesen je dobar čovjek; velik državnik nije, košto žalibože u Rusiji neizmjerno malo, il možebit danas nimalo nemaju ljudi neobičnih, pravih državnika. Ko svagdje mediokriteti, i manje neg' mediokriteti. U tomu upravo najviše veličina Bismarckova stoji. Jedini je još Gladstone čovjek, ali u egipatskom pitanju nije sretan. Ovih dana mi je po Laveleye-u poručio, da bi rad bio sa mnom i poziva me, da dođem u London. Ako Bog da, učinit ću to na godinu.

Idete l' Vi i kad u Rusiju? Molim Vas lijepo, mislite malo o svečanosti milenarnoj na godinu u Moravskoj u Velehradu[2] i ujedno na blagoslov kapele sv. Cirila i Metoda u Rimu, i recite mi svoje mnijenje. Po momu mnijenju imao bi se u Zagrebu sastaviti jedan *comité* čim prije. Taj bi se *comité* imao

u sporazumljenje staviti sa onim *comitè*-om, koji u Moravskoj pripravlja milenarsku svečanost. Stvar je od velike za Slavjanstvo važnosti, da učinimo solidarnu veliku religioznu svečanost na godinu i da Velehrad spojimo sa Rusijom. To bi naše neprijatelje vele srdilo, a svijetu bi cijelomu dokumentiralo, da znademo biti s o l i d a r n i. Ja sam pripravan sa svoje strane sve, sve u tu svrhu učiniti. Ja sam u tom obziru jur pisao Sapiehi i Wurmu. Još nemam odgovora. Molim Vas govorite o tomu ozbiljno sa Kostom i Markovićem. Znam ja, da se nije dosele učinilo, što bi se moralo; ali činimo na Svetoga Oca i na vas svijet neku vrst svete presije. Senjski biskup Posilović, meni se čini, da posve ne dokučuje, kaku mu je s l a v n u u l o g u Bog u tomu obziru opredijelio, ali se u tu svrhu hoće mnogo pameti, a danas još više energije. Sto put i t. d.

6. jula 1884. Strossmayer.

[1] O tome up. iduće pismo Račkoga od 12. jula.

[2] Tisućgodišnjica smrti sv. Metodija († 6. apr. 885.). Tada se mislilo, da je nadbiskup sv. Metod stolovao u Velehradu.

830.

Rački Strossmayeru.

Z a g r e b, 12. j u l a 1884.

Preuzvišeni gospodine!

Na Vaše pismo od 6. t. mj. evo odgovora.

Odlučio sam još koji dan počekati, hoće li vlada odgovoriti na Zorićevu interpelaciju i što, jer se i onako sabor skoro odgađa. Ako ne odgovori, ili ako nedovoljno odgovori, onda ću u konsistoriju predložiti, da episkopat kolektivno zahtijeva opoziv naredbe. Međutim pišem Lehpameru,[1] neka me autentično obavijesti, jeda li je u Varaždinu na temelju one naredbe ženidba sklopljena, jer ću u tom slučaju kano *defensor matrimonii* zahtijevati istragu na uništenje takove ženidbe. Pošto se je čitalo, da se je takav slučaj kod Vas u Osijeku dogodio, mogli biste pozvati branitelja ženidbe, da to čini sa svoje strane. Pošto se po § 195. naputka imade odsuda priopćiti vladi, ova će viditi, kako se njezino djelo po crkvi odsuđuje. Ja z a s a d a drugoga puta ne znam.

Ovih dana nisam mogao biti s Vončinom, jer je on ujutro u saboru, a poslije podne teško ga je naći u uredu. Ali gledat ću, da se sutra sastanem. Ako budem doznao šta izvjesna, javit ću Vam.

Ob onom, što su pisali *„Moniteur de Rome“* i *„Popolo Romano“*, sastavio sam dopis iz Rima, koji je u „Pozoru“ štampan.[2] Prevesti iz *Moniteura* nisam htjeo radi Rusa i Srba. Nedavno je u Harkovu izašla knjižica *„Otvět avtora antiencikliku“* i t. d., gdje se odgovara na Vašu encikliku. Ne znam, jeste li je dobili. Ja sam počeo čitati, ali nisam dočitao.

Poznati Vl(adimir) Solovjev piše opet u *Izvjestijah* petrogradskoga *„Blagotv. občestva“*, u knjizi lipanjskoj, pod naslovom *„Slavjanskij vopros“*, o spora-

*

zumljenju zapadne i istočne crkve, i to tako umjereno i uz toliku iskrenost naprama Rusom, da bi vrijedno bilo zapodjenuti dogovor s ovim učenim Rusom. Sama redakcija očituje, da bi se na onom temelju dalo nešto učiniti. Ako nađem prevodioca, dat ću za „Pozor“ prevesti.

Ako ne dođe nepredvidna zapreka, naumio sam svakako ići u kolovozu u Odesu, a odanle u Moskvu i Petrograd. Sam bi rado vidjeti tu Rusiju i razgovarati s nekimi uglednici. Stoga ne ću moći u Rogatac. Teško i Kosta, ako ne trkimice, jer misli ove godine u Dalmaciju.

Dobro bi bilo, da koji tjedan sprovedete na Bledu, gdje biste mogli sa slovenskimi rodoljubi potanje razgovarati.

Vidit ćemo, može li se što kod nas učiniti za proslavu 1000-godišnjice Metodijeve. Naši ljudi odmah klonu, ako ne vide odmah uspjeha. Pošto slavenska liturgija nije dozvoljena, misle, da je u Rimu glavna zapreka, a pravi uzrok ne može se objesiti o veliko zvono. Pozvan drugamo, moram za danas prekinuti. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 12. srpnja 1882. Fr. Rački.

[1] Josip Lehpamer, kanonik učitelj čazmanskoga kaptola u Varaždinu.

[2] „Pozor“ od 9. jula („U Rimu, 3. srpnja. Izvorni dopis). Kad je Strossmayer došao u maju 1884. u Rim, pozdravio ga je veoma srdačno vatikanski organ „Le Moniteur de Rome“ kao zaslužna muža za Crkvu i Slavenstvo. Poslije nekoga vremena donio je rimski „Popolo Romano“ ovaj brzojav iz Beča: „Političkih su se krugova neugodno dojmili članci „Moniteur de Rome“ u korist biskupa Strossmayera. Grof Kálnoky razgovarajući s Mr. Vanutellijom (bečkim nuncijem) opazi mu, da bi ta simpatija Svete Stolice prema slavizmu, koji Mr. Strossmayer zastupa, mogla probuditi neko nepouzdanje Njemačke i Austro-Ugarske naprama rimskoj kuriji.“ Nato je „Moniteur de Rome“ odmah posumnjao u istinitost ove vijesti i opet je uzeo zastupati slavenske interese.

831.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 17. jula 1884.

Veleljubljeni moj brate i prijatelju!

Na Vaš posljednji list evo Vam odgovora iz Rogaca.

Što se naredbe vladine glede židova tiče, po svoj priliki da ju vlada ne će opozvati, to jest istina je, što sam ja prvobitno slutio, da je to zapovijed iz Ugarske. Ja sam glede te naredbe također pisao vladi i molio ju, da mi na svaki način odgovori, jer mislim o slobodnih zidarih po papinoj enciklici pisati, pak mi valja znati, što vlada misli sa svojom odlukom. Pače, moj mili brate, ja sad idem još jedan korak dalje i velim Vam, da si kardinal ni malo glave ne tare gledom na tu naredbu vladinu. Ono, što je učinio, učinio je pod pritiskom javnoga mnijenja, da kako tako zadovolji Rimu. On je u duši svojoj sa tom naredbom zadovoljan i budite uvjereni, da je Vončini u četiri oka rekao: *„Ich bin zufrieden, ober wissens, ich muss wegen den Geistlichen,*

besonders wegen des Diakovarers, so hondeln, sonst ferklogen sie mich".[2] Ja sam uvjeren, da je to otprilike bio razgovor njegov sa Vončinom, a Vončina znajući to, za ostalo malo mari. Ja imam uzroka pače biti posve uvjerenim, da kardinal zagrebački spada — žalibože — među *Freimaurere*. Barem mi se najpozitivnijim načinom veli, da je Pulszky[3] izdao knjigu o *Freimaurerih* pak da izmeđ ostalih i Mihalovića uvršćuje među *Freimaurere*. Gledat ću, da tu knjigu dobijem, pak ako je tako, onda je Pulszky, kano *Groszmeister* loža ugarskih, *authenticus testis eorum, quae ad liberos muratores Hungariae spectant*. Neizmjerno tužno! Mi ćemo dašto, ako ništ ne hasni, *in solidum* učiniti ono, što učiniti moramo; ali je stvar od tolikoga zamašaja, da bi se crkvena oblast — ako ništ drugo ne hasni — obratiti morala na Krunu, što Mihalović ne će htjeti učiniti. A poslije ovoga imali bi mi svi biskupi ukupno encikliku pisati, uzamši za povod encikliku papinu. Ja ću barem poslije, kad naš solidarni *passus* u Zagrebu ne bude ništ hasnio — ko što u današnjih okolnostih izbiljam hasniti ne će — pisati o tomu jednu encikliku i puk opreznim učiniti na pogibelj, koja mu u najnovije vrijeme prijeti, a i informirat ću posve Svetu stolicu, da zna, kakvo je stanje kod nas. Onaj slučaj se je zaista dogodio u Osijeku i ja ga opisujem u listu, kog sam u tomu obziru pisao kardinalu, ko što sam Vam — mislim — javio. Znamenito je i to, što Vami taj moj list ne priopćuje kardinal. Ja ga opisujem i u listu na vladu, kojoj osim toga govorim još i o dvoženstvu očevidnom u Osijeku, i o kršćanih, koji se sile, da zakletvu u ruke židova polažu.

Zadovoljan sam s onim, što ste glede „*Moniteur de Rome*" uvrstili u „Pozor"; zahvaljujem! Glede toga pisao sam ja opširno pismo na samoga Papu, priključiv moje mnijenje glede Crne Gore. Neposredno sam pako u papine ruke pisao, jer nemam nikakovo povjerenje u sekretara papinoga.[4] Vidit ću, dobijem li koji odgovor il nikakvi. I *nuntius* bečki[5] je u neizmjernom strahu, košto mi njegov rođak pripovijeda, i ne smije mi nipošto pisati. *O miseria humana!*

Čuo sam, da je neko iz Harkova pisao prot meni. Ako se ne imenuje tko je, ne zaslužuje odgovora od mene. Ja čujem, da je to nekaki Platonov. Međutim da ne ostane stvar bez odgovora, brinut ću se, da bude odgovoreno u našemu „Glasniku", kad žalibože nemamo nijednoga znamenitijega lista, u komu bi slične stvari objavljati mogli. Ovo će kolik ove zime biti.

Mnogo je važnije i zamašnije, što mi pišete o Solovjevu. Na svaki način trebalo bi, da mu se odzovemo. Najprvo valja dobro proučiti, što taj učeni čovjek misli. Ono prijašnje preveo je Rieger, ali još nisam čitao. Ovo sadašnje, ako nikoga nema, koji bi preveo, pošaljite k meni, pak će i opet Rieger prevesti, a poslije skupa s našimi opaskami može se sve tiskati u „Pozoru", otkle bi i Solovjev razumio, što mi o tomu mislimo. To je od prevelike važnosti.

Molim Vas gledajte, da se naši ljudi opamete. Valja da idemo na godinu i u Moravsku i u Rim. Valja da vrijeme i sebe same na veće i izvanredne događaje spremamo. Kad prvi pokret među Slavjanstvom nastane, a nastat će

sigurno, valja da smo svi spremni i da odmah svud naš jezik u liturgiju našu uvedemo. U tu svrhu valja Papu u dobroj volji potkrijepiti i valja, da naše svećenstvo na to bude pod svakim vidom spremno. Kvar što senjski biskup svoju zadaću u tomu obziru posve ne shvaća. Njemu je upravo Bog dao priliku, da se nauvijeke proslavi. Ja ću mu svoje mnijenje otvoreno kazati, kad saznam, gdi je. Međutim trebalo bi da se pobrinemo, da Parčić svoje djelo čim prije tiska.

Idite kud ste nakanili. Žalibože po momu sudu ti tamo ljudi nemaju velikih i izvanrednih ljudi, koji bi zadaći svoje države posve zadovoljili, ter i sadašnje i buduće događaje u snažnoj svojoj mišici skupiti znali. Tolstoj velik je literat, ali nikakav na svijetu državnik. Pozdravite Kostu. Nek mi se do konca ovoga mjeseca „Pozor" amo šalje. Sto put i t. d.

17. srpnja 1884. Biskup.

Što u Zagrebu biva, sto put je gore od svake sramote; prava pravcata zahodina.

[1] Enciklika pape Leona XIII. od 20. aprila 1884. „Humanum genus" čitava je štampana u latinskom originalu u „Katol. Listu" 1884, 137—139, 145—148, 153—156; „Glasnik bisk. bos.-đak." 1884, 116—117, 123—125, 129—131, 137—139, 145—147, 153—155.

[2] Biskup se ovdje ruga madžarskom izgovoru Mihalovićevu.

[3] Franjo Pulszky (* 1814 † 1897), generalni direktor provincijalnih muzeja i biblioteka u Ugarskoj. Bio je veliki majstor madžarskih loža od 1871. do 1888.

[4] Kardinal državni tajnik Jacobini.

[5] Serafin Vanutelli.

832.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 21. jula 1884.

Ljubljeni moj brate i prijatelju!

Prijatelj me Kosto pozornim učinio na članak, kog je pisao Iveković u „Narodnih Novinah" od 15. o. mj.,[1] u komu vladi daje pravo, što je svojom odlukom tako tumačila zakon ravnopravnosti židovske, da je prelaz na židovstvo dopustila. Ja sam taj članak čitao i mogu reći upropastio se. Recimo, da taj čovjek ima pravo. Zašto nije svoje mnijenje privatnim načinom otkrio svomu nadbiskupu? Zašt' je u vrijeme upravo odlučno pisati počeo prot svomu arcibiskupu, prot cijelome našemu episkopatu i prot javnomu mnijenju u cijeloj zemlji? Zašt' u ovaj upravo odlučni čas, kad svi željno očekujemo, što će vlada učiniti? Zašt' nije pisao u „Katol. Listu", nego u oficioznih novinah? Već zbog te indiscipline i neposlušnosti prema svom nadbiskupu i cijelomu episkopatu nije taj čovjek vrijedan, da na universi profesorom bude i da mladež ravna.

To je na svaki način pravi škandal. Opazit ćete nadalje, da taj čovjek najprvo govori delfičkim načinom, a poslije tri put opetuje: „zakon se

može tako tumačiti", ko da je iko na svijetu dvojio, da se može tako tumačiti, košto ga je vlada po mnijenju državnih odvjetnika tumačila. Ali je pitanje, da li se po naravi stvari i po zdravoj logici mora i ne može drukčije tumačiti. U tomu pako obziru upliće se taj čovjek u pravo protuslovlje, dočim i sam načinom, kog je iz Vašega spisa po svoj prilici upio, dokazuje, da vlada nema pravo. Meni se sve čini, da se tijem više na mene cilja, nego Zoričića i na „Mjesečnik", i to u sporazumljenju sa kardinalom, čim je moje mnijenje o kardinalu, kog sam u posljednjem pismu Vam priopćio, žalosnim upravo načinom potvrđeno. Ovaj članak Ivekovićev dokazuje skrajnu korupciju, koja se žalibože i u našemu svećenstvu užasnim načinom širi; korupcija je sam članak u sebi; korupcija je, da se njim prot crkvi ide i državna vlast u svomu antireligioznom pravcu podupire; korupcija je, što se tijem načinom put krči do kanonikata i dalje; na posljetku je najveća korupcija, što se tim licumjernim načinom tobož prot samomu nadbiskupu ide, a kad tamo, ono se š njim u sporazumljenju proti jednomu od sufragana ide.[2] Iveković misli, da se onom klauzulom zakona ravnopravnosti ukidaju protivni zakoni, ukida cijelo kršćanstvo, napose pako, da se ukidaju svi zakoni kršćanske ženidbe, a da je pametan, vidio bi već iz toga, da kod nas još i poslije ravnopravnosti izrečene opstoji konkordat i da judikatura ženidbenih parnica pri crkvi ostaje, da je njegovo tumačenje krivo. Ludo također taj čovjek misli, da je sad glede svete vjere i crkvenih zakona reakcija počela; ta reakcija samo u ludoj i oholoj njegovoj glavi opstoji, a nigdje na drugom mjestu.

Ja ovu stvar tako važnom držim, da ću kardinalu o tomu pisati, a i nunciju, to jest Svetoj Stolici stvar otkriti. To je pravi *vulnus publicum, quod publico remedio curandum est.* Vas pako lijepo molim, da mi čim prije javite, kako je taj članak u ovaj upravo odlučni čas postao? Što se o njemu u Zagrebu pogovara? Zašt' je taj čovjek dosad svejednako šutio, a sad najedamput progovorio? Ja ću ovih dana poslati kardinalu spis, koji sam ja u tomu obziru poslao vladi, i tom prilikom progovorit ću i o tom članku Ivekovićevom, ali će kardinal po svoj prilici i taj drugi moj spis u potaji zadržati, košto u potaji drži i prvi, o komu Vi ništ ne znate. Ele se vara, ako misli, da o tomu ne će znati Papa i da ja ne ću javno o tome progovoriti.

Moj dragi prijatelju! Ne mogu Vam kazati, koliko mi se ne dopada ponašanje Čeha naprama Madžarom. Česi su postali intimni prijatelji Madžara, ko i Poljaci. I jedni su i drugi dakle solidarni, što se tiče ponašanja Madžara naprama Slavjanom. Na zdravlje im! Mi smo Slavjani velike kukavice i Bismarck posve pravo ima, kad nas nazivlje ženami, bez svake originalnosti, bez svake inicijative i bez svake energije. Ovo međusobno uzveličanje prigodom teatera češkoga[3] upravo je bljutavo i dokazuje, da se svojom sramotom hvalimo i tuđi jaram na svomu vratu kano kakvi osobiti ures smatramo. Molim Vas pozdravite Kostu i recite mu, da uslijed ovoga svega, što vidim u Pragu i Lavovu, ne idem nikud. Posjetom svojim ne samo ne bi ništ hasnio, nego bi još Riegeru i Čehima, Sapiehi i Poljacima molestan postao, budući da bi se pobojali Čehi i Poljaci, da ih moj posjet kod njihovih gospodara i zaštitnika

ne kompromitira. Bog bi dao, da ne nadođe vrijeme, kad će se tako i u Rimu misliti.

— — — Đuro Vojnović pozdravlja. Ovd je i Polit, jedini umnik među Srbima. Sto put i t. d.

21. srpnja 1884. Strossmayer.

[1] „O ravnopravnosti Izraelićana."
[2] To jest: protiv đakovačkoga biskupa Strossmayera.
[3] Praško Narodní divadlo (otvoreno 8. nov. 1883.).

833.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 22. jula 1884.

Preuzvišeni gospodine!

Odmah odgovaram na Vaše pismo od 21., koje sam ovaj čas primio; isto tako na pismo od 17. iz Rogaca.

Prije svega imam Vas izvijestiti, da je Ivekovićev članak ovdje, osobito u svećenstvu, ogorčenje probudio. Čujem, da se vanjsko svećenstvo sprema u koronah prosvjed uložiti.[1] Ja sam danas predao uredništvu „Katol. Lista" odgovor, u kojem dokazujem, da se ni doslovno ne može tumačiti zakon, kako ga Iveković tumači. Odgovor izaći će u četvrtak i pisan je posvema mirno i objektivno, da se ne bi reklo, da ga piše opozicionalac.[2] Izaći će također odgovor od prof. Dra. Belaja,[3] a tako i od prof. Marjanovića.[4] Dakle dobit će I(veković) lekciju.

Glede postanka I(vekovićeva) članka mogao sam doznati slijedeće. Kada sam ja u konsistoriju učinio poznati Vam predlog, prisutan I(veković) je šutio; ali poslije je među prijatelji prigovarao. Kada je to nadbiskup dočuo, kažu, da je primijetio, da je znatiželjan, kako bi I(veković) mogao svoju tezu dokazati. Osim toga I(veković) opći mnogo s Miškatovićem i vladinimi ljudmi, pak je vjerojatno, da je bio odavle potaknut.

Što se same naredbe tiče, evo što mi je prošle subote Vončina kazao. Ban je u to ime sazvao konferenciju, u kojoj su sudjelovala sva tri predstojnika[5] i državni nadodvjetnik Cuculić[6] i referent *in ecclesiasticis* Dolhopf.[7] U konferenciji je Stanković zastupao mnijenje, da se naredba protivi zakonu i da ju valja opozvati. Ovo je zaključeno i da će vlada opozvati naredbu, ako ne prije, a to prigodom odgovora na Zorićevu interpelaciju, pošto će sabor biti opet sazvan ili koncem kolovoza ili početkom rujna na kratku zaključnu sjedidbu. Međutim V(ončina) ne priznaje, da se zakon ne bi mogao i onako tumačiti, ali da će radi mira, i pošto se vladine intencije sa strane crkve krivo shvaćaju, ukloniti tu smutnju. Uz druge stvari ja sam mu kazao, da ću ja — ako to skoro ne bude — učiniti u konsistoriju taj predlog: a) da se pozove episkopat na kolektivni postupak; b) da se svećenstvo nadbiskupije okružnicom pozove,

neka prijavi, jeda li se je na temelju naredbe od 4. travnja dogodio koji slučaj prelaza na žudinstvo ili ženidbe, u svrhu, da se u smislu zakona postupati može.

Ovako stoji stvar, a mi budimo oprezni i odlučni. Ja ću ovih dana govoriti u tom poslu s nadbiskupom, pak mu sasvim odlučno kazati svoje mnijenje. Nema sumnje, da bi se vlada prije povukla, kada on ne bi tako mlitav bio. Ele prisilit ćemo ga. Dobro bi bilo, da su u Rimu o tom potanko obaviješteni, a još bolje, kada bi nuncij od nadbiskupa tražio izvješće.

Nema sumnje, da je najgore, što iz sadanje situacije proističe korupcija, koju podupire materijalistična struja i beznačajnost. Politička se situacija dade promijeniti, ali korupcija ostavlja otrov u društvu.

Ima doba, kada cijeli narodi izgube u političkom životu kompas. Ne govoreći o Poljacih, izgubili su kompas Srbi i Staročesi. Ovi iz mržnje i bojazni od Nijemaca misle naći saveznike u Madžara, ne videći uz ostalo, što ovi rade s velikim dijelom česko-slovenskoga naroda, sa Slovaci. Ali velik dio českoga naroda ne odobrava politike sadanjih vođa, te će se dogoditi i ondje, da će se krasni umovi istrošiti. I ja odobravam, da u sadanjih okolnostih ne idete u Galiciju. Kod Slovenaca nije mnogo bolje; i ondje je nastala scisija. Reć bi, da se manja slavenska plemena nalaze u nekom razdoblju preokreta. Nadajmo se, da će napokon iz toga tumaranja sretno izaći.

Karakterističko je, ali i pojmljivo, da vlada ne odgovara Akademiji na predstavku njezinu glede književničkoga sastanka godine 1885. O tom sam govorio sa Stankovićem i Vončinom; ne usuđuju se protiviti, ali ni odgovoriti.

— —

Lijepo mi pozdravite junačkoga Dra. Polita, a i Đuru Vojnovića. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 22. srpnja 1884. Fr. Rački.

[1] Korone su sastanci svećenstva u pojedinim arhiđakonatima.

[2] „Primjedbe na Ivekovićev članak o ravnopravnosti Izraelićana." Prilog k br. 30. „Katol. Lista" (od 24. jula 1884.).

[3] Dr. Ferdo Belaj, O ravnopravnosti Izraelićana. „Katol. List" str. 238—239.

[4] Dr. Luka Marjanović, profesor kanonskoga prava u juridičkom fakultetu zagrebačkoga universiteta. Međutim članak nije izišao.

[5] Dane Stanković za unutarnje poslove, Vjekoslav Klein za pravosuđe i Ivan Vončina za bogoštovlje i nastavu.

[6] Vitez Vladislav Cuculić.

[7] Savjetnik Gustav Dolhopf.

834.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 31. jula 1884.

Velecijenjeni brate i prijatelju!

Glede Ivekovićeva benevetanja pisao sam i kardinalu u Zagreb i nunciju u Beč. Iveković je šuplja i tvrdokorna glava. Govori apsolutnim načinom o

stvari, o kojoj se samo relativnim načinom govoriti može. Međutim je očevidno, da za Ivekovićem drugi netko stoji, a taj drugi nije nitko drugi, nego nadbiskup, Miškatović i vlada. Skandal i perfidija! Tako se kod nas sve kuži. — — — Ništ mi ne pisaste o Solovjevu. Dobro bi bilo, da se sve, što on piše, u naš jezik prevede i publicira. Namjeravam dojduću srijedu u Nove Dvore, da u četvrtak blagoslovim grobnicu pokojnoga bana i obitelji Jelačićeve. Bit će tako, ako se Đuro Jelačić povrati dotle sa svojom obitelji iz Celovca, gdje sad zbog neke baštine boravi. Inače ću u buduću srijedu odmah odavle u Aussee, a drugom istom polovinom augusta, u povratku, u Nove Dvore na posvetu. Navratit ću se također za nekoliko dana u Beč, da budem s nuncijem. Ovih dana dobio sam list opširan od Riegera. Govori i o dočeku Madžara u Pragu. Vidi se, da se i sam toga radi stidi i da bi nas rad umiriti. Pravo veli Bismarck, da smo mi Slavjani ženska pola čovječanstva, bez inicijative, bez originalnosti, bez energije. Ne znam, bi l' Riegeru odgovorio?

Vaš odgovor Ivekoviću je krasan. Iveković međutim luduje i sve se više zapliće. Truje se danas sve u nas, pak se otrov i svećenstva laća. Ako štogod pobližega o tomu čuli budete, javite mi.

Ja sam poslije buduće srijede — 6. augusta — jedno 8 do 10 dana u Aussee-u. Pozdravite Kostu i ostalu poznatu braću. Kad ćete Vi na put?

Sto put i t. d.

31. srpnja 1884. Strossmayer.

835.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 2. aug. 1884.

Dragi moj brate Franjo!

Štio sam danas u „Katol. Listu" odgovor Ivekovića na Vašu krasnu izjavu.[1] Iveković, košto je s jedne strane neznanstven, tako je s druge strane tvrdoglav čovjek. On se je prvim početkom u protuslovlje upleo ko pile u kučine, pak sada nikud nikamo, nego zrkaj i tamo i amo ko muva u loncu. Što mi sad uoči pada, jest: on veli, da je zato u „Narodnih Novinah" pisao, da ga svijet razumije. Ta i sam dopušta, da se je samo o tomu radilo, da ga njegov nadbiskup zlo ne razumije; zašt' nije dakle pismeno razvio stvar svomu nadbiskupu, zašt' je svemu svijetu na javu iznašao, o čemu je mogo znati, da će opću pozornost probuditi? Drugo, što mi uoči pada, jest surovi način, kojim navaljuje na suprofesora i susvećenika svoga Belaja. Je li pristojno, da svećenik, profesor i othranitelj mladeži tako piše? Šta će na to svjetovnjaci reći? Kako je to, da „Katolički List" take bljuvotine prima? Ljuti se Iveković, da svijet misli, da se je on htio vladi dopasti, a sve dokazuje, da je to opravdana slutnja. On tu sumnju klevetom naziva, a kad tamo sam svoga druga i suprofesora sumnjiči i kleveće; pače, nekim načinom i sve, koji po

vladi ne misle i ne pišu. Čudnovati su to pojavi u religioznom i crkvenom životu našega naroda.

Ja sam — kako sam Vam jurve javio — kardinalu o tomu pisao, pak nemam nimalo uzroka to požaliti, niti imam povoda i jednu svoju riječ opozvati.

Ujedno sam čitao u „Narodnih Novinah“ izjavu Miškatovićevu. Taj čovjek je sramota i prokletstvo i Crkve i naroda našega. Taj čovjek zahodinom smrdi i svaki dan ponavlja djelo Jude Iskariota. Njega možeš prispodobiti beštiji, koja po peštanskih i zagrebačkih ulica hoda i nudi se onomu, koji više plaća. Jedno mi u toj njegovoj izjavi uoči pada, a to je, da Fužinu i Osijek spominje. Ne smije dakle smradnik u usta uzeti naša imena, pak zato spominje Fužinu i Osijek! S te strane: hvala Bogu, da se taki gad ustručava naša imena u usta uzeti. Ali je ipak jedno, što bi se moralo istaknuti, ako bi se il neposredno il posredno odgovaralo.

Ona prispodoba, kojom se je onomad „Pozor“ poslužio i koju pobija Miškatović, ona prispodoba ne može se nipošto ni na Vas ni na mene protegnuti. To se tiče Mrazovića. Mi dvojica ono, što danas branimo, branili smo u bitnosti uvijek. Ovo je po mom mnijenju potrebno, da se rekne, jer je onomad i Barčić, koji među bolje i umjerenije pravaše spada, javno u saboru rekao, da je Mažuranić i da sam ja izgubio zato povjerenje naroda, jer smo Nagodbu načinili. To je posve neosnovano mnijenje. Ja nisam drugu — jer o drugoj samo Nagodbi može biti govora — Nagodbu sklopio. Pače, ja sam joj skroz naskroz protivan bio i od vremena upravo, otkad je ona sklopljena i Mažuranić banom postao, prestao sam u sabor dolaziti. Sudim pako, da se to ma kakvim načinom ili povodom javno kazati mora, jer od prvoga početka pak ća do danas hotomice tako zvana Narodna stranka ovo mnijenje širi u narodu.

Ja ne znam, jesam li Vam ikad pripovijedao, što se je odmah poslije druge Nagodbe dogodilo. Odmah se dogodilo, da je Mažuranić meni htio ne znam kakvi orden isposlovati. Ja sam se tomu naravno iz svih sila opr'o izjavivši, da ja ne znam, čim bi ja to odlikovanje zaslužio. **Nagodbom** ne, jer sam ja dušom i tijelom prot njoj i jerbo ju ubitačnom smatram za narod svoj. Poslije nekoliko pisama ostaviše me u miru, ali dojure iz Pešte k meni Miškatović i Živković, da me nagovore, da Mažuranićevu politiku poduprem. I opet odu od mene dugačkih nosova. Ja tada nisam posvema dokučio, kud to ide, a sad, kad se to sa mnogih strana ponavlja, vidim, da je s tim osobita politika spojena. Ovo drište istinom ko Sveto pismo i molim Vas zgodnom prilikom ovo navedite. Sto put i t. d.

2. srpnja 1884. Strossmayer.

[1] „K posljednjemu broju „Katol. Lista“ („Katol. List“ str. 244—247).

836.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 3. aug. 1884.

Preuzvišeni gospodine!

Kada Vam ovaj odgovor na pismo od 31. srpnja stigne u ruke, bit će kod Vas prijatelj Kosta, koji će Vas o svem obavijestiti, tako da ja mogu kraći biti.

Sam Iveković reče mi prekjučer, da je njegovu članku onaj povod bio, kako sam Vam ja pisao. Jeda li je tako, ne mogu jamčiti. On mi je nešto odgovorio u „Katol. Listu", ali plitko, samo *ut aliquid dixisse videatur*. I ja ću mu odvratiti, ali ukratko, jer nije vrijedno prepirati se o jasnoj stvari.[1]

Ja mislim na put oko 17.—18. t. mj. Danas ima doći ovamo Jagić, te bismo skupa dolje po Savi i Dunavu do Ruščuka, onda željeznicom do Varne, pak parobrodom u Odesu.[2] Poslije kongresa, koji se dne 27. t. mj. otvara, idem u Kijev, Moskvu (odavle valjda izlet do Niž. Novgoroda), Petrograd, pak u Vilnu, Varšavu i Beč. U znamenitijih točkah ću se ustaviti i pregledati sve znamenitosti. Gledat ću, da se sastanem s odličnijimi Rusi. Potražit ću i Solovjeva. Kad se vratim, dogovorit ćemo se, kako da njegovi članci dođu do znanja i našem občinstvu. Rado bih koncem rujna biti u Zagrebu. Koncem listopada, ako je Vam po volji, može se otvoriti Galerija, koja će do konca rujna posvema u redu biti. Bit će veoma lijepa, ali uređenje stoji neočekivano mnogo, te mi zadaje upravo veliku brigu. Prem se ograničujemo na najnužnije troškove, izdaci iznose već sada više tisuća forinti. Ali ta se žrtva mora doprinesti. Imat ćete radost, kada budete vidjeli svoj mnogogodišnji trud u tako krasnom okviru.

Naši politički prijatelji sile, da se dadem u sabor birati. Ja nemam volje; ali s druge strane potiču me obziri na javni moral, koji se sve više kod nas ruši. To je najgore u toj političkoj situaciji. Politički se sustavi mijenjaju, ali demoralizacija ostavlja za dugo tragove. Gledajte, što rade sada s universitetom. O tom će Vam Kosta pripovijedati mnogo.

Ako ovih dana dolazite u Nove Dvore, neka mi Kosta dolazak brzojavi. Izručujući se i t. d.

U Zagrebu 3. kolovoza 1884. Fr. Račkí.

[1] „Na obranu" („Katol. List" str. 253—255). U istom broju „Katol. Lista" napisao je i Prof. Dr. Belaj polemički članak „Još jednom Iveković o ravnopravnosti Izraelićana" (o. c. 252—253).

[2] Up. sada o tome ono, što je Jagić napisao u svojim „Spomenima mojega života", II. deo, Beograd 1830.

837.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 9. aug. 1884.

Moj dragi brate!

Evo Vam pismo od Đure Vojnovića. Preporučite gdi budete mogli stvar naših Vojnovića.[1] Pozdravite od moje strane Heesena, Tolstoi-a i Ignatjeva.

Recite im, što budu učinili Vojnovićem, učinit ćeju cijelomu našemu narodu. Vojnovići su u ljutoj borbi, koju za naše samo biće i za našu budućnost vodimo, prvi pobornici. U interesu same stvari leži, da Vojnovići postanu neodvisni; do te pako neodvisnosti dospjeti se jedino može dobrom baštinom i imetkom.

Mislim, da mi nije nužno opetovati, da se na Slavjanstvo sprema n e č u v e n a b u r a i p o s l j e d n j i u d a r a c.[2] Madžari bi se rad osvetiti i straha nauvijek oprostiti. Nijemci — po staroj svojoj navadi i intimnoj naravi — rada bi Evropom gospodariti. Poljaci siromaci tumaraju i ne znaju, što bi. Ne mislim, da bi ikomu na svijetu bilo dano oluju, koja se sprema, zapriječiti. Sve, što ja danas u tomu obziru vidim, himba je s jedne strane, a s druge žurba, da se pobjeda osigura.

Ovd je Z a h a r.[3] On je vrlo čestit čovjek. Ja ću ga drage volje Đuri Jelačiću preporučiti.

Sutra odilazim odavle i ostajem do konca otprilike mjeseca u Aussee-u. Onda sam kod kuće do oktobra, kad ću u Nove Dvore i možebit u Zagreb. Bog Vas pratio na putovanju Vašem i anđeo Vaš odvratio svaku nepogodu od Vas! Ljubeći Vas i t. d.

9. kolovoza 1884. Vaš brat J o z o.

Čitali ste, kako Madžari svojim *Schulvereinom* u m o r s t v o cijelih naroda svojom zadaćom stavljaju i isto pod okriljem ne samo države, nego — žalibože — i crkve božije izvađati kane!

[1] Jedan pripadnik porodice Vojnovića, grof Marko Vojnović (* 1752. u Herceg-Novom), pošao je u Rusiju, gdje je postao admiralom i osnivačem ruske crnomorske mornarice. Umro je 1812. u Vitepsku. Izgleda, da su naši Vojnovići imali nade, da ih ide baština ove ruske grane njihova roda.

[2] U ono se vrijeme mnogo šaputalo o predstojećem ratu između Rusije s jedne, a Njemačke i Austrije s druge strane. Ali sve je to bilo preuranjeno.

[3] Zagrebački advokat i političar Dr. Ivan Zahar; up. knj. I. i II. indeks s. v.

838.

Račkí Strossmayeru.

M o s k v a, 12. s e p t. 1884.

Preuzvišeni gospodine!

U Odesi čitao sam u novinah, da ste došli iz Aussee-a u Beč. Mislim, da ste već i u Đakovo prispjeli. Stoga Vam onamo pišem nekoliko redaka iz ove ruske „matuške".

Ruskim učenjakom veoma je milo, što sam u Rusiju došao.[1] Na svakom koraku susretaju me najljubeznije; pače ne samo oni, nego i ruski dostojanstvenici i odličnjaci. U Odesi, jedva prispjeh, posjeti me načelnik,[2] vođa plemstva gubernijskoga[3] i t. d. Mali nesporazumak kod policije, o kom ću Vam usmeno spomenuti, dade povoda demonstracijam. Na kongresu morao sam predsjedati jednomu odjeljenju u javnoj sjednici, pak kada pozdravih

skupštinu ruskim jezikom, pljeskanju mnogobrojne odlične publike ne bijaše kraja. Rusi su veoma učtivi; pozivan sam u najotmenija društva i preko mjere.

U Odesi boravih dva tjedna. Odavle krenuh u Kijev. To Vam je jedna od najljepših varoši Evrope, koje vidih. Položaj prekrasan nad i uz Dnjepar. Slog kuća čisto ruski a prelijep. Ali što je najznamenitije, to su Vam kijevske crkve i peščere, po kojih se ne bez razloga zove ruskim Jerusalimom. Često puta pomislih na Vas, te rekoh momu drugu prof. Jagiću, da bi Vi ljepotom tih kijevskih svetinja začarani bili. Crkve su građene u bizantinskom slogu, ali uz primjesu ruskih osebujnosti. Katedral Sv. Sofije jest snimak istoimene carigradske crkve, a građen u XI. stoljeću. Bogatstvo starih mozaika, slika i t. d. upravo porazuje čovjeka. A takovih crkva iz XII. do XV. vijeka vidi se na svakom koraku.

Sinoć dođoh u Moskvu. Ogroman originalan grad. Upravo sada vratih se iz Kremla, kojega dakako samo letimice pregledah. Odanle divan pogled na grad, koji zauzima prostor veći od Pariza. Kupola do kupole, toranj do tornja diže se nad krovovi kuća.

Vrijedno je viditi Rusiju. Kod nas se misli, da imade malo uspomena prošlosti, ali i u tom pogledu ona je svijet za sebe. Ja sam ovamo došao literarno dobro pripravan; no reći mi je, da sve, što sam dosada vidio, natkriljuje moju maštu. Sami vanredno ogromni odnošaji. Kako je zemlja prostrana, tako je — kako veli ruska poslovica — i „ruskaja natura širokaja". Svagdje se vidi čisto narodni tip, u narodu, u institucijah i t. d. Ruski državnici počinili su dosta pogrješaka, počinit će ih i u buduće, ali taj će ih veliki narod ispraviti. U toj ogromnosti sitne mane i zablude iščezavaju.

Kada se prvi put sastanemo, pripovijedat ću Vam o koječem. Zasada samo to, da bi neophodno potrebito bilo, da naši odličniji rodoljubi čim više dolaze u Rusiju, koju obično poznavaju samo po neprijateljskih novinah. Žao mi je, što sam okolnostmi prisiljen vratiti se doskora. Ovdje ću biti 5 do šest dana, onda idem u Petrograd, gdje mislim ostati kakovih 6 do 8 dana, pak u Varšavu, gdje ću opet ostati 2 do 3 dana, napokon preko Beča u Zagreb, kamo želim prispjeti prvih dana listopada. Dotle će i Galerija biti u redu te ćemo se dogovoriti o vremenu, kada da se otvori.

Što biva u našoj domovini, to ponešto doznajem iz novina. Sada je izborna borba. Naši prijatelji žele, da budem u sabor izabran. Ja nemam volje, ali ne mogu odbiti, ako me izaberu.[4] Mogu nastati okolnosti, koje iziskuju naše sudjelovanje.

Na putu čitah, da je Vončina u odgovoru na Zorićevu interpelaciju odgovorio, da će vlada poznatu naredbu opozvati. Hvala Bogu, da se uklonio sukob, koji bi druge samo zaoštrio. Pozdravljajući Vas i t. d.

U Moskvi dne 12. rujna 1884. Fr. Rački.

[1] Svoj put po Rusiji opisao je Rački u veoma instruktivnoj knjizi: Putne uspomene o Rusiji i Poljskoj (Preštampano iz „Vienca"), Zagreb 1887., dok je o arheološkom kongresu u Odesi napisao u „Radu" Jugoslav. akad. knj. 76. izvještaj „Šesti arheološki sastanak u Odesi".

[2] Grigorij Grigorjevič Marazli.
[3] Ivan Iraklijevič Kuris.
[4] Rački nije bio izabran (u kotaru Varaždinske Toplice).

839.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 3. okt. 1884.

Preuzvišeni gospodine!

Prekjučer vratih se sretno. Pisao sam Vam iz Moskve; ne znam, jeste li primili moje pismo. U Petrogradu boravih čitav tjedan, razgledah sve prosvjetne zavode i sastadoh se s odličnimi ljudi. Uz ostale razgovarah i s prof. Solovjevom, koji sada piše djelo o primatu rimskoga biskupa. To Vam je čovjek po osvjedočenju katolik. Iznenadilo me u ostalom, da se s ruskom inteligencijom dade razgovarati o delikatnom pitanju sjedinjenja obiju Crkava. Svi kažu, da se u načelu ne da prigovoriti toj težnji, jedino se boje premaha papinstva, koje si predstavljaju kano centralizatornu u Crkvi silu, koja uništuje svaku autonomiju. Sam izobraženi kijevski mitropolita Platon načelno je za sporazumak. Žalibože što Rusi stoje s katoličtvom u neposrednom dodiru preko Poljaka, koji opet s politikom istovjetuju katoličtvo.

Ele ovo mimogred. Heesen Vas lijepo pozdravlja i šalje Vam jedno djelo svoje, koje ću Vam tih dana otpremiti. I on radi u navedenom smislu. Rusi i Poljaci svuda su me lijepo dočekali, da mi bijaše i odviše te udvornosti i parade. U sastancih i Vam se nazdravljalo.

Utisak, koji sam donio iz Rusije, jest za mene veoma povoljan. Našao sam ondje preko očekivanja ogromne odnošaje. Prosvjetni zavodi zasnovani su u tako velikih razmjerih, kano što je i zemlja velika. Ruski elemenat tako vlada, da svi drugi upravo iščezavaju. Čim se stupi na rusku zemlju, ne čuje se druge riječi osim ruske, počam od cara i velikaša do mužika. Pariz nije franceskiji, Firenza talijanskija, negoli su Moskva, Kijev, Petrograd, Odesa i t. d. ruski. Što me je iznenadilo, to je pobožnost u svih razredih; crkve su uvijek pune najotmenijega svijeta. Kakova je u tom obziru Rusija sada, bijaše Zapad valjda prije reformacije. Kažu mi, da u ruskoj inteligenciji imade ih malo, koji — osim što polaze crkvu marljivo — ne bi se bar jednom na godinu ispovjedili i pričestili. Tomić u Moskvi reče mi, da što je kod nas od svjetovnjaka Vojnović,[1] takav je skoro svaki izobražen Rus.

O koječemu kada se sastanemo. Zasada uopće, ja sam ponio osvjedočenje, da će takovo rusko društvo, kakovo se je meni prikazalo, sve dnevne teškoće i neprilike svladati. Rusija je, kako su me svuda uvjeravali, sada u „perehodnom stanje".

Dok sam preko $1\frac{1}{2}$ mjeseca živio u onih velikih razmjerih, dotle sam imao malo prilike zanimati se petljanijami naše domovine. Tek iz brzojavka doznadoh rezultate novih izbora.[2] Vrativši se kući doznadoh, što se je sve zbivalo tom prigodom. Što nisam ja izabran, to mi je osobito milo; ja sam na

kandidaturu privolio bio tek onda, kada mi se kazalo, da se samo sa mnom može prodrijeti ovdje ili ondje. Žao mi je, što je Kosta, prem samo uslijed nepodopština, propao. Ogavne su okolnosti, uz koje je izbor u Đakovu obavljen; znakovi najveće depravacije i skrajne nezahvalnosti i t. d. Znam, da Vas je sve to ražalostilo, ali ne koristi ništa. To pokazuje, da nam društvo, osobito inteligencija, boluje. Treba smišljati način, kako da se ova rana izliječi. Politički sustavi jesu od danas do sutra, ali bolest moralna može opasnija biti. Žalim osobito, što se je Kršnjavi dao u protunarodne svrhe upotrijebiti;[3] čini mi se, da su naši računi s njim na čistu.

Kaza mi prof. Smičiklas,[4] da nemate volje doći na otvorenje Galerije, ali da mislite doći posvetiti grobnicu Jelačićeve obitelji. Ja bi mislio, da se ne prenaglite. Počekajte za koje kratko vrijeme. Dekoracije u zgradi nisu još posvema gotove, a ni Galerija nije za otvorenje uređena. Oboje će biti u najkraćem vremenu. Dotle ću Vam znati kazati, bi li za našu opću stvar bilo korisno, da ovamo dođete ili ne. Od kulturnoga polja ne smijemo se udaljiti. Naša su načela tako sveta, da prije ili poslije moraju nadvladati. Tada će i stjegonoše njihovi biti priznani. U ovom slučaju možete oboje spojiti: otvorenje Galerije i blagoslov grobnice.

Sudarević[5] se ne usuđuje doći k meni. Ima i zašto. Ako je istina, da se je i moj brat dao za nj u kortešaciju, znat ću i prema njemu svoju patriotičku dužnost ispuniti. Vi se međutim, Preuzvišeni, umirite. Dobro se na tom svijetu imalo vazda i ima boriti proti zlu. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 3. listopada 1884. Fr. Rački.

[1] Prof. Kosto Vojnović bio je veoma pobožan čovjek.

[2] Saborski izbori bili su na početku druge polovice septembra i svršili su porazom opozicije.

[3] Kršnjavi izabran je kao kandidat Narodne stranke u Brodu na Savi.

[4] Prof. Tade Smičiklas (* 1844 † 1914), hrvatski historik. Tada je izabran bio kao kandidat Neodvisne narodne stranke u Sotinu (nedaleko od Vukovara).

[5] Đakovački načelnik Hugo Sudarević — rođak Račkoga po njegovu bratu — bio je izabran kao kandidat Narodne stranke u mjestu Đakovu protiv Vojnovića s jednim (prevarnim) glasom većine.

840.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 5. okt. 1884.

Dragi moj prijatelju i mili brate moj!

Vaš list sam iz Moskve dobio, a i posljednji iz Zagreba. Sto put Vam hvala na ubavijesti. Neizmjerno mi je drago, da ste s Rusijom tako zadovoljni. Osobito me je zanimalo ono, što Vi o živoj vjeri i pobožnosti više klase Rusa govorite. Hvala Bogu, da je tako, a još je zanimljivije, što mi o Solovjevu i o Platonu pišete. Vrlo bi dobro bilo, kad bi ja s timi ljudmi mogao u kakvi

odnošaj stupiti. Ja već sad francuski toliko znam, da bi mogao š njima dopisivati. Govorit ćemo o tomu. Što mi velite, da se prevelike centralizacije i neke samovolje boje, nije čudo i nema dvojbe, da bi se nešto i sa druge strane učiniti moralo. Ako me sve ne vara, onda u tomu obziru rusko-slavenski narod velika zadaća čeka, to jest, da Crkvu zapadnu od onih okova, koji ju još sad sa državama spajaju, oslobodi i da ju universalnom svomu biću i zadaći bliže prikuči. To bi upravo oštroumniji i prosvjetljeniji Rusi svojom zadaćom smatrati morali. Najprvo same sebe spasiti od jarma državnoga, pak onda uljesti u jedinstvo, da sebi i narodu slovinskomu uopće u tomu svetom jedinstvu prvo mjesto i prvi ugled i upliv osiguraju. To će biti s obiju strana zadaća budućega stoljeća.

Povrativ se kući nađoste žalost, tulež, brutalnost. Moć se javna, taj najveći dar božiji, zalog svake istine i pravde, svake slobode i napretka, svakoga mira i reda, latrocinalnim upravo načinom na protivno upravo uporavlja. Moj brate, sami po sebi izgibosmo! Samo nas jedini Bog i događaji, koje on u ruci drži, spasiti mogu. Ne velim ja ipak zato, da ne radimo. Radimo, radimo ko da ćemo sutra pobijediti. O Vašem bratu mi vele, da je prot Derenčinu,[1] pak bi valjda i prot Vami kano bijesan agitirao. Već sam dolazak njegov u ono vrijeme izborno dokaz je, da je vladom poslan da agituje. Na nijednom ipak mjestu ovd ne bi reusirali, da nisu brutalnim načinom upravo zakon kršili. Kod Koste Vojnovića učinili su to latrocinalnim upravo načinom. Vidi se iz svega, da je divlji nerast Hrvat[2] i Cuvaj[3] iste naravi čovjek, da su ponijeli iz Zagreba pozitivni nalog, da makar najskrajnijom nepravdom i bezobzirnim kršenjem zakona izbor Vojnovićev osujete. To je — mislili su — udarac i za me. Lude! Ne znam, zašt Vončina dolazi u Osijek pak otale k meni? S Kršnjavijem smo tijem više obračunali, što mu se brat[4] ovd prema meni i gospoštiji skoro ko razbojnik ponaša.

Meni je, moj brate, rečeno, da bi proljećem Slovenci mnogobrojni rado na otvorenje Galerije došli. Ako je tako, a sigurno je tako, onda bi moje mnijenje bilo, da odgodimo do proljeća tu svečanost. Dotle će se ponešto utišati i strasti. Kako sad stvari stoje, mogla bi i sama vlada kakvu gungulu hotimice proizvesti. Meni bi barem vrlo milo bilo, da se stvar do proljeća odgodi. Sto i sto puta i t. d.

9/10 1884. Strossmayer.

Koliko bi se rad s Vami sastati!

[1] Dr. Marjan Derenčin kandidovao je kao pristaša Neodvisne narodne stranke u vanjskom kotaru đakovačkom, i propao.

[2] Mirko Hrvat, up. knj. I i II indeks s. v.

[3] Slavko Cuvaj, tada upravitelj đakovačke podžupanije.

[4] Dragutin Kršnjavi, tada perovođa đakovačke podžupanije.

841.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 10. okt. 1884.

Dragi moj brate Franjo!

Što o Vašem bratu čujem, tako je grdno, da Vam ne smijem ni pisati. Što ćemo? Vaš je, pak mu treba dobar nauk dati ter oprostiti. Što se mene tiče, ja rado, rado podnašam, što se svijet na mene nesamo kamenom, nego i blatom nabaciva. Hvala Bogu! Nek bude na oproštenje grijeha.

Ne znam, što Vi mislite o otvorenju Galerije. Ja bi sve rekao, da se ta stvar odgodi do proljeća. Dotle ćeju se utišati ponešto barem strasti. Ako sad to obavimo, jedva mimoići možemo, da Kršnjavi ne progovori, pa Bog zna, što sve taj čovjek progovoriti može. U saboru vidim, da upravo mahnitati počima. Da se svojim najmljenikom dopadne, on na lukno i na svećenički stalež udara, po komu je sve polučio, što jest.

Ja sam međutim dobio ovih dana od baruna Vranyiczanija[1] list, u komu me uljudno poziva, da kod njega odsjednem, da će mi biti kod njega naručnije, budući da je njegova palača tik akademičke zgrade. Ja sam mu odgovorio, da njegovu ponudu drage volje primam, ako izbiljam u Zagreb dođem i ako brat Rački, kod koga inače odsjedati običajem, u to privoli. Vas sad molim, da na to barem za ovaj put privolite. Đuro mi piše, da će doći na otvorenje Galerije u Zagreb, pak da ćemo onda iz Zagreba k njemu u Nove Dvore. Ako bi se otvorenje Galerije odgodilo, lako bi ga namolio, da se do proljeća odgodi i posveta grobnice. Ako će pako to još ove godine biti, nek bude istom o koncu mjeseca, jer bi ja onda u Beč, da se sa Sapiehom sastanem. Sto put i t. d.

10/10 1884. Biskup.

[1] Barun Ljudevit Vraniczany sin Ambrozov.

842.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 15. okt. 1884.

Preuzvišeni gospodine!

Na pismo od 10. i na brzojavku malo prije primljenu odgovaram Vam ukratko, i to glede otvorenja Galerije.

Nesamo nemate se bojati ničega, nego bit ćete ovdje lijepo primljeni, a srdačno od pravih rodoljuba, koji znadu cijeniti Vaše za narod zasluge. Zločesti bi utisak učinilo, da se sada, pošto se više od godine dana govori o otvorenju Galerije i pošto je za nju sve pripravljeno, opet odgodi čak do proljeća. Vidi se, da je neuspjeh izbora đakovačkoga, silom i prevarom izveden, na Vas takav utisak učinio, da sve vidite u crnom. Ako i nije onako, kako bi trebalo da bude i kako bi moglo biti, nije opet tako opako. Kada su protivnici lačali se onakovih sredstava, tim su posvjedočili, da nemaju u zemlji čvrsta temelja.

A s druge strane kod otvorenja Galerije radi se o događaju eminentno kulturnom. Mi se pako, koji smo pokrenuli kulturu u zemlji, ne smijemo nigdje apsentirati. To bi i željeli protivnici naroda. Dok jesmo, borit ćemo se za takove svetinje. Valja dakle da dođete svakako. Dotle ne će nit sabora biti. Ovih dana opredijelit ćemo dan, ali ja mislim između 25. i 28. t. mj. Svoju prisutnost možete skopčati s blagoslovljenjem grobnice u Novih Dvorih, koje bi se svakako prije 30. t. mj. obaviti imalo.

Svečanost sa strane Akademije sastojat će se u tom: a) blagoslov zgrade, koji ćete izvoliti Vi obaviti; b) javna sjednica u akademičkoj dvorani, kod koje mislim ja progovoriti slovo odnoseće se na događaj dnevni. Ako želite i Vi, bit će nam drago, a svakako imat ćete Vi proglasiti, da se Galerija otvara. Poslije toga sakupljena publika s nami će poći u Galeriju. Mislio sam prije, da bi Kršnjavi ukratko nacrtao znamenitost Galerije, ali poslije njegova odmetništva toga ne će biti, te će on samo u Galeriju nas pratiti, što mu se, dok je direktorom, zabraniti ne može. Tim bi svečanost gotova bila. Ako naša društva — kako čujem — prirede koncerat, to je njihov posao.

Za taj događaj pristajem da primite poziv baruna Vranyczanyja, ne bi li ga potakli, da postane dobročincem našim, pošto je i on prijatelj umjetnosti. On misli dati objed i t. d. Toliko zasada ukratko. Dobit ćete od Akademije službeni poziv. Ako je Vam za volju, dobro bi bilo, da povedete sa sobom svojega tajnika.[1] O drugih stvari drugi put. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 15/10 1884. Fr. Rački.

[1] Milko Cepelić.

843.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 16. okt. 1884.

Dragi moj brate!

Ja sam danas odgovorio,[1] da ću doći oko 26.—29. ovoga mjeseca na otvorenje Galerije, ali Vam iskreno i opet velim, da bi mnogo bolje bilo, da smo tu stvar zbog raspirenih strasti do proljeća odgodili.

Dvije stvari mene u brigu meću. Prvo, kako je lako danas prot meni uzbuditi demonstraciju. Vlada će sama rado se upustiti u posao *d' agent provocateur*. Osim toga većina današnja, Mirko Hrvat *et tutti quanti* mrze na mene ko na pakao. Na posljetku tu su Starčevićijanci. Istina, ja sam čovjek bez straha, ali će se narod sam osramotiti i osim toga Madžari i moji neprijatelji dobit ćeju dobru priliku nanovo me kod Krune ocrniti, pače možebit još što gore izvesti, za čim i onako već odavna idu. Drugo, što me ženira, jest Kršnjavi, o komu čujem da će govoriti. Lako si možete pomisliti, koliko će to Akademiji, meni i Vama u općem mnijenju škoditi. To se na svaki način mora prepriječiti. Ja ću biti pripravan jedan sat o slikama

*

govoriti i što govorio budem, bit će bolje od buncanja Kršnjavijevoga. Osim toga mnogi profesori univerziteta i mnogi članovi Akademije trulež su i prava sablazan. Glede svega toga imali bi vremena potanko se sporazumjeti i proljećem tako stvar obaviti, da bi sve te poteškoće i kompromise mimoišli.

Ele, ako Vi ostajete poleg svoga osvjedočenja, nek bude. Ja ne ću stvar kvariti, ja ću doći. Ne znam, je l' Kosto u Zagrebu. Ako je, porazgovorite se š njim. On je moga mnijenja. I to je od velike važnosti, što znam zacijelo, da bi proljećem veliki broj Slovenaca u Zagreb došao. Galerija bi se mogla otvoriti za odličnije, a u proljeće bi se otvorenje svečano obavilo. Ele, nek bude kako Vi tamo odredite. Sto put i t. d.

16/10 1884. Biskup.

[1] brzojavno.

844.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 18. okt. 1884.

Dragi moj brate!

Ja sam Vam brzojavom do znanja stavio, da primam Vaš predlog i da dolazim koncem otprilike ovoga mjeseca. Uvjet je međutim taj, da nipošto ne govori tom prilikom Kršnjavi. Evo način, kojim ga možemo odbiti. Sigurno će se zgrada posvetiti; poslije ćete Vi kano predsjednik koju riječ reći, a poslije toga ću ja otprilike jednu uru govoriti. Onda je toga dosta.

Ja ne znam, Kosto je jedamput govorio i o objedu, na koji bi se pozvali svi članovi Akademije i svi profesori sveučilišni. Mislite o tomu, kako bi se stvar najbolje obaviti mogla. Ja sam rado platac, samo je taka briga za me posve nesnošljiva.

Ovaj čas dobih telegram. Dobivam goste iz Biograda. Dolazi ministar belgijski ili mislim nemecki grof De Bray, gospođa također ministra talijanskoga grofica Dela Tour, njezina kći i guvernantka. Ne znam, dokle budu ostali. Ele, to ništ ne pači. Sto put i t. d.

18/10 1884. Biskup.

845.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 18. okt. 1884.

Dragi moj brate!

Već znate, da ću ja doći i nešto dašto o Galeriji reći, a po svoj prilici i o Akademiji, pak možebit mimogredno i o sveučilištu.

Ja sam Vam već javio, da dobivam goste. Ne znam, dokle ćeju ostati. Ja na nikaki način ne bi mogao odavle prije poći od 26., a 27. bi prispio u

Zagreb. Molim Vas dakle, da svečanost bude il 29. il — što bi još više volio — 30. Tridesetoga je četvrtak, a ako bi Vranyczany htio kakvi objed dati, mogao bi u subotu na dan Svih Svetih. Ja bi pako onda u nedilju se odvezao u Nove Dvore i u ponediljak na dan sviju mrtvih obavio svečanost u Novih Dvorih. Dakle svečanost zagrebačka nipošto da nije prije 29. ili 30.

Ne znam, kako bi bilo da imenujemo tada članovima Akademije Kostu (Berier nije nikada ništ štampao, pak je ipak bio akademik franceski), Pavlinovića, Sundečića i Martića. To ja samo tako proponiram. Vi pak učinite kako mislite, da će najbolje biti. Sto put i t. d.

18/10 1884. Strossmayer.

846.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 20. okt. 1884.

Preuzvišeni gospodine!

Na Vaše posljednje pismo od 18. odgovaram Vam ukratko, da za odlazak svoj počekate moju brzojavku. Gradsko naime zastupstvo želi Vam prirediti doček, a društva koncerat. Stoga su me molili, da ne određujem dana, dok mi ne kažu, dokle će sve gotovo biti. Bude li do konca t. mj., tada može biti otvorenje između 26. i 30. Ne bude li, tada da bude 3. ili 4. studenoga. Ja mislim, da radi naše opće stvari na to pristanemo, jer nam nije stalo za 5 ili 6 dana. Vi međutim možete se s grofom Jelačićem dogovoriti glede blagoslova grobnice, koji se može prije ili poslije otvorenja izvesti.

Akademija će prirediti svečanost samo u zgradi, i to: a) blagoslov zgrade, kod kojega će zbor pjevati koral; i b) govor moj i Vaš. Kršnjavi ne će govoriti.

Budite indi pripravni na put poslije 25. ili 26. Ako bi želili da u Zagreb dođete danom, väljat će i tu žrtvu pridonesti. U ostalom bude li nužno, pisat ću Vam ili brzojaviti. Vaše Preuzvišenosti sluga

U Zagrebu 20/10 1884. Fr. Račkí.

847.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 22. okt. 1884.

Preuzvišeni gospodine!

Poslije dogovora s jednim članom gradskoga odbora bio sam ustanovio za otvorenje galerije 29. t. mj. Jučer je međutim Hoffmann[1] sazvao bio odbor uz neke građane te su radi priprava i radi odsutnosti načelnika u gradskih poslovih za 28. do 30. o mj. molili, da se otvorenje odgodi na 9. studenoga. Pošto vidim u građanstvu želju, da i ono sudjeluje, nisam se mogao njoj

oglušiti, i tako ostaje kano definitivnim 8. studena u 10 sati ujutro Vaš dolazak i svečani doček, a 9. u 10 sati blagoslovljenje palače i otvorenje Galerije. Dne 8. bit će uvečer bakljada, a 9. koncert. Pošto barun Vranyczany daje banket i misli gostiti, dok ste kod njega, to je grad odustao od banketa.

Prema tomu izvolite se s grofom Jelačićem dogovoriti glede blagoslova grobnice.

Ja sam Vam jučer i danas brzojavio ove ustanove, a iz Vašega pisma razabirem, da Vam je povoljnije, ako se Galerija poslije 29. t. mj. otvori.

Ja ću na sjednici probesjediti, ne o samoj Galeriji, nego najprije kako je zgrada i Galerija nastala i tim se Akademija dopunila. Osvrnut ću se onda na svezu između znanosti i umjetnosti, kojih prvu je dosada gojila Akademija, a sada joj se nudi prilika, da se i na drugu osvrne. O samoj Galeriji i o intenciji, koju s njom skapčate, možete Vi govoriti; samo bi Vas molio za dvoje: a) da besjeda ne bude predugačka, jer bi se svečanost odviše oduljila; zatim b) da se izvolite što više držati samoga predmeta, a refleksije neka iz njega slijede kano logički korolarij, koji se inteligentnijoj publici ostavlja po sebi.

Ovo ne će biti godišnja svečana sjednica akademička, već sjednica *ad hoc*. Stoga ne mogu se na njoj novi članovi proglasiti. Godišnja svečana sjednica bit će ili koncem studenoga ili početkom prosinca. No ove godine nisu razredi predložili za imenovanje nijednoga člana. To niti ne mora biti. O tom ćemo se u ostalom porazgovoriti.

Kosta je preksinoć došao. Ljetos ne će biti svečane instalacije rektora, jer dr. Lorković ne će da fungira kano bivši rektor. Tako mi bar kazuju. Ako budem imao što dojaviti, pisat ću Vam ili brzojaviti. Vaše Preuzvišenosti sluga

U Zagrebu 22. listopada 1884. Fr. Rački.

P. S. Milan Stanković zamolio me je, da Vas sjetim na obični dar za trke.

[1] Dr. Josip Hoffmann, tada načelnik grada Zagreba.

848.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 23. okt. 1884.

Dragi moj brate!

Ja ću dakle doći 28. oko 10 ura ujutro u Zagreb. Rad bi još isti dan učinio vizitu banu Rambergu i kardinalu i gradskom načelniku. Ob ostalom, kad se sastanemo. Sto put i t. d.

23/10 1884. Strossmayer.

Kad sam ovaj list svršio, dobih od Vas brzojav, da se svečanost odgađa do 8. i 9. Neka dakle bude! Predmnijevam, da je ofiziciozni poziv od strane Akademije na mene odaslan prije, nego ste znali, da se svečanost odgađa na 8. i 9. Što je to, da Koste još u Zagrebu nije? Odavna ne dobismo lista od

njega, pak se bojimo, da nije on il tkogod od njegovih obolio. U subotu na objed dolazi k meni Vončina. Cuvaj hoće da priređuje izvanredne neke ovacije. Ja ću čovjeka primiti ko obično, ali nipošto ništ ne ću učiniti, što bi na kakvo takvo odlikovanje slutilo. U razgovoru pako reći ću otprto, što mislim.

Vrlo sam nezadovoljan sa člankom današnjim u „Pozoru" glede škandala u saboru.[1] Predsjednik saborski legalno i ustavno stoji nad svakom strankom. On po svomu položaju ne smije ni od jedne stranke primati i izvađati naloge. Nije dvojbe, da je ponašanje predsjednikovo[2] prvi povod i uzrok škandala. Bog nam budi na pomoći! Sto put i t. d.

23/10 1884. Strossmayer.

[1] U adresnoj debati 20. i 21. okt. došlo je do tolike buke, da je predsjednik sjednicu morao zaključiti. Članak u „Pozoru" od 21. okt. ima natpis „Jučerašnja saborska sjednica".
[2] Mirko Hrvat.

849.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 26. okt. 1884.

Preuzvišeni gospodine!

Kako sam Vam brzojavio, odgođeno je otvorenje Galerije na 8. i 9. studenoga, a to po želji gradskoga odbora, koji je po zastupstvu određen za priređenje svečanosti. Kako ćete viditi iz programa, koji će objelodanjen biti u novinah, grad Vam sprema sjajan doček. A to je i nužno, da se narod privikne cijeniti zasluge. Ne možete se dakle oteti žrtvi, da udesite putovanje iz Osijeka željeznicom tako, da dođete vlakom, koji u Zagreb dolazi oko 10 sati ujutro, jer će Vas na kolodvoru dočekati gradsko zastupstvo s načelnikom, društva i t. d. Čini mi se, da će biti najzgodnije, da prenoćite u Zákánju ili u Koprivnici kod Berute,[1] u kojem slučaju valjalo bi da mu brzojavite. Dne 8. uvečer bit će rasvijetljen grad i građanstvo će Vam prirediti bakljadu. Dne 9. u 10 sati blagoslov kuće, kod kojega će društva koral, sastavljen po Zajcu, prirediti. Onda svečana sjednica s besjedami mojom i Vašom. Uvečer koncert i komers. Barun Vranyczany priređuje Vam kneževski stan. On misli i gostiti, dok ste kod njega, u podne i uvečer.

Svečanosti želi se dati karakter narodno-kulturni, da uzmognu sudjelovati svi bez razlike na stranke, koji su prijatelji našoj narodnoj prosvjeti. Prema tomu neka bude i Vaše držanje. Osobe kompromitovane ne će se približiti, ali ne može se izbjeći, da ne dođu službene, kano na pr. Vončina i t. d. Mi smo dužni svakomu iskazati usrdno prijateljstvo, ali imamo se držati općih društvenih pravila. Tako i ja postupam sada na pr. s Kršnjavim, Vukotinovićem, Pavićem i t. d.

Onaj članak u „Pozoru" izašao je bez znanja stranke, koja ga je drugi dan demantovala. Stranka je i u saboru htjela dati izjavu, odsuđujući postupak predsjednikov, ali taj ne dopusti da se čita.

Pitanje glede nabave Schulzerova rukopisa povjerio sam razredu matematičko-prirodoslovnomu te ću Vam njegovo mnijenje priopćiti. Ako se nabavi za Akademiju, ne smije se ni to smetnuti s obzira, da se djelo ne bi moglo izdati samo njemačkim tekstom, nego valjalo bi da matica bude hrvatska, a njemački samo kano prijevod. Naša Akademija nije pozvana da podupire bogatu njemačku književnost. Schulzer je vještak mikolog, to je priznano; ali u onom slučaju morao bi se za hrvatski tekst pobrinuti. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 26. listopada 1884. Fr. Rački.

[1] Župnik Josip Beruta, narodni zastupnik za izborni kotar Peteranec.

850.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 1. nov. 1884.

Dragi moj brate i prijatelju!

Jučer dobih dva lista iz Novih Dvora. Jedan od Đure, drugi od njegove gospođe. Ti ljudi lutaju i ne znaju upravo što hoće. Ona je najprvo veliku pogrješku učinila, što nije pokojnoga bana u osrednjem groblju u Zagrebu sahranila. Obitelj ide na manjak i lako može izumrijeti, a Novi Dvori mogu tada pasti u takove ruke, koje ćeju taj mrtvački spomenik uništiti. Ne bi li u tomu obziru sto put bolje bilo, da je narodni junak pod zaštitom cijeloga naroda i grada glavnoga mirovao? Ja sam se toj obitelji u tomu obziru ponudio kao posrednik. Sad ta gospođa, jerbo ona vlada u obitelji, drugu veliku pogrješku čini. Ja nikad nisam ni u misli razlučiti mogao posvećenje grobnice bez prenosa banovih ostanaka. Sad mi ona piše, da bi rad posve na tihu, da se grobnica posveti i da se pokojni Marko[1] zasad u nju prenese. Što se bana i drugoga brata Đurina, Antuna[2], tiče, to se može učiniti proljećem. Na tu me posvetu poziva 10. nov. Ta gospođa dakle ignorira posve javni i slavni značaj pokojnoga bana, od kojega sva ilustracija familije dolazi. Dašto pako, da ni iz daleka ne pojmi, da upravo ona opreka, u koju su ljudi i događaji doveli život, rad i slavu pokojnika sa svim, što danas biva, zahtijeva, da se ban svečano i lijepom parentacijom prenese u grobnicu, i samo ako tako biva, da je vrijedno, da ja dođem k blagoslovu kripte i prenosa tijela. Kad je pako tako, ja ne primam poziv, nego ga uljudno odbijam. Jesam li dobro učinio? Možebit da je vanjskim uplivom učinjeno, da ta gospođa tako učini. Ele, meni se čini, da sam dobro učinio, što sam funkciju odbio, koju bi morao muče obaviti. Molim Vas mislite o tomu i recite mi, kad dođem u Zagreb, jesam li dobro učinio. Nadam se, da će 8. i Đuro biti u Zagrebu.

Znam, da je zloba sama izmislila, da pravaši misle prot meni demonstrirati. Što je moglo tomu govoru povod dati? Interesantno je, što je Frank govorio u saboru o ključu[3]; to je moje uvjerenje uvijek bilo. Bog s Vami. Do sretnoga viđenja!

1/11 1884. Strossmayer.

Sad još jedno. Iz „Pester Lloyda“ vidim, da je Živković, pobijajući adresu Neodvisne stranke, dva puta spomenuo, da je to Strossmayerova adresa.[4] Ako mislite, da je umjesno, evo što bi se toj ništariji odgovoriti moglo u „Pozoru“:

„Gosp. Živković pobijajući adresu Neodvisne narodne stranke nekoliko put je spomenuo, da je to adresa Strossmayerova. Mi o tomu ništ ne znamo, ali nam na svaki način na čast služi, ako je tako, da biskup đakovački našu adresu odobrava. Spada pako ne na kuražu, na koju se kadšto Živković poziva, nego na kukavštinu i podlost, kad se na odsutnoga navaljuje, koji se braniti ne može. Živković vrši po našemu mnijenju glede hrvatske domovine onu istu ulogu, koju je naprama Spasitelju svijeta igrao Juda. Kad je u službi bivao Živković, onda je — kako izvjesno znamo — svakom zgodom i prilikom nepravdu činio biskupu i štetu. Danas više toga — hvala Bogu — činiti ne može; danas ga dakle denuncira i prodaje, a najvolio bi jamačno, da mu se ono dogodi, što se je prije 19 vijekova na gori Kalvariji dogodilo. Samo zaboravlja taj sofista, da čestit čovjek, koji zna za narod raditi, zna kad je nužno i za narod patiti, a odavle često i često put narodu veća korist nego od prvoga. Mi bi međutim iz puke ljubavi Živkovića opomenuli na onaj konopac, koji je sa svakom denuncijacijom i sa svakim izdajstvom spojen, košto Judin primjer dokazuje“.[5]

Kad sam ovo napisao, dobio sam Vaš list od 26. Sve je u redu. Ja volim prenoćiti u Zákányu i doći 8. oko 10 ura — mislim — u Zagreb. Sve će biti onako, kako Vi naređujete. Bog budi s nami! Bog nam daj zdravlje! Svečanost — kako vidim — bude trajala do jedne ure popodne.

[1] Grof Marko Jelačić bio je sin Đurin.

[2] Grof Antun Jelačić bio je brat banov i Đurin.

[3] Dr. Josip Frank, narodni zastupnik za kotar Popovaču, držao je 25. oktobra govor u saboru o financijalnim odnosima između Hrvatske i Ugarske.

[4] U stenografskom zapisniku nema tome traga.

[5] „Pozor“ nije donio taj demanti.

851.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 26. nov. 1884.

Dragi brate i prijatelju!

Evo sam se hvala Bogu odmorio. Baš sam bio blažen u Zagrebu. Hvala Bogu i Vami!

Piše mi Kosto, da je nade, da bi dvije opozicije mogle doći do sporazumljenja. Ne bi l' Bog dao! Ali jedva je vjerovati, dok Ante[1] živi. Moj govor bit će ovd ovih dana tiskan. Poslat ću Vam nekoliko egzemplara. Ovd me uši i gnjide grizu i stjenice muče, to jest ovi naši činovnici, koji iz Zagreba na mene huškaju. Je li Bog zna istina, da se je car nepovoljno izrazio o mom boravku u Zagrebu? Što je, da je, hvala Bogu dobro je ispalo. Ako Bog da, buduće godine sastat ćemo se u Novih Dvorih.

Sad još jedno. Evo Vam šaljem list, kog sam dobio od nekoga Engleza, koji misli o nami pisati. Ja sam ga adresirao na Vas i na Akademiju. On mi evo šalje pismo na g. tajnika Matkovića. Molim podajte ga istomu sa mojim pozdravom. Nek mu ide u koliko je moguće na ruku. Isto molim Vas učinite i Vi.

U Rusiji puk je krasan. O vladi držim da je blesava.

Njeg. Veličanstvo u delegacijah popravilo je ono, što su odurni Madžari svojom mržnjom sagriješili, a vlada ruska servilnim svojim duhom umah ljubi skut i noge.

Bojim se, da ćeju Poljaci svojom ekskluzivnošću pokvariti svečanost u Velehradu i odvratiti od nje Ruse. Pošaljite mi, molim Vas, Solovjevljeve spise; trebam ih. Sto put i t. d.

26/11 1884. Strossmayer.

[1] Dr. Ante Starčević.

852.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 30. nov. 1884.

Preuzvišeni gospodine!

Drago mi je, što ste se — kako vidim iz Vašega pisma od 26. t. mj. — sretno vratili u svoj zavičaj. Mi ovdje preživamo slavje od 9. i slijedećih dana, te će nam biti još dugo predmetom naših razgovora i ugodnih uspomena. U Pešti se dosta ljute, ali mi im ne možemo pomoći, kada su si odnošaje tako udesili, da njih ljuti ono, što nas veseli.

U koliko je istine u riječih, koje da je kralj izustio u *cercle-u,* a koje si dala brzojaviti iz Pešte *„Neue freie Presse“,* ovdje ne znamo, ali čujem, da ih je osječka *„Drau“* demantovala bivši upućena od grofa Teodora Pejačevića — kako se čuje — koji da je prisutan bio u onom *cercle-u.*[1]

Kako se iz listova peštanskih razabire, ondje bi rado zapriječili prenos kostiju pokojnoga bana Jelačića. Ne će li se na Đuru djelovati? Hoće li on imati srca odoljeti?

Predao sam pismo Engleza Matkoviću. Ići ćemo mu na ruku.

Ja se bojim, da će Poljaci nastojati upotrijebiti u svoju svrhu političku velehradsku svečanost. Ako bi imala ona služiti proturuskim demonstracijam, onda bismo se mi Hrvati imali držati na strani i svetkovati kod kuće. Na to bi se imala pažnja obratiti Čeha i dotičnoga odbora. Moji odnošaji naprama uglednim Rusom teško će dopustiti, da se ja miješam u takav posao. Prvi uvjet, koji bi se imao isposlovati u Rimu, bio bi, da Sveta Stolica dopusti za onaj dan slavensku liturgiju nesamo na Velehradu, nego u cijelom katoličkom Slavenstvu, to jest gdje bi se god želilo, da se slavenski drži. Ako toga ne bude, to jest ako bi se misa imala pjevati latinski, onda bi se svetkovina držala u duhu protumetodijevskom. Slavenom katoličkim su Ćiril i Metod dragi, što su

znali jedinstvo Crkve s potrebama slavenskoga naroda u sklad dovesti. Ako se u Rimu to ne uviđa, onda se ne shvaća pravo znamenovanje onih slavenskih prosvjetitelja. Ja mislim, da bi u tom pogledu valjalo pitanje do jasnosti dotjerati. Ne bude li to, ne idem ni u Rim ni na Velehrad, jer su mi dodijale besmislene parade.

Opet je došlo nekoliko svezaka krasnoga po Vami naručenoga djela o crkvi sv. Marka. U prilogu šaljem Vam račun akademijske knjižare sa 180 fran. 50 cent. ili 88 forinti, koje izvolite poslati ili neposredno knjižari ili meni.

Još jedno. Nisam Vam htjeo spomenuti, znajući, da Vas ovdje drugi obljetavaju, da niste još poslali ovogodišnji prilog za akademički „Rječnik" od 1.000 for. Pošto se je Akademija za uređenje Galerije upravo istrošila, pošto će VI. svezak „Rječnika" skoro doštampan biti, to Vas lijepo molim, da čim prije onu hiljadu for. pošaljete.

Nadalje Stanković Milan sjeti se opet ovih dana, da ste i za ovu godinu obećali nagradu za trku konja, koja je bila raspisana i već dobivena, ali još nije dana. Stoga ako je tako, izvolite poslati ili nagradu, na pr. čašu i t. d., ili novac.

Još mi dugujete 30 for., koje sam po Vašem nalogu dao Silviju Kranjčeviću, onomu mladiću, koji je istupio bio iz kolegija *germanico-hungaricum* u Rimu. Taj isti mladić posla mi molbenicu na Vas, koju šaljem u prilogu bez svake opaske. Nadalje pita me, bi li dopustili, da Vam posveti svoje pjesme, koje se tiskaju u Senju.[2] Ovo drugo ne bih preporučio, jer bi trebalo prije poznati ove pjesme.

Kada dakle budete pošiljali novce, izvolite poslati ili ovdje doznačiti: a) za „Rječnik" 1000 for.; b) za djelo o crkvi Sv. Marka 88 for.; c) za Kranjčevića 30 for.; d) za nagradu za trku?; e) za restauraciju prvostolne crkve obećanu 1000 for. Oprostite, što Vam dodijavam, ali za a) i b) jest moja dužnost.

Kada saberem rasprave Solovjeva, poslat ću Vam ih ukupno.

Valjda Vam je Kosta pisao, da nam je kroz Metela pošlo za rukom predobiti „*Vaterland*", tako da prima članke i dopise o Hrvatskoj u smislu našem. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 30. stud. 1884. Fr. Rački.

[1] Kod sastanka delegacija u Budimpešti (u okt.) kralj je primio u audijenciju sve delegate u dvoru. Nato su peštanske novine iznijele vijest, da se kralj Franjo Josip spram četvorice hrvatskih delegata veoma oštro izrazio o hrvatskom saboru: „abscheuliches Treiben" i slično. To je onda demantovano.

[2] Silvije Kranjčević izdao je 1885. u Senju prvu zbirku pjesama „Bugarkinje".

853.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 9. dec. 1884.

Preuzvišeni gospodine!

Primio sam 1.310 for., od kojih za Akademiju 1.000 for., a s ostalimi uredio, kako ste naložili. Kupio sam za 100 for. mali srebrni čaj-*service* i predao Stankoviću uz očitovanje, da je to posljednji Vaš dar kod trke konja.

Znadem, da imate dosta troška, da ste se istrošili i da nisu najbolje za gospodare godine. Stoga i odbijam ljude, koji dolaze k meni, da ih preporučim. Glede Akademije izvolite još nositi žrtve samo za dvoje: a) za nastavak djela o Sv. Marku, i b) za nastavak naručenih i predbrojenih bakroreza. Oboje ste imali dobrotu sami preuzeti. Drugoga Vam tereta ne ćemo više naprtiti, osim ako si ga sami naprtite.

Imam Vam glede Galerije prijaviti slijedeće: a) da je Ruben prijavio, da je dovršio sliku za 1.000 for, koje Vam je dugovao otac njegov; b) da je kanonik Gašparić poklonio danas svoju sliku od Paola Veronese, koju ste jednom i Vi vidjeli kod njega; c) da je mladi Truhelka[1] dovršio kratak popis Vaše Galerije, koji će se privremeno štampati. Kod svake je škole uvod, onda slijede slike po redu brojeva. Drago bi mi bilo, kada biste imali dobrotu u k r a t k o opisati — što mislite — poklonjene minijature i ono izvezeno ruho, ako to možete na pamet.

Niste valjda opazili u novinah, da Vam se je dekan zahvalio za potporu od 200 for. odboru za siromašne dalmatinske đake.

Imali ste čitati, što sam „Pester Lloydu" odgovorio glede prenosa umrlih ostanaka pokojnoga Jelačića bana.[2] Kada sam grobnicu blagoslovio, primijetio sam kod objeda, da sve očekiva onaj prenos, što je Đuro odmah potvrdio. Vidit ćemo.

Meni se čini, da bi Poljaci rado iz svetkovine sv. Metoda stvoriti demonstraciju protiv Rusije. Mislim, da se mi Hrvati ne smijemo dati kano oruđe upotrijebiti. Ja držim, da svečanost uz službu božiju latinsku nema smisla, i ako u Rimu ne imadu odvažnosti na dozvolu, čemu onda enciklika *Grande munus?* Ili zar misle, da će latinštinom utrti put k sjedinjenju? Prvo, što bi Sveta Stolica imala učiniti, bilo bi to, da katoličkim Slavenom, koji to zahtijevaju, dozvoli slavenska liturgija. Ja mislim, da ako papa toga ne učini, da i Vi ostanete po strani. Mi jesmo i ostajemo vjerni katolici, ali ne možemo preuzeti dužnosti naprama ostaloj braći, ako nas Sveta Stolica ne podupre. Inače učinismo se nemogućima.

Riegeru odgovaram danas u „Pozoru".[3] Ne mislim, da bi se iznevjerio Slavenstvu, ali krivo shvaća položaj i slabo pozna Madžare.

Što ja mislim glede poruke Helfertove, to će Vam Kosta pisati. U ostalom ti austrijski konservativci nemaju odlučnosti u radnji i rado bi se sakriti iza leđa odlučnijih.

Budite oprezni naprama pothvatu osječkih profesora glede konverzacionog „Rječnika".[4] Meni se čini, da precjenjuju svoje sile, a da prenisko cijene posao. Čitajte u „Viencu", što sam ja o tom pisao prije više godina, kada su iz Biograda potaknuli bili to pitanje. Dobro bi bilo, ali su potrebite velike priprave i trošak od najmanje 30—50.000 for. Materijal valjalo bi sakupljati bar pet godina, pak onda početi izdavati.

Kršnjavi je u Pešti i u Brodu. Malo ćemo potrpiti, da se ne bi držalo za osvetu.[5]

Pavić, kojega nije bilo dva mjeseca u Akademiji, došao je u glavnu skupštinu te je kušao izazvati gungulu, naperenu proti meni i Matkoviću. Ali ne uspje. Našao je dvojicu kao pionire. Ali sam mu očitao lekciju. Čujem, da aspirira kod vlade na Jurkovićevo mjesto, jer je Janko boležljiv i nije u milosti.[6] Siroti Geitleru ide na gore te će teško ostati živ.[7] Galerija se posjećuje u veliko. Za danas dosta. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 9. prosinca 1884. Fr. Rački.

[1] Dr. Ćiro Truhelka (* 1865), poslije upravitelj arheol. muzeja u Sarajevu, danas profesor univerziteta u Skoplju.

[2] „Pozor" od 2. dec. 1884. (entrefilet: Zagreb, 1. prosinca).

[3] „Pozor" od 9., 10., 11., 12., 13. decembra s natpisom „Riegerov govor".

[4] To je pokušaj gimnazijskih profesora u Osijeku: Josip Mencin i Ivan Zoch „Hrvatska enciklopedija" (od 1885. dalje), koji je brzo zapeo.

[5] Išlo se za tim, da se Kršnjavi ukloni s mjesta direktora akademičke Galerije slika.

[6] Janko Jurković († 1889) bio je tada odjelni savjetnik kr. zem. vlade.

[7] Dr. Leopold Geitler (* 1847 † 1885), rodom Čeh, profesor slavistike zagrebačkoga univerziteta.

854.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 6. jan. 1885.

Preuzvišeni gospodine!

Pošto imam Cepelića odgovoriti radi slike iz Dalmacije i isplate Schönfeldu, o čemu će Vas on obavijestiti, upotrebljujem ovu prigodu, da Vam odgovorim na pismo od 29. pr. mj.[1]

Nesamo Vi, nego i Akademija pala je poslije studenačkih svečanosti u nemilost u viših krugovih. Nastoji se pače, ako je moguće, rastvoriti ju iznutra. Mislim, da ne će to poći za rukom, jer se među članovi mogu samo dvojica trojica za to naći. Stoga odlučio sam, dok taj vjetar mine, ništa više ne tražiti za Akademiju, već neka svojimi vlastitimi sredstvi radi koliko može, samo da si potpunu samostalnost sačuva. Ako se bude radi Galerije moglo što od sabora dobiti, kušat ćemo kroz prijatelje.

Kršnjavi se je tek ovih dana vratio. Ja mu pismeno predstavih dvoje: a) neka sam prosudi, može li tim načinom ispunjavati svoje dužnosti, koje je ravnateljstvom Galerije preuzeo; b) da Akademija ne bi mogla dopustiti, da u sobi ravnateljskoj drži za đake predavanja, prem i to rijetko biva. Na to mi je dosta drsko odgovorio, prijeteći pače sudbenim putem.

Možebit bi dobro bilo uputiti Črnčića radi Consonijeve[2] obveze; neka kuša lijepim načinom izravnati (stvar). Ili ako imate u Rimu još sposobnijega za taj posao?

Naši kod Sv. Jerolima mogli bi mnogo više uraditi. Madžari su sada izdali dvije knjige relacija, koje su Franknói *etc.* ispisali u vatikanskom arhivu.[3] Kako se lijepa prilika sada daje našim Sveto-Jerolimcem! Ja sam o tom pisao, ali dosada bez uspjeha; kušat ću opet.

U Rusiji će proslaviti Metodijevu 1000-godišnjicu uvelike. Onaj dan obslužavat će se po svoj Rusiji svečana služba božija. Zapadni Slaveni pjevat će po latinski! Jeste li čitali u „Pozoru“ prevod Budilovićeva članka?

Ipak je imenovan biskupom porečkim Flapp, koji ne zna ništa hrvatski! Zar i to spada na komentar enciklike *Grande munus*? Ako u Rimu hoće da nas katolike Slavene ne ismjehavaju istočna braća, imali bi jednom na put stati tim nepodopštinam. Tako biva i u Njemačkoj. Pripovijedaju mi Poljaci, da breslavski biskup Herzog, u kojega dijecezi žive Poljaci u $^2/_3$ pučanstva, ne zna poljski ni riječi. Zaista nas smatraju za inferiornu rasu!

Ovdje je inače u građanstvu duh veoma dobar, te se počima emancipirati od birokracije, što će sjajno i „građanski ples“ pokazati. I među obje opozicije uvlače se prijazniji odnošaji.

Izvolite misliti, ne bi li zgodno bilo, da priredite dijecezansku sinodu, u kojoj bi se potaklo pitanje o sjemeništu dječačkom, o liturgičkom jeziku i t. d. Trebalo bi prenuti ovo mrtvilo u našoj crkvi. Priređenje rasprava traje i onako dosta dugo. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu na Bogojavljenje 1885. Fr. Rački.

P. S. Piše mi iz Firenze A(ngelo) de Gubernatis, da dolazi koncem t. mj. ovamo i u Đakovo.

[1] Ovo se pismo biskupovo nije našlo.

[2] Talijanski slikar Nikola Consoni umr'o je nedavno, 21. dec. u Rimu, ne ispunivši svoju obavezu spram Strossmayera, koji ga je unaprijed isplatio.

[3] Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Series prima, tomus secundus: Acta legationis cardinalis Gentilis (1307—1311). Budapest 1885. Series secunda, tomus primus: Relationes oratorum pontificiorum (1524—1526). Budapest 1884.

855.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 23. jan. 1885.

Ljubezni brate i prijatelju!

Najprvo Vas iz svega srca žalim, što izgubiste brata.[1] Bog Vas tješio! K Bogu ćemo svi, a tko ovaj svijet ostavlja, ostavlja veliku tugu i nevolju.

Čitali ste i čitate jamačno, kako na me navaljuju. Sve samo izmišljotina, potvora, laž i kleveta! Moje sveto zvanje, moja svijest, moja čast ostaje čista i neporočna.

Sad još jedno. Šaljem Vam 2.000 for. u dvije hiljadarke, da ih predate Marjanu Derenčinu. On zna, što će i kako će š njima. On će Vam do konca ove godine 1885. u rokovih dati 1000 for., a do konca godine 1886. i opet u rokovih 1000 for.[2] To će biti moja obveza za „*Lexicon*“ za ovu i dojduću godinu.

Pravo imate, da nas Rim potpuno ne dokučuje. Nema u njemu ono liko kuraže, koliko je bilo u Nikole I., u Hadrijana II. i u Ivana VIII.[3] Daju se

poplašiti. Meni se čini, da je sad Sveti Otac i zbog mene u stisci. Ja sam hvala Bogu posve miran u duši, jer sam posve čist i vršim točno dužnost moju. Mogu slobodno Bogu samome u lice pogledati bez straha, a kamoli ne bi ljudem. Sto i sto put i t. d.

23/1 1885. Strossmayer.

[1] Stariji brat Antun umr'o je 15. jan. u Fužini.

[2] Ovom je biskupovom pismu priložen ovaj spis: „Priznajem ovime, da sam od p. t. gosp. Dra. Franje Račkoga primio iznos for. 2000, slovom dvije hiljade austr. vrijed., koji mu bijaše poslan po Njeg. Preuzvišenosti g. biskupu Josipu Jurju Strossmayeru s naputkom, da ga meni uruči. U Zagrebu dne 30. siječnja. Dr. Marjan Derenčin."

[3] Nikola I. (858—867), Hadrijan II. (867—872) i Ivan VIII. (872—882) odobravali su rad i djelovanje svete braće Ćirila i Metodija.

856.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 1. febr. 1885.

Preuzvišeni gospodine!

Hvala lijepa na sažaljenju, koje ste izvolili izraziti mi u pismu od 23. pr. mj. Pošav dne 10. siječnja u Fužinu, bio sam prisiljen ondje ostati do 29. zbog pretrgnute — radi velikoga snijega i nemarnošću madžarske željezničke uprave — svake komunikacije. Vaše pismo je ležalo na pošti do mojega povratka. Predao sam 2.000 for. Derenčinu i od njega dobio potvrdu. On će mi dati pismo, kojim se obvezuje vratiti u dvije godine ovu svotu, a ja ću se s jedne strane pobrinuti, da ju otplati, s druge pako da ju upotrijebim za „Rječnik" kroz dvije godine.

Zagrebačke svečanosti mjeseca studenoga izazvale su tu hajku na Vas. Ti veliki državnici držali su Vas za mrtva, pak kada je narod protivno dokazao, sada bjesne. U ostalom nema straha; jer biskup nije — hvala Bogu — još pandur.

Ako je istina — kako čujem — da vlada u službenom dopisu na Vas niječe krjepost konkordata, ja bi s jedne strane to stavio do znanja rimskoj stolici, s druge obratio se na zagrebačkoga nadbiskupa i biskupe senjskoga i križevačkoga, da hrvatsko-slavonski episkopat kolektivnu notu upravi na vladu.[1] Vidi se, kako su plitki ti „državnici"! Konkordat ili vrijedi kod nas ili ne; ako ne, onda se crkva hrvatsko-slavonska vraća ne na temelj građanskoga zakona austrijskoga, nego na zakone prije godine 1848., to jest na crkveno pravo, koje čini državi još manje koncesije negoli konkordat. Izvolite takav spis izraditi za svoje sudrugove, ali posve objektivno i mirno. Možebit ću ja, ako dospijem, nešto o tom napisati za „Katol. List", iz koga će „Pozor" preštampati. Meni se čini, da bi Vas htjeli uplašiti, ali da daljega koraka ne će učiniti.

Kršnjavomu su klerici radi duela mjesto osramoćenoga Paukovića zabranili predavanja u sjemeništu.[2] Čujem, da je onda otišao nadbiskupu potužiti se, ali

da mu je on rekao, da štuje njegovo političko osvjedočenje, no da ga kano biskup ne može uzeti u zaštitu, jer bi inače došao u sukob s crkvenimi propisi i sa Svetom Stolicom.

Piše mi Jagić, da je moje razlaganje o 1000-godišnjici sv. Metodija priopćio visokim krugovom, koji da su uslijed toga glede mene i Vas posvema umireni. Zavedeni poljskimi listovi mislili su, da će katoličko Slavenstvo ovu prigodu upotrijebiti za demonstraciju proti Rusiji.

Nadam se, da ćete unatoč onoj hajki ostati kod svoje namjere, doći ovamo na svečanu sjednicu, slaviti svoju 70-godišnjicu u Đakovu, a glede 1000-godišnjice dogovorit ćemo se.

Ovdje je jučer bio prof. A(ngelo) de Gubernatis u svojem prolasku za Peštu. On misli ostati do dva mjeseca u Ugarskoj, onda vratiti se u Firenzu pak na godinu proputovati jugoslavenske zemlje. Misli o tom pisati. Nešto je od Madžara preokupiran, ali ja sam mu više pitanja razbistrio.

Našao sam vrativši se silu posla, koji sada raspačavam. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 1. veljače 1885. Fr. Rački.

[1] U Ugarskoj i Hrvatskoj vrijedilo je prije rascijepa 1848. kanonsko pravo. Kad je u vrijeme apsolutizma jedinstvena carevina Austrija sklopila s papom Pijem IX. konkordat (uzakonjen 5. nov. 1855.), onda je on važio i u Hrvatskoj, baš kao što u cijeloj carevini. Međutim je povratkom ustava 1860. konkordat stavljen za užu Ugarsku već 1861. izvan snage, a za Austriju tek 1874., dok je banska konferencija (1860./61.) za Hrvatsku ostavila konkordat na snazi za sve dalje vrijeme. Tako je onda ostalo do sloma Austro-Ugarske monarhije.

[2] Dne 22. jan. imao je prof. Kršnjavi dvoboj s narod. zastupnikom, pravašem Milanom Pavlovićem u Maksimiru. Povod tomu dala je rasprava u hrvatskom saboru 16. jan. o izberivosti nar. zast. Vase Paukovića (izborni kotar Brlog), koga su lično napadali mnogi pravaši, u prvom redu Milan Pavlović (izborni kotar Brinje), spočitavajući mu neke nepoštene čine. Prof. Kršnjavi, koji je branio čast Paukovićevu, najzad je ostao na megdanu s Pavlovićem. Dvoboj se odigrao pištoljama na 20 koračaja, no nije došlo do rana ni s jedne strane. Zbog dvoboja i duelanti i njihovi sekundati katolici smatrali su se eo ipso — do pokore — ekskomuniciranima iz crkve.

857.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 19. febr. 1885.

Ljubezni moj prijatelju i brate!

Gledajte, molim Vas, u sporazumljenju sa Kostom, Markovićem i t. d., da se sklopi kakovo društvo, koje bi išlo u svoje vrijeme u Velehrad, a možebit i u Rim.

Sveti mi je Otac dao po Bartoliniju kazati, da je sustao pri gradnji kapele posvećene svetim našim apostolima Cirilu i Metodu.[1] Potrošio je jur na nju 80.000 lira. Sad ima mlogo troška na Lateran i na hospital, koji zida u blizini Vatikana. Moli me dakle, ne bi l' se moglo diskretnim i konfidencijalnim posve načinom štogod dobiti od matadora slavjanskih.

Ja sam pisao na sve strane: i Sapiehi i Riegeru i Štulcu i Prohaski i Wurmu, i dao stvar preporučiti i kardinalu Schwarzenbergu i Fürstenbergu, i biskupu brnskomu. Sam sam pako -- prem sam u novčanoj stisci — opredijelio na tu svrhu u ime svoje i u ime svih nas Hrvata 5000 lira. Želim pako, da se i na me i na nas Hrvate sjete, kad se bude u toj kapeli *missa commemorativa* za Lava XIII. i za dobročinitelje njezine pjevala. Ne bi l' se, brate, nešto Vašim posredovanjem dalo u to ime sakupiti od kanonika zagrebačkih? Ako to bude, pošaljite novac odmah kardinalu Bartoliniju, koji u ime Svetoga Oca rukovodi gradnju rečene kapele.

Ne dopada mi se — mogu reći — što se je Smetiško odrekao rektorata. S te strane ne dopada mi se ni izjava Smetiškova.[2] Nesreća bi bila prava, da mjesto rektora zauzme Iveković, a na to se i od strane vlade i od strane kardinala po svoj priliki ide. Ja sam stvar razjasnio nunciju bečkomu. I u momu ovomu konfliktu i u tomu u Zagrebu Vončina se ponaša tako, da se vidi, da nema dost ni uma ni srca ni vjere ni privrženosti prema crkvi i prema svećenstvu. Čujem, da je bolestan; ja mu iz svega srca želim da ozdravi, ali ime ne bude za sobom ostavio dično. Čini se, da se na mene ljuti, jer sam njihovu ludost dobro ošinuo.

Ovd je bio bivšega bana brat, Gábor Pejačević, dva dana. Odsuđuje najodlučnije postupanje svoga brata i rad bi, da isti stupi u opoziciju. Čini se, da je prijatelj nama i živi u imaginaciji, da bi on mogao kod Madžara posredovati. Meni se čini, da su to fantazije. Ele, ja ga uvijek lijepo dočekam i otpravim. Imamo dost i onako neprijatelja; bolje je dakle ne množiti njihov broj bez nužde. Iz lista Kostina vidit ćete, što bi Gábor rad. Šaljem Vam list njegov. Vi ga Kosti pročitajte i radite kako znate.

Onaj moj list na Akademiju i na Vas il objelodanite il ne. To stoji do Vašega suda. Sto i sto put i t. d.

19. veljače 1885. Strossmayer.

[1] U crkvi San Clemente u Rimu.

[2] Kanonik Mijo Smetiško (* 1833 † 1921) odrekao se mjesta ravnatelja zagrebačkoga nadbiskupskoga sjemeništa, kad su klerici napustili predavanja prof. Kršnjavoga iz historije crkvene umjetnosti zbog njegova dvoboja sa narod. zastup. Milom Pavlovićem. Smetiškovo „Očitovanje" od 12. febr. 1885. odštampano je u „Katol. Listu" od 12. febr. str. 49—51, u kojem reče: „Uradiše klerici kao kršćani katolici; od Boga im plaća, a od pravednih ljudi čast."

858.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 21. febr. 1885.

Preuzvišeni gospodine!

Što niste još u novinah čitali svoje lijepe zahvalnice, uzrok je taj, jer pročitavši ju činilo mi se, da bi ona, kada bi se cijela štampala, opet izazvala buru novinsku, koja se je opet utišala. Toga su mnijenja i drugi Vaši štovatelji i prijatelji, pak sam uslijed toga učinio kratak izvod, koji će danas u „Pozoru" izaći, a cijela zahvalnica ostaje u Akademiji.[1] Sve, što ste napisali, živa je

istina, ali bit će u interesu naroda i zemlje, da Vas što više štedimo. Nadam se, da ćete odobriti taj korak moj i Vaših štovatelja.

Sada drugo. Više ovdješnjih štovatelja Vaših odlučilo je na svoj trošak izdati za 70-godišnjicu[2] Vaš *portrait* u bakrorezu, koji bi izveo u Beču Čeh Gustav Frank, preporučen po Lützovu, a priznan vještak. On nam je već poslao više svojih radnja, koje su veoma lijepe. Bakrorez prodavao bi se veoma jeftino, samo da što više dođe u narod. Bit će velik. Ali u tu svrhu trebamo što više Vaših fotografija. No pošto ćete teško imati koju, kakova se treba, stoga Vas molimo, da se čim prije date fotografirati po osječkom fotografu Knittelu, i to u talaru s krstom. Fotografija ima biti tako zvani *Kniestück*, to jest s cijelim gornjim tijelom do koljena. Neka bude čim veća, a neka se pošalje komad retuširan i neretuširan. Osim ove fotografije pošaljite i druge koje imate, jer ih umjetnik mora imati što više. Najbolje bi bilo, da sami na jedan ili dva dana skočite u Osijek u tu svrhu. Ali čim prije, jer bakrorez mora biti gotov do konca julija. Nadamo se, da nam ne ćete uskratiti tu ljubav.

Kršnjavi i vlada učinili su glede dvoboja potpuni fijasko. Kardinal bio bi rado pomoći im, ali stajao je pod pritiskom sjemenišnoga poglavarstva i javnoga mnijenja.

Pročitajte, što je u posljednjem broju „Katol. Lista" pisano o Miškatoviću.[3]

Ovih dana imat ćemo dogovor: a) o proslavi Vaše 70-godišnjice; b) uspomene na oslobođenje Slavonije;[4] c) 50-godišnjice našega preporoda;[5] d) 1000-godišnjice sv. Metoda. Bit će dobro, ako se ova slavja što više združe.

Na našu predstavku o kongresu vlada nije još odgovorila. Ovih dana idem u to ime k banu, da se odgovori: ili, ili.

Već će biti kod Vas šumar Fischbach.[6] On je posvema čovjek Anderkin,[7] to jest sadašnje struje, prem imade kćer vrlo uglednoga građana trgovca Solara. Kosto mi je pripovijedao o pismu kardinala Bartolinija. Neodlučnost shvaćam, ali uz nju trpi ipak naša stvar. Božić veli, da je ono, što je u „*Vaterlandu*" bilo o konfliktu radi klerika, bilo u dva dopisa u „Pozoru" još mnogo prije; stoga da bi se stvar opetovala, kada bi se ono prevelo.

Galerija se mnogo posjećuje. Radi veće sigurnosti kanimo sve one manje sličice u dolnjem redu staviti pod staklo, jer radi položaja skela ne bi ni ogradom bile osigurane. U ostalom pazi se dobro i svijet se polagano privikuje na red. Katalog je gotov, kratak je, ali zasada bit će koristan i takav. Imade ga ipak 6 araka. Poslat ćemo Vam otisak, pak izvolite učiniti svoje opaske za drugo izdanje, koje će se popraviti. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 21. veljače 1885. Fr. Rački.

[1] Ova se biskupova zahvalnica nije mogla naći u akademičkom arhivu.

[2] Strossmayer rođen je 4. febr. 1815. Proslava odgođena je na 8. septembra.

[3] „Spokojnost duše" (s potpisom: *Confrater*) u „Katol. Listu" od 19. febr. str. 61—63.

[4] Ispod turskoga jarma prije dvjesta godina.

[5] Gajeva preporoda, koji začinje izdavanjem „Novina" i „Danice" (1835).

[6] Robert Fischbach, tada šumar kod hrv. zem. vlade.

[7] Julije Anderka, tada nadšumarnik kod hrv. zem. vlade.

859.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 25. febr. 1885.

Dragi moj brate!

Sve, što učiniste, dobro učiniste. Hvala Vam! Idem u budući ponediljak u Osijek; odanle poslat ću Vam željene fotografije. Novac za ove stvari uskoro ćete dobiti. U stvari Kršnjavijevoj pobojao sam se, da nije nakana prevladala Ivekovića rektorom postaviti. Smetiško nije smio ni jedan čas odstupiti. Kosti recite, da će mi vrlo drago biti, ako Capocelatro postane kardinal. Ono o Miškatoviću vrlo je dobro pisano. Ovd se drži, da je Franki to pisao, jer se u pismu nalaze riječi dalmatinske, na pr. bezočnost. Baš je bilo od potrebe, da se onako piše.

Hvala Bogu, ove protivštine, na koje nailazi Crkva i svećenstvo, bude bolji i stalniji duh u nami. Istina, u Rimu su slabi; al' što ćemo? Ja im uvijek i uvijek istinu govorim. U sadanjih okolnostih sudim, da je od prijeke nužde, da š njima dobro živimo. Sad se na sva usta pogovara, da će Jacobinija u *Staatssekretariatu* zamijeniti kardinal Czacki.[1] Jacobini je bio veliki „austrijakant". Bi li u tome obziru bolje bilo, kad Czacki zasjedne mjesto državnoga tajnika, tko bi znao. Na svaki način je Czacki čovjek vrlo darovit, što Jacobini nije bio. Drago mi je, što sam se pri posljednjem svom boravku u Rimu pobliže spoznao sa Czackijem.

Alaj, moj brate, naš Vončina duboko pada! Tako uvijek biva, kad je čovjek velike ambicije, a slabe pameti. Na meni — čini se — da se sad hotomice osvećuje, jer sam lude i isprazne njegove teorije tako suzbio, da ne može nikud nikamo. Sad je moje spise glede bigamije i biandrije odmah čifutom priopćio, koji sve to u „Dravi" na ruglo stavljaju. Pak da bude otrov i našemu narodu pristupniji, dali su „Dravi" dopušćenje, da izdaje ujedno list i u hrvatskom jeziku. To znači, da žele u interesu Madžarije istu svetu vjeru iskorijeniti iz srca Hrvata. Lijepoj zadaći podvrgava se Vončina! Slobodno mu to prilikom recite. Sto put i t. d.

25. febr. 1885. Biskup.

[1] Poljak grof Włodzimierz Czacki (* 1835 † 1888), nekoć nuncij u Parizu, postao je kardinalom 1882.

860.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 8. marta 1885.

Preuzvišeni gospodine!

Čini mi se, da sam ostao dužan odgovor na dva Vaša pisma, od 19. i 25. pr. mj.

Bez poticanja iz vana teško bi naš Kaptol dao kano korporacija išta za kapelu sv. Cirila i Metodija. On je sada tako sastavljen. Ali dali bi

*

pojedini kanonici. Ako dakle mislite, da se to ne može putem nuncija potaknuti, onda me obavijestite. Tada bi ja poticao prineske od pojedinih kanonika, za koje držim da će dati. Mogao bi nešto i za „Katol. List" napisati.

Smetiško je pogriješio, što je dao ostavku. Kardinal, dok je boravio u Zagrebu,[1] nije mislio primiti ostavke, osobito sada, dok ne budu imenovani novi kanonici. Ali u Pešti imali su na nj navaliti, te on nesamo odanle primi ostavku, nego još ukori Smetiška radi nekih izreka u njegovu očitovanju, koje je ovdje odobrio bio. Da ne stoji pod utiskom našim ovdje, on bi koješta propustio ili zlo učinio. Tako nije bio ništa odredio za svetkovanje 1000-godišnjice, dok nisam ja Kržanu rekao, da ću u konsistoriju staviti predlog, ako nadbiskup sam nešto ne odredi. Kržan mu pisa u Peštu, a on je ovih dana otpisao, da neka konsistorij odredi za cijelu nadbiskupiju svečanost na 6. travnja. Šta se osim toga misli ovdje učiniti, imao Vam je prijaviti Kosta.

Nas katolika Slavena teška je pozicija naprama braći istočne crkve radi pitanja o slavenskom bogoslužju.

Pismo upravljeno na Kostu predao sam. Do patriotizma tih Pejačevića ne držim ništa, jer ga nisu dosada ničim pokazali, ni ondje, gdje bi lasno mogli. Što je tko za naše zavode žrtvovao?

Radi članka o M(iškatovi)ću nadbiskup je zamjerio uredniku[2] i zlovoljan je na njega.

Bio sam prije osam dana kod bana radi kongresa, o kojem nije dotle riješena bila akademijska predstavka. Više od pola sata prepirah se i odgovarah na njegove prigovore, od kojih je karakterističan, da zašto ne bi i Madžare pozvali i t. d. Napokon zamolih skoro rješenje, ovako ili onako. Poslije pet šest dana dođe rješenje od samoga bana, da se kongres ne dozvoljava, i to bez svake motivacije. Sada smišljam drugi način na temelju našega statuta.[3] Poslije svečanosti od 9. stud. Akademija izgubila je svaku sklonost u vladinih krugovih. Ele, ona će raditi koliko može svojimi vlastitimi silami. Zato neka ju narod podupire čim više.

Iz pouzdana izvora dočuh, da Fischbach šalje na Anderku nepovoljna o vlastelinstvu pisma, to jest da su šume poharane, da se za gojidbu ne radi ništa i t. d. Odavle možete si misliti, kakovo će izvješće dati vladi i kakav će rezultat imati. Prema tomu već sada poprimite shodne korake.

Pogovara se, da će kanonikom postati ili Vrevc ili Iveković, a da ban zagovara Vašega svećenika Činčeka,[4] kako li se zove. Sada dakako odlučuje samo politika.

U jednoj od posljednjih kaptolskih sjednica pala je na moje čudo riječ, što nadbiskup već od godine 1880. ne daje obećanih 10.000 for. u potporni fond,[5] dočim Kaptol još uvijek plaća, a ovaj se je kano i nadbiskup obvezao. On već duguje 40.000 for.

Glede priziva u Kaloču ostaje pri starom, prem je iz Rima (nadbiskup) bio pozvan, da učini predlog; u Rimu šute . . .

Galerija se mnogo posjećuje. Katalog je na brzu ruku učinjen i nisam s njim zadovoljan. Pisac nije upotrijebio svih Vaših pisama. Ali za drugo

izdanje popravit će se. Molim i za Vaše opaske. Poslat ćemo Vam katalog. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 8/3 1885. Fr. Račk i.

Molim čim prije fotografije.

[1] Nadbiskup Mihalović otputovao je 9. febr. u Peštu, otkud se vratio preko Beča 21. marta.
[2] Dr. Aleksandar Šmit.
[3] Jugoslavenska akademija.
[4] Florijan Činček, župnik u Njuštru (nedaleko od Vinkovaca).
[5] Svećenstva zagrebačke nadbiskupije.

861.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 8. marta 1885.

Mili moj brate!

Naredio sam, da Vam se pošalju portreti i fotografije moje. Bio sam i u Osijeku. Nadam se, da ćeju Vam odande poslati onake fotografije, kakve u posljednjem Vašemu pismu označiste. — — — — — — — — — — — —

Što se tiče našega hodočašća u Velehrad, mi bi mogli zamoliti biskupa senjskoga, da s nama pođe, pak eto gotove naše mise u Velehradu. Naravno je, da bi u tomu slučaju i pjevači, i iz Zagreba i odovud, imali ujedno poći s nami. Tako bi našu svrhu polučili, a ne bi Papu zasad uznemirivali. Što Vi velite na to? Nemaju dost energije u Rimu!

Kosto nam jučer piše, da je Smetiško otpušćen. Meni se njegovo ponašanje nije dopalo. Kosto misli, da će Vrevc biti rektorom; ja pako mislim, da će biti Iveković. Na to se je odmah od početka išlo. To su pravi škandali! Bog očuvao u ovo vele opasno doba naš narod, osobito mu očuvao vjeru, kano jedinu nadu bolje budućnosti. Što Vi ob ovom znadete i što mislite? Piše mi Kosto, da misli amo na Josipovo; vrlo mu se radujem. Nikad nije naš narod u opasnijem položaju bivao, nego danas. Sto put i t. d.

8. ožujka 1885. Biskup.

Alaj Ante Starčević ludo piše; ni prave učenosti ni prave duhovitosti, nego tašta i prazna glava.[1]

[1] Povodom dvoboja Kršnjavi-Pavlović, a protiv izopćenja duelanata iz crkve uopće, napisao je Starčević u „Slobodi“ šest članaka s potpisom „Mi laik“, „kad nejma drugoga posla i kad mu se neda spavati“. Protiv tih članaka ustao je onda „Katol. List“ (br. 9, 10, 11 i 12, bez potpisa) člankom „Cause célébre“ pobijajući Starčevićevo mišljenje; naziva ga „muezinom sa „Slobodina“ minareta“.

862.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 12. marta 1885.

Dragi moj brate!

Mislim, da ste već moje fotografije dobili. Ja sam u tomu poslu bio i u Osijeku i naredio sam, da Vam se i odanle odmah kad gotove budu fotografije pošalju.

O Fischbachu hvala Vam što mi pišete. Mi smo to svi i ovd opazili. On je poslan, da u laž utjera sud dviju vladinih istraga, koje su meni i vlastelinstvu povoljno ispale. Lažju i potvorom može se sve učiniti. Mi ćemo se ljudski braniti. Svijest i poštenje ostat će nedotaknuto. Ostalo je u ruki božijoj. Cuvaj, koji sve ovd rukovodi, već govori, da će me ovd uskoro nestati. Bude li to, Bog će osobitim svojim načinom ispuniti davnu želju moju, da posljednje časove života svoga u miru sprovedem, sebi samomu živući.

Ta buruntija kardinalova je upravo apsurditet, koji svetoj vjeri, zvanju našemu, ugledu sjemeništa i dobrom odgoju mladeži duhovne na zator ide. Bože moj, kud ćemo još doći? Svijet ne bi vjerovao, na kakve se muke siromašni naš narod stavlja. Sad u „Lloydu“ čitam, da se kardinal ljuti, što je „Katol. List“ udario na Miškatovića, i da misli redaktora na odgovor pozvati. Strahota!

Što se tiče sabiranja za kapelu sv. Ćirila i Metoda u Rimu, slobodno, brate, pozdravite od strane moje kanonike, da će mi vrlo drago biti, ako štogod tomu i oni doprinesu. Ja sam u tu svrhu položio 5.000 lira. Sigurno će Svetomu Ocu papi biti milo čuti, da se je Kaptol zagrebački njegovoj molbi odazvao. A to će blagosloviti Bog po utočišću svetih naših apostola. U ovo osobito razvratno i opasno doba sretni biti moramo, kad nam se prilika pruži da religioznu kakvu akciju izvesti možemo na slavu Boga, i na čast našim apostolom, i na utjehu i veselje Svetoga Oca, koji toliko trpjeti mora. Sto put i t. d.

12. ožujka 1885. Strossmayer.

863.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 15. marta 1885.

Preuzvišeni gospodine!

Putem prijatelja Koste odgovaram na dva Vaša posljednja pisma od 8. i 12. t. mj.

Fotografije, koje sam iz Osijeka dobio, kako sam već Cepeliću pisao, ne mogu se za bakrorez rabiti, jer: a) ne predstavljaju Vas *en face*; b) nisu do koljena ili tako zvani *Kniestücke*; c) jedna bi imala biti retuširana a druga neretuširana. Stoga ne će Vam preostajati drugo, nego da ili opet idete u Osijek, ili da pozovete Knittela u Đakovo. Pisao sam također župniku Knittelu,[1] da

fotografa uputi, kako da fotografije izvede. Ali sve bi to imalo biti odmah, jer inače ne će biti bakrorezi na vrijeme gotovi.

Svakako bi dobro bilo, da Posilović ide s Vami, pak da Vam se hrvatski hodočasnici pridruže, a da Posilović pjeva glagolski. U isto doba mogao bi ići i križevački biskup,[2] da svečanu liturgiju po istočnom obredu obavi. Ali o tom, kako i o Smetišku i drugih stvari, porazgovorit ćete se s Kostom, koji će Vam ispripovijedati kojekakve spletke naših „velikih državnika".

Ja držim, da bi Sveta Stolica u crkvenih poslovih imala pokazati više samostalnosti i odlučnosti. Imade pitanja, glede kojih imalo bi se doviknuti: *aut-aut.*

Odgovorih putem žice, da bi nam bilo vrlo milo, kada bi se Matejkova slika ovdje izložila, ako to može biti bez žrtve sa strane Akademije, jer je ona sada u novčanoj stisci. Radi priređenja zgrade za Galeriju i t. d. zaključeni su računi za prošlu godinu s manjkom od 1.000 for., koji će se prihodom ove godine pokriti.

Sada upravo dođe Kosta po taj list. Još Vam želim za imendan sto godina života, a osobito dobro zdravlje. Živio! Smjerni

U Zagrebu 15/3 1885. Fr. Rački.

[1] Franjo Knittel, župnik u gornjem gradu Osijeku.
[2] Unijatski episkop Ilija Hranilović (1882—1889).

864.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 2. apr. 1885.

Preuzvišeni gospodine!

Slika, koju je Kosta donio, lijepa je te će se mjedorezač moći s njom okoristiti. Ali mi želimo, da Vas slika predstavi u 70. godini. Stoga je neophodno potrebito, da se date čim prije fotografirati. Pisah i Cepeliću i župniku Knittelu, na što treba paziti kod fotografovanja. Otkada se je kardinal vratio iz Pešte i Beča, ne da se nikomu viditi. Nije dolazio u sjemenište na naša *exercitia,* a danas nije obavio funkciju u crkvi, već mjesto njega Gašparić. Prvo pripisuje se, što nije se htjeo sastati s rektorom sjemeništa i s klerici, koje je u Kršnjavoga aferi ostavio na cjedilu. Ako tako radi, jer mu je po nunciju spočitnuta nekorektnost, bio bi dobar znak. Ali ne znam, da li se sastao s nuncijem ili bi li mu nuncij što kazao. U Pešti imalo se proti Vama nešto snovati, jer je kardinalova rođakinja u jednom prijateljskom društvu izlanula: *„Jetzt wird der Bischof Strossmayer das Bistum endlich verlieren".*

Jeste li čitali sablaznivu uskratu biskupu Hraniloviću čitanja liturgije u crkvi sv. Katarine? Onaj dopis iz Beča ja sam sastavio.[1] Odbor je pogriješio, što je išao tražiti dozvolu od nadbiskupa. Sada će se odbor obratiti na Hranilovića, ali teško će pored njegove bojažljivosti uspjeti. Ja mislim, da bi se

valjalo pritužiti ravno papi. Svakako valjalo bi Svetog Oca o tom obavijestiti. Ala smo kukavice, kada si damo od svakoga zapovijedati i ondje, gdje zakon i pravo govori!!

Promjene u sjemeništu zapele su zasada, no Smetiško ne će da ostane. Mislim, da je ona vijest o Činčeku prodrla u horu u javnost.

Sada se u Akademiji digla hajka, koja mislim da od Pavića dolazi. Ovaj čovjek imade sve zahvaliti jedino Akademiji, a sada ne bi mario, da ju digne u zrak. Ja ću oprezno i pametno, ali sa svom energijom odbijati nezakonitu ingerenciju u nutarnje poslove Akademije, ako bi se ma s koje strane kušalo. Dok sam ja predsjednikom, ne će biti Akademija nikomu podnožjem.

Bismarck, osim što je pametan, jest i sretan. Neuspjeh Franceske u Tonkinu dolazi mu kao naručen,[2] kao što mu je dobro došao i poraz Engleza u Sudanu.[3] Ako mu još pođe za rukom zavaditi Ruse i Engleze, onda je potpuni gospodar svjetske situacije.[4] A da to djeluje i na odnošaje naše monarhije, ne treba isticati. Ele, nije druge van podnašati i boriti se.

Pesty je opet na nas navalio u „Ungarische Revue".[5] Ako dospijem, odgovorit ću mu s nekoliko riječi. Želim Vam sretne uskrsne blagdane želeći, da doživite i uskrs našega naroda. Vaše Preuzvišenosti sluga

U Zagrebu na Veliki četvrtak 1885. Fr. Rački.

Ne bi li mogao dobiti u izvodu kratkom račun o Vašoj stolnoj crkvi? Imenito: koliko je sveukupno potrošeno? Koliko je doprinesla zaklada crkvena, a koliko ste Vi? Rado bih imao te podatke u rezervi za neki slučaj. Mogao bi mi je Cepelić ispisati. Posvema ukratko.

[1] Još 23. marta zamolili su u ime zagrebačkoga građanstva senator Đuro Deželić, profi Bresztyenszki i građanin Kristan nadbiskupa Mikalovića, da dopusti čitanju sv. mise u crkv. sv. Katarine za 19. apr. staroslovenskim jezikom. Nadbiskup je to odmah odbio riječima: „Ne mogu, ne smijem dopustiti". O tome napisao je onda Rački tobožnji „dopis iz Beča", datiran 28. marta, u „Pozoru" od 30. marta, u kojem se s kanonskoga gledišta dokazuje, da je unijatski biskup Hranilović mogao služiti istočnim obredom misu u crkvi sv. Katarine.

[2] Još je Napoleon III. 1862. zauzeo u Stražnjoj Indiji ušće Mekonga sa gradom Saigonom; to je bila Cochinchina. God 1867. došla je i susjedna kraljevina Kambodža pod francuski protektorat. Ali na sjeveru ove teritorije, u Tonkinu, inače odvisnom od kraljevine Anam, uze se obrazovati neka gusarska vlast, koja je vojevala pod crnim barjakom, podupirana od Kine. Zbog toga došlo je između Francuske pa tonkinških gusara i Kine do rata 1882., a potrajao je do 1885. Vojevalo se nejednakom srećom. Tako je 21. marta 1885. francuski general Negrier potučen kod Langsona. Zbog toga pala je 30. marta u otvorenoj parlamentarnoj sjednici vlada predsjednika Julesa Ferry-ja („le Tonkinois") naporima Clemenceau-a. Najposlije ipak je Francuska mirom u Tientsinu (9. juna 1885.) s Kinom stekla Tonkin.

[3] Engleska je išla za tim, da iz Egipta proširi vlast svoju u porječje gornjega Nila. Dne 19. marta započeo je general Graham ofanzivu, ali ga je kod Suakima bacio natrag Osman Digma (22. marta). To je prinudilo englesku vladu, da je 20. apr. obustavila svaku dalju operaciju u Sudanu i ograničila se na obranu egipatske granice.

[4] Zbog sukoba u Afganistanu, gdje su se sastajali i sukobljavali englesko-ruski interesi.

[5] „Das staatliche Territorium Ungarns und die Rechte der ungarischen Krone" („Ung. Revue" 1885, 132—160). Pesty je završio svoje raspravljanje stavkom: „Auch wir sagen den Kroaten: „Ihr schuldet Treue dem Könige, Ihr schuldet sie *aber auch dem Lande* (t. j. Madžarskoj)".

865.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 19. apr. 1885.

Dragi moj prijatelju i brate u Isusu!

Bio sam ovo dana u Osijeku i dao sam se po Vašoj želji fotografirati, ali me je žrtve velike stalo. Mislim, da će Vam fotografije dotične ovo dana Knittel poslati i da ćete š njima zadovoljni biti. Ostale stvari pisao sam ovo dana Kosti. On će Vam ih bez dvojbe priopćiti.

Naša vlada, to jest ban i Vončina, Vončina i ban, prot meni upravo bjesne i ko da se javno diče tijem, što bi me, da mogu, u kapi vode utopili. Štetu mi neizmjernu nanašaju. Hvala Bogu! *In patientia possidebitis animas vestras.* Dašto da ću ja sa svom odlučnosti duše i značaja svoga sveto zvanje svoje, a i interese svoje braniti. Ovih su me dana čak ukorili, što sam se, vršeći svijesno sveto pravo i dužnost zvanja svoga, drznuo istragu povesti i svjedoke zakleti.[1] Samo se po sebi razumije, da im ne budem s odgovorom dužan ostao.

Naš „Pozor", osim što kadšto lijepih uvodnih članaka, koji od poznatih naših ljudi proističu, nikakvoga na svijetu uma ni duha nema. Ovih dana primio je apsurdnu Činčekovu izjavu,[2] a ovamo ne zna i ne razumije strahoviti slučaj, koji se je sa Ankerovim sinom ubojicom dogodio,[3] na našu svrhu upotrijebiti, a ipak je jasno ko dan, da je Anker do kanonikata dospio samo zato, što je bio Madžar, i da se iz istoga i jedinoga razloga o tomu radi, da i Činček kanonik postane. Kudgod pogledaš, svagdje proviruje mizerija i golotinja naša!

Što se našega hodočašća u Velehrad tiče, to mnijem, da nam se je sa Slovenci, Dalmatinci, a u koliko bi možno bilo i sa Bošnjaci i Hercegovci složiti i početkom kolovoza u Velehrad stići. Traljava je stvar, ali gdjegod je prilike ma kakvim načinom, pa makar parcijalne solidarnosti naše znak dati, imamo tu priliku upotrijebiti.

Anđelić[4] je pošao apsurdnim putem, koji skrajnu servilnost naprama Madžarom pokazuje. U Novom Sadu i u Biogradu se o tom piše najprostijim i najnedostojnijim načinom, koji skrajno neznanstvo i skrajnu strast pokazuje. U tu vrst spada i Ristićeva „Ustavnost", koju mi je neki dan netko iz Kragujevca poslao.

„Obzor"[5] nije od prvoga početka apsolutno razumio ono stanovište zauzeti, koje bi zauzeti imao, da je pameti, značaja i uzvišenijega shvaćanja stvari imao. Ele, kako stvari danas stoje, valja gledati, da naše hodočašće bude časno i da nam osim mene tamo ne fali ni biskup Posilović ni biskup Hranilović. Za nas će biti velika čast i dika, ako bude Posilović glagolao u zapadnoj, a Hranilović u istočnoj liturgiji, i ako možebit ja nekoliko riječi o jedinstvu Crkve i Slavenstva po životu i apostolskomu djelovanju naših apostola reknem.

Ja ću ovo dana *pro memoria* poslati zagrebačkomu metropoliti, u komu ću nuždu dokazati, da se u neizmjerno važnih religiozno-moralnih pitanjih episkopat hrvatski sastane, posavjetuje i kolektivnim i solidarnim načinom naprama vladi postupa. Ja ću Vam taj *pro memoria* poslati i zamoliti Vas, da pazite, što će š njim biti.[6] Ne znam, bi l' na osobu kardinalovu taj *pro memoria* adresirao, ili na ordinarijat; što Vi velite? Ne bude l' kardinal ništ učiniti htio, ja ću stvar Rimu javiti, da ga Rim primora. Ne bude l' Rim iz političkih razloga smio ništ učiniti — moja svijest je čista. Uopće mi se Rim čini danas preveć bojažljiv. Danas kad izdašnije njegove pomoći trebamo, on se ustručava dati ju nam iz političkih razloga. Kad ovo stanje prestane, onda bi nam Rim pomoći pružio; ali ju onda ne trebamo. Što će nam kišobran poslije kiše! Sad čujem, da će mjesto Vanutellija u Beč neki Moceni, koji je uvjeren, da je sve dobro, plemenito i uzvišeno, što danas u Austro-Ungariji biva. Austro-Ungarija ga je za se iskala. Eto nam onda nove nezgode!

Moj Kapitul je dao 1000 lira za kapelu ss. Cirila i Metoda u Rimu. Gledajte, da i Kaptol zagrebački štogod učini. „Drava" nas izvješćuje, da promaknuće i odlikovanje činovništva predstoji. Cuvaj se u zvijezde kuje, jer je znao na ovomu važnomu mjestu, gdje je, u red potisnuti popovstvo! Najdivljiji i najgluplji čovjek; pravi graničarski lajtnant nagrađuje se zbog divljaštva, sile i bahatosti. Ja ne vjerujem, da je naše stanje igda traljavije i opasnije bilo nego je danas. A ovamo nam je narod nezreo, a tako zvana inteligencija skroz na skroz trula i pokvarena. Bog neka nam se smiluje! Kako bi rad u mir, al' se ne da, pak je božijom milošću ustrajati do konca. Sto put i t. d.

19/4 1885. Biskup.

[1] Sa strane je tajnik Cepelić dopisao olovkom: „Radi se o učitelju u Lapovcima, Marku S., koji je vjeru pogrdio". Up. iduće pismo biskupovo.

[2] Župnik Florian Činček dao je u „Pozoru" od 13. apr. izjavu (datiranu Njuštar 5. apr.), kojom odbija od sebe klevetu nekoga anonima, da je ikad bio pod istragom. Ta je kleveta stim teža, što je iznesena „prigodom mogućega moga promaknuća".

[3] Dne 3. aprila umorio je u kući peštanskoga Hariš-bazara neki individuum prostitutku Veronu Végh i djevojčicu Ropu Buday, u njenom stanu, prerezavši svojim žrtvama vrat. Poslije dva dana uhvaćen je ubojica, Imre Balentić; on je htio da okrade svoju žrtvu, koja mu je bila ljubovca.

[4] German Anđelić, srpskopravoslavni patrijar u Karlovcima.

[5] Tako je biskup napisao mjesto „Pozor".

[6] Sada ga nema.

866.

Strossmayer Račkomu.

Đakovo, 8. maja 1885.

Dragi moj prijatelju i brate Franjo!

Alaj su naše stvari na tako zlom putu u Zagrebu, da već ne može gore biti. Ban je — po momu uvjerenju — pravo nedorašće, a ovamo svu

korupciju za sebe ima, koju hrani onim razvalinama i ogrizovima, koje se zovu kod nas *budget.*[1]

Čitali ste jamačno opširno, kako se je otvorenje peštanske izložbe u gorostasnu političku demonstraciju pretvorilo, kojom se trijumf političkoga madžarskoga sustava glorificira i u zvijezde kuje.[2] Madžarski narod pod sretnim uplivom sadašnje politike za tili čas postao jedan od najkulturnijih naroda ovoga svijeta! Nami se pako predbacuje, da i najsvetije zgode pretvaramo u političke demonstracije. Opazili ste, da je tomu otvorenju prisustvovao i nuncij bečki, da valjda — kad cijela dinastija i sva Evropa u svojih reprezentantih pljeska Madžarom — da ne fali tuj ni pečat Svetoga Oca Pape! Opaziste l' također, da je Bismarck osim svoga poslanika iz Beča[3] napose i svog ministra trgovine iz Berlina u Peštu poslao;[4] on bar znade zašto. To sve dašto hoće nešto reći: *vae victis!* Ali mi se čini, da je sva ta demonstracija sjajan doduše plašt, koji tajnu nepravde i barbarstva sakriti može umrlim očima, a nipošto neumrlomu oku Boga pravoga i živoga, koji želi i željeti mora, da se volja njegova na zemlji isto tako vrši, ko i na nebu.

Govori se, da će Njegovo Veličanstvo ove godine doći na manevre u Slavoniju i da će se dotaknuti Osijeka.[5] To će biti neka nagrada Slavoniji za njezino lojalno ponašanje. S neke mi se strane svjetuje, da gledam da se tom prilikom potrudi Njeg. Veličanstvo do Đakova. Ja velim: nikad i nikad ne dopustiše to Madžari, koji su danas apsolutni gospodari. Uzalud bi bilo svako nastojanje u tomu obziru. Ja mislim, da se ja imam stegnuti na strogu dužnost svoju i da Njeg. Veličanstvo sa svećenstvom pozdravim u Osijeku; ostalo da Bogu prepustim. Zašto se za banbadava izvrgavati bezdvojbenomu odbiću, koje može još povoda dati, da se rekne: eto, kako s jedne strane nije zadovoljan, a s druge rad bi, da mu se priznanje neko iskaže. Što Vi o tomu velite? Kad bi se ja međutim i odlučio štogod u tomu učiniti, učinio bih neposredno sam, a nipošto po nikomu trećemu.

Kršnjavi krči si očevidno i sa privolom banovom put do šeſstva nastave.[6] To je valjda i Vončini i Jurkoviću palo u oči. On je *pro foro externo* dobio dispenzaciju.[7] Molim Vas javite mi, zna l' se zacijelo, da je pokoru učinio i da se je *per apsolutionem sacerdotalem* u ispovijedi vrijednim učinio milosti Papine! Sad kako stvari stoje, tim je činom i Papa nekim načinom kooperirao, da Kršnjavi šef postane našega bogoštovlja i nastave, što je osobito apsurdno, ako se nije prije ispovjedio i pričestio. Kardinal — kako je onomad Bollé-a primio u krilo svete majke Crkve, bez da se je isti ispovjedio i pričestio — isto tako i u ovoj aferi mogao je zapustiti i onebrignuti svetu ispovijed i pričest. Rad bi znao, što se o tomu govori i zna u Zagrebu, i hoće l' Kršnjavi uslijed toga i opet u seminariju (predavati). Sveti Otac Papa dobiva glede toga iz Zagreba lijepe zahvalnosti, koju je opširno čitati mogao u jučerašnjem *„Pester Lloydu“. O tempora!* Ta pako hvala dolazi po momu mnijenju od samoga bana. Naravno je pako, da i ja tu figurirati moram.

Dvije mi se međutim stvari u novije vrijeme iznenada dogodiše. Prvo: ja sam posve uljudnim načinom priopćio stvar Činčeka kardinalu zagrebačkomu

i nadodao — budući da se je onda najviše govorilo o strahovitomu umorstvu u Hariš-bazaru u Pešti — kako je pogibeljno, kad se ljudi svećenici samo zato — ko pokojni Anker — promiču, što stanovitoj gospodujućoj struji bezobzirce služe; ubojica je sin pokojnoga Ankera. Čini se, da je kardinal zagrebački skupa sa Rauchom najviše doprinio, da se Anker promakne na kanonikat pečujski, jer se je mojom prijavom uvrijeđenim našao i sada meni odgovara, da je isto tako pogibeljno i otrovno za svećenstvo, kad se promiču ljudi svećenici samo zato, jer se opiru zakonu i vladi, i kad se zabacuju ljudi svećenici samo zato, jer se pokoravaju zakonu i vladi. Dašto da ja tu grdnu osvadu i nepravdu nisam mogao neoprovrgnutu ostaviti, i ovih će dana kardinal dobiti odgovor kako valja. Stoga se malo nadam, da ću uspjeti, kad pozivam kardinala, da u nekih vrlo važnih stvarih, koje se vjere i Crkve tiču, nas — svoje sufragane — k sebi prizove, da se porazgovorimo i posavjetujemo. I jedno i drugo od tih pisama priopćit ću skorim Vami, da ih prosudite i uščuvate.[8]

Drugi događaj je slijedeći, a dolazi od bana, koji bi me u kapi vode, da može, utopio. Meštar lapovački, posve trijezan i pri sebi, rekao je u društvu: „S . . . m se ja popovom u onaj kalež, iz koga oni pri misi piju“ i t. d. Ja sam dao tu stvar propitati i sigurnosti radi dao sam svjedoke zapriseći; tada sam pako stvar vladi javio. Vončina, kako o bogosloviji i kanoničkom pravu apsolute ništ ne zna, našao se tim uvrijeđen, ko da sam ja tobož zasegnuo u pravomoć državne oblasti, i naveo bana, koji je to jedva dočekao, da ordinarijatu i duhovnom stolu ukor stoga podijeli. I opet stvar, koju ja nisam mogao bez odgovora ostaviti. I taj će odgovor skoro u Zagreb prispjeti. I njega ću Vam jednom poslati, da ga prosudite i uščuvate.[9] Tako izbjegavam gdi samo mogu koliziju, ali badava; nju mi skrajna opakost vremena i nehotice nalaže.

Još dvije stvari ukratko. Ja mislim, da bi imali mi Hrvati ići u Velehrad, i to skupa sa Slovencima, ali uz slijedeći uvjet, da ide s nami tamo i Posilović i Hranilović. Tada bi bila misa i *latini* i *graeci ritus* u našemu starocrkvenom jeziku. To bi jedino dalo našemu hodočašću neku višu znamenitost. Ne bude l' toga, ne vidim, što bi osobitoga značiti imalo naše hodočašće. Drugo: iz Rima mi Bartolini javlja, da će se kapela sv. Cirila i Metoda blagosloviti vrlo kasno ove godine, i to po kardinalu i arcibiskupu napuljskomu. Ne trebam Vam kazati, što to znači! Ja uslijed toga bez osobitoga i *osobitissimoga* kakvog povoda ne idem ove godine u Rim. Rim nas očevidno ni malo ne shvaća, a u njemu nije ni ćuha ženijalnoga smatranja naše stvari. Sto i sto put i t. d.

U Đakovu 8. svibnja 1885. Biskup.

Molim pozdravite Kostu i priopćite mu ovo. Skorim će dobiti od mene odgovor.

[1] Biskup ima na umu budgetsku raspravu, koja se vodila u hrvatskom saboru od 22. aprila dalje (do 16. maja).

[2] Dne 2. maja otvorena je u Budimpešti „zemaljska izložba“.

[3] Princ Heinrich Reuss.

[4] Ministar kraljevine Pruske Freiherr von Lucius.

[5] To su bili veliki carski manevri oko Požege.

[6] Kršnjavi imenovan je šefom tek 26. nov. 1891. Poslije Vončine († 1. dec. 1885.) došao je dr. Stjepan Spevec (od 17. jan. 1886. do 26. nov. 1891., kad je imenovan predsjednikom Stola sedmorice).

[7] Zbog dvoboja.

[8] Sada ih nema.

[9] Ni njega nema.

867.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 10. maja 1885.

Preuzvišeni gospodine!

Svakojakimi posli zapriječen nisam dospio, da Vam do danas odgovorim na pismo od 19. pr. mj.

Fotografije iz Osijeka primih i odmah poslah u Beč mjedorezbaru Gustavu Franku u palači akademije umjetnosti. Pošto je on još jednu fotografiju po svojem opisu želio imati, to sam se ravno na župnika Knittela obratio moleći ga, da fotograf pošalje onakovu fotografiju ravno u Beč, da se pisarija pokrati.

Što ste Kosti pisali, to mi je pročitao, a on Vam je ravno priopćio moje mnijenje o nekih stvari.

Glede Činčeka popravljeno je očitovanjem iz Đakova poslanim i drugim od Stručića[1] i Mihaljevića.[2] Božić[3] kaže, da je po zakonu dužan bio priopćiti priposlano Činčekovo, koje je goropadnije bilo, ali ga on okljaštri. U ostalom kano da je zapriječeno imenovanje Činčekovo, jer se je kardinal nedavno izrazio, da on nije ni mislio predložiti ga.

Dosada visi pitanje rektora; niti kardinal zove Smetiška, niti ovaj ide k njemu. Ali se sprema u svoju kuriju, te ne će nikako da ostane rektorom.

S hodočašćem na Velehrad teško će ići. Katolički Slaveni ili su indiferentni ili ne ćedu da idu onamo slušati latinsku službu božiju. Neodlučnost Svete Stolice, koje razlozi nisu svimi poznati, premnogo kvari. Pravoslavni Slaveni pokazuju prstom na tu neodlučnost ili — kako oni misle — protivštinu, a katolici ne mogu im na to odgovoriti ništa. Osim toga ovdje[4] je bila cijela stvar udešena nespretno. U početku dogovarasmo se ja, Marković, Vojnović, Smičiklas, Kostrenčić i t. d. Onda su neki mislili, da bi poradi političkih okolnostih sastavio se odbor iz ljudi manje markiranih, koji bi svečanost priredio. Taj je odbor sustao već kod prvoga otpora kardinalova, a ugiba se sukobu bojeći se uz drugo i toga, da ne bi našao potpore u Rimu. I tako se sve razvrže.

Tomu nasuprot Rusija je proslavila 1000-godišnjicu slavno i sjajno preko svake nade i očekivanja. Sinoda, car, crkva, država, narod, sve je sudjelovalo.[5] Znamenito je, što je car tim povodom podijelio redove predsjedniku i glavnim članovom „Slavjanskoga občestva“, koje je na čelu proslave bilo. To je prva

oficiozna manifestacija u pravcu sveslavenskom. U Rusiji daju joj veliko znamenovanje.

Biskup Posilović, koji je ovih dana bio ovdje, pripravan je ići u Velehrad i ondje pjevati misu slavensku, ali ne zna kada. Izvolite se s njim sporazumiti. On bi išao i u Rim, ali boji se vrućine. Ja sam mu savjetovao, da neka ide ranije, pak obavivši svoje poslove, može se povratiti već 6. ili 7. srpnja, kada nastaje velika vrućina. Odanle mogao bi u kupelj pak u kolovozu na Velehrad.

Ako se u Rimu ne usuđuju postupati odlučnije u pitanju slavenske liturgije i Slavenstva uopće, dobro bi bilo, da se svega kane. Jer uzbuđivati nade pak ove osujetiti u zgodni odlučni čas, stvari se mnogo škodi. Križevčani ne mogavši dobiti od Svete Stolice dozvolu za slavensku misu, proslavili su 1000-godišnjicu u unijatskoj crkvi. Ovdje[6] su mnogi pomišljali na pravoslavnu.

U Rimu su dobro poznate naše traljave crkvene okolnosti, pak se ipak šuti. Ljudi, koji bi pripravni bili odlučnije istupiti, žacaju se bojeći se *desavue*-a.

Velika je sreća, što je zapriječen rusko-engleski rat. Zasluga ide Gladstone-a i javno mnijenje Rusije.[7] Katkov[8] zagovara pače savez s Engleskom, što bi bila za Slavenstvo sreća, dok Gladstone sjedi na ministarskoj stolici.

Oprostite, što dolazim naknadno s priloženim računom. Sjećat ćete se, da sam po Vašem nalogu dao bio po Jambrišaku[9] učiniti nacrt i osnovu, i sastaviti troškovnik o dogradnji „Narodnoga doma“ za Galeriju slika, kada je još ondje stanovala Akademija i nije se još mislilo na posebnu kuću za Vašu galeriju. Ja sam mislio, da Jambrišak ne će tražiti odštetu, pošto nije ona osnova izvedena. Kadagod mi je pisao ili usmeno kazao, uvijek sam ga umirivao i nastojao otkloniti taj trošak. Ali pošto se je tužbom grozio i pošto imade pravo na tu nagradu, ako ju zahtijeva, nije bilo drugo, nego isplatiti ju. To sam također učinio. Ali toga troška ne mogu podmetnuti Akademiji, jer ona ne znade o tom ništa, pak nije ni nacrta ona naručila. Stoga ne preostaje drugo, nego da, Preuzvišeni gospodine, Vi još ovu žrtvu naknadno doprinesete, čim će pitanje o zgradi potpuno riješeno biti.

Smičiklas bio je u odboru dva puta predložio,[10] da se iz budgeta dade Akademiji 1000 for. za uzdržavanje Galerije, ali svaki put propade. Ban samo odgovara, da Akademija ne treba. Ljuti se na Vas i na mene. Hvala Bogu!

U Biogradu priređuju kongres,[11] a i Bugari su pripravni. *Et erunt novissimi primi et primi novissimi.* Akademija će svakako prirediti u listopadu sjednice za proslavu 50-godišnjice. Onda dođite i Vi ovamo. Kršnjavi ide svojim putem. Sada je rijetko u Zagrebu, više u Pešti. On i Pavić natječu se ulagivanjem, ne bi li došli na Vončinino mjesto. Ne hoteći imati posla s Kršnjavijem, gdje nije potrebito, zahvalio sam se na predsjedništvu umjetničkoga društva stim više, što ovo sada ne radi ništa. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 10/5 1885. Fr. Rački.

[1] Dragutin Stručić, župnik u Komletincima (kod Vinkovaca).

[2] Ivan Mihaljević, župnik u Berku (u Srijemu).

[3] Klement Božić, glavni urednik „Pozora“.

[4] U Zagrebu.

[5] Tada je i prof. Jagić održao 5. (17.) aprila na javnom svečanom skupu ruske carske akademije svečanu besjedu s natpisom „Pitanje o Ćirilu i Metodiju u slovenskoj filologiji". Besjeda je potom u maju izišla i štampom u Petrogradu.

[6] U Zagrebu.

[7] Zbog sukoba u Afganistanu stvari su već bile u predvečerju englesko-ruskoga rata, ali je sastankom u Penždedu (u Afganistanu) 1. maja između ruskih i engleskih zastupnika došlo do sporazuma.

[8] Mihajlo Nikiforović Katkov (* 1820 † 1887), ruski publicista i slavofilski agitator, glavni urednik moskovskoga velikoga lista „Moskovskija Vjedomosti".

[9] Janko Jambrišak, graditelj u Zagrebu.

[10] U budgetskom odboru hrvatskoga sabora.

[11] Jugoslavenskih naučenjaka i književnika.

868.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 10. maja 1885.

Dragi moj prijatelju i brate!

Ja se nimalo ne sjećam na nalog Jambrišaku dan. Da sam ja imao štogod o tomu reći, ja mu nipošto ne bi dao 150 for. Trebalo je — kad već nije drugo — iskati od njega taj nacrt i dati ga ocijeniti po vještaku. To je bilo u redu, ako nema formalnoga ugovora. Ele, sad nije drugo van platiti. To je u vodu bačeno, a nisu vremena za to. Šaljem dakle tih 150 for.

Ja sam Vam glede hodočašća rekao svoje mnijenje. Dobro ćemo učiniti i ima puno smisla, ako oba biskupa pođu u Velehrad, da se služba obavi dvostrukim obredom a jednim jezikom. Pravo imate, da je bilo *ineptia* ljude tobož manje markirane uzeti. *Ineptia* je skrajna bila u poznatomu poslu moljakati kardinala. Pisao sam međutim o tomu u Rim. Košto sam Vam kazao, u Rim ne idem. Moje je čvrsto uvjerenje, da je Sveti Otac svet, čestit, učen čovjek, ali nije čovjek genijalan i ne zna se iz mreže, u koju je pao, iskopati. Nami — pravo imate — valja o našoj liturgiji i o stvarih slavjanskih pod religioznim vidom šutiti. Ja sam želio, da se u Rimu na Svetoj rimskoj Stolici i oko nje stvori čvrsta tradicija, koja za tim ide, da se Slavjanstvo u Crkvi združi i ujedini. Za badava. Ne dokučuju nas u Rimu, a zato treba ubuduće posve šutiti, jer zašt za banbadava izazivati Srbe i Ruse.

Ne znam, jeste l' Vi, jesu l' naši ljudi opazili, što je ban onomad u javnoj sjednici[1] rekao. Govoreći o buni u Zagorju i o njihovih prouzročnicih reče: možebit se pravi prouzročitelji negdje u salonu šeću. „Pester Lloyd" i „Narodne Novine" vele na to, da je desnica tu izreku „burnim odobravanjem popratila". Možete si misliti, i svaki koji zdravo kombinira zna, što je to i kog to nedorašće misli. To ne bi smjelo ostati bez upita i bez razjašnjenja. Taj čovjek, bez ikakvog talenta i bez ikakve pameti, nasljeduje Tiszu, pak se usuđuje javno govoriti o moralu, dočim je gornja izreka gadni upravo nemoral. Moj brate, nikad nam nije narod bio u opasnijem i gorem položaju, a mi još podobro nezreli i nedotupavi.

Kršnjavi nadmašuje Pavića i iz svega se vidi, da će on biti nasljednikom Vončinin. Vončina je bio čovjek, koji apsolute nije shvatio svoj položaj, koji napose skrajni je ignorant bio, što se Crkve i svećeničkoga zvanja tiče i odnošaja Crkve prema državi *et vice versa*. Kršnjavi bit će sto put gori i huđi. Sveta pako Stolica, ako ga je bez dokaza, da se je ispovjedio i pričestio, oslobodila od ekskomunikacije, i sama je nešto barem doprinijela, da mu put prokrči do mjesta, gdje će i Crkvi i narodu veliku sramotu nanašati. Hvala Bogu!

Dobro je, da se kongres naših učenjaka u Biogradn sastaje. Treba iz svih sila o tomu raditi, da se barem u kulturnoj sferi ljubav, sloga i sporazumljenje potpuno postigne. Na svečanost u Zagrebu doći ću na svaki način, budem li živ i zdrav.

Što znači ministarska kriza u Biogradu?[2] Ovih dana odilazim na vizitaciju kanoničku. 5. ili 6. budućega mjeseca sam u Biogradu. Hvala Bogu da je mir između Engleske i Rusije zajamčen. Trebalo bi po momu mnijenju na to ići, da se sva pitanja među Engleskom i Rusijom posve na čisto izvedu, i mir je među timi dvami državama na sto godina osiguran; barem sa *whigi* i u koliko ćeju oni uvijek upliva u javne poslove u Engleskoj imati. Dobro ste učinili, da ste se društva umjetnosti odrekli. Gdigod taj smušenjak prst svoj ima, sve se u intrigu i švindel pretvara. Mislim, da sam Vam javio, da sam dva pisma u posljednje vrijeme na kardinala poslao; jedno, da se opravdam, drugo, da nuždu dokažem, da bi se mi biskupi sastati morali. Iz ovoga posljednjega dašto ništ ne će biti, ako Sveta rimska Stolica ne zapovjedi, a ovomu se u današnjih okolnostih nije nadati. Sto put i t. d.

10. maja 1885. Biskup.

[1] Hrvatskoga sabora.

[2] Ovu je krizu izazvala zategnutost između Milutina Garašanina i Stojana Novakovića. Garašanin predao je demisiju čitavoga kabineta 15. maja, a onda je opet sastavio vladu bez Novakovića (up. Slob. Jovanović, Vlada Milana Obrenovića, knj. II, Beograd 1927, 221—227).

869.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 17. maja 1885.

Preuzvišeni gospodine!

Dok je moje pismo putovalo u Đakovo, primih Vaše od 8. t. mj. Ovo, a i ono, što mi danas Kosta priopći, pak i Vaš skori odlazak, nuka me, da Vam pišem.

Priznajem rado, da je Sveti Otac Slavenom naklon i da bi rado nešto učiniti u slavenskom pitanju. Ali kolebanje Svete Stolice u najvažnijih pitanjih tičućih se ili cjelokupnoga Slavenstva ili pojedinih plemena, osujećuje pred svijetom dobru volju, pak navodi katoličko svećenstvo na ovu misao: ako sada, kada su se vlasti sročile proti Slavenstvu, nema Sveta Stolica odvažnosti

stupiti na njegovu korist u crkvenih pitanjih, onda, kada bude Slavenstvo pobjedonosno ili protivnici ne budu mu mogli uskratiti što želi, bit će odvažnost Svete Stolice suvišna. Evo, kako su Slaveni katolički ostavljeni na cjedilu prigodom 1000-godišnjice proslave Metodijeve!

Kako znate, biskup Posilović bio je nakanio ići u Velehrad i ondje staroslovenski čitati svetu misu, na što je i olomucki nadbiskup[1] pristao. Ovih dana dobio je pismo (ne će da kaže odakle), na temelju kojega odrekao se svoga hodočašća! Dakle biskup katolički ne smije se poslužiti svojim pravom! Ja ću mu pisati: ja bi na njegovu mjestu išao, jer ne pođe li, dopustit će, da se nepozvana vlast miješa u nutarnje crkvene poslove.[2] Pak se kod nas viče na cezaropapizam ruski! Car je ruski u crkvenih nutarnjih poslovih mnogo pokorniji ruskoj svetoj sinodi i hijerarhiji. Za sve to znade se u Rimu, pak se šuti, kano što se znade, kakovi se biskupi daju katoličkim Slavenom, od kojih neki ne znadu ni govoriti s pukom — pak se ipak imenuju i potvrđuju!!

Stoga ja sam, Preuzvišeni gospodine, toga mnijenja, da prestanemo dati se jednom hraniti lijepimi riječmi. Nam se hoće djela; nema li takovih, onda nam ne treba riječi. Vi ste se kroz toliko godina pred istočnimi Slaveni eksponirali; ja bih jednom prestao uz svekoliko štovanje naprama Svetoj Stolici, koje ne će nikada prestati kod nas katoličkih Slavena. Ja bih uzdržao dobre odnošaje naprama papi i nunciju, ali držao se rezervirano, kada oni u tolikoj mjeri tjeraju politiku oportuniteta.

U sadašnjih okolnostih nije druge, nego da svaki od nas radi čim revnije u djelokrugu svojega užega zvanja, prepuštajući sve ostalo Providnosti božijoj i budućnosti, koja je ipak po dubokom uvjerenju mojem i po tečaju naravnom stvari i događaja — naša.

S našim nadbiskupom ne ćete doći do nikakova sporazumka, te je zabadava svaki pokušaj.

Da niste već u enciklici obrekli ići na Velehrad,[3] ja bih Vam savjetovao, da ne idete; ne poradi obzira na protivnike naše,[4] nego poradi opće situacije u Slavenstvu, koja je stvorena. Ali sada bi mislili, da ste se uplašili, ili da Vam je zabranjeno. Ako se nađe priličan broj Hrvata, mogu se Hrvati i Slovenci pod Vami združiti u zajedničko hodočašće. Ne bude li dosta Hrvata, onda biste Vi po mojem mnijenju imali ići sami s kojim prijateljem ili s više svećenika svoje biskupije, jer ne bi pristojno bilo, da se sami pridružite Slovencem. Vidit će se dakle. Ali u Rim ne bi išao, kada se drži ove godine toliko oportunistički. Tako biste mogli u svoje vrijeme pisati kardinalu Bartoliniju.

Glede prenosa umrlih ostanaka Jelačićevih ja mislim, da mi ovdje bez svake buke priredimo na dan prenosa mnogobrojni posjet Novih Dvora. Možemo pisati i drugim prijateljem u Karlovac, Sisak, Varaždin i t. d. Može vani pjevati „Kolo“. Ne bi bilo dostojno ni Jelačića bana ni naroda, da se kriomice tijelo prenese. Vrijeme udesite za Vas i za obitelj Jelačićevu najprikladnije.

Sada je hajka na Akademiju. Ja sam se našao prinukanim odgovoriti na potvore Miškatovićeve i Crnkovićeve.[5] Budite umireni, ja ću postupati

obzirno, ali i odlučno. Mi smo tražeći potporu htjeli samo pred narodom konstatovati neprijazan današnjih faktora naprama kulturi narodnoj. Ovi se faktori ponašaju tako buršikozno i nepametno, da su već izgubili svaki ugled. Budimo strpljivi; propast će svojom strašću.

Naprama ovim u sebi sitnim neprilikam, velika stvar Slavenstva napreduje. Imade nade, da će se između Engleske i Rusije i zapadnih vlasti zbliženje u svih velikih pitanjih pripraviti. Dakle: strpljen — spasen!

Mazzura, Marković, Smičiklas i t. d. lijepo su se ponijeli u posljednjoj raspravi.[6] Ako Vam prije Vašega apostolskoga djelovanja ne bi pisao, želim Vam na putu zdravlje i ustrajnost. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 17/5 1885. Fr. Rački.

[1] Fridrich Egon z Fürstenberka (* 1813 † 1892), nadbiskup olomucki od 1853., a kardinal od 1879.

[2] Iz tih se riječi vidi, da je biskup Posilović primio ono pismo od hrvatske vlade, odnosno od bana grofa Khuen-Héderváryja.

[3] To je biskupova „korizmena poslanica", datirana „U Đakovu na 70-godišnji moj rođendan dne 4. veljače 1885." („Glasnik biskupije bosanske i srijemske" br. 3 str. 17—60).

[4] Osim hrvatske i madžarske vlade bili su protiv polaska u Velehrad i pravaši. „Sloboda" je u broju 44. izrijekom pisala — vjerojatno sam Ante Starčević — u „Proglasu" ovako: „Eto zašto nas ne bude kod velehradske svetčanosti, i zašto i drugim ne preporučujemo, što sami ne činimo. Koliko je vreme dopustilo, razgovorismo se o tom pitanju s nekojimi prijatelji. Svi se u stvari slažemo s gornjim nacrtom. Na koliko je moći taj sklad protegnuti i na ostale naše prijatelje, mi držimo, da je u tom očitovanju izraženo osvedočenje stranke prava." Razlozi bili su: da je to politička demonstracija pod plaštem vjerozakona i da je to demonstracija naperena protiv Rusije, u svrhu da se obje crkve opet slože. „A što imaju Hrvati rimo-katolici, Česi, Poljaci i t. d. od baštine sv. Metodija?" — pita „Sloboda". „Od njegova nauka, od njegovih obredah, od njegove stege, od njegove knjige, jednom rečju od njegovih uredbah, ovi narodi, što bi mi znali, nemaju više nego n. p. Španjolci, a doista imaju manje nego muhamedovci od Isusa, katolici Nemci od Lutera."

[5] Sabor je raspravljao o zabrani književničkoga kongresa jugoslavenskoga u Zagrebu, što ga je mislila sazvati Jugoslavenska akademija, ali ga je vlada zabranila. O tome je u sjednici od 1. maja, prigodom proračunske rasprave, kazao Josip Miškatović, da bi kongres s književnoga stanovišta bio potpuno neplodan, i zato da mu je tendencija čisto politička. Nar. zastup. Nikola Crnković opet navalio je na Akademiju u interpelaciji 13. maja, jer je tobože Akademija naumila sazvati književni kongres i mimo vladine zabrane, i zato vlada ima učiniti sve, da se Akademija ne pretvori u agitacioni bureau protiv sistema i vlade. Na ove je izjave dao u „Pozoru" od 15. maja Rački očitovanje, u kojem je pobijao oba ova mišljenja i tvrđenja i završio: „Dojakošnjom će stazom stupati Akademija . . . Ona će rado primati savjete svojih prijatelja i privrženika, a ne će se osvrtati na neopravdane prigovore onih, koji nisu ni na prigovaranje stekli prava niti požrtvovnošću za prosvjetne zavode, niti radom na polju prosvjete, niti čistoćom domoljubnoga značaja. Gg. Miškatoviću i Crnkoviću može slobodno biti ne priznati zasluga Akademije i ne odobravati joj pravca; ali nije im slobodno bacati na nju ničim nedokazane sumnje i potvore." Zbog ovih posljednjih riječi Crnković je tužio Račkoga zbog uvrede poštenja.

[6] U budgetskoj raspravi u hrvatskom saboru.

870.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 25. maja 1885.

Moj dragi brate!

Primio sam ovo dana Vaš mili list; jamačno ste i Vi primili moj sa novcem.

Ban najgrubijim na svijetu načinom na mene navaljuje, i to povodom, koji bi mu — da ga svijet sazna — na veliku sramotu služio. Ja se odlučno branim i osvade od sebe odbijam. Sad je na nas: na Akademiju, na mene i na Vas red!

Što l' da će reći, da se Neodvisna stranka ima po „Lloydu" i po „Neue freie Presse" nadati iznenadnim *Überraschungen?* Valjda na mene misli. Hvala Bogu! Jedno mislim pod zaštitom božijom spasiti, a to je zvanje, svijest i poštenje svoje, a ostalo što Bog da. Svoje ću korespondencije sve u red staviti i Vami zapečaćene povjeriti, da ih Vi čuvate. A ako bi i Vi imali umrijeti za ovo strašno i opasno vrijeme, da ih povjerite obitelji Vojnovića, da ih čuvaju ko amanet do boljih vremena. O ostalih stvari pišem Kosti. On nek Vam priopći moj list. U Biograd sad ne idem, budući nema kralja u Biogradu, što je lako hotimice učinjeno.

Čitaste l' *toast* Mijatovićev u Londonu, kako je u interesu slobode balkanskih naroda, da Stambul ostane u rukuh Turaka. *O tempora!* Ristić dakle umirovljen.

Nemam kad više Vam pisati. Jamačno ćete, prije nego što ovo pismo budete čitali, saznati, da je Prandau umr'o.[1] Mjesto jednoga neprijatelja, sad dobivamo u Valpovu i Miholjcu dva neprijatelja.[2] S Bogom i t. d.

25. maja 1885. Biskup.

Gle, molim Vas mal' ne zaboravih. Sa nasljednicima pokojnoga Consonija i uslijed nespretnosti pokojnoga Nikole[3] imam vrlo neugodnu raspravu. Molim Vas lijepo pošaljite mi čim prije iz spisa priopćenih glede Galerije sve do jednoga listove pokojnoga Consonija i Voršaka. Povratit ću ih s vremenom.

[1] Barun Gustav Prandau umr'o je u Donjem Miholjcu 24. maja.

[2] Prandauov spahiluk podijelila su njegova dva zeta: grof Konstantin Norman u Valpovu i grof Đuro Majláth u Donjem Miholjcu.

[3] Kanonik Nikola Voršak; up. knj. I i II, indeks s. v.

871.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 9. juna 1885.

Preuzvišeni gospodine!

Znajući, da ste pošli po biskupiji, nisam Vam htjeo odgovoriti na Vaša dva pisma posljednja.

Prije svega potvrđujem, da sam primio 150 for. za nacrt, koji je odmah bio predan Akademiji, ali koji nije izveden bio, pak sam mislio, da Jambrišak

*

ne će za nj ništa tražiti, stim manje, što je on kod akademičke palače bio poduzetnikom za zidarske radnje. Jambrišak i drugovi ljute se na nas, što tobož štitimo Bollé-a i inostrance, a ne domaće.

Pozvao sam dra. Kršnjavoga, da mi preda dopise o Galeriji, koji su kod njega, te ću ih valjda dobiti sutra, onda ću izabrati sve tičuće se Consonija i odmah poslati Vam.

Ne bojim se navala na mene. Svrha im je ta, da prostru put, ne bi li vlada imala razloga predložiti kod budućega izbora predsjednika uskratu potvrde, pak mjesto mene postaviti svoga čovjeka. Neki peštanski profesor Télfy, bivši nedavno ovdje, a pošavši odavle u Rusiju, donio je taj glas također Jagiću. Tendencija Akademije trn im je u oku, pak misle, da kada ne bi ja bio predsjednikom, dobili bi Akademiju u svoje ruke. Ovo je uzrok, zašto se uskraćuje zemaljska potpora za „Rječnik" i historičke spomenike, te se kaže: dok je Rački predsjednikom, ne će dobiti Akademija ništa, ali bit će podupirana, čim nam bude predsjednik po volji. Ban da je rekao, da će zemlja dati i više, ako se vladi ustupi veći upliv u Akademiju. Crnković je — zacijelo po naputku — napao u saboru Vas i mene, a kada mu ja u „Pozoru" sasvim mirno odgovorih, grozio se, da će me tužiti s uvrede poštenja. Neki vele, da je tužbu podnio. Ele, ja se ne dam zastrašiti. Ako i ne budem predsjednikom, za koju čast nije mi stalo, ja ću kano član odvraćati od Akademije zlo. S te strane možete mirni biti. Proti Akademiji zadobili su Pavića i Kršnjavoga, koji imadu upravo nama svoj položaj zahvaliti.

U savezu s tim činim Vas oprezna na jednu okolnost. Fotograf bečkoga arhitekta Vrenija misli doći u Đakovo, a s njim i Bollé, ne bi li Vas sklonili, da date fotografirati stolnu crkvu i slike na lijepu, koje bi ovdješnje umjetničko društvo izdalo. Prem bi to u redovitih okolnostih dobro bilo, ja bih mislio, da u tih vanrednih okolnostih uskratite potporu tim ljudem, koji su se proti nam sročili, da udovolje našim protivnikom. Kažite, da ćete Vi to s vremenom sami učiniti, ali da sada nemate sredstava. Ovi ljudi ne zaslužuju više dojakošnjih obzira. Bollé ne radi doduše javno, ali dâ se po Kršnjavomu voditi. Oba su u početku bila proti pošiljanju u peštansku izložbu, a kašnje su bili najveći za nju vladini agenti. Sada su i naši odnošaji osobni ohladnili. *Denique* Nijemac će prije uz Madžara negoli uz Slavena pristati.

Proći će i ovo vrijeme kušnje. Budimo samo postojani. Neka značajni ljudi spase poštenje zemlje i naroda.

Kako se po mojem mnijenju imamo vladati naprama Rimu u pitanjih crkveno-slavenskih, ja sam Vam pisao. Ne treba se izlagati za onoga, koji nema srca neprijateljem Slavenstva doviknuti „dotle". Posilović je otišao u Rim. Mi ćemo svakako u listopadu proslaviti u Akademiji 50-godišnjicu preporoda hrvatske knjige. O tom ćemo se pobliže porazgovoriti usmeno, jer ćemo se — ako Bog da — negdje sastati, u Rogacu ili u Đakovu. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 9/6 1885. Fr. Rački.

872.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 22. juna 1885.

Dragi moj brate Frane!

Čujem, da ste na sud povučeni, a to danas žalibože znači toliko, koliko odsuđen biti. Skandal! Međutim budimo postojani, ne dajmo se slomiti i ostavimo barem za nami uspomenu časnu.

Iz Rima od kardinala Bartolinija dobio sam list, po komu mi javlja Sveti Otac, da žali što s nami Slavjani biva i ne odobrava nimalo način postupanja domaćega našega grimiznika.[1] Ali nam zasad još pomoći ne može, nego mene animira, da i nadalje stvar svete Crkve i naroda svoga muževno branim. Sveti Otac je naredio, da se 3., 4. i 5. jula u baziliki *San Clemente sollenissimum triduum* obdržava na čast i poštenje svetih slavenskih apostola Cirila i Metoda. Ovo o *triduumu* dobro bi bilo uvrstiti u „Pozor". Ob ovomu nisam Kosti pisao. Ubavijestite ga.

Ja idem koncem ovoga mjeseca putem Beča, da se sa nuncijem sastanem u Velehradu. Htio sam tamo dospjeti 4. navečer, a 5. svoju pobožnost obaviti, pak onda odmah i opet putem Beča u Rogatac. Možebit međutim da ću još 5. ovd biti, pak istom 8. u Velehrad. Vidit ću.

Molim Vas, Vi od Kršnjavija sve uzmite, što je od mene dobio, jer je sve Akademiji dano, a nikomu drugomu. Još jedno. Kršnjavi se je po svojoj volji i bez ikakve moje punomoći predbrojio u Beču na neke artisterije. Ja to nipošto trpiti ne ću. Ja sam već lani prot tomu prosvjedovao. Ove godine pri isplati odbit ću posve odlučno sve ono, što se ne bude dokazati moglo mojom pismenom punomoći potvrđeno. Pozivati se na usmene moje naloge ne dopuštam. Molim Vas, ako Vam je iole moguće, recite to Kršnjaviju. Ja ću mu to ovih dana dati pisati. Bollé-u sam dao pisati, da zabadava vodi sa sobom fotografa, budući ja to pravo sebi pridržavam; uslijed toga ne bude on amo došao. Sundečić je ovd. Sto put i t. d.

22. juna 1885. Biskup.

[1] Zagrebački nadbiskup, kardinal Mihalović.

873.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 28. juna 1885.

Preuzvišeni gospodine!

Primih Vaše pismo od 22. t. mj., a i pošiljku donesenu po Sundečiću, pak mi i prijatelj Kosta dade pročitati pismo na njega upravljeno.

Što niste još dobili dopise s Consonijem, uzrok jest odsutnost Kršnjavoga, kod kojega su ovi dopisi ostali u svrhu, da mu posluže za katalog. Pošto se

je sinoć iz Pešte i Beča vratio, danas ga pozvah, da mi dade dopise svekolike, od kojih ću izabrati one tičuće se Consonija i Vam poslati; ostale pako pridržati. Naša Galerija nema sada, otkako je krenuo svojim putem, od njega upravo nikakove koristi, a štete za 300 for. na godinu. Ali u sadanjih okolnostih ne smijemo u nj dirnuti, jer bi *gravamina* proti Akademiji za jedan narasla. Valja strpiti se, ali ja sam s timi ljudmi prekinuo svaki osobni savez.

Glede narudžbina znadem ja samo to, da se nastavljaju neke zbirke mjedoreza, koje su kod Vas u Đakovu započete, kao na pr. monakovske pinakoteke i t. d., a za koje reče Kršnjavi, da ćete Vi trošak podmirivati, dok svrše. Jedina je nova narudžbina fotografsko izdanje Sv. Marka u Mletcih, koje ste Vi naručili neposredno. Ubuduće ne će se ništa više naručiti. Što sada Akademija prima, to najprije ja konstatujem, onda pošaljem u Galeriju. Račune poslat ću ili Vam neposredno ili g. Cepeliću, kako odredite; ali sada ne iznose mnogo.

Na tužbu Crnkovićevu radi uvrede poštenja dao sam svoje očitovanje u zapisnik. Vijećnik mi dade razumjeti, da bi najshodnije bilo, da se to dobrovoljno poravna, jer da će i sud doći u nepriliku. Odgovorih, da ako Crnković dade suvremeno očitovanje, da nije htjeo u svojoj interpelaciji uvrijediti Akademiju, Vas i mene, ja sam također pripravan izdati očitovanje, da nisam njega razumijevao pod onom općenitom stavkom, kano što zbilja nisam. Prem naši juriste uvjeravaju, da me sud ne može odsuditi, to sam uvjeren, da će me odsuditi, ako dođe do konačne rasprave. Ele, ja sam miran! Namjera je očevidna, da se naime tim laglje zadobije uskrata protiv potvrde za predsjedništvo. Dosada nije sloga u Akademiji poremećena; s tim složnije drže naši prokušani prijatelji.

Red za čitanja u listopadu već je ustanovljen. Građanstvo sprema vanjske svečanosti.

Nikada nisam sumnjao o naklonosti Svetoga Oca k našoj stvari. Od ove naklonosti imamo zasada tu korist, što se naši neprijatelji ne usuđuju proti Vam upotrijebiti najskrajnja sredstva. Valjalo bi da su odrešitiji u Rimu naprama državnoj vlasti, koja postaje tim smjelija, čim ih nalazi popustljivije.

Pročitah Vaše pismo na kardinala; pojmljivo je, što šuti.

Kada idete u Velehrad, posjetite olomuckoga nadbiskupa. U Beču ne zaboravite posjetiti Akademiju umjetnosti i u njoj Lützova i Franka radi mjedoreza.

Moramo biti providni, ali ne smijemo protivnikom ustupati, da misle, da ih se bojimo. U listopadu svakako dođite ovamo na svečanosti. Nastojat ću, da Vas u Rogacu posjetim. Isto tako ne bi imali odgađati svojim putovanjem u Dalmaciju i na Crnu Goru. Ako ne možete ove, svakako slijedeće godine. Godine idu, a ne bi lijepo bilo, da ne vidite Dalmacije. Sundečić ostaje ovdje do srijede. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 28/6 1885. Fr. Rački.

874.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 29. juna 1885.

Dragi moj brate Franjo!

Nisam imao kad Vam pisati po Sundečiću, kog lijepo pozdravljam, ako ga ovo pismo još nađe u Zagrebu.

Ja sam htio 5. jula biti u Velehradu. Sad sam namjeru svoju promijenio, jer se poremetiše stvari u Srbiji, i čujem, da misle oca Tondinija izagnati iz Srbije, na što je — kako sam general iz Rima Tondiniju piše — i Sveti Otac privolio.[1] Ja takovo postupanje Svetoga Oca ne dokučujem. Uslijed toga ću po svoj priliki i ja položiti čast vikara apostolskoga u Srbiji.[2] Što se međutim Velehrada tiče, vlada zabranjuje — kako znate — hodočasnikom putovati u Velehrad, jer se očinski brine za zdravlje i čistu kožu hodočasnika!

Čitaste jamačno, što o meni pišu „Moskovske Vjedomosti". Naravno je, da se take vijesti u židskih novina, „Pester Lloydu" i „Dravi" preštampavaju, ali je posve nenaravno i znak skrajne blesavosti, da novine ruske tolikoga glasa prežvakavaju bljuvotke, koje židi i Srbi, koji ne vide dalje od nosa, sa najsmradnijih đubrišta kupe i Hrvatom katolikom u lice bacaju. To je, što me često put do zdvojenja dovađa. Poleg toga se živo sjećam, što su jednom „Moskovske Vjedomosti" same „Pester Lloydu" odgovorile, kad im je ovaj rekao, da su Madžari pri posljednjem ratu sve namjere Rusa osujetili; odgovorile su naimre: kako bi Vi nami namjere pokvarili; ta mi nikakvih svojih namjera ne imadosmo! Skrajna i opet skrajna blesavost.

Ne imati u stvari toli svetoj i zamašnoj nikakvih namjera! Tako je i bilo, da su Rusi pomogli Nijemcem, da svladaju Austriju i Francusku, a kad tamo za uzdarje od Bismarcka primiše poderani list San-Stefanskoga mira. A da su imali — košto su morali imati — svojih namjera, oni bi mirne duše mogli uljesti u Carigrad! Ta blesavost i neznačajnost slavjanskih naroda straši me i muti.

Ovd je Napoleon Špun.[3] Čovjek lud i smušen; ali što ćeš. Moramo s njim lijepim, jer velike stvari u ruki svojoj drži. On će jednim danom poći istim putem, ko i brat mu.

Lavelaye pisao je velik članak o meni u *„Revue des deux mondes"*.[4] Vi — čujem — u cijelomu Zagrebu nemate *„Revue des deux mondes"*. To je sramota! Ja ću moj ponijeti u Rogatac, gdje ćete ga moći čitati.

Ja ostajem ovd do *inclusive* 5. jula. 8. odilazim u Beč, gdje bi se rad sastao s nuncijem, sa Helfertom i sa Posilovićem, koji će u isto doba biti otprilike u Beču putujući u Karlove Vari. Rad bi iz njegovih samih ustiju čuo, tko mu je zabranio da misu pjeva staroslavenskim jezikom u Velehradu. 10. jula otprilike prispjet ću u Rogatac i ostati tu jedno tri nedilje. Poslije toga idem u Aussee, gdje su moji. Tamo ostajem jedno 14 dana. U Rogacu možemo se dogovoriti, ne bi l' u povratku mogli u Zadar i u Dalmaciju i Crnu Goru, pak putem Hercegovine, Sarajeva i t. d. u Brod i ka kući.

Stanje nam je vrlo zlo. a izgleda, da ne će biti bolje nigda.

Molim Vas lijepo porazgovorite se sa rektorom *universitatis*,[5] ne bi l' ja mogao ono 2.400 for., što dugujem universitetu, isplatiti u papirih u nominalnoj vrijednosti, koja ipak nosi 5%. Ako bi to moglo biti, mene bi stvar manje stajala, a universa ne bi ništ štetovala. Ako pako to ne može biti, ja ću skorim, i kako se natrag povratim, svu svotu u austrijskoj vrijednosti povratiti. Sto put i t. d.

Na Petrovo 1885. Biskup.

[1] Barnabita otac Cesare Tondini došao je u Kragujevac, kao katolički dušobrižnik, poslan onamo od biskupa Strossmayera, još 1883. Odavde došao je početkom 1885. u Niš, gdje je 8. febr. potporom srpske vlade blagoslovio kapelicu i školu za djecu katoličkih radnika na srpskoj željeznici, koja se onda gradila. Nato se Tondini vratio u Kragujevac, a u Nišu ostade kao dušobrižnik Poljak benediktinac-kamaldolac otac Vilibald Czock. Kad je o. Tondini — prema instrukcijama Strossmayerovim — uzeo kod srpske vlade raditi i oko toga, da kraljevina Srbija sklopi s Papom konkordat, onda se diže protiv njega austro-ugarska vlada, gledajući u njemu oruđe Strossmayerove balkanske politike. Tada je austro-ugarska diplomacija počela tražiti od Svete Stolice, da makne Tondinija iz Srbije, i najzad je i uspjela; dne 9. jula 1885. Tondini ostavio je Srbiju.

[2] Strossmayer imenovan je apostolskim vikarom u Srbiji još 23. sept. 1851.

[3] Napoleon Špun Strižić, tada vijećnik stola sedmorice.

[4] Od 15. juna 1885, 806—843, s natpisom: En deça et au delà du Danube. L' évêque Strossmayer.

[5] Prof. dr. Đuro Pilar.

875.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 2. jula 1885.

Preuzvišeni gospodine!

Na temelju Vašega pisma od 28. pr. mj. nadam se, da će Vas ovo moje još u Đakovu zateći.

Kršnjavi vrativši se posla mi kup pisama tičućih se Galerije. Iz njih izabrah ove Consonijeve, koje Vam šaljem s molbom, da mi ih poslije uporabe povratite. Mislim, da Vam samo jedno može biti od kakove koristi.

Obzirom na traljave okolnosti na sve strane mislio bih, da se ne prenaglite u odreknuću na vikarijatu u Srbiji. Neprijatelji bi to jedva dočekali, pak bi povjerili vikarijat osobi, koja bi im služila. Vi barem priječite zlo, koliko možete.

U pogledu ruskih novina imam samo to ispraviti, da su onu bljutavu vijest iznijele „S. Peterburžkije", a ne „Moskovskije" Vjedomosti. Razlika je u tom, što prve ne imadu ni u Rusiji ugleda, dočim druge uživaju ga u velikoj mjeri. Kod prvih sakupiše se fanatici pravoslavja, koji misle, da Vi pod rukom sporazumno s Austro-Ugarskom širite na Istoku katolicizam i radite proti Rusiji. Budale! Ali se teško uputiti dadu.

Ne zaboravite u Beču posjetiti mjedorezbara u akademiji umjetnosti. Gledat ću na svaki način posjetiti Vas u Rogacu.

Zbilja je proti meni povedena istraga. Državni odvjetnik[1] nije htjeo, odvrativši, da ne nalazi ništa prekorna u članku. Tada je Crnković sam podnio tužbu, jamačno sporazumjevši se prije s banom. Sve je to napereno proti momu predsjedništvu.

S Pilarom ću se razgovoriti glede 2.400 for. i onda Vas obavijestiti. Molim Vas, da mi svoj dolazak u Rogatac date na znanje. Sundečić je preksinoć otputovao. Jučer je građanstvo imalo sastanak, da se sporazume o proslavi 50-godišnjice. Spremaju se lijepe svečanosti. Želeći Vam sretan put, ostajem i t. d.

U Zagrebu 2. srpnja 1885. Fr. Rački.

Draškovići su očitovali, da bi odmah stupili u političku akciju, kada biste i Vi to učinili, jer da bi Vas slijedili.

[1] Milan Bledschneider.

876.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 2. jula 1885.

Dragi moj brate Franjo!

Samo dvije tri u hitnji.

Ja 6. odilazim u Beč, kud ću stignuti 7. i u *„Hotel Meissl und Schaden"* odsjesti. Hoću l' sad il u kolovozu u Velehrad, ne znam. Ako pođem il sad il u augustu, pohodit ću na svaki način nadbiskupa olomuckoga.

Odobravam posve Vašu odluku, da pri nastajućem procesu nikakvu ni najmanju slabost ne pokazujemo. Budemo li odsuđeni — odsuđeni; ali značaj naš i vjeru našu uščuvajmo nedotaknutu. Vremena su zaisto neizmjerno zla i kukavna. U Zagreb ću u listopadu zacijelo, ako Bog da zdravlje, doći. Gledat ću također, da uspješim pohod u Dalmaciju i Crnu Coru, ali bi crnogorski knez morao na svaki način Ramadanoviće iz Kotora — koji se hvale, što su pristaše Lapenne[1] — dezavuirati, to jest agenture njihove lišiti. Inače i na njega ljaga pada.

Vrlo će mi drago biti, ako se u Rogacu sastanemo. Valja da se i Vi malo odmorite, a dobro je, da se i porazgovorimo. Sto put i t. d.

2. srpnja 1885. Strossmayer.

[1] Luigi Lapenna (iz Sinja), vođa dalmatinskih talijanaša.

877.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 4. jula 1885.

Dragi moj brate Franjo!

Evo Vam prije svoga odlaska još jedan list. Sutra predičim, a preksutra odlazim u Beč.[1] Mislim u utorak prije podne prispjeti u Beč.

Jučer dobih od nuncija bečkoga list, u komu mi javlja, da vlada austro-ugarska i vlada srpska ne trpe više Tondinija u Srbiji. Uslijed toga sam ja odmah pisao ocu Tondiniju, da se bez odvlake ukloni iz Srbije i da se amo u Đakovo vrati.[2] Prije toga nisam mogao učiniti, jer nisam ništ o tomu službeno znao. Po pismu nuncija i moje su moći dani u Srbiji jur izbrojeni. Samo se — kako nuncij veli — o tomu još radi, da se plaća ustanovi apostolskomu vikaru, koji će u Biogradu stanovati.

Ja bi se tomu iz svega srca radovao, kad bi samo uvjeren biti mogao, da će uslijed toga: prvo, crkva katolička u Srbiji biti bolje uređena, i drugo, da će moj nasljednik biti čovjek učeniji, revniji i značajniji od mene, i da ne će pasti u spone austrijske i okove srpske. Žalibože, ja ni o jednomu tomu, ni o drugomu tomu nisam uvjeren. Osobito se jako bojim moga nasljednika, koji će po svoj priliki postati tuđe oruđe, na štetu i Crkvi i svima nama. Molim Vas priopćite ovo bratu Kosti. Budite pako i jedan i drugi umireni. Ja se nisam nigda, opetujem nigda, odrekao svoje časti u Srbiji, nego sam poleg neizmjernih poteškoća uvijek rekao, da je u Srbiji i od strane Svetog Oca i od strane moje nužna doduše umjerenost i mudrost, ali ujedno i odvažnost i energija, da pod tuđ jaram ne padnemo. Dašto da sam uvijek i uvijek naglasio, da sam uvijek na volju i želju Svete rimske Stolice pripravan svoje mjesto ustupiti, samo je željeti, da cijena moga odstupa bude prema uzvišenoj svrsi, koja nam pred očima lebdi. Ja dakle u cijeloj stvari mogu biti pred Bogom i pred svojom svijesti posve miran. Mirni također s te strane mogu biti braća i prijatelji moji.

Kralj srpski veli, da je otac Tondini čestit svećenik i da mu se sa crkvenoga gledišta ništ prigovoriti ne može, ali da je prekršio neke civilne zakone i obzire. Ali se ti civilni zakoni i obziri ne navađaju. Ne navađaju se zato, jer ih u istinu očevidno ni nema. Otac Tondini nije po volji nekim ljudem, *ergo etc.* Što se mene tiče, veli kralj srpski nunciju: „Vrli čovjek, vrli biskup! Ja bi ga rad, kad u Biograd dođe, svečano i srdačno primio; ali žalibože neke vrlo važne okolnosti ne dopuščaju mi, da vrućoj želji srca svoga zadovoljim. Zato želim, da biskup, kad se kući povratim, ne dođe u Biograd“ i t. d.[3] Iz ovoga je jasno, da je kralj i ministar austro-ugarski[4] poglavito zato ostavio onomad, kad sam ja svoj posjet u Biogradu urekao, Biograd, da se sa mnom ne sastane, a sad, kad nije mogao nikud nikamo, i kad se je pobojao, da ga ja sad ne nađem kod kuće u Biogradu, morao je otprto nunciju reći: „Želim, da biskup za moga boravka u Biogradu ne dođe u Biograd.“ Gornji razlog, koji kralj navađa, samo je slador, u komu mi se gorka pilula nuđa. Nuncij mi veli, da će mi ostalo usmeno, kad u Beč dođem, priopćiti.

Evo, kako zasad stvar stoji. Stoji po momu osvjedočenju zlo, da gore ne može. Naše je doduše sa sinovskom umiljatosti i pouzdanosti podvrći se sudu i odluci Svete rimske Stolice, ali je s druge strane naše, to jest biskupa, svagda i svagda reći također istinu. Ja sam to dosada uvijek činio, a činit ću i odsad uvijek. Moja je svijest dakle — hvala Bogu — posve

mirna. Drago mi je pako, da mi se jedan dio tereta i briga i odgovornosti s leđa skida. Bude li Vam štogod o tomu javiti iz Beča, javit ću Vam.

Ja u Beču ostajem samo nekoliko dana. 11. jula mislim već biti u Rogacu. Početkom kolovoza odilazim u Aussee. Sastat ćemo se — ako Bog da — u Rogacu. Dvojim, da bi moj put po Dalmaciji i u Crnu Goru u današnjih okolnostih bio i ostao bez intervencije vlade. Vidite, da ja i u svojem najsvetijem zvanju jedva smijem u slavjanske zemlje, a kamoli da bi mi dopustili u Dalmaciju i u Crnu Goru! Car — kako čujem — zacijelo dolazi prvom polovinom rujna u Osijek. U Beču se nadam sastati se sa Helfertom i sa Posilovićem. 5. jula funkcionira u Velehradu kardinal Fürstenberg, 12. nuncij, a pri tomu *professio fidei in omnibus linguis!!* Sto put i t. d.

4. jula 1885. Biskup.

Špun, čini se, da je ovd zadovoljan i da će dobro svoju stvar obaviti.

[1] U stvari, Strossmayer ostavio je Đakovo tek 8. jula.

[2] Up. o tome sada spis: Bruno Lovrić, Katolička crkva u Srbiji pod zaštitom a. u. monarhije. Niš 1930.

[3] Glavna zapreka bilo je a. u. ministarstvo inostranih djela. To je kralj Milan govorio nunciju Vanutelliju u Beču.

[4] Naime poslanik u Srbiji: grof Rudolf Khevenhüller-Metsch.

878.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 16. jula 1885.

Dragi moj brate Franjo!

Evo Vam nekoliko riječi odavle.[1] Pisao sam Kosti, koji će Vam jamačno priopćiti moj list.

U Biogradu je, po intrigah poznatih, u koje se upliće Srbija ko pile u kučine, meni odzvonilo. Sveta Stolica Austriji i Ugarskoj za volju na sve pristaje, ne hajući mnogo za katoličko-slavjanske interese, koji tim načinom u veliku pogibelj dolaze. Ako tako pođe naprijed, doći će red i na mene, makar i pred sam grob moj. Da bi me Sveta Stolica na konac konca žrtvovala, o tomu nimalo ne dvojim. Premjesti l' se ili premine l' Posilović, nema dvojbe, da će i Rijeka izgubljena biti za hrvatsku crkvu. Sve su to apsurditeti, ali Madžar tako hoće, pak *basta!* Glede Srbije još ću jednom pisati neposredno Svetom Ocu, prem sam uvjeren, da će i to biti bez uspjeha. Kad se kamen počne valjati po skliskomu i strmom poloju, on se do ponora ne ustavlja!

Ovd je Rivier, vrlo uman i dobroćudan mladić; ostaje — mislim — još danas i možebit sutra. Kakvi su to Poljaci, što amo dolaze? Kad mislite Vi amo? Čuli ste valjda, da me je Špun, septemvir, snubio, da zgodnom prilikom dođem u Zagreb i bana pohodim. On misli, da bi se tijem otvorio neki bolji i snošljiviji *modus vivendi* i da bi moji gospodarstveni poslovi bolje uspijevali.

Što Vi mislite o tomu? Moji su u Aussee-u; poslije tri nedilje ovd probavljenih i ja ću tamo. — — —

Čujem, da će amo skorim i Gajdek i Smičiklas Tade. Ovd je Hrvata premalo, sam zgoljni Madžar i Žid, što je na posljetku jedno ter isto. Sto hiljada put i t. d.

16. srpnja 1885. Biskup.

Poslao sam po Cepeliću 2.400 for., što sam ih sveučilištu dugovao. Valjda ih je Pilar primio?

[1] Biskup nije pošao u Beč, kako je namjeravao, već preko Osijeka i Pragerskoga ravno u Rogatac.

879.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 24. jula 1885.

Dragi moj brate!

Hvala Vam na pismu.[1] Vrlo se radujem Vašemu dolasku. Molim Vas samo gledajte čim prije doći, jer ja bi rad od nedilje nedilju dana odavle poći. Nešto mi je Kosto pisao o nekakvom namjeravanom sastanku u Trakošćanu.[2]

Ako će štogod biti iz toga, morali bi se požuriti, jer ja odlazim u Aussee. Ja ne znam, ter ne ću u povratku putem Zagreba. Neizmjerno važne stvari glede gospoštije stoje na kocki. Možebit bi bilo moguće, naravno bez ozlede ikoga načela, uspješiti povoljna rješenja. Vidit ćemo se i porazgovoriti.

„Pozor" dobivam; hvala Vam. I opet Miškatović Judas, koji narod za 30 srebrnjaka prodaje![3] Meni se čini, da u Kostinih predlozih mnogo je dobre volje, ali i mnogo fantazije. Nikad naše magnate nitko ne skloni na znamenite žrtve! I Metel je čovjek, koji se lako zavađa fantazijom. Dobro je međutim na svaki način, da se sastajemo i dogovaramo. Dobro je, da ću se s Vama prije sastati.

Pisao sam biskupu spljetskomu,[4] da nipošto ne da ostanke dviju kćeri Bele IV.[5] Poslao sam kopiju lista Kosti, da ju objavi putem „Pozora" ili „Narodnog Lista". Sto milijun puta i t. d.

24. srpnja 1885. Biskup.

[1] Ovo se pismo nije našlo.

[2] Kod grofa Ivana Draškovića. Htjelo se privući hrvatsku aristokraciju u aktivni politički život. Ali do sastanka tada nije došlo.

[3] Miškatović bio je zemaljski arhivar još od 1882. (do smrti 1890.). Dne 15. jula (jedne srijede) dao je ban grof Khuen-Héderváry potajno otpremiti u Budimpeštu iz zem. arhiva veliku množinu srednjevjekovnih i novovjekih spisa, koje je nekoć (1849/51) odande poslao u Zagreb ban Jelačić. Onoga dana, 15. jula, nalazio se Miškatović u Karlovcu, „na službenom putu". Već sjutradan 16. jula opaženo je nasilje, što ga je učinio u arhivu grof Khuen-Héderváry, te izazvalo veliko ogorčenje u čitavom narodu. Zem. arhiv bio je onda u prizemlju banske palače, upravo pod banovim stanom.

[4] Marko Kalogerà (1866—1888).

[5] Za vrijeme tatarske najezde 1242. sklonio se ugar. hrv. kralj Bela IV. u Klis kod Splita. Tu su mu umrle dvije kćerke, Katarina i Margarita, koje su potom bile sahranjene u sarkofagu, smještenom u izvanjskom kornišu arhitrava glavnih vrata stolne crkve sv. Dujma u Splitu. Madžari su često tražili ove „arpadske relikvije", ali bez uspjeha do dana današnjega. Danas se sarkofag nalazi u tornju na vidljivom mjestu.

880.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 9. aug. 1885.

Preuzvišeni gospodine!

Nadam se, da ste sretno došli u Aussee, kano što sam se i ja sretno amo vratio. Ovdje je sve uzrujano poradi razbojništva počinjenoga s imovinom zemaljskom našega arhiva. Sam I(van) Mažuranić našao se ponukanim javno istupiti u „Pozoru". Sada se radi o tom, da se svi zdravi življi u zemlji slože *ad hoc* na kakovu manifestaciju proti takovu bespravju, i to bez razlike na stranke.

Možete si misliti, kako bi se neugodno dojmilo, kada bi Vi u takovih okolnostih došli ovamo u pohode onakovu samosilniku. A pošto se te okolnosti ne će promijeniti za koji tjedan, ne mislite na povratak preko Zagreba, jer došav ovamo, a kada bi on ovdje bio, ne bi ga obaći mogli. Pošav pako u pohode, to bi zao utisak učinilo. Njegovi telali zaključivali bi odavle, da ste se pokorili i da i Vi ne nazrijevate u onom činu takovu samovolju, o kojoj viču opozicionalni listovi. Inače će biti, kada dođete u Zagreb na svečanost. Vi ćete doći radi svečanosti, uzgredice pako učiniti obične posjete. Tako misli sada i Kosto i drugi Vaši štovatelji i prijatelji.

U koliko bi dakle rado dočekali Vas ovdje i ja i Vranyczany i ostali, zbog viših narodnih obzira rado ćemo si uskratiti to uživanje, pak odgoditi ga na nekoliko nedjelja. Vranyczany čuvši za Vaš dolazak pisao je iz Ostende-a, da Vam se kuća njegova stavi na službu, kano da je on sam ovdje. Ele, kada dočuje, što se je međutim ovdje dogodilo, rado će si onu čast uskratiti.

I Kukuljević došao je ovamo sav uzrujan.[1]

Odredio sam, da Vam se „Pozor" šalje u Aussee. Mogli ste u njemu čitati uz ostalo, da je dru. Franku oduzet *stallum advocandi,* a da je Derenčinu odvjetništvo na tri mjeseca obustavljeno. Povod je parnica Jägerova sa ženom, ali uzrok je politički. Odavle ćete sami zaključiti, da Derenčin ne će moći ove godine zadovoljiti svojoj dužnosti, uslijed koje imao bi 1000 for. položiti.

Evo progonstva već i ovdje, ali moramo biti odlučni i požrtvovni. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 9. kolovoza 1885. Fr. Račkí.

[1] Sa svoga posjeda Puhakovca u hrvatskom Zagorju.

881.

Strossmayer Račkomu.

[Beč, o. 24. aug. 1885].[1]

Dragi moj brate!

Danas sam pisao Kosti; on nek Vam priopći ono, što bi Vas moglo zanimati iz moga lista. Vami pako sad samo javljam, da sam ovaj čas bio kod Brauna, komu sam pismeno molbu i želju priopćio, da bi me Njegovo Veličanstvo pohodilo.[2] On mi odvrati, da je Njeg. Veličanstvo dobrohotno proštilo moje pismo i iz njega razabralo čuvstva vjernosti i t. d. u ime naroda našega i u ime svoje izražena. Da je dva tri puta žalbu izreklo, što mu nije moguće doći u Đakovo, imenito pako, što ne može ovom prilikom viditi katedralnu crkvu. Glede samoga posjeta veli, da je stvar posve i isključivo militarna i da mu nije moguće od općega u sličnih slučajevih pravila odustati. Drago će međutim Njeg. Veličanstvu biti viditi me u samoj Požegi. Uslijed toga ja ću se Njeg. Veličanstvu pokloniti u Požegi. Braun je spomenuo i Osijek, ali je Njeg. Veličanstvo odvratilo, da još nije odlučeno, da će Osijek posjetiti. Uopće Braun — čini mi se — trsio se je tako stvar predstaviti, da je Njeg. Veličanstvo prema želji i molbi mojoj vele naklono bilo.

S Braunom sam naravno i o ostalih stvari govorio. On je u svomu položaju — što je naravno — vrlo oprezan. Rekao sam mu napose, da je svemu svijetu u oči palo, što ban, prvo, nije na Rijeci pozdravio nasljednika prijestola,[3] našto odmah pogodi Braun: „To je zbog Madžara“; i drugo, što nije sad na rođendan[4] bio u Zagrebu, našto Braun: „*Taktlos*“.

Sto i sto put i t. d. Biskup.

[1] Pismo nije datirano; ali kako se u pismu spominje dan 18. aug. kao već nešto prošlo, a 30. aug. vratio se Strossmayer u Đakovo, ono je očito napisano nekako oko 24. aug.

[2] Ovu je molbu Strossmayer uputio već ranije u Beč kabinetskoj carskoj kancelariji, koje je šef tada bio pravi tajni savjetnik Adolf Braun. Strossmayer imao je pred očima carev boravak kod septembarskih manevara oko Požege.

[3] Nasljednik prijestola Rudolf bio je na Rijeci početkom augusta 1885.

[4] Naime carev, 18. augusta.

882.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 28. sept. 1885.

Dragi moj prijatelju i brate!

Oprostite, što Vam dosad ne pisah. Silni su ovd gosti, pak jedva imam časa, da odahnem. Sad su ovd još Kostini, Bresztyenszky, Martić i još jedan njegov drug.

Što se tiče Požege, istina je, da je Njeg. Veličanstvo car pri prvom susretu, kad je došao,[1] mene očevidno mimoišao promrmljavši jedva jednu riječ.

Poslije mene stojećega biskupa pečujskoga[2] osobitom ljubežljivošću pozdravio je i dulje š njim madžarski govorio. Sutradan pri primitku svećenstva, čini mi se, da mi je rekao, da me već odavno vidio nije. Meni je moralna izvjesnost, da je to rekao, ali tako brzo i tiho, da kardinal[3] ne čuje. Zakleti se ipak ne bi htio, da je tako. Poslije toga rekao mi je nekoliko riječi o Aussee-u. Jedan put sam objedovao kod Cara i odlično mjesto pri objedu zauzeo; Caru na lijevo drugo mjesto. Prvo je zauzeo kardinal. Poslije objeda i opet je nešto malo sa mnom govorio. Meni se čini, da je svaki put, kad se meni *vis à vis* našao, bio Car ženiran. U Brodu[4] je pako prvu ljubeznu i srdačnu riječ meni progovorio. Je l' ono rekao u Brodu, što mu se prišiva, ne znam.[5] Ja bi već rekao, da nije. Ele, nije nemoguće, da su ga Tisza i Madžari na to nagovorili.

Ovo, što ću sad reći, meni je posve izvjesno. Ne može biti dvojbe, da su Madžari imali namjeru sav ovaj posjet Carev upotrijebiti kano sjajni vanjski dokaz u prilog njihovoj ideji madžarske države, pod koju bi naš narod podjarmiti htjeli. Zato je Tisza tu bio; zato superintendent kalvinski Szász; zato pečujski biskup sa svitom i t. d. Zato je došao i u Požegu i u Brod *Reservartbefehl,* da se što više zastava madžarskih izvjesi; ovo je nedvojbeno. Prema tomu pako isto tako je izvjesno i nedvojbeno, da je ta nakana posve osujećena i osramoćena ostala. To je svatko, tko je oči imao, opazio. A opazio je to bez dvojbe i Njeg. Veličanstvo car i sva njegova svita. Militarija viša, koja se oko Cara nalazi, mene je osobito odlikovala.

Ove Vam novine šaljem natrag. Taj korespondent bio je u Aussee-u kod mene, i to u čas, kad sam imao odilaziti. On je po svojoj volji sastavio iz pojedinih mojih riječi ono, što je napisao. Istina je samo to, da sam mu ja rekao, da je nedostojno velike vlade uteći se k laži i kod zabrane, i da ja one Ruse držim maloumnim, koji samo one za Slavjane prave drže, koji su pravoslavni. Možete slobodno ovo poručiti u Rusiju. Što se danas osobito po novinah piše, većim dijelom je fikcija.

Sutra ću nastaviti ovaj list.

Sutra amo dolazi Marschall, paroh votivne crkve. Dolazi iz Cetinja, Mostara i Sarajeva, i poručuje, da mi ima nešto osobitoga javiti. Ako to osobito bude što vrijedno, priopćit ću Vam. To osobito nije u sebi ništa. Poručuju mi iz Cetinja, da bi rad imali biskupa u Antivaru, pak me mole, da o tomu radim. Ja ću učiniti što mogu, kao i dosad što sam činio, ali Vi znate, tko se tomu opire, a Rim popušća.

Ti ćeju u Zagrebu učiniti skandal pak Vas odsuditi.[6] Medutim samo ćeju sebi škoditi, a Vami ni najmanje.

Ante Starčević nije čovjek pri sebi. Čudo je, kako čovjeka toli bolesna i blesava mogu neki ljudi slijediti.

Ovd je profesor Bresztyenszky. On nam pripovijeda, da se po Zagrebu govori, da će ban drastički postupati i da je njegov položaj čvrst. Ovo je posljednje meni nevjerojatno. Naš svijet kod rasprava glede spisa[7] imao bi

čvrst i nepomičan, ali ujedno u formi pristojan biti, jer će većina inače gledati prekinuti i silom dokončati raspravu. Sto put i t. d.

28. rujna 1885. Strossmayer.

[1] 12. septembra.

[2] Dulánszky.

[3] Nadbiskup zagrebački Mihalović.

[4] 15. septembra.

[5] „Pester Lloyd" donio je depešu iz Broda, da je kralj brodskom načelniku kazao: „Veseli me, što vidim, da su se boje moje kuće posvuda upotrijebile kao nakit, no ja mislim, da se zakonitomu državopravnomu odnošaju imade izraza dati te i madžarske zastave izvjesiti." To je onda demantovano.

[6] U parnici s Crnkovićem zbog uvrede poštenja.

[7] U hrvatskom saboru, koji je opet bio sazvan za 30. septembra.

883.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 12. okt. 1885.

Dragi moj prijatelju i brate u Isusu!

Čuo sam, da ste odsuđeni.[1] Hoće l' štogod hasniti priziv na više sudište, dvojim. Međutim i ta odsuda novi je dokaz, da može biti vremenâ, kad je sudovom vrlo teško sačuvati onu neodvisnost, koja svetomu sudačkom zvanju pristoji. Take odsude međutim često put su odsuđenikom na čast.

Još jedno. Čitao sam tu famoznu raspravu o arhivalskih spisih.[2] Istina je, i opet je dokazano, da ima svijeta u nas, koji se svojom vlastitom sramotom i tuđim jarmom ponosi. Molim Vas, rado bi znao, da li je Lacika Pejačević i da li je Norman sa vladinom strankom glasovao? Sto put i t. d.

12. okt. 1885. Strossmayer.

[1] Rasprava vodila se pred zagrebačkim sudbenim stolom 9. okt. Nikola Crnković je pristupio sam lično, a Rački sa odvjetnikom dr. Marjanom Derenčinom. Rački je još istoga dana popodne odsuđen na 20 dana zatvora, pretvoriva u globu od 100 for.; uložio je ništovnu žaobu.

[2] Odmah prvoga dana, kad se sastao hrvatski sabor, nar. zastup. dr. Grga Tuškan (za izborni kotar Švarču kod Karlovca) podnio je predlog, da se ban grof Khuen Héderváry stavi zbog otimačine arhivskih spisa pod optužbu. Rasprava o tom predlogu započela je u saboru 3. okt., a dosegla je kulminaciju 5. okt., kad je ban izjavio, da je Hrvatska doduše bila 35 godina u posjedu tih arhivalija, „ali da li je to bio pošten posjed, o tom bi ja podvojio". U taj mah nastala je nečuvena buka kod opozicije i komešanje. Kad se nato ban htio udaljiti iz saborske dvorane, ščepao ga je nar. zast. David Starčević, dok ga je nar. zast. Josip Gržanić oštro udario nogom u tur. Docnije je ban tajio taj atentat proglašujući ga lažnim i zato čak našao svjedoka u saborskoj većini (među njima i Kršnjavoga), dok su svjedoci opozicije, koji su pod prisegom potvrdili ispravni tečaj događaja, kažnjeni tamnicom (tako dr. Grga Tuškan). Sabor je većinom glasova najzad (10. okt.) odbio predlog Tuškanov i jednostavno prešao na dnevni red. Tek je pitanje arhivalija predano jednom odboru, koji nije ništa polučio. Ti su spisi i danas još u budimpeštanskom državnom arhivu.

884.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo, o. 20. okt. 1885.][1]

Dragi moj brate!

Ovaj čas sam pisao Kosti i molio ga, da Vam moj list priopći i da mi Vas dvojica kažete mnijenje svoje o stvari, o kojoj se radi. Dobio sam naime — ko što će Vam Kosto priopćiti — od nuncija list, u komu mi svojevoljno i bez ikakvoga tuđega upliva, nego jedino promatranjem današnjih okolnosti, svjetuje, da dobrom zgodom dođem u Beč i da se Njeg. Veličanstvu poklonim. Ja pitam gledom na to Vaše i Kostino mnijenje.

Sad pako slušajte o tomu moje mnijenje. Ostavljam dašto na stran mnijenje, da li je nuncij sam po sebi na tu misao došao, ili pako tuđim uplivom. To su diplomatske finese, kojima nije lako na kraj doći. Od dvoga jedno: ili bi ja imao mnijenje svoje očitovati gledom na današnji položaj naše kraljevine i našega naroda, ili bi se radilo o tomu, o čemu se već odavno radi, da se ja odavle odstranim i da se — ko što to protivnici naši žele — živ zakopam. Opetujem: od ovoga dvoga jedno je jamačno.

Što se prvoga tiče, to je tako nevjerojatno, pače gledom na sve, što danas biva, upravo po momu mnijenju nemoguće. Izvanredna bi mudrost bila i nekim načinom viša inspiracija, kad bi se na to došlo. Sve, ama sve se danas tomu opire. Na to dakle misliti bilo bi se za maštom i fantazijom ponašati. Drugo je dakle — po momu mnijenju — bezdvojbeno, i mislim, da se nuncij vara, ako misli, da se fatalnom razvoju stvari izbjeći može poklonom, koji ću učiniti, i uvjeravanjem moje čiste i nepomične vjernosti i privrženosti. O tomu će se — kako ja mislim — raditi, da me lijepim i bez ikakve huke i buke odavle odstrane. U tomu slučaju — kako znate — položaj katoličkoga biskupa, koji zna što je, posve je jasan i jednostavan: nijednoj, to jest laikalnoj moći ne podleći, ali se ujedno i djetinjom poslušnošću odluci vrhovne crkvene vlasti podvrći. To će otprilike biti moje nepomično stanovište. Ja mislim koncem ovoga mjeseca ili početkom budućega u Beč, a iz Beča mislim se povratiti putem Zagreba.

Sad mi pade još jedno na pamet: moglo bi i to biti, da bi siromak nuncij želio, da moj položaj postane naprama gore nešto bolji, ter da za to želi, da u Beč dođem. To bi bila ali ujedno i isprazna namjera. Na svaki način namjera je nuncija poštena i zahvalnosti od moje strane vrijedna. Ja sam mu odmah odgovorio poručujući mu jedino, da ću il posljednjih dana ovoga ili početkom budućega mjeseca na svaki način doći u Beč, da njegov prijateljski savjet izvedem. Dašto, da ću š njim pobliže govoriti prije, nego pođem u audijenciju.

Dok ovako stvari stoje, ko što stoje, o boljem mom položaju misliti, značilo bi očevidno u pô dneva sanjati. Nadodajem još i slijedeće. Piše mi Đuro Jelačić, da je bio i on i njegov sin kod bana i da se je ban pred njim izvinjavao upravo onako ko u saboru, to jest, da on štuje pokojnoga bana i

njegovo osvjedočenje, ali po javnomu pravu mora suditi, da spisi nisu naši i da nisu poštenim načinom k nami došli.[2] To će reći: kad bi ja koga privatnoga nepoštenim nazvao, bio bi krivac, a kad bi tumačeći po svoju javno pravo nazvao cijeli narod i njegove vođe nepoštenimi, to bi bilo posve u redu. To je nauk, da u javnomu životu nema morala ni religije. Siroma Đuro i Đurica ko da su tom interpretacijom zadovoljni. Ali je — košto mi Đuro javlja — ujedno ban nadodao: „Dok ja uništim nekoliko Starčevićanaca i još drugih nekoliko, na koje spada i Rački, tada će sve biti mirno i vidit će narod, što ću ja sve za njega učiniti.“ Lako da ova predrska izreka može biti u savezu sa porukom nuncija. Vama — hvala Bogu — ne mogu ništ, ako Vam i otmu predsjedništvo Akademije. A što se mene tiče, ja košto sam znao nešto uraditi za narod, znat ću pri koncu života za njega i nešto propatiti. Vaš na uvijeke brat

Strossmayer.

[1] Pismo nije datirano, ali se vidi iz idućega biskupova pisma, u kojem navodi sada izgubljeni odgovor Račkoga, pisan u Zagrebu oko 26. okt., da se ovo pismo može pouzdano datirati najkasnije oko 20. okt.

[2] Ban Jelačić je naime te spise dao otpremiti u Zagreb 1849. i idućih godina u sporazumu s guvernerom Ugarske, generalom knezom Windischgrätzom. Madžari pak nisu nikad priznali zakonitost Windischgrätzovih djela. Grof Khuen Héderváry stajao je dakle na ekskluzivnom madžarskom stajalištu u tom pitanju.

885.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 29. okt. 1885.

Dragi moj brate Franjo!

Vaš sam mili list jučer dobio.[1] Ne dvojim ja nimalo, da nuncij nije najbolje volje i namjere. O čemu ja dvojim jest, da li on shvaća stvar dobro. Pohoditi Njeg. Veličanstvo lijepa je stvar, ali i ponešto u današnjih okolnostih opasna. U zemlji bivaju upravo čudesa nezakonitosti i samosilja. Na mene se najviše navaljuje kano na glavnoga početnika svih zala u zemlji i t. d. Sad se u tih okolnostih predstavi pak progovori o naših stvari onako, kako ti je na duši! Poleg najbolje volje i poleg sve elegancije može se lako dogoditi, *ut novissima evadant peiora prioribus.* Drugo bi — po momu mnijenju — bilo, da sam pozitivnim načinom pozvan. Onda je reći svoju, a ostalo prepustiti Bogu. A ovako čini mi se, ko da sam sâm vrat pod nož pružio! Međutim i to ima nešto dobra, *uti ovis ad tonsionem aut occisionem.* Volio bi na svaki način, da sam sâm odabrati mogao čas, kad da se predstavim.

Ja odilazim dakle odavle 2. [nov.]; mislim pako za jedno desetak dana svršiti svoj posao. Onda pako mislim u Zagreb. Teškim srcem i jedno i drugo činim, jer mi je starost visoka, a zdravlje slabo, pak mogu gdigod lako na putu zaglaviti.

Naši ljudi lako riječ daju, pak ju upravo tako lako i krše.[2] Ja ću nastojati smoći hiljadu for. Ne znam, hoću l' ih moći ponijeti, ali ću ih do konca godine na svaki način položiti. Dug ću svoj isplatiti, kad dođem u Zagreb. Drago mi je, što je i od mene vijenac postavljen. Kvar, što niste pozvali nuncija na otvorenje crkve.[3] Sto put i t. d.

29. okt. 1885. Strossmayer.

[1] To se pismo nije našlo.
[2] Biskup ima na umu dr. Marjana Derenčina.
[3] Stolne crkve zagrebačke (8. nov.).

886.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 30. okt. 1885.

Dragi moj brate Franjo!

Samo još jedno prije odlaska svoga u Beč. Čim više promišljam svrhu poziva bečkoga i čim više prispodobim to sa svijem, što u zemlji biva i što „Pester Lloyd" po svijetu trubi, tijem sam više uvjeren, da se o ničem drugom ne radi, nego kako bi se ja odavle odstranio. Mene to ni najmanje ne dira, nego sam mislio, da bi moglo biti, da su ljudi toga radi u stisci, što ako bi bilo, mislim, da se ne bi smjelo ništa od moje strane ili reći ili učiniti, što bi protivnikom našim držálo sjekire u ruke pružilo.

U takvih je okolnostih pitanje, da li bi dobro i probitačno bilo iz Beča poći u Zagreb, kad bi se predvidjeti moglo, da bi se to na nekomu mjestu nerad vidilo i tako tumačilo, ko da hotomice svoje protivnike izazivam. Molim Vas mislite o tomu i pišite mi Vaše mnijenje. Ja odsjedam u „Hotel Meissel und Schaden". Samo se pako po sebi kaže, da ću Vam odmah pisati, čim budem sa nuncijem, a i poslije od važnijih sastanaka. Ja sam hvala Bogu miran, jamačno mirniji, sretniji i zadovoljniji, nego moji protivnici. Mir, koji u Bogu i u svojoj svijesti uživam, niti mi sav ovaj svijet dati niti oduzeti ne može. Sto i sto put i t. d.

30. okt. 1885. Strossmayer.

887.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 31. okt. 1885.

Preuzvišeni gospodine!

Mislim, da će Vas ovo pismo prije odlaska u Beč naći kod kuće, a imam Vam priopćiti veoma važnu stvar tičuću se Vas, a kroz Vas cijele zemlje.

Danas je bio kod mene jedan od Vaših štovatelja i iskren rodoljub, koji je potpuno obaviješten o svem, što biva u predsjedništvu naše vlade, te mi

*

je pripovijedao, da ste Vi predmetom čestih dopisa bana s Tiszom i Kálnokyjem. Ovih dana je ban ovu dvojicu obavijestio, da uz ostalo radite za Petra Karađorđevića proti Milanu i da u tom smislu govore Vaši pouzdanici svećenici, poimence župnik A(nđelko) Voršak. Nadalje, da je u Đakovu i po Vašoj biskupiji razastrta potpuna mreža uhodarstva, od kojega da nije isključena ni Vaša kuća, jer da je Cuvaj podmitio neke od Vaših ukućana, koji mu sve pripovijedaju, što su čuli i vidili u Vašem dvoru. A tako je i s kućom župnika Voršaka. Stoga savjetuje taj prijatelj, zabrinut, da budete veoma oprezni, s kim i šta govorite, jer Cuvaj izvješćuje veoma marljivo, dakako i dosta laži. On je u to ime upravo onamo poslan.

Nemam razloga ne vjerovati tomu pripovijedanju našega prijatelja. Ja pače držim, da su oni bacili oko najprije na Vaše ukućane, a kod nas je — žalibože — svijet veoma pristupan „zlatu". Želio bih, da se ne prevarite u ljudima svoga pouzdanja, kano što smo se već prevarili u najboljoj nakani. O tom ne dvojite, da će sve žrtvovati, samo da situaciju, koju su si na Jugu stvorili, uzdrže i da će se osvetiti, ako im propane.

Barun Lujo Vranyczany raduje se Vašemu dolasku, te me umoli, da Vam pišem, neka bi dolazak koji dan prije obznanili. On sprema predstave, koncerte i t. d. Ako međutim pođete na put, želim Vam sretan. Izručujući se i t. d.

U Zagrebu 31./10. 1885. Fr. Rački.

888.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 3. nov. 1885.

Preuzvišeni gospodine!

Na Vaše dragocjeno pismo od 30. pr. mj. odgovaram, da po mojemu mnijenju imala bi audijencija visiti o sigurnosti, koja se prije konstatovati ima, da Vas kralj rado prima. Dok se o tom ne obavijestite, dotle niti ne tražite audiencije. Ja sam Vam u Đakovo pisao, kako se odavle ruje proti Vam, i čak grofu Kálnokyju piše. Moguće da će se kralju svašta nabajati. U takovu slučaju ne bi se moglo savjetovati Vam, da stupite pred njega.

Šta se Vašega dolaska ovamo tiče, je mislim (osim u slučaju, da Vam se u audijenciji kralj protivno izjavi), da Vi ovamo svakako dođete, pak da si ne date po čijoj god volji, bolje po hiru, slobodu stezati. Vaš je dolazak po svemu skroman. Vi ćete odsjesti kod baruna L(uje) Vranyczanyja. On će u svojoj kući prirediti zabave, na koje će Vaše prijatelje pozivati. Doći ćete na akademičku sjednicu. Toga svega ne može Vam nitko zabraniti. A što smo krivi? „Da smo živi". Živi se pako ne damo u grob zakopati.

Ovdje se jučer raznio glas, da ćete doći na otvorenje crkve.[1] Tako je i kardinala Špun obavijestio. Društvo za dogradnju prvostolne crkve pozvalo je Vas (u Đakovo) kano svoga utemeljitelja. Ele, to nije moguće. Ali svakako

nam dolazak javite, a barunu brzojavite ili pišite. Najzgodnije bi bilo, da dođete između 12. do 15. t. mj. Kosta je mojega mnijenja u svem. U Beču imat ćete prilike orijentirati se o sveopćoj situaciji. Vaše Preuzvišenosti sluga

U Zagrebu 3./11. 1885. Fr. Rački.

[1] 8. novembra.

889.

Strossmayer Račkomu.

[Beč, 4. nov. 1885.][1]

Dragi moj brate!

Evo samo jednu riječ u hitnji. Nuncij mi veli, da je jednom govoreći sa Kálnokyjem rekao, da sam ja lojalan čovjek, i dinastiji i Austriji skroz i skroz privržen. Nato mu odgovori Kálnoky: „Jest, tako je, al ga nikad nije kod nas. I Car mi je — veli — rekao, da mu je žao, da me ne vidi češće.“ Nadodao je pako Kálnoky: „A car ima biskupa rad — *il aime l' évêque*“. Nuncij je mnijenja Vašega, da čim elegantnijim načinom sve Njeg. Veličanstvu kažem. Bio sam kod Brauna danas, al ga nisam našao kod kuće, nego sam mu dao po njegovomu čovjeku kazati, da molim za audijenciju il partikularnu il općenitu po volji i po milosti carskoj. Sutra ću biti s Braunom na svaki način.

Vidite dakle, da je istina, što sam slutio u Požegi, da je naime Njeg. Veličanstvo reklo, da me već odavno ne vidi kod sebe. Hvala Bogu!

Ja bi ovomu nadodao moje kombinacije, al ne ću, jer pošta kod nas je i onda nesigurna, kad preporučiš pismo. Ja ću Vam, kad dođem u Zagreb, i reći kombinaciju, koja me je obuzela, kad sam ovo čuo, a reći ću Vam tada i što je u audijenciji bilo.

Molim Vas recite g. bar. Luji Vranyczanyju, da ću mu istom sutra il preksutra moći brzojaviti, kad ću u Zagreb, ali želim posve na tiho doći u Zagreb. Kostu i njegove lijepo pozdravite. Vaš i t. d.

Biskup.

[1] Pismo nije datirano, ali se tačni datum razbira iz idućega biskupova pisma.

890.

Strossmayer Račkomu.

[Beč], 5. nov. 1885.

Dragi moj brate!

Ovaj čas dolazim od Brauna, s kojim sam podulje razgovarao. Po njegovu [mnijenju] imam audijenciju u ponediljak.[1] Rekao sam Braunu, da od volje i milosti Njeg. Veličanstva zavisi, da li će me primiti il u općoj il u partiku-

larnoj audijenciji. Braun mi izmeđ ostalih reče: „Otkle bi Njeg. Veličanstvo dobilo časa partikularnu audijenciju dati? Ta Njeg. Veličanstvo nije još ovd i dolazi istom pred audijenciju. Međutim kad listu pregleda, Njeg. Veličanstvo onda običaje odlučiti, da li misli koga primiti u partikularnoj audijenciji. Bude li Njeg. Veličanstvo to glede Vas odlučilo, ja ću Vam za vremena javiti.“ Tako stoji stvar. Ja ću dakle po svoj priliki imati čast primljen biti u općenitoj audijenciji. Što to znači, znati ćete i sami.[2]

Ja ću Vam, kad se povratim, reći svoje mnijenje, a lako da ga Vi već sad znate. Pozdravite Kostu. Ja dolazim u Zagreb u budući utorak. Bude li kakve promjene, javit ću Vam. Sto i sto put i t. d.

5. nov. 1885. Biskup.

[1] 9. novembra.

[2] To jest: Strossmayer nije pozvan „ad audiendum verbum regium“, već dolazi u audijenciju od svoje volje, dakle — čin kurtoazije. Up. o tom ono, što biskup piše 30. dec. 1886. (br. 932).

891.

Strossmayer Račkomu.

[Beč], 5. nov. 1885.

Dragi moj brate!

Prem sam Vam danas već jedamput pisao, pišem Vam evo i drugi put. List, koji ste mi u Đakovo pisali, dobio sam istom ovd. Ono, što Vam pripovijeda taj naš prijatelj, istina je. Istina je i to, da se ne može dost načuvati čovjek, kad postanu *domestici inimici eius*. Među ukućani jedini je pošten čovjek, na kog se posve pouzdati možeš, moj sekretar.[1] Međutim koliko se laži prosipa glede mene i moje kuće, dokaz je puka fabula o Petru Karađorđeviću. Nikad nitko o njemu ni mislio ni govorio nije.

Moj brate! Danas je bio kod mene nuncij, a sutra sam ja kod njega na objedu. Novine pišu, a i bit će bez dvojbe tako, da je ban odlikovan visokim redom.[2] Kad sam to danas pripovijedao nunciju, on toga ne vjerova. Sutra ću mu ja to potvrditi. Kad je pako tako, da je ban odlikovan, onda si lako predstaviti možete, što će hasniti moje podvorenje. Da sam to mogao predviditi, ostao bi lijepo kod kuće, a onako — hvala Bogu — ja ću učiniti svoje, a ostalo ću povjeriti Bogu. Dok je svijest čista, dotle nema straha.

Ja sam Luji jur pisao. U utorak dolazim, ako ne bude osobitih zapreka.[3] Sto put i t. d.

5. nov. navečer 1885. Biskup.

[1] Milko Cepelić.

[2] Dne 4. nov. podijelio je Franjo Josip I. banu grofu Khuenu Héderváryju uz ručno pismo red željezne krune prvoga stepena. To se imalo smatrati kao znak vladarskoga priznanja, unatoč saborskom događaju od 5. oktobra.

[3] Biskup Strossmayer došao je u Zagreb zaista 10. nov. (utorak). Dne 9. nov. bio je primljen od cara u običnu audijenciju, koja nije ništa osobito značila.

892.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 29. nov. 1885.

Dragi moj brate Franjo!

Najprvo Vam hvala lijepa na bratskoj ljubavi, koju mi svakom zgodom i prilikom ukazujete.[1] Bog Vam tu ljubav odvratio uvijek obilnom milošću svojom. Razladio sam se na putu i sad kašljem i hračem strahovito, ali mislim, da stvar ide na bolje.

Ne mogu Vam reći, koliko me veseli, da je pravedna stvar Bugara, pod zaštitom božije Providnosti, pobijedila.[2] Ruka je to božija! Tako je potučena tuđa, Slavjanstvu skroz na skroz protivna namisao.[3] Tijem su i naše namjere pobijedile. Ludi su Srbi mislili, kad sataru pomoću vječitih neprijatelja Slavjanstva državnu ideju hrvatsku, pod kojom bratsku zaštitu nađoše i kroz stoljeća je uživahu, i kad satru dobri bugarski narod — eto im gotovo Dušanovo carstvo! A sad Bog bi dao da progledaju: morali bi vidjeti, da grob, koji drugom kopaju, samima sebi najprvo pripravljaju. Uopće ta ideja uskrsnuća Dušanovoga carstva luda je ideja i puka opsjena. Negda je ona, u XIV. i XV. stoljeću, imala smisla, kad je očevidno postalo, da pokvareni i istrošeni bizantinski živalj nije kadar spasiti Bizant i odbiti azijatskog skota od Evrope. Tada je nekim načinom naravno bilo, da je Simeon Veliki i Dušan car zamijeniti htio silu Carigrada i spasiti Evropu od navale turske. Danas je ta misao anahronizam i prevara. Danas se svakomu sama po sebi namiće misao slavjanske federacije na Balkanskom poluotoku. Hoćeju l' Srbi — kako rekoh — hoćemo l' mi sami, hoćeju l' se Bugari ovimi događaji opametiti, pitanje je veliko. Slivnica može lako za kralja Milana biti Sedan.

Dobio sam ovo dana iz Petrograda list od princeze Trubeckoï, koja u Ignatijevoj kući u Petrogradu obitava. List govori o naših događajih. Ja sam joj ukratko svoje mnijenje očitovao. Ja držim, da ruska diplomacija mnogo ne razumije; ona je upravo djetinjasta. Nju Bismarck za nos vodi.

Bože moj! Kako bi se naša dinastija i naša monarhija osvijestiti morala i uvjeriti, da put, kojim od nekoga vremena grede, ne vodi nikuda, nego do rasula i propasti: plod dualizma i gospodstva dvaju naroda u carstvu većinom slavjanskomu. Pametnim ljudem ovi bi gubitci morali biti — ko što i jesu — naši gubitci. Ali gdi je u oholosti i sebičnosti pameti i razbora?

Mene od nekoliko dana jedna misao sve jednako muči, a ta je, da nunciju umjerenim, ali i posve istinitim načinom označim, što znače današnji događaji na Balkanu, i što bi monarhija i dinastija uslijed istih učiniti i popraviti morala. Što Vi na to velite? Priopćite ovo i Kosti; nek i on svoju reče.

Glede slika Rusa Vereščagina napisao sam odulje pismo na kardinala Gangelbauera. Želio bi, da se to pismo objelodani barem u „Katol. Listu". List će biti poslan Kosti, koga molim, da ga da prevesti. To je zato nužno, jer naši ljudi također krivo i lakoumno o tomu pišu.[4]

Dodijao mi teret, koji mi na leđi visi. Volio bi danas neg sutra u mir, ali što ćemo, kad Bog drukčije određuje. Neka bude volja njegova! Pozdravite mi sve prijatelje i Vašu dobru majkicu. Sto i sto put i t. d.

29. nov. 1885. Biskup.

[1] Za vrijeme biskupova boravka u Zagrebu od 10. do 19. nov.

[2] Zbog ujedinjenja južne sa sjevernom Bugarskom (proglašeno u Plovdinu 18. sept.), kao povrede berlinskoga ugovora od 1878., navijestila je Srbija 13. nov. Bugarskoj rat. Ali u trodnevnoj bitci kod Slivnice (17.—20. nov.) bila je vojska kralja Milana potučena i primorana da se povuče. Potom bi srpska vojska i drugi put potučena kod Pirota (26.—28. nov.).

[3] Tada je čitavo Slavenstvo bilo uvjereno, da je kralj Milan ugazio u rat na nagovor austro-ugarske diplomacije.

[4] Ruski slikar Vasilj V. Vereščagin izložio je u Beču neke svoje nove slike, od česti i iz života Kristova. Ove je slike bečki nadbiskup Gangelbauer javnom enciklikom odsudio rekavši, da je Vereščagin u njih prenio neke ideje Ernesta Renana. Potom se biskup Strossmayer pridružio bečkom nadbiskupu javnim pismom od 28. nov. 1885., odštampanim u „Katol. Listu“ od 17. dec. (br. 51): „Pismo preuzv. g. J. J. Strossmayera, biskupa bosansko-srijemskoga, kard. i nadbiskupu bečkomu Gangelbaueru“ (str. 404—406). Ovo se pismo još ponajviše bavi Renanovom knjigom „La vie de Jésus“.

893.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 6. dec. 1885.

Preuzvišeni gospodine!

Što učinismo, da Vam bude boravak ovdje ugodan, bijaše naša dužnost. Ovdje se svi čestiti raduju svakomu dolasku Vašemu; zato i ostavlja tragove blagotvorne.

Kako se vidi, sada misli sam ruski narod popraviti, što je diplomacija njegova pokvarila.[1] Pokazuju se u ruskom društvu oni isti simptomi, kano pred ratom god. 1877/8. Jagić mi piše, da se samo koalicije boje. Ali ako nadvlada Gladstone kod izbora, nemaju se je bojati.[2] Koji dolaze iz Srbije pripovijedaju, da je vojska posvema demoralizovana, a tako pišu i strani dopisnici. Za Srbiju bila bi najveća sreća, da se tom prilikom riješi onih, koji su tu demoralizaciju kroz više godina sijali.

Ja mislim da odustanete od nakane sastaviti za nuncija promemoriju o sadanjem položaju na Balkanu i o odnošajih monarhije. Ako nadvlada upliv Madžara, bit će rat. Zašto dakle bacati *margaritas ante porcos?* Koji se nije dosada uvjerio, na što je dualizam doveo monarhiju u spoljašnjih odnošajih, toga mogu samo događaji opametiti, a događaji nisu u ničijoj ruci. Evo, na što i na kakove komplikacije svjetskoga zamašaja dovede jednostavni mirni prevrat plovdinski.

Molim Vas, da biste imali dobrotu poslati za Akademiju tečajem ovoga mjeseca 1000 for., jer je i ona u stisci, pošto joj je zemaljska potpora od

2.000 for. uskraćena. U subotu zaključujem ja sjednicu u proslavu 50-godišnjice.[3] Dne 19. imademo svečanu godišnju sjednicu. U našem saboru svaki dan gore.[1] Odvraćajući pozdrav majke i prijatelja Koste, ostajem i t. d.

U Zagrebu 6/12 1885. Fr. Rački.

[1] Zbog austrijske intervencije u srpsko-bugarskom ratu uzbunila se Rusija, i izgledalo je, da će doći do rusko-austrijskoga rata. Još 30. nov. car je Aleksandar III. u javnoj objavi ruskoj vojsci pohvalio junačko držanje bugarske vojske kod Slivnice.

[2] Izbori obavljeni su 23. nov. s nejasnim rezultatom (330 liberala, 251 konzervativac i 86 Parnellita). Borba se vodila između stranaka zbog pitanja irske autonomije (home rulle), koju je Gladstone zagovarao.

[3] Predavanjem održanim 12. dec.: „Nacrt hrvatske historiografije od 1835. do 1885. god." („Rad" knj. 80, 246—313).

[4] To je borba između Stranke prava i bana grofa Khuena-Héderváryja. Zastupnici dr. David Starčević i Josip Gržanić bili su u istražnom zatvoru, dok su ostali pravaši tražili, da se ban i odjelni predstojnik za pravosuđe, Vjek. Klein, stave pod optužbu. Zbog toga predloga je nar. zast. barun Rukavina 4. dec. isključen na 60 sjednica.

894.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 11. dec. 1885.

Dragi moj brate i prijatelju!

Evo 1000 for. za *„Lexicon"*. Jedva smažem u današnjih teških okolnostih, a mogao bi se taj naš prijatelj Derenčin malo bolje brinuti, da zadovolji svojoj dužnosti.

Hvala Bogu, da su Bugari nadvladali. U njihovoj stvari nadvladalo je poštenje, kršćanski zakon i čista slavjanska stvar; u srpskoj stvari pobijeno je nepoštenje skrajno, nemoralnost i mržnja madžarska prot Slavjanstvu. Pobjede bugarske su i naše pobjede. Ruska politika i ruska diplomacija ne vrijedi ni pišljivoga boba. Upleli su se u tuđe mreže, ko pile u kučine, pak moraju tancati, kako im njihov najveći neprijatelj svira. Nemaju se oni bojati nikakve koalicije, nego se oni imaju bojati najviše svoje vlastite ludosti i nespretnosti. To je moje čvrsto uvjerenje. Međutim ja dobivam iz Petrograda dobrih vijesti od princeze Trubeckoi. Ond žele, da knez Aleksandar učini prvi korak.[1] Ja sam imao priliku pisati Karavelovu i svjetujem mu, da to učini.

Ja sam prije, neg sam dobio od Vas odgovor, pisao nunciju. Glavna moja misao je, da bi skrajno vrijeme bilo, da dinastija i monarhija progleda. Događaji na Balkanu silno opominju i jednu i drugu, da Hrvatsku iscijele, ojačaju, podignu i svojoj prirođenoj slobodi i zvanju povrate. Tko to danas ne vidi, slijep je kod očiju. Ja znam, da iz toga danas ne bude ništ, ali *dixi et salvavi animam meam.* Ako ne hasni, ne će škoditi.

Čitajući „Pester Lloyd" čini se, da su Madžari povukli rogove natrag i da ne bude rata; ali da bude sjedinjene Bugarske. U našem narodu vlada žalibože trula jedna klika, koja eksploatira *budget,* a sramotom i podlošću

svojom pokriva najopasnije tuđe namjere. Ovo je kadro ustavni sistem omraziti, a svaki narod ima vladu i ima sabor, kako ga zaslužuje. Međutim radimo, otimajmo se i nadajmo se. Pozdravite Vašu mamu i Kostu. Sto i sto put i t. d.

11. dec. 1885. Biskup.

[1] Da se izmiri s carem Aleksandrom III., koji je bugarskoga kneza Aleksandra Battenberškoga smatrao oruđem Engleske.

[2] Petko Karavelov (* 1845 † 1903), bugarski političar (nar. zastupnik i ministar više puta) i publicista.

895.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 1. jan. 1886.

Dragi moj brate Franjo!

Dobih ovaj čas Vaše milo pismo.[1] Najprvo sretnu Vam želim Novu godinu. Bog Vas uzdržao nebrojeni broj godina na korist i utjehu naroda našega.

Vrlo me obveselilo pismo Solovjeva. Ja ću mu otpisati. Zaista je vrlo znamenito, što se njegovo djelo smije tiskati u Rusiji. Kad se jednom počne to vele važno pitanje i s jedne i s druge strane učenim i mirnim načinom raspravljati, napola je dobiveno i sretno riješeno. Znamenito je i to, da ste Vi odlikovani.[2] Čestitam! Vi to zaslužujete.

Starčević[3] je amo pisao, a ja sam se propitao, pak mi vele, da je mladić vrlo darovit, ali osobite ćudi. Sve, što ostali svijet hvali i u zvijezde kuje, to on kudi. Tako na pr. hereze su mu uzvišeni pothvati, herezijarhe veliki ljudi, a pape najveći patuljci. Take ćudi čovjek je vele pogibeljan kano svećenik. Vidite, što se je sa budale Renana dogodilo. Meni je to žao, jer bi inače Starčevića kano Starčevića rado primio, osobito sad, kad se počimaju dvije opozicije slagati, što je od velike i zamašite koristi. Molim Vas, ako još jedamput taj mladić dođe k Vami, slobodno mu to recite.

Rieger prije odlaska, žalibože, ko da je pobjesnio. Žalibože, taj je svećenik posve izgubljen. Ja ću o tomu ovih dana pisati kardinalu; najbolje bi bilo, da ga kardinal pozove u Zagreb i da mu habitaciju opredijeli u samostanu franjevaca, pak onda *charitas et misericordia!*

Djelo Vannutellijevo imam. Može se — ja mislim — dobiti u Rimu kod samoga Vannutellija. Nek se kardinal obrati na Črnčića ili kojega svoga svećenika.

Od centruma kao centruma nije mnogo nade.[4] Bolje bi bilo, da su se odmah sa Neodvisnom strankom makar u moderatnijoj formi složili. Ovd se govori, da je septemvirat ništovnicu izrekao glede Starčevića i Gržanića. Ne bi l' Bog dao! Dobro je, što će Mažuranić u sabor, a vele, da će i Bresztyenszky. Pozdravite mamu. Vaš brat

1. siječnja 1886. Biskup.

[1] Nijedno pismo Račkoga biskupu Strossmayeru s kraja 1885. i prve polovine 1886. — osim jednoga — nije se našlo.

[2] Imenovan je na predlog senata počasnim članom car. ruskoga universiteta u Moskvi.

[3] Mile Starčević (* 1862 † 1917) bio je tada klerik u zagrebačkom seminariju, ali je bio isključen, kad mu je brat David odsuđen na tri mjeseca tamnice (18. dec. 1885.). Potom je napustio bogosloviju i prešao na pravo.

[4] U hrvatskom saboru uzela se stvarati pod vodstvom grofa Ivana Draškovića umjerena opozicionalna stranka, tako zvani centrum.

896.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 6. jan. 1886.

Dragi moj brate!

Gosp. Mazzura ište u stanovite svrhe potporu. Ja im u današnjih okolnostih ne mogu više dati, nego 200 for. Molim Vas predajte to Mazzuri.

Lijepo sam odgovorio Solovjevu.

U zemlji nam je tako desperatno, da mnogo treba vjere, da čovjek ne zdvaja. Legalnim putem jedva se ikad oslobodismo, a događaje Bog zna, kad i kako će Providnost božija udesiti. Ja ću jedva vidjeti slobode i sreće svoga naroda.

Kako Vaša stvar kod septemvirata stoji? Što to ban hoće reći, kad se nada, da će se javno mnijenje skorim na njegovu [stranu] promijeniti? Bezumnik i besvjesnik!

Rieger će ovo dana odavle otići. Ja ću to kardinalu javiti. Taj je čovjek i materijalni i moralni bolesnik. Najbolje bi bilo, da ga kardinal smjesti kod fratara, pak da ga uvijek i bez prestanka ozbiljnimi zadaćami okupira. Počeo je ovih dana strašno i mahnito ludovati. Teško mu je, veli, odavle otići, a ne vidi siromah, da mu ovd više ostanka nema. Sto put i t. d.

6./1. 1886. Biskup.

897.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 10. jan. 1886.

Dragi moj brate!

Ovaj čas dobih Vaš list. Dobio sam i djela Solovjeva.[1] Poslao sam Vam 200 for. ovih dana. To je sve, što danas mogu žrtvovati. U Baniji su naši — kako novine govore — propali.[2] To je posve naravno i neophodno, ako nema načina, da se sila silom suzbije.

Meni Stanković nije ništ pisao. Kako uspiše, poslat ću mu 100 for. sa odlukom, da više ni krajcare ne dam, dok se ne budu okolnosti promijenile.

Jedno mi se u Vašem pismu znamenito čini. Vi velite, da i sam ban kaže, da bi Ivan Drašković mogao odmah biti banom, samo kad ne bi nikakvih uvjeta stavljao. Moj mili brate! Ako to nisu samo isprazna govorenja, evo Vam

moga osvjedočenja. Danas nitko ne može zasjesti bansku stolicu izvan ove faktične podloge, na kojoj stojimo. Ban dakle, koji bi današnjega bana zamijeniti imao, ne bi ništa drugo Tiszi mogao reći, nego: zakon, i ništ drugo nego čisti zakon, poštenu i pravednu upravu, neodvisno sudstvo, porotu, zakonitu slobodu štampe i strogo zakonite izbore. U posljednjem obziru imao bi biti ban otvoren i reći: sadašnji izbori su javna falsifikacija, otrov i pošast naroda, i sramota ustavnoga života. Ovo je sve zakon, i ništ drugo nego zakon. I baš ovo bi bio jedini razlog, da se ban sadašnji zamijeni drugim banom.

Evo međutim, što bi još poleg toga od neizrecive i upravo odlučne važnosti u sličnih okolnostih bilo, a to je, što bi budući ban sa Njeg. Veličanstvom govorio. To bi se dašto govorilo samo u četiri oka. I sami ćete lako slutiti, što mislim, i kud bi ja pošao. Kako bi imali bana, koji zadaću svoju dobro i ozbiljno shvaća, pak potpuno ujedno povjerenje Krune posjeduje, koja bi pripravna bila bana snažno podupirati, kad bi zakonitim putem želio supstancijalno naš današnji položaj popraviti, mi bi bili s Madžari gotovi. Ivan dakle Drašković ne bi imao javno nikakvih osobitih do gornjih posve zakonitih uvjeta stavljati. Ostalo bi imao *confidenter* Njeg. Veličanstvu reći, a u ostalom se na najplemenitije muževe u zemlji i na božiju Providnost i pravdu osloniti.

Kad bi izgleda dakle zbiljam bilo, da Drašković banom postane pod gornjim uvjetom, ja bi i njemu i našoj stranki svjetovao, da u tu kombinaciju slobodno uđu. Dašto, da bi od velike koristi bilo, da u tomu slučaju sa mnom se Ivan Drašković iz potaje sastane. To bi moglo u Osijeku biti, kud bi ja došao, da kao bajagi svoju sestru pohodim, a on bi mogao tamo *incognito* doći i sa mnom objedovati kod moje sestre. Ako mislite, da iz toga može štogod biti, govorite braći i radite.

Nadbiskupu na čast služi, što priznaje zlo, gdi skrajno zaista zlo jest. Rieger posve izgubljen čovjek. Pozdravite mamu, Kostu i ostale prijatelje. Vaš brat

10./1. 1886. Biskup.

[1] O Solovjevu i njegovim djelima up. Grivec, Vladimir Sergejević Solovjev. Zagreb 1918. i D' Herbigny, Vladimir Solovjev. S francuskoga preveo dr. Julije Adamović. Zagreb 1919.

[2] Kod nekih naknadnih saborskih izbora.

898.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 29. jan. 1886.

Mili moj brate i prijatelju!

Čitao sam danas u „Obzoru“, da je moja slika istavljena skupa sa Mašićevim poklonom i adresom mojih prijatelja. Hvala lijepa! Ljubav i štovanje takih odličnih i zaslužnih muževa najveći je božiji dar za mene, a i dovoljna naknada za sve one muke, koje čovjek na ovom neharnom svijetu upravo zato često

put podnositi mora, što od ljubavi prema Bogu, istini i svomu narodu nipošto odustati ne će. Samo se po sebi razumije, da je lijepi dar našega umnoga Mašića poklon Akademiji našoj.

Znati ćete bez dvojbe, da sam g. Stankoviću u ime trke 100 for. poslao s tim, da u buduće, dok budu okolnosti ko što jesu, od toga odstupljujem.

Domovina i narod nam je u najnepovoljnijemu položaju. Što ćemo? Junački se je boriti i od Boga i događaja pomoć iščikati.

Naš Kosto, kog pozdravljam, slogu propovijeda. To je vrlo dobro; ali Nagoda sama u sebi ništ ne valja, a onaj, koji njom rukovodi, oholiš je i sebičnjak, i najbolji bi zakon u izvor naše smrti i propasti pretvorio, a kamoli ne zakon, koji najbitnije upravo državne poslove tuđoj samovolji izručuje.

Zamršaji na poluostrvu Balkanskomu sve se više i više zapliću, a diplomacija bez pameti i poštenja. Kneginji Trubeckoï sam pisao prije mjesec dana otprilike: *Votre gouvernement et votre diplomatie reste infiniment au dessous de sa tâche et de sa vocation.* To je, žalibože, prava istina.

Meni se čini, da naš prijatelj Gladstone dolazi na vladu. To je najumniji, najiskusniji i najmoralniji državnik našega vremena. Meni je to drago. Lako da ću mu pisati.

Kojom li svrhom putuje knjaz crnogorski? Sto i sto put i t. d.

29./1. 1886. Strossmayer.

899.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 28. febr. 1886.

Preuzvišeni gospodine!

K dopisu Akademije, koji ste o Schulzerovom rukopisu imali ovih dana dobiti, dodajem ovo privatno razjašnjenje. Kako profesor dr. Jiruš, koji je rukopis proučio, veli, ne bi se mogao izdati kano takav, jer je samo građa k slavonskoj mikologiji. Stoga imala bi se ta građa znanstveno preraditi. Ako bi Vi dakle i kupili taj rukopis, ležao bi u Akademiji, dok se god ne bi preradio. Osim toga ili bi se morao sastaviti samo latinski, ili uz hrvatski još latinski, ili drugim jezikom (samo uz hrvatski), jer naša Akademija nije pozvana, da tuđu literaturu obogaćuje.

Stoga budite oprezni. Bilo bi najbolje, da dopis Akademije pošaljete Schulzeru tražeći od njega mnijenje. Ako on pristane, pa u onom smislu preradi svoje djelo i tako prerađeno pošalje Akademiji, a ova ga odobri, tada možete s njim ugovoriti kupnju; ali prije ne. I to valja imati pred očima, da bi izdanje veoma skupo bilo, te bi Akademija mogla gotov rukopis i posvema za štampu priređen izdavati polagano u svescih, jer su slike veoma skupe. Pilarova „Flora Susedana“ stajala je do 5.000 for., a to je razmjerno mala knjiga.[1]

Stari Seitz piše iz Rima: a) da bi želio, da slika njegova, koju ste mu naručili, dođe u Galeriju, kako bi tim uz sina mu Ludovika uspomena njegova ostala u Galeriji. Scijenim, da ste ovu sliku i onako namijenili Galeriji, kako je to i u naših novinah pisano bilo; b) želi, da se glede cijene pogodite. Meni nije poznato, kako ste se s njim pogodili, ali mislim, da glede cijene ne će biti teškoće. On drži, da je slika 2.000 for. vrijedna. Kako rekoh, ne znam, ali usudio bih se preporučiti, da i ovu točku poravnate. Onda Vas molim za ugovor sa Seitzi, da na tom temelju uzmognemo pozvati ih, neka nam pošalju kartone.

Nijemci i Madžari upotrebljujući veledušnost sadašnjega pape, okorišćuju se bogatstvom vatikanskoga arhiva. Mi imademo u Rimu zavod, pak nemamo u tom pogledu koristi. Imate li mlađega darovitoga svećenika, koji bi — izvježbavši se prije u Rimu u čitanju starih pisama — kod Sv. Jeronima živio i polazio za nas vatikanski arhiv? Pitam Vas, jer naši drugi biskupi ne mare. Šta je s Nikolom Tordincem? Čini se, da imade više veselja s beletristikom.[2]

Pošto Neodvisna narodna stranka nije htjela ni odreći se svoga pograma, a niti (kako je Kosta želio) obustaviti ga, predložena je središnjemu klubu koalicija *ad hoc*, na koju mogla bi pristati također Stranka prava. Sada raspravljaju odbori naš predlog. Fuzija nije moguća, jer je saniranje Nagode uz Madžare i sadašnje okolnosti nemoguće; a fuzija donijela bi u zemlji novu konfuziju.

Odnošaji u Evropi jesu napeti; mala iskra mogla bi buknuti plamenom. Kada si ne znamo ili ne možemo pomoći, moramo biti strpljivi. Okolnosti su neugodne i pojedinci su stavljani na muke; ali nije drugačije.

Stol sedmorice nije još riješio moga utoka. To je karakteristično. Ne znam ni toga, je da li je moj izbor za predsjednika podastrt previšnjemu mjestu. Drži se velika tajna. Ja sam bio skoro dva tjedna prehlađen, ali sada mi je bolje. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 28/2 1886. Fr. Rački.

[1] Pilar, Flora fossilis Susedana. Zagreb 1883.

[2] Nikola Tordinac (* 1858 † 1888), docnije prebendar đakovački i hrvatski književnik pripovjedač.

900.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 5. marta 1886.

Mili moj brate i prijatelju!

Gledom na Schulzera učinit ću upravo onako, kako Vi želite. Glede slike Seitza starijega — mislim — da ste se prevarili. Ja sam staromu Seitzu jurve ponudio 1.000 škuda i da ću sam platiti okvir. On hoće da ima 2.000 škuda, a ne fiorina. 2.000 škuda čini 5.000 for. Ja pako za sliku Seitzu ne dam

nipošto više nego što sam jurve obrekao. Naložit ću Cepeliću, da Vam pošlje ugovor sa Seitzi, koji međutim treba dobro čuvati.

Naši ljudi u Rimu ostaju bez glave i energije. Sad su izabrali čovjeka iz Dalmacije, o komu i sami vele, da je talijanoman. Što ćete? Mi smo Slavjani ženski spol u čovječanstvu. Nikada ne dozresmo i pameti se ne odazvasmo!

Pisao mi je ovih dana Matija Ban. Ja sam mu odgovorio, kako valja. Taj odgovor bio je namijenjen i Ristiću, koji me je pozdravio. Matija mi je u svoje i Ristića ime odgovorio. Začudo, list bez pameti i bez ikake političke uviđavnosti. Ja sam čitajući taj list često put rekao: *si in viridi hoc fit, quid mirum, quod tanta in arido eveniant.*

Ja sam u Rim poslao sad mladoga čovjeka, koji ima svoje studije u Rimu dovršiti. Dat ću mu nalog, da uči paleografiju i da onda u arhivu radi. Tordinac se nije dobro vladao, pak je iz Rima otpušten, čemu je po momu mnijenju najviše kriva skrupuloznost i bezumnost Črnčićeva. Najbolje bi bilo, da se naši profesori odluče ferije svoje probavljati u Rimu i posvetiti radnji u arhivih rimskih. Možebit da ću ja o našemu zavodu Sv. Jere nešto reći u obliku pisma na Vas, što bi se moglo u „Obzoru" preštampati.

Ono, što mi o naših strankah govorite, istina je sveta. Međutim evo moje brige ili bolje rekući zloslutnje. Današnja vlada i većina promijenit će Vam tako izborni red i upotrijebiti kod budućih izbora toliku silu, da ne će biti opoziciji moguće ni pisnuti. To ćeju ti faktori tijem više učiniti, jer su prvi budući izbori za zemlju upravo fatalni. Ele, valja ipak sve učiniti, što je moguće, i ja odobravam namjeru, koju Vi izraziste.

Sad još jedno. G. Grlović[1] piše mi, da je otpušten iz redakcije „Obzora". Ljuto taj mladi i — košto se barem meni čini — plemeniti čovjek lamentira. Mislim, da bi bilo u interesu dobre stvari, da mu se ma kakvim načinom pomogne ili kod „Obzora" ili kod Akademije ili muzeja ili kod „Matice" i t. d. Molim Vas učinite, što je moguće. Preporučite ga u ime moje i Kukuljeviću i Kostrenčiću i Mazzuri i Derenčinu.

U septemvirat i u naše sudove ja malo vjerujem. Sa svetom vjerom iščezava sve više i više značaj.

Veliku sam ovo dana nesreću doživio; što ćemo: Bog dao, Bog oduzeo! Ono me više boli, što se pukom zlobom ljudi gubi, a to je danas neizmjerno. Moja ovogodišnja enciklika je razvlaka, koja mnogo ne vrijedi. Vladajućim krugovom ne će se jamačno dopasti. Sto i sto put i t. d.

5. ožujka 1886. Biskup.

[1] Milan Grlović (* 1852 † 1915), hrvatski književnik i publicista.

901.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 26. marta 1886.

Dragi moj i vječiti brate!

Hvala Vam na čestitki.[1] Vi znate, da smo od onoga časa, otkad smo se upoznali, jedna duša i jedno tijelo. Taki ćemo, hvala Bogu, dovijek vijeka

ostati. Što Vi dobrih želja iz Vašega bratskoga srca za me crpite, to isto, brate, i u momu srcu uvijek nalazite.

Molim Vas akademikom recite, da čim veća bura i nepogoda na Akademiju navaljuje, tim srce moje žešće uz nju prijanja. Bog i Vas i Akademiju sto i sto put blagoslovio i svojom osobitom milosti od svakoga zla i napasti oslobodio. Ostajem dovijek vijeka Vaš vjerni stari prijatelj i brat

20./3. 1886. Biskup.

[1] Na Josipovo.

902.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 13. apr. 1886.

Dragi moj brate Franjo!

Na Vaše posljednje pismo evo samo nekoliko riječi na brzu ruku.

Učinit ću, što želite glede slike starijega Seitza; ali više od 1.000 škuda nikad on od mene ne dobi. Ti ljudi su vrlo [gramzljivi] za novcem, a meni u današnjih okolnostih valja se čuvati, da sramotno ne izdadem i sustanem.

Ovd je Kosto. On ima vrlo posebne nazore o nagodbi sa Srednjaci.[1] Dugo i dugo nema nam spasa. Ja boljih vremena jedva dočekah, ali ševrdanjem i mijenjanjem nigda do ničesa ne dođosmo. G. Amruš[2] me moli, da ga Vami preporučim, što ovim i činim. Vi ćete ga i onako ljubezno primiti i u koliko je nužno, podučiti. Kosto još prije Uskrsa[3] vraća se u Zagreb natrag.

Ja mislim na svaki način ove godine barem u Bosnu, Crnu Goru i Dalmaciju, ali još gledom na vrijeme nisam na čistu. Sad pako, kad spomenuste Carigrad, počeše mi se oskomine micati.[4] Vidit ćemo. Moram se još promisliti, prem u sličnih stvari valja: *Roma deliberante, Saguntum periit.*

Ovd štogod je novoga, zlo je i naopako, a nije ni kod Vas ništ bolje. Ovd je Grgo Martić. Sto i sto put i t. d.

13. apr. 1886. Biskup.

[1] „Centrum“ grofa Ivana Draškovića.

[2] Dr. Milan Amruš (* 1849 † 1919), hrvatski političar, mnogogodišnji načelnik grada Zagreba. Dr. Amruš je tada pošao kao zdravstveni savjetnik u bosanskoj službi u pensiju i dao se na političko polje rada.

[3] 25. aprila.

[4] Miču mu se oskomine (narodna fraza u Slavoniji i Srijemu) = der Mund läuft ihm voll Wasser (ili „ima oskomine“ = er hat lange Zähne).

903.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 1. maja 1886.

Dragi moj brate i prijatelju Franjo!

Idem poslije podne u Osijek na krizmu, a vraćam se u ponediljak il u utorak. Vaši listovi — ko i posljednji — puni su istine i mudrosti.

Samo jedno. Ja sam dobio od Akademije neki račun od 400 i više for. za slike bazilike Sv. Marka. Ja sam to naručio za Akademiju ili bolje da reknem, ja sam opunovlastio Akademiju, da si mojim troškom te slike nabavi. U koliko se ja sjećam, ja sam već dvaput neku ratu u to ime isplatio. Ko da se također sjećam, da je u proglasu, koji sam Akademiji poslao, cijena cijeloga djela označena otprilike 800 franaka. Ako se ja dakle sjećam dobro, onda je to, što bi ja platiti imao, egzorbitantno. Ja se bojim, da nije Kršnjavi s otim manipulirao i dva put stvar naručio; i to jedamput za muzej svoj, a drugi put za Akademiju. Osim toga valjalo je neposredno nabavljati djelo, a ne čifutu nabavljaču kamate, možebit uzurarne plaćati. Da se u tomu obziru umirim, molim Vas pošaljite mi taj proglas, gdi je cijena stvari označena, i pošaljite mi izvadak računa, kad sam i koliko sam ja u to ime jurve platio, a da sam već nešto u tomu obziru isplatio, mislim, da nije dvojbe.

Vaša stvar, u koliko sam razabrati mogao od čovjeka, koji ovd boravi, zlo stoji po njegovu [mnijenju]; Vi ćete biti odsuđeni na globu od 100 for. Moj brate! Kod nas je prava *terreur,* a mi smo, osobito pako ja sam na prvom udarcu. Bog sam zna, koliko bi rad mir sa ovom nesnosnom mukom zamijenio. Što mi Vi svjetujete? Svijest, zvanje i ime, hvala Bogu, ostat će mi na svaki način čisto, ako možebit i ne pred svijetom, a ono pred Bogom. Sto i sto put i t. d.

1./5. 1886. Biskup.

904.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 27. maja 1886.

Dragi moj prijatelju i brate u Isusu!

Što se Vaše odsude tiče,[1] ja sam Vam bio pisao, da o njoj, po onomu, što sam čuo, nije bilo dvojiti. Taka su vremena. Ja sam također uvjeren, da se poglavito na to ide, da se Akademija pod današnji jaram skuči. Zato, mislim, da ne će ništ hasniti, zauzeti se za Vas, jer što u Zagrebu naumiše, to će bez dvojbe izvesti. Pravo pako imate, da nastojite, da se namjera protivnička osujeti. To nam je svima i svakomu u svomu zvanju zadaća.

Gledajte samo, što se je u Pešti dogodilo. Vojnici čednim i umjerenim načinom vjenčaju grobove svojih negdašnih kamerada, i to u ime vjernosti prijestolu i državi dužnoj, pak se to privolom same Krune naziva „inkorektno“ i *„taktlos“*,[2] a protivnici slave svoju 48. i 49. godinu, slave Košuta i debrecinski sabor.[3] To se ne samo smije činiti, nego se u zvijezde kuje i kano izlijev narodnoga čuvstva madžarskoga, koje sveto i nepovredivo biti ima, smatra. Kud ćemo mi Hrvati dalje, kojima se smije u brk i u javnom saboru reći, da smo 48. i 49. godine bili *mala fide.*

Što se tiče, brate moj rođeni, toga računa iz Venecije, vjerujte mi i držte za stalno, da je to očevidna prevara. Program, koji je bio u mojih ruku, a sad je u ruku Akademije, govori izrijekom o 800 i nešto više lira. Kako je moglo i kako je smjelo se to pretvoriti u toliko forinti i da još tomu nije konac — to nitko mi ne protumači. Taj program valja ko oko u glavi čuvati. Taj program je zakon i pravi ugovor. Onaj, koji je program potpisao, je pravi oferent, ja — ili mjesto mene Akademija — pravi je akceptant. Bez privoljenja jedne i druge stranke ne smije se cijena mijenjati. Tu Vam je očevidna — opetujem — očevidna prevara. Taj Talijanac ili ti Talijanci laže su i varalice. Ali mi ne bi pametni bili, kad bi se dali varati. Molim Vas lijepo, brate, da mi u prijepisu taj program pošaljete. Ja ću se kod kardinala i patrijarke u Mlecih upitati, tko su ta gospoda i otkle im pravo, da program svoj tako grdno na štetu trećega mijenjaju. Ja sam s Cepelićem govorio o tomu i naložio mu, da s Vami o tomu govori i da mi kopiju toga programa pošlje. On mi piše, da nije mogao s Vami biti, nego da se je upitao u knjižari, po kojoj Vi to djelo dobavljate i da se je knjižara u čudu našla, kad je čula, da djelo po ugovoru stoji samo 800 lira, a ne 800 i više forinti. Evo kako stvar stoji po momu osvjedočenju, a ti prljavi Talijanci mene lje ne ugrabiše. Ja ću im dati 800 do 900 lira, ali više ni krajcare. Molim Vas zauzmite se za stvar u ovomu smislu, u komu ja stvar razlažem. „Svakomu evala, osta glava ćelava.“ Zašto bi nas šegavi Talijan za nos vodio?

Stvari i na državnomu i na crkvenomu polju zlo stoje i naopako. Kud će to dospjeti, Bog sam zna. To samo znam, da smo mi Slavjani većom stranom blune. Ni u Rusiji ne vidim ja ni mrve pameti. Stanje, u komu živimo, zaslužili smo svi skupa. I knez Aleksandar i Karavelov blunjaju i u tuđe se mreže zapliću.[4]

Čuli ste bez dvojbe, kako jedan od najmlađih naših profesora na universitetu uči ateizam i razvratnost pravu.[5] Ja sam stvar nunciju razložio, a i kardinalu nadbiskupu zagrebačkomu. Nemam od nikuda odgovora. Što Vi o tomu znate? Ja ću i nadalje učiniti svoju dužnost, premda se tim još većoj mržnji i većemu progonstvu izvrgavam. Ja ću međutim izdurati do prosjačkoga štapa, na što se očevidno ide, samo ako me Sveti Otac dovoljno podupre. Pofali li mi pako ta potpora ma kakvim načinom, sretan ću i presretan biti, ako posljednje dane svoga života gdjegod u samoći proživim.

Znate, da se već od duljega vremena o tomu radi, da knez crnogorski dobije biskupa u Antivaru. Sad je Sundečić u Rimu. Ako su u Rimu iskreni, po momu čvrstomu uvjerenju nema nikakvih poteškoća. Ako su pako neiskreni i ako se od dobre i plemenite stvari dadu zavesti ne znam kakvimi razlozi, nek im je; onda se ne mogu tužiti, da simpatiju Slavjana ne uživaju.

Ja idem ovih dana na kanonsku vizitu. Pohodit ću i Zemun. Daj mi Bože samo milost i zdravlje! Ovo posljednje je vrlo slabo, a Bog zna, koliko bi mi drago bilo u grob moj saći i mirovati. Poslije idem u Rogatac. Tu se možemo sastati. Sto put i t. d.

27. 5. 1886. Biskup.

[1] Stol sedmorice potvrdio je odsudu sudbenoga stola u parnici Rački-Crnković.

[2] 21. maja — na godišnjicu, kad su Madžari 1849. pod generalom Görgey-jem zauzeli na juriš Budim — ovjenčao je general Jansky u pratnji oficira peštanskog garnizona grobove onom prilikom paloga carskoga generala Hentzi-ja i njegovih oficira suboraca, ponajviše Hrvata i Srba graničara. Prije toga slučaja takovo što nije se nikad dešavalo. Idući dan priredili su madžarski universitetski đaci bučne demonstracije protiv Janskoga, koje je policija trebala da guši. Ali isti taj dan 22. maja interpelirali su u zastupničkoj kući Imre Szalay i Gábor Ugron predsjednika vlade Kolomana Tiszu, kako misli sprečavati ovake događaje, koji teško vrijeđaju madžarski narod; tom su prilikom vrijeđani i Hrvati i Srbi zbog njihova držanja 1848/49. Tisza odgovorio je 24. maja. Ocrtao je na osnovu službenih podataka sve ono, što se dogodilo, a onda je nazvao vladanje generala Janskoga „nekorektnim“ i „netaktičkim“ i izjavio, da i vojni krugovi žale ovaj događaj, kojima nije ni na kraju pameti, da izazivlju i vrijeđaju madžarski narod; jamči, da se takovo što u buduće ne će dogoditi. Odmah potom general Jansky dobio je podulji dopust i otputovao u Beč.

[3] Madžarski je sabor — ostavivši Peštu zbog austrijske okupacije — u Debrecinu 19. aprila 1849., na predlog Ludovika Kossutha, detronizirao dinastiju Habsburško-Lotarinšku s carem Franjom Josipom I. s ugarsko-hrvatskoga prijestola. Potom je proglašena Ugarska republikom s Ludovikom Kossuthom kao gubernatorom na čelu. No s ovim korakom Kossuthovim ne samo da nisu bili sporazumni mnogi velikaši konzervativci, nego ni sam general Artur Görgey, izjavivši u ime čitave madžarske narodne vojske, da oni i dalje priznaju samo Ferdinanda V. kraljem ugarskim (ali ne i dvorskom revolucijom na prijesto posađenoga nadvojvodu Franju Josipa I.) i da se biju samo za uspostavu još 11. aprila 1848. od kralja Ferdinanda V. sankcioniranih zakona, stvorenih u požunskom saboru.

[4] Dne 17. maja otkrivena je u Burgasu zavjera protiv kneza Aleksandra Battenberškog i ministra Karavelova, tik pred njihov dolazak u Burgas, a u interesu rusofilskom. Službena se Bugarska tada više priklanjala zapadnim vlastima.

[5] Profesor juridičkoga fakulteta, dr. Franjo Spevec (* 1855 † 1918), izjavio se u svojim predavanjima, koja su potom litografirana, o Kristu i počecima kršćanstva potpuno u smislu Straussove škole. Zbog toga došlo je do teškoga uzbuđenja, a naročito u hrvatskom katoličkom kleru. Litografirana skripta Spevčevih predavanja poslao je u Đakovo biskupu prof. Bujanović.

905.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 23. juna 1886.

Dragi moj brate Franjo!

Samo dvije riječi u hitnji.

Anđelko Vam je poslao dva lista. U jednom je skrajna budalaština, za ništa drugo nego da se podere i u vatru baci. Radi se o nekakvoj sliki, koja bi tobož bila Murilo.[1] Tu je poznati Ausch. U vatru s tim listom!

Drugi list se odnaša na neku *Revue*, u kojoj će se sve priopćivati, što na povijest diplomatsku Francuske i Evrope spada.[2] Ljudi, koji ćeju sudjelovati, ljudi su najučeniji i najvrsniji u današnjoj Francuskoj. Mene mole, da ih zastupam u Hrvatskoj.[3] Ja ću to drage volje učiniti, ali sva moja preporuka sastojat će se u tomu, da ih Vama, a po Vami Akademiji i profesorom universiteta preporučim. Možebit će biti prilike, da i mi glede našega odnošaja prema Austriji i Madžarskoj neke diplomatičke spise u toj „*Revue*“ proglasimo. Pošaljite mi taj list natrag, da im odgovorim.

*

Kod nas stoje stvari, da nikada gore. Iz moga putovanja imao bi Vam neka pripovijedati, ali usmeno, kad se sastanemo;[4] možebit u Rogacu? Drago bi mi bilo, da pođe za rukom konvencija sa knezom crnogorskim, nego mi se ne dopada, što on upravo sad putuje. Sto put i t. d.

23. juna 1886. Biskup.

[1] Španjolski slikar Bartolomé Estéban Murillo (* 1617 † 1682).

[2] To je bio časopis i organ francuskoga društva za diplomatsku historiju: „Revue de l' histoire diplomatique", koji izlazi još i danas.

[3] Biskup Strossmayer bio je izabran počasnim članom toga društva.

[4] Biskup je boravio (i krizmao) 15. u Zemunu, a 16. juna u Beogradu.

906.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 2. jula 1886.

Dragi moj brate i vrli prijatelju!

Jučer dobih list od našega prijatelja Solovjeva iz Beča, u komu mi veli, da kani odmah u Zagreb, a iz Zagreba poslije nekoliko dana u Đakovo k meni. Molim Vas pozdravite ga vrlo lijepo od mene. Radujem se neizmjerno, da je k nami došao, ali mi je žao, da odilazim ovih dana u Rogatac. Idem pako preko Beča. Pogodit ćete lako, da ću i u Baden, da pohodim crnogorskoga kneza, što želim da ostane tajnom. Molim Vas dakle, da lijepo pozdravite prijatelja našega Solovjeva, da sad ne dolazi k meni, jer me ne će naći kod kuće. Mogao bi možebit s Vama doći u Rogatac. Ja sam od 15. počam jamačno u Rogacu. Po svoj priliki da ću se ja u povratku iz Rogaca sustaviti u Zagrebu. Poslije moga povratka iz Rogaca, razumije se samo po sebi, da će mi prijatelj naš biti mio i drag gost. I opet mogli bi Vi š njim na odmor k meni.

Vi dobiste velikoga župana, komu se nitko nadao nije.[1] Čovjek surov i brutalan. Surovost i brutalnost je međutim *charakteristikon* današnje vladavine. Pozdravite mi Kostu i Vašu mamu. Sto i sto put i t. d.

2. jula 1886. Biskup.

[1] Stjepan Kovačević, dotada podžupan u Karlovcu (docnije ministar za Hrvatsku i Slavoniju).

907.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 4. jula 1886.

Preuzvišeni gospodine!

Na Vaše pismo od prekjučer odgovaram odmah nekolikimi riječmi. Pošto ćete zacijelo u Beču posjetiti nuncija, dobro da ste u Spevčevoj aferi obaviješteni do kraja.

Kardinal je nuncijevo pismo priopćio banu, što je po mojem mnijenju nespretno i nedelikatno. Ban je dozvao Spevca i pošto je ovaj čuo, što nuncij zahtijeva, reče, da on nije tražio profesure i da bi volio biti u službi upravnoj, pak da je pripravan odstupiti, ako mu se podijeli prigodom sadašnje reorganizacije[1] primjerna služba. Nato reče ban, da to nije potrebito, jer da će on s kardinalom sve lijepo i mirno urediti. To je sam Spevec pripovijedao prof. dru. Pliveriću[2] uz dodatak, da ga je tužba bogoslovnoga fakulteta sklonila, da primi vladinu kandidaturu za sabor.

Nadalje Brunner[3] je pisao kardinalu, kako se nuncij čudi, što mu ništa ne odgovara. Našto kardinal otpisa Brunneru, da će u svoje vrijeme odgovoriti; ali da već sada imade primijetiti, kako se po zakonih u Hrvatskoj vladajućih teško skida sa službe pučki učitelj, a kamoli sveučilišni profesor. Ali kardinal je zaboravio: a) da je Spevec, pošto se obvezao prisegom, koju polaže profesor, kako ne će u predavanjih ništa govoriti proti vjeri, pogazio svoju prisegu; zatim b) da je pogrda vjere u monarhiji i u svih kršćanskih država zločin. Sve ovo upotrijebite zgodnim načinom.

Meni je žao, ako Vas ne bi Solovjev mogao naći u Đakovu, jer bi želio, da vidi Vašu crkvu, a ne znam, bude li se mogao kod nas tako dugo zadržati. Ne znam, je li je pisao i Vama, da je u Petrogradu u duhovnoj akademiji razlagao svoje misli o uniji i da je ostao zadovoljan s rezultatom.

Ja mogu doći u Rogatac tek početkom kolovoza. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 4. VII. 1886. Fr. Rački.

P. S. Ako iole dospijem, ja ću Spevčevu aferu iznijeti pred javnost, kada profesori nisu toga htjeli.

[1] Godine 1886. ukinute su podžupanije, tako da je osam hrvatsko-slavonskih županija imalo pored velikoga župana samo jednoga podžupana; tako je onda ostalo do oktobra 1918.

[2] Profesor juridičkoga fakulteta zagrebačkoga universiteta dr. Josip Pliverić (* 1847 † 1907).

[3] Dr. Sebastian Brunner, bečki teolog i počasni kanonik crkve zagrebačke; up. knj. I, indeks s. v.

908.

Strossmayer Račkomu.

[Beč], 9 jula 1886.

Dragi moj brate Franjo!

Od srijede[1] večeri ovdje sam. Našao sam ovd Heesena. Upitao sam se pako kod *„Lamma“*. Žalibože Solovjev upravo onaj dan otišao iz Beča, kad sam ja amo prispio. I Heesen žali, što nije znao, da je Solovjev ovd. Molim Vas pozdravite ga bratski. Ja u ponediljak[2] odilazim i dolazim u Rogatac. Neizmjerno će mi drago biti, ako Vi š njim dođete u Rogatac ili ako Vi ne možete, barem on, makar i sam.

Pohodio sam dašto i nuncija. On mi o kardinalu zagrebačkomu čudesa pripovijeda. Poručio je po Brunneru nunciju, da stvar Spevca mlađega nije

tako crna, košto ju neprijatelji madžarski kod nas predstavljaju. Poručuje nunciju: to je puki animozitet onih, koji na čovjeka samo zato mrze, jer je prijatelj vlade i Madžara. I na drugim se sveučilištima slične stvari događaju, ali se zato ne ište s v r g n u ć e dotičnika i t. d. U današnjih okolnostih da nema ni najmanje nade, da bi taki profesor i privrženik vladin mogao biti s v r g n u t. Dakako da ću ja iz Rogaca načiniti *pro memoria* u tomu obziru, o kojem želim, da se Svetom Ocu izruči. *O iniquitatem, impietatem et tristitiam nostri temporis!*

Danas idem u Baden, otkle se iste večeri vraćam. Bio sam sa gospođom Jagićevom; on u subotu amo dolazi.[3] Ovo sa pozdravom izručite našemu Kosti. Sto put i t. d.

U Beču 9. jula 1886. B i s k u p.

[1] 7. jula.

[2] 12. jula.

[3] Tada je Jagić prešao s petrogradskoga universiteta u bečki kao nasljednik Miklošićev.

909.

Račkí Strossmayeru.

Z a g r e b, 15. j u l a 1886.

Preuzvišeni gospodine!

Ovo pismo predat će Vam g. Vladimir Sergijević Solovjev. Ja sam ga primio u svoj stan. Veoma se radujem, što imam toli odlična gosta, umnoga učenjaka, zanesenoga borca ideje o sjedinjenju obiju crkava. Djelo njegovo počelo se tiskati u „Dioničkoj tiskari", te je već dobio nekoliko pokusnih stranica, s kojimi je posvema zadovoljan. Mojim posredovanjem cijena je udarena najniža, pak je i u tom zadovoljan. Čovjek vanredno radin i pravi asketa. On će Vam mnogo ispripovijedati o svojih odnošajih u Rusiji. Iz Rogaca misli ovamo povratiti se. Ako ne bude mogao ostati do konca štampanja, ovdje ćemo mi providiti za korekturu.

Solovjev mogao bi — kako sam iz njegovih riječi razabrao — dobiti u Rusiji trošak za štampanje, ali on bi htjeo ostati slobodnih ruku. Kada bude prva knjiga doštampana, misli odmah polovinu troška podmiriti, a poslije pol godine drugu polovinu.

Ja ne mogu prije početka kolovoza u Rogatac. Stoga, ako želite, da budem nekoliko dana s Vami, ostanite ondje.

Glede mlađega dra. Spevca ovih će dana izaći nešto u „Obzoru", da se putem javnosti djeluje.

Čitajte u jučerašnjem „Obzoru" odluku sadašnjega velikoga župana Kovačevića u onoj sablazni s deranom, mladim Kiepachom, koji je na konju ušao u crkvu.[1] Frivolnija i bezbožnija odluka ne može se pomisliti.[2] To je stup sadašnje vladavine! Vi ste dobili Kršnjavoga i Tatilovića, a Cuvaja za podžupana![3] Ele, nije drugo, nego trpiti, pak istinu braniti.

Dok dobijete cijeli „Rad", šaljem Vam napose štampanu moju raspravu, da se njom u dokolici zabavljate.[4]

Možebit dolazi i Bogišić u Rogatac; doći će i Smičiklas.

Nikako ne odobravam, što Jagić ostavlja Rusiju. On ne može u Beču niti za znanost to djelovati, što u Petrogradu. Čini se, da je žena njegova tomu kriva sa svojim *Heimwehom;* inače je vrlo čestita. Odzdravlja Kosta. Izručujući se i t. d.

Zagreb 15. VII. 1886. Fr. Rački.

[1] Vlastelin Marcel Kiepach (iz Tomašnice) ujašio je 3. juna, prigodom proštenja za vrijeme večernjice u župnu crkvu Sv. Križa u selu Završju kod Karlovca (Netretić). Videći to narod sabran u crkvi, istjera i konja i pripita jahača iz crkve. Potom ode Kiepach u župni dvor i uze uz najgrđe psovke lupati bičem po stolu vičući, da je on plemenitaš i da može raditi što hoće, našto ga i odavle izbaciše van.

[2] Izdao ju je veliki župan zagrebački, Stjepan Kovačević, u ime kr. podžupanije u Karlovcu 8. jula 1886., adresiranu na „drž. odvjetništvo u Zagrebu". Kaže se, da se Marcelu Kiepachu „ne može za zločin uzeti, što je s konjem ujašio u crkvu, jer je bio pijan". I zato se kažnjava samo zbog „proturedarstvenoga ponašanja" („Obzor" od 14. jula br. 158).

[3] Dragutin Kršnjavi postao je kotarskim predstojnikom u Đakovu, a Slavko Cuvaj podžupanom reorganizovane virovitičke županije. Ko je „Tatilović", ne znam; možda je to kakav prišvarak kotar. pristavu Josipu Sudareviću (rođaku Račkoga po bratu).

[4] „Nacrt hrvatske historiografije od 1835. do 1885. godine" („Rad" knj. 80).

910.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 23. jula 1886.

Dragi moj prijatelju i brate!

Vaš sam list po našemu vrlomu Solovjevu dobio. On je zaista čovjek izvanredan, kojim se ponositi možemo. Ja se s njim često sastajem i u svih važnih pitanjih jednoga smo mnijenja. O tomu međutim opširnije, kad se budemo sastali. Ne objedujem nikada sa Solovjevom, jer je on siroma vegetarijanac. — — —

Dva članka prot bezbožnjaku profesoru čitao sam i sve učinio, da se prime u *„Vaterland"*, što je — kako danas vidim — *„Vaterland"* barem ukratko i učinio. Čitao sam također očitovanje u tomu obziru *„Agramerice"*, koje je upravo monstruozno. Nuncij u Beču i Sveta Stolica u Rimu posve su o tomu ubaviješteni, kô i o tomu, što bi se imalo poduzeti, da se zlu konac učini. Pitanje je, hoćeju l' imati k tomu u Rimu dost odvažnosti. Ako ne, onda nek šute i vegetiraju, a sveto i neumrlo zvanje Crkve nek tuguje i plače. Jako sam znatiželjan, što će Spevec odgovoriti. To ćeju po svoj priliki biti nova bogogrđa, nova bezumlja ili licumjerstvo očito, ili *mixtum compositum,* ko što se bezbožnjakom i slobodnim zidarom i pristoji. Ja ću u tomu obziru do kraja i do konca činiti svoju dužnost.

Čudnovato je, što mi piše Sundečić iz Kotora. Nije nimalo zadovoljan sa Tondinijem. Veli, da je Tondini bez glave, bez pravoga suda i da je prenagao.[1] Osim toga čini se Sundečiću, da hotomice na to ide, da se ja u toj stvari ne ističem i da se samomu njemu sva zasluga pripiše. Tondini u svojih listovih na mene nekim načinom to sve potvrđuje. Čitam međutim, da je „tajnik crnogorskoga kneza" (ja mislim Sundečić) opet otputovao u Rim, što bi značilo, da se je stvar sretno svršila. Ne bi l' Bog dao![2]

Danas u „*Vaterlandu*" čitam, da je Sveti Otac resurekcionistam Poljakom povjerio *Collegium graecum* u Rimu, komu je namjera, da istočnu crkvu izmiri sa zapadnom. To mi se nimalo ne dopada. U današnjih okolnostih imao bi se Rim svega čuvati, što Ruse od crkve božije otuđuje. Ne shvaćaju očevidno svoju zadaću u Rimu, a nevolja je, da su dva kardinala u Rimu Poljaci, a nijedan drugi Slavjan. Kratkovidnost je skrajna misliti, da bi Poljaci u današnjoj situaciji u stanju bili išta doprinijeti za zbliženje crkava; suprotivnim načinom Poljaci su u stanju i nehotice tako razjaziti razdor, da se nigda ne premosti. Ja ću dobrom prilikom to reći Rimu. To je ono naše: „starac šumom, baba drumom". Mi se siromasi napinjemo, da zbližimo dvije crkve, a Rim protivno radi, popuštajući bez ikakvoga razloga Poljakom!

Metel Ožegović bio je nekoliko dana ovd. Danas je otputovao. Ovd nije nikoga znamenitijega iz Hrvatske. Pozdravite mi lijepo Kostu i Kostine. I njemu ću skoro pisati. Solovjev i ja često spominjemo Vas i njega. Odobravam nova imenovanja akademika, samo mi je — iskreno ću reći — žao, što nije među imenovanima Mije Pavlinovića, Sundečića i Martića. Ti ljudi to zaslužuju, a valja Akademiju čvrstiti značajnim članovima. Sto put i t. d.

23. jula 1886. Biskup.

[1] O. Tondini pošao je u Kotor i Crnu Goru, da bude posrednikom između Crne Gore i Svete Stolice kod pregovora o konkordatu.

[2] Konkordat zaista je sklopljen u Rimu 18. aug. 1886; za Crnu Goru potpisao ga je Jovo Sundečić kao knežev zamjenik. (Srpski je tekst objavljen u „Katol. Listu" 1886., str. 363.)

911.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 24. jula 1886.

Dragi moj brate!

Samo nekoliko riječi u hitnji po g. Solovjevu. Čekam Vas ovd ko ozebo sunce. Ja ću i u augustu mjesecu neko vrijeme ostati ovd.

Čudnovata drzovitost, okorelost, oholost i blesavost profesora Spevca! Dobro je međutim, da ga sad imamo u ruku.[1]

Ovd je Zahar. Siroma Trnski sasvim je propao. Naše je stanje kukavno, a Bog zna, hoću l' ja doživiti, da bude bolje?

Gle, zaboravih u Kostinom listu reći, da ako sad za rukom ne pođe konkordat sa Crnom Gorom, onda ne će biti kriva sama stvar u sebi, nego

netko drugi, komu se žalibože Sveta Stolica ne može te ne može oteti. Tondini iz svega, što vidim, znam i čujem, nije za taj posao. On je kadar stvar zamrsiti, nipošto pako razbistriti i ka koncu privesti. Osim toga poleg sve svoje dobrote i pobožnosti, nešto ima u njemu ambicije — što ne bi baš najgore bilo — samo da ta ambicija ne ide daleko, daleko dalje, nego njegov vid i doseg duševni. Ovako siromah i nehotice mnogo i stvari samoj, a i samom sebi škodi.

Solovjev bi rad nemecki *abrégé* svoga prvoga volima dati tiskati u Zagrebu. Budimo mu, ko u svemu, tako i u tomu po mogućnosti na ruci. Solovjev je divan, svet i providencijalan muž. Ja sam se u njega zaljubio. Drugo usmeno. Sto milijun put i t. d.

24. srpnja 1886. Biskup.

[1] Na članak Račkoga u „Obzoru" odgovorio je prof. Franjo Spevec u „Nar. Novinama" br. 164. U tom odgovoru prof. Spevec nije porekao ono, što je predavao, već je kušao da to utvrdi naučnom literaturom i vrelima. Nato je izišao članak „Profesor g. dr. Spevec" u „Katol. Listu" od 30. srpnja (br. 30), koji se osvrnuo na Spevčev odgovor. Strossmayer ima onim gornjim riječima pred očima Spevčev odgovor u „Nar. Nov."

912.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 27. jula 1886.

Preuzvišeni gospodine!

Primio sam Vaše pismo od 24. t. mj. po Solovjevu. O mojem dolasku mogu Vam to pisati: a) da prije 2. kolovoza ne mogu nikako iz Zagreba; b) ako Vi ne ostanete do 9.—10. kolovoza, a mislite se navratiti na Zagreb, ne bi došao u Rogatac, već bi Vas ovdje dočekao, pak bi poslije toga nekamo na odmor, jer mi u Zagrebu ne puste (posli) odmoriti (se); c) ako ostanete do 9.—10. kolovoza u Rogacu, tada bi došao onamo. Stoga molim Vas, da me o tom obavijestite čim prije, ili da mi brzojavite za moje ravnanje.

Glede njemačkoga pokraćenoga izdanja Solovjevljeva djela ja mislim ovako, kano što sam i Solovjevu rekao: za nas ne treba njemačkoga izdanja, jer ono malo ljudi, koji se interesiraju kod nas za takova pitanja (žalibože, premalo ih je), čitaju ruski. Za inostranstvo bilo bi prikladnije francesko izdanje, jer izobraženi Nijemci čitaju franceski, a Francuzi i Talijani (Rim) ne čitaju ipak toliko njemački. Franceskom izdanju bila bi jedina zapreka novac, t. j. ako Solovjev može naći nakladnika za njemačko, a ne može ga naći za francesko izdanje. U tom slučaju dakako preporuča se njemačko izdanje. U ostalom možebit bi se imalo počekati na sudbinu ruskoga izvornika.

Da nisam ja toliko silio, ne bi se bila zametnula javna rasprava o Spevčevoj stvari. Zasada se to postiglo, da je kardinal prisiljen bio izaći iz rezerve. Pripovijedaju, da je ovih dana odgovorio nunciju, razložio mu tečaj stvari, priopćio mu pismo svoje na bana, Vaše na njega, spomenicu teološkoga

fakulteta i najnoviji odgovor banov, pak cijelu novinsku polemiku, a dodao na kraju, da će sve sile uložiti, kako bi ta sablazan na sveučilištu prestala, pak se preporučio na kraju nunciju za dalji savjet. Odgovor banov da glasi, da je Spevca k sebi pozvao, ukorio ga i zabranio, da se kani takovih predavanja. Sam kardinal ne nalazi dovoljnim ovakovu rješidbu. Kardinal je jučer otputovao u Gastein i prije svoga odlaska poslao taj odgovor nunciju. Podjedno je profesore ovlastio, da sada u javnosti rade prema svojoj uviđavnosti. To mi kazuju ljudi oko osobe kardinalove.

Na Vašu primjedbu glede Sundečića i Pavlinovića ponavljam ono, što već usmeno rekoh, da bi oba bili odavna akademici, da imade u našoj Akademiji razred za lijepu knjigu i poeziju, ili da su štogod napisali, što zasijeca u koju struku, koju imade po statutu gojiti Akademija. Dužni smo strogo držati se statuta, inače bi zavladala i u drugih tačkah samovolja, koju i sada jedva odbijamo.

Ovdje je upravo ekvatorska vrućina. Uz pozdrav Solovjeva i moje majke ostajem i t. d.

U Zagrebu 27. VII. 1886. Fr. Rački.

913.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 26. aug. 1886.

Preuzvišeni gospodine!

Pišem Vam nekoliko riječi po Solovjevu. Jedva se odlučio u Đakovo; bio je zabunjen, što nije od svojih dobio pisma; na sreću dođe mu danas. Novci nisu bili uzrok, što nije prije otputovao, nu nešto ova okolnost, nešto tiskanje djela. On uvijek prerađuje i popunjuje. Idealan čovjek, ali dođe li kada do toga, provedbu imat će druge ruke preuzeti.

Radujemo se, što je konkordat sklopljen s Crnom Gorom[1]

Vijest o svrgnuću Battenberga iznenadila je nas.[2] Kako se god stvari u Bugarskoj udesile, dvoje čini mi se sigurno: a) da se Aleksandro više vratiti ne će, i b) da je ruski upliv prevladao. Što se je Rusija na vlastite noge osovila, već joj je cijena poskočila. Sada Bismarck traži Giersa.[3] Samo ako se (Rusija) bude znala održati slobodnih ruku.

Glede pitanja Spevčeva ništa ne čujem.

Pisao sam Kosti radi izbora u Vinkovcih i u đakovačkom kotaru poslije smrti Jaića.[4] Imalo bi se nastojati, da ovdje naš kandidat prodre.

Arhiv grofova Blagajskih bit će mi otvoren te mislim onamo otputovati u prvoj polovini rujna.[5]

Hoće li Vas delegirati za posvetu barskoga biskupa? Uz pozdrav Koste i njegovih i t. d.

U Zagrebu 26. VIII. 1886. Fr. Rački

[1] Up. gore str. 216 bilj. 2 (br. 910).

[2] Bugarski knez Aleksandar Battenberški svrgnut je uslijed vojničke pobune, podstaknute od ruskih oficira, dne 21. aug. Oficiri kavalerijskoga puka Strumskoga provalili su zorom u konak knežev u Köstendilu, i primoraše ga revolverima u ruci, da je potpisao pruženi mu akt, kojim se odrekao prijestola Potom ispraćen je zajedno s bratom Josipom do Rahova na Dunavu, gdje je ukrcan u lađu i odveden do Renija u ruskoj Besarabiji nedaleko od ušća Dunava. Odavde je knez Aleksandar pošao u Lavov u Galiciji.

[3] Nikolaj Karlović Girs (* 1820 † 1895) bio je tada ruski ministar inostranih djela.

[4] Lavoslav Jaić bio je nar. zastupnik za izvanjski kotar đakovački.

[5] Up. o tom iduće pismo Račkoga od 15. sept. (br. 914).

914.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 15. sept. 1886.

Preuzvišeni gospodine!

Vrativši se danas ujutro profesor Solovjev pripovijeda mi, da ste zdravi i hvali se, kako je ugodno sproveo kod Vas ovo nekoliko dana.

Jučer ujutro vratio sam se i ja iz Ljubljane, gdje sam nekoliko dana proučavao listine arhiva nekadanje hrvatske obitelji Babonića ili Blagaja, koja se je pred Turčinom utekla bila u susjednu Kranjsku pod konac XVI. stoljeća. Našao sam veoma zanimljive građe, osobito za povijest predjela na Uni, Savi, Vrbasu i Kupi.[1]

Naš Kuhač obilazi mene i druge, da mu omogućimo izraditi veliko djelo o narodnoj glazbi, radi kojega da bi morao biti oskrbljen za dvije ili tri godine. Pošto dobiva nešto, trebao bi na mjesec 50 ili na godinu 600 for. Ja i Kostrenčić složili smo se u tom, da se pozove nekoliko rodoljuba, koji bi se potpisali, koliko bi voljni bili dati u tu svrhu na mjesec ili na godinu. Nu da se na baruna Ljudevita Vranyczanyja i njemu slične djelovati može, misli Kostrenčić, da biste Vi, ako ste voljni, na njega upravili kratko pisamce, u kojem biste ovu nakanu odobrili i od svoje strane kakav prilog (na pr. 100 for. na godinu) obećali. Tim pismom išao bi Kostrenčić k Vranyczanyju. I svaki nas potpisao bi neku svotu. Ovi prinosi mogli bi se ograničiti na dvije godine.

Ako se dakle s tim slažete i ako možete, pišite u tom smislu ukratko Kostrenčiću motivirajući, da je nužno poduprijeti Kuhača u tom umjetničko-književnom pothvatu. Reći ćete: i opet petljarija iz Zagreba! Šta ćete, kada samo takovom petljarijom, kod koje ste Vi uvijek najgore prošli, kod nas se je nešto na kulturnom polju učinilo.

Šta se sve događa u toj Bugarskoj! Kako će se sve to razmrsiti, sam Bog znade.[2] Neugodno me se dojmilo pismo papino na biskupe ugarske povodom 200-godišnje svečanosti oslobođenja Budima.[3] Ta ondje se prikazuju Madžari kano oslobodi telji svoje prijestolnice, dočim su upravo u turskom logoru bili.[4] U Rimu imali bi se prije raspitati o historijskih događajih. O aferi Spevčevoj ovdje se šuti. Mislim, da se kani da *versumpfuje*. Vojnović

mi piše, da nema nade, da bi u kotaru đakovačkom opozicionalac izabran bio; tako će valjda i u vinkovačkom biti. Ele je naš narod velik mekušac. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 15/IX 1886. Fr. Rački.

[1] Ovaj arhiv porodice grofova Blagajskih od plemena Babonića poznavali su već Kukuljević i Lopašić. Posljednji grof Blagajski, Ludvig, obećao ga je darovati najprije Jugoslavenskom historijskom društvu, a onda Jugoslavenskoj akademiji, ali ga je malo pred smrt prodao madž. nar. muzeju u Budimpešti. Potom je Madž. akademija nauka izdala Codex diplomaticus comitum de Blagay (1200—1578), Budimpešta 1897; tekst priredio je Samuilo Barabás, a predgovor napisao je Ludovik Thallóczy.

[2] Svrgnuti knez Aleksandar Battenberški vratio se iz Lavova, s engleskom diplomatskom potporom u Carigradu, natrag u Bugarsku (29. aug. iskrcao se u Ruščuku), ali se onda 3. sept. u Sofiji sam odreče bugarskoga prijestola zbog otpora ruskoga cara Aleksandra III. Dne 7. sept. ostavio je Sofiju, a privremenu regenciju vodio je Stambulov, koji je sazvao za 13. sept. u Sofiju malo Sobranje s obećanjem, da će ubrzo sazvati veliko, da bira novoga kneza.

[3] 2. sept 1686. oslobodile su savezne kršćanske vojske pod komandom vojvode Karla Lotarinškoga, šurjaka cara Leopolda I., Budim.

[4] Pod vodstvom grofa Emerika Thökölija.

915.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 20. sept. 1886.

Dragi moj brate Franjo!

Drago nam je svima bilo, da smo Solovjeva ovd imali. Bili smo zaista veseli. Još nam je samo naš brat Franjo falio, pak bi nam veselje još i potpunije bilo! Ovih dana sam pisao bratu Solovjevljevu; valjda je pismo dobio.

Gladstone odveć brzo se povratio u Englesku, inače bi ga bio pohodio.[1] *Interim, quod differtur, non aufertur,* bude li života. Razladio sam se i kunjam; sad je nešto bolje, ali još ne izlazim iz sobe. Kostrenčiću sam pisao u Vašem smislu. Pozdravite brata Solovjeva, Kostu i njegove. Kosti recite, da je Gladstone morao zbog irskih poslova i zbog nekih predloga učinjenih po Parnellu vratiti se natrag, tako da nije mogao čekati na mene. Od mene je međutim dobio pismo, koje će ga jamačno jako obradovati.[2] Dašto da je šteta, što se nisam š njim mogao sastati i o nekih pendentnih pitanjih sporazumjeti.

U Rimu nas posve ne razumiju. I meni se čini, da se u Rimu odveć klanjaju šovinizmu madžarskom. Čudo je, što u stvari Spevčevoj Rim ništ ne radi. Ja sam ga potanko obavijestio. Ovih dana pišem samom papi.

Rusija, moj brate, nema ljudi! Ti ljudi tumaraju ko u tmini i daju se voditi za nos, dočim bi oni bili pozvani, da druge vode.

Alaj brate, tko zaboga napisa onaj blesavi članak u „Katol. Listu“? Čovjek se brine za katoličku i religioznu stvar, a gdje je je? Zar Aleksandar protestant,[3] sa Englezi spleten? Zar smo mi ti katolici i religiozni ljudi? Zar je cijela Madžarska išta drugo, nego kalvinizam, čifutizam i framasonizam? Zar su brakovi sa žudijami, zar je ateizam na našemu svećilištu katolicizam i religiozizam? Kako ti ljudi sramote vjeru, svećeničko zvanje i sam zdrav razum!

Horreur! Ne će više ta kukavica u moj dvor. Tko je, molim Vas, to pisao?[4] Sto put i t. d.

20. rujna 1886. Biskup.

[1] Gladstone je sa čitavim kabinetom demisionirao 20. jula i 30. predao agende novoj vladi markiza Salisbury. Potom je pošao na kontinent. Sa biskupom Strossmayerom imao se sastati kod Lorda Actona, koji je živio na Tegernsee u gornjoj Bavarskoj (i ondje umr'o 1900.). O lordu Actonu up. „Korespondencija" I, indeks s. v.

[2] To je pismo štampao Seton-Watson, Die südslawische Frage 629 (s rđavim datumom 26. sept. mjesto 20. sept.).

[3] Knez Aleksandar Battenberški.

[4] „Obzor", „Katol. List" od 16. sept. (br. 37.) str. 289—291, potpisan šifrom d. f.

916.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 29. sept. 1886.

Preuzvišeni gospodine!

Odgovarajući na Vaše pismo od 20. t. mj. imadem Vam više toga priopćiti.

Prvo, šaljem Vam pretplatni oglas na veliko djelo *„La basilique de S. Marc a Venise"* uz molbu, da učinite svoje korake u Mlecih, ali podjedno da izvolite čim prije podmiriti račun knjižare akademijske, koji je kod Vas, jer me knjižara više puta pita i tjera. Ovaj račun tiče se svezaka jur primljenih. Kod ovakovih velikih pothvata obično se unaprijed zablude glede veličine i opsega djela (zgađaju). U ostalom, Vi se dajte obavijestiti u Mlecih.

Drugo; jučer je bio kod mene dr. Derenčin s molbom na Vas, koju se nije sam usudio podnesti. On naime kano skrbnik gospođe Jägerice, postavljen takovim po sudu, moli Vas: a) da bi se dali točno obavijestiti o njezinoj ženidbenoj parnici, koje su spisi ovih dana poslani u Đakovo, jer misli, da ako se svestrano prouči, da će gospođa ili biti nedužnom proglašena i razvod krivnjom supruga proglašen, ili ovaj izrečen krivnjom obiju stranaka, budući da njezin preljub nije juridički dokazan. Dakle da bi Vi sami potanje obavijestili se o parnici, a dotle da se presuda ne izreče. b) da pokušate pomirbom, na koju da sada gospođa pristaje. Stoga da biste imali dobrotu pozvati k sebi Jägera te skoniti ga, da se ili izmiri ili sa suprugom mirnim načinom glede imovinskih odnošaja i njezina uzdržavanja nagodi. U tom drugom slučaju, kada bi Jäger načelno pristao na nagodu, Derenčin bi došao, kano skrbnik gospođe, u Osijek, da se s Jägerom dogovori. Ove svoje molbe potkrepljuje Derenčin i tim, što bi u slučaju pomirbe ili nagode on došao prije do svoje nagrade odvjetničke, koju očekuje od gospođe Jägerove, a tim došao u položaj, da svoje gospodarsko stanje uredi, to jest da dugove isplati i da ne bude natjeravan od vlade, kod koje je prije više godina digao bio novaca za kupovninu kuće. Onda bi podmirio i dugovinu i naprama Vama. Umolio me je još, da Vam kažem, da što je bio u toj aferi po stolu sedmorice suspendovan na mjesec dana, nije drugo bilo, nego osveta politička, jer da nije upravo ništa proti postojećim zakonima pogriješio, što je meni na široko razložio, a teško bi mi

bilo sve to napisati. Pošto ono pod a) i b) slaže se s Vašim biskupskim položajem, a time bi, da se uspije pomogli i Derenčinu, koji je veoma darovit, samo ne zna urediti svoga gospodarstva, a misli, da bi ga tom prigodom uredio, to Vam i ja preporučam čim toplije ovu molbu.

Treće; Kosta mi je predao Vaše na kardinala pismo glede pisma ugarskoga primasa o Pazmaneju.[1] Ja se slažem s Vami, jedino ne znam razabrati iz točke pod a), da li Vam je poznato, da je prigodom diobe zaklada odijeljena i neka svota od onih 300.000 for., i da je ta sada pod upravom naše vlade. Ali i glede ove zaklade, kano i glede vjerozakonske i ostalih katoličkih zaklada zemaljskih, imao bi naš episkopat (kada bi složan bio) zahtijevati, da mu se svake godine podastire izvješće o upravi, i proračun, jer mu bar takova ingerencija pripada po konkordatu. Ja sam jednom bio ovo pitanje potaknuo u konsistoriji, nu badava. Ovo bi bio predmet vašemu biskupskomu sastanku, za koji u tih okolnostih i uz takove ljude nema nade. Kada bi se naš bogoslovni fakultet uredio kako bi valjalo, i kada bi se ovdje ustrojilo centralno sjemenište, to jest da se u ovdješnje nadbiskupsko primaju klerici drugih također hrvatsko-slavonskih dijeceza, tada ne bi se imali kajati, ako se u Pazmanej nitko ne šalje. Niti je sadašnji Pazmanej, što je nekada bio, niti je sadašnji bečki bogoslovni fakultet, što je prije bio. A čemu da se naši bogoslovi odgajaju s madžarskima uz onakav duh Madžara? Ele, Vaše se pitanje tiče brojeva. Naš hrvatski zavod u Beču pao je netragom, kano što mnogi drugi stariji hrvatski, na pr. u Bologni i Loretu. Hrvati se nisu nikad držali pravila: *vigilantibus iura.*

Četvrto; Solovjev se nada, da ste primili njegovu promemoriju, i misli Vam još pisati prije svoga odlaska u Rusiju, kamo misli za tjedan dana. Dobri Kosta bio ga je uputio, da učini dodatak o izmirenju s Poljaci. Ali ja sam ga od toga odvratio, jer bi pitanje o sjedinjenju crkava tim u Rusiji, a valjda i u Rimu, još više zapleo. Stoga je odustao. S Poljaci, dok su takovi, nema pomirbe. Ako bi se Rusija sjedinila, oni bi se tada možebit razjedinili. Od njegova djela je već 15 araka natiskano. Uvod mu je prekrasan. Samo se bojim, da će (Solovjev) sa načinom življenja prije vremena skončati.

Peto; ne znam pravo, tko je onu besmislicu u „Katol. Listu" napisao, ali čujem, da je neki Ivančić, bivši svećenik kod Magdalenaka. Bit će bilo napisano *ad captandam benevolentiam.* Svećenstvo nam se užasno demoralizuje, ali gdje je proti tomu lijek?

Upravo sada je Tondini iz Cetinja došao. Stoga onaj pretplatni oglas predajem mu, da list ne bude pretežak.

Ovdje je vrijeme prekrasno. Ponedjeljak imadem ja berbu. Preporučujući se ostajem uz prijatelja Solovjeva i t. d.

U Zagrebu 29. IX. 1886. Fr. Rački.

[1] Pazmaneum je bio zavod za klerike iz Ugarske i Hrvatske u Beču, što ga je osnovao još 1624. madžarski kardinal, nadbiskup Ostrogonski Petar Pázmány († 1637). I Rački bio je nekoć kao pitomac senjske biskupije u tom zavodu kao bogoslov od II. do IV. godine (1849—1852). Zavod postoji još i danas, ali samo za klerike iz Madžarske.

917.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 6. okt. 1886.

Dragi brate!

Evo Vam redom odgovora.

1. Što se pretplatnine tiče, najvećom jasnošću veli se, da će cijelo djelo stajati 800 franaka. Vjerujte mi, nitko na svijetu nema prava u taj uvjet pretplate svojevoljno dirnuti. Poslije te pretplate ima opaska: tko želi za cijelo to djelo *relieure*, uvez prekrasni, taj stoji 2.000 fran. Samo se po sebi kaže, da ja na taj uvez nisam ni mislio. Taki uvez pristoji se carem i kraljem, nipošto pako učenomu društvu, kakva je Akademija. Ja daklem imam još samo doplatiti do visine 850 franaka i više ništ. Prevara je dakle il od strane mletačkoga izdavatelja il od Hartmanna. U oči osobito pada, da diferencija nije za 50 ili 100 franaka, nego hiljadu i više franaka. Ja ću taj prenumerantni *Bogen* s vremenom poslati; zasad ga još zadržajem, jer sam pisao na patrijarha mletačkoga u tomu poslu. Da sam imao pri ruci taj *Bogen*, nisam trebao pisati patrijarhu nego izdavatelju. Moj brate, ne dajmo se nipošto varati! Od mene taj švindler, ili ti švindleri, nikad ne dobiše više nego 850 franaka. Hartmannu pako valja nalog dati, da se ni ne misli na preskupi vez od 2.000 fran. Ja od toga pod nikakvu cijenu ne odstupljujem.

2. Što se g. Derenčina tiče, ja sam pokušao pomirbu, ali ona nije uspjela. U sam sud ja neposredni upliv nemam. Neizmjerna je za narod šteta, da g. Derenčin, koji je izvanredno darovit čovjek, nije više ozbiljan, ili da bolje reknem, što je izgubio vjeru, koja bi mu sve naravne darove posvetila i uzvisila. Što se pako njegove i Frankove odsude tiče, prem potankosti sve ne znam, ne bi ipak smio ni jednoga ni drugoga oprostiti. Kad se sastanemo, možemo o tomu opširnije govoriti.

3. Glede pisma na kardinala, ovo mi još nije posve jasno. Mi smo biskupi godine 1850. ili 51. dali *ad fundum regulatorum episcopatuum* nekoliko milijona. Pitanje jest, je li naš hrvatski dio od madžarskoga razdijeljen pod imenom *fundi religionis?* Jesu li ta dva fonda jedno ter isto? U ostalom ni ja mnogo ne žalim, što ne ću klerika slati ni u Peštu ni u Beč.

4. Solovjevu sam odgovorio. Međutim ga Vi bratski pozdravite. Ja iz svega srca želim, da on vidi barem zoru boljega dana. Ja je lje ne vidih. Žalibože, ni u Petrogradu, a još mnogo manje u Rimu nisu ljudi tomu dozreli. Molim Vas recite mu to. Naš dobri Kosto srcem i fantazijom odlučuje ond, gdje je jedini um odlučan.

U Spevčevoj stvari na tolike moje spise iz Rima ni riječce ne dobih. U Petrogradu preveć teologizuju, to jest bizantinizuju, a u Rimu suprotivnim načinom preveć politizuju! Ne ćete možebit znati, ali znajte, da se u poslu Spevčevom biskup senjski upravo sramotno ponaša. Ne samo da na moja dva pisma dosta oporo odgovara, mene kori, meni svjeta daje, opominje me i prijeti mi se, nego bezobrazno upravo brani stanovište kardina-

lovo i putuje u Križevce, da i Hranilovića od mene i mojih nazora odvrati. Prava grjehota i prava sramota! Hvala Bogu! Ja ću ipak svoje učiniti, a sad ponešto dokučujem, zašt papa šuti i zašt, otkad je Posilović u Beču kod nuncija bio, ja u tomu poslu nikakvi odgovor ne dobivam od nuncija. Taj je čovjek skroz na skroz bolestan i bezuvjetni pristaša kardinalov, prijatelj pako prisan Miškatovića i Ivekovića. Odavle se vidi, koliko korupcija uspijeva u svećenstvu!

Ono u „Katol. Listu" je prava blesarija i živi znak rak-rane na našemu tijelu, koji podjeda već dobrano i svećeničko zvanje. Molim Vas pošaljite mi „Glasnik", u komu neki Kučera udara na vjeru.[1]

Još jedno samo. Zovu me, da blagoslovim Kulmerovo vjenčanje.[2] To će biti otprilike oko 25. o. mj. Ja mislim se želji mladenaca odazvati. Da pako ne moram dva put putovati, ne bi l' se u to doba mogla obaviti i svečana sjednica Akademije? Pozdravite mi još jedamput brata Solovjeva. Drago bi mi bilo, da ga nađem koncem ovoga mjeseca u Zagrebu. — — —

6. oktobra 1886. Biskup.

[1] U „Glasniku hrv. naravoslovnoga društva" (I, br. I), što ga je pokrenuo prof. Spiro Brusina, napisao je prof. Oto Kučera članak: „Čovjek i prirodna znanost". (Up. o tom polemični članak u „Katol. Listu" 1886, 244—247, 251—256 Luke Turčića.)

[2] Grofa Miroslava Kulmera s Elvirom Türkovom iz Karlovca.

918.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 10. okt. 1886.

Preuzvišeni gospodine!

Na pismo od 6. t. mj. dobili ste djelomice po Kosti odgovor, naime glede udjelbe prinosa hrvatskih biskupa u zakladu *regulatorum episcopatuum* i glede vjenčanja Kulmera. Kosta, koji je bio član regnikolarnoga povjerenstva, ne znade drugo, nego da je jedan dio predan Hrvatskoj s vjerozakonskom zakladom, ali koliko, ne zna ni on sam. Pogrješka je svakako učinjena, što nisu biskupi saslušani, a tu pogrješku mogao bi hrvatsko-slavonski episkopat donekle ispraviti, da ima drugu glavu i da su mu svi članovi odlučni. U tih okolnostih mogao bi netko od opozicije u budućem zasjedanju interpelovati, ali valjalo bi ga izbliže uputiti. Ne znam, u koliko se ona zaklada može smatrati zemaljskom, i nije li jedino imovina hrvatsko-slavonske crkve. Vi ćete to bolje znati. U drugom slučaju valjalo bi ju reklamovati. Glede svečane sjednice nije moguće u smislu poslovnika našega i dosada učinjenih odredaba držati ju prije druge polovine studenoga, jer prije imadu se još dvije skupne sjednice držati i glavna skupština. Stoga ili Vam je dva puta ovamo doći, ili vjenčanje odgoditi, ili jedno od obojega izostaviti.

Sutra ću Vam poslati poštom prvu svesku „Glasnika". Cijelo je društvo suvišno, te je osnovano samo iz ambicije Brusine i drugova. Uz Akademiju ne treba nam drugih znanstvenih društava još kroz decenija. Ako kanite na

svečanoj sjednici besjedu držati, onda me o tom čim prije obavijestite, jer tada ne bi je držao ja, pošto bi sjednica uz dvije besjede predugo trajala. Ako bi pako mislili držati besjedu, kojom biste sjednicu otvorili, valjalo bi ovu besjedu, kako sami znate, zaodjenuti u akademijsku formu i da ne bi duže od jednoga sata trajala. Onda bi ja mislio, da ne biste direkte ni Spevčeve ni „Glasnikove" bludnje spomenuli, već uopće progovorili o tijesnom savezu među vjerom i znanošću, te odvraćali naše stručnjake od bezvjerstva u nauci, koje niti naučno nije. U ostalom to Vi sami dobro znate, samo bi rado, da se i glede forme sporazumijemo. Otvorenije i direktnije mogli bi svoj glas kano biskup podići u budućoj okružnici. U ostalom to sve prepuštam Vašoj razboritosti.

Solovjev ne može ovdje tako dugo ostati, jer bi rado na 4./16. t. mj. biti u Moskvi, gdje će se sva obitelj sastati na grobu očevu. Stoga odlazi već sutra rano u Beč, Varšavu i Moskvu. Pročitao sam mu iz Vašega lista, što ste želili. On se posvema slaže s Vami i sa mnom. Djelo sjedinjenja naići će na zapreke u Rusiji i na Zapadu; moje je pače uvjerenje, da će i zapadna diplomacija priječiti u Rimu, čim se Rusija ozbiljno nakani na sporazumljenje. Bit će velika dobit, ako Solovjevljelo djelo — kako se on nada — bude u Rusiji mnogo čitano. Ostalo ima se prepustiti vremenu i božijoj Providnosti.

Nema sumnje, da ćete u pitanju Spevčevu ostati osamljeni. Posilović je i tijelom i duhom klonio, a duhom nije nikada junak bio. Slabići znadu odmah naći sto razloga, da svoju slabost pokriju i ispričaju. Vi u ostalom učiniste svoje, a drugi neka odgovaraju. Tako nam valja raditi u svemu; nastojati, da se zlo zapriječi, a dobro promakne. Ne uspijemo li, nismo mi krivi. Naše se svećenstvo užasno kvari, i to je najveća opasnost sadanjega položaja. Biskupi neka traže proti tomu lijeka u svojem zvanju i svojoj vlasti.

„Srijemski Hrvat" je također zalutao; neki misle, da je prešao u protivan tabor. Beznačajnost općenita! U subotnoj „Agramerici" netko (valjda Miškatović) denuncira i mene, što u opisu puta po Rusiji kao *„gelehrter katholischer Priester"* hvalim „šizmatičku Rusiju". Schlesinger i M(iškatovi)ć pobornici katoličanstva! Bezobrazluk!

Kada sam Vam u ime Derenčina pisao, da se date izvijestiti o bračnoj parnici Jägerovoj, nisam mislio, da uplivate na sud, nego da, točno ubavijestivši se o stanju parnice, nastojite izmiriti supruge. Ele, kada pomirba nije za rukom pošla, neka teče pravda. Pred ženidbenim sudom tekla je parnica grofa Sermage-a za rastavu radi preljuba. Odsuda je izrečena njegovom krivnjom. Sada je on u Ugarskoj prešao k unitarcem i oženio svoju nuzljubu, bivšu u kući sobaricu. Supruga njegova, rođena grofica Wurmbrand, to je prijavila ženidbenom sudu.

Čujem, da se je Kršnjavica, prešavši na pravoslavje, udala![1]

Kod mene je berba preko svake nade dobra. Sve bačve su pune i tražim druge. Ovdje je vanredno rodilo, ali nije tako dobro kano lani.

Građevni nadsavjetnik Schmidt bijaše ovdje, ali me nije posjetio, mislim uplivom Bollé-a, koji se s Kršnjavijem posvema srepio. *„Agramer Tagblatt"*

sve se više primiče „Agramerici“. Kako je dobro, što smo se oprli slijanju s centrumom. U ostalom čineći svoju dužnost budimo mirni i nadajmo se u konačnu pobjedu istine i pravde. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 10/X 1886. Fr. Rački.

[1] To jest prva žena Dragutina Kršnjavoga, đakovačkoga kotarskoga predstojnika.

919.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 14. okt. 1886.

Dragi moj prijatelju i brate!

Ja ću u poslu zaklade *regulatorum episcopatuum* pričekati malo, što će kardinal odgovoriti. Ja samo znam, da smo mi hrvatski biskupi i hrvatska kapitula u ime bolje dotacije seminarija dost znamenitu kvotu od rasteretne naše glavnice odstupili. Je li taj fond još opstoji, jesu l' naši novci i kojim imenom našoj vladi povraćeni, ne znam. Ako mi stvar ne bude jasnija odgovorom kardinalovim, onda ću se obratiti na primasa,[1] koji će mi — ja mislim — iskreno odgovoriti. Na svaki način taj bi se novac imao bio povratiti nami, jer naše seminarije podupire isključivo naš vlastiti *fundus religionis*. Ne bude l' stvar nikako razjašnjena, il bude li razjašnjenjem evidentno, da smo prevareni, onda ću Vam ja stvar — u koliko znao budem — razjasniti, da se može interpelacija učiniti. Ja odavna urgiram, da se mi biskupi, poput austrijskih i ugarskih biskupa, sastanemo; ali dok je kardinala i dok je te druge skrajne kukavice,[2] ne bude iz toga brašna pogače. Ta kukavica misli na arcibiskupat, a po svoj priliki da će mu se i to izmaći. Ja ću međutim svoju dužnost na svaki način izvršiti, pak što Bog da!

Ja sam obećao, da ću doći na posvetu braka Kulmerova i ispunit ću svoje obećanje. Hoću l' doći na svečanu sjednicu Akademije, vrlo je dvojbeno, jer mi je zdravlje vrlo poremećeno. Ne znam, što je; ne mogu se nikako oporaviti. Po svoj priliki blizu sam vječnosti, a ne žalim nimalo ovaj nesretni svijet ostaviti. Vi dakle, moj brate, na svaki način budite sa Vašim akademičkim govorom gotovi, a ne računajte na mene. Bude li meni moguće doći na tu sjednicu, mogu ja i na svrhi sjednice nekoliko riječi reći akademikom o vjeri i znanosti. Ja ću i onako opširno o toj stvari progovoriti u ovogodišnjoj enciklici. Napomenuti poimence ne ću nikako ni Spevca ni „Glasnika“. Obavite Vi dakle svečani govor. Ti su Vaši govori upravo uzorni. Ja sam čovjek u tomu obzire svoje vrsti, koji se ne znam vezati na nikakve forme. Vi na svaki način budite dakle gotovi; na me ne računajte. Budem li ipak u Zagrebu, prepustite čovjeku *eksleksu,* da nešto reče, makar i svojim neurednim načinom.

Solovjev mi je pisao. Mi se — ko što Vi dobro opaziste — posve slažemo. Ja i opet velim: nisu za tu svrhu dozreli u Petrogradu, ali još manje u Rimu. U Rimu — Bog nek mi prosti, što ću reći — još sveudilj su *in expectativa*

dominii temporalis, pak zato i u pitanjih strogo religioznih nisu posve slobodni. Mi međutim i glede toga učinit ćemo što možemo, a ostalo ćemo povjeriti Bogu.

Opazio sam i ja, da je „Srijemski Hrvat" potkupljen i da se *„Agramer Tagblatt"* sve više i više približuje „Agramerici". I onako stvar je centruma nebistra i jalova sama po sebi. Laca Pejačević, Mihalović[3] i t. d. igraju po momu mnijenju sitnu komediju. Ne radi se tu o velikih načelih, nego o sitnjarijah. Otimaju se ljudi unaprijed za bansku stolicu, il u ime svoje vlastito, il u ime svojih sinova. Iz svega toga nikakva korist narodu, nego samo veća pometnja.

Daleko smo došli, kad su Schlesinger i Miškatović zatočnici svete crkve rimske postali. U poslu procesa Jägerova govorio sam. Veli mi se, da su obje stranke krive. Gosp. pralječnik[4] dao je svjedočanstvo vrlo nepovoljno po Jägera. Skorim će se stvar svršiti. Svjedočanstvo novih dvaju svjedoka mora se po zakonu dati Jägeru na očitovanje. Ovdje je i Kršnjavi i njegova žena na novi brak otišla. Strašni skandal! Ja ću učiniti svoje, ali u današnjih okolnostih zabadava. Čudo je, što se je i Schmidt poveo za Bollé-om. Dobro da to znam.

Sad samo još jedno. I Vi ste mislili ko i ja, da je Parčić u Rimu poludio. Moj brate, prevarili smo se i jedan i drugi. Nije Parčić poludio, nego je Frisch pobjesnio i đavolskim oruđem postao. On se sam diči tijem, da je dvije godine vrebao na Parčića i da je noćom ležećki na onu rupu na Parčića pazio. Kad je Parčić dao rupu zatrpati, sam je Frisch došao k Parčiću, da protestuje i da Parčića ukori. Frisch je zbog toga tužio Parčića trojici kardinala i pripravan je — kako veli i piše — zakletvom potvrditi, da je Parčić dukate pravio. Stvar je u Rimu publična i sam Sveti Otac o tomu zna. Kolika sramota za nas! To mi potanko Črnčić piše. Frisch stoji u intimnom savezu sa austrijskom ambasadom. Radi se očevidno o tomu, da se taj naš zavod i opet preda u ruke naših protivnika. Frisch je tomu oruđe. Pitanje je sad, što ćemo mi, što ja napose, koji bi morao svoga svećenika braniti. Obratiti se u tomu poslu na kardinala,[5] koji bi takvoga nevrijednoga i upravo paklenoga svećenika morao u interesu morala i časti svećeničke opozvati, bilo bi zabadava, jer to, što Frisch namjerava i njegovi protektori, to kardinalu ide iz duše i srca. Što dakle? Ja se mislim obratiti na kardinala protektora,[6] o komu mislim, da nam je prijatelj, ter ga zamoliti, da bi kod Svetoga Oca isposlovati izvolio, da nalog i zapovijed dâ i meni i kardinalu, da oba ta dva svećenika opozovemo i mjesto njih druge čestite, poštene i pobožne svećenike u Rim pošaljemo. Dvojim međutim, da ću i tijem u današnjih okolnostih uspjeti, ali ću tim — mislim — svoju dužnost ispuniti. Što Vi velite na to? Molim Vas brzo mi odgovorite. Kud god pogledaš, svagdje trulost, svagdje smrad, svagdje pošast i propast! Sto i sto puta i t. d.

14. okt. 1886. Biskup.

[1] Primas regni Hungariae = nadbiskup ostrogonski Ivan (János) Simor.

[2] Senjski biskup Juraj Posilović.

[3] Feričanački spahija Karlo Mihalović.

[4] Dr. Josip Kallivoda kod hrvatske zemaljske vlade.

[5] Zagrebačkoga nadbiskupa Mihalovića.

[6] Kardinal Dominik Bartolini u Rimu.

*

920.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 18. okt. 1886.

Preuzvišeni gospodine!

Na Vaše pismo od 14. t. mj. odmah Vam odgovaram.

Vidim, da ste zabunjeni i uznemireni. Ja bih mislio, da se umirite i čuvate svoje zdravlje. Što do Vas stoji, činite — a ostalo treba prepustiti Providnosti božijoj i vremenu. Doba naše nalazi se u svestranoj krizi: državnoj, društvenoj i crkvenoj; manje više svuda je jednako, samo što mi, kano ne-svoji, ćutljivije osjećamo. Ta kriza mora proći svoje faze; pojedinci mogu je pospješiti, ali zapriječiti i zaustaviti ne mogu.

Glede zaklade *regulatorum episcopatuum*, o kojoj znademo samo toliko, da je naš dio izlučen i predan našoj vladi, ja ću se pod rukom kroz prijatelje obavijestiti, i ako što potanje doznam, obavijestit ću Vas. S nadbiskupom i drugimi biskupi ne ćete učiniti ništa. Ne treba ni kušati. Kada bi u Rimu htjeli, možebit bi uspjelo. Ali u Rimu politizuju. Zahtijevali su, da se kod nas promijene više molbe kod ženidbenoga suda; mi smo učinili predlog. Da li je poslan u Rim, ne znamo; ako nije, ovaj[1] bi dužan bio požuriti. Međutim dobro bi bilo, da još jednom idete u Rim, ove zime ili u proljeću, pak da progovorite odlučno o našem položaju i o pokušaju sjedinjenja, kojemu Solovjev put utire u Rusiji. Moje je uvjerenje, da kada bi Rusija htjela približiti se Svetoj Stolici, kod ove bi spletkarili i stotinu zapreka stavljali ne samo zapadni diplomati, nego i biskupi Slavenstvu neprijazni, imenito poljski i madžarski. Trebalo bi dakle o tom pitanju uputiti ne samo Papu, nego i umnije kardinale.

Drago mi je, što dolazite vjenčati groſa Kulmera, ali još draže bit će nam, ako dođete i na svečanu sjednicu. U ono doba ne običaje biti studeno, a korisno je, da nešto života ovamo donesete. Ja ću se pripraviti govorom, pak ili ćemo govoriti Vi i ja, ili Vi sam, a moja besjeda može ostati u pisaćem stolu. Zanimljivo je, da je ban sada odobrio izbor Milićevića u Beogradu, koji je bio izabran već 1879. godine,[2] pak ga prije nisu htjeli odobriti, tobož kano panslavistu i neprijatelja naše monarhije. Sada je postao prijateljem uz Milana i Kujundžića! Također *signum temporis*.

Na Vašem mjestu ja bi odredio, da đakovački ženidbeni sud, na temelju § 122 i 123 naputka za ženidbene sudove, ureda radi povede istragu proti Kršnjaviju i Kršnjavici. Onda neka na temelju istražnih spisa proglasi ovu drugu ženidbu ništetnom, pak neka na temelju odsude, kada bude ova i po drugoj molbi potvrđena (§ 181), zahtijeva od državnoga odvjetništva, da se kano „bigami“ progone. Sve se ovo može bez *éclat-a* obaviti, sasvim na temelju zakona; ako li bi viša vlast uzela ih u zaštitu, može se i dalje ići. Tako ćemo ovdje postupati i proti groſu Sermage-u, koji je rastavivši se od svoje supruge, prešao k unitarcem i oženio bivšu svoju sobaricu i priležnicu. I ovdje su to htjeli zabašuriti, kano i brak između židova dra. Weissa u Novoj Gradiški i katolikinje, ali na mozaizam prešavše Anke Crnčić, nu ja nisam dopustio. I tako je

prije dva tjedna ova ženidba ništetnom proglašena. Samo bdijte, da se vaš ženidbeni sud ne prenagli i ne pogriješi. Izvolite pažnju obratiti također na § 57 zakona za ženidbe katolika, koji je k naputku dodan. Ako su Kršnjavi i supruga njegova već prešli na novi brak, neka ženidbeni sud postupa ureda radi. Ne treba se bojati, da naš sud kano druga molba ne će potvrditi odsudu đakovačkoga. Samo — kano što rekoh — neka se svi propisi i sve formalnosti obdrže.

Bollé mi je kazao, da me je Schmidt u Akademiji tražio, ali ne našavši me (jer sam bio u vinogradu) nije me mogao više potražiti, pošto je ovdje samo kroz dan bio. Schmidt također prigovara visini prezbiterija u našoj crkvi.

Što mi pišete o Parčiću i Frischu, upravo je nevjerovatno. Ako je Frisch tako postupao, onda ne zaslužuje drugo, van da se odanle krene. Dobro bi bilo, da se obratite na kardinala pokrovitelja, nu tako, da Vam najprije i čin opiše i svoje mnijenje kaže. Onda bi se moglo dalje postupati, da se sačuva ugled zavoda. — — —

Jeste li čitali očitovanje Solovjeva u „Katol. Listu“?[3] Onu tiskanu promemoriju na Vas ja sam ovdje pridržao, dok mi Solovjev, koji je međutim otputovao, ne javi, kamo da mu je pošaljem.

Preuzvišeni, budite mirni i prema okolnostmi spokojni. Preporučujući se i t. d.

Zagreb 18. X. 1886. Fr. Rački.

„Glasnik“ sam Vam poslao poštom.

[1] To jest: Rim.

[2] O tome gl. „Korespondenciju“ II, indeks s. v.

[3] „Je li je istočna crkva pravoslavna?“ („Katol. List“ od 14. okt. br. 41, str. 321—323).

921.

Strossmayer Račkomu.

[Osijek], 2. nov. 1886.

Dragi moj prijatelju i brate!

Evo me još u Osijeku; sutra odilazim u ime božije kući, da redovito opet poslujem. — — —

Ja ću od kuće po svoj prilici u opširnijem listu zahvaliti se rektoru Vrbaniću. Ovd je *miseria,* kud god pogledaš. Istina je dakle, da će Jäger u Valpovu kandidirati, a Norman za sad barem ostaje pasivan. Pozdravite mi lijepo Vašu mamu i Kostu i njegove. D' Avril[1] mi piše, da budem član nekakoga diplomatskoga društva i njegove *Revue diplomatique.*[2] Za to ste Vi jedini. Sto put i t. d.

Na dan Svih mrtvih 1886. Biskup.

[1] Barun Alfonso D' Avril, up. „Korespondencija“ I, indeks s. v.

[2] Društvo: „La société d' histoire diplomatique“ u Parizu, koje je izdavalo od 1887. časopis „Revue d' histoire diplomatique“; postoji još i danas. Up. gore str. 212 bilj. 2.

922.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 5. nov. 1886.

Preuzvišeni gospodine!

Radujem se, što ste se — kako čitam u Vašem listu od 2. t. mj. — sretno kući vratili. — — —

Odredio sam, da glavna skupština bude dne 19. t. mj, a svečana sjednica dne 25. U obznani kazat će se, da će u svečanoj sjednici govor držati pokrovitelj ili predsjednik, da budemo osigurani. Ako dakle ne budete zapriječeni zdravljem ili zlim vremenom, dođite na 18. t. mj. u Zagreb, pak ostanite ovdje do poslije svečane sjednice.

Ovdje je Stepinca[1] i njegove štovatelje veoma ražalilo, što mu je — *a* — u „Obzoru" podmetnuo neprijateljstvo proti Vam. Mislilo se, da sam ja ono pisao, jer je — *a* — moja obična šifra. Upitan, nisam mogao ustvrditi, da sam pisao, kada nisam. To je urednik „Katol. Lista"[2] upotrijebio, te je u jučerašnjem broju oglasio, da je ovlašten javiti, da nisam ja pisao i da ne odobravam onoga. Ovo potonje je sam urednik dodao. Ja sam u razgovoru samo kazao, da prem znadem, da je Stepinac štovatelj Vaš, tako se je o Vama glede osnutka Akademije izrazio, kano da Vas je htio ugristi, pak da je tako i — *a* — ono mjesto shvatio te u svojem pravednom gnjevu malo preoštro napao Stepinca, što ne odobravam, ali lako si mogu tu uzrujanost protumačiti. Stepinac i prijatelji njegovi žale, pak kažu, da će Vam oni dati zadovoljštinu.

Brusina nije onoga, što je tiskano, čitao, već je morao prije štampanja sam umetnuti.[3] Imade stavaka zaista nedostojnih, ali naši se ljudi ne dadu disciplinirati.

Danas je Kržan pripovijedao,[4] da je Sveta Stolica zametnula s austrijskim poslanstvom dopisivanje radi Spevca. *Vederemo!* Ne može se ni pomisliti, da bi dr. Derenčin mogao mjesto Vas položiti 1.000 for. za „Rječnik". Stoga ne će Vam ni ove godine preostati drugo, nego zažmiriti pak ovu svotu tečajem ovoga ili slijedećega mjeseca položiti prema učinjenom obećanju. „Rječnik" lijepo napreduje, a ona je potpora Akademiji tim nužnija, čim joj je zemaljska uskraćena. Preporučam također, da stvar glede djela o Sv. Marku čim prije uredite. Znadem ja, da ste u teških okolnostih, pa stoga ne bi Vas rado napastovati, da nije ovdje i Akademija angažovana. Solovjev mi piše iz Moskve, da se je sretno vratio, da vijesti, koje o Hrvatskoj pripovijeda, rado su ondje slušane, da mnogi očekuju rat, ali da ga se nitko ne boji.

Kršnjavi piše iz Beča, da bi Lützow rado Vaše minijature u svojem časopisu priopćio, ali da bi ih morali poslati u Beč uz njegovo (t. j. Lützovljevo) jamstvo, da se ne će oštetiti. Šta mislite o tom? Čini mi se, da je škakljivo prem bi tim putem došle do većega glasa. Lützow sudeći po fotografijah misli, da su u gornjoj Italiji rađene. Uz pozdrav od strane majke i t. d.

U Zagrebu 5. XI. 1886. Fr. Račkí.

[1] Matija Stepinac, spiritual u zagrebačkom sjemeništu.

[2] Od 14. okt. 1886. dr. Ante Bauer, tada profesor teološkoga fakulteta, danas zagrebački nadbiskup i pokrovitelj Jugoslavenske akademije.

[3] U raspravi „Zoologija i Hrvati", čitanoj u sjednici matem. prirod. razreda Jugoslavenske akademije 5. dec. 1885., a onda štampanoj u 80. knjizi „Rada" str. 186—245.

[4] Dr. Ante Kržan, zagrebački kanonik.

923.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 9. nov. 1886.

Dragi moj brate!

Na Vaše ljubljeno pismo evo odgovora.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Što se Vaše svečane skupštine tiče, moralo bi vrijeme prilagodno biti, da ja u Zagreb dođem. Bolje je pretpostaviti, da me ne bude u Zagrebu, neg da me bude. Ja ću međutim il došav il ne došav u Zagreb na svaki način prot ateizmu i razvratnosti na našem sveučilištu manifestaciju javnu učiniti. Stepinac je dobre volje čovjek, ali ne može biti nikakve dvojbe, da je na mene bez razloga navalio. Ono je zaista Cepelić pisao, a i sad je redaktoru „Katol. Lista" odgovorio. Redakcija toga lista je neizmjerno loša. Na Brusinu valja dobro paziti, jer je tašt pak može ne samo vjeru, nego i samu znanost osramotiti.

Ono, što mi o Kržanu pripovijedate, meni je na utjehu. Ja sam mislio, da je Rim iz političkih razloga ošutio. Da je tako bilo, ja bi svako dopisivanje i sa Rimom i sa Bečom dokinuo. Iz toga razloga nisam već odavno pisao. Sad ću opet u Beč pisati, i to po Anđelku, koji u četvrtak ide u Beč. Vodi svoju nećakinju svomu bratu natrag.

Znam ja, da Derenčin ne može ono 1000 for. platiti. Ja ću ih steći, ma iz oka iz boka i poslati u svoje vrijeme.

Što se pako stvari mletačke tiče, evo kako stoji. To je evidentna prevara. Razaslati proglas, kad je djelo već u tečaju bilo i opredijeliti cijenu za 850 franaka, pak ju onda *mir nichts dir nichts* pretvoriti po svojoj volji, bez da drugoga ugovornika pitaš, u 1000 i više forinti, to je očevidna prevara, koju bi valjalo odmah državnom odvjetniku u Mlecih izručiti, da varalicu progoni i tako Italiju od sramote, u koju ju takvi ljudi bacaju, otkupi. Meni je taj mletački *Schwindler* pisao i sve, što je pisao, posve je neosnovano, i dokazuje očevidno, da se tu o prostoj prevari radi. Ovo će mu sekretar moj *claris pactis* u ime moje kazati. Nešto prtlja, da daje nekih stvari više, nego je obećao. *Schwindler!* Ja ne trebam ni više ni manje, nego samo onoliko i ono, što je ugovoreno. Nikada se takvoga šta ni u Nemeckoj ni u Francuskoj ne bi dogoditi moglo. Ja apsolute ne ću da žrtvom budem te očevidne prevare. Ja ne znam, kako je Akademija, kako Hartmann u tomu obziru postupao? Ja mislim, da bi Hatmannova dužnost bila, odmah početkom Akademiju na prevaru upozoriti.

Sad evo, što ja mislim i što ću ja apsolute slijediti, a svjetovao bi i Akademiji, da tako postupa. Mi ostajemo pri svečanomu ugovoru. Sve, što bi izbiljam preko ugovora poslano bilo, ne treba nam; poslat ćemo mu natrag. Ali s druge strane ništa manje za naših 885, ili najviše i najženeroznije za naših — recimo — 900 do 1000 lira, ništa manje ne ćemo da imamo, nego posve kompletno djelo. Nije li djelo kompletno izišlo i poslano, tada tomu mletačkomu *Schwindleru* ne treba ni pare više slati novca, a od poslanih stvari ne treba ni krpice natrag slati. U pismu pako, koje mu se ima pisati, nek Akademija ili nek Hartmann i njegov kompanjon to isto ko što i ja to radim učine i u Mletke pišu. Tako zasad stvar stoji. Poslije pako ja ću po svoj priliki toga čovjeka pograbiti i mletačkomu sudu po *Staatsanwaltu* predati. U proljeće ja imam namjeru u Mletke otići i tada mogu i to obaviti. Srde me vele te prevare i sramote današnjega vremena. Ja — kako rekoh — bio bi na svaku žrtvu spreman, ali da me gadni Talijan očevidno vara, toga ja dopustiti nipošto ne mogu.

Veseli me ono, što je Solovjev pisao. Samo da hoćeju pametni i odvažni biti. Ja se i opet krparija bojim. Možebit budu okolnosti jače i mudrije nego ljudi.

Što se tiče predloga Kršnjavoga, moj brate, nipošto, nipošto! Ako Lützow pisati [kani], eno mu blizu Zagreb; nek dođe i studira. Nijedna Galerija ovoga svijeta ne bi to učinila, što Kršnjavi zahtijeva, i treći put velim: nipošto! Sve da bi laka i probitačna stvar bila, ti ljudi to ne zaslužuju. Ustrpimo se! Čuvajmo ko oko u glavi rijetke naše umotvorine. Doći ćeju one jednom makar i kasnije, ali jamačnije na glas; nipošto! Pozdravite mi lijepo majku, a i dobroga Kostu i mile Kostine. Kosto mi prot običaju još nije pisao, otkad sam se povratio. Sto put i t. d.

9. XI. 1886. navečer. Biskup.

924.

Strossmayer Račkomu.

Đakovo, 21. nov. 1886.

Presvijetli i prečasni gospodine predsjedniče Akademije i kanoniče, velecijenjeni prijatelju!

Da nije starosti i slabosti, i da je vrijeme povoljnije, ja bi se jamačno odazvao časnom pozivu Vašemu i došao bi na svečanu sjednicu Akademije. Učenost je najljepši ures uma čovječjega, ona je najzamašnija snaga svakoga naroda. Mi svećenici naravni smo ljubitelji i promicatelji svakoga znanja i umijenja, jer smo učenici Onoga, koji je svijetlo od vječitoga svijetla i koji je vječiti izvor svakoga pravoga života. Mi smo na to poslani i opredijeljeni, da budemo „svijetlo svijeta i sol zemlje“, ter nam uvijek i uvijek na pameti biti ima, da je vječito Slovo božije između ostalih osobitim načinom na apostolsko zvanje pozvalo i Sv. Pavla apostola, jednoga od najumnijih, najučenijih i naj-

zaslužnijih muževa ovoga svijeta, kojega jedna jedina riječ i izreka čestoput više rječitosti i snage u sebi nosi, nego čitave knjige ljudi, koji se inače rječitošću i učenošću odlikuju. Učenost je s neke strane i svetoj vjeri i riječi božijoj potrebita, jer je njezina zadaća iz neizmjernoga i neiscrpivoga vrela svete vjere i riječi božije ono prastaro i pranovo blago izvađati, koje nuždam i potrebućam svakoga vijeka i svakoga naroda odgovara, ko što su to negda činili pravi geniji i velikani Sv. Augustin i Sv. Toma Akvinatski, u novije pako doba do danas Bossuet, Fénélon, Bourdaloue, Lacordaire i t. d. Crkva je božija, u kojoj i po kojoj vječito Slovo božije živi i djeluje na ovomu svijetu, ne samo uvijek znanost sa svom snagom svojom njegovala, nego ju je još svud i svud podupirala, tako da skoro sva sveučilišta, sve akademije i svi prosvjetni zavodi ovoga svijeta njezinoj se inicijativi i njezinoj blagodarnosti zahvaliti imaju.

Hvala Bogu, nije ni kod nas kod kuće drukčije, pak se domaće naše svećenstvo nikoga u tomu obziru stiditi ne treba. Ja bi dakle, da mi je iole moguće, ovaj put rado došao u Zagreb, da se plodovi učenosti, koja se u Akademiji stiče, naslađujem i da se gospodi akademikom na njihovom trudu i na njihovoj muki srdačno zahvalim. Ali osim ovoga — iskreno ispovijedam — došao bi ovaj put u Zagreb i napose zato, da domaće prijatelje i učenjake naše lijepo zamolim, da u učenim mukam i težnjam svojima nipošto ne diraju u najsvetiju baštinu sviju izobraženih naroda, u svetu vjeru, u vjekovječni taj izvor svakoga svijetla, svakoga života i svake nade u bolju budućnost. Bog me sačuvaj, da bi ja tijem il na našu Akademiju il naše sveučilište osumnjičiti, ili osvaditi htio, pače iskreno ispovijedam, da se ja tijem i jednim i drugim zavodom ponosim, i učiteljem sveučilišta i učenim članovom Akademije svaku hvalu i slavu dajem, što učenom mukom i nastojanjem svojim krasnoj mladeži našoj i cijelomu narodu našemu zdravu i posve jedru duševnu hranu pružaju i jedino istini božijoj i pravdi božijoj služe, upućujući nas i naukom i primjerom svojim na onu značajnost i odlučnost, koja od nikakve na svijetu žrtve ne preza, kad je svijesti svojoj i poštenomu osvjedočenju svomu svjedočanstvo pružiti.

Ali prem je, hvala Bogu, tako, i bit će — ako Bog da — uvijek tako, ipak se tajiti ne može, da su se u novije doba i na jednomu i na drugomu zavodu našemu makar i pojedini glasovi čuli, koji na svetu vjeru i riječ božiju navaljuju. To je u narodu cijelomu neku brigu i nemir probudilo, i duše kršćanske ljuto rascvililo. Ja ću o tomu u svoje vrijeme potanko progovoriti, jer osim svoga svetoga zvanja, koje me na to nuka, ja sam se, kad sam nešto pripomogao, da se najviši naši učevni zavodi stvore, pred Bogom osobitim zavjetom zavjetovao, da dok živio budem, nipošto dopustiti ne ću, da se na svetu vjeru i vječitu Istinu božiju, da se na vječito Slovo božije, pût učinjeno, navali, a da ja po razmjerju svojih slabih sila na obranu ne ustanem. Ja ću tome svomu zavjetu u svoje vrijeme zadovoljiti. Zasad pako, da sam u Zagreb doći mogao, evo što bi rekao. A budući da to ne može nikako biti, evo što na brzu ruku Vami, velecijenjeni moj prijatelju, pišem, moleći Vas, da to učenoj braći i prijateljem našim priopćite.

Um i svijest i srce čovjeka je od Boga. Bog vlada, poleg sve slobode svijeta, blagom Providnosti svojom udesom svijeta. Od Boga je vidljiva narav, ova, u kojoj živimo, puna mudrosti i dobrote njegove. Kad je rod ljudski, koliko po osobitoj slabosti i tromosti svojoj, toliko još više po oholosti, sebičnosti, po strasti i požudi svojoj i zločini svojih, u duboke tmine pao i već skoro plijenom smrti i propasti postao, tada je Bog po vječitomu Slovu svomu nanovo progovorio rodu ljudskom ter mu najprvo u nadi, a poslije u samoj živoj vjeri i ljubavi svojoj postao svijetlom, životom i spasom. Tko bi ovo tajiti htio, tajio bi, da je zora zora i da je sunce sunce. A valjda nitko ne će reći, da kad mi slabi ljudi jedan drugomu progovoriti ter kad dar jezika posjedujemo te u duši i svijesti pojedinaca i cijeloga naroda osobitim načinom uplivati možemo, nije uviditi, zašto to ne bi mogao učiniti Bog po vječitomu Slovu i duhu svomu. Objavljenje je međutim čin i događaj, oko koga se vas svijet osvrće ter bi ga samo posve oslijepljeli čovjek zatajiti mogao. Ako je pako tako, onda među svijetlom uma čovječega i među svijetlom riječi božije ne može biti nikakve opreke, jer Bog samomu sebi protusloviti ne može; pače Bog raspršiv svetim svijetlom svojim tmine, u koje čovjek sa strasti, požudom, oholosti i taštinom uvijek naginje, pritekav čovjeku slabiću u pomoć — ko negda Petru, kad se je topiti počeo — Bog tom istom čovjeku i rodu ljudskomu pruža jedini zalog, jedini uvjet one snage i slobode, koja mu je bezuvjetno nužna, da se bez brige i bez zdvojnosti istini i pravdi vječitoj sa uspjehom posveti. Bog je — košto sveti apostol Pavao veli — u komu živimo, u komu se gibamo, u komu jesmo. Bog je u umu i svijesti našoj. Bog je u povijesti roda ljudskoga. Bog je i u vidljivoj ovoj naravi, u kojoj živimo, pak tkogod svetoj vjeri, to jest vječitomu Slovu božijemu, koje nam u vjeri i po vjeri svijetlo i život nudi, protuslovi, taj protuslovi ujedno i umu i svijesti našoj, protuslovi povijesti ljudskoj, protuslovi vidljivoj naravi ovoj, a to evo kako.

Prvo, čuli smo ovo posljednjih dana u ime neke tobožnje znanosti, da je upravo dvojbeno, je li vječitoga Slova božijega igda na svijetu bilo. A što će to reći? To će reći protusloviti temeljnim zakonom uma, svijesti i srca našega, jer ako nije vječitoga Slova božijega na ovome svijetu bilo, onda je ono nečuveno, ogromno i upravo čudestveno preobraženje roda ljudskoga, u komu i sami živimo, slijepi slučaj, bez ikakoga na svijetu odgovarajućega uzroka; a to će reći: otvoreno protusloviti vječitomu zakonu uma našega, kog učenost kauzalitetom naziva. Toliko što se uma tiče. Što se pako tiče svijesti i srca, ne može se tajiti, da su najdivniji i najumniji ljudi, Sv. Pavao apostol i Sv. Ivan, a poslije njih i Sv. Franjo Serafički i t. d. i vas kršćanski svijet, da su i ispovjednici stari i mučenici vječito Slovo božije, Isusa Krista, kano Boga svoga i Spasa svoga svim žarom srca svojega, svom snagom svijesti svoje ljubili, njemu se klanjali, u njemu jedinome zalog svake sreće i neumrlosti svoje tražili, pitanje je, nije li živo protuslovlje i slijepo preziranje svijesti i srca ljudskoga to sve protumačiti nečim, što nije nikad ni bilo, ni živjelo, ili Bog zna, kako je bilo, kako li živjelo. Do istoga se rezultata dolazi, kad se bezvjernim i ujedno posve bezumnim načinom i ona mržnja, ona odurnost i

onaj gnjijev protumačiti kani, kojom vječito Slovo božije, pût učinjeno, na križ pribijeno i uskrslo, mrze, proganjaju i sveudilj na križ pribijaju žudije od dvije hiljade otprilike godina, do dana današnjega. Ovo bi se još i nadalje plesti dalo, ali ovo neka je dosta, a ta nova učenost neka dobro pamti: žmirila ona i zatvorila ona oči kako joj drago, oko ove gore protumačene adoracije s jedne, i oko gore rečene mržnje i odurnosti s druge strane, sav se svijet moralni i religiozni od dvije hiljade godina osvrće, i osvrtat će se do časa, kad bude rečeno *et tempus non erit amplius.* Što ob ovomu rekoh, valja i nekim načinom je još očevidnije u povijesti naroda ovoga svijeta. U njoj se i po njoj se nekim načinom ponavlja ono, što se je negda nevjerovanomu Tomi dogodilo, kad nije htio riječima svojih drugova povjerovati, pak mu se vječito Slovo božije pred ostalom braćom ukazuje i pokazuje mu rane srca svoga, ruku i nogu svojih, a on se sa svom skrušenošću duše svoje na tle stere i vapije: „O Gospode moj i Bože moj!" Slijep bi kod očiju svojih biti morao, tko ne bi vidio, da nam je prije devetnaest otprilike vijekova u Betlehemu sunce Istine i Pravde sinulo, da u njemu i po njemu sve vidimo što vidimo, sve znamo što znamo, sve uživamo što uživamo. Oko njega očevidno i opet se sva povijest svijeta ovoga osvrće. Što je na ovomu svijetu svijetla i znanja, što je prave sreće i blagoslova, od njega i od njega jedinoga je, a što je još tmine, što neizvjesnosti i straha, što nesreće i propasti, otale je, što je Slovo vječito u svoje došlo, a svoji ga ne primaju; i što luč vječita u tminah sja, a tmine ju odbijaju i preziru. Ovo cijelo društvo ljudsko, ovaj cio državni i obiteljski život, ova svaka znanost i umjetnost, ovo i sami jezici raznih naroda, njihove knjige i knjižnice, njihovi spomenici i njihovi muzeji i t. d. tako jasno dokazuju, da tko bi to tajiti i druge još k tomu rukovoditi htio, očevidno bi naličio onomu, o komu se veli: *si coecus coeco ducatum praestat, ambo in foveam cadunt.*

U živo živcato protuslovje pada i opet onaj, koji bi to tajiti htio. Evo nam tome i opet žalibože noviji primjer u nas samih. Reklo se onomad u ime tobožnje neke znanosti, da svete knjige naše nisu vjerodostojne. Bože moj, pak da je učenost! Naše svete knjige konstitutivni su i stvarni su dio Crkve same, koju bi trebalo iz broja živih izbrisati, kad bi htio vjerodostojnost naših knjiga osumnjičiti, a to bi i opet značilo u po dana kazati, da sunce ne sja i da se preporod roda ljudskoga pukom slučaju zahvaliti ima. Naše svete su knjige daleko prije nego su pisane bile, u živih usti Crkve bile i bitni dio njezine predaje sačinjavale, o kojoj već najstariji pisci vele, da je pisana *sine charta et atramento in conscientia et cordibus fidelium,* koji su na hiljade i hiljade za tu svetu predaju i za svete knjige naše krv svoju prolijevali. Naše su svete knjige već koncem prvoga, a zacijelo početkom drugoga vijeka i u slavnoj školi kateketičkoj aleksandrijskoj po učenom Origenu, po Cirilu Aleksandrijskomu i t. d., one su i u slavnoj školi homiletičkoj antiohenskoj prostim i popularnim načinom tumačene od prvoga početka pak tija do Sv. Ivana Zlatoustoga, kojega homilije pravi su uzor učenosti crkvene, kojoj se i dandanas svijet nikad dosta načuditi ne može. Ovamo spada i škola rimska,

ili ako ćemo ju po najsjajnijoj njezinoj zvijezdi, po svetomu našemu Jeri, nazvati betlehemitičkom. Sveti Jere, ko što je znano, bio je pravo čudo učenosti, osobiti znalac i klasičkih i semitičkih jezika, kritik prve vrsti, a tumač Svetoga pisma taki, da mu svijet nigda para vidio nije. Kad bi naše Sveto pismo kojim slučajem, što dašto nipošto biti ne može, poginulo, mi bi ga iz najstarijih naših pisaca Ignatija, Polikarpa i t. d. drugoga i trećega stoljeća, posve i doslovice opet povratiti mogli. Kakva je dakle to kritika, kakva učenost, koja te svete naše knjige sumnjičiti smije? Kad bi naše svete knjige podmetnute biti mogle, onda nema više na svijetu ovomu knjige, koju bi posve vjerodostojnom proglasiti mogli. I zaista bi sto put prije Kvinta Kurcija Rufa i ono što o Aleksandru Vel. govori; sto put prije „komentare" Julija Cezara i ono što on o samomu sebi govori; sto put prije ono što Thiers u svojoj povijesti o Konzulatu i Carstvu Napoleona I. piše osumnjičiti mogao, nego naše svete knjige. Dante je svemu svijetu poznat, njegovo neumrlo djelo crpljeno je iz duše upravo i svijesti Srednjega vijeka; ono je tečajem vremena u biblioteke tumača prešlo, pak bi ipak i to slavno djelo sto put prije nego naše Sveto pismo nevjerodostojnim proglasiti smio. Čudna je ta učenost najnovija! Ona nam prigovara, da mi slijepo i bez razloga vjerujemo, a kad tamo, ona si svaki čas protuslovi i od nas pita, da se mjesto kruha kamenom, mjesto ribe škorpijonom, a mjesto zdravoga napitka otrovom krijepimo i hranimo. *Rationabile obsequium nostrum.* Mi ako vjerujemo, vjerujemo iz najtemeljitih razloga, koje je vječito Slovo božije sa samim sobom i u umu i svijesti našoj i u cijeloj povijesti roda ljudskoga, a na posljetku i u vidljivoj ovoj naravi ostvarilo, pak što su prije devetnaest otprilike stotinu godina sinedriju apostoli odvratili: „Božija je starija nego ljudska; nije nam moguće prešutiti ono, što smo vidili i čuli, i što u duši svojoj duboko osjećamo". Tako i mi danas navješćujemo, što vidimo i čujemo i što u svijesti našoj duboko i neodoljivo osjećamo. Nije Bog sebe, nije ne bez svjedočanstva ostavio ni u vidljivoj naravi ovoj. O njoj i danas valja ono, što je neki rimski mudrac već odavno izustio, da bi sto put prije pojmio, da je „Iliada" i „Odiseja" Homerova postala pukim slučajnim zbijanjem pojedinih slova u jednu cjelinu, a ne visokim umom i divnim poletom srca ljudskoga, nego da je divni ovaj svijet s ljepotom, redom i divnim suglasjem svojim djelo slijepoga slučaja ili gvozdenoga udesa. Ne, ne!

Bez Boga, koji je sve u svijetu stvorio, uredio i na uzvišene svrhe svoje uputio, sve nam ostaje u naravi tajno, nedokučivo i nerazumljivo. Bez Boga nigda ne dokučismo, kako se dvije posve raznolike naravi, duševna naime i tjelesna, u jedno biće, koje čovjekom nazivamo, spojiše. Bez Boga nikad ne dokučismo, okle i kako biva, da najintimnije misli i čuvstva naša po volji našoj u glas i riječ odjenuti i u tuđu dušu prenijeti možemo. Bez Boga nikad ne dokučismo, kako se u oku našemu, kano čudestvenomu nekomu zrcalu sve slike i prilike ovoga svijeta pootvaraju i u dušu našu prenašaju. Kad bi se to sve bez Boga pojmiti moglo, onda bi se i bez Boga to sve samom čovječjom učenošću i umom čovječjim proizvesti moglo. Ali do toga nigda i nigda, ma kakva čovječja učenost, vještina i umjetnost bila, ne dospije. Bog je u naravi; zato

ništa čovjeka čista i neporočna nije kadro tako ushititi i na nježna čuvstva pobožnosti probuditi, ko pogled na lijepu božiju narav, kojom su se uvijek i najveći umovi, ko Sv. Bazilij, i svi stari i novi pisci do Humbolda u njegovu „Kosmosu", najveći pjesnici, od kraljevskoga pjesnika Davida pak tija do Lamartine-a, Laprada i nedostiživoga Manzonija, služili, da nam najuzvišenijim i najčuvstvenijim načinom, kanoti živu sliku i priliku božiju, pred oči stave. Bog je, koji nam je u vjeri i riječi svojoj progovorio; Bog je, koji nam je progovorio svojim načinom i u vidljivoj naravi; Bog pako Bogu nikako protusloviti ne može. Ovo nam potvrđuju silni oni velikani i obretnici, koji su se od Newtona počam do Gallileja, Kopernika i oca Secchija naravoslovjem bavili. To isto dokazuju danas najveći fiziologi, kemici i t. d., ko Claude Bernard, Pasteur, Chevrieult i t. d. Vjera sveta odobrava sve obrete i sva iznašašća u tomu pravcu ter ih blagosiva, ali ne dopušća nipošto, da bi se ikoji obret i ikoji izum na tom polju istini božijoj i najmanje oprijeti mogao. Istinabog, često su put lakoumni, tašti i nerazboriti ljudi veliku huku i buku u tomu obziru podigli, ali se je dosada uvijek i uvijek dokazalo, da je to sve samo *aes sonans et cymbalum tinniens. Opinionum commenta delet dies, naturae iudicia confirmat.* Sto i sto put se je već dokazalo i dokazat će se na vijek vijeka: sve ono, čim se je taština i površnost ljudska za čas hvastala, da je istinu vječitu pobila, ništa drugo nije, nego samo prazna slama i suvo lišće, koje je vjetar i oluja danas na površje izdunula, da ga sutra i opet u zabit i nebit odune. *Veritas Domini manet in aeternum.*

Evo, velecijenjeni moj prijatelju, što bi ja bio akademikom na dušu i srce stavio, da sam mogao ovaj put prisustvovati svečanoj sjednici Akademije. Kad pako to nije biti moglo, molim Vas, da to isto braći i prijateljem, učiteljem i akademikom, od moje strane rečete. Nije pravo, ako se je štogod u akademičke spise potkralo, što vjeru svetu i ćut kršćansku vrijeđa. Vi ste, prijatelju moj, u Akademiji živi simbol onoga suglasja, koje među vjerom svetom i učenim radom našim vladati ima. Vi u Akademiji časno mjesto zauzimate, komu Vi Vašim neumornim radom i Vašim mudrim i ustrpljivim ravnanjem upravo na čast i ponos služite. Svi smo mi, a ja sam Vam napose veliku zahvalnost dužan. Vi od početka pak do dandanas Akademiji slavno i uspješno na čelu stojite. Sva domovina želi, da to još dugo i dugo tako bude, jer je uvjerena, da ćete znati i umjeti svaku i sumnju ljage i razvratne težnje od Akademije odbiti. Naša dva najviša zavoda dva su upravo oka u tijelu naroda našega. Čuvajmo ih dakle ko oko u glavi i ne dopustimo, da se u nje lakoumnost i razvratnost uvlači. Komu bi se prohtjelo navaljivanjem na svetu vjeru glas velike učenosti tražiti, tomu ne budi ni na sveučilištu ni u Akademiji mjesta. Mi svi o tomu raditi i nastojati imamo, da se ta dva zavoda čim prije popune. Narod, koji za svojom slobodom i neodvisnošću teži, najprvo se o tomu brinuti ima, da po prosvjetnim svojim zavodima slobodan i samostalan bude. *Et reliqua adiicientur vobis.* U tu pako svrhu najviše sudjelovati mogu i moraju sami ti zavodi svojim ozbiljnim, plemenitim, plodovitim i tako u svakom obziru udešenim radom, da u cijelom narodu priznanje i zahvalnost

probude. Tko je tako nesretan, da je vjeru svetu izgubio, najbolje bi — po čvrstomu momu uvjerenju — učinio, ime i značaj svoj najuspješnije spasio, da se tih zavoda odrekne i djelatnosti svojoj drugo polje traži.

Priključujem drage volje ovomu listu hiljadu for. kano godišnji moj prinos za tisak akademičkoga „Rječnika“ i čestitam Akademiji, što je poslije učenoga i slavnoga Daničića našla za taj velevažan posao vrlo odličnu i prvašnjoj posve ravnu silu. Preporučujem se u ostalom i nadalje Vašemu prijateljstvu i ljubavi, i ostajem za vazda Vašim osobitim štovateljem

U Đakovu dne 21. novembra 1886.

Josip Juraj Strossmayer
biskup i pokrovitelj Akademije.*

* Na kraju dometnuo je biskup: „Želio bi, da se ovo tiskom objavi.“ I zaista je izišlo u „Radu“ knj. 82 (str. 224—228), ali znatno skraćeno. Ovdje izlazi ovo pismo prvi put u potpunom tekstu prema Strossmayerovu originalnom rukopisu.

925.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 27. nov. 1886.

Preuzvišeni gospodine!

Vaše pismo dođe mi u ruke poštom uoči same svečane sjednice. Ovdje su Vas očekivali i mnogi su došli misleći, da će Vas naći i slušati. Prošlih dana vrijeme je ružno bilo, ali od dva veoma lijepo, samo malko hladno.

Mislio sam, da će Vaše pismo biti štampano odmah poslije mojega govora;[1] ali pošto ga moram prepisati, jer ga ne bi slagari tako lako čitali, nisam na vrijeme s prepisivanjem gotov, te će biti tek poslije tajnikova izvještaja tiskano, ali u „Radu“ na drugom mjestu. U prepisivanju gdješto mijenjam nebitno, jer vidim, da ste naglo sastavljali. Mislim, da Vam ne će neugodno biti. Sutra gostim sve članove Akademije, a žao nam je, da ne možete među nami biti. Ele, sjećat ćemo se Vas. Novci — o kojih govorite na kraju pisma — za „Rječnik“, nisu još došli; valjda su na putu. — — —

Klub Stranke prava (osim staroga[2]) pristao je, da se s Neodvisnom strankom sporazumi o zajedničkoj akciji za buduće izbore. Misli se, da će se jedan izborni odbor sastaviti. I neodvisni Srbi pripravni su sporazumjeti se; očekuje se sastanak. Ne bi li Bog dao! Po svoj prilici prestaje koncem godine izlaziti „Hrvatska“.[3] Onda je stoga laglje.

Vanjski su odnošaji veoma napeti. Misli se ipak, da ne će sada doći radi Bugarske do velikoga rata, ali nitko ne dvoji, da se za nj zapletaji pripravljaju. Solovjev mi često piše i svaki put izručuje svoj poklon — кланяетъся. Ima male neprilike s cenzurom, jer mu je prijatelj cenzor umr'o, ali nada se, da će poteškoće svladati. Odgovorit će o. Markoviću.[4]

Moja majka boluje na nozi, a uz veliku starost može se svašta dogoditi. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 27. XI. 1886. Fr. Rački.

Prilog.

Iz govora Franje Račkoga u svečanoj sjednici Jugoslavenske akademije 25. novembra 1886.

Ele, mi ne ćemo ni uz ova čedna sredstva prestati još većim marom obrađivati one grane znanosti, kojih je njega našoj Akademiji povjerena; ne ćemo prestati obrađivati je u granicah one slobode, koja, dočim ne sapinje nimalo učeno istraživanje, ne obara one podloge, na kojoj je tečajem vijekova neumornim trudom podignuta velebna zgrada kršćanske civilizacije i na kojoj počiva sav život našega naroda.

Budi mi dozvoljeno ovu misao, ako i u kratkih crtah obzirom na odmjereno mi vrijeme i na strpljivost vašu, ali u nekoliko riječi pobliže raspresti.

Ja držim, da je mnogim zabludama znanosti, pretpostavivši, da ne izviru iz opake namjere i da ne prosljeduju zlih ciljeva, nemalo krivo, što pojedina struka ljudskoga i onako ograničenoga znanja i umijenja, nezadovoljna granicami svoje naravne nadležnosti, zalazi u područje druge bud koliko joj srodne struke, koja i predmetom svojim i metodom svojom počiva na posebnoj podlozi. Ako li si k tomu jedna struka prisvaja takav gospodujući položaj, da se ne samo stoljetne stečevine ostalih grana znanosti, nego i vjekovne uredbe prosvijetljenoga društva, koje su i potekle iz drugoga vrela i samosvojno se razvile, bezuvjetno podređuje, onda je zabluda i opasna.

Kada se sa gledišta novih znanosti zaviđa gospodujućemu u Srednjem vijeku položaju spekulativne bogoslovije ili skolastične filozofije, te se na taj primjer prstom pokazuje, ne uvažuje se dovoljno nastali u svih odnošajih onoga razdoblja nov poredak, s kojim je ona znanost srasla, i ne uzima se dostatno u obzir, da nije imala tada na polju ljudskoga umijenja ni premice ni suparnice. Ona ista dva življa, koja su sredovječno društvo preobrazila, duh naime kršćanstva i mlađana životna sila novih naroda, koji su stare na poprištu povijesti izmijenili, pronikoše također spomenutu glavnu i skoro jedinu znanost one herojske dobe. „Kršćanska ideja“ — kaže jedan od novijih umnih ocjenitelja te nauke — „jest za velike mislioce Srednjega vijeka svagdje provodič u istraživanju, jest stalno uporište, kojega nikada ne puštaju s oka, nu koje im daje s radosnom smjelošću, sa sigurnim pouzdanjem i neumornom revnošću prodrijeti u svakolika područja spekulativnoga znanja. I pošto se je s tim u ovih misliocih energična, odličnom ćudorednošću nošena duševna sila spojila, postaše ona veličanstvena djela, koja još danas stoje nedostižna.“ Ako i nije znanstveno poznavanje prirode išlo preko znanja od Aristotela naslijeđena i arapskimi mudraci popunjena, rado će i sadanja trijezna znanost svojoj sredovječnoj prethodnici oprostiti ovu prazninu, kad je podobna bila dati ljudskomu rodu jednoga Ivana Scota Erigenu, jednoga Tomu Akvinca, jednoga Allighieria Dante-a; kad je u svih grana umjetnosti pod okriljem svojim odgojila tolike velikane, kojih se djelima svi vijekovi dive; kad je pod svojom sjenom u tolikih novo zasnovanih visokih učilištih do onolike tančine odgojila čuvstvo

dobrote, pravice i ljepote, te kad je put prokrčila preporodu znanosti i umjetnosti.

Tek u Novom vijeku, u kojem su se pojedine grane znanosti neslućenim prije uspjehom počele razvijati, pooštrilo se je presizanje jedne u područje druge, i takmenje za odlučujućim uplivom ne samo na umni, nego i na duhovni i javni život. Sjećam vas, štovana gospodo, one prevlasti, koju si je filozofija umjela steći prošloga i prvih decenija tekućega stoljeća, kad je svojim to empirističkim, to racionalističkim, to idejalističkim, to materijalističkim pravcem rastvarala, osobito u izobraženijih slojevih, pozitivno kršćanstvo, znanost i sve uredbe na njem počivajuće, pak i predašnje društvene institucije po svojih načelih preobraziti kušala. Skrajni izdanci ovoga sustava bijahu, kako znate, nihilizam u religioznom, apoteoza i svemoć državne vlasti u javnom životu.

Pokle je filozofija, osobito raspadnućem Hegelove škole u Njemačkoj i prelazom Hegelova idealizma u materijalizam, premoć izgubila, preuze ju prirodoslovna znanost. Ova premoć činila se opravdanom s obzirom na gorostasna upravo otkrića, učinjena u novije vrijeme pomoću te znanosti. Potaknuti tim uspjehom, mnogi dusi prelaze u ovo područje ljudskoga znanja, a neočekivani obreti empiričko-ekzaktnih istraživanja primamljuju sve to više u kolo radnika ove grane znanosti. Svemu tomu može se svaki prijatelj prosvjete i napretka iskreno radovati. Prirodoslovna istraživanja popunjuju znatnu prazninu u ljudskom znanju, koja se je u prošlosti teško osjećala, i ne govoreći ob onoj golemoj koristi, koja se odanle na blagostanje naroda prosipava. Spekulativne znanosti, bogoslovija, antropologija, etnografija, historija, mogu biti samo zahvalne prirodoslovlju za te velike stečevine, jer ih mogu zgodno upotrijebiti za razrješenje mnogih problema svojih.

Ali ni prirodoslovne znanosti nisu se znale očuvati od zablude, koja je punim pravom spočitana filozofiji — i one su prestupile u svojih istraživanjih granice svoga nadležnoga područja. Mnogi prirodoslovci, držeći prirodu za jedino bivstvo, a nauke, koje se njom bave, za jedino opravdanu znanost, te jednostrano precjenjujući poznavanje prirode, zabacujući idealne predmete ljudskoga znanja i idealno poznavanje smatrajući zabludom čovječjega duha, sniđoše na stanovište pukoga materijalizma. O tih prirodoslovcih nije preoštar sud Erdmannov: „Svaki, koji znade danas dobro sitnozor upotrijebiti, scijeni bez okolišanja, da smije presuditi, što je uzrok, što uvjet, što sila, što stvar, što logički zakon, što istina.“ Materijalističko prirodoslovlje, otkloniv stvaranje pralikova i podmetnuv mu prvobitnu *generationem aequivocam,* podmaknulo je ispod nogu glavni predmet metafizici i bogosloviji, a zanijekav čovjeku duševna svojstva i proglasivši sve psihičke pojave čisto fiziologičkimi funkcijami, antropologiju smatra isključivo svojom granom; držeći pače, da se i čovječanstvo razvija jedino po prirodnih zakonih, protegnulo je svoju vlast i na historiju. Onda nije čudo, što vatreniji borci toga pravca otvoreno propovijedaju, da je prirodoslovlje jedina filozofija budućnosti.

Spomenuv u toj svezi povijest i što o zakonih, pod kojih se uplivom čovječanstvo razvija, govori materijalističko prirodoslovlje, sjetih se, da nema

posve krivo rečeni njemački filozof, kada veli: „Kod materijalista naše dobe nema ni jedne izvorne misli; sve što u djelih njihovih čitamo, čak i ciničku prispodobu misli s iscjedinom bubrega, kazao je već Cabanis“, franceski naime filozof sensualističke škole koncem prošloga stoljeća (1757 – 1808). Sjetih se naime, kako je još prije pedeset godina (1830) slavni J. Görres sa učiteljske stolice na monakovskom sveučilištu, govoreći o dvostrukom shvaćanju svijeta, i potom također historije, utvrdio, da je cijelo poganstvo materijalistički razvoj čovječanstva shvaćalo naziruć svijet i čovjeka podvrgnuta željeznomu zakonu sile. „Kroz cijelu starodavnost — kaže slikovitim jezikom rečeni umni pisac — provlači se mnijenje, koje je, sva osjetila na vanjštinu prirode upirući, zemlju i u njoj prirodno počelo kano vlast u duhovnoj državi štovalo, i na ovu sveopću vladalicu privezalo Božanstvo u podložnoj služnosti. Po ovom mnijenju je zemlja samo iz kaosa i noći rođena, skupnom majkom bogova i ljudi; od nje se prvi odluči sveopći otac, te zatim s njom porodi cvatuće potomstvo neumrlih i umrlih. Prvi su doduše više postavljeni i s ovime vladaju nad prolaznim plemenom; ali dočim ova obitava na cijeloj kruglji zemaljskoj, oni su si odabrali sijelo na vršku Olimpa, i gora, koja svojim podnožjem dopire u dubljinu zemlje, spaja njihov zavičaj sa zavičajem drugih zemaljskih stvorova, s kojimi ih združuju jednake podobe i istovetnost duševnih sila i strasti; te njihovu uzajamnu djelatnost stapa tečajem povijesti. I kano što je zemlja oba plemena, nebesko i zemaljsko, rodila iz svoga krila, tako ih obuhvaća zakon željezne sile, koji nad obima vlada; u tami, koja sredinu njezinu omota i u kojoj se prirodno počelo krije, stanuje ona sudbina, koja, gospodujući nad bogovi i ljudi, opkoljena od Parka, koje kreću nebo oko vječnih vretena, Zevsu, ocu bogova, dijeli usudne srećke, da je u određena vremena porazdijeli. Po tom su dakle mnijenju samo prirodne sile, koje zbilja u povijesti djeluju; a ljudi i bogovi, premda jedni spadaju na zemlju, drugi na nebo, jesu po nutarnjoj naravi samo naravna bića, predana prirodi, o njezinoj sili bezuvjetno i slijepo ovisna.“ Skinite s ovoga nazora starodavnosti o neumoljivoj prirodnoj sili, koja da upravlja čovječanstvom u povijesti, pjesničku mladomu koljenu ljudskomu priraslu slikovitost, pak vidit ćete u njem istovetan nazor materijalističke škole današnje o historijskom razvitku našega roda. Obima je jedna jezgra: „Povijest je proizvod prirode, jer kano što čovjek, taj najuzvišeniji ustroj prirode, tako i cijeli rod njegov u razvitku svojem potpada jedino pod zakone njezine. Stoga je povijest čovječanstva u pravom smislu prirodna povijest čovječanstva.“

Visoko štovana gospodo! Niti je namjera, niti zadaća moja, a niti vrijeme, niti obzir na ovaj ugledni zbor ne dopušta raspravljati o tih zabluda znanosti, koje nam njezina povijest prikazuje. Ja sam htjeo ovom prigodom samo na jedan izvor tih zabluda pokazati, o tom budući uvjeren, da bi se mnogoj predusrelo, kada bi svaka grana znanosti, slijedeći u istraživanju vlastite zakone, ostala u svojem naravnom području, zadovoljna tim, što je znanje čovjeka u jednom smjeru obogatila i što svoj konačni posljedak, u koliko to suvislost s drugom zahtijeva, ovoj ustupiti može. Neka se dakle filozofija istražujući

posljednji uzrok svakomu bivstvu bavi konačnim apsolutnim bićem; ali neka mu ne niječe neprekidne veze sa stvorovi i neposredne objave, što dočim se ne protivi pojmu o njem, potvrđuje se sviješću i poviješću ljudskoga roda. Neka prirodoslovne znanosti ulaze u trag prvim organizmom, zakonom, po kojih postaju i živu, izvoru svijetla i toplote, prevratom zemlje, kretu i mijeni nebeskih tjelesa, neka sva ova čudesa otkrivaju plemenitoj zvedljivosti ljudskoj — ali neka ne tvrde, da su stanica, počelo, atom, prvi i skrajni uzrok bivstvu, da preko tvari i etera nema nad i izvanprirodnoga apsolutnoga bića, nema duševnoga svijeta, dočim proti takovoj tvrdnji prosvjeduju zrela istraživanja prvih mislioca tolikih vijekova i cjelokupna moralna podloga čovječanstva.

Svaka struka i svaka grana znanosti zahtijeva čitava čovjeka i sav vijek ljudski; rijetki su pače, koji mogu i pojedini ogranak u svoj širini i dubljini obraditi. Stoga će se pravi strukovnjak ustručavati, da o predmetu izvan područja svoga konačnu i neprizivnu presudu izreče, a još će se više ustezati znanstvenu pretpostavu, koliko joj drago prividno čvrstu, aksiomom proglasiti. Ja držim, da su rijetki odabrani dusi, kojima je uz današnju razgranjenost znanosti i uz ono strašno nesuglasje mnijenja glede bitnih pitanja dano bistrim okom rezultate strukovnih istraživanja u sklad dovesti. Scijenim nadalje, da smo još daleko od onoga vremena, kada će, pokle otpadnu mnoge efemerne teze pojedinih struka, iz ukupnih rezultata njihovih sazdana biti *scientia scientiarum*. Al i o tom sam napokon osvjedočen, da kano što ni sada nijedna znanošću iznesena i zbilja dokazana istina ne stoji i ne može stajati, tako ne će ni ona budućnosti *scientia scientiarum* stajati u protuslovlju s onom vječnom istinom, koja iz krila neograničene mudrosti božanstvenim „Slovom“ *(ὁ λόγος)* donesena na svijet, da „prosvijetli svakoga čovjeka“, predana je u pohranu osnovanoj njim Crkvi, da bude neutrnivim vrelom svijetla za sva vremena i sve narode.

Prema tomu mi ćemo, učena gospodo akademici, obrađujući svaki onu struku znanosti, koju u našem zavodu zastupa, oprezni biti u izricanju na neutvrđenih pretpostavah osnovana suda, o kojem imadu svoju riječ i druge struke ljudskoga znanja i umijenja; a osobito ako stoji u opreci s objavom božijom, dakle s istinami one nauke, koja je prosvjetu izobraženoga svijeta, kano što se općenito priznaje, upravo stvorila. Ovakovu opreznost iziskuje od nas i posebni položaj našega zavoda naprama našem narodu, koji ga je uz veledušna mu pokrovitelja svojimi žrtvami sazdao, a kojega je, kadšto od svake ljudske pomoći ostavljena, u očajnih trenucih njegove krvave prošlosti živa vjera u Promisao od zdvojnosti očuvala. Neka nas na tom putu ne zastraši vika o slobodi znanstvena istraživanja, jer u nijednom djelovanju uma i volje čovjeka nisu sloboda i razuzdanost istovetni pojmovi. Sjetite se, što je na takovo spočitanje slobodouman i u žeđi za istinom neugasivi G. E. Lessing jednomu svomu berlinskomu prijatelju godine 1769. pisao: „Samo mi ništa ne govorite o vašoj berlinskoj slobodi misliti i pisati; ona se steže jedino i samo na slobodu, proti vjeri toliko rugla donositi na pazar, koliko je koga volja; a takovom se slobodom služiti, mora se pošten čovjek doskora stiditi.“

[1] Pismo je priopćeno pod br. 923. po originalu u akademičkom arhivu. Izvadak iz govora Franje Račkoga donosim u „Prilogu“. Donio sam samo ono, što se tiče odnosa između vjere i znanosti, pa je zato u vezi sa Spevčevom aferom.

[2] Dr. Ante Starčević.

[3] Organ Stranke prava; ali to se nije dogodilo.

[4] Na članak Vladimira Solovjeva „Je li je istočna crkva pravoslavna“ („Katol. List“ od 14. okt.) napisao je o. Ivan Marković u Sinju članak „Na obranu“ („Katol. List“ od 11. nov. br. 45, str. 352—354). Potom je napisao Solovjev „Kratak odgovor“ u „Katol. Listu“ od 16. dec. br. 50, str. 402 - 404. Najposlije upleo se u tu polemiku i prof. crkvene historije zagrebačkoga teološkoga fakulteta, dr. Ante Franki, člankom „O pravoslavju pravoslavne crkve“ („Katol. List“ od 23. dec. br. 51 str. 408—409).

926.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 28. nov. 1886.

Dragi moj brate!

Evo mojih hiljadu for. za „Rječnik“.

Pisao sam Vam ovo dana, pak kako sam u velikoj hitnji pisao, tako bi sad želio, da se ono, što je pri koncu, malo ublaži, napose pako ono mjesto, gdi velim, da onim, koji prot vjeri ustaju, nije mjesta ni u sveučilištu ni u Akademiji. To je dašto sveta istina, ali se možebit danas to nešto blažije izraziti ima. Inače bi mi drago bilo, da se i to, što sam Vami, što sam g. profesoru Baronu i što sam g. Vrbaniću pisao, tišče. Ja ću međutim o tomu u ovogodišnjoj korizmenoj okružnici opširno progovoriti i apologiju kršćanstva proti svima onim bljuvotkom napisati, koji su sa učiteljske stolice izrigani. Sto put i t. d.

28. nov. 1886. Biskup.

Prilozi.

a) *Strossmayer profesoru Gustavu Baronu.*[1]

Đakovo, 20. nov. 1886.

Velečasni i veleučeni profesore! Velecijenjeni prijatelju!

Vi ste i opet krasnim svojim onomadnim govorom, kojim se od rektorske stolice oprostiste, dično osvjetlali lice i sebi samomu i svetomu zvanju i položaju svomu. Bog Vam to sto put naplatio! Utjeha je to za sve one kršćanske duše, koje su se neizrecivo rascvilile, kada su doznale, da se je na najvišem našem učilištu u Zagrebu počelo s neke strane pružati uzoritoj mladeži našoj mjesto kruha kamen, mjesto ribe škorpijon, mjesto zdrave duševne hrane pošast i otrov. Žalibože zavladala je u nekih stranah Evrope, na pr. u Francuskoj, u skrovnom i javnom životu upravo mržnja i odurnost proti kršćanstvu, jedinomu tomu izvoru svakoga svijetla i prosvjete, svakoga pravoga reda i mira, svake prave slobode i napretka. Nesretna Francuska! Kô da joj nije dosta iskustva

*

iz posljednje desetine prošloga vijeka, nego si danas još užasniji jaz i ponor kopa, iz kojega ju samo božija Providnost i one plemenite duše spasiti mogu, koje čim se više na Boga i Spasa navaljuje, tim ga čvršće u svijesti svojoj i u obiteljskom životu svomu čuvaju i svim žarom srca svoga svagdje, gdje je prilike, brane. Biva međutim, da ta protukršćanska neman kadšto i do tamo dopuza, gdje joj nikakvoga mjesta ni povoda nije.

Velecijenjeni prijatelju! Zaključak Vašega oprosnoga govora upravo je zlata vrijedan; vrijedan doista i dostojan, da ga naša krasna mladež — nada i ufanje bolje budućnosti naše — u svijesti i srcu svomu vječitom uspomenom sačuva. Možete si misliti, prijatelju, kolikom je istom utjehom meni taj Vaš govor bio, meni, koji sam nešto doprinio, da se sveučilište u Zagrebu čim prije stvori i u život privede, u namjeri, da narod naš ojača, da se u obrani svojoj obilnije duševnim oružjem posluži i da sposobniji postane za uzvišenu onu svrhu i zadaću, na koju ga Providnost božija očevidno upućuje.

Sto put pravo imate, dobri prijatelju moj, kada znanost právu kano najljepši ures duha čovječjega, kano najpoglavitiju polugu narodne snage, sreće, slobode i bolje budućnosti hvalite i mladeži našoj preporučujete; takvu znanost Bog i sveta vjera preporučuje, a nitko na svijetu nije više doprinio, da se takva prava znanost njeguje i širi, da joj nijedno pomagalo ne uzmanjka i da se do današnje izvrsnosti svoje i visine razvije, koliko Crkva božija, ta majka i učiteljica svih naroda ovoga svijeta. Skoro svih učiona i svih učilišta u izobraženom svijetu prvi se izvori i počeci nedvojbeno na nju svađaju; njezine knjižnice, njezine pismohrane, prve su knjižnice, prve su pismohrane ovoga svijeta. Kada se je mislilo, da će Srednjim vijekom sva znanost u tminah i bjesnilu barbarskih naroda poginuti, onda je ona jedina luč prosvjete visoko podigla i svijet od tminâ spasila. Njezini su poslanici — misionari — prvi križem i svetim evanđeljem u ruci tajne Afrike, Amerike, Australije i velike Azije, i to često i često puta cijenom krvi i života svoga otkrivali, i tako put prokrčivali svim onim velikim i slavnim muževom, koji su stope misionara slijedeći, sve i najnutarnije kutove Afrike, Azije i ostalih strana svijeta u interesu čovječnosti i znanosti proputovali i proučili. Ništa se u tom obziru bez križa i svetoga evanđelja, to jest bez Crkve, učinilo nije, a samo oni obretnici dalekih tih zemalja bili su božija blagodat za divlje i zapuštene narode, koji su se na otajstvo svetoga križa oslanjali, kô na primjer Kolumbo, vrijedan i dostojan ne samo časti i slave svega svijeta, nego vrijedan i dostojan časti i slave svetih oltara naših — i ja sam sâm velikim veseljem onomad dotičnu takvu molbu na vrhovnu crkvenu vlast potpisao; obretnici pako bez vjere i duše postali su užas i propast pronađenih naroda i pravo ruglo čovječnosti. I dandanas i u Kini i u Japanu, i u Indiji i u Australiji i t. d., samo tamo prava prosvjeta, prava učenost i prava čovječnost vlada, gdje se je to sve sa svetim križem i evanđeljem u jedno spojilo; gdje pako toga nije, tu oholost i sebičnost vlada, ter sve hara i satire, i tako strahovitoj mržnji i osveti pute sprema. Ovo je prava povijest, ovo su živi i nedvojbeni događaji, koje nijedna sofistika na ovom svijetu zamesti ne može. Još jedamput dakle, pravo imate,

što učenost pravu, ozbiljnu, ustrpljivu i čednu preporučujete; učenost, kojoj je prva briga, da se viš svojih strasti i požudâ, viš prirođene nam lakoumnosti i slavičnosti, viš svakojakih predsuda ovoga taštoga svijeta uzdigne i dušu svoju čistu i neporočnu uzdrži; jer samo takovoj se duši istina rado očituje i priljubi; učenost čednu i umiljatu, koja ne traži taštu slavu u tom, da lakoumnim i razvratnim načinom navaljuje na ono, što su najgenijalniji i najuzvišeniji dusi ovoga svijeta vječitom istinom proglasili i što vas izobraženi svijet najsvetijom svojom baštinom, cijenom i zalogom božijim i vremenitoga i vječitoga svoga opredjeljenja smatra. Ja barem, što god sam dosada poznavô zaista učenih ljudi, to su čisti, neporočni, čedni i umiljati ljudi bili, koji su umnim svojim napretkom sve više i više do uvjerenja dolazili, da malo i premalo, bez višega osobito nadahnuća, znaju, a da bi se i ono malo, što zaista znaju, na vrlo čednu mjeru svelo, kada bi se od toga sve ono odbilo, što nije naše i što jedino nauci i predaji otaca naših zahvaliti imamo. Nije bez dubokoga znamenovanja, da je početnik i izvornik svake istine i svakoga nauka upravo onda, kada se je imenovanjem učitelja (meštra) ponosio, svijetu, koji ga „dobrim učiteljem“ naziva, odgovorio: „Što me zovete „dobri učitelju“, kad je samo Bog jedini dobar.“ To će reći: najveće i upravo božije učiteljstvo na ovom svijetu spojeno je sa najvećom čednosti i umiljatosti.

Neka mi se pako oprosti, što istinu uma izrazom i primjerom bibličkim razjašnjujem i potvrđujem. Mislim bo, da se takvim načinom naravna istina dvostruko umu i srcu našemu preporučuje. Na svaki pako način, ako učiteljstvu na vječitu slavu služi, što se Bog i čovjek zajedno nazivom učitelja ponosi, to je ono tijem, što učitelj vječiti ovom zgodom i prilikom naziv „dobar“ od sebe odbija, na čednost i umiljatost upućeno, ako misli glave svoje i vječitoga počela svoga vrijedno i dostojno biti. Taštom i ispraznom rečenicom: kritika je ovo ili ono na uvijeke dosudila i odsudila, htjeti najsvetije, najuzvišenije i najnedvojbenije stvari satrti i uništiti, nije nikakva učenost, nego skrajna drzovitost i preuzetnost, a to se bez ikakve muke i ikakvoga truda reći i obaviti može. Zato Vi, velecijenjeni prijatelju, punim pravom preporučujete znanost temeljitu, koja knjige i nauke u svakoj muki i samozataji ne samo jede i guta, nego, kô što je jedan od naših starih proroka rekao: *devorat librum;* koja se dan i noć u znoju lica svoga kruhom nebeskim pîtâ i sto i sto put, kô što naš Sv. Jere veli: na knjizi zaspi, a to sve samo i jedino zato, da bez svakoga obzira ljudskoga i bez ikakve tašte slave istini i značajnosti, a to će reći: sreći, slobodi i slavi svoga naroda služi. Ovaj uzvišeni cilj svake učenosti i svakoga duševnoga napora našega, vječiti izvor svakoga svijetla ovako divno izrazuje: „Ne živi čovjek na ovom svijetu samo kruhom, nego svakom istinom, koja iz usta božijih proističe“, i „tražite najprvo kraljevstvo nebesko, to jest vječitu istinu i pravdu, a sva ostala će vam se nadodati“. To je jedina svrha svakoga truda i napora našega. Uzvišena dakle svrha svake nauke i svake učenosti jest: istina i značajnost. I jednim pako i drugim tijem je svaki nauk i svaka učenost nerazrješivo spojena sa Bogom. Što se prvoga, to jest istine, tiče, Bog je očevidno vječiti izvor svakoga svijetla i svake istine; što je

tjelesnomu našemu oku sunce, to je isto duševnomu oku našemu Bog. Sve istine ovoga svijeta traci su jednoga ter istoga sunca, od koga ih nitko razdvojiti kadar nije. Bez Boga nema u nijednoj nauci, nema u nijednoj učenosti onoga jedinstva, za kojim um čovječji neodoljivom silom teži; nema među mislima našima one umne i moralne veze, u kojoj upravo jezgra učenosti sastoji i koja je jedina kadra istini i pravdi sa strogimi svojimi zakoni put do svijesti, srca i života prokrčiti. Zabadava! Bez Boga sav naš umni napor ostaje sličan i priličan naporu onoga nesretnika u staroj priči, koji preteškom mukom svaki dan kamen samo do neke visine dovalja i iznemogne; kamen se pako svojom vlastitom težinom nizbrdice opet u ponor svoj strovalio, da mučeniku svomu sutra, preksutra i na vijeke nove i nove tašte i isprazne muke zadaje. To je živa slika i prilika učenjaka, koji se Boga odrekne. Reći će se možebit, to su same puke apstrakcije. Ja pako velim: jest, to su apstrakcije, ali su te apstrakcije prava živa istina, koju sva povijest starih i novih naroda potvrđuje. Uzmimo u prastarom vijeku samo žudijski, grčki i rimski narod, o kojih nešto više znamo, nego o drugih narodih. Stare su knjige Žudija po vjeri i žudijskoga naroda i kršćanskoga svijeta plod osobitoga božijega nadahnuća. Ali smatrajmo ih samo kano plod duha čovječjega i ocijenimo ih samo literarnom cijenom njihovom i pitajmo se: što vrijede te knjige, koje svemu svijetu i dandanas pri ruci stoje? Vrijede neizmjerno, niti ima na ovom svijetu književnosti, osim Sv. pisma novoga zavjeta, koja bi se toj divnoj i predivnoj književnosti uz bok staviti mogla. Što se poezije tiče, pjesme su Davidove upravo uzor božiji. Nikada nije nitko istinitije, uzvišenije i čuvstvenije i upravo božanstvenije opjevao nemoć, slaboću, pohotu i propast srca ljudskoga, nego okrunjeni pjesnik David; isto to valja o pokajanju, o pouzdanju u božiju milost i t. d. Zato, dok je svijeta i vijeka, te će se pjesme i ta poezija odazivati u srcu i ustih najizvrsnijih i najumnijih ljudi. Iste su cijene i stare knjige mudroslovne, knjige poslovicâ i knjige povjesničke. Što se ovih posljednjih tiče, dosta je samo pomisliti na divne i božanstvene knjige Makabeja. To je prava filozofija povijesti, pak kakva filozofija? Takva, da se o njoj reći mora, da je upravo iz srca i usta samoga Boga proistekla. Jedva je igda na svijetu bilo obitelji svetije, uzvišenije, slavnije i za narod svoj zaslužnije, nego je bila obitelj Makabeja, vječiti taj ures i ponos naroda žudijskoga; ali je i jedva na svijetu knjige, koja bi mudrije, izvrsnije i poučljivije zgode i nezgode te slavne obitelji opisala, nego knjiga Makabejâ. A što da velim o starih prorocih: o Jeremiji, Ezekielu, Izaiji, Danielu i t. d.? Ti su ljudi prvi velikani, prvi umnici i divovi ovoga svijeta; a knjige i proročanstva njihova — ili stvar samu ili riječ njihovu promatrao — izljev su nedostiživih genija, koji nekim načinom pri prijestolu božijem sjede i tajne budućnosti do konca vremena prebiraju. Ako su igda ljudi umnici i književnici punim pravom prispodobljeni orlu, koji okom i pogledom svojim i u samo sunce dosiže, to su stari proroci naši.

Ovo je sud ne samo ljudi, koji Boga i svetu vjeru u srcu svom čuvaju, nego i ljudi učenjakâ, koji su se žalibože Boga i vjere odrekli. Kada se pako čovjek pita: otkle toj divnoj književnosti, u doba toli prastaro, tolika cijena i

vrijednost, i nutarnja i vanjska, odgovor je posve lak i jednostavan. Odatle, što su ti ljudi puni Boga i vjere bili, i što su njihove knjige i njihove riječi od prve do posljednje Bogom i svetom vjerom nadahnute bile. Ako se pako od starih Žudija osvrnemo na stare Grke i Rimljane, onda nam se to isto u njihovom umnom radu i u njihovoj književnosti očevidno prikazuje. Ja manje staru grčku književnost poznajem, ali znam ipak toliko o njoj, da je samo ono knjigâ vrijeme preživilo i sa neumrlom slavom svojih početnika tija do nas doprlo, kô što će do konca svijeta doprijeti, što je na Bogu i svetoj vjeri osnovano. Bog me sačuvao, da bi ja tijem rekao, da su stari Grci, makar i najumniji i najučeniji, čist pojam o Bogu i svetoj vjeri, o zadaći čovjeka i države, imali; ali su ipak neki sa Bogom i vjerom spojeni pojam imali, jer kada je naš Sv. Pavao još areopagu njihovomu počeo pojam o Bogu i čovjeku razvijati, kada im je rekao: *in Deo vivimus, movemur et sumus* — u Bogu živimo, u Bogu se gibamo, u Bogu jesmo; pak kada im je o čovjeku nadodao: *Ipsius (sc. Dei) enim et genus sumus* — mi ljudi smo porekla božijega, tada su oni to odobravali i potvrđivali, a samo su se tada smućivati i riječi Pavlove kano ludost smatrati počeli, kada je Pavao pravu sliku i priliku božiju i svete vjere razvijati i otajstvo svetoga križa i uskrsnuća tumačiti počeo. Ali i ono malo, što su o Bogu stari Grci: Homer, Aristotel, Sokrat, Platon, Ksenofon, Tukidid, Demosten i t. d. držali i vjerovali, očevidno je njihovim knjigama onu neumrlu cijenu i vrijednost priskrbilo, koju i dandanas uživaju. Isto to valja i o prastaroj književnosti rimskoj: o Ciceronu, Seneki, Virgiliju, Liviju, Tacitu i t. d. Cicero je divan umnik, mudroslovac, odvjetnik i govornik; ali prem je i u njegovih knjigah manâ velikih, od kojih se bez osobite božije objave nijedan makar i najuzvišeniji um uščuvati ne može, ipak taj umni velikan vjeruje u Boga, koga *mens suprema, supremumque numen* naziva; ipak u divnom ovom svijetu, u njegovoj ljepoti i suglasju vidi ruku božiju i zakon božiji. Od njega je ona prispodoba, kojom se još i danas uspješno služimo, da bi prije pomisliti mogao, da su se puka slova Ilijade i Odiseje slučajno bez ikakve pameti u jedno zbila i u divna i neumrla djela Homerova složila, nego da je ovaj svijet, njegovi zakoni, red i harmonija bez Boga i mudrosti *mentis summae* postala. Istu misao ponavlja on prispodobom akademije, koju bi najumniju, najizvrsniju i najplodovitiju netko htio pojmiti i protumačiti bez svakoga uma i svake pameti. Njegova knjiga *de legibus* divna je knjiga, njoj se pod formalnim barem vidom ništa na svijetu prispodobiti ne može; ali u njoj govori on uzvišenim upravo načinom o zakonu prirođenom, koji je Bog sam u svijest našu upisao, ter je i u Ateni i u Rimu i svagdje na svijetu jedan ter isti, tako da mu se volja čovjekova nikako posve oteti ne može. Divni odvjetnički njegovi govori, kô i premca mu grčkoga Demostena, puni su toga božijega zakona i one naravne pravde i ekviteta, kojoj se nijedan čovjek i nijedna država bez sramote i konačne propasti svoje oteti ne može. Po momu mnijenju i čuvstvu nikada nije iz uma i pera čovječjega ništa divnijega i izvrsnijega proisteklo, nego što je iz uma i pera Ciceronova proistekao fragment *somnium Scipionis,* koji osobito mladeži našoj, dok je još puna ideala, preporučujem. Stari i neumrli

Scipio Africanus podučava na razvalinah staroga Kartaga nećaka svoga, kako na ovom svijetu do prave sreće, do slave neumrle dospjeti može. Taj fragment je skroz i skroz divan, a najveća mu je vrijednost u tom, da se punim pravom nazvati može nekom makar i slabom anticipacijom Sv. evanđelja i božanstvenih njegovih načela. Knjige Livija i Tacita, knjige su od neizrecive cijene; ali je Bog u njima, ali je Pravednost i Providnost božija u njima. Priznavajući ta dva velikana osobnoga Boga i neizmjernu moć i mudrost njegovu, priznaju i to, da um čovječji nije kadar Svemogućtvu i Premudrosti božijoj granice stavljati i zakone propisivati, i da — ako Bog svemogući hoće i odluči u udes roda ljudskoga i vrhunaravnim svojim načinom uticati — da mu nije nužde za to dopuščenje prositi od kojekakvih sofista, koji često puta čim se više nadimlju, tim manje znaju, tim površnije i razvratnije o udesu roda ljudskoga i o povijesti ljudskoj sude. Bog me sačuvao, da bi ja time sve odobravao, što se u tih krasnih knjigah nalazi i da bi one vrhunaravne čine, koje one navađaju, posve vjerodostojnimi držao; ali nauk ostaje nauk, a načelo ostaje na uvijeke načelo, komu su se ti velikani poleg zdravoga uma svoga klanjali, a koje mnogi od današnjih tobožnjih učenjaka posve bezumno odbijaju.

Kada se međutim načelo, „da je svakoj učenosti ciljem istina", a po tomu „i sâm Bog izvor i početnik svake istine", pobliže opredijeli i kršćanskim pojmom i jezikom izrazi, onda će to reći: svaka znanost i učenost, koja doista misli istini i pravdi vječitoj služiti i pravoj značajnosti u svijesti, srcu i životu neporušivi temelj utrti, nerazrješivo je spojena sa vječitom Riječi božijom, u kojoj i po kojoj sve je učinjeno, što je na nebu i na zemlji učinjeno; u kojoj i po kojoj živu sliku božiju u neumrlom biću našem nosimo; u kojoj i po kojoj jedino svijetlo uma našega svijetli i svakoj istini i pravdi u lice gleda. To je ona sveta i vječita Riječ, koja je od počela bila pri Bogu i Bog je sam vječiti izvor svakoga svijetla i života; to je ona sveta i vječita Riječ, koja preporoda i spasa našega radi u vremenu čovjekom postade, i vidismo i vidit ćemo do konca svijeta slavu njezinu, kano slavu jedinorođenoga od Oca, punu istine i milosti; to je ona sveta i vječita Riječ, u kojoj i po kojoj jedino sinovi božiji, dionici naravi božije, baštinici svake istine, a po tom i svake prosvjete, slobode, sreće i neumrloga opredjeljenja našega bivamo. Kô što se je međutim prije reklo, kad o Bogu rekoh, da je on jedini izvor svake istine i prave učenosti, da je to puka apstrakcija, tako će gdjekoji, kada čuje, da je vječito Slovo božije čovjekom postavše jedini izvor svake istine i svake učenosti, reći: to je puki misticizam. Ja pako na to odgovaram: jest, to je misticizam, ali ujedno i neporeciva istina, kô što je misticizam, ali ujedno neporeciva istina, da su se u svakom nas čudnovatim načinom dvije posve raznovrsne naravi, jedna duševna, druga tjelesna, u jednu ter istu neumrlu osobu spojile, koju čovjekom nazivamo; jest, to je misticizam, ali ujedno neoporeciva istina, kô što je misticizam, ali ujedno neoporeciva istina, da se u riječi čovječjoj predivnim i jedva dokučivim načinom duh i misao čovječja upućuje, i da se u oku čovječjem, kano u ogledalu božijem, sve slike i prilike ovoga svijeta zato zrcale, da se tim ujedno divnim i nedohitnim načinom u umu i pameti našoj

obnove i ustale. Sve je to i još mnogo toga, za ograničeni um naš, misticizam, ali ujedno i sveta istina.

„I Riječ, pût učinjena, jest i prebivaše među nami"; to će ne samo reći: vječito Slovo božije čovjekom postade, nego će ujedno reći: Slovo božije čovjekom postavše postade ujedno vječito svijetlo svijeta ovoga i pravi je život i pravi stožer povijesti i događajâ ljudskih. Pak budući da povijest ostaje povijest, a događaji ostaju uvijek događaji, s uma bi čovjek sići morao, kada bi sve ono, što je nedvojbenom povijesti i nedvojbenim događajem jednom postalo, nijekati i u sumnju bacati počeo. Bog je sebi samomu i vječitomu Slovu svomu, to jest svetoj vjeri, kojom samo biće svoje i srce svoje nudi, najveći i neodoljivi dokaz istine pružio u nedvojbenoj povijesti, koja kano otvorena knjiga pred očima cijeloga svijeta stoji. Kada se s te strane čovjek pita: što je prastari židijski narod, što je cijela povijest njegova, što država i svi zakoni njegovi, što svete i neumrle knjige njegove, što cijelo bogoštovlje i sve žrtve njegove, što cijelo opredjeljenje njegovo, odgovor je jasan: što drugo nego usred sveopćih tmina, u kojih i najumniji staroga svijeta narodi čamiše, što drugo, nego očevidno divna zora, koja sunce božije i vječiti dan navješćuje. Sve je to očevidno vječito Slovo božije, koje u prastaro to doba nadom, ufanjem i čeznućem duše i srca čovječjega, spasom i utjehom roda ljudskoga biva, dok ne dospije čas božiji, da upućenjem svojim, to jest samim svetim bićem i naravi našom, svijetlom svojim, ljubavlju i milosrđem svojim, put, život i istina, cijena otkupljenja našega, život i slava vječita svijeta ovoga postane. Bog je sâm, kô što stari proroci vele, očevidno baština naroda židijskoga; On mu je sam očevidno progovorio i vječitim Slovom svojim cijelo državno i društveno biće njegovo, sve knjige i zakone njegove, sve žrtve i događaje njegove zadahnuo. Inače se cio udes, dobre i zle vlastitosti toga naroda, strahovite kazni i pomilovanja njegova, nikako protumačiti ne dadu; a tko bi to poduzeo, taj bi očevidnim protuslovjem i bludnjama svojima priznao i nehotice potvrdio ono, što ne bi zdravim umom svojim i poštenim srcem svojim dobrovoljno priznati i ispovjediti htio.

Isto je tako nedvojbeno, da se je ta divna zora prije devetnaest otprilike vijekova u sunce božije, sunce Pravde vječite, kô što apostol naroda veli, pretvorilo, da cijelomu svijetu i svim vijekovima vječiti izvor svakoga svijetla i svake prosvjete, svakoga života i svake prave slobode bude; pak, kô što bi bilo lakoumno i upravo mahnito htjeti ugasiti ili zanijekati svijetlo sunca božijega, koje nam prije dvije otprilike hiljade godina u Betlehemu proisteče, da nam više nikad ne zapadne. U njem živimo, u njem se gibamo, u njem jesmo i mislimo — to je živa povijest svijeta ovoga, a tko bi je nijekati htio, sličan bi i priličan bio oslijepjelu nesretniku, koji razlog nevida i sljepoće svoje ne bi u mreni i bioni očiju svojih, nego u tom tražio, da sunca izbiljam nije i da tmine posvuda vladaju; koji bi se rugao svijetu, kada bi mu kazivao, da su tmine samo posljedica očinje i njegove bolesti, a da se svi ostali ljudi u svijetlu sunca nalaze i divnom naravi božijom naslađuju. Kada je sin čovječanski prvu svoju riječ u Judeji izustio, sav je svijet zapanjen ostao, opaziv

odmah, da to nije riječ čovječja, nego da je riječ božija, koja nedvojbene znakove višega svoga izvora, to jest vječitosti i nepromjenljivosti na sebi nosi, i da je najveći ures i ponos umu čovječjemu, da se toj svetoj riječi podvrgne. Što je božije, vječito je; nebo će i zemlja proći, ali riječ božija nikada ne prolazi, ona je namijenjena ne samo jednomu vijeku i jednomu narodu, nego svim vijekovima i svima narodima ovoga svijeta. Zato iz usta vječitoga Slova božijega svetu i neumrlu riječ istine i pravde prima odmah u usta svoja sveta crkva božija, u kojoj, kano u živom tijelu svome, sam početnik njezin živi i djeluje, živiti i djelovat će do konca svijeta. U tu svrhu je vječito Slovo božije ustanovilo odmah sveto učiteljstvo i poklonilo čovječanstvu i upravitelje i proroke i učitelje i zamjenike svoje, da ne budemo kano djeca, koja se za svakim vjetrom zanašaju, nego da dospijemo do zrelosti dobe njegove, postavši stalni i nepomični u svakoj istini i pravdi. Vječito dakle učiteljstvo Sina božijega zamijenilo je odmah i taki iste cijene i iste božije snage ter ugleda učiteljstvo apostolsko, komu svijet još nikada ništa slična vidio nije, i koje evo već skoro dvije hiljada godina neprestance svetu baštinu riječi božije čistu, potpunu i neporočnu čuva. To sveto učiteljstvo, osim osobite božije zaštite, već i samim nutarnjim ustrojem svojim i predivnim stožerom svoga jedinstva i svoje prave snage, tako je viš svake strasti, slabosti i bludnje uzvišeno, da se nigda svomu svetomu zvanju iznevjeriti, nikada riječ božiju i istinu svetu ni najmanje izdati nije moglo. Odavno bi djelo preporoda našega i riječ istine božije ‹holosti uma, strasti i pohoti srca čovječjega ter sili ljudskoj podlegla, da nije bilo od početka do danas učitelja Bogom posvećenih, koji se ničim na svijetu ustrašiti dali nisu, da umuknu, da istinu i pravdu ne brane, da zvanje i slobodu svoju u tom obziru sto i sto put cijenom svoje slobode, svoje krvi i života ne otkupe. Ovo je istina bila za tri prva stoljeća kršćanstva, kada se je krv mučenika rijekom prolijevala i plodovitim sjemenom riječi božije postajala; ovo je istina bila za cijelo vrijeme Srednjega vijeka, kada bi se bez toga učiteljstva sve iskvarilo i u stare svoje tmine povratilo; to je istina i dandanas, jer se i u današnjoj općoj neizvjesnosti, nemiru i u zlih slutnjah svojih najizvrsniji i najumniji dio svijeta sa pouzdanjem i utjehom obazire na apostolsko učiteljstvo, a napose na onu uzvišenu učiteljsku stolicu, koja je već toliko i toliko put ne samo riječju i ugledom svojim, nego i ustrpljivošću, progonstvom, patnjom i mukom svojom svijet spasila i raznim narodom svoju slobodu i mir povratila. Zabadava evo već dvije hiljade godina i sama vrata paklena na to učiteljstvo navaljuju, jer upravo tada, kada neharni svijet misli, da ga je na križ pribio i u grob strmoglavio, ono poput vječitoga početnika svoga novim životom, novom snagom i slavom uskrsne i neumrlo zvanje svoje nastavlja; zabadava oholost i lakomišljenost ljudska sada ovo sada ono na vidik iznaša, da tobož sveto to učiteljstvo osumnjiči i sa svijetlom uma čovječjega u opreku stavi; zabadava je sve, jer se svijetlo vječite riječi božije nikada i nikada svijetlu uma našega protiviti ne može i obratno, a sve što se je u tomu obziru dosada reklo i navelo, iskazalo se je očevidno ne kano istina, nego kano tašto i isprazno ljudsko mnijenje, koje oluja danas iz ponora na površje izbaci, da ga sutra i

opet u ponor svoj povrati. *Opinionum commenta delet dies, naturae iudicia confirmat.* Bog sam zna, koliko toga već u tom ponoru na uvijeke pokopano leži, čim se je oholost i taština ljudska kano dokazom proti vjeri služila, a evo, hvala Bogu, riječ učiteljstva apostolskoga još i danas sja i svijetu kô sunce božije svijetli, što i najuzvišeniji umovi i najizvrsniji učenjaci svijeta ovoga drage volje priznavaju, ispovijedajući čedno, da je i učenjak u umnoj muci svojoj dvovrsnoj pogibelji uvijek izvržen, prvo svoje vlastite slabosti i nemoći, od koje ga samo ona ruka osloboditi može, koja je negda Sv. Petra oslobodila i na površju vode uzdržala; a drugo svoje vlastite taštine, strasti i pohote, od koje ga i opet samo onaj osloboditi može, koji moru i valovom zapovijeda, koji vječitim svijetlom luči svoje lađicu, kojom plovimo, prot opasnim grebenom čuva i u pravu luku upućuje.

Da međutim ovo, što rekoh, po vječitoj naravi stvari i po nedvojbenom svjedočanstvu povijesti popunim, nadodati mi je, da je vječito Slovo božije sa živom riječi svojom i sa divnim učiteljstvom svojim nerazrješivo spojilo onu svetu i neumrlu žrtvu, kojom se na kršćanskih žrtvenicih od počela pak tija do dana današnjega pravim sustvenim i istinitim načinom u cijelom svijetu ponavlja žrtva gore Kalvarije i otajstvo Sv. križa. Vječito Slovo božije, taj kip bića božijega i živi odsjev slave njegove, toliko se je u sliku i priliku svoju, koju čovjek na sebi nosi, ugledalo, da je još prije smrti i uskrsnuća svoga vječiti zavjet sa dušom čovječjom sklopio i nju sa cijelim svetim bićem svojim obitavalištem svojim odabrao. Od Posljednje večere i gore Kalvarije sa učiteljstvom apostolskim spojeno je nerazrješivim načinom vječito svećeništvo po redu Melkizedekovom. I ovo je živom povijesti čovječanstva postalo. Sveti Pavao apostol o tom jasno govori opominjući pravovjernike, da nedostojnošću svojom svetu gozbu, izvor života i milosti ne pretvaraju u izvor smrti i osude, i koreći ih, da su s nevrijednosti svoje mnogi tromi, drjemavi, a mnogi upravo mrtvi. Crkva je božija početkom to sveto otajstvo krila, da ga porugi i pogrdi poganskoga svijeta sustegne. Stoga se je bogogrdna bajka po svijetu pročula, kao da se kršćani u svojih tajnih sastancih i bogomilih blagovalištih živom puti i svježom krvi djece naslađuju. Bogogrdna, kako rekoh, osvada i kleveta; ali ujedno i svjedočanstvo, da se je otajstvo kruha i vina odmah poslije smrti i uskrsnuća Gospodnjega svuda na svijetu i na svakom mjestu obavljalo i sa živom riječi i naukom evanđeoskim spajalo. Tom je dvojakom moći vječito Slovo božije poput munje, koja za oka trenutak od istoka do zapada prodire, odmah prvim vijekom duboko u istok, a u zapadu do Rima, Španije i Francuske zavladalo; pak što se ne bi svjedočanstvu svete riječi i nauka apostolskoga možebit poklonilo, to se je poklonilo onoj ljubavi i onomu milosrđu, koje nam iz svetoga otajstva govori; ponavljalo se, to jest nekim načinom, u svijetu ono čudo, kojim je vječiti slavodobitnik nevjernoga Tomu, koji svjedočanstvo svoje braće odbija, na vjeru i ispovijed „Gospodin moj i Bog moj" sklonio, kada mu je rane tijela i srca svoga, i znakove čavala u rukuh i noguh svojih pokazao. Vječito je Slovo božije najprvo riječi svojom i otajstvom svojim zasjelo u svijesti i duši roda ljudskoga, otkud ga nikada nikakva sofisterija

nadriučenost, nikakva sila na ovom svijetu istisnuti ne može; to su za vrijeme progonstva na hiljade i hiljade ne samo zreli, učeni i značajni ljudi, nego i nježni spol, nevine djevojke i sama kršćanska djeca dokazala, tako da se ne samo njihovoj značajnosti i postojanosti, nego još više njihovoj bogodanoj mudrosti i veleumnim odgovorom ni progonitelji sami dosta načuditi nisu mogli; to su sva vremena i poslije dokazala i dokazat će do vijeka.

Ne! Kô što nitko nije u stanju vječito Slovo božije iz neba svoga i sa oltara naših prognati, tako ga nitko iz duše i svijesti ljudske prognati ne može. To je i u najcrnijih vremenih utjeha kršćanske duše i opomena, da nikada ne zdvajamo, nego svaki u svom stanju i zvanju dužnost svoju činimo, uvjereni bivši, da se Bog na svete i neumrle svrhe svoje zna i razvratnošću ljudskom i ljudskim bezumljem poslužiti. Iz svijesti i duše čovječje prešlo je u cijelo društvo čovječje prinukav ga, da sve ono, što je dosada na oltar dizalo i čemu se je duboko klanjalo, to jest strasti i požude svoje na križ pribije i u svoj svojoj samozataji, čistoći, umiljatosti, pravednosti i ljubavi za kraljevstvom božijim teži. Kada se hoće znati, koliko je ogromno preobraženje u tom obziru vječito Slovo božije u svijetu proizvelo, dosta je samo pomisliti na polovinu roda ljudskoga, to jest na nježni ženski spol, koji u starom svijetu strahovito potlačen i u puko oruđe muške pohote i požude pretvoren, u kršćanstvu, i u obitelji i u društvu, velečasno mjesto zauzima i bitni upravo živalj svake ljudske prosvjete i sreće tvori; dosta je pomisliti na ogromni dio čovječanstva u starom svijetu, to jest na sužnje, na bolesnike i nevoljnike, na siročad i svake vrsti zapuštenike. Stari je svijet to sve prezirao, mrzio, od sebe odbijao i nesretnomu svomu udesu prepuščao, dok nije vječito Slovo božije cijenom svoga sužanjstva i svoje muke to sve otkupilo i otajstvom svetoga križa osobitim načinom srcu i ljubavi čovječjoj preporučilo. Istom otada su svuda po svijetu oni hospitali, ona sirotišta, ona za svaku čovječju nuždu i nevolju skloništa i utočišta, kojima se noviji svijet i prosvjeta kršćanska punim pravom ponosi. Prešlo je na posljetku Slovo božije sa svetom riječi i sa otajstvom u cijelu državu, preobrazilo ju i preporodilo ju u cijelom biću i sustavu svom od samoga vrha pak tija do temelja svoga, naznačiv joj — da se jezikom Tome Akvinatskoga poslužim — Boga izvorom, Boga ciljem svojim; Boga izvorom svojim, da joj višu čast i dostojanstvo priskrbi i da ugledu njezinom ondje mjesto ustali, gdje sam Bog stanuje, to jest u svijesti ljudskoj; Boga uzorom, da ju na neizmjernu odgovornost i svete dužnosti opomene; Boga ciljem i posljednjom svrhom svojom, da joj na dušu stavi, da svi zavodi njezini, svi zakoni i sve djelovanje njezino ima biti živa slika i prilika one pravde i pravice, koja se u nebu vrši i o kojoj svagdanja molitva kršćanska veli „budi volja tvoja, kako na nebu, tako i na zemlji“. Svijem ovim je vječito Slovo božije slobodu i neodvisnost državnoj vlasti u nadležnosti svojoj zajamčilo; ali je ujedno od nje odlučilo i po naravi stvari samomu sebi i svetoj crkvi podvrglo vjeru, svijest, dušu i vječiti spas ljudi; istom tim je načelom svakoj pravoj slobodi, svakoj pravoj prosvjeti i napretku čvrst temelj položen, a od toga, kako se je

to sveto načelo čuvalo i vršilo, zavisilo je u staro doba, zavisi i dandanas procvat, sloboda, stalnost i ustrajnost državâ i narodâ.

Kada se ovako po živoj i nedvojbenoj povijesti govori, onda se ujedno samo sobom razumije, da je vječito Slovo božije sa riječju, bićem i zakonom svojim ujedno uljezlo u sve misli, u sve jezike, u svu književnost i umjetnost narodâ, do kojih je dospjelo. Ovo neporecivim načinom svjedoči ne samo povijest ljudska uopće od Euzebija, Sokrata, Sozomena, pak tija do Bossueta i Cantù-a, koga, budući još živi, osobite časti radi spominjem; nego i povijest prosvjete ljudske, napose kojoj ja od najstarijih vremena pribrajam naše prekrasne apologete: Justina filozofa, Quadrata, Atenagoru, Tertulliana; od novije dobi: nedostižívoga Bossueta u svojoj sveopćoj povijesti; u ovo pako naše vrijeme osim mnogih ostalih i veleumno i velekrasno djelo pod naslovom: *Les origines de la civilisation moderne, par Godefried Kurth, professeur à l' université de Liège,* o kom djelu ja bi želio, da ga sveučilište i Akademija naša nabavi, a kad bi bilo novca, želio bi, da se to djelo na stotine primjeraka među mladež našu rasprostre. Sve, što se je na polju učenosti i umjetnosti, to jest na polju prave prosvjete proizvelo, ter neumrlost i vječitu slavu zaslužilo, sve je to plod kršćanstva, bez koga i oni, koji mu se protive i koji na njega hule, jedva bi ikoju riječ istine izustili; a da sve ono, što se u djelih njihovih duhu i predaji kršćanskoj, u kojoj i nehotice živu, misle i djeluju, pripisati mora, sve bi ostalo pljeva i opalo suho lišće ostalo. Meni budi dosta ovdje samo nešto primjera radi o starima i novima jezicima reći. Što se starih jezika grčkoga i latinskoga tiče, tko ih je sačuvao i prosvjeti ljudskoj uzdržao? Zar nije kršćanstvo i sveta crkva božija? Zar nisu — što se grčkoga jezika tiče — nedostižívi umnici Origen, Ciril Aleksandrijski, Atanasij, Basilije, Grgur Nazianzenski i Ivan Zlatousti, koji je samoga Demostena daleko i daleko natkrilio? Bog je u staro doba dokazati i svijetu svjedočanstvo ostaviti htio, što iz jezika divnoga biti može, kada ga Slovo božije bićem i duhom svojim probije, posveti i uzvisi. Što je poslije divni taj jezik propadati počeo, očevidni je uzrok: oslabljeno i zapušćeno pravo kršćanstvo. Što se tiče latinskoga jezika, njega je crkva već stoga spasila i prosvjeti uzdržala, što ga je svezom onoga svetoga jedinstva, u jednom barem dijelu svijeta učinila, koje je vječito Slovo božije iz srca svoga iznijelo i svetom baštinom cijeloga roda ljudskoga učinilo. Naš sveti Jere Cicero je stari, njegovi listovi na odlične gospođe rimske ljepši su daleko, nego i najbolji listovi Cicerona i Plinija mlađega; naš Ciprijan je Salust, naš Tertullian je Tacit, naš Ambrozij i Laktancije su Liviji. Jezik doduše Sv. Augustina i Sv. Tome Akvinatskoga jezik je svoje vrsti; ali i jedan i drugi tih umnih velikana poletom svoje misli, oštrinom svoje dijalektike, dubljinom svoje nauke, neizmjerno nadmašuju sve ono, što je igda stara Atena i stari Rim izumio i čini se, da su ti osobiti geniji, koji su se duhom i misli svojom do samoga sunca božijega dovinuli, pravo imali, što su stari jezik ponešto promijenili i sa sobom u nebeske visine uznijeli. Ako se pako ovo primjerice na nove jezike, na priliku francuski i talijanski, uporavi ter pita: što je francuskomu jeziku i u prosvjeti i u životu prvenstvo priskrbilo? Odgovor je

jasan: što drugo, nego kršćanstvo, koje je tako duboko taj jezik proniklo, da se i dandanas mrzitelji kršćanstva, kada bezumno na kršćanstvo navaljuju, kršćanskim jezikom hoćeš ne ćeš služiti moraju. Još jedamput: otkle je visina i prvenstvo toga jezika? Očevidno od onih, koji su negda pisali *Acta dei per Francos,* očevidno od Pascala, Bossueta, Massilona, Corneille-a, Racine-a, Dupanloupa, Lamartine-a i t. d., iz kojih je samo Slovo božije i sveta njegova riječ uvijek zborila i govorila. Zavide danas mnogi francuskomu jeziku prvenstvo i slavu njegovu; ali mu to prvenstvo i slavu nitko ne ugrabi do same Francuske, ako se kršćanstva odreče. Žalibože, već je danas opaziti i u tom obziru veliki nazadak; a ako se Francuska sa svijem žarom srca svoga i opet ne povrati kršćanstvu, propast je i jeziku i znanju i slavi njezinoj posve gotova. Isto to valja i o talijanskom jeziku. I njega su na današnju njegovu ljepotu i izvrsnost podigli sveci duhom kršćanskim opojeni; a što je drugo bio i božanstveni Dante u svom epohalnom djelu, komu se sav svijet klanja? Zar ne, genijalni muž vječitim Slovom božijim nadahnut? Sve, što je u Italiji bilo kršćanskoga duha, znanja i umijenja, to je taj divni pjesnik u svoju *„Divina comedia"* prenio i tako jeziku svoga naroda vječitu ljepotu i izvrsnost priskrbio, u kojoj se božanstvena ljepota i izvrsnost vječitoga Slova božijega odziva. A slava je i ponos je Italije, što je u ovo naše doba porodila muža, genijalnoga Manzoni-a, koji je pravi premac Dante-a, i kojega se djela nikada dosta mladeži preporučiti ne mogu, tako su i jezikom i oblikom i mišlju uzvišena i skoro nedostiživa. A kada se i opet pitamo: što je Manzonijevu jeziku i njegovim djelima neumrlu vrijednost priskrbilo, odgovor je i opet jasan: vječito Slovo božije i sveta riječ njegova, koja je osobitom snagom i žestinom božiju dušu i sav čisti i neporočni život toga umnoga velikana skroz na skroz probila.

Kada se ja za ovakvima mislima povedem, i nehotice mi padne na pamet. i moj dobri i krasni narod, ter budućnost njegova, pak si velim: i naš je jezik posve divan, velelijep i veleobilan; njega u svoj svojoj ljepoti i izvrsnosti poslije Boga jedino prostomu narodu našemu zahvaliti imamo; u njega je on, t. j. narod, svu poštenu i skroz na skroz čistu i religioznu dušu svoju prenio, on ga je posve kršćanskim duhom nadahnuo, a hvala, vječita hvala starima Dubrovčanima našima, koji su istom stazom pošli i jeziku našemu sa kršćanskim duhom vječiti ures i vječitu cijenu priskrbili. Na nami je, da vazda, osobito pako u ovaj prvi mah duševnoga preporoda našega, taj narodni amanet kano oko u glavi, kano najpreču svetinju čuvamo. Nevjera, razuzdanost i razvratnost okaljala bi strahovito jezik naš, osramotila bi nas pred svim svijetom, podgrizla bi upravo korijen onomu stablu, koje najplemenitiji ljudi u svakoj muki i nevolji znojem lica svoga zalijevaju, da kô zrno gorušice uzraste i obilne plodove na korist, slobodu i slavu naroda donese.

Ovo sve, što rekoh, živa je i neoporeciva povijest narodâ i državâ, u kojih vječito Slovo božije i sveta riječ njegova živi i djeluje. Istina, Slovo i riječ božija imala se uvijek i ima se boriti sa oholosti duha, sa sebičnosti srca, sa pohotom i požudom ljudskom; pak budući da se vjera, istina, pravda i čistoća na slobodnoj samovolji i odluci osnivati može, bilo je i biva, da i

narodi kršćanski kadšto propadaju i zaslužuju, da im se kraljevstvo zemaljsko oduzme i prenese onamo, gdje plemenitije i obilnije plodove donaša. Prem je tomu tako i prem danas u tomu obziru dosta opasna vremena živimo i prem nije mogućnost isključena, da se još gdjekoji prosvijećeni kršćanski narod svojom vlastitom krivnjom u tmine stare i u sjenu smrti povrati, ipak mi se čini, kada se sve ono promotri, što danas u Australiji i na oceanskih otocih, što u nutarnjosti Afrike, što u Kini, Japanu i Indiji biva, da se, hvala Bogu, približuje vrijeme, da se ispuni proročanstvo o jednom jedinom pastiru i o jednoj jeditoj ovčarnici. Dašto, hiljada godina naprama vječnosti jedva je jedan dan. Ja bi pako molio i zaklinjao narod svoj, da se nipošto i ničim ne da odvratiti od vječitoga izvora svakoga svijetla i života, od vjere otaca svojih. U tom, i u tom jedinom, neka bude uvjeren, leži otajstvo njegovoga il' života i slobode, il' propasti i ropstva.

Ali kada se tako zbori i govori, evo što nam neka vrst novije učenosti odvraća: Eh, te vaše stare knjige, koje vi u nebo dižete, Bog sam zna otkle su; vjerodostojne lje nisu. To je kritika i neka škola poslije šesnaest vijekova kršćanstva dokazala. To vaše vječito Slovo božije, koje vi svuda u povijesti čovječanskoj vidite, i komu vi svako pravo svijetlo i svaki pravi život na ovom svijetu pripisujete, Bog zna, što je. Bog zna, je l' igda bilo ili ne bilo? Ja ću se na sve ovo još jednom opširnije obratiti i to tako, da — u koliko ja barem znam i umijem — niti popularnosti učenost, niti učenosti popularnost ne manjka; sada samo dvije riječi. Naše Sveto pismo konstitutivni je, sustavni je dio riječi božije i predaje božije; ono je daleko prije, nego je postalo, u živih ustih sv. crkve božije i u pameti ter svijesti pravovjernika bilo, i to, kô što već najstariji pisci vele, pisano *sine charta et atramento in cordibus fidelium.* Bez svete crkve, koja je danas, sutra i uvijek, i bez žive riječi i predaje božije, nije Svetog pisma ni pojmiti ni protumačiti. Otale je ona divna riječ Sv. Augustina: *ego Scripturis non crederem, nisi me convinceret ecclesiae auctoritas.* Tko vjerodostojnost Sv. pisma niječe, taj bi morao najprvo dokazati, da crkve od prvoga početka ni bilo nije, to će pako reći, da se je najogromnija promjena i najveći preporod u svijetu zbio bez žive moći i da tako reknem, bez žive duše, što je upravo apsurdno. Mi pravi kršćani štujemo i u zvijezde kujemo Sv. pismo, ali ga nigda i nigda od crkve razlučiti ne damo, jer samo u njoj i po njoj ono opstoji i svu svoju vrijednost ima; i tim upravo, što se je u šesnaestom stoljeću Sveto pismo od crkve posve razlučilo, pojmivi su postali oni pod svakim upravo vidom razvratni (apsurdni) događaji, koji su se u protestantskom dijelu škole Tübinške zbili. Ali kakva je to kritika, kakva učenost, koja golim pozivanjem na protestantsku školu misli osumnjičiti vjerodostojnost knjigâ, koje tekom 19 vijekova opstoje i u svijest su i život svih kršćanskih naroda prešle? Zar škola Tübinška više vrijedi, nego slavna škola katehetička Aleksandrijska, u kojoj su geniji prve vrsti: Origenes, Ciril Aleksandrijski i t. d. učili i Sveto pismo kano pravo slovo božije tumačili? Zar ta novija škola više vrijedi, nego preslavna ekzegetička škola *Antiochena,* iz koje je proizišao i sveti Ivan Zlatousti i nebrojene one homilije njegove,

kojim se i dandanas svijet ne samo katolički, nego i protestantski, dosta načuditi ne može? Zar ta nova škola više vrijedi, nego škola rimska, na koju Klement spada, koji dvije poslanice Sv. Pavla na Korinćane dvojakim svojim listom, koji nam i danas pri ruci leži, nekim načinom tumači? Zar ti novi učitelji više vrijede od našega Sv. Jera, koji je najveći učenjak, najveći filolog i kritik, najveći i najzaslužniji tumač Sv. pisma u četvrtom vijeku bio, na koga se od najstarijih, pak tija do naših vremena i opet ne samo katolički, nego i protestantski svijet, kano na *oraculum* poziva, kada je o svetih naših knjiga i o njihovom tumačenju govor. Učenjaci i sveci tih škola sto i sto put nadmašuju u svakom obziru učenjake Tübinške škole, koji, odbiv crkvu od sebe, svake su se sposobnosti lišili Sveto pismo zdravo i pametno osuditi. Sveto pismo jest osobiti dar božiji, ali bez crkve ostaje ono mrtvo slovo, koje svaki na svoje navlači, istom živim slovom i ugledom crkve postaje ono život i istina, ter je i sama mogućnost nevjerodostojnosti ili prevare kod naših svetih knjiga već tijem isključena, što vrhu njih kano vrhu očiju svojih i spasa duše svoje bdiju apostoli, svećenici, ispovjednici već drugoga stoljeća, ko na priliku Sv. Ignacije, Sv. Polikarpo i t. d., koji su apostole licem u lice poznavali, a ove su opet početkom već trećega stoljeća izmijenili drugi biskupi, ispovjednici i mučenici, koji su braću i drugove svoje drugoga vijeka lično poznavali, a sada se je već kô i drugoga vijeka u gore označenih školah Sveto pismo javno čitalo i tumačilo tako, da kada bi izbiljam Sveto se pismo nečuvenim kakvim slučajem izgubilo, ono bi se iz starih pisama drugoga, trećega i četvrtoga vijeka doslovce opet povratiti moglo. U naših pako rimskih katakombah i u ogromnom djelu, koje učenjak Rossi u Rimu o njima izdaje, sve se Sveto pismo i sva predaja crkve u natpisih i slikah, u starih simbolih i t. d. tako živo izrazuje i predstavlja, da bi se očinjega vida prije odreći morao, nego o snazi podvojio, kojom sve to vjerodostojnost svetih naših knjiga dokazuje. Ako Sveto pismo nije vjerodostojno, onda nema više na ovom svijetu nijedne vjerodostojne knjige, pak bi sto put prije, nego o Svetom pismu našem, ustvrditi mogao, da je nevjerodostojna i Dante-u podmetnuta *„Divina comedia“*, koju je isti iz duše upravo svoga naroda izvadio i srcu istoga tako priljubio, da su sami tumači njezini čitave knjižnice postale. Smiješni su kadšto ljudi učenjaci, kad se taštinom zavesti dadu. U 17. stoljeću prohtjelo se Hardouinu, koji nije bio kokošji kašalj, nego učenjak prve vrsti, ustvrditi, da nije vjerodostojna *„Aeneida“* Virgilova, to djelo eminentno rimsko, predočujuće bolji genij rimski, vrijedan i dostojan gospodstva i stare slave rimske, dočim Horac i Ovid već propalost rimsku znače. Kada je Hardouin *Aeneidu,* to djelo, u kom se cijelo čisto i neporočno biće Virgilijevo zrcali, podmetnutim proglasio, tada je sav učeni svijet il' se grohotom nasmijao il' sa odurnosti se od Hardouina odvratio. A što istom da rečem o učenosti, koja Sveto pismo, koje sto i sto milijuna ljudi, kano božije slovo štuje, lakoumno odbacuje? Još je kudikamo grdnije, kada se veli, da se jedva zna, da li je i sam početnik svete vjere naše, Bog naš i Spas naš, bio il' ne bio. Dakle i opet ono ogromno preobraženje i onaj posvemašnji duševni preporod svijeta od dvije hiljade godina, koji nikad nijedna učena

glava, nijedna moć svijeta ovoga ni zamisliti nije mogla, i koji nedvojbene zakone božanstvenoga izvora na sebi nosi, proizveden je nekim samo slijepim slučajem, nekim opskurnim bićem, o komu ne znaš, što je i kakvo je? Ta to će očevidno reći, ne samo cijeloj povijesti protusloviti, nego se i temeljnoga zakona uma našega o kauzalitetu odreći i dopustiti, da i najogromniji događaji bez ikakvoga uzroka bivaju. Dakle onaj gnjev i ona mržnja, kojom židovski narod od dvije skoro hiljade godina Isusa Krsta mrzi i progoni, tiče se samo nekoga opskurnoga i neznanoga bića? Dakle Celsus, Porfirius nijesu znali, na koga su navaljivali; a Julijan Apostata, taj genijalni čovjek, koji je svu silu i uma svoga i carstva svoga upotrijebio, da Isusa Krsta u laž utjera i sveto djelo njegovo satre, nije znao, što je činio? Zar je ona posljednja riječ njegova: *vicisti Gallilaee,* bila samo isprazna? Dakle sve one herezije, koje je prevrtljivost grčka odmah prvih stoljeća tija do Arija o osobi Isusa Krsta i njegovom biću proizvela, bile su samo puste bajke; a ono 318 najodličnijih i najučenijih ljudi, što ih je svijet tada imao, koji su početkom četvrtoga stoljeća u Nikeji božanstvo Isusovo i sustvenu jednakost njegovu sa vječitim Ocem svojim proglasili, bili su samo prosti zanešenjaci i mahnitavci, koji su za neke sne i mašte svoje svakojake muke i progonstva podnašali? Ili možebit i taj sav nikejski sabor nije ništa drugo van san, mašta i utvora? Evo kud tašta i isprazna učenost vodi, a ne zna, da tijem samo sâmu sebe sramoti; jer bi se sto i sto put prije ustvrditi moglo, da Aleksandra Velikoga, da Julija Cezara, da Napoleona I. nigda nije bilo i da je sve ono, što Curtius Rufus o Aleksandru, što Cezar u svojih komentarih o samom sebi, što Thiers o Napoleonu prvom piše, san, bajka i potvora, nego bi se pravo i živo biće među nami na ovom svijetu uskratiti moglo vječitomu Slovu božijemu, po kom je sve učinjeno, što je učinjeno, i koje je evo već dvije hiljade godina sunce Pravde postalo, koje nam sja i koje onom istom žestinom i onim istim zanosom, kojim negda Sv. Ivan i Sv. Pavao, Sv. Franjo Serafijski i Sv. Franjo Saleski, dvije sto i više miliona ljudi, a hvala Bogu i sav narod naš, kano Boga svoga i Spasa svoga štuje i od njega se jedinoga svakomu svijetlu, svakoj sreći i boljoj budućnosti nada.

Toliko o istini, a samo još dvije tri riječi o značajnosti.

Najveća i najpreča je zadaća čovjeka na ovom svijetu, da se viš svojih strasti i požuda uzdigne, da samoga sebe i taštinu ovoga svijeta nadvlada. To je najpreča, ali i najteža zadaća čovjeka na svijetu, jer su već stari kazali, da je daleko teže sebe samoga nego najtvrđe gradove nadvladati. Nema dvojbe, da u tom najviše cijena i vrijednost čovjeka, snaga i ponos naroda stoji. U borbi života svoga onaj je čovjek pravi čovjek i onaj je narod pravi narod, koji nigda i nigda glas svijesti i poštenja svoga ne podvrgne glasu strasti i pohote svoje; protivno načelo slijediti, znači časti se svoje i slobode odreći, ter grdni jaram sramote i ropstva na se naprtiti. Učenosti je dakle poglavito za tim težiti, da mladež značajnosti privikne i da u srcu njezinom onu moć i onaj ponos budi, koji je u stanju za pravdu i istinu, za prosvjetu i slobodu naroda svoga sve, pak i sam život svoj žrtvovati. A je li to bez Boga i bez svete

vjere moguće? Ah, tako smo slabi, da često puta i poleg žive vjere u Boga, u neumrlost, u vječnost, u sveznalost i nagradu božiju ipak posrnemo; a što istom, ako toga svega nije? Ta onda i nema ništa drugoga, nego puki nagon krvi i puti svoje i goli probitak svoj slijediti. Čovjek, koji misli značaj svoj čist i neporočan uzdržati, taj mora u glasu svijesti i osvjedočenja svoga štovati glas Duha svetoga, komu se uz nikakvu cijenu svijeta ovoga oglušiti ne smije. Pravi značaj i prava krjepost, kojoj u službi istine i pravde, crkve i naroda svoga nijedna žrtva na svijetu teška nije, plod je i opet kršćanstva, pak se punim pravom reći može, da je početnik svete vjere naše poglavito dašto zato na drvetu križa umro, da rodu ljudskomu u smrti svojoj cijenu i zalog neumrlosti priskrbi; ali ujedno i zato, da nas poduči, što i mi po primjeru njegovom za istinu i pravdu, za zvanje i dužnost, ako je nužda, činiti imamo. Bilo je doduše i u Starom vijeku lijepih al' i prerijetkih primjera, da su odličniji ljudi pravdi, slobodi i spasu naroda svoga život svoj žrtvovali, ali istom otkad je na Golgoti Sin čovječanski umro, otada su na milijune ljudi svake vrsti, pak i samih slabih žena i djece, rado život svoj dužnosti svojoj, vjeri svojoj i spasu naroda svoga žrtvovali. Ima u životu ljudskom časova, kada bi skoro rekao, koliko dana, toliko mučeništva, koja se nikako svladati ne dadu, nego samo svagdanjim pogledom na svetu žrtvu križa. Učenost dakle, koja misli s te velevažne strane dužnosti svojoj zadovoljiti, ima se iz sve duše i pameti svoje kršćanstvu priljubiti, a povijest nas svih vremena i svih naroda uči, da oslabljenjem svete vjere i kršćanstva oslabljuju ujedno i značaji ljudi i snaga naroda. Tko se lako privikne uskratiti Bogu, što je božije, i prezirati, što nam svijest i sveta vjera nalaže, taj u istoj mjeri istinu i pravdu od sebe odbija i svakoj napasti i nezgodi lako podlegne. Strahoviti u tom pogledu pruža primjer rodu ljudskomu carstvo bizantinsko. Odmah od početka njegovoga potkrale se pod prozirnim plaštom kršćanstva u biće državno i javni život misli poganske, a vrhovni se vladar smatrati počeo kano inkarnacija božanstva, kojoj i sveta vjera i svijest i crkva podleže. Otuda ono bogoslovljenje i one odluke u stvarih svete vjere i bogoštovlja, gdje im ni najmanje mjesta nije; otuda sveta vjera isprazna, bez duha i istine, a sva služba božija sjajni doduše i veličanstveni, ali ujedno i posve tašti i ništavi obred, pri kojem duša i srce hladno ostaje; otuda uglađenost neka i umiljatost vanjska, ali ujedno i licumjerstvo, metanisanje, puzavost i podlost u svih javnih i skromnih odnošajih, koju Latinac abjekcijom označuje; otuda pako tolika slabost, tromost i trulost u duši i životu cijeloga naroda, da ako izuzmeš monaha Teodora Studitu i naše slavjanske apostole, koji su rano Istok ostavili, za ciglih hiljadu godina jedva nalaziš jednoga čovjeka, komu bi se kano izvanrednomu geniju i velikanu punim pravom pokloniti mogao; otuda je na posljetku, da je to divno carstvo kukavnim i sramotnim upravo načinom najprvo u sva tri kraja svijeta cijelo skoro svoje tijelo, a na konac konca i glavu svoju, prekrasni Carigrad, za koji se i dandanas sav svijet otima, izgubilo. Pa kakvi je bio i taj posljednji gubitak, koji je vas svijet lako predviditi mogao? Bio je tako beznačajan, ružan i podao, da se beznačajniji, podliji i ružniji ni pomisliti ne da. Divni

Carigrad brane većom stranom Genuezi i Livornezi, dočim potomci Temistokla, Leonide i drugih grčkih junaka u crkvah svojih pred oltari plaze i puzu, kad bi im najsvetija molitva i najuzvišenije bogoštovlje bilo, da oružjem u ruci dom svoj i grad svoj, a š njim i vjeru svoju, čast i poštenje i slobodu svoju i svojih brane, ter barem časno i odvažno umru, kad već nije više časno i slobodno živjeti. Jedan jedini, car i vladar, junački se bori i junački tom prilikom gine, kô da je božija Providnost plaštom slave posljednjega Paleologa za čas barem prikriti htjela nebu i zemlji sramotu, u koju baštinici Rima i Atene svojom vlastitom krivnjom padaju i koja evo i dandanas još traje. Tako propada svaki narod, koji se vječitoga Slova božijega i njegove svete riječi odriče; a učenost, koja lakoumnim i razvratnim načinom slabi i uništuje vezu, koja nas u kršćanstvu i po kršćarstvu sa svakom krjepošću i značajnošću spaja, kuje grdni jaram, pod koji se prije ili poslije sloboda, čast, život i budućnost naroda skučiti mora.

Oprostite, velecijenjeni prijatelju, što se na tako dugo zavedoh. Vaš me krasni govor zavede, a sve što rekoh *ex abundantia cordis,* i Vama na čast i poštenje rekoh; želim pako, da ovo, što rekoh *in aures praedicetur etiam super tectis.*

Preporučujem se u ostalom Vašoj ljubavi, prijateljstvu i molitvi, te ostajem sa odličnim štovanjem

Vaš prijatelj i brat u Isusu

U Đakovu dne 20. studenoga 1886.

Josip Juraj,
biskup bosansko-srijemski.

b) *Strossmayer profesoru Franu Vrbaniću.*[2]

Đakovo, 27. nov. 1886.

Velemožni i veleučeni gospodine profesore! Velecijenjeni prijatelju!

Nemam dosta riječi, da Vam se dovoljno zahvalim na onoj krasnoj apologiji kršćanstva, koju ste prigodom Vašega umješćenja kano *rector magnificus,* ne samo u prilog prave učenosti, nego i u prilog prave budućnosti našega naroda jasno izustili. Sto put pravo imate, kada vjeru u božansku narav uzvišenoga Spasitelja našega branite. On je put, život i istina; On vječiti izvor svakoga svijetla i svakoga života na ovom svijetu, On vječiti učitelj roda ljudskoga, na koga se svako učiteljstvo svijeta ovoga osloniti ima, ako misli istini i pravdi božijoj, ako misli sreći i slavi svoga naroda služiti. Bog Vas blagoslovio!

Prem se pako bojim, da prekrasne Vaše misli ne oslabim, one su se tako duši i srcu momu priljubile, da ne mogu nikako zatajiti neke misli, nade i utjehe, koje su one u meni probudile. Učiteljstvo je predivna stvar. Sveto pismo negdje veli: *creavit Deus nationes docibiles,* to će reći: sve što je pojedini čovjek, što su pojedini narodi, što vas rod ljudski, to je naukom, predajom i učiteljstvom; sve je to pako prvobitno od vječitoga Slova božijega, koje je i

*

prvu riječ, divno to i božanstveno preimućtvo čovjeka, od početka iz duha čovječjega izbilo i tako prvomu nauku, prvoj predaji i prvomu učiteljstvu u čovječanstvu temelj položilo. Kada je pako čovjek svojom krivnjom i zloporabom svoje slobode posrnuo, propao i u tmine i u sjenu smrti zalutao, tada je i opet vječito Slovo božije u narodu i po narodu žudijskom pedagogom roda ljudskoga postalo i put novomu i vječitomu učiteljstvu na spas i utjehu svijeta utrlo. To znači očevidno cijelo državno biće, cijelo bogoštovlje i sve žrtve toga naroda; to neugasiva nada, i divne i nedostižive knjige njegove i božanstveni proroci njegovi; to cio udes toga naroda od najstarijih tija do današnjih vremena. Tko bi to tajiti htio, taj bi tajio, da zvijezda jutarnja ne sja i da bijela zora dan ne navješćuje. Od dvije pako hiljade godina očevidno nam je sunce istine i pravde božije u vječitom Slovu božijem ogranulo, tako da u njem jesmo i bivamo, u njem se gibamo i umiremo, u njem živimo i djelujemo. Tko bi i opet to tajiti htio, sličan i priličan bi bio čovjeku mahnitu, koji se u duboku špilju, u koju ni jedan tračak svijetla dospjeti ne može, uvukao, ter bi braći, koja bi ga izbaviti i na svijetlo sunca božijega izvesti htjela, odgovarao: „Što buncate? Sunca i svijetla i nije; sav svijet ništa drugo nije no ova špilja i ove tmine; sve je jedno, živio ja ovdje ili živio ondje; ne dirajte u slobodnu volju i odluku moju!“ Bog mi prosti, ali je to doslovce ono, što se je kod nas žalibože sa vrlo odlične stolice onomad čulo: ta to vaše Slovo božije, komu se vi kano Bogu i Spasu vašemu klanjate, Bog zna bilo il' ne bilo; a ono čudestveno preobraženje roda ljudskoga, koje vi njemu pripisujete i koje svemu svijetu pred očima leži, ništa drugo nije, nego plod slijepoga slučaja. Evo žalibože i kod nas doslovce ispunjenoga proročanstva: „I svijetlo u tminah svijetli, a tmine ga ne prihvatiše.“

Da međutim riječ, nauka i predaja slična i prilična postane maču dvooštracu, koji do dna duše i duha dopire, i da se u srcu čovječjem u sjeme pretvori, koje stostruki plod donaša, vječito je slovo božije sa učiteljstvom ujedno nerazrješivo spojilo svećeništvo, u kom se živim i istinitim načinom ponavlja otajstvo svetoga križa, vječiti izvor života i neumrlosti naše. Ovo svećeništvo i učiteljstvo, koje neodoljivom upravo silom najbolji i najuzvišeniji dio roda ljudskoga za sobom zanaša, isto je i istovetno sa onim svećeništvom i učiteljstvom, koje je vječito Slovo božije po obavljenom na drvetu križa otajstvu otkupljenja našega za sobom na uvijeke ostavilo, pače ostaviti moralo, jer bi inače najsvetija baština istine, pravde, života i slobode ljudske, povjerena slabosti i tromosti, oholosti i sebičnosti, pohoti i požudi ljudskoj, već odavna propala. Djelo ljudsko je od danas do sutra, ter se često put dogodi, da pothvat, taštinom našom, neumrlosti namijenjen, ona ista zemlja pokrije, koja i umrlo tijelo naše; djelo pako božije traje danas, sutra i na vijeke, ostajući vječitim izvorom svijetla i života svim narodom i svim vijekom do konca svijeta. Za to apostolsko učiteljstvo u crkvi božijoj naravnim posve načinom sva ona svojstva vječitosti, nepromjenljivosti i nezabludjelosti na sebi nosi, koje i učiteljstvo vječitoga Slova božijega, ter kô što bi zaman slabi čovječac rukom zasegnuo za suncem, koje nam sja i dani, da ga oslabi ili čak ugasi, tako

zaman evo već skoro dvije hiljade godina i sama vrata paklena na učiteljstvo crkve božije navaljuju. Ovo sve i sam um čovječji uviđa, a povijest ljudska bjelodano svjedoči, da se to divno učiteljstvo nikad i nikada svetomu zvanju svomu i istini i pravdi božijoj iznevjerilo nije; kada bi svuda po svijetu glas istine i pravde manje više zamuknuo, na jednom ipak mjestu nikad zamuknuo nije, pa makar bi to učitelja Bogom posvećenih nebrojeno put i slobode i života stajalo. Tomu jedinomu rod ljudski zahvaliti ima, da će nebo i zemlja proći, a da riječ božija nikad ne prolazi. Udes toga svećeništva i učiteljstva isti je, koji i udes vječitoga Slova božijega, koje je tada upravo svetim uskrsnućem i vječitim životom svojim najveće slavodobiće u ime cijeloga roda ljudskoga slavilo, kada ga je neharni svijet na križ pribio i u tavni grob strmoglavio. Koliko put je već zlobni i bezbožni svijet riječi božijoj i učiteljstvu apostolskom usred svakojakih muka i nevolja smrt i propast proricao, a kad tamo, a ono upravo usred najvećega progonstva najveće dobiće slavi i na milijune svijest i srce i onih za istinom i pravdom ražari, koji bi inače u miru i pokoju dosta nehajni i nemarni ostali. I sada je udes toga svetoga učiteljstva svuda po svijetu vrlo težak; ali ipak, tkogod danas zdravim okom na sve ono pogleda, što u Australiji i Oceaniji, što u Kini, Indiji i Japanu, što u unutarnjosti Afrike biva, taj priznati mora, da se očevidno približuje vrijeme, da se proročanstvo Gospodina o jednom pastiru, to jest učitelju, i o jednoj ovčarnici, to jest učiteljstvu ispuni. Dašto, da nije čovječje potanje obilježiti vrijeme i čas, koje vječiti Otac naš u ruki svojoj drži; i dašto da je hiljada godina prema vječnosti jedan samo tren oka; ali o tom nitko, koji zdrave oči ima, već sada dvojiti ne može, da se proročanstvo Isusovo konačno svomu ispunjenju približuje.

Ovomu se svetomu učiteljstvu i vječitomu Slovu božijemu, koje u njemu prebiva i djeluje, sve zahvaliti ima, što je od dvije otprilike hiljade godina u rodu ljudskom pravoga života i sreće, prave učenosti i prosvjete. To povijest uopće, to napose povijest prosvjete ljudske bjelodano dokazuje. Što je negda sveta starina i božiji učitelj o vječitomu Slovu božijem rekao: *positus hic in resurrectionem vel ruinam multorum in Israel,* to valja o cijelom svijetu i o svakom pokoljenju. U vječitom Slovu božijem i njegovom svetom učiteljstvu leži otajstvo uskrsa i života, smrti i propasti naroda. Sve, što se na njega osloni, dionikom postaje njegove svjetlosti, njegovoga života i slave; sve, što se od njega ocijepi, slično je, da se njegovom riječi poslužim, lozi od trsa svoga ocijepljenoj, koja se na vatru baca. Što neki sveti veleumnik, Sv. Ciprijan, u zlatnoj svojoj knjizi o jedinstvu crkve punim pravom razjašnjuje prispodobom traka, koji bi se od sunca, prispodobom potoka, koji bi se od vrela i izvora, prispodobom grane, koja bi se od stabla svoga razdvojila, to je prava povijest naroda, koji se vječitomu Slovu božijemu otuđi. Gdje se pako riječ, nauk i predaja čak u mržnju prema njemu i svetoj njegovoj riječi pretvori, tu se ona ujedno pretvori u pravu pošast, otrov i kugu, koja puke i narode u smrt i propast riva i svakoj pravoj učenosti i prosvjeti grob kopa.

Ja opetujem: sve, što je pojedini čovjek, sve što je pojedini narod, to je naukom, predajom i učiteljstvom svojim. Pazi l' narod na prosvjetne zavode

svoje kano na oko u glavi; gleda l' da ih čim prije popuni, usavrši i na visinu svojih svetih zadaća uzdigne; brine l' se, da sve to bude duhom i riječi vječitoga Slova božijega i njegovoga učiteljstva nadahnjeno; je l' mu na duši i srcu, da učitelji budu ljudi čisti, neporočni, ozbiljni, učeni i značajni, kojim ništa drugo do istine i pravde, do sreće i napretka, do slobode i slave naroda svoga pred očima ne stoji. Ako je tako, tada blago takomu narodu, on će se svih svojih muka i nevolja prije ili poslije otresti i svrhu, koju mu je Providnost označila, polučiti. Baca l' se pako to sve u nehaj i nemar, badava sav vanjski sjaj i sva vanjska preimućtva; narod takvi slabi, iznemaže i propada.

Velecijenjeni moj profesore i prijatelju, ovo je moje čvrsto uvjerenje. Možete si dakle pomisliti, kolikim veseljem i kolikom me je utjehom napunila odlučna i muževna riječ Vaša u slavu vječitoga Slova božijega i svete riječi njegove prigodom svečanoga umješćenja Vašega na rektorsku stolicu izrečena. Čast Vam, prijatelju, i poštenje! Hvala Vam vječita; Bog Vas blagoslovio a i hoće, jer nije zabadava rekao: *qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eundem coram patre meo.* Ono, što se je na našem sveučilištu zbilo, grdo je upravo i nesnosno. U Francuskoj je danas zlo i naopako, ali ja mislim, da se ni u Francuskoj danas sa javne stolice ne bi smjelo reći ono, što se je s naše reklo, da se, to jest mi pravovjerni, sa bićem i božanstvenom osobom vječitoga Slova božijega ponositi ne možemo. U Francuskoj po javnom pravu vlada u školah danas tako zvana neutralnost, prem se pod tom travom otrovna guja krije, neutralnost ipak ostaje neutralnost; pod njezinom zaštitom nikad se ne bi smjelo gornje bezumlje i bogogrđe izustiti. Ovo nije nipošto smjelo, a da grdno ne ogriješi dušu svoju i da ne izda upravo zvanje svoje, mukom mimoići apostolsko učiteljstvo, koje je Bog odvjetnikom i čuvarom vječite svoje istine i pravde postavio. Ja sam u tom obziru, hvala Bogu, dužnost svoju ispunio; akoprem me je toga radi u našoj domovini upravo s one strane led bio, otkle sam se punim pravom nadao, da će me sunce ogrijati. Ja ću još, ako Bog dâ, o tom opširno i tako progovoriti, da nijedna navala na kršćanstvo nepobijena i nesatrvena ne ostane. Ali ni profesorski zbor nije to mûkom mimoići mogao. Vami pako, velecijenjeni prijatelju, i Vašemu vrijednomu prethodniku na rektorskoj stolici, na čast i slavu služi, da ste se tako javno i tako odlučno u ime uzvišenoga zvanja svoga i u ime vrijednih sudrugova Vaših dužnosti svojoj odazvali.

Budući pako da veselo srce *ex abundantia* govori, dopustite, da moju gornju misao popunim, i da visoku cijenu Vaše i Vašega vrijednoga kolege javne izjave još pobliže označim. U nijednom narodu na svijetu ne udara u oči toliko ona istina, koju malo prije o vječitom Slovu božijem izrekoh: *positus hic in ruinam vel resurrectionem multorum in Israel*, kô u krasnom narodu francuskom. Kada je moć, slava, jezik, knjiga i prosvjeta toga naroda do prvenstva u Evropi dospjela, živili su i djelovali su u njem učitelji i učenici prve veličine: Pascal, Bossuet, Corneille, Racine, Massillon, Bourdaloue i t. d., koji su sav život svoj i sav umni rad svoj vječitim Slovom božijim i neumrlom riječi njegovom nadahnjivali. Kada se pako taj narod od vječitoga Slova

božijega odmetnuo i u ime tobožnjega uma čovječjega strasti i požude svoje na oltar stavio, tada je strahovitim prevratom sam pod sobom pakleni upravo jaz razvalio i sa samim bićem svojim sve stečevine slave i uma svoga u skrajnu pogibelj bacio, od koje ga pogibelji osim milosti božije i opet oslobodiše Chataubriand i drugovi njegovi, i onaj izvanredni veleum, koji ga svojim načinom apostolskomu svećeništvu i učiteljstvu povrati, prem je i sam, kad je mahnitom nekom apoteozom sebe samoga viš naravi i moći čovječje i u neku vrst božije inkarnacije pretvorio, grdno propao i na školju oceanskom kukavno skončao. I poslije toga, kad god bi se narod francuski podigao i do stare svoje moći i slave dovinuo, to bi jedino vječitomu Slovu božijemu i onim veleumnim i veleslavnim muževom zahvaliti imao, koji bi, osloniv se na crkvu i apostolsko učiteljstvo, vas život, vas trud i vas umni napor svoj tomu posvetili, da svetomu evanđelju i zakonu božijemu u obitelji i društvu, u državi i svih javnih zavodih, u jeziku, nauku i knjigi, u svih zakonih i narodnih odnošajih staru moć i stari ugled povrate. Na prediĉnu plejadu tih veleumnih i veleslavnih muževa u novije doba spadaju: Montalambert, de Broglie, de Falloux, d' Ampère, Osanam, Bérier, Lamartine, Laprada, a početkom i Viktor Hugo i t. d. U prologu saliĉkoga zakona stoji pisano: *Vivat qui Francos diligit, Christus!* Ovo uzvišeno i životvorno načelo, ovo sveto čuvstvo u svijest i sav skromni život prevedeno, uvijek je i uvijek veleduhovitomu i veledušnomu narodu francuskomu značilo pravi uskrs i pravi izvor svake moći i slave. Da se je pako to svagda i poslije najužasnijih događaja zbilo, imao je francuski narod poleg svoga apostolskoga svećeništva i učiteljstva, komu nigdje na svijetu premca nije, ponajviše zahvaliti onim slavnim muževom u svijetu, koji su u čas pogibelji, kada je strast i nerazbor najviše na kršćanstvo navaljivala, sav život svoj, sve zvanje i znanje svoje apostolskom upravo revnošću u neku vrst svjetskoga svećenstva pretvorili i bitno upravo svaki put doprinijeli, da se je sa vječitim Slovom božijim i prava moć i snaga, i prava slava i prosvjeta i opet povratila. I dandanas je položaj toga naroda vrlo opasan, jer on danas ne samo vječito Slovo božije svagdje zameće, nego ga upravo mrzi i iz javnoga života, iz svih svojih zavoda, škola i hospitala progoni, čim i opet pod sobom samim strahoviti ponor kopa, u koji se lako u ono isto doba, ko prošlim stoljećem, strmoglaviti i Bog sam zna što sve za sobom povući može. Osloboditi će se međutim i opet narod francuski, jer je rečeno: *creavit Deus nationes sanabiles* i jer je uskrsnuće, moć i slava toga naroda slobodi, redu, miru, ravnovesju i prosvjeti cijeloga svijeta nužna. Ali spas i oslobođenje toga naroda, osim Boga i crkve, bit će i opet ponajviše djelo onih divnih muževa i gospođa u Francuskoj, koje — čim se više i groznije na vječito Slovo božije i svetu riječ njegovu navaljuje — tim ga žešće ne samo u svijesti i srcu svom čuvaju, nego ga i javno pred svim svijetom ispovijedaju, brane i za njega se dragovoljno svakomu ruglu, svakomu progonu i svakoj žrtvi podvrgavaju. Na hiljade je i hiljade obitelji i ljudi još, hvala Bogu, i to najumnijih i najizvrsnijih ljudi, koji javno slijede zastavu, na kojoj je napisano: *Vivat, vivat, qui Francos diligit, Christus!* Poleg apostolskoga svećeništva i učiteljstva, to je divna vrst

svjetskoga svećeništva, komu se jamačno ne će oglušiti onaj, koji je negda molitvenim vapajem probuđen moru i valovom zapovjedio, da se utiše i umire.

Kad god bi ja ob ovom pobliže promatrao, vazda bi snivati nekim načinom i željno željeti počeo, da se to isto divno čudo u času nužde i potrebe i u narodu momu ponovi.

Velecijenjeni moj profesore i prijatelju!

Vaše krasno slovo pri umješćenju Vašem, ko i slovo prethodnika Vašega, i dično upravo ponašanje svih skoro sudrugova Vaših, pretvoriše hvala Bogu staru želju i nekadašnji lijepi san moj u živi čin i slavno djelo, koje evo danas cijelomu narodu našemu pred očima stoji. I svi se Vi — hvala Bogu — na očigled onih dosad kod nas nečuvenih navala na kršćanstvo pretvoriste u neku vrst svetoga svjetskoga svećeništva za istinu i pravdu vječitu, za svetu vjeru, vječiti taj izvor svake nade i bolje sreće naroda našega. Poslije crkve božije i apostolskoga učiteljstva u Vaših je ponajviše ruku uskrs, spas i bolja budućnost naroda. Ne dajte se, molim Vas, od uzvišene namjere i zadaće Vaše ničim odvratiti! Bit će tu dašto svakojakih ukora i prigovora; reći će se, ko što se je već sto i sto put reklo: slijepo je nepromjenljivoj riječi se podvrći i one se slobode, bez koje znanost ne može biti, odreći! Vi znate dobro, kô i ja, da su to samo tašti i isprazni prigovori. Sveta je vjera svijetlo božije, koje se i u umu i svijesti našoj i u obitelji, društvu i državi, i u svakoj pravoj prosvjeti jasno i neporecivo kano put, život i istina odziva i najumnije i najuzvišenije duhove evo već skoro dvije hiljade godina za sobom zanaša. Vjera je svijetlo, a nevjera je prava sljepoća. Riječ božija je, ko i svaka druga istina, po naravi i biću svomu nepromjenljiva, ali nepromjenljiva samo tijelom svojim, ako smijem tako reći, dušom pako i bićem svojim je neizmjerna i neiscrpljiva, ko i Bog sam, vječiti izvor njezin. Svaki vijek i svaki narod crpio je i crpit će navijeke iz neizmjernoga vrela svete vjere sva i nova i stara sredstva, bez kojih život njegov i neumrlo opredjeljenje njegovo, bez kojih sve više nužda i potrebоće njegove biti ne mogu. Nebo će se i zemlja prije iscrpiti, nego će ikoji umni rad i napor svetu vjeru božiju posve iscrpiti. I sloboda je sveta stvar, ali je jedva riječi, kojom bi se veća zloporaba činila, kô riječ sloboda. Što je od Boga, koji svu pravu cijenu čovjeka, pak i samu cijenu svete vjere na slobodnoj volji i odluci osniva, ne može nikako biti proti slobodi. Vječita zadaća i cilj slobode jest, da se najprvo onomu zakonu, koji je Bog u svijest našu upisao, a poslije onomu, koji ga je objavio, prilagodimo. Proti zakonu i jednomu i drugomu raditi, znači dar božiji zlorabiti i samomu sebi okove kovati. Nije sveta vjera i riječ božija, koja našoj slobodi smeta, nego je prirođena slabost i tromost naša, nego su napose naše strasti i požude, oholost i taština naša. Što se slabosti i tromosti tiče, prava je učenost uvijek čedna i umjerena ter rado priznaje, da se bez pomoći ozgor jedva išta na umnom polju postići dade. Kô svakomu, tako i učenjaku pred očima lebdi sveti Petar, koji bi se bez pomoći i ruke Slova božijega utopio, kada se je na površinu morsku upustio. Što se pako strasti i pohote naše tiče, koja je najglavniji neprijatelj slobodi i duševnomu napretku našemu

to ako mislimo slobodni biti, moramo se viš samih sebe uznijeti i sve naše strasti i predrasude nadvladati. Nije nimalo slobodi mudraca sa istoka zvijezda prethodnica škodila, koja ih je do vječitoga Slova božijega u Betlehem privela; nego je neizmjerno slobodi škodila i tumače zakona i svećenike žudijske u pravu sljepoću bacila strast, pohota, oholost i stare predrasude, po kojih vječito Slovo božije nalaze doduše u knjigah i zakonu svom, po kojih opredjeljuju vrijeme i mjesto, gdje je Ono pût postati moralo; ali ga ni za vrijeme istočnih mudraca, pak ni dandanas ne nalaze, jerbo se tomu opire ne sloboda, nego strast, pohota, oholost, to jest duševno sužanjstvo i duševna sljepoća njihova. Tko bi rekao, da sveta vjera slobodu smetati može, taj bi rekao, da je lađa u slobodnom gibanju i u cilju svom pri buri morskoj smetana zvijezdom prethodnicom, busolom i onima svjetiljkama, koje je znanost i skrb ljudska na pogibeljnih grebenih postavila.

Oprostite, što toliko govorim; srce mi je od radosti i zahvalnosti prekipjelo. Znam ja, ko i sav ostali narod, da je Vaš i Vaših dičnih sudrugova značaj stalan i nepomičan, i da se Vi ničim na svijetu ne ćete odvratiti dati od dične zadaće Vaše, da između ostalih u svetoj vjeri branite istinu, vječitu pravdu i onu snagu božiju, koja je jedina kadra narodu sve uvjete višega života i opredjeljenja priskrbiti. Slavni francuski narod napisao je na zastavi svojoj: *„Vivat, qui Francos diligit, Christus!“*, a mi Hrvati napišimo na zastavi, koju u svakom našem poslu slijedimo, ono što je nekad Kostantin Veliki i sva njegova vojska ugledala na križu u vedrini nebeskoj: *„In hoc signo vinces!“* Recimo uvijek mladeži našoj, na kojoj budućnost naroda našega leži, da u svakom svom nastojanju i poduzeću vječito Slovo božije uvijek slijedi. Ono bo je po biću i naravi svojoj ideal svih ideala, a ujedno realnost svih realnosti, to jest, vječiti izvor svakoga svijetla i svakoga života — poniziv se pako do čovječje naravi, uzdigao nas je sve do samoga sebe i učinio nas dionikom svoje božanstvene naravi, da svaki u zvanju i stanju svom, nadvladav same sebe i svu taštinu ovoga svijeta, u svakoj časti i poštenju, svakoj krjeposti i značajnosti, istini i pravdi, služimo na korist, slobodu i slavu naroda našega. *In hoc signo vinces!* To je jedini put k pravoj časti i k pravoj slavi, i svojoj i naroda svoga.

Ovoliko, velecijenjeni prijatelju, Vama na čast, poštenje i zahvalnost. Ne bi mi pako nedrago bilo, pače želim, da se ovo u cijelom narodu zna. Preporučujem se u ostalom i nadalje Vašoj ljubavi i Vašem prijateljstvu.

U Đakovu dne 27. novembra 1886.

Josip Juraj Strossmayer
biskup.

[1] Dr. Gustav Baron bio je rektor školske godine 1885–1886. Odstupajući rektor dr. Gustav Baron prikazao je najprije u svome govoru život i rad universiteta tečajem minule školske godine 1885./1886., a onda reče na adresu sveučilišne omladine ovo: „Vrlo sam sretan, što mogu, obraćajući se k vrijednim akademijskim građanom, sa ovoga mjesta, te tako svečano pred cijelim hrvatskim narodom, javno izreći pohvalno priznanje, da su građani ovoga sveučilišta tekom cijeloga rektorovanja moga ne samo zasvjedočili veliku revnost oko nauke, već se i ponijeli vladanjem,

koje dolikuje slušateljem najvišega u zemlji zavoda. Rijetka su sveučilišta, gdje bi toliki mir vladao, kao što to bijaše i ljetos na našem sveučilištu; a jedva što prija toliko pravomu njegovanju znanosti, koliko mir okoliša i mir duše. Priznavajući Vam, čestita gospodo, ovu krjepost vašu, hvalim vam ujedno za onu čednost, ljubežljivost i pripravnost, kojom ste i mene kao rektora svoga susretali te se odazivali mojim bud nalogom bud prijateljskim savjetom. Hvalim vam za tu poslušnost vašu tim većma, jer znadem, da pravilno samo onaj znade u muževno doba drugimi ravnati, tko je naučio u mladosti slušati; a vas, malne sve, čeka upravo zadatak, da jednoć, pa ma u raznovrsnom djelokrugu, ravnate hrvatskim narodom. I upravo taj zadatak budućnosti vaše sili me, silom ljubavi za vas i silom ljubavi za dragu domovinu, da vam na rastanku sa ovom stolicom utisnem dvije riječi, dva dragocjena bisera, u vaše plemenito hrvatsko srce. Za čovjeka, kao razumnoga i moralnoga bića, nema dičnijega uresa, negoli je znanost i značajnost; a po rod ljudski nema korisnijih ljudi, negoli su oni, u kojih se sa bogatim znanjem pari čist, neokaljan značaj. Zato i jest njegovanje prave znanstvenosti i odgojivanje u pravoj značajnosti najglavnija svrha sveučilišta, a ima biti životni ideal svakomu sveučilišnomu građaninu. A zato upravo i jesu znanost i značajnost one dvije riječi, ona dva dragocjena bisera, koje vam evo predajem, da vam budu prijateljska uspomena na moje rektorovanje, ponos akademijskih dana, kažiput posred burnoga života, zvijezda prethodnica u radu za domovinu, u ravnanju jednoć hrvatskoga naroda. Kad izgovaram riječ znanost, razumijevam pravu znanost, kojoj je i s t i n a karakteristično obilježje; jer i s t i n a ima biti zadnji i najuzvišeniji cilj znanosti, samo u i s t i n i nalazi pravi učenjak mir i pokoj duši svojoj, te samo ona znanost, koja i s t i n u goji, koristi čovječanstvu. Zato primajte i proglasujte rezultatom ili postulatom znanosti samo ono, čemu je nedvojbena istinitost zajamčena, a čuvajte se poprimati ili u svijet bacati na ime znanosti — niti za volju dnevnoj lozinki, niti za volju tako zvanomu javnomu često iskvarenomu mnijenju — tvrdnje nezajamčene ili očito neistinite, napose tvrdnje, koje su, pređu li iz teorije u praksu, kadre uzdrmati religioznim i moralnim životom naroda te tako potresti onimi temelji, na kojih se jedinih osniva sreća, blagostanje, poredak, sigurnost i prava sloboda toli pojedinaca koli naroda i država. Prava znanost ne ruši, već gradi; a pod užasnimi posljedicami razvratne nazovi-znanosti vidimo gdje gorko stenju i veći i silniji narodi. Isto tako, vrijedni građani, uzgajajući u sebi značajnost, budno lučite značaj pravi od nazovi-značaja. Jer nazovi-značaj jest neznačajnost; a nema po rod ljudski pogubnijih ljudi, nego li su neznačajnici, koji su tim štetniji, čim su sposobniji. A gdje je pravi značaj? Pravi, plemeniti značaj, značaj u najodličnijem smislu, posjeduje onaj čovjek, koji ozbiljnom, odlučnom, djelotvornom i neuzdrmano dosljednom voljom ravna sve svoje mišljenje i djelovanje, sav svoj skromni i javni rad u svih prilikah života po neuzdrmanih načelih istine, čudorednosti i pravice. A pošto je Bog konačni izvor svakoj istini i pravici, a njegova volja pravilo čudorednosti, to se prava značajnost nužno istovetuje sa vršenjem dužnosti, koje nam konačno nalaže sam Bog, budi naravnim svijetlom razuma ili glasom savjesti, budi nadnaravnim svijetlom objave. Odatle pako slijedi nužno, da nema prave značajnosti, gdje nema prave religioznosti. Zato, čestiti akademijski građani — vi potomci onih hrvatskih junaka, koji su, vršeći najsvetiju dužnost, kao uzori značajnosti krv prolijevali za vjeru i domovinu, za krst časni i slobodu zlatnu — proniknite sve mišljenje, sav rad i život svoj, skromni i javni, neuzdrmanimi načeli iste svete, mučeničkom krvlju otaca vaših zapečaćene vjere Kristove; pa će jamačno — a inače nikako — Hrvatska dobiti jednoć u vama muževe, ne samo znanjem bogate, već i značajem pročišćene, koji će znati i htjeti, ma u kojem zvanju, vršiti sve dužnosti, ne samo za volju sile državnih zakona, koji svuda ne dopiru, već za volju Boga, koji okom svojim svuda dosiže te svako vršenje dužnosti nedvojbeno nagrađuje, a svaki propust dužnosti sigurno kazni. Posluhnite me; pa eto sretnih vas, a još sretnije kroz vas drage nam domovine Hrvatske!"

[2] Dr. Fran Vrbanić bio je rektor za školsku godinu 1886—1887. Primivši od odstupajućega rektora znakove časti, novi rektor, dr. Fran Vrbanić, izreče govor, u kojem je istaknuo, kako u svakom zvanju i svakoj službi ne valja slijediti samo načela tako zvanih praktika, već kako treba da se praksa osniva na nauci, na teoriji, koja opet treba da se razvija na osnovu poznavanja činjenica i sila, koje ih izvode. Na ovoj je bazi novi rektor potom pokazao korist i pravu potrebu proučavanja statistike za svakoga, a osobito za onoga, koji je zvan da učestvuje u javnim

poslovima na dobro mile domovine. Potom reče: „Ova uska veza između znanosti i praktičnoga života, među teorijom i praksom, jest uslijed toga i ona spona, koja veže hrvatsko sveučilište s potrebami i osjećaji hrvatskoga naroda. Te potrebe hrvatskoga roda velike su, ali su i osjećaji njegovi duboki, a među njimi prvi i najznatniji oni, koji su ga u crnih danih sokolili i blažili, a u sretnih bodrili na nova djela; to su njegovi vjerski osjećaji, to je tvrda vjera u božansku narav uzvišenoga Spasitelja. S timi osjećaji hrvatskoga naroda ne može i ne smije hrvatsko sveučilište doći u opreku, jer bi se iznevjerilo zadatku svomu, jer bi u opreku došlo samo sobom, pak zato ono odlučno osuđuje i odbija svaki pokušaj, došao on makar s koje strane, kojim bi se uz pripomoć sveučilišta htjeli potkopati ovi njegovi vjerski osjećaji i tvrda njegova vjera u Boga. Ovakovi pokušaji makar se i prikrivali pod kojom mu drago krinkom, samo su tuđa biljka, koja se kani presaditi u naše tlo, koje niti je bilo, niti će biti prikladno za uspijevanje takova korova; ti pokušaji ne će biti nikada kadri u nas utvrditi jaz između prave znanosti i pravog života, između hrvatskoga sveučilišta i hrvatskoga naroda.“

927.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 1. dec. 1886.

Dragi moj brate!

Štogod učinite s mojom porukom, dobro ćete učiniti. Pisao sam također u tom smislu i bivšemu i sadašnjemu rektoru. Ne bi mi nedrago bilo, da se sve objavi. Ja ću međutim o toj bezbožnosti i razvratnosti, koja se je na sveučilištu našem širiti počela, opširno progovoriti u ovogodišnjoj korizmenoj okružnici. Zasad sam i opet o tomu pisao i nunciju u Beč i državnom tajniku u Rim. To je sablazan javna, koja se sveudilj na sramotu Crkve i prisege stavlja. Po momu mnijenju imao bi Rim, ako sve ostalo bezuspješno ostane, kardinalu naložiti, da javnoga sablaznika i zavoditelja mladeži ekskomunicira. Kad bi se to u Beč javilo, mislim, da bi to hasnilo, da se od stolice makne pošast i kuga. Ja i Beču i Rimu sa svom otvorenošću duše svoje govorim.

Vrlo bi dobro bilo, da se jedna i druga opozicija slože. U bitnosti i onako nema među njima razlike. Neodvisna stranka upravo je i zato tako daleko pošla, da se čim prije i čim sigurnije s drugom opozicijom susretne. I to bi bilo od velike koristi, kad bi se Srbi, barem stranom, opametili. Što se Središta tiče, ja sam toliko put o njemu svoje mnijenje rekao, i ostajem poleg njega. Međutim nijedna opozicija ne će uspjeti, poleg brutalne upravo sile, kojom se državna moć proti svakomu pravu naroda namiće. Proti tomu bi najprvo se lijek tražiti imao.

Tondini ode danas u Rim, pozvan svojim generalom. Ja ne idem u Rim do na godinu, na jubilej papin. Solovjeva lijepo mi pozdravite. Rusi svoje vlastite ogromne i nedokučive stare i nove grijehe oplakuju. I sad ja ne znam, kako ćeju proći sa svojim mingrelskim knezom.[1] Jedan je samo čovjek za tu stvar, ali dašto, da bi Rusija u to ime morala biti i na rat spremna. Rat je neizbježiv, a onaj će dobitnikom postati, koji se bude znao najbolje na rat spremiti. Mi smo dosad u tomu poslu uvijek bili posljednji.

Majku mi Vašu vrlo lijepo pozdravite. Bog ju blagoslovio, a i ja ju blagosivam iz svega srca. Novac — hiljadu for. — nadam se, stigao je već u Zagreb. Sto hiljada put i t. d.

1. decembra 1886. Biskup.

Čestitam na prekrasnom govoru.[2] I s te strane dobro je, da nisam u Zagrebu bio. Šteta bi velika bila, da je to, što ste rekli, nerečeno ostalo.

[1] Poslije abdikacije kneza Aleksandra Battenberškoga poslao je ruski car Aleksandar III. u Sofiju generala Kaulbarsa. Stigao je 25. sept. i izjavio, da ruski car smatra izbore za Veliko sobranje i njegov saziv nezakonitim. Ali bugarska vlada odbila je generalovu izjavu (1. okt.). Potom su oko sredine oktobra provedeni u Bugarskoj izbori, unatoč protestu generala Kaulbarsa. Veliko sobranje otvoreno je u Trnovi 31. okt. i izabralo je 10. nov. knezom danskoga princa Valdemara. Potom je general Kaulbars s ruskim konzulima ostavio Bugarsku (17. nov.), dok je danski princ Valdemar otklonio izbor. Sada je potkraj novembra ruska vlada predložila kandidaturu mingrelijskoga kneza Nikole Dadijana, ali ga bugarska vlada ne htjede da prihvati, već je početkom decembra poslala u zapadnu Evropu deputaciju trojice (Grekov, Kalčev i Stojlov), da poradi oko nezavisnosti Bugarske od ruskoga utjecaja. Tada je u štampi prvi put iznesena kandidatura princa Ferdinanda Koburškoga.

[2] Održan u svečanoj sjednici Jugoslavenske akademije 25. nov. (up. gore str. 239—242).

928.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 4. dec. 1886.

Dragi moj brate!

Naše stvari domaće sve idu na gore. Dobro Vi velite, da će zasad po svoj prilici bez rata proći. Ali se iz svega vidi, da je rat za nekoliko godina *inévitable*. Ona sirota država, koja bi po položaju svomu imala biti zalog mira,[1] bit će upravo povod ratu. Što Bog da! Mi nismo krivi.

Nekako sam od nekoga vremena vrlo melanholičan. Često me put glava boli, a krv mi na nos lije. Eh, nije hasne; ostario sam i oslabio. Gvrči noge, putovat ćeš! Bože samo daj sretno. Pozdravite mi lijepo Vašu mamu, pozdravite i Kostu i Kostine. Sto put i t. d.

4/12 1886. Biskup.

[1] Naime: Austro-Ugarska.

929.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 16. dec. 1886.

Preuzvišeni gospodine!

Poslovima veoma zabavljen nisam mogao odmah odgovoriti na Vaša pisma od 28. studenoga i 1. i 4. t. mj., pak to sada činim.

Priposlanu tisuću for. za „Rječnik“ primih te se lijepo zahvaljujem; Akademija pako je već to učinila u svečanoj sjednici.

Vaše pismo na Barona tiskano je onako, kako je sastavljeno.[1] Pismo na Vrbanića objelodanit će se u „Obzoru“ za božićne blagdane, da sva ne izađu na jedamput. Međutim je Spevec u saborskom govoru sve potvrdio i očitovao, da ostaje kod svoga.[2] Svećenici u vladinoj stranci šutili su, naši nisu smjeli govoriti, jer su prije već imali riječ. Što je Gašparić vodeno i bljutavo odvratio, dogovoreno je s kardinalom. Ban je dosta jasno uzeo Spevca u zaštitu. Ne mislim, da će kardinal išta učiniti, ako mu ne bude iz Rima upravo naloženo pod teškom odgovornosti. Nisam mogao doznati, jeda li je što, i što, učinio poslije nuncijeva pisma, o kojem mi je Kosta pripovijedao. Nu čemu se imamo nadati, dade se naslutiti iz primjedbe njegove trublje kanonika Schwindermanna povodom Spevčeva i Kovačevićeva govora: Pravo im budi (t. j. Beruti i drugovom), zašto su ih izazivali! Kriv je dakle Beruta, što je onako lijepo govorio.[3]

Posjetio me je biskup Hranilović, koji je također osvjedočen, da kardinal ne će ništa učiniti. Međutim on je pripravan Vam se pridružiti i preuzima Posilovića, da će ga nagovoriti, da se i on pridruži, pak da Vas trojica, ako nadbiskup ne bi ništa učinio, kolektivno postupate. Ne znam, ne vara li se glede senjskoga biskupa.

Pišete, da ste u novije doba melanholičan i da Vas češće glava boli i da Vam krv na nos ide. Ovo oboje posljednje bit će od prehlade, jer se i meni to događa, kada sam prehlađen. Kažu, da je to dobro i zdravo. A šta se prvoga tiče, prem imade u današnjem položaju svijeta i našega naroda dosta povoda melanholiji, ali Vi, Preuzvišeni, imali biste dosta razloga radosti, a osobito poradi mirne svijesti, da ste učinili i da činite dobra koliko možete. Napokon će pravedna stvar unatoč prljavosti ljudi i traljavosti okolnosti nadvladati. Ako li i ne doživimo mi, doživit će naše potomstvo; mi pako krčimo put k pobjedi. Vašoj živahnijoj ćudi valjalo bi izmjene, t. j. društva. Stvorite si ga u Đakovu koliko možete, a onda dođite ovamo na 15 dana za promjenu.

Piše mi Solovjev iz Moskve, da je bio u Sergijevskoj trojickoj lavri kod Moskve u pohode metropoliti, kojega nije našao, jer je u Petrograd otputovao bio, i da su ga monasi lijepo primili, pak neki dali razumjeti, da bi im bilo drago, kada bi među nje stupio. Oni bi ga valjda učinili profesorom u Duhovnoj akademiji. Ali može to i zamka biti, t. j. da onda bude vezan u svojem djelovanju, prem nema volje i sam to uviđa. Nu kako je estetičko-mističke naravi, nije pogibelj isključena. Dakako, mogao bi postati i episkop i metropolita po svojoj učenosti i ugledu, ali moglo bi se dogoditi i protivno. Ja sam mu u tom smislu pisao.

Moje je duboko uvjerenje, da će doskora doći do velikoga rata, ako se zasada i pokrpaju odnošaji na istoku.

Sada se vraćam na neugodnu stvar glede velikoga djela o bazilici Sv. Marka. Ovih dana opet je došla jedna pošiljka u vrijednosti od 353·50 franaka ili 183 for. 82 nč. Knjižara posla Akademiji s pošiljkom priloženi račun moleći i jaučući, da joj se račun isplati, jer da je ona izdavatelju u Mlecih isplatila dosadašnji dug u iznosu od 455 for. 55 nč., pošto se u roku od 3 mjeseca svaka pošiljka isplatiti ima. Ne znam, što ste učinili u Mlecih i kakovim uspjehom.

Ali moje bi mnijenje bilo ovo: a) da zatvoriv oči, ako se s izdavateljem uspjeti ne može, pak ako Vam se ne će popuniti djelo, prem je već pri kraju, da isplatite knjižari 455 for. 55 nč., koje je ona u novcu izdala; tada će se b) ova zadnja pošiljka od 183 for. 82 nč. vratiti uz poruku, da se dalje pošiljanje obustavi. Molim Vas, da taj neugodni posao izvolite čim prije urediti, jer se približava konac godine, kada imademo i mi račune s knjižarom obrediti, i da mi račun povratite.

Mislim, da ćete zadovoljni biti s ponašanjem opozicije u saboru. Stranka prava misli učiniti predlog, da se u naša srednja učilišta uvede mjesto njemačkoga ruski jezik kano obvezatni predmet. Proti stvari nema prigovora, ali držimo, da je predlog u nevrijeme.

Želeći Vam zdravlje i zadovoljstvo i preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 16. XII. 1886. Fr. Rački.

[1] „Katol. List" od 2. dec. 1886, str. 377—387.

[2] U Spevčevoj aferi došlo je u hrvatskom saboru do rječkanja 10. dec. (u proračunskoj raspravi) prigodom govora Franje Spevca, nar. zastupnika za kotar vinkovački.

[3] Još dan ranije, 9. dec.

930.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 20. dec. 1886.

Moj mili brate!

Rasprava u saboru bila je veoma sablažnjiva. Vjera i ugled svete majke crkve leži nam u blatu i na smetištu. Meni je najbljutavija stvar, koju je govorio Gašparić. U taj cinizam i u tu bljutavost spada i ono, što Schwindermann govori. I Gašparić i Schwindermann ništ drug nisu, nego *Echo* „stožernika rimske crkve". Što mene u cijeloj stvari još više ražalošćuje, jest, da iz svega vidim, da Sveta stolica nema kuraže. Ja sam joj međutim otprto rekao svoje, i to posljednji put. Sad treba — ja mislim — šutiti i čekati, što će biti. Hranilović je kasno ustao; senjskoga nikad ne predobismo za se. On se sa Gašparićem natječe za zagrebačku stolicu. Zasad Gašparić bolje stoji, jer mu ban javno veli, da je crkva katolička u njegovih ruku, u dobrih ruku! Može se međutim stvar izmaći i jednom i drugom. Ja ću vrhu te nevjere još napisati okružnicu, pak sam onda sve učinio, što sam mogao. Ostalo valja povjeriti Bogu. U Rimu laskaju *potentibus huius saeculi, debiles autem infirmosque negligunt, quos Christus dominus semper praecipuo loco habuit.* Vidit ćemo, kud ćeju tijem doći.

Što se Solovjeva tiče, ja se s Vami slažem. On bi se morao šteditи, da vidimo, što će biti. I ja držim, da je rat neizbježiv, a što će onda biti, to nek Bog sam zna. Znam to, da danas u Rimu nijedna veća ni izvanrednija misao ne nalazi onoga odziva, kog bi po Bogu i Isusu nalaziti morala. Ja sam u tomu obziru potpuno deziluziran. Šteta velika!

Štvar mletačka zaista je vrlo neugodna stvar: znak, da se damo po svakoj šuši i nevolji varati. Evo, što ću ja učiniti. Šaljem prijatelju Mazzuri onaj proglas, koji ja držim pravim pravcatim ugovorom, od kog ne bi smjela ni jedna ni druga strana nipošto odustati. Ja šaljem dakle taj ugovor Mazzuri sa punomoćjem, da me u Mlecih pred sudom zastupa i da gleda, da se varalica javno prisili, da ugovor drži. Ja apsolute držim, da se mora ta varalica otkriti. Hartmann, ako ste mu Vi — ko što bi to posve naravno bilo — priopćili ugovor, to jest proglas, Hartmann je u tomu slučaju isto tako kriv, ko i varalica mletačka, jer je njegova dužnost bila, Vas na prevaru upozoriti. Ako to učinio nije, očevidno je u koluziji sa Mlečaninom. Ali ako to i nije bilo, ko što bi na svaki način moralo biti, ipak ja sam za dobe reklamirao, i to odmah kako sam prevaru opazio. To je od strane moje pismeno, mislim dva puta učinjeno. Kad sad dakle Hartmann kaže, da je pretposljednju ratu isplatio, fingira očevidno i dokazuje, da je sa glavnom varalicom u sporazumu. Evo dakle, što ću ja učiniti. Prvo, poslat ću ugovor Mazzuri i moliti ga, da u ime moje i na moj trošak proces povede sa varalicom mletačkom. Ja mislim, da se taj proces ne može izgubiti, a ne samo u našem privatnom interesu je, da se prevara konstatira, nego i u javnomu. Vi pako Hartmannu recite, da je meni on sam vrlo sumnjiv u cijeloj stvari i da ja ni pretposljednju ratu ne ću nipošto isplatiti, dok proces ne izgubim. Drugo; ja pišem u Beč knjižari Braumüller i Gerold, i pitam ih, kako se uopće taj posao obavlja kod njih, a kako možebit taj isti posao obavljaju oni u ime toga mletačkoga varalice. Kad odgovore iz Beča dobijem, onda ću istom pisati Mazzuri. Treće. Ovaj račun najnoviji šaljem natrag. Ja ga nigda platiti ne ću. Ja, ako bi imao te chromolitografije, ja ih ne bi vratio do svrhe procesa. Pri svrhi procesa ja ću otkud otud smoći još 400 for. Ali istom kad budem *in extremis* na to prisiljen. Čujem pako, da vrhu svega toga te chromolitografije ne valjaju ama ništ. I s te strane *schwindel* i prevara! Ovako stvar stoji, a Hartmann nek sebi pripiše, što je konfuzija nastala. Na nikaki pako način ne ću više platiti od ono 400 for., ako budem *in extremissimis* morao.

Sretne svetke! Sto put i t. d.

20./12. 1886. Biskup.

931.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 24. dec. 1886.

Dragi moj brate!

Lijep božićni dar dobismo odozgor![1] To je hvala za one neizmjerne žrtve, koje je naš narod doprinašao na opće dobro misleći i nadajući se, da je u općemu dobru i njegovo dobro. Hvala Bogu!

Što Vi mislite, što će sad biti? Po momu mnijenju oni ne budu mirovali, dok ne budu ili Vukotinovića ili Pavića na predsjedništvo stavili. Molim Vas priopćite mi, što ste nakani dalje činiti.

Nema drugo nego svoju dužnost točno činiti i bditi koliko možemo, da ono barem sačuvamo, što se pri opasnih današnjih vremenih sačuvati dade. Ja sam — hvala Bogu — posve miran, prem si čestoput reći moram, da u današnje vrijeme nije ni čast, ni sloboda ni život siguran. Hvala Bogu, da ime i poštenje, kad ga čovjek pod zaštitu Boga svoga i čiste svijesti svoje stavi, ostaje uvijek spašeno. Pozdravite mi Vašu majku. Sto put i t. d.

24/12 1886. Biskup.

Što se Akademije tiče, po svoj priliki vlada ide na to, da joj udarac odsudni da. Lako da ćeju Vukotinovića u današnjih okolnostih imenovati predsjednikom. Vidim iz svega, što biva, da bi rad sva društva ili uništiti, ili u svoje ruke dobiti.

Ovdje su rastepli brutalnim načinom pjevačko društvo, kad ga nikako nisu mogli dobiti u svoje ruke. Kršnjavi ustao u društvu i brutalnim načinom navalio na mene, da sam čovjek bez ikakvih zasluga za društvo, da je u tomu obziru drugih zasluga meštar Galovac (najveća ništarija), da društvo nije nizašto, budući da ne pjeva i u sinagogi, prem mu je statutarna svrha „gojiti crkvenu pjesmu". Izrazom „crkvenu pjesmu" taj vladin delija tumači i „sinagošku pjesmu"! Na posljetku i to se spočitava društvu, da je dan prvo moje 70-godišnjice pred mojim stanom pjevalo i t. d. i t. d. Vidite težnju i brutalnost, i to od vladinoga čovjeka. Vrlo lijepo veli na jednom mjestu Cicero: *deme consortiis humanis iustitiam et subito in latrocinia convertuntur.*

Ja se brinem za Akademiju. Budite na sve pripravni. Ovomu se ovd društvu zamjerava od toga vladinoga delije, da se zove hrvatsko. Mržnja prema kršćanstvu i crkvi rađa kod nas mržnju prot Hrvatstvu.

[1] Po predlogu bana grofa Khuen-Héderváryja kralj Franjo Josip nije potvrdio (1. dec.) izbor Franje Račkoga za predsjednika Jugoslavenske akademije, izvršen još u novembru 1885.

932.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 25. dec. 1886.

Preuzvišeni gospodine!

Putem brzojava ja sam Vas izvijestio, da je previšnjim rješenjem od 1. t. mj. uskraćena potvrda izbora moje osobe za predsjednika i Akademija pozvana, da u smislu svojih pravila pristupi k novom izboru. Po ovom se datumu vidi, da je odavle imala biti poslana predstavka prije glavne skupštine, koju se htjelo iznenaditi nepotvrdom, ali da rješenje nije stiglo na vrijeme.[1] Ele, sada je stvar gotova te se samo radi, da Akademiji bude čim manje štete. Koliko smo se mogli u ovaj prvi čas razgovarati, mislimo, da će ovaj postupak biti najjednostavniji:

Valja nam se držati strogo pravila, da se dalji atentat zapriječi. U § 4. pravila ustanovljuje se: „Pokrovitelj i predsjednik biraju se u glavnoj

skupštini" (koja se po § 6. drži svake godine jedamput i to sa svečanom sjednicom); dok ne stigne potvrda novoga predsjednika, obavlja tu čast njegov predhodnik: „Ako se mjesto predsjednika isprazni prije izbora, obavlja čast predsjedničku do prve glavne skupštine najstariji razredni predstojnik." Sada je mjesto predsjednika ispražnjeno, skupština za godinu 1886. je držana prošle godine; za godinu 1887. ne može se držati do posljednjih mjeseci godine 1887., jer nema agenda za svečanu sjednicu, koja se po § 6. ima držati dan ili dva dana poslije skupštine. Stoga do ove skupštine ima obavljati čast predsjedničku „najstariji razredni predstojnik", a taj sam ja. Predsjednik dakle Rački predaje predsjedničku čast do buduće skupštine „najstarijem razrednom predstojniku" Račkomu.

Neko misli, da bi se Akademija potužila Njeg. Veličanstvu predstavkom, ili ovom i deputacijom. Možebit ne bi to zgodno bilo u sadašnje doba, već neka se s tim počeka do budućega izbora. Onda neka me Akademija opet izabere, pak neka taj izbor opravda predstavkom, koju biste Vi kano pokrovitelj podnijeti mogli. Dotle mogu se (ne moraju se) i okolnosti promijeniti. Šta Vi mislite? Možebit biste mogli Vi kano pokrovitelj u smislu § 7. pravila posredovati. Promislite malko. To ne će u sadašnjih okolnostih koristiti — ali ne smijemo položiti oružja!

Meni nije stalo do predsjedništva; ovo mi je pače na teret. Ali ja ne ću pred silom kapitulirati, niti dopustiti, da se taj zavod, kojemu sam dosada svoje sile posvećivao, pretvori u oruđe protunarodnih osnova. Za svaki drugi slučaj, osim fizičke sile, ne budite zabrinuti za Akademiju. Ne ćemo dopustiti, da protunarodne spletke nadvladaju. U skrajnom slučaju birat ćemo u budućoj skupštini Muhića za predsjednika, koji će dati ime, a ja i drugovi ravnat ćemo Akademijom.

Glede neugodne afere mletačke imadem primijetiti: a) da ovdje knjižara zagrebačka nije ništa drugo, nego samo ekspeditura, koja, kano što druge pošiljke iz inostranstva, prima za Akademiju. A pošto sklapa godišnje račune s Akademijom u siječnju, to je međutim ona isplatila mletačku pošiljku misleći, da će tim Vam i Akademiji ugoditi. Uvjeravam Vas, da u tomu pitanju nije zagrebačka knjižara ništ kriva; ona nije ni znala za prenumeraciju. b) Izvolite promisliti, ne će li Vas parnica više stajati negoli isplata računa. Po mojem mnijenju bilo bi i zgodnije i kraće, da primivši razjašnjenje od Braumüllera obratite se neposredno u Mletke na izdavača ili na nadbiskupa, spočitnuv svoje opaske o nesolidnosti poduzeća. c) Svikolici, koji su vidili izdanje, ne mogu se dosta načuditi točnosti snimaka.

Što pišete o Posiloviću, Gašpariću i t. d. žalibože je istina. Čujem, da je grof Héderváry kazao mladomu Spevcu ovo: „Sada je Vašu stvar primila Sveta Stolica u svoje ruke. Ja ću stvar braniti, dok bude moguće. Ako ne budem Vam mogao obraniti profesorske stolice, dat ću Vam podžupanijsku službu."

Kosta mi pripovijeda, da Vam je poslao Tondinijevo pismo iz Rima. On misli, da bi dobro bilo, da idete u Rim, kad uzmognete. Ja ne znam ništa na to kazati.

Pavićevo otvoreno pismo na Spevca dobro je sastavljeno.[2] A i ono, što je dr. Franki odgovorio ocu Markoviću u „Katol. Listu".[3] Sadašnji urednik imade dobru volju, ako bude ustrajao i mogao.

Nije drugo nego strpiti se, dok sadašnji vihor preleti preko naših glava.

Želeći Vam sretne blagdane i Novu godinu — Bože daj, da dojduća bude po narod i domovinu sretnija — ostajem i t. d.

U Zagrebu na Božić 1886. Fr. Rački.

[1] Grof Khuen-Héderváry poslao je predlog u Beč dne 19. nov., to jest nekoliko dana prije glavne skupštine Jugoslavenske akademije, koja je bila sazvana za 21. nov. Već 1. dec. potpisao je kralj rješenje u smislu Khuenova predloga, ali je hrvatska vlada to javila Jugoslavenskoj akademiji tek dopisom od 20. dec. Ovom je rješenju prethodio veoma karakterističan historijat. Jugoslavenska akademija zatražila je od hrvatske vlade još 7. apr. 1884., da potvrdi pravila za „kongres jugoslavenskih književnika", što ga je mislila aranžirati u Zagrebu tečajem godine 1885. Zbog očitoga političkog značaja ovoga zamišljena kongresa ban grof Khuen Héderváry obratio se povjerljivim aktom na predsjednika ugarske („zajedničke") vlade, Kolomana Tiszu, ističući izrično, da on za taj zamišljeni kongres ne bi mogao preuzeti nikake odgovornosti. Nato se Tisza obratio na ministra inostranih djela u Beč, grofa Kálnokyja, i brzo su se složili, da bi taj kongres bio „opasan" „iz državnih razloga", a naročito zbog odnosa austro-ugarske monarhije „spram inozemstva". O svemu tome obavijestio je Tisza grofa Khuena iz Budimpešte 8. jula 1884., a onda mu je povjerljivo pisao još i ovo: „Prema § 1. priopćenih mi statuta imao bi se sastanak upriličiti na uspomenu i proslavu 50-godišnjice preporoda hrv. književnosti i to mjeseca augusta 1885. Cilj je toga sastanka, prema § 6. statutâ, da se utvrdi jedinstven razvoj onih grana literature i znanosti, koje se sada njeguju u divergentnim smjerovima u posebnim naučnim udruženjima Hrvata, Srba, Slovenaca i Bugara, i to s obzirom na jezikoslovlje, povijest, pravne nauke, filozofiju, matematiku, prirodopis i beletristiku sa svim granama tih struka, a uz osobiti obzir na potrebe jugoslavenskih plemena i zemalja. Prema § 19. imao bi se izraditi statut i za povremeno održanje literarnih sastanaka na slavenskom jugu, pa bi se taj statut predložio na odobrenje prvome namjeravanom sastanku. Ne radi se dakle samo o jubilarnoj svetkovini, niti o jednom samo sastanku zastupnika jugoslavenskih plemena, nego se nastoji stvoriti stalna organizacija za trajno druženje jugoslavenskih plemena, koja žive u Austro-Ugarskoj i na Balkanu, u savez, koji bi tobože imao samo literarne i znanstvene ciljeve, no kojem se prikrivena politička tendencija može lako otkriti. U ostalom je prigoda 50-godišnjeg jubileja — kako je zgodno primijetio ministar inostranih djela u svojoj noti — samo svojevoljno podmetnuta, jer je prvo literarno udruženje, „Matica Hrvatska" osnovano g. 1842., a Jugoslavenska akademija istom u g. 1861. Što se posegnulo za prvima veoma čednim počecima hrv. književnosti u vremena prije pomenutih godina, pokazuje, kako se u namjeravanu jubileju nisu toliko isticala nacionalna sjećanja, koliko nacionalna nastojanja za budućnost. Ministar inostranih djela drži opravdano, da je s obzirom na naumljene periodičke sastanke jugoslavenskih učenjaka i literata takva nacionalna tendencija za budućnost posve očita. Da se osim toga ciljevi na strogo naučnoj osnovi u namjeravanim literarnim kongresima ne bi držali na umu, izlazi iz zamolbe Akademije same, a onda i zato, što bi se kongres proširio na zastupnike beletristike, pače — a to nije nipošto sporedna stvar — na reprezentante političke dnevne literature kao u tuzemstvu, tako i u Srbiji, Bugarskoj i u slavenskim balkanskim zemljama uopće. Bez dvojbe se tim načinom daje jaka politička pozadina nastojanja oko stvaranja duševnog jedinstva među sobom odijeljenih jugoslavenskih plemena. To su pak opće poznate formule u programu panslavizma. Unionističkoj agitaciji i pokretu na području idealnih pitanja imao bi slijediti jednaki pokret na području praktičkih nacionalnih i političkih pitanja. Ministar inostranih djela drži, da ne mora pobliže obrazlagati, kako takvi pokušaji za razvoj jugoslavenskih problema i za određenje velikih slavenskih masa nekolikim osobama, koje se namiću kao duševne vođe, nisu nipošto nepogibeljni sa stajališta izvanje politike monarhije. Budući da bi dakle obdržavanje naumljenoga literarnoga kongresa sa

željenom internacionalnom organizacijom imalo pogibeljne posljedice, tako za nutarnji mir i uspješan razvoj Austro-ugarske monarhije, kao i za odnose prema inozemstvu, slobodan sam Vašu Preuzv. ozbiljno zamoliti, da želju Jugoslavenske akademije najodlučnije odbije." (Up. Majcen, Dva momenta iz historije Jugoslavenske akademije. „Jugoslavenska njiva" 1921, 678—679.)

[2] Donio ga je „Obzor" u božićnom broju. (Pisac je Matija Pavić, svećenik đakovački.)

[3] Up. gore str. 243, bilj. 4.

933.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 30. dec. 1886.

Dragi moj brate Franjo!

Vaše namjere glede predsjedništva posve odobravam. Što se mene kano protektora tiče, ja sam pripravan sve učiniti, što od mene Vi i ostala braća željeli budete. Moje je međutim uvjerenje, da ne ćemo u današnjih okolnostih polučiti ništa. Dok Tisza i Khuen gospodare, dotle ne polučismo ništa. Ja ću — kako rekoh — rado u tomu poslu pisati gore; rado sam ili sâm ili sa nekim još članovima proljećem, kad bude ljepše vrijeme, otići u Beč; ali sam — kako rekoh — skroz na skroz uvjeren, da će sve biti badava. Moje je pako načelo, da se štedim; zato i u najvažnijih svojih poslih ništ ne činim. Nas ne samo posve mimoilaze, nego nas upravo preziru. U takih pako okolnostih ne valja — po momu uvjerenju — nikomu prilike dati, da to pasivno preziranje u aktivno i pozitivno pretvara, a to bi po momu mnijenju i ovom prilikom bilo.

Što se varalice mletačkoga tiče, čekam odgovor iz Beča. Ta hulja — pored 500 egzemplara — milijun i više franaka dobiva, ako sve svoje abonente tako vara, ko nas. Upravo je to bila velika falinga, što Hartmannu nismo *abonnement* dali. Ele je Hartmann još lani u decembru, kad je 450 for. zaiskao i kad sam prevaru opazio, opomenut, da ne plati, jer da je prevara, i da ja tih 450 for. ne ću nipošto platiti. Ne mogu ja Hartmanna nipošto nedužnim držati.

Jako je dobro Pavić odgovorio Spevcu. Ono, što Kosto pripovijeda, držim bajkom kardinalovom i njegovih ljudi. I Rim je za Madžare, to jest za mogućnike. U Rim ne idem, jer nemam u Rimu ništ tražiti, a ne bi rad kô u Beč onomad — Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba.[1]

Naš Tondini dobar je čovjek, ali ne zna ništ prosuditi kako valja. Čudo!

Gavro Pejačević piše mi, da ga ozbiljno zovu na bugarsko prijestolje. Pita me, što bi? Luda velika! Nek čeka, dok budu Rusi — „hametom potučeni"!

Nemam u ovaj čas Vašega pisma pred sobom; zato ne znam, jesam li na sve odgovorio. Pozdravljam Vašu mamu i sto hiljada puta i t. d.

30/12 1886. Biskup.

Sretna nova godina!

[1] Biskup ima na umu audijenciju kod kralja Franje Josipa u Beču 9. novembra 1885. (up. gore str. 198 i bilj. 2, i str. 198 bilj. 3).

*

934.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 6. jan. 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Odgovor na prvi dio Vašega pisma od 31. prosinca dobili ste u izvještaju naše Akademije,[1] koji Vam je ovih dana poslala.[2] Ondje Vam je potanje kazano, što je Akademija u skupnoj sjednici zaključila;[3] ja ću Vam ovdje samo donekle dopuniti.

U sjednicu došli su s v i akademici. Pavić i Vukotinović tražili su zadjevice, ali su mirno odbijeni. Jurković je samo primijetio, da prem mi radimo posve opravdano na temelju zakona, ali da bi se moglo ići višim intencijama u susret, kada bi se čim prije sazvala glavna skupština radi izbora predsjednika. Ovo mu je valjda rečeno. U ostalom držao se pristojno. Svi pako ostali akademici držali su se nepomično statuta i onako zaključili, kako Vam je javljeno.

U onom smislu odgovoreno je i banu.[4] Sada se očekuje, što će reći. Službene novine šute i ne zadirkivaju dosada u Akademiju. Ili će ban mirovati ili poduzeti dalji korak proti Akademiji. Na temelju zakona ne može ništa učiniti. Mi smo odlučili ne odstupiti ni pedlja od statuta, jer bi se onda otvorila vrata samovolji, a u takovih okolnostih Akademija ne bi mogla ništa raditi.

Glede Vašega posredovanja[5] ja mislim ovo: a) da u Beču pismeno obrazložite Becku ili Braunu, kako je uskrata potvrde neugodno djelovala, i kako je neopravdana bila, govoreći dakako o predlogu banovu, koji da je motiviran bio mojim tobožnjim „rusofilskim pravcem“ *(die russophile Richtung)*, za koji — kako čujem — navedene su i lažljive tobož činjenice, prem je moj i Akademije pravac nepromijenjen već 20 godina. Pak da nastojite doznati, bi li Vas Njeg. Veličanstvo u poslu Akademije kano njezina pokrovitelja primiti htjelo. U tom slučaju valjalo bi Vam poći u Beč. Možebit ne bi zgorega bilo o svem tom i nuncija obavijestiti. I ja se ne nadam izvanrednom uspjehu u tih okolnostih, ali valja nam sve pokušati, imenito da se dalji kakav udarac odvrati. Ja sam pripravan svoju osobu žrtvovati. b) Da kano pokrovitelj pozivajući se na izvještaj, koji ste primili od Akademije, pišete banu, da se ne misli, da Vi stojite indiferentno. U formi mirno i elegantno, ali u stvari odlučno. Akademija je zaslužila svojim radom štovanje i potporu, a ne takovo postupanje.

Piše mi Jagić, da se i Miklošić ljuti, pak veli, da bi i mirna bečka akademija u takovu slučaju opet birala za predsjednika istu osobu. U ostalom možete mirni biti, da se sama Akademija ne će osramotiti. A ja ne ću dopustiti, da se autonomija njezina krnji, ili da se vlast u njezine nutarnje poslove miješa. Što bi u poslu Akademije pisali, molim Vas za prepise.

Iz Rima nema još slike. Mlada Kiepachova, sestra Vranjicanke, kopira sada u Galeriji jednu Vašu sliku (Teniersa). Želeći sretan početak Nove godine i t. d.

U Zagrebu 6. I. 1867. Fr. Rački.

Prilog.

Govor Franje Račkoga izrečen u skupnoj sjednici Jugoslavenske akademije 2. januara 1887.

Veleštovana gospodo akademici!

Poslije pročitanja ovoga visokoga otpisa polažem u vaše ruke čast predsjedničku, koju ste mi u glavnoj skupštini od 16. prosinca 1885. godine po sedmi puta uzastopce podijelili. Ako ste rado znati, kakovo me čuvstvo obuzimlje, kada se poslije razdoblja od preko dvadeset godina dijelim od predsjedničke stolice, naći ćete neizravan odgovor u mojoj izjavi, koju sam u besjedi, izušćenoj u svečanoj sjednici dne 19. o. mj., izrazio ovimi riječmi: „Dopustite mi, da sasvim otvoreno očitujem, kako bi meni, kada bi samo glas svojega čuvstva slijedio, više godilo, da me je odgovornost s tom čašću skopčana minula. Nu nad glasom čuvstva priznajem zapovijest domoljubne dužnosti, u koje vršenju odgovornost gubi oštrinu; priznajem moć prijateljske volje, uz koju tereti se olakoćuju; priznajem zahtjeve svojega naprama ovomu učenomu zavodu dojakošnjega odnošaja. Naša se Akademija nalazi još uvijek u svojem prvom razvitku. Mi, koji smo joj kod kolijevke stajali, koji smo ju na noge podigli, koji smo joj pravac dali, ne smijemo je ni za trenutak ostaviti, zahtijevale se od nas bud kakove žrtve.“

Sa predsjedničke stolice silazim, gospodo akademici, praćen onim čuvstvom zadovoljstva, kojega nije podoban poremetiti gubitak bud i najdragocjenije stvari, koju je srce moje žudilo; praćen osjećajem onoga mira i pokoja, koji daje savjest o ispunjenih dužnostih; praćen osvjedočenjem, da sam prema svojim silama zadovoljio vašemu u moju osobu tolikimi izbori zasvjedočenu pouzdanju; praćen uvjerenjem, da će i odsele poslovi naše Akademije jednakim tokom teći, da će se i nadalje njezina znanstvena radnja u prokušanom dvadesetgodišnjem pravcu i duhu razvijati, i da će nas u natjecanju oko narodne prosvjete dojakošnja bratska sloga i ljubav podupirati.

A koji je taj pravac, taj duh, koji je našu Akademiju kroz ova dva decenija vodio?

Ja sam odmah u početku, u prvoj besjedi u prvoj svečanoj sjednici, kojom je Akademija dne 28. srpnja 1867. godine, uz neobično oduševljenje i učešće svečano otvorena, zadatak njezin u kratko ovimi riječmi označio: „Naša će si Akademija prisvojiti svaki napredak znanosti, izvojevao se on ma u kojoj zemlji, ma u kojega naroda. U tom smjeru bit će Akademija zavodom kosmopolitskim. Ali napredak znanosti, posljetke inostranih istraživanja, ona će uporaviti na naš narod, na zemlju našu. A osim toga ona će naš narod i našu zemlju učiniti predmetom svojih posebnih učenih istraživanja. U tom smjeru

bit će Akademija zavodom jugoslavenskim, kojim se imenom pred svijetom ponosi . . . Misao, koja je Jugoslavensku akademiju osnovala, jest ta: da bude ognjištem književne radnje južnih Slovena . . . Ova misao, sjedinjujuća jugoslavenska plemena, vodit će sveudilj našu Akademiju poput ognjena stupa u toj pustinji, te će ju čuvati od zablude, obmane i obsjene. Imajući Akademija pred očima književno jedinstvo slovenskoga juga, pomnjivo će podjedno paziti na razvitak i napredak ostalih slovenskih književnosti, imenito ruske, poljske i češke. Ona bo je uvjerena, da će samo književna uzajamnost slovenska ishoditi ogromnomu narodu slovenskoma i njegovim granam dično mjesto u kulturnoj povijesti naroda romanskih i germanskih. Ovo je smjer, kojim misli poći naša Akademija u svojem djelovanju književnom; ovo je, kano što se veli, njezin program.“

Ovako sam prije malo ne dvadeset godina nacrtao zadatak naše Akademije; ovakav joj odmjerio položaj u prosvjetnom životu našega naroda. Ova misao nalazi se izražena također u njezinih pravilih, u ustavu njezinom. Ova misao bijaše glavnim pokretačem našega književnoga preporoda, bijaše zvijezda prethodnica svim našim vođam na polju prosvjete poslije 1835. godine. Ova misao uskrsnula je ne samo hrvatski narod, nego i druge suplemenike njegove na nov život, i ostala im je zalogom sretnije budućnosti.

Kada sam ovako označio bio zadatak naše Akademije, nisam se prevario. Radošću potvrđujem, da se je nada moja i vaša, predviđenje moje i vaše potpunoma ispunilo; da je onaj program u velikom dijelu postao istinom.

Prije dvadeset godina moglo je biti tajnom, kojom će stazom naša Akademija na polju znanosti i književnosti stupati. Sada nije to više nikakovom tajnom. Njezina radnja otvorena je u preko pôdrugoj stotini objelodanjenih knjiga, ne samo učenomu svijetu, nego i svakomu, koji se njezinom djelatnošću zanima. Svaki imade priliku proučiti ne samo znanstvene rezultate, koji su u onih radnjah položeni, nego i smjer i duh, kojim je mrtvo slovo oživljeno. Svaki nas može mirnom dušom pozvati ne samo Hrvata i Srba, ne samo Slovena, nego i književnika budi koje narodnosti, u koliko razumije jezik, neka slobodno prolista onaj cijeli red knjiga, pak proučivši je neka zdušno kaže: nije li naša Akademija tečajem ovih svojih dvaju decenija svojemu programu, koji joj je odobrenimi pravili odsječen, u svem i svačem vjerna ostala?

Može se pojedinim radnjam našim sa znanstvenoga gledišta prigovoriti; ali smjeru i duhu znanstvene i književne djelatnosti našega cjelokupnoga zavoda opravdana prigovora s gledišta zadatka njegova ne može biti, pak mu zbilja kod nadležnih sudija i nema. Naša je Akademija osnovana, da ponajprije hrvatskomu narodu služi, da ispituje njegov jezik, njegovo biće u svih pravcih, njegovu povijest, pravo i književnost, te domovine njegove prirodne odnošaje. A posvećujući znanstven rad hrvatskomu narodu, upućena je ne samo pravili, nego i znanošću, nego i znanstvenom metodom, na jezik, na biće, na povijest, na pravo, na književnost, na zavičaj srodnih mu plemena velikoga slovenskoga roda.

Ovomu smjeru i radu naše Akademije može se i mora radovati sveopća znanost, jer ona nije ništa drugo, nego rijeka ljudskoga uma, koja postaje iz potoka, štono joj pritiču koli od pojedinih grana čovječjega znanja, toli od privrede pojedinih dijelova čovječanstva. Ovomu smjeru i radu naše Akademije može se i mora radovati svaki čovjekoljub, jer pripomaže odgajanju i usavršivanju jednoga naroda, koji si je rijekami svoje dragocjene krvi kroz stoljeća u neprekidnoj borbi stekao za kršćansku civilizaciju neuvelih zasluga.

Tko bi se dakle zazorom i nenavisti mogao osvrnuti na rad i smjer naše Akademije? Jedino samoživac, bio on u osobi ili u narodu oličen, koji smatrajući naš hrvatski narod samo građom za tuđe tvorbe, nazire u prosvjetnom radu i smjeru našega zavoda ne malenu duševnu zapreku svojim nečistim osnovam, dobro znajući, da su prosvjetni zavodi budioci narodne svijesti, zagovornici narodnih prava, proroci narodne budućnosti, te da je svaki i pojedini zastupnik znanosti, ako pravi zadatak znanosti shvaća, ujedno braniteljem idealnih ciljeva svojega naroda. „Svaki akademik“ — dobro je kazao predsjednik madžarske akademije, grof Emil Dessewffy, u svečanoj akademičkoj besjedi godine 1858. — „neka bude ne samo učitelj znanosti, nego u isto vrijeme i stražar narodnosti.“ A umni Francez Père Didon pravo veli: „Nema naroda u povijesti, koji ne bi dužan bio svoju slavu veličini ideala, za kojim je dugo težio, koji je gorljivo proslijedio. Taj ideal je duša zemlje. Narodi izumiru, kada ih ta duša ostavlja. Započimaju pako nov razvitak, kada se pokrenu prema ideji. Narodna ideja, u početku od nekoliko jasno gledajućih i zanosnih duhova predviđena, nadahnjuje pjesnike, koji ju u uznositih pjesmah prenose u narod i leži dugo u možđanih ljudi od akcije, a kada dozrije, zapovijeda samim događajem, stiče pobjede i postaje znamenitim činom u životu čovječanstva. Ideja stvara čine, ideal vlada realnošću, veliki cilj zamišljen pokreće sve što misli i radi.“

Ako je Akademija naša na polju prosvjete, u životu našega naroda, zastupnicom narodne ideje; pak ako bi se toga radi budi gdjegod predozrijevala, onda dopustite mi, veleštovani drugovi, da dosadašnji predsjednik, koji je u njoj od prvoga osnutka njezina zastavu narodne ideje u znanosti visoko nosio, preuzme najveći dio odgovornosti, pak da svoje i vaše duboko osvjedočenje izrazi riječmi: da Akademija dotle odgovara svojemu uzvišenomu zadatku, dok ovoj ideji služi, a da bi joj *ratio existendi* prestala, kada bi se, što u ostalom ne vjerujem, toj ideji iznevjerila.

Ako je tomu tako, a mislim, da je tako, onda je pitanje osobno podređenim pitanjem. Osoba sveudilj i svagdje vrijedi dotle, dokle je nosilicom načela i dok stoji s njim u nerazdruživoj vezi. Šta se moje osobe tiče, ja sam i dosada, a tako kanim i u buduće, svaki dan ispitivao svoju savjest, nisam li što pogriješio proti ideji, u koje službu sam božijom promisli pozvan. Bio predsjenikom Akademije ili ne, ja ću njezin zadatak u našem narodu, na slovenskom jugu, u slovenskom svijetu, u sveopćoj prosvjeti čovječanstva u dojakošnjem pravcu i duhu jednakim marom, jednakom gorljivošću, jednakom ustrajnošću promicati. U obrani toga zadatka, u obrani prava Akademije, imat

ćete me vazda u prvom redu. Ja nisam predsjedništvo i onako smatrao inače negoli prvenstvom u ispunjivanju dužnosti akademika.

U čvrstom dakle osvjedočenju, da se današnjim danom ne prekida dvaestgodišnja predaja, posvema umiren kličem: *Alma mater nostra, Academia scientiarum et artium, diu vivat, sospes floreat et crescat.*

[1] Skupne sjednice od 2. jan. 1887.

[2] Kad je tajnik dr. Petar Matković pročitao banov dopis Akademiji od 20. dec. 1886., uzeo je riječ Franjo Rački i izreče govor, koji donosim gore u „Prilogu" ovomu pismu.

[3] Poslije kratke rasprave, nakon govora Franje Račkoga, skupna je sjednica zaključila: „a) da se izbor predsjednika prema čl. 6. i 14. pravila i prema § 4. i 15. poslovnika preduzme u prvoj budućoj glavnoj skupštini, koja će se u smislu čl. 4. pravila u savezu s § 33. poslovnika ujedno sa svečanom sjednicom urediti i držati po dosadanjem u zakonu i naravi stvari osnovanom običaju u studenom ili prosincu tekuće godine; b) da dotle predsjedničke poslove rukovodi u smislu jasne ustanove § 4. poslovnika najstariji razredni predstojnik. Budući da je između sadašnjih predstojnika, koji su na temelju čl. 12. pravila izabrani, naime između prav. čl. dra. Fr. Račkoga u razredu filologičko-historičkom, onda prav. čl. Fr. Markovića u razredu filozofičko-juridičkom, napokon prav. čl. dra. Đ. Pilara u razredu matematično-prirodoslovnom, prvi od ove trojice u smislu čl. 12. pravila i § 10. poslovnika najstariji razredni predstojnik, tim preuzima pravi član Fr. Rački do budućega izbora rukovođenje predsjedničkih poslova ove Akademije."

[4] Dopisom od 4. jan. 1887.

[5] Dopisom od 4. jan. Akademija (koncept Račkoga) javila je Strossmayeru zaključke od 2. jan., a onda je dometnula još ovo: „Sve to časti se Akademija Vašoj Preuzvišenosti staviti na znanje, jedno da budete o njezinu sadašnjem položaju točno i vjerno obaviješteni, drugo da po pravu pripadajućem pokrovitelju (krjepošću čl. 7. i 8. pravila) blagoizvoli riječ svoju uložiti kod kr. zem. vlade (t. j. kod bana) i — ako ustreba — kod Njeg. c. kr. apost. Veličanstva. Jer kako je neka, ničim neizazvana neprijazan naprama Akademiji od duže vremena zavladala, mogao bi se odavle, što bivši predsjednik ostaje i nadalje na temelju pravila do buduće glavne skupštine kano najstariji razredni predstojnik na čelu uprave, poroditi sukob, koji bi sposoban bio poremetiti njezino u najljepšem razvitku nalazeće se znanstveno djelovanje" (Prezid. arhiv Jugoslav. akad. 1887. br. 3).

935.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 11. jan. 1887.

Dragi moj brate!

Ja sam odmah na Vaše pismo pisao u Beč, i Braunu i nunciju. Prvomu sam morao iskreno reći, da dolazim kano pokrovitelj Akademije, da Akademiju obranim, ali da dolazim također i kano biskup u poslu Spevčevom, koji je velika smutnja i koji najbolje dokazuje, kako nam je moralno i religiozno stanje razvratno pod sadašnjom vladom. Ja ga molim, da mi nabavi milostivu audijenciju. Opisao sam mu pako točno i po statutih današnju situaciju Akademije. Žurio sam se, jer sam znao, da ćeju vas povodom vaše zadnje odluke oklevetati, da se previšnjoj odluci opirete. Sada pako vidim iz „Obzora", da je upravo tako.[1] To sam isto otprilike i nunciju rekao, samo sam istome morao ujedno nešto reći i glede Srbije.[2] Oba ćete pisma dobiti, ali ih valja u

vašemu prezidijalnomu arhivu zadržati, jer nisu za nikoga drugoga, nego samo za vas. Banu sam pisao otvoreno, ali više familijarno; i to ćete pismo dobiti.[3] Ja dakle čekam iz Beča odgovor. Bude li prot Akademiji i Vami još jedan *coup* izveden, onda ne ću ići u Beč, makar mi što pisali; ne bude li pako uslijed nove denuncijacije nikakvi *coup* izveden prot Akademiji i bude l' mi rečeno, da će audijencija graciozna biti, ja ću poći u Beč i to Vam javiti.

Sad još jedno samo glede varalice mletačke. Taj je meni neku tiskanu preporuku poslao, tobož patrijarha mletačkoga. Ja tu preporuku držim fikcijom, ili ako nije fikcija, onda patrijarh ima pravo biti lud, ali ja nemam dužnost da ga slijedim. Dobio sam pako iz Beča i od Gerolda i od Braumüllera odgovor. I jedan pako i drugi veli, da djelo cijelo cjelovito stoji hiljadu osam stotina lira. Oba Vam lista šaljem za porabu, ali molim Vas lijepo [čuvajte ih] za mene, ako ih ustrebam. Vidite dak'e, da je to puka varalica. Uslijed toga pako svega evo moje odluke, od koje nikad ni za dlaku ne odstupljujem. Ja ću dakle u ime božije sukcesive za cijelo cjelovito djelo isplatiti 1800 lira. Rekoh sukcesive, budući da sam već platio preko 700 lira. Zasad nipošto više ne plaćam nego samo 500 lira; to će biti skupa 1200 lira. Drugo ću platiti *ratatim,* kako bude djelo dospijevalo, tako da za posljednju ratu ostaju otprilike 400 ili 300 lira, koje ćeju se isplatiti, kad djelo potpuno bude u ruku Akademije. Ta ništarija mletačka — ko što se iz svega vidi — htio je mene *à part* prevariti. Drugima je možebit javio, da ih kani prevariti, i prevario ih je zaista samo za 1000 otprilike lira, na što su valjda prevarenici i pristali. Mene je — kako rekoh — htio *à part* prevariti, ali štono rekli Srbi — „šipak"! Mene je htio prevariti za koje dvije hiljade lira i više. Ovu moju odluku, molim Vas, priopćite i Hartmannu, a Hartmann nek ju priopći toj mletačkoj ništariji.

Još jedamput dakle evo moje nepromjenljive odluke. Ja ću za cijelo cjelovito — i to u takvih egzemplarih ko što su dojakošnji — djelo sukcesive dati, što i drugi u Beču, to jest 1.800 lira; više pako ni prebijene krajcare. Na ono 700 i više lira, što je jurve isplaćeno, platit ću odmah 500 lira; ono ostalo *ratatim,* tako da se posljednje 400 do 300 lira istom onda isplati, kad cijelo djelo bude u ruku Akademije. Taj mletački *Schwindler* ima na ovo pismeno pristati, i to Hartmannu javiti. Istom kad Vi tu pismenu izjavu budete u ruci imali, isplatit ću prvih 500 lira i poslije, ko što sam rekao, dalje do konca. Ne bude l' ta budala mletačka na to pismeno pristala, i to Hartmannu priopćila, onda ja ni krajcare više ne dam, nego ću — nek to i Hartmann i Mlečanin zna — udariti na Mlečanina procesom kano na javnu varalicu, stalo me to štomudrago, jerbo to javni moralitet zahtijeva. Ova dakle dva lista iz Beča — molim Vas — čuvajte, jer ih ja u slučaju procesa trebam. Ja mislim, brate, da sam dost razjasnio stvar, a kod toga nepomično ostajem. Sva je ta stvar vrlo ružna i gadna. Kud će trgovina, ako se tako radi. Pozdravljam Vašu mamu, a Vas i t. d.

11. I. 1887. Biskup.

Pozdravite Kostu.

Prilozi.

a) *Strossmayer šefu carskoga kabineta Adolfu Braunu.*

Đakovo, 8. jan. 1887.

Euer Exzellenz, Hochverehrtester Herr!

Gestatten Sie gütigst, dass ich mich in einer sehr wichtigen Sache bittlich an Ihre Güte wende. Die Bitte ist folgende:

Es existirt seit zwanzig beiläufig Jahren in Agram eine Akademie der Wissenschaften und Künste, die in äusserst erpriesslicher und segensreicher Weise wirkt, und überall in der gelehrten Welt volle Anerkennung gefunden hat. Seit zwanzig Jahren ist der Praesident dieser Akademie der Domherr Dr. Franz Rački, ein sehr ausgezeichneter, unbescholtener Mann, frommer und sehr gelehrter Priester und zugleich ein fester und ehrenwerter Charakter. Die Wahl wird jedes Jahr wiederholt und jedesmal von Seiner k. k. Majestät bestättiget. Nun aber ist diese Wahl für das gegenwärtige Jahr von Sr. k. k. Majestät nicht bestättiget worden. Man sagt mir, dass man diesen ausgezeichneten und für die Wissenschaft bei uns äusserst verdienstvollen Mann, rusofiler Gesinnung beschuldiget. Mit Unrecht gewiss und ohne allen reelen Grund, denn Dr. Rački ist, wie er immer war und wie er stets bleiben wird, ein loyaler Untertan Sr. k. k. Majestät. Leider aber wird heut zu Tage Jederman bei uns der Russomanie gezeichnet, der nicht in blinder und unbedingter Weise vor allen Schritten der Regierung die Knie beugt. Eine sehr leichtfertige und sehr gefährliche Methode die Menschen zu beseitigen, zu beleidigen und um den nötigen Kredit zu bringen! Ich muss nun gestehen, dass diese Nichtbestättigung überall bei uns einen peinlichen Eindruck gemacht hat. Es ist aber noch Eines dabei zu bemerken; diese Nichtbestättigung ist erst nach der festlichen Sitzung, die nur einmal, und zwar jedesmal gegen das Ende des Herbstes gehalten wird, hieher angelangt. Die Wahl hat aber nach den Statuten, die ebenfalls von Sr. Majestät bestättiget worden sind, unbedingt nur in der sollennen Sitzung stattzufinden. Nachdem also für dieses Jahr eine sollenne Sitzung erst gegen das Ende des Jahres stattzufinden hat, wird auch die Wahl des Praesidenten statutenmässig bis dahin verschoben werden müssen. Die Statuten schreiben in diesem Falle ausdrücklich vor, dass der älteste Sektionschef — die wissenschaftlichen Arbeiten sind nämlich, wie auch anderwärts, in Sektionen geteilt — dass der älteste Sektionschef bis zur definitiven Wahl, hier daher bis an das Ende dieses Jahres, die Geschäfte der Praesidentenschaft zu verrichten habe. Dieser älteste Sektionschef ist im gegenwärtigen Falle Dr. Franz Rački, der bisherige beständige Praesident. Wäre die allerhöchste Nichtbestättigung vor November vorigen Jahres an die Akademie gelangt, so wäre die Akademie, wiewohl mit sehr schmerzlichen Gemüte, alsogleich zu einer neuen Wahl geschritten. Nachdem aber die Nichtbestättigung zu spät hieher angelangt ist, so glaubt die Akademie, dass die Neuwahl statutenmässig erst gegen Ende dieses Jahres, beiläufig im November, wieder stattzufinden,

bis dahin aber der älteste Sektionschef die Praesidentschaftsgeschäfte zu führen hat. Ich bin seit zwanzig Jahren Protektor der Akademie und die Akademie hat mir ihren diessbezüglichen Beschluss mitgeteilt, den ich vollständig billige und bin der Überzeugung, dass dies zu gewähren sei, und dass jeder neue Schlag gegen dieses ausgezeichnete Institut ein Fehler wäre. Wiewohl ich zu alt und zu schwach für eine Reise in dieser rauhen Zeit bin, so würde ich sehr gerne die Reise nach Wien antreten, wenn ich wissen könnte, dass mich Sr. k. k. Majestät in dieser Angelegenheit gnädig empfangen würde. Darf ich Euere Excellenz untertänigst bitten, diese meine untertänigste Bitte Sr. k. k. Majestät zu unterbreiten und mich über den Erfolg unterrichten zu wollen?

Um indessen ganz offen zu sein, muss ich zugleich gestehen, dass mich noch eine ebenso wichtige Angelegenheit drängt, auch zu den Füssen Sr. k. k. Majestät zu werfen und als Bischof um eine Abhilfe zu suchen. Die Angelegenheit ist folgende. Ein junger Professor, Dr. Franz Spevec, hat in unerhörter Weise Gott und die Religion in seinen Vorlesungen angegriffen. Diesen Atheisten ist die Gottheit und jede Religion nur das Resultat der Furcht und der Superstition; Jesus Christus ist bloss ein Mythus, der nie da gewesen ist, oder aber wenn er auch nach unseren Schriften da gewesen wäre, so hätten wir keine Ursache uns seiner Erscheinung und seines Lebens zu rühmen; die heiligen Evangelien und die übrigen heiligen Schriften sind falsch und apokryph, von Impostoren zu schlechten Zwecken erdichtet. Die biblischen Wunder sammt der Auferstehung des Herrn, sind nichts als blosse Albernheiten u. s. w. Die Kirche, ihre heiligen Gesetze, ihre Institutionen, insbesonders aber die Ehe, sind abscheuliche Dinge; die Kirche insbesonders ist grausam und ganz vom Menschenblute befleckt. Euer Excellenz sehen, wo dergleichen Doktrinen ausgehen; sie sind, meiner innigsten Überzeugung nach, antidynastisch und antisozial. Wo Jesus Christus seinen Thron verlohren hat, wankt jeder Thron; wo das göttliche Gesetz aus dem Gewissen der Menschen verbannt wird, da ist es um das Ansehen jedes menschlichen Gesetzes auf ewig geschehen.

Damit aber die Sache noch deutlicher werde, doziert derselbe unreife und verdorbte Professor, dass Constantin der Grosse nur deshalb sich dem Christenthume und der Kirche dienstbar gemacht, weil er nach der Tyrranei gestrebt und bemerkt hat, dass hiezu das beste Mittel die Lehre der Kirche sei: omnis potestas a Deo. Diesem Professor ist die Lehre von dem göttlichen Ursprunge der Gewalt ein Gräuel und die Lehre von der Volkssouverenität ein Heil. Auf diese Weise ist jede Revolution im voraus sanktioniert und wenn sie auf ihrem blutigen Wege dazu gekommen ist, die Zügel der Regierung zu ergreifen, so ist es ihr leicht, ein suffrage universelle zu inszenieren, das alle Gräueltaten sanktioniert. Es wird dies doziert trotz des Eides, trotz des erhabenen Namens, den unsere Universität trägt u. s. w. Der Banus aber macht die Sache zu der Seinigen und begünstigt öffentlich einen ganz ausgesprochenen Atheisten, der sich offen im Landtage seiner Gottlosigkeit rühmt. Ich möchte nun sehr gerne auch über diese äusserst wichtige Angelegenheit

mit unserem Allergnädigsten Herrn sprechen, wenn ich wüsste, dass dies ein gnädiges und geneigtes Ohr finden würde.

Ich bitte nun nochmals Euere Excellenz diese meine untertänigste Bitte zur Kenntniss Sr. Majestät zu bringen und mich über das Resultat verständigen zu wollen.

Genehmigen übrigens Euere Exzellenz den Ausdruck meiner vorzüglichen Hochachtung und Verehrung mit der ich zu verharren die Ehre habe, Euer Exzellenz

untertänigster Diener

Đakovo 8/1 1887. J. G. Strossmayer,
Bischof.

b) *Strossmayer banu grofu Khuen-Hédervároyju.*

Đakovo, 9. jan. 1887.

Preuzvišeni gospodine bane!

Ne zamjerite mi, molim Vas, ako iskreno ispovjedim, da me je odstranjenje kanonika dra. Franje Račkoga od predsjedničke stolice u Akademiji našoj vrlo ražalostilo. Kanonik je Rački čist i neprikoran svećenik, učen i miran čovjek; on je za našu domaću znanost vrlo zaslužan; njemu se ponajviše zahvaliti ima, što naša Akademija znanosti i u stranom svijetu lijep glas uživa. Kanonik je Rački značajan, raden i u cijeloj našoj zemlji štovan čovjek. O njegovoj vjernosti i lojalnosti prema posvećenoj osobi Njegovoga apost. Veličanstva nitko sumnjati, mislim, ne smije. On skoro već dvadeset godina mirno i svrsi posve shodno posle akademičke vodi. Ja sam pred Bogom i pred mojom svijesti obvezan, i kano utemeljitelj i kano pokrovitelj Akademije, ovo svjedočanstvo g. kanoniku Račkomu dati. Mislim pako, da se u tom obziru velika većina naroda našega sa mnom slaže.

Ele što je bilo, bilo je; ja ovo pismo, il' da bolje reknem, ovu moju poniznu prošnju, u slijedećem Preuzvišenosti Vašoj šaljem. Svečana sjednica, u kojoj se jedinoj po statutih akademičkih bira predsjednik Akademije, već je za ovu godinu prošla. Da je previšnja odluka prije prošle glavne i svečane sjednice u Zagreb prispjela, Akademija bi, prem teškim srcem, ali potpunim štovanjem Previšnje volje, birala predsjednika. Ovako pako sada, po jasnom i nedvojbenom smislu svojih statuta, ne može ona birati predsjednika, dok ne dospije vrijeme glavne svečane sjednice, što će mislim u dojdućem novembru ili najviša decembru biti. Po statutih sada do glavne svečane skupštine obavlja prezidijalne poslove u Akademiji najstariji razredni predstojnik, a to je dr. Franjo Rački. Ovo je Akademija odlučila i meni kao svomu pokrovitelju priopćila i preporučila. Ja kano pokrovitelj tu odluku posve odobravam i Preuzvišenost Vašu, po dužnosti i zvanju svom, ponizno molim, da bi ju i Vi odobriti blagoizvoljeli. Poslovi Akademije ćeju jamačno do budućega novembra mirno teći i Preuzvišenosti Vašoj po volji. Tijem će pako Preuzvišenost Vaša milost ukazati i važnomu prosvjetnomu našemu zavodu i svim onim, kojima

napredak i procvat toga zavoda na srcu leži, najpače meni samomu. Preporučujem još jednom vruće moju molbu i ostajem sa osobitim veleštovanjem Preuzvišenosti Vaše

prepokorni sluga

U Đakovu dne 9/I. 1887. J. J. Strossmayer,
biskup i pokrovitelj Akademije.

[1] „Obzor" od 8. I. 1888. donio je ovaj *entrefilet:* „Zagreb, 8. siječnja. Stara (bečka) *„Presse"* od četvrtka (6. jan.) priopćuje iz poznate kuhinje iz Zagreba pod naslovom *„Geniestreich der südslavischen Akademie"*, u kojem se načinom običajnim u „Pester Lloydu" i „Pressi" navaljuje kojekakovimi denuncijacijami i na kanonika Dra. Račkoga i na Jugoslavensku akademiju. Mi se na taj dopis ne bi ni osvrnuli, da poznati dobri prijatelji naše Akademije svoje laži i denuncijacije ne trube svuda i svakamo, samo da potkopaju ovaj naš visoki znanstveni zavod. Akoprem nam nije baš po ćudi prepirati se s ljudmi onakove bagre, kakove su zagrebački dopisnici „Pester Lloyda" i „Presse", ipak smo dužni ispraviti laži i denuncijacije, koje se šire o našoj Akademiji. Ponajprije se veli, da je Akademija u zadnjoj glavnoj skupštini izabrala predsjednikom kanonika Dra. Račkoga stoga, jer je očito time mislila demonstraciju učiniti *„gegen den Banus, gegen den Ausgleich mit Ungarn und überhaupt gegen Recht und Gesetz"*. Koliko vrijedi ova denuncijacija plemenitih duša vidi se otuda, što u zadnjoj akademičkoj skupštini, koja je držana zadnjih dana mjeseca studenoga 1886., nije ni bilo nikakova izbora. Izbor predsjednika obavljen je mjeseca studenoga 1885., dakle cijelu godinu prije negoli to spominje dopisnik „Presse". A da izbor Dra. Račkoga nije bio nikakovom demonstracijom, najbolji je dokaz, što je od početka Akademije, dakle punih 19 godina, kanonik Dr. Rački njezinim predsjednikom, jer je kod svakoga izbora on takovim izabran. Kod zadnjega dakle izbora predsjednika ponovilo se je samo ono, što se je zbivalo kod svakoga prijašnjega. Kako dakle da je taj izbor upravo ovaj put demonstracijom, dočim se prije, niti za grofa Pejačevića, nije takovom smatrao? Nadalje se tvrdi, da je Akademija proti odlučnoj volji Krune sebi na čelu ostavila kanonika Dra. Račkoga tim, što se je najedamput sjetila nekih paragrafa poslovnika, koji da ju tobože na to ovlašćuje." Sada se pobijaju na osnovu akademičkih statuta denuncijacije „Pressine", ova i ostale, i završuje: „Ovo su istinita i nepobitna fakta; na njihovu temelju neka sudi svatko, što valja držati do laži i denuncijacija, kojimi se proti Akademiji služe stanoviti ljudi." Ovaj je članak bez sumnje napisao sam Rački.

[2] Pismo upravljeno na Brauna štampano je ovdje u „Prilogu" *a)*, dok se pismo na bečkoga nuncija Serafina Vannutellija nije našlo; ono „glede Srbije" odnosi se dabome na pitanje o ocu Tondiniju i na konkordat.

[3] Pismo upravljeno banu grofu Khuenu-Héderváryju štampano je ovdje u „Prilogu" *b)*.

936.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 14. jan. 1887.

Dragi moj brate Franjo!

Bit ćete već dobili moje pismo i ostale moje spise. Bog nam bio u pomoći! Piše mi brat Kosto, kako je iz posve vjerodostojnoga izvora čuo, da se je u Pešti o tomu radilo, da mi nametnu sekvestar, samo se nisu mogli složiti u tomu, što bi mi na godinu dosudili. U Pešti se htjelo 6.000 for., a ban je tražio 12 000. Ja sam posve miran. Znam, da sam ko u administraciji dijeceze, tako isto i u administraciji gospoštije pred Bogom i svojom svijesti

čist. Ime dakle, čast i zvanje ostade, hvala Bogu, bez ljage, a ostalo kako Bog naredi!

Vi, u koliko se sjećam, u posljednjem listu upitaste za nekaku sliku, razumiste po svoj priliki sliku Seitza starijega. Čudo! Po Kosti pristao je na 1.300 škuda. Ja sam mu vrlo prijazno pisao već odavno, a od njega nikaki odgovor ne dobivam. Valjda se ljuti, što sam i njega i sina mu opomenuo, da po ugovoru štogod od kartona mojih slika pošlju Akademiji. Eh, kad se srdi, još i bolje; ostaju meni 1.300 škuda, kojih i onako trebam. Pozdrav Vašoj mami. Sto put i t. d.

14. I. 1887. Biskup.

937.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 16. jan. 1887.

Dragi moj brate!

Zaboravih Vam i opet napomenuti zbog onih mojih isključenih slika, koje kojekuda leže. Molim Vas lijepo, dajte ih na moj trošak složiti i pošaljite ih u Osijek mojoj sestri. Ja sam ih mojima obećao, pak me sada tentaju. A i pravo je, jer ako nisu za Galeriju, jesu za ures kuće, pak nek slike ostanu mojoj sestri i Albertini. Sto i sto put i t. d.

16. I. 1887. Biskup.

938.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 26. jan. 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Zapriječen poslovi zadocnio sam nešto odgovorom na Vaša pisma od 14. i 16. t. mj.

Knjižara se obratila u Mletke tražeći jamstvo, da djelo ne će stajati više, negoli je u prospektu naznačeno bilo, te kada dođe odgovor, znat ćemo se vladati. Vašu oznaku imam samo tim ispraviti, da se imadu razumijevati marke (1860 maraka), a ne lire, što čini neku prem ne veliku razliku. Knjižara misli, da pošto je djelo pri kraju, da ne će više stojati u markah negoli je u prospektu. U buduće bit ćemo oprezniji kod takovih narudžbina.

Krasni bakrorezi umjetnina monakovske pinakoteke, za koje ste se bili još odavna predbrojili, dolaze sveudilj, samo ređe. Opet se nabralo do 300 maraka Ja ću Vam poslati račun na isplatu, pak ako ne možete dalje držati to djelo, izvolite u Monakov pisati, ili upitati, koliko će toga još biti. Da zemlja

iole podupire Akademiju za Galeriju, mogla bi ona preuzeti dalji trošak; ali ne dobivajući u to ime ni novčića, ne može u tih okolnostih ništa izdati.

Priopćili smo Vam banov otpis na Akademiju.[1] Odustaje dakle od daljega sukoba. Tim je zasada riješeno ovo pitanje. Ovdje se čude te misle, da je valjda zgora dobio mig, neka pusti Akademiju u miru.

Dne 14. veljače držat ćemo Boškovićevu svečanost.[2] Biste li mogli ovamo? Ujedno za odmor. Iz Rima nema još slika od Seitza. U pismu na Brauna potkrala Vam se mala netočnost, da se naime predsjednik bira svake godine, dočim se bira na tri godine. Posljednji izbor bijaše u studenu 1885. te je preko godine kod vlade ležao.[3]

Prekojučer vjenčao sam mjesto Vas unuku Metelovu.[4] Gosti bijahu sjajni. Metel Vas lijepo pozdravlja; nešto se prehladio. Draškovići otputovahu jučer u Peštu. Kako čujem, misle, da se približuje njihova hora. Ako se ne varaju!

Privatni glasovi iz Rusije drže za izvjesno, da će u proljeće buknuti rat.[5] U vojničkih ovdješnjih krugovih scijene, da će Crna Gora započeti. Stoga pripravljaju se za gorsku vojnu. Ruski listovi pišu mnogo o mojoj nepotvrdi, ali ne ćemo da to objelodanjujemo, da se opreka još više ne zaoštri.

General Kirjejev uzeo je u obranu Solovjeva zahtijevajući, da mu bude slobodno razlagati svoje misli putem štampe.[6] Nedavno izdao je Sergej Astačkov u Freiburgu vrlo zanimljivu knjigu „Ishoždenije Sv. Duha i vselenskoje pervosvjaščenstvo", za koju je rukopis nađen bio u ostavini pok. moskovskoga mitropolite i učenoga bogoslova Makarija. Brani posvema katoličko gledište, a o primatu pape jedva imade što ljepšega u katoličkoj literaturi. Ovu knjigu imali bi naši bogoslovi učiti. Ne zaboravite dati lijepo prevesti i izdati *„La vita di Gesù Christo"* od Capocelatra. Ne bi li za taj posao bio Voršak ili mlađi Tordinac? Mislim, da bi se iz prodaje podmirio štamparski trošak. Odzdravljajući u ime majke i preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 26. I. 1887. Fr. Rački.

[1] Ban grof Khuen-Héderváry primio je otpisom od 15. jan. dopis Jugoslav. akademije od 4. jan., ali je na kraju primijetio: „Nu niti iz ustanova pravila, niti iz onih poslovnika razabrati se ne da, da bi slavna ta Akademija priječena bila držati izvanrednu glavnu skupštinu u svrhu izbora predsjednika, pa ako i čl. 2. pravila ne bi ni najmanje priječio, da saziv izvanredne sjednice zatražim, to zasada ipak prepuštam slavnoj Akademiji, neka po vlastitoj uviđavnosti postupati izvoli." (Prezid. arhiv Jugoslav. akad. br. 11/1887.)

[2] Filozof i matematičar isusovac o. Ruđer Bošković (* u Dubrovniku 18. V. 1711 † u Milanu 13. II. 1787).

[3] Odaslan je kralju s predlogom banovim, da se izbor ne potvrdi, tek 19. nov. 1886. (up. gore str. 274, bilj. 1).

[4] 24. jan. vjenčala se u kapelici stolne crkve barunica Ivana Ožegovićeva, kći bar. Ljudevita Ožegovića, sa Stjepanom pl. Daubachyjem, posjednikom.

[5] Između Rusije i Austrije zbog Bugarske.

[6] O generalu Aleksandru Aleksijeviću Kirjejevu up. D' Herbigny, Solovjev 143 i dalje.

939.

Račkі Strossmayeru.

Zagreb, 29. jan. 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Pozivom na Vaše pismo od 11. t. mj. vraćam Vam: a) *Subscriptionsschein* za baziliku Sv. Marka; b) pisma Braumüllera i Gerolda. Dodajem c) očitovanje akademičke knjižare Kugli i Deutsch (prije Hartmannove), kojim se — pokle su dobili odgovor iz Mletaka — obvezuju, da će cijelo djelo predati Akademiji za upisnu cijenu od 1860 maraka i 40 pfeniga, računajući marku po tečaju sa 62 nč. a. vr., dakle za 1.153 for. 44 nč. A pošto je dosada otplaćeno 369 for. 24 nč., to bi se za cijelo djelo imalo još platiti 784 for. 20 nč. Da budem siguran glede vrijednosti jedne marke, upitao sam se kod ovdješnjih novčarskih zavoda, koji mi jednoglasno rekoše, da jedna marka čini najmanje 62 austr. novč. Da budu računi jasniji, tražio sam naknadno od knjižare općeniti račun o svih svescih, koji su dosada izišli, koliko naime stoje i koliko je uplaćeno. Po tom računu stajalo bi djelo, u koliko je dosada izišlo i Akademiji predano, ukupno 1.008 for. 61 nč., a uplaćeno je god. 1883 i 1884. ukupno 369 for. 24. nč., kako je gore rečeno. Glede isplate slaže se i račun g. Cepelića, koji mi netom priopći u svojem pismu. On samo misli, da je knjižara računala već za godinu 1884.—1885. franak po 50 nč., a to nije, jer ga je računala po 48 ½ nč. Pošto po spomenutom predbrojnom arku, koji je Gerold poslao cijelo djelo imalo bi stajati 1860 maraka i 40 pfen., pošto se knjižara obvezuje, da će za tu cijenu cijelo djelo Akademiji pribaviti te da ne će više stajati, to mislim, da je Vašemu zahtjevu u pismu od 11. siječnja zadovoljeno. Stoga mislim, da biste mogli sada isplatiti 639 for. 37 nč. za sveske, koje smo već primili. Ostatak od 144 for. 83. nč. platili biste tek na kraju, to jest kada bude djelo posvema gotovo. Prilaže Vam se još račun od 9 for. 20 nč. za *„Kroatische Revue“*[1] i Pliverićeve *Beiträge,*[2] koji da su Vam poslani. Želio bih, da se ta stvar jednom uredi, a drugi put bit ćemo kod predbrojaka oprezniji, osobito naprama Talijanom.

Zanimljivo je, što Vam Braun piše, kako mi priopći Kosta.[3] Ovdje se pogovara, da je Kralj u posljednjoj audijenciji bana primio dosta nemilostivo, dočim ga sarkastički upita: *„Wie viele Armee-corps werden Sie noch brauchen, um Kroatien zu pazifizieren?“ Relata refero, fides penes auctorem.*

Odlikovanje Vrbanića i Barona uzradovalo je sve nas,[4] a porazilo protivnike. Stožernik je Baronu hladno primijetio: *„Poterat hanc distinctionem etiam alia via impetrare“*, a Baron odvrati: *„Nec quaesivi nec scivi“.*

Metel Vas lijepo pozdravlja. On Vam posla svoju knjižicu te se nada, da ste ju primili.[5] Zdrav je i svjež, zanima se za javne poslove. Čini mi se, da bi primio kandidaturu za budući sabor, kada bi mu se ponudila i kada bi siguran bio. Centrum ne će da izda s neodvišnjaci zajednički izborni proglas, ali pripravan je sporazumno raditi kod izbora. Draškovići su u Pešti. Oni

misle, da bi mogao skoro udariti sat za nje. Kažu, da će grof Ladislav Pejačević k njima pristupiti, čim se sjednice kraljevinskoga odbora zaključe.[6]

Ovdje se sve sprema za rat; među vojskom kola osvjedočenje, da će Crna Gora započeti. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 29. I. 1887. Fr. Rački.

[1] Časopis „Kroatische Revue" izdavao je dr. Ivan Bojničić od 1882. do 1887. troškom knjižare Hartmann.

[2] Prof. Josip Pliverić, Beiträge zum ungarisch-kroatischen Bundesrechte. Zagreb 1886.

[3] Braunovo se pismo nije našlo među pismima, što ih je biskup primio god. 1887.

[4] Profesori Vrbanić i Baron odlikovani su na inicijativu Strossmayerovu od pape Leona XIII. komanderskim krstom viteškoga reda Grgurova, a drugi je imenovan tajnim komornikom papinskim.

[5] „Nekoji spisi iz javnoga političkoga djelovanja baruna Metela Ožegovića. Zagreb 1887."

[6] Još 30. dec. 1884. izabrao je hrvatski sabor „kraljevinski odbor" (regnikolarnu deputaciju od dvanaest lica; Vukotinović predsjednik, Miškatović tajnik), da pregovara s jednakobrojnim kraljevinskim odborom ugarskoga sabora, kako da se uklone različite povrede hrvatsko-ugarske državopravne Nagode od 1868., koje su se tečajem godine uvukle u praksu. Izvještaj o svome radu podnio je odbor hrvatskom saboru 13. marta 1887.

940.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 2. febr. 1887.

Dragi moj prijatelju i brate u Isusu!

Najprvo o tomu Mlečaninu. Ne dajte se po Hartmannu varati. Taj čovjek Vas i Akademiju eksploatira. Moj sekretar mi veli, da je posve pozitivno i nedvojbeno, da se tu ne radi o markama, nego je bilo o lirama. Čuvajte ta dva lista. U listu osobito Braumüllera izrično se i ne jedamput spominju lire. A u svem tom poslu ima se poglavito to na umu držati, da smo mi, to jest Akademija, po dvostranom ugovoru oferta i akcepta pravo zadobili cijelo djelo imati za 850 lira. To je i juridički i moralno nedvojbeno. Braumüller pako govori o djelu istomu, koje nije nabavio prenumeracijom, nego poslije naručio, gdje dakle posebna nagoda postoji. Kad mi dakle nuđamo ono, po što je ta kukavica i varalica mletačka ponudila i prodala potpuni egzemplar Braumülleru, onda smo nečuveno ženerozni. Ne dajmo dakle nipošto ni jedne krajcare više, nego što je Braumüller označio. Molim Vas recite to izrikom Hartmannu. Ja sam čovjek, koji ću rado za dobru i poštenu stvar mnogo žrtvovati, ali ne ću žrtvovati ni prebijene krajcare, kad opazim, da je varancija u poslu. Što se monakovskih slika tiče, ja ću ih drage volje isplatiti i bude li vrijedno i nadalje držati. Samo gledajmo, da nas nitko ne vara i za budale drži.

Hvala Bogu, da je barem za neko vrijeme Akademija mirna. Ona mi se falinga u pismu na Brauna u hitnji potkrala, ali nije bitna. Ako je Metel još u Zagrebu, pozdravite ga lijepo od moje strane. Dvojim, da je već sad došlo

vrijeme Draškovićem, osim ako ne bi mislili[1] sa Khuenom u Sarajevo, o čemu se je jednom pogovaralo. Molim Vas lijepo nabavite mi to djelo Astačkovo, *resp.* pokojnoga učenoga Makarija. Valjalo bi i to prevesti u hrvatski jezik, naših Srba radi. Ja sam svoj egzemplar „Života Isusova" od Capocelatra poklonio svojoj sestrični. Ja ću ga međutim nanovo nabaviti, i ako iole moguće bude, dat ću ga prevesti u naš jezik. Što Vam se čini o odlikovanju, koje dobiše Vrbanić i Baron? To je velika lekcija nekom svijetu. Ja sam se lijepo zahvalio Svetom Ocu; neizmjerno mi je pako drago, da je makar i indirektnim načinom Sveti Otac svoje progovorio. Ja sam o tomu čitavu okružnicu napisao[2] *fuse et confuse,* jer nemam kad drukčije, a i starost i slabost priječe me, da cijedim, čistim i prešam. Zato kako je iz pera, tako je na papir (došlo). Ne može čovjek bez velike indignacije o tomu pisati; zato je kadšto i debelim krajem pisano, što je pisano. Bogu budi hvala, ja sam svoju dužnost ispunio!

Eh, moj dragi brate, kako bi ja drage volje došao u Zagreb na tu vašu sjednicu, ali vjerujte mi, nije nikako za mene u ovo doba putovati. Osim toga mi je siroma sekretar već dulje vremena u krevetu. Prava nedaća! Čovjek mlad i mladi svećenik pun čistoće, dobrote i krasne volje, a ovamo nikako do zdravlja ne može doći.[3] Bojim se za njega. — — —

Slika od Seitza nije došla. Seitzi se — ko što sam Vam, mislim, već javio — srde; srde valjda zbog toga, što sam ih zbog kartonâ, koje Akademiji duguju, opomenuo. Pošalje l' Seitz sliku dobro, ne pošalje l', i tako je dobro.

U Rimu je sad Tondini. Nešto sve piše, kako o tomu radi, da ja nekakvi *pallium*[4] dobijem. Ja se na to jako ljutim i ispsovao sam Tondinija na pasja kola. Meni se čini, da i naš dobri Kosto nešto kod toga šuruje. Ne valja to ništa! Ja više nizašto nisam na ovom svijetu, a trebalo bi Svetom Ocu, koji sto i sto drugih važnijih briga ima, mira dati. Na posljetku može čovjek pomisliti, da sam i sam taštinac, a Bog vidi, da je to neistina. Pozdravite Vašu mamu, sto i sto puta i t. d.

2./2. 1887. Biskup.

Za dva dana sam navršio 72 godine.

[1] Naime: oni u Beču.

[2] „Glasnik biskupija bosanske i srijemske" 1887, str. 15 = „Katolički List" 1887, str. 39.

[3] Milko Cepelić.

[4] pallium (žuto-bijela pamučna vrpca, koja se stavlja oko vrata) znak je nadbiskupske vlasti.

941.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 26. febr. 1887.

Dragi moj brate Franjo!

Ovih dana poslat ću za te mletačke stvari nešto novaca. Ostalo ostaje, dok sve ne dospije u Zagreb, i to u prvobitnoj izvrsnosti. Taj Mlečanin

je očevidno varalica, ali i ti vaši Hartmanni su pravi švindleri. Ako Vi dobro ne budete pazili, oni bez duše i svijesti eksploatiraju Akademiju.

Danas sam dobio od Koste list. On Vam je priopćio ono, što sam mu naložio. Ja sam pisao nunciju u Beč, a i papi u Rim glede Treforta i Bende-a.[1] Pisao sam vrlo odlučno i glede Biograda i našega jezika u liturgiji. Pisao sam i glede priprava u Madžarskoj s obzirom na ženidbeni zakon, koji će biti za zakon katolički p r a v o r u g l o. Na posljetku pisao sam i kardinalu Bartoliniju glede našega *arciprete;* Marko Bunjičić je umr'o.[2] Ja sam za Crnčića, a pisao sam Bartoliniju, da se čuva Frischa. Kosto sve urgira, da idem u Rim. Vjerujte mi, ja nemam ništ tražiti u Rimu. To je sve maslo Tondinija. Tondinija ne ćeju amo da puste. On pako misli, da bi meni, kad bi u Rim došao, za rukom pošlo i z i s k a t i ga. Zato bi pako ludo bilo tumarati u Rim. Ja ću — ako uzživim — na j u b i l e j, a nipošto prije. Kako stvari tamo stoje? Čemu se je nadati? Solovjev mi je pisao; siroma, nije sretan ni zadovoljan. Ja ga tješim i hrabrim. Sto put i t. d.

26. 2. 1887. B i s k u p.

[1] Trefort, tadašnji madžarski ministar bogoštovlja i prosvjete, na čiji je predlog Madžar Imre Bende imenovan banjsko-bistričkim (Berszterce-Bánya) biskupom, a da nije znao slovačkog jezika.

[2] Tada natpop u zavodu Sv. Jeronima u Rimu.

942.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 28. f e b r. 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Naši listovi su se minuli. Kada sam već poslao bio moje pismo na poštu, Vaše je stiglo. Ako ne vjerujete računu knjižare Kugli i Deutscha, pošaljite ga u Beč, neka se ondje ispita. Po onom tiskanom „Prospektu" cijelo djelo stajalo bi 1860 maraka, a ne lira ili franaka, što čini sada razliku, ako se marka računa sa 62, a franak sa 53 nč., pak ako se odbije što je uplaćeno, do blizu 100 for. Ele molim Vas, da izvolite ovo pitanje urediti čim prije.

Ovdje smo se začudili, kada mi je Trefort brzojavio, da madžarska akademija šalje I(vana) Hunfalvyja[1] na Boškovićevu svečanost. Mi nismo pozvali nikoga, jer u sadašnjih okolnostih ne htjedosmo, već smo samo dali na znanje. Kada bi bili pozive razaslali, bilo bi mnogo stranih došlo. Hunfalvyja primili smo kano gosta učtivo, ali ništa dalje. Talijan Celarija bio je simpatično primljen. Knjiga na spomen Boškoviću bit će zanimljiva. Sabrano je već dosada preko 100 listova njegovih; još se sabiru i prepisuju. S biografijom imao sam dosta posla. Tako opširne nema ni u jednoj literaturi.[2]

Stari Seitz pisao mi je ovih dana, da je sliku i nekoliko kartona poslao, a da ih nije htjeo prije poradi vremena. Još nisu stigle slike; kada dođu obavijestit ću Vas.

*

Sada o politici. Ovdje se drži za stalno, da se naša i madžarska delegacija ne će sporazumjeti,[3] i misle, da će tada nastati kriza. Sve tri opozicije misle se složiti kod glasovanja o izvještaju hrvatske delegacije u saboru, i pošto će nekoliko od većine otpasti, računaju, da bi mogli izvještaj zabaciti. U tom slučaju računaju do potrebe i na Vas, pak stoga ili Vam je Draškovć pisao ili će pisati, moleći, da odmah pošaljete bansku pozivnicu radi verifikacije i za slučaj potrebe da dođete u sabor *ad hoc*. Ja bih Vam to preporučio, jer bi to bio velik događaj, da sadašnja većina propadne sa svojim izvještajem, koji u nijednom slučaju ne će sadržavati zahtjeve o potpunoj sanaciji Nagode. Nije drugo nego tada izaći iz rezerve, kano što ću valjda i ja kod budućih izbora. Treba da stara garda opet stupi na poprište, a imade nade, da će joj svjetski događaji u susret doći. Mirko Hrvat je zlovoljan te uvjerava, da će se poslije zasjedanja povući sa političkoga polja. Sada, pošto je toliko zla počinio!

Jučer mi stiže Vaša korizmena okružnica. Hvala, ali tek sam počeo čitati ju.[4] Sve zaudara barutom. Bilo bi čudo, da ne prasne. Sveti Otac je zlo bio savjetovan, kada je pustio Jacobiniju onakovo pismo pisati radi septenata.[5] Meni je veoma žao, jer je papa dosada u svih pitanjih oprezan bio. Katolike Nijemce je zabunio, Franceze uvrijedio, a Bismarcka i onako nije predobio. Solovjevljevo djelo doštampava se.[6] Dobar Solovjev skoro da si jedno oko ne ošteti. Jeste li čitali Politovu brošuru?[7] Kosta Vas pozdravlja, a ja preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 28. II. 1887. Fr. Rački.

[1] Ivan (János) Hunfalvy (* 1820 † 1888), madžarski geograf i etnolog.

[2] Naime o Boškoviću. Rački ima pred očima „Rad" 87., 88. i 90., izdan u čast Ruđera Boškovića. U njemu ima dva članka Franje Račkoga: „Ruđer Bošković, životopisna crtica" i „Boškovićevi dopisi s različitimi osobami".

[3] Regnikolarna deputacija; up. gore str. 289 bilj. 6.

[4] „Korizmena poslanica" Strossmayerova, datirana „u Đakovu 4. februara 1887", odštampana je u „Glasniku biskupija bosanske i srijemske" str. 17—84.

[5] Up. o tome „Katol List" 1887, 47—48 s tekstom depeše kardinala Jacobinija münchenskom nunciju Msgr. di Pietro, kojom se u stvari nagovara katolička opozicija u njemačkom parlamentu (t. zv. Centrum), da popusti spram vlade kneza Bismarcka u interesu katoličke crkve u Njemačkoj. „Septenat" je spacium od sedam godina u njemačkom državnom proračunu za vojne potrebe; opozicija predlagala je tri godine.

[6] S natpisom: Istorija i budućnost teokratii Zagreb 1887. Tom I. (više nije nikad izišlo).

[7] Polit-Desančić, Recimo koju. Novi Sad 1887.

943.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 3. marta 1887.

Dragi brate!

Dobih jučer Vaše pismo. Dobio sam pismo i od grofa Draškovića. Znajte, da ja pod vladavinom Pejačevića i pod vladavinom Khuen-Héderváryja ne dobivam nikakvih pozivnica. Glede samoga pitanja, bi l' ja imao doći ili ne,

mislim, da bi valjalo znati, imamo l' nade, da ćemo uspjeti. Koji su to življi, o kojih se drži, da ćeju otpasti? Mene zvati, da budem svjedokom sramote i propasti narodne, ne bi bilo — mislim — probitačno.

Drugo je pitanje, kad bi reusirali, što tada? Ja mislim, dok je dinastija za Madžare i za njihov narodni fanatizam, dok je za Tiszu, dotle nema ufanja, da bi mi mogli nadvladati. Kod budućih izbora bit će nečuvenih presija, nezakonitosti, nemoralnosti i t. d., i to sve pod okom uzvišene dinastije, koja misli, da to u njezinom interesu biva. I ja sam za akciju, i to za akciju energičnu, i sad i kod izbora budućih, ali je pitanje, da li je hora, da ja sad i u ovaj čas uđem u akciju? Na posljetku je pitanje, kad bi se i promijenila vlada i kad bi izbiljam Ivan Drašković postao banom, misli l' se, da bi se igda doći moglo do tako zvane čiste Nagodbe, i misli l' se, da bi ta tako zvana čista Nagodba išta drugo bila, nego kamen Sizifov, kog bi danas u vis dizali, da se sutra opet natrag povrati. Ja bi svakoga žalio, koji bi mislio, da bi se tom Nagodbom, u kojoj sve zlo sastoji, išto postići dalo, a dok dinastija gleda mirnim okom, kako se najbolji, najvjerniji i najzaslužniji narod upravo na muke stavlja. Dotle valja se boriti junački, ali bez ikakve nade, osim u božiju Providnost i u događaje, koji valja da neumrle borioce pripravne nađu, da se božijom odlukom i događajima na više svrhe posluže. Molim Vas ovo sve sa prijatelji dobro još jedamput promotrite i svoje mi mnijenje recite, bi l' imao sad već doći.

Ja sve mislim, da bi me narod šteditи imao. Ja sam samo za koji dan na ovomu svijetu, ali se može ipak dogoditi, da dočekam božiju riječ i izvanredne događaje. U tom slučaju mogao bi biti od velike koristi, ali ja mislim samo tada, ako bi miran na ovom svijetu ostao i ako se ne budem u ovu sadašnju halabuku miješao. Ostalo ću u prvom pismu obaviti. Sto put i t. d.

3/3 1887. Biskup.

I ja ne odobravam akciju pape za septenat. Črnčić je protopop.

944.

Strossmayer Račkomu.

[Osijek], 9. marta 1887.

Dragi moj brate Franjo!

Ovaj čas dobih pismo od g. Mazzure, u komu mi sadašnji položaj opisuje. Iskreno mi je reći, da se ja nikakovomu odlučnomu uspjehu ne nadam. Nas na križ pribijaju i strpat ćeju nas u grob. Ne ćemo — nadam se — u grobu ostati, nego ćemo uskrsnuti. Bog i događaji ćeju to učiniti. Valja samo da borioci za istinu i pravdu ne sustanu i ne zdvoje.

Piše mi prijatelj Mazzura, da bi za uspjeh neki najbliži valjalo imati potpore od strane Starčevićeve i moli me, da nekoliko riječi Barčiću pišem. Ja u tu svrhu nadodajem kratak list, koji — molim Vas — predajte, ako je nužno, prijatelju Barčiću. Velim: ako je nužno i ako je nade, da će se tijem nešto

polučiti; nije li nade, Vi taj priloženi list uništite. Govorite pako na svaki način sa g. Barčićem i pozdravite ga lijepo i od moje strane, da se ne veže golim slovom, koje nije još nikad nikoga spasilo, nego da podupre poduzeće, koje može od velike koristi biti. Nama svima Nagodba nije ništ nego mrtvo slovo, ali u današnjih okolnostih nema druge, nego ju barem kano goli fakt smatrati. Ja sam još danas i sutra ovd. U petak sam u Đakovu. Sto put i t. d.

9/3 1887. Biskup.

Molim Vas Vi zatvorite ovaj list i predajte ga Barčiću.

945.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 16. marta 1887.

Dragi moj brate Frane!

Sto put hvala na čestitki.[1] Bog Vas uzdržao dugo i dugo na korist Crkve i naroda. Ja sam svoje već preživio. Međutim što još bude dana života, bit će po milosti božijoj posvećeno Crkvi i narodu našemu. Mi se dvojica u svemu slažemo. Po svoj priliki samo će Bog i događaji, koji se spremaju, naš narod spasiti. S Rusima nisam nimalo zadovoljan. Nemaju očevidno ljudi. Sve što je na površini ništ drugo nije, nego mediokritet, koji svomu poslu nimalo dorastao nije. Vaš list na mene otvoren je na pošti il u Zagrebu, il u Osijeku, il u Đakovu.

Što se isplate toga mletačkoga švindlera tiče, prvo i prvo je velika prevara, što se ne ostaje pri prvobitnomu ugovoru. To bi po svih regulah prava biti imalo. Međutim kad sam se već odlučio platiti 1800 maraka, što je dobrano manje nego što su ti vaši knjižari zagrebački iskali, barem imaju ti dotični računi biti tako jasni, ko što je jasno, da je dva puta dva četiri. Sekretar mi kaže, da tomu ni iz daleka nije tako. Drugo, što mora i opet nedvojbenom izvjesnošću jasno biti, jest, da djelo dobijemo i kvalitetom i kvantitetom posve potpuno. I u tomu obziru ne znaš iz računa tih zagrebačkih Židova ništ izvjesna. O tomu, i jednomu i drugomu, ima se bibliotekar Tkalčić[2] posve uvjeriti i meni svijesno izvješće podnijeti po onomu, što će sekretar o tomu pisati. Molim Vas i Vi budite u tomu obziru neumoljivi. Tim zagrebačkim spletkarom ne fale 1800 maraka, ali samo ako je djelo i kvalitativno i kvantitativno posve potpuno. Dok se ja o ovomu ne uvjerim, zabadava moljakaju. Kad pako ja do uvjerenja dođem, da je sve u redu, ne trebaju moljakati.

Ne znam, što ne dolazi slika Seitzova. Ako prispije kako valja u Zagreb, dobit će Seitz polovinu od 1300 škuda, a koncem godine drugu polovinu.

Ja u preporod današnje većine ne vjerujem. Ja ne znam, da bi bilo u povijesti primjera, da bi se politička partija, koja pođe nizbrdice stazom nemoralnosti, pokvarenosti i sebičnosti, sustavila i pokajala. Ti ljudi trbuhu žive.

Njima je trbuh Bog, a sve ostalo: Bog, vjera, narod, samo šala i isprazne riječi. Bog bi dao, da se ja prevarim.

Ja sam zaiskao od bana svoju pozivnicu, prem ne mislim u Zagreb. To će bez dvojbe uzrujati ljude u Zagrebu i dati povoda Bog zna kakvim sumnjama. Mi budimo mirni i smijmo se tuđoj ludosti i pokvarenosti. Po svoj priliki da ja te pozivnice nikad dobiti ne ću. Kad bi međutim bilo od prijeke nužde, došao bi ja u Zagreb i bez pozivnice, jer *constat et iuris et facti notorietate*, da sam ja biskup.

Obećao mi je nuncij bečki, ili sad već kardinal, da će doći u Zagreb. Ako budem za to za vremena saznao, doći ću tom prilikom i ja u Zagreb. Črnčić je *arciprete*, a kardinal Bartolini piše mi, da stvar glede našega jezika u liturgiji glede Crne Gore ne leži loše. Vidit ćemo! Sto puta i t. d.

16/3 1887. Biskup.

[1] Akademija s potpisom Račkoga čestitala je biskupu imendan još 13. marta.

[2] Akademik Ivan Krst. Tkalčić bio je tada akademijin bibliotekar.

946.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 18. marta 1887.

Dragi moj prijatelju i brate!

Jučer je bio u *„Agramer Tagblattu“* telegram iz Rima, da je papa ovo i ono govorio o crnogorskomu knezu i o našoj liturgiji, kojoj Austrija na putu stoji, onda o nekom ugarskom prelatu, koji po tradiciji velik ugled uživa među južnimi Sloveni i t. d. i t. d. Cijela ta budalaština crpena je otprilike iz mojih listova sa namjerom, da se sve ono osujeti, što bi se postići moglo. Očevidno je neki čifut referent to u Rimu od kakvoga prelata, ili možebit od ludoga našega Tondinija donjušio i sa zlobnom namjerom u svijet rasturio.

Molim Vas lijepo propitajte čim možete pomnjivije kod redakcije „Tagblatta“, otkle mu taj telegram. Obratite se, molim Vas, ako je nužde, u tomu obziru i na samoga grofa Ivana Draškovića.[1] Neizmjerno bi me zanimalo znati, okle takve zlobe, takva sumnjičenja i izvraćanja dolaze. Molim Vas propitajte također, je li ovih dana u Zagrebu boravio Gábor Pejačević, koji se je nedavno iz Rima povratio. Znajte pako, da je isti otprilike telegram bio ujedno i u *„Neue freie Presse“* i u *„Pester Lloydu“*. Čifutsko maslo! Ne mogu Vam reći, koliko bi rad saznao, iz koje kuhinje take stvari dolaze. Sto puta i t. d.

18/3 1887. Biskup.

Možebit međutim, da to i iz Beča od špiona u nuncijaturi dolazi.

[1] Kao na tadanjega vlasnika „Agr. Tagbl.“

947.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 20. marta 1887.

Presvijetli i prečasni gospodine kanoniče i slavni predsjedniče Akademije znanosti i umjetnosti!

Srdačna Vam hvala na čestitki povodom moga imendana. Bog i Vas i sve vrijedne članove Akademije naše blagoslovio i svakim svojim svijetlom i svakom svojom milosti obilno vazda nadario. Ne mogu dovoljno izreći na koliku mi je utjehu slavna naša Akademija i krasni rad njezin. Ona nam je usred tmastih oblačina, koje nam obzorje danas zastiru, skoro jedini izvor svijetla i nade u bolju budućnost. Istina, ljudi su, koji našemu narodu o propasti rade i koji su na Akademiju našu u novije doba navalili. Ali će im trud biti uzaludan, jer vjeru u Boga, čistu svijest i stalan značaj u službi istine, pravde i prave prosvjete ništ na ovomu svijetu slomiti ne može, pače dub u gori svakom burom i olujom biva čvršći, jači i plodovitiji. U ovako burno doba, košto je danas, Akademiji je biti ne samo izvorom svake svjetlosti, nego i živim primjerom svake značajnosti i požrtvovnosti. Akademija je dosad, pak će jamačno i odsad tu krasnu zadaću u narodu sretno i dično vršiti. To je, presvijetli i prečasni gospodine, Vaša velika i neumrla zasluga i zasluga skoro svih s malom iznimkom dičnih članova Akademije naše. Na učenomu je osobito svijetu cijelomu narodu neporočnim životom i čistim neprekršivim značajem prednjačiti. Toj se zadaći, hvala Bogu, Akademija dičnim načinom odziva. Što se mene tiče, ja ostajem slavnoj Akademiji uvijek i uvijek dušom i tijelom odan.

20/3 1887. Strossmayer
biskup i pokrovitelj Akademije.[1]

[1] Ovo pismo, pisano čitavo rukom Strossmayerovom, nalazi se u akad. prezidijalnom arhivu br. 55/188.

948.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 24. marta 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Imam Vam na dva pisma, od 9. i 18. t. mj. odgovoriti.

Pismo na B(arčića) predao sam mu. Postalo je bespredmetno uslijed nevjere Mirka Hrvata i njegove družbe. On je bio grofu Draškoviću zadao riječ, da će sa svojimi prijatelji izići iz kluba većine, ako se predlog centruma ne primi bez promjene. A kada je taj predlog promijenjen onako, kako je grof Héderváry želio, tada je ipak ostao u klubu. Uslijed toga je Neodvisna narodna stranka dala onu izjavu, a centrum se kod glasovanja nekom zabunom ne slagao.[1] Draškovići ljute se na Mirka. U ostalom ja nisam nikada vjerovao u ozbiljnost toga obećanja.

Biskup Posilović bio je već na Rijeci put Zagreba, ali je ondje zapeo radi velika snijega u Gorskom kotaru i obustave željezničke vožnje, pak se u Senj vratio.

Onu brzojavku dobio je „*Tagblatt*“ iz Beča od svoga dopisnika, koji prima brzojavke od uredništva „*N. fr. Presse*“. Stoga uredništvo „*Tagblatta*“ ne zna ništa o izvoru one brzojavke. Ovu vijest donijeli su i ruski listovi, kano „*Novoe vremja*“, ali bez svake opaske ili napadaja. Kako je ona prodrla u javnost, ne znam; kano što ne znam ni toga, koliko je u njoj istine. Nisam mogao doznati, da je Gábor Pejačević ovdje bio; mislim, da nije.

Kano da će se bolji elementi srpski približiti opoziciji. Znate, da je donesena zakonska osnova o grčko-istočnoj crkvi srpske karlovačke mitropolije. Ona se samo općenito osvrće na našu autonomiju u pogledu bogoštovnih i crkvenih poslova, a nijednom riječi ne regulira vršenje vrhovnoga nadzora našom vladom. Po usmenoj izjavi bana to pravo nadzora već je uređeno, t. j. vrši ga ugarska vlada. Naši su sa gledišta političkoga bili u neprilici: glasovati za takovu osnovu, značilo bi žrtvovati naše državno pravo; glasovati proti njoj, Srbe još više tjerati u madžarski logor. Od te neprilike izbaviše ih zdraviji srpski elementi. Ovdješnji „Srbobran“ istaknuo je pravi smjer osnove, a dr. Medaković[2] dogovorivši se s našimi sam će predložiti ispravke u našem smislu. Ovi se elementi nude za zajedničku izbornu akciju. Ne bi li Bog dao!

Dr. Amruš došao je iz Beča te mi donio od Metela ovo pismo za Vas. Amruš će skoro doći k Vam. On mi pripovijeda, da je banov predlog za nepotvrdu ležao više mjeseci u kabinetu, te da ga je Car potpisao, tek pošto je Tisza intervenirao.

Novine su razglasile, da će Vanutelli postati nasljednikom Jacobinija. Bilo bi dobro radi Vašega s njim poznanstva. Bit će Vam bio Kosta javio, da smo ja i Bresztyenszky u odboru, sazvanu radi papina jubileja, predložili, neka se ovdje ustroji centralni odbor za svu Hrvatsku i Slavoniju. Jamačno ćete na to pristati. U Rusiji drže, da je onaj pokus atentata izvana naručen,[3] ne bi li se car uplašio od akcije i opet se povratio u naručaj svojih „prijatelja“. Misle ipak i nadaju se, da toga ne će biti. Ovdje je bio zapao snijeg kano usred zime. Stoga nisam mogao slike skidati i poslati. Bolje je malko strpiti se, nego da se pokvare. Pozdravljaju Vas ovdješnji prijatelji i štovatelji. Vaše Preuzvišenosti sluga

U Zagrebu 24. III. 1887. Fr. Rački.

[1] Rasprava o izvještaju regnikolarne deputacije vodila se u hrvatskom saboru 16. marta. Nar. zast. dr. Barčić prvi je predložio, da se „preko izvještaja regnikolarne deputacije pređe na dnevni red“. Poslije njega govorio je grof Ivan Drašković i reče, budući da je „politička i narodna individualnost kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije u izvještaju izrično naglašena te priznat ugovor u naravi Nagode kao i paritet kod promjene i tumačenja Nagode istaknut, i jer su povrede Nagode osuđene,“ da prima izvještaj na znanje, samo želi da zna, da li se i ban grof Khuen Héderváry identifikuje sa sadržinom izvještaja. Poslije grofa Draškovića govorio je dr. Mazzura i zaključio izjavom: „Neodvisna narodna stranka izvodit će iz svega toga pravne posljedice, koje možemo već danas izraziti izjavom, da se ova kraljevina ne smatra obvezanom držati ugovor, koji kraljevina Ugarska, kao drugi ugovornik, hotimice krši, već se smatra

ovlaštenom povratiti se na temelje Pragmatičke sankcije, koji jedini ustanovljuju opseg državne zajednice između kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, i kraljevine Ugarske". Poslije toga kod glasovanja — u odsutnosti Stranke prava i Neodvisne narodne stranke — saborska je većina mirno primila izvještaj regnikolarne deputacije na znanje.

[2] Dr. Bogdan Medaković (* 1854 † 1930), tada nar. zastupnik za izborni kotar Srb (u Lici).

[3] Kad se 13. marta, na dan smrti cara Aleksandra II., sin njegov ruski car Aleksandar III. vozio u crkvu, policija je na Nevskom Prospektu uhitila tri sumnjiva individua (đaka), kod kojih su se našli eksplozivi; čini se, da se radilo o naumljenom atentatu na cara. Već tada je Katkov kazao: „Is fecit, cui prodest". U Rusiji držalo se, da je stvar namještena, da se Rusija natjera u „trocarski savez".

949.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 27. marta 1887.

Dragi moj brate!

Ja sam — košto ste mogli razabrati iz moga pisma na grofa Ivana Draškovića — predvidio, da iz te sloge u obrani časti i prava naše zemlje ne bude ništ. Čim više ja promatram naše stvari, tijem se, žalibože, više i više uvjeravam, da je katastrofa neizbježiva i da je narodu našemu njom se poslužiti, da se iz današnjega sužanjstva, koje je gore od sužanjstva turskoga, oslobodi. Tijem ne ću kazati, da nam se nije sveudilj boriti, jer bez borbe i bez žrtava nema spasa ni pobjede. Ne ću tijem da kažem, da se mi ne bi mogli od jarma madžarskoga oteti; i bi, ali bi nam morala dinastija u svomu vlastitomu interesu i u interesu cijeloga carstva na ruku ići; morala bi nas oteti od more, koja nas tišti. Žalibože, nema ni tomu nade, prem je jasno ko dan, da bi ko godine 1848., tako i sad od nas početi imao spas države.

Atentat u Petrogradu je bez dvojbe tuđe maslo, ali Vam iskreno ispovijedam, da ja ondje, kud su oči skoro cijeloga svijeta danas obraćene, ne vidim ni najmanje mudrosti; pače posve protivno. Slavjanski narodi su predmet općega straha i opće mržnje na svijetu, ali su sami sebi najveći krivci. Slabići skrajni i umom i voljom. Možebit da će zdravi narodni instinkt popraviti ludost skrajnu tako zvane izobražene i rukovodeće klase.

Biskup Posilović je slabić skrajni, na kog se nikad osloniti ne možeš. On će kadšto džipiti i preko široke grabe, košto je učinio sa svojom posljednjom okružnicom[1], ali nije on čovjek, na kog bi se osloniti mogao. Pravi biskup u ovo naše doba ne skače i ne džipa, nego stalnim korakom i harmonički naprijed ide.

Ja sam iskao od bana pozivnicu, ali ju nisam dobio i ne ću ju po svoj priliki ni dobiti. Danas se besramno upravo vlada. *„Tagblatt"* je čifutski list, a kad je već primio brzojav od čifuta, mogao je i primiti od „Obzora" neka razjašnjenja.[2] Osim toga mi u oči pada, da je religiozno pitanje „Tagblattu" posve indiferentno. Moj list na Vas i na Akademiju zadrž'te u aktih i priopćite samo braći, a ne izdajicama.[3] Mogu Vam reći, da ja također u Srbe malo nade polažem. U odlučnom času oni ćeju opet popustiti. Što se tiče Crne Gore,

valjda Vam nisam još javio, da je Srbija, htijući ugovor sklopiti sa Svetom Stolicom, kano preduvjet stavila, da se katolička liturgija u Srbiji obavlja staroslovenštinom. Ja sam Rimu svjetovao, da na to pristane, ali da upravo zato gleda, da postane stanje katoličke crkve u Srbiji tim povoljnije. Rim pako po starom običaju ni tamo ni amo; pače više ne, nego da! Ja sam međutim ujedno Rimu rekao, da ako se već misli Srbiji koncesija učiniti, da se još prije to isto ima učiniti Crnoj Gori. Dašto da sam ja crnogorskoga kneza, košto zaslužuje, u zvijezde digao. Stvar je sada u raspravi kod kongregacije *rituum*. Kardinal Bartolini mi piše, da je stvar u dobrih ruku. Ja ipak dvojim.

Ovo je, što je prodrlo do ušiju čifuta i framasona. To je taj telegram, za kojim i sama madžarska i nemecka vlada — po svoj priliki — stoji. Tu je tajnu otkrio ili Tondini, i to vrlo ludo, ili koji talijanski prelat u nadi, da što dobije, ili da se preporuči. Il je možebit to i u samomu Beču iz nuncijature provirilo. Ja sam dost oštro o tomu nunciju u Beč pisao. Hoće l' Vannutelli postati državnim tajnikom, ne zna se još izvjesno. Na nikakvi pako način mi mnogo ne dobivamo. Od enciklike papine o Sv. Cirilu i Metodu do danas sve u tomu obziru ide naopako. Gledom na staroslovensku misu na dan Cirila i Metoda kod mene i u Zagrebu napravili su viku, ko da se svijet ruši. Na posvećenje kapele Sv. Cirila i Metoda u *San Clemente* nisu smjeli pozvati Slavjane, nego kradomice su ju posvetili.[4] Od nakane, da se hodočašće slovensko po Seitzu mlađemu u hodniku *dei candelabri* oslika, odustali su od straha madžarskoga i nemeckoga. Pri svečanosti budimskoj uzvisili su Madžare do neba, ne hajući, da su isti kod oslobođenja Budima većom stranom bili rebeli. Sad su Bende-a prekonizirali skupa sa biskupom celovačkim, prem ni jedan ni drugi ne zna ni rječice slavjanske. Iz sto sitnih stvari vidi se, da koji god je duh naprama Slavjanom civilne Italije, taj je isti i crkvene. Među Talijanom i Talijanom u tomu obziru nema razlike, nosio on ili frak ili prelatsku mantiju.

Ja ću drage volje imenovati za centralni odbor one, koje mi je Kosto obznanio, ali ja mislim, da kardinal[5] na to ne bude pristao. Radi se po svoj priliki o tomu, da se ta svečanost u nas pretvori u neku vrst vladino-crkvene demonstracije, a budući da ću ja to u današnjih okolnostih držati hipokrizijom i farizaizmom, mene lje ne bude pri tomu. Bog bi dao, da se prevarim! Sto put i t. d.

23/3 1887. Biskup.

Zar slika Seitzova još nije došla?

[1] „Korizmena poslanica" biskupa Posilovića izišla je u Senju kao knjiga od 43 str. velikoga formata s datumom 13. febr. Preštampana je čitava u „Obzoru" od 4. do 9. marta, a uperena je u prvom redu protiv ateizma povodom Spevčeve afere.

[2] „Obzor" reflektirao je na „Tagblattovu" brzojavku od 14. marta dne 15. marta i reče, da se onom vijesti samo hoće da „osumnjiči viteški knez Nikola pred pravoslavnim svijetom kao da podupire katoličku propagandu".

[3] Gl. gore br. 947, str. 296.

[4] Dne 2. jula 1887. posvetio ju je u crkvi San Clemente, u prisutnosti kardinala Bartolinija, napuljski nadbiskup i kardinal Sanfelice. Svečanost obavljena je u svoj tišini. Strossmayeru je to krivo zbog toga, što je on nosio glavni trošak oko ove kapelice, što je natpisom u kapelici ovjekovječeno.

[5] Zagrebački nadbiskup Mihalović.

950.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 30. marta 1887.

Dragi moj brate Franjo!

Već odavna obećao sam crnogorskomu knezu, da ću ga pohoditi. Ove godine ko da smo urekli, da 5. maja budem u Crnoj Gori, jer Sv. Jure patron je cijele Crne Gore i kuće Petrovića. Sad je pitanje, što bi? Ja sam, kad smo se nekim načinom dogovarali, da ću ove godine na svaki način doći u Crnu Goru, mislio, da će se dotle današnji metež utaložiti, napose mislio sam, da će bugarsko pitanje biti il ovako il onako riješeno. Žalibože, metež i neizvjesnost još i danas opstoji, a bugarsko pitanje nit se miče nit kreće. Pitanje je dakle, bi l' imao u takih okolnostih ići u Crnu Goru? Ako pođem, nema dvojbe, da ćeju madžarski i nemecki elementi reći, da se idem dogovarati i Bog zna komu o glavi raditi. Ako ne pođem, kako sam prestar, Bog zna, hoću l' igda viditi Crnu Goru i Dalmaciju. Međutim meni je malo stalo, što zlobnici — kojima svijest mira ne da — govore, ali je pitanje, da li ne ću, bez osobite nužde, ma s koje strane dobroj stvari škoditi? Molim Vas, što Vi o tomu mislite? Ja bi po svoj priliki pošao putem Broda, Sarajeva, Mostara i t. d., a natrag putem Dalmacije.[1]

Sutra dolazi Amruš amo sa svojom gospođom. On je dulje vremena bio u Zagrebu. Siroma zdvaja videći u Zagrebu skrajnu podlost i trulost sjedinjenu sa nečuvenom silovitošću. Nikad nam nije stanje žalosnije i opasnije bilo. Naša je inteligencija skroz na skroz trula i mrtva. Sto put i t. d.

30/3 1887. Biskup.

Ja bi rad imao pasoš za inozemstvo. Bi l' mi ga Vi mogli priskrbiti?

Prilog.

Biskup Strossmayer knezu Nikoli.

[Đakovo], 30. apr. 1887.

Veleslavni moj kneže i veleštovani prijatelju!

Približuje se Vaš Đurđev-dan, svečar Vaše slavne kuće i obitelji. Kad mi nije dopuščeno, ko što bi iz sve duše i iz svega srca želio, licem kod Vas biti i toj krasnoj obiteljskoj i narodnoj svečanosti Vašoj prisustvovati, dopustite, da Vam listom iz svega srca čestitam i da i Vami i cijeloj kući i obitelji

Vašoj svaku sreću, svaki blagoslov i svaku slavu zaželim. Bog Vas blagoslovio i ispunio po Vami i slavnoj Vašoj kući sve one svete i uzvišene namjere, na koje je sav junački srpski rod, u bratskoj slogi sa Hrvati i Bugari, namijenio i pozvao. Ja ne znam, hoću li to doživjeti; ali mi sve neka nutarnja slutnja, koja je — nadam se — od Boga, kaže: da ćete Vi, neumrli moj kneže i prijatelju, i Vaša preslavna obitelj tu božiju zadaću sretno riješiti na korist, slobodu, napredak i slavu srpskoga roda i imena; a samo se sobom kaže, da što je jednomu plemenu na uhar i blagoslov, to je ujedno i svim ostalim južnim plemenom na korist i bolju ter slobodniju budućnost.

Molim Vas, da moje duboko počitanje slavnoj kneginji i nasljedniku prijestolja Vašega, a svoj krasnoj Vašoj djeci moj očinski blagoslov javite.

Pisao sam Vam, ako se dobro sjećam, licem na naš Uskrs, da mi se u okolnostih, u kojih živim, ne sviđa, da Vas ovaj put, dok je još obzorje Evrope i Bugarske napose zastrto, pohodim. Drugi međutim odmah dan dobijem od g. Brauna, predstojnika cesarske kancelarije, brzojav, da ne odilazim na nikakvi način od kuće, dok list od njega ne primim. I zaista poslije dva dana dospije njegov list amo, u komu mi kaže, da se je na najvišem mjestu dočulo, da kanim Bosnu, Hercegovinu i Antibar pohoditi. Želi se, da to ne učinim, a ako bi ipak učinio, da će mi vrhovni naš gospodar u veliko zamjeriti. Ja sam na taj list odmah odgovorio, kako se pristoji iskrenomu i značajnomu vladiki. Slutio sam, pače znao sam ja zacijelo, da to od Madžara, vječitih tih neprijatelja roda slovinskoga, dolazi; ali nisam mogao znati, kako dođoše do toga. Sada pako to znam izvjesno. Ja sam imao nakanu, ko što sam, mislim, jedanput Vam javio, povesti sa sobom Grgu Martića, pjesnika „Osvetnika“. Ovaj siromah u dobroj posve volji i plemenitoj posve namjeri javi to ne samo svomu starješinstvu, ne samo nadbiskupu sarajevskomu, nego ujedno i sarajevskoj vladi, to jest civilnomu upravitelju Kučeri. Svi su, kako mi piše Martić, veliku radost očitovali nad mojim dolaskom, a Kučera je izjavio, da će vladi u Sarajevu biti drago primiti i odlikovati takvoga gosta, ko što sam ja. Ovako mi piše Martić i nadodaje: eto vidite, kako sam Vam lijepo pute pripravio; dajte dakle čim prije na put, željno Vas svi iščekujemo. Siromah Martić ostario, na situ bio i rešetu, a ipak ne poznaje nimalo svijet i diplomatske spletke i dosjetke. Onaj isti po svoj prilici dan, kad je Kučera Martiću izrekao, kako će vladi drago biti mene pristojno dočekati, brzojavio je il pisao je on svomu *chefu* Madžaru Kállayu, da ja imam Bosnom i Hercegovinom proputovati i da mi se neka poklonstva spremaju, da bi bilo u interesu vlade to isto, ako je moguće, prepriječiti. Kállay pako Madžar to jedva dočekao, ter mene i moje putovanje na previšnjem mjestu tako crno i tako štetno opisao, da je ono izazvao, što se je u istinu dogodilo. Ljudi kratkovidi, koji misle, da se mimo Boga, mimo istine i pravde božije i mimo onoga puta, koga narav sama označuje, išta višega i zamašnijega na ovom svijetu postići dade, zaboravljaju na ono prastaro: *opinionum commenta delet dies, naturae autem judicia confirmat.* Evo vidite, kako stvar stoji. Ja međutim ipak ne gubim nade, da će meni, kad se obzorje Evrope i Bugarske napose

očisti, ipak moguće biti, te lijepe i znamenite krajeve, napose pako Vaš, svijetli moj kneže i prijatelju, i slavnu Vašu obitelj posjetiti. Dotle pako strpljen spašen.

U mjesecu junu ove godine po svoj prilici probaviti ću nekoliko dana u Gorici kod moje sestrične udate za pukovnikom Adrowskim. Otale ćemo na jedno sedam dana u Mletke. Jul mjesec probavljam obično u štajerskom Rogacu. Zimi il budućim proljećem putujem u Rim, da se Papi pri njegovom 50-godišnjem jubileju poklonim. Ako bi Vi, slavni i neumrli moj kneže i prijatelju, za to vrijeme kudgod putovali, pak bi zgode bilo, da se sastanemo, eto mene Vami na službu, samo ako bi za vremena o Vašem putovanju ubaviješten bio.

Nadbiskup Milinović kadšto mi piše. Njegova načela i njegov značaj vrlo mi se dopadaju. Obećaje mi, da će me pohoditi. To bi mi vrlo drago bilo. Imali bi se bratski o tom porazgovoriti i sporazumjeti, kako bi do naših staroslovenskih knjiga ćirilicom pisanih čim prije došli. Ako se nas dvojica o tom sporazumijemo i ako ja još nešto poživim, stvar je gotova.

U ostalom pozdravljajuć još jednom slavnu obitelj, ostajem Vam dušom i srcem navijek vijeka privržen i potpisujem se sa osobitim ponosom Vaš, slavni moj kneže, vječiti štovatelj i najvjerniji prijatelj

30. IV. 1887. Josip Juraj Strossmayer,
vladika.

[1] Budući da se odgovor Račkoga nije sačuvao, donosim ovdje u „Prilogu“ pismo Strossmayerovo knezu Nikoli od 30. apr., koje tu stvar objašnjava. Prepis toga pisma sačuvao je biskup kod sebe.

951.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 31. marta 1887.

Dragi moj brate Franjo!

Gosp. Amruš je ovd. On mi pripovijeda, kako se u Zagrebu radi o tome, da se opozicija složi glede budućih izbora i glede na to, da se ova vlada sruši i da se Draškovićima put na banstvo otvori. On veli, da je izgleda i da bi do sporazumljenja doći moglo tako, da se o pozitivnoj strani programa ništ ne govori, nego da se svi negativno slože u tomu, da ovu vladu, ovaj sistem i ovu sadašnju korupciju poruše i tako Draškovićima put prokrče.

Vi znate, što ja o svemu današnjemu položaju mislim, ali meni ne bi nedrago bilo, da se slogom makar kakvom ovaj današnji sistem poruši. Ako dakle glavitiji ljudi Neodvisne stranke pristanu na takvu kombinaciju, koja ne bi njihovu programu ništ prejudicirala, a ipak bi povod dala, da se današnja vlada i vladavina poruši, nek znaju, da to isto meni ne bi bilo protivno.

Ovd se naši ljudi već dogovaraju o izborima. Kako čujem, u vanjskom kotaru đakovačkom samo bi mogao vladinog kandidata pobiti Starčevićanac Dunđerović.[1] Ako je tako, onda sam ja odlučno za to. Pozdrav majci. Sto put i t. d.

31/3 1887. Biskup.

[1] Stjepan Dunđerović, rodom Đakovčanin, tada đakovački kapelan (zaređen 1882.), docnije župnik u Nijemcima kod Vinkovaca.

952.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 29. apr. 1887.

Dragi moj brate Franjo!

Jučer je — mislim — poslano 400 for. na račun toga mletačkoga varalice. Molim Vas predajte to Hartmannu, koji također ne zna posve, što je svjesnost i poštenje. Tim cijelim poslom smo nagrajsali. Hartmann nek zna i pamti, da više ne bude ni krajcare prebijene dobio, dok cijelo cjelovito djelo ne bude u Vaših ruku i u ruku Akademije. Ovoga ću se ja nepomično držati.

Danas il sutra šaljem Seitzu starijemu na račun slike 2000 for. Ostalo ću mu poslati, kad uzimadem novca. Čujem, da je ovo prošlih dana bio u Zagrebu i pohodio stolnu crkvu i Galeriju brat carev, Ludwig Viktor. On ne će mlogo razumjeti, ali čujem, da je bio dost zadovoljan. Jurica Jelačić[1] da mu je bio vodičem. Nuncij bečki na moj nagovor uvijek mi je obećavao, da će Hrvatsku i Zagreb u povratku svomu pohoditi. Ovo dana mi piše, da je dobio iz Rima poziv, da se naglo, i to prvih dana budućega mjeseca, vraća u Rim, da dakle ne može Hrvatsku posjetiti. Isus se je brinuo za vas svijet s osobitim obzirom na progonjene, zapušćene i na one, koji trpe. Rim se — skoro bi rekao — brine kako tako za vas svijet, ali s osobitim nekim obzirom na mogućnike i silnike. Za progonjene i zapušćene nek se Bog brine, kako mu je volja!

Kosto Vam je već kazao, što sam u ime najvišega mjesta od Brauna dobio. Ja sam odgovorio tako, da zadovoljim i dužnosti vjernoga podanika, ali ujedno i dužnosti značajnoga biskupa.

Kosto mi je ovo dana pisao, da se je sloga među opozicijama razvrgla, i to zato, što je centrum zahtijevao, da se opozicije svoga dosadanjega programa odreknu. Otkle ta nagla promjena? Kosto je desperatan i ne će više ništ da zna o političkomu životu. Baš smo nesretni! Oni ljudi, koji su pošteni i svijesni, obično nemaju odveć pameti, pak po tomu ni odveć značaja. Bog mu a duša mu! Ja ne mogu dokučiti, kako pametan i ozbiljan čovjek može samo i pomisliti, da bi današnja Nagodba — pak ju tumači kako ti je volja — mogla igda postati živom klicom i izvorom bolje sreće, slobode i budućnosti narodu našemu. Ta ona je baš upravo sama u sebi i sama po sebi izvor vječiti naše slabosti, potištenosti i svakovrsne nesreće. Što sam uvijek i toliko put rekao

i ponavljao, ona je tijem najveća naša nesreća, što je financijalni ključ naš tako povisila bez ikakvoga uzroka, da pod njim skapavamo i ginemo. Za vrijeme normalnih godina od 1860. do 1867. plaćali smo u ime zajedničkih troškova od naših 5 milijona 2 milijona za opće nužde, a za nas su ostali nam 3 milijona. Ovo ne ćeju te ne ćeju naši ljudi da dovoljno prouče i da nam protumače, okle odmah poslije Nagodbe, da se više daleko nego polovina naših dohodaka uzima u ime općih potreboća, tako da narodu našemu danas za krvave potrebe njegove ostaju jedva 40 nč. od forinte.[2] Rauch i Požežani zaslužili su zaista vješala, što se nisu naprama Madžarom jednostavno držali slijedećega načela, komu se s nikoje strane prigovoriti nije moglo: plaćali smo za 7 godina, od 1860. do 1867., od 5 milijona 2 milijona za opće troškove, u tomu razmjerju budemo i u buduće uvijek plaćali, a više ni krajcare. U ovom obziru je Nagodba upravo ubitačna. Ja bi rad, da kojigod od naših narodnih ekonoma i finansijera s te upravo strane razjasni stvar. Međutim recimo, da bi se izbiljam nekim tumačenjem i mogla ta nevaljala i ubitačna Nagodba popraviti, gdi je u Madžarskoj stranka, gdi je znamenit čovjek, koji bi na to igda pristao? Molim Vas recite to našemu Kosti, kog ako svijest baš upravo peče, nek priđe k vladinoj stranki i *centrumu,* ali nek ne odsuđuju ljude, koji nipošto ne mogu i ne smiju od svoje svijesti i od svoga osvjedočenja odstupiti. Što bi nam Bog, što bi nam na to narod rekao?

Moj brate Franjo, ja sam od nekoga vremena uvjeren, da za Draškovićima, za Mihalovićem feričanačkim, za Živkovićem *etc.* sam Tisza i Khuen-Héderváry stoje. Amruš je vidio list, kog je Ivan Drašković od Tisze dobio, kad je kriza ministarska u Pešti vladala[3] i kad se je glasalo, da bi Khuen-Héderváry mogao biti u Madžarskoj ministar unutarnih poslova. Kolika li bi dobit za Tiszu i Khuen-Héderváryja bila, da se mogu pred krunom i pred cijelom Evropom pohvaliti, da su svi bez iznimke Hrvati Nagodbu poprimili! Meni je ovo izvjesno. Otale je i ta nagla promjena. S pravim sporazumkom nisu bili u Pešti zadovoljni, te su poručili Draškovićem, da na taj sporazumak ne pristaju, nego potpunu palinodiju zahtijevaju. Naš je Kosto lutka, bez da zna, u ruku Tisze i bana. Sad Draškovići ludim i nerazložitim načinom mene krive, da sam ja jedini nesporazumljenju kriv, i to čudnovatim načinom zato, jer ne bi rad ustupio vodstvo Draškovićem. Pravo čudo! Kad sam ja vodio koga? Kako bi ja u svom položaju mogao ma kakvu stranku voditi? Bezumlje! Ja, ko i svaki drugi, imam o naših stvari stalno i nepomično mnijenje. Ako pako ima ljudi, koji do toga mnijenja nešto drže, hvala im! Bog im platio! Ja svoje mnijenje nikom ne namićem, a mogu reći, da si ja opet ni po cijelom cjelovitom narodu našem ne bi dao mnijenje, koje svijesti mojoj ne odgovara, nametnuti. Budite, brate, uvjereni, da su Draškovići to mnijenje iskusili. Đuro Jelačić mi piše, da je Jozo Drašković, jednim danom bivši u Novih Dvorih, rekao, da se je sporazumak postigao; sutradan pako došao Jurica Jelačić iz Zagreba i donio vijest, da se je sporazumak

razbio iz gore navedenoga razloga. U tomu je otprilike smislu „Drava“ osječka donijela uvodni članak prot meni i Mažuraniću onim povodom, kad je ban bio na pokopu Petra Pejačevića.[4] Članak il je pisan ili inspiriran samim banom. Slobodno recite to Kosti, da zna, kojih je intriga igračkom. I ja ću mu pisati, ali kasnije.

U maju idem na 14 dana na vizitu u Srijem. U junu po svoj priliki doći ću na jedan dva dana u Zagreb. Idem k svojima u Goricu i š njima do Mletaka. Možebit da ću tom prilikom trknuti i do Rima, ne bi l' se tijem načinom otkupio od obveze, da putujem na papin jubilej. U julu sam u Rogacu, gdi bi se mogli sastati. Ja sam za *comité* središnji u Zagrebu imenovao četiri osobe, koje su mi naznačene. Kad misli naša deputacija hrvatska u Rim? Čujem, budućega ljeta u travnju. To bi mi povoljnije bilo nego ob zimi. Pozdravite mi lijepo Vašu mamu i svu poznatu braću. Pozdravite i Kostu i recite mu, da mi se on sam vrlo dopada, ali njegov posljednji list i načela u njemu razvijena ni najmanje. Sto i sto puta i t. d.

29/4 1887. Biskup.

Molim Vas ne zaboravite na slike u Galeriju neprimljene! Pošaljite ih u Osijek na moju sestru. Troškove pakovanja ja plaćam.

[1] Sin grofa Đure Jelačića, banova brata.

[2] Kod sklapanja hrvatsko-ugarske državopravne Nagode 1868. hrvatska regnikolarna deputacija nije htjela da prihvati od Franje Deáka, tadašnjega vođe madžarskoga naroda, ponuđenu joj financijalnu neodvisnost (onako kao što je bila nutarnja uprava, školstvo, i bogoštovlje, i sudstvo), već se zadovoljila paušalnom svotom za autonomne potrebe hrvatske u iznosu od 2,200.000 for. Kod revizije Nagode 1873., kad su Hrvati tražili financijalnu neodvisnost, ali im je Madžari nisu htjeli da dadu, taj je stavak Nagode izmijenjen tako, da je Hrvatskoj ostajalo od njenih ukupnih prihoda za njene autonomne poslove tangenta od 45%, to jest od jedne porezne forinte 45 nč., ali tako, kako će to iskazati ugarsko-hrvatski ministar finansija; drugim riječima, stvar je zavisila isključivo od madžarske vlade.

[3] Dne 15. febr. odstupio je ministar finansija grof Szapáry. Potom je preuzeo finansije predsjednik vlade Koloman Tisza, a nutarnje poslove barun Béla Orczy.

[4] Bivši ministar za Hrvatsku, grof Petar Pejačević (1872—1876), umr'o je u Beču 15. aprila 1887. Sahranjen je 19. apr. u obiteljskoj grobnici u Rétfali kod Osijeka. Kondukt vodio je biskup Strossmayer, a prisutan bio je i ban grof Khuen-Héderváry. Nekoliko dana potom, 24. apr., donijela je osječka „Die Drau“ uvodni članak „Vergangenheit und Gegenwart“.

953.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 4. maja 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Evo Vam odgovor na pismo od 29. pr. mj.

Moja je briga, da Akademija primi cijelo djelo o crkvi Sv. Marka. Na to imao bi paziti ravnatelj Galerije dr. Kršnjavi, ali on je većim dijelom u Pešti; stoga sam ja sve, što je dosada primljeno, pregledao i obavijestio Cepelića.

Meni je po mlađem grofu Đuri Jelačiću javljeno bilo, neka bude Galerija otvorena, jer da dolazi *incognito* jedna visoka osoba, koja ne će da joj se ime znade. Ja sam učinio potrebite odredbe i zamolio Mašića, da bude prisutan. Sam nisam htio ići, s jedne strane, jer nisam znao, tko dolazi, a s druge ne znajući, bi li to onoj osobi po volji bilo. Nadvojvodi se je Galerija dopala i čudio se, da je toga toliko i da je takova.

Zašto se je sporazumak s centrumom razvrgao, evo moje — mislim — dosta osnovano mnijenje. Draškovići su uglavili bili s našimi cio sporazumak i pristali, da to bude samo koalicija i da Neodvisna stranka izrično kaže, da ostaje kod svoga programa, te da se združuje sa središtem u svrhu obrane samosvojnosti zemlje i proti sadašnjoj vladi. Proglas na narod bijaše sporazumno sastavljen i odobren. To sam Vam pisao, jer sam držao, da je stvar gotova. Onda su Draškovići otišli, Ivan u Karlsbad, a Josip (kako se naknadno doznalo) u Peštu. Kada se vratio, onda je zahtijevao, da se ništa ne govori o programu Neodvisne stranke, pak je izrijekom tvrdio, da je ona suvišna i neka se rastopi u centrumu, to jest da je nestane. Na to nisu dakako mogli pristati naši. Kosta, držeći, da je sloga s centrumom neophodno nužna za dalji politički rad, očitovao je, da uslijed toga misli se povući. On je bio uz nas, ali na kraju desnice. Nu sada, pošto je čuo, da Vi želite da kandidira u Đakovu, prima se kandidature Vam za volju. Sada ne preostaje drugo, nego koalicija između opozicija *ad hoc,* t. j. za izbore. Hoće li ona poći za rukom, vidit ćemo. Barčić ju odlučno zagovara. Ne pođe li, onda će izbori za opozicije proći još gore.

Pripovijeda mi Kosta, da austrijska diplomacija u Rimu iz petnih sila radi, ne bi li osujetila provedbu odluke glede slovenske liturgije u barskoj nadbiskupiji. Stoga da Sveti Otac žali, što je to došlo u novine, dočim bilo nam je javljeno, da će u Rimu biti dobro primljeno, ako se o tom kod nas pisalo bude. Uslijed toga ja sam napisao bio onaj članak u „Obzoru", koji je u prijevodu izašao također u rimskom dnevniku *„Voce della Verità".* Sada bi valjalo bez oklijevanja nastojati o tom, da se Misal naštampa čim prije i tako stvori neopozivi *factum.* S druge strane pripovijeda mi Sundečić, koji je ovdje i koji će u petak noću otputovati do Vas, da je već stigao u Crnu Goru iz Rima dekret, da se dozvoljava slavenska liturgija i da se imadu prirediti knjige u staroslovenskom jeziku s građanskom ćirilicom. Kada sam čuo bio, da se zaključilo štampati knjige ne starom crkvenom, nego novom građanskom ćirilicom, mislio sam, da je u Rimu taj zaključak stvoren sporazumno s barskim nadbiskupom,[1] odnosno s knezom. Ali kako mi Sundečić pripovijeda, nije tomu tako. On misli, da bi za dalju svrhu bilo zgodnije, kada bi se Misal štampao starim ćirilovskim pismom, kojim su štampane liturgijske knjige u Rusiji, Srbiji, Crnoj Gori, Bugarskoj i t. d. I ja sam toga mnijenja, prem ne polažem toliku važnost na vanjski oblik. Građanska ćirilica jest samo tipografički i kaligrafički savršenija stara ćirilica; ali baš zato, što forma ne odlučuje, dobro bi bilo, da i u tom pogledu, kada je jezik jedan, bude jednoličnost u slavenskoj istočnoj i zapadnoj crkvi. Ja sada mislim, da su Sv. Zbor tako uputili Črnčić i Parčić (možebit i Tondini), jer u Rimu ne znadu za te

razlike, pak da oni ne bi ništa imali proti tomu, da se Misal štampa starom ćirilicom mjesto građanskom. Stoga držim, da bi dobro bilo, da Vi pišete Milinoviću, neka se on — sporazumivši se s knezom — o tom izjavi, pak ako je za to, da budu knjige tiskane starom ćirilicom, neka i Vas obavijesti i neka se u Rim obrati, gdje bi ga Vi poduprli. Rimu treba razjasniti, da se stvarno dekret ne mijenja, ali da je tako korisnije zbog daljih viših ciljeva. Ako se hoćete sami potanje obavijestiti, neka Vam Cepelić ili Pavić pokažu dvije knjige, štampane ćirilicom, jednu starom, a drugu građanskom. Prispodobite, pak ćete se o tom sami uvjeriti.

Šta se štampanja tiče, i ja sam toga mnijenja, da treba posao pospješiti i ovdje stvoriti *fait accompli*. Imao bi se Parčić pozvati, da Misal predloži; ništa zato, ako je pisan glagolicom ili latinicom; pretočiti u ćirilicu stvar je tiskare, slagara. Onda neka se odobri rukopis, pak odmah u štampu. Mislim, da bi bilo najprobitačnije štampati ga ovdje u Zagrebu, gdje se sva priprema ima. Trošak ne bi velik bio, najviše 2—3.000 for. u lijepoj i dostojnoj ediciji. Pošto ima malo nade, da će Rim taj trošak žrtvovati, dajmo ga mi. Mogao bi pripomoći Knez, ostalo Vi, Posilović, mi i t. d. To je tako važna stvar, da ne smijemo se žacati nijedne žrtve. Ja bih sam štogod dao; sabrao bi nešto i kod nekoliko kanonika i t. d. Razgovarajte o toj stvari sa Sundečićem, i pošto ste se dogovorili s Milinovićem, pišite kardinalu Bartoliniju, a možebit i samomu Svetom Ocu.

Glede proslave 50-godišnjice misnikovanja Svetoga Oca ovdje nije još ništa zaključeno, jer se veliki odbor nije još sastao.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Moja je majka od prehlade opasno obolila; starica od 84 godine u vječitoj je pogibelji. To me uznemiruje, ali moram biti pripravan na katastrofu svaki čas.[2] Čuvajte se na putu. Želim, da se sretno vratite kući. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 4/V 1887. Fr. Rački.

[1] Šime Milinović (* 1835) imenovan je barskim nadbiskupom 8. okt. 1886.; rukopoložen je u Rimu 7. nov. 1886.; u Bar stiže 1. febr. 1887., gdje mu je pallium izručen 25. juna 1887. Umr'o je 24. marta 1910. u Baru, gdje je i sahranjen.

[2] Mati Franje Račkoga, Margareta rođ. Padavić, umrla je u Zagrebu 6. maja 1887.

954.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 7. maja 1887.

Dragi moj brate Franjo!

Žalim Vas iz svega srca. Bog Vas tješio, a Vi ćete u svetoj vjeri i u plemenitomu srcu svomu i onako naći one utjehe, koju samo Bog i vjera dati znadu.

Ako bi Vam možebit s voljom bilo malo rastresti se, a Vi, brate, dođite odmah k meni, pak možemo zajedno na 14 dana u Srijem. Ja budući četvrtak[1]

*

odilazim. Vi bi se dakle morali, u slučaju da bi to učiniti htjeli, odmah na put dati, da barem u srijedu buduću ovd budete. Sto put i t. d.

7. maja 1887. Biskup.

Ovd je prijatelj Sundečić, a boravi još ovd i Amruš. Našemu dobromu Kosti kazao sam otvoreno svoje mnijenje.

[1] 12. maja.

955.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 10. maja 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Zahvaljujem se na izrazu sučuvstva prigodom smrti moje dobre majke. Premda je u velikoj starosti umrla, za mene je je prerano nestalo. Tješi me ipak, što je tako lijepo umrla, da si ni ja ne želim ljepše smrti. Razgovarajući i moleći je usnula, i u licu ostala nepromijenjena. Pokoj joj duši!

Hvala lijepa na pozivu, ali moram ostati ovdje, da si uredim gospodarstvo. Pridržao sam si i sestru Milku za koji tjedan. Po svoj prilici otpratit ću ju u Đakovo, kada se Vi povratite, i onda mogao bi nekoliko dana kod Vas ostati.

Mislim, da ste primili moje opširnije pismo, u kojem Vam pisah i o načinu izdanja liturgičkih knjiga za Crnu Goru, a po vremenu i za ostale naše zemlje. Vaše Preuzvišenosti sluga

U Zagrebu 10. V. 1887. Fr. Rački.

956.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 11. maja 1887.

Dragi moj brate Franjo!

O naših stvari nemam Vam ništ javiti, što ne bi Vi sami bolje od mene poznavali. Na sve strane žalost i kukavština.

Ja se ipak u Boga i u pravdu njegovu uzdam. Ja doduše ne ću doživjeti oslobođenje i uskrsnuće naroda našega, ali će on jednom jamačno oslobođen i uskrisen biti. Ja ću se tomu iz svega srca i u vječnosti radovati. Dok pako živio budem na ovoj zemlji, dotle ću uvijek, spajajući ljubav prema Bogu sa ljubavlju prema narodu, što mogu činiti, da nam se narod osvijesti, okrijepi i za budućnost svoju bolje spremi i ojača.

Glede liturgičke knjige naše pisao sam i Knjazu[1] i nadbiskupu Milinoviću, a pisat ću, kad se povratim, i u Rim. Sto put i t. d.

11. maja 1887. Biskup.

Još nešto, brate moj! Vrbanić piše momu tajniku, da bi dobro bilo, da Vas kandidiramo u vanjskome đakovačkomu kotaru, budući da Derenčin ima

siguran kotar. Je l' to Vaše mnijenje? Mi ćemo za Vas učiniti sve, što samo možemo. Nekako ja sad svejednako naginjem na pesimizam; svećenstvo mi župno ovd ne valja mlogo. Mlitavci i truljavci! Isti piše, da bi u Vinkovcih trebalo nešto novca. Možebit bi moguće bilo nabaviti nešto novca, ali komu ga povjeriti. Ima ljudi bezdušnih, koji se tom prilikom služe, da svoj privatni džep napune. U koliko ja poznajem okolnosti, to je upravo u Vinkovcih slučaj.

Čujem, da Vi kanite poslije moje krizme amo. Pravo imate. Parčić mi piše iz Zadra, da je pripravan čak i u Zagreb doći i rukovoditi tisak naše knjige. Nadam se, da će pristati uz naše mnijenje, da se knjiga tiska crkvenom ćirilicom, da se zabadava ne lučimo od naše braće pravoslavne. Kosto mi piše, da su grofovi Draškovići pošteni ljudi. O tomu nema dvojbe, ali ja ostajem kod svoga mnijenja, da im netko za leđi stoji, a taj netko madžarski misli i diše! Vaš brat

Biskup.

Prilog.

Biskup Strossmayer knezu Nikoli.

Đakovo, 8. maja 1887.

Vaše Visočanstvo, slavni moj knjaže
i velecijenjeni moj prijatelju!

G. Sundečić me je na moju želju pohodio. Po njemu i šaljem ovo pismo, žaleći i opet iz svega srca, što mi okolnosti ne dopuštaju, da Vas osobno pohodim.

Razgovarao sam se sa Sundečićem o raznih stvarih. Izmed ostalih reče mi: kako mu je Sv. Otac jednom rekao, da bi Vas, sjajni i slavni moj knjaže i prijatelju, zamolio, da budete među njim i među carem ruskim posrednikom, ne bi li se ugovor, o kom se već odavna radi, izmeđ Svete Stolice i Njegovoga carskoga Veličanstva sklopio, koji bi međusobne odnošaje crkve katoličke naprama državnoj vlasti ruskoj i obratno tako udesio, da skladnim i sporazumnim načinom na jednu ter istu uzvišenu svrhu obje vlasti smjeraju. Kad se je to moglo postići sretnim i uspješnim načinom među Vami i među Svetom rimskom Stolicom, zašto se to isto ne bi moglo postići i izvesti među Njegovim Veličanstvom carem ruskim i Svetom Stolicom? Važnost ugovora, koga je Vaša mudrost, dobrota i umjerenost sa Svetom Stolicom sklopila, poglavito u tom — po mom mnijenju — sastoji, da načela tim ugovorom izrečena služiti mogu za svaki slični ugovor, koji bi se ma s kakom drugom vlasti sklopiti mogao. Ja mislim, da slični ugovor odgovara najvišim i najsvetijim svrhama velikoga ruskoga carstva. Kada je Bismarck i Njemačka sudila, da joj je prijeka nužda, da se sa Rimom izmiri, kako ne bi tu istu nuždu uvidila i Rusija? Po mom čvrstom uvjerenju Rusija bi tim i pred Bogom i pred cijelim svijetom neizmjerno dobila glede svih onih uzvišenih svrha, koje joj božija Providnost očevidno nuđa, da ih tečajem izminuća ovoga ili početkom budućega stoljeća izvrši na svoju i svih Slavena slavu, a na korist cijeloga čovječanstva.

Nitko pako — po mom mnijenju — nije sposobniji niti pozvaniji od Vas, slavni moj knjaže i prijatelju, za tu uzvišenu svrhu, a slava, koju bi Vam slični uspjeh priskrbio, bila bi slava neumrla, samim božijim pečatom nauvijeke potvrđena. Dajte dakle, presjajni i preslavni moj prijatelju, latite se toga divnoga posla svom mudrošću i postojanošću, koja sav dični Vaš rad odlikuje, a ako bi i moja malenkost uzmogla išta doprinijeti na tu velevažnu svrhu, eto me Njegovomu Veličanstvu caru ruskomu i Vami na službu. Ja ne znam, da li još gojite želju Italiju i Rim pohoditi? Ja mislim, da bi u mnogom obziru dobro bilo, da to učinite i da se sa Svetim Ocem Papom sastanete. Zabadava! Sveta Stolica, a osobito današnji Sveti Otac Papa, velika je moralna sila na ovom svijetu. Dobro je, da se u naših namjerah i u naših poduzećih na tu moralnu silu osloniti možemo. Ja skorim odilazim u dijecezu na pohod i na krizmu, ko što mi kažemo; u mjesecu pako junu idem u Goricu k svojima, a s njima u Mletke. Lako pako, da ću tom prilikom trknuti i u Rim. Ako bi Vi željeli, da štogod možebit u ime Vaše obavim u Rimu, molim Vas lijepo, da mi pišete i da mi naložite.

Još jednu sam stvar pretresao sa prijateljem Sundečićem, a ta je: s kojom ćirilicom da se sveta liturgička knjiga za katolike tiska. Čujem, da u pismu na Vas upravljenu stoji: ćirilicom građanskom. Ti ljudi u Rimu ne razumiju tu stvar, pak si dadu svašta natovariti. Po mom uvjerenju, s kojim se slaže uvjerenje i kanonika Račkoga i Sundečića i svih nas, valjalo bi tu svetu knjigu otisnuti ne građanskom, nego crkvenom ćirilicom; jer nije nikakvoga na svijetu razloga, zašto da se u stvari toli indiferentnoj od braće naše pravoslavne lučimo i razlikujemo. Ja u tom smislu pišem i nadbiskupu Milinoviću. Pisat ću također i u Rim i ne dvojim, da će Rim popustiti boljim razlogom, koje ću ja za naše mnijenje navesti. Uvjeren sam pako, da se i Vi, slavni moj knjaže i prijatelju, s nami slažete. Ako bude nužde, da nam i Vi sami u pomoć pritečete, ja ću Vas u svoje vrijeme za to zamoliti. Mi ovdje mislimo, da bi se takva knjiga najbolje tiskati mogla u Zagrebu pod okom naših domaćih učenjaka i vještaka.

Stvari su još u Evropi a i u Bugarskoj zamršene. One se posve nikako razmrsiti ne dadu, jer države i narodi ne slijede stazom Onoga, koji je put, život i istina, i ne crpe načela javnoga i međunarodnoga prava iz srca i duše Onoga, koji poslije Uskrsnuća svoga u apostolih svojih vas svijet i sve vijekove pozdravlja onim božijim pozdravom: mir s vami, mir s vami! Zabadava. On je jedini i pravi život, oholost pako i sebičnost, koja ništa ne će da zna o onoj istini, koja veli, što ne bi rad, da ti drugi učini, ne čini ni ti drugomu i t. d.; oholost i sebičnost je nemir i rat vječiti, smrt i propast neizbježiva. Zato valja uvijek slijediti nadahnuće svetoga evanđelja, pak biti sveudilj na oprezu. Velika slavjanska moć ima u današnjih zamršajih ogromnu providencijalnu zadaću izvršiti. Bog ju nadahnuo, blagoslovio i rukovodio. U zadnjih vremenih nije žalibože dovoljno mudrosti i opreznosti pokazala. Danas, čini se, da je mudrija i opreznija. I s ove strane želio bi, da ista velika moć čim prije uredi svoje odnošaje naprama Svetoj Stolici i katoličtvu. Hvala Bogu pako vječitomu,

da nam je u Vami, preslavni moj knjaže i prijatelju, dao na ovom našem Jugu muža svakoga božijega blagoslova, svake sreće i svake slave pred Bogom i pred cijelim Slavjanstvom vrijedna i dostojna. Ja ću doduše skorim u svoj pokoj i jedva da ću boljih i povoljnijih dana doživjeti, ali ću se u vječnosti radovati, ako se cjelokupno Slavjanstvo, ako se napose južno Slavjanstvo vrijedno svoje božije zadaće pokaže. Molim Vas, da moj duboki naklon slavnoj knjaginji, Vašoj pako krasnoj djeci moj očinski blagoslov poručite. U ostalom Vašega Visočanstva, slavni moj knjaže, ostajem vječiti štovatelj i prijatelj

U Đakovu 8. maja 1887. Strossmayer,
vladika.

[1] Up. „Prilog“ ovom pismu.

957.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 10. juna 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Utorak[1] vratih se sretno u Zagreb. U topličkom kotaru imade za mene slaba ili skoro nikakova nada, pak će mi se tim načinom ostvariti želja. Presiji, korupciji i t. d. malo gdje može naš narod još sada odoliti.[2]

Glede Vašega dolaska ovamo mislim, da ga odgodite do poslije 17. t. mj., kada su izbori ovdje. Scijenim, da nije prikladno za Vas vrijeme upravo na dane izbornih agitacija. Molim Vas, da mi dan dolaska unapred objavite, jer bi ovamo došao tom prilikom Parčić, koji sada boravi na Rijeci, te bismo se sada dogovorili o izdanju liturgičkih knjiga.

Danas je otputovao profesor petrogradskoga univerziteta Voejkov, znameniti meteorolog te putujući u Rusiju Podunavljem, želio bi Vam se pokloniti.

Dok Vam ovo pismo dođe u ruke, započeli su izbori. Kako glasovi dolaze, opozicija bi nadvladala, da je sloboda izbora. A tako nema mnogo nade. U Zagrebu kano da dobro stoji, samo u III. kotaru mogla bi tvrdoglavost i taština „staroga“ pokvariti.[3]

Usprkos zabrani nadvojvoda Albrecht bijaše demonstrativno dočekan.[4] Sve zgrade, osim javnih i činovničkih, bijahu zastavami nakićene, grad uveče dobrovoljno rasvijetljen. Kad se je nadvojvoda s banom vozio, vikali su: „Živio nadvojvoda, a ne ban“, a ovoga izviždali i *„pereat“* mu vikali, kada se poslije procesije Ilicom kući vraćao. Na objedu kod „Cara“[5] bili su osim Ramberga, koji je na desnu sjedio, i bana još načelnik Badovinac, oba Draškovića, stari Jelačić i t. d. Albrecht je o svem obaviješten, a još bolje će ga na putu obavijestiti Draškovići, koji ga u Belovar prate. Ne će koristiti, ali da se bar na višem mjestu znade.

Pometnjom su slike poslane na Vas u Đakovo, dočim bi imale poslane biti u Osijek. Međutim Vi ih pošaljite gospođi barunici. Uz naklon i t. d.

U Zagrebu 10. VI. 1887. Fr. Račkí.

[1] 3. maja.

[2] Hrvatski je sabor zaključen 24. maja, a novi izbori raspisani su već za polovinu juna. Rački kandidiran je u kotaru Varaždinske Toplice.

[3] Ante Starčević.

[4] 8. i 9. maja na Brašančevo.

[5] „K caru austrijskomu" bio je tada najotmeniji hotel u Zagrebu (na početku Ilice). Ručak davao je nadvojvoda Albrecht.

958.

Strossmayer Račkomu.

Đakovo, 13. juna 1887.

Veleštovani moj prijatelju i brate!

Još ne mogu sam pisati.[1] Šaljem Vam ovdje priloženi list, u komu mi se nudi neki stari Frankapanski brevijar. Knjiga je rijetka doduše, ali se za nju najviše može dati 100 ili 200 maraka. Prem je ta knjiga rijetkost, ipak je s druge strane znak naše slaboće i nesvjesnosti. Krsto Frankapan, svojoj ženi valjda za ljubav, tiskati daje u Mlecih nemecki brevijar! Prosudite Vi stvar i ponudite nuditelju, što mislite da je pravo.[2]

Kod nas strahote bivaju, koje nitko dovoljno opisati ne može. Četiri svećenika jur su uapšena. Meni se svaki čas groze, da će me uhititi, svrgnuti, kuću moju premetati i t. d. i t. d. Kako je svijet lud da misli, da su ovakove pobjede zaista pobjede, a ne vrtoglavi vis, s kojega se prije ili poslije u ponor pada! Ja sam po svoj prilici u subotu[3] oko 7 sati naveče u Zagrebu, što ću Vam iz Osijeka brzojaviti. U nedjelju ostajem po svoj prilici u Zagrebu, a u ponedjeljak oko 8-me idem dalje u Goricu. Pozdravite sve poznate i Bog s Vami.

U Đakovu 13. lipnja 1887. Biskup.

[1] Samo je potpis „Biskup" od Strossmayerove ruke.

[2] To je poznati molitvenik (Petbuch), što su ga dali štampati u Veneciji 1518. knez Krsto Frankapan i njegova žena Apolonija Lang. Važan je zbog svoga naslovnoga lista, u kojem ima slika kneževa i njegove žene (gl. Klaić, Povijest Hrvata. II, 3 (Zagreb 1904) str. 247).

[3] 18. juna.

959.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 29. juna 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Zanimat će Vas najnoviji preokret naših političkih stranaka.

Pošto se pročulo bilo, da će novi sabor sastati se polovicom srpnja, sastali su se izabrani zastupnici i njihovi politički prijatelji, da vijećaju, što se činiti ima. Najprije se potaklo pitanje, ima li se ostati u saboru ili poslije adrese istupiti. Govorilo se *pro et contra*, a došlo se do zaključka, da ostanu u saboru,

s tim više, što bi istup imao neki smisao samo onda, ako bi svi opozicionalci istupili, čemu nema nade.

Čim se zaključilo, da opozicija ostane u saboru i da nekim načinom ondje čeka razvitak događaja, uvidilo se, da je njezin parlamentarni rad nemoguć, ako se ne sjedini, jer nijedna od stranaka opozicionalnih nema u saboru po 10 zastupnika te tako nije u saboru zastupana kano stranka, već kroz svoje pojedine pristaše.[1] Osim toga grofovi su Draškovići učinili svoje dalje djelovanje na političkom polju ovisnim od toga, da se bar „neodvišnjaci" i „središnjaci" sjedine u saboru. Najprije se dakle vijećalo između ove dvije stranke. U našem klubu došlo se do zaključka: a) da se mogu, obzirom na abnormalno stanje naše domovine, zastupnici naše stranke ujediniti sa članovima centruma u posebnu stranku „umjerene opozicije", da uzakonjena prava zemlje i temeljne ustavne zakone brani proti većini i vladi; b) da članovi stranke izvan sabora to dopuštaju i pripravni su ih podupirati, ne preuzev nikakvih daljih dužnosti i ne vežući se na drugo; c) da se te umjerene opozicije vodstvo prepusti braći Draškovićem, pak tim dade prilika, da na ovom temelju upotrebe svoj položaj i svoje veze na korist zemlje.

U klubu centruma bili bi rado, da neodvišnjaci pređu u centrum i da se Nagoda izrijekom spomene. Ali napokon, kada su vidili, da je ono *ultimatum* naše stranke, pristali su. Sastavljena je izjava, koju će potpisati članovi saborski obiju stranaka, kano stranka parlamentarna umjerene opozicije prema stranci prava, kano skrajnoj opoziciji. I zastupnikom ove stranke otvoreno je, da stupe u tu novu koaliciju, ali dvojim, da će to učiniti, budu li „staroga" slušali.

Šta se moga mnijenja tiče, ovaj preobražaj jest posljedica nužde. Bez ovakova ujedinjenja nije moguća parlamentarna akcija. Bude li ono što koristilo, to je drugo pitanje. Draškovići se nadaju uveliko te su veoma zadovoljni. Jučer su nas sve gostili. Ivan je Vam nazdravio. Predložio je, da se stvori društvo za potporu književnika i novinara, potpisav odmah kroz 20 godina po 1000 for., a brat Josip po 500 for. na godinu. Oni sada kano da očekuju banstvo. Vele, da u promijenjenih okolnostih poći će i dalje s nami. Rado bi Vas skoro posjetiti u Rogacu i povesti Vas u Trakošćan, te se s Vami sporazumjeti i t. d. Neka se dakle i to kuša. Ne bude li uspjeha (kano što se bojim), bit će koristi, ako ovu bogatu velikašku obitelj predobijemo za narod. U tom smislu radite i Vi prema njima.

Tim stranačkim preokretom učinjeno je to, da dok se zemlja ne oslobodi sadašnjega bespravnoga stanja, ne će se isticati naš program, kano što se ne može ni program Stranke prava. Je li se s tim slažete?

Nadbiskup se ljuti na kanonike, koji nisu glasovali za vladinoga kandidata, a meni se — kako čujem — upravo grozi. Nemam straha.[2] Želim, da Vam rogatačka okolica okrijepi zdravlje. Dobio sam diplomu petrogradskoga universiteta, kojim me imenuje svojim počasnim članom. Vaše Preuzvišenosti i t. d.

U Zagrebu na Petrovo 1887. Fr. Rački.

[1] Rezultat izbora od 13., 14., 15., 16., i 17. maja — unatoč izbornoga sporazuma Neodvisne stranke, Centruma, Stranke prava i Srba samostalaca — bio je (29. juna): od 110 mandata dobili su vladinovci 87, neodvišnjaci 7, pravaši 9, centrumaši 2 i dva divljaka. U tri kotara trebalo je održati naknadne izbore.

[2] Rački glasovao je za Antuna Starčevića, koji je ipak pao sa 20 glasova (nadbiskupski arhivar Ivan Krapac 167, Starčević 147). S Kaptola glasovao je za Starčevića još samo prebendar Ivan Krst. Tkalčić.

960.

Strossmayer Račkomu.

[Gorica], 2. jula 1887.

Dragi moj brate i prijatelju!

Jučer sam se povratio iz Mletaka, a ovd našao Vaše pismo, koje mi razlaže položaj, koji su najnoviji događaji u nas stvorili. Žalibože, ja se sa zaključkom kluba nikako složiti ne mogu. Ja dakle naprama tomu zaključku ostajem u apsolutnoj pasivnosti. Svijest ostaje svijest, a osvjedočenje ostaje osvjedočenje! Ja ni cijelomu našemu narodu za ljubav ne mogu odstupiti od svoga osvjedočenja, ni pogaziti svijest svoju. Narodu je slobodno u ponor i bezdno se baciti, ali od mene nek ne traži, da ja to odobrim. Moje je uvijek ostati: jest jest, a nije nije!

Ova je Nagodba krpa papira, kojom Madžari — s oproštenjem — dupe taru, a koja narodu našemu nigda na korist i uhar biti ne može. Protivno je puki san, i to ne san zdravoga čovjeka, nego san bolesnika, koji bunca. Ta Nagodba nikad i nikad ne dopre do duše, srca i svijesti našega naroda. Sanja i bunca, koji neku tobožnju čistoću Nagodbe ma kakvom političkom svrhom drži. Najviše, što bi ona u najpovoljnijih okolnostih biti mogla, jest časovito sredstvo za pravu svrhu, koja bi i dinastiji i skupnoj državi i našemu narodu u korist pala. O tih pako povoljnih okolnostih i o tomu misliti, da bi Madžar igda nepovoljne ustanove te Nagodbe ublažiti i obratiti mogao na uhar saveznika svoga, na koga mrzi ko na pakao, znači i opet sanjati i buncati, a ne zdravu politiku tjerati. Sto put bi dosljednije bilo, pridružiti se vladinoj stranki s namjerom „čistoća Nagodbe", ako se ona i opet mogućom drži i ako puka sanja i fantazija nije to polučiti, i tako se do dobrih pozicija, do kojih našim nekim ljudem, i boljim, mnogo stoji, dovinuti.

Stalno dakle ostaje, da ja nikako u tu najnoviju našu iluziju stupiti ne mogu; ja prema njoj ostajem u apsolutnoj pasivnosti. Radovat ću se pako iz sve duše, ako grofovi Draškovići svoju svrhu poluče i ako barem ponešto našemu nesretnomu narodu odlane. Ali i o ovomu vrlo dvojim: Madžar ostaje Madžar! On slobodu svoju smatra našim jarmom, to jest: njegova sloboda naši su okovi, naša narodna i ekonomička smrt, a korupciju ujedno širi groznu.

Proklamaciju kluba toga trulom i uškopljenom držim.[1] Vladini se organi pretvorili u razbojnike, a mi nemamo kuraže to očito kazati i ujedno izreći, da će se svaki činovnik, koji se je dao zavesti na razbojničke čine, na odgo-

vornost pozvati, kad pravo, zakon i sloboda jednom u narodu zavlada. Ja ću ovo sve, makar u blažijoj formi, grofovima Draškovićima reći, a dobro bi bilo, da im se to isto svojim načinom još i prije kaže.

U ponediljak[2] dolazim u Rogatac. Molim Vas, da mi se tada „Obzor" i „Tagblatt" tamo šalje. Sto put i t. d.

2. srpnja 1887. Biskup.

Oprostite, što u prvoj uzrujanosti možebit preoštro pišem; dost je, da ja uz tu Nagodbu nikako pozitivnim kakovim činom pristati ne mogu.

[1] Ta je „proklamacija" glasila ovako: „Sadanji odnošaji u domovini, a napose saborski izbori, koji su posljedicom njihovom, nalažu svakomu rodoljubu, da se duboko zamisli: kakav mu je položaj zauzeti prema postojećim prilikama, da se sačuvaju opći interesi naroda i domovine. Nakon zrela razmišljanja dođoše potpisani virilisti i izabranici za sabor do uvjerenja, da se za ovaj čas prema postojećoj situaciji zahtjevom i potrebam zemlje samo tim načinom udovoljiti može, ako se u zajedničko kolo na složan rad ujedine svi oni, kojim je u prvom redu na srcu, da obrane i neokrnuta sačuvaju ona prava, koja su kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji zajamčena temeljnimi zakoni i državopravnim ugovorom. Uvidiv to združismo se na obranu uzakonjenih prava te se skupismo pod imenom „Umjerene opozicije" oko zastave i pod vodstvom grofova Draškovića, kojih je ime tečajem vijekova služilo na čast ove domovine, koje se prije po vijeka spojilo s duševnim Preporodom njezinim te kojega su nosioci i u ovo doba na radost i zadovoljstvo svih rodoljuba stupili na obranu uzakonjenih prava domovine. Kao što se mi sabrasmo u jedno kolo, tako imademo razloga biti osvjedočeni, da će naši prijatelji i pristaše izvan sabora ovo ujedinjenje i odobriti i svimi zakonitimi sredstvi podupirati, pak da će se oko nas sakupiti svi rodoljubi hrvatski i srpski, kojim je stalo do toga, da se prije svega popravi sadanje stanje naše domovine. U tu svrhu konstituirao se je saborski klub „Umjerene opozicije" izabrav si predsjednikom grofa Ivana Draškovića. U Zagrebu 27. lipnja 1887. Grof Đuro Jelačić, grof Ljudevit Kulmer, grof Miroslav Kulmer, barun Kosta Rukavina, Marko Bahovec, dr. Ignjat Brlić, Petar Bučar, dr. Franjo Marković, Tito pl. Ožegović, Nikola Šipuš, Milan Stanković, dr. Fran Vrbanić.

[2] 4. jula.

961.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 5. jula 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Primio sam Vaše pismo od 2. t. mj. iz Gorice te se radujem, da ste već došli u rogatačke hladovine, gdje ćete se odmoriti i oporaviti. Naručio sam, da Vam se „Obzor" i „Tagblatt" šalju u Rogatac.

Tvorba nove stranke parlamentarne osjetila se ovdje nužnom, da se opozicija uzmogne u saboru iole slobodnije kretati. Frakcije neodvišnjaka i pravaša, kojih nijedna nema ni toliko članova u saboru, da uzmogne predlog, adresu i t. d. podnijeti, postale bi skoro smiješne u saboru, kada se ne mogu odlučiti, da istupe. Ni neodvišnjaci ni pravaši ne bi mogli podnesti predloga u smislu svojega programa. Ili dakle ujedinjenje onakovo parlamentarno, ili istup, ili da pet šest ljudi svoju tešu.

Ono ujedinjenje ne alterira našega programa izvan sabora; samo je organ stranke obećao, da će svoje saborske drugove podupirati, a i mi ne ćemo smetati toga pokusa. Neka Draškovići kušaju. Niti ja nemam nade uspjehu, ali ne bi preuzeo odgovornosti, da kažu, da ne mogu uspjeti, kad im mi drugi smetamo. O Nagodi mislim i ja onako, kano što i Vi. Nu sada smo parlamentarno do tako niskih grana došli, da svi programi dolaze tek u drugi red.

Narod nam se demoralizuje svaki dan više, a u demoralizaciji prednjači mu inteligencija, pače i svećenstvo. Evo opet novi primjer, koji Vam priopćujem za Vaše ravnanje. Došao je ovamo dr. Liebwald[1] te radi da dobije stolicu na bogoslovnom fakultetu.[2] Bio je kod bana i Stankovića, koji mu obećahu sa svoje strane. Imao je ići i ka kardinalu. Obilazi profesore. Ovi, čuvši o njem sablazni, ne bi ga rado. Ali boje se, da će im ga nametnuti, pak sada iščekuju pomoć od Vas. Baron, koji Vam se klanja, misli, da ili odmah pišete kardinalu obavijestiv ga o nemoralnosti Liebwalda, ili počekate dok bude od Vas tražio dozvolu, da se smije natjecati, i svjedodžbu; ili da i pišete, i na molbu uskratite dozvolu za natjecanje. Možebit bi ovo drugo bilo najprikladnije.

Bog nam se smiluj! Ako nas okolnosti ne spasu, mi se teško spasismo ovom traljavosti. Progoni se nastavljaju na sve strane. Uzmite samo da se nadbiskup usuđuje pred drugima groziti se meni, da će me poradi glasovanja suspendirati! Ja se ne bojim, ali dokle smo došli! Nagazio bi, da to učini.

Otresite se međutim ovih nevolja u lijepih šumicah rogatačkih. Za danas dosta. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu na blagdan Sv. Ćirila i Metoda 1887. Fr. Rački.

[1] To je dr. Julije Liebald-Ljubojević, župnik u Bošnjacima, nekoć profesor u đakovačkom biskupskom liceju i sjemeništu (up. „Korespondencija“ II. indeks s. v.). Zašto Rački piše „Lieb*w*ald“, a ne „Liebald“, ne znam.

[2] Smrću prof. dr. Franje Kucena (5. juna) ispraznila se katedra opće dogmatike (dogmatica fundamentalis). Potom je hrvatska vlada raspisala 22. juna natječaj za redovitu, odnosno vanrednu profesuru.

962.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 12. jula 1887.

Dragi moj brate Franjo!

Sa svih strana dolaze mi upiti, šta je sa fuzijom? Ja ništ ne odgovaram, a ostajem poleg svoga; svijest je svijest, a osvjedočenje je osvjedočenje. Nagodba ostaje u mojih očiju vječiti izvor okova i propasti našemu narodu. Nema na ovome svijetu lijeka, koji bi Nagodbu izliječio. Ona je grdna rana na našem tijelu, koju treba posve izrezati i na đubrište — kamo spada — baciti.

Sad ostajem, hvala Bogu, sam. Čudnovato! Bog je htio, da i u crkvenom obziru ujedno osamljen ostajem. Bartolini mi poručuje, da su u Rimu morali popustiti stanovitoj vladi. Ko da nije upravo to nevolja, sramota i šteta! Sreća,

što su popustili glede slovâ. Dakle je dopušteno tiskati naše knjige staroslovenskom ćirilicom. Konfuziji je cijeloj kriv Tondini, koji bez glave i suda upliće se u stvari, kojih ne razumije. Slova i onako na Rim ne spadaju, nego samo jezik.

Piše mi iz Pariza otac Pierling. Oni tamo namjeravaju izdavati *Revue* slavjansku trimestralnu. Rad bi od mene novčane potpore. Tog ne mogu dobiti, ali evo Draškovićem i Metelu Ožegoviću prilike, da se ovjekovječe. Osim toga piše mi Benoît d' Azy, da su pod vodstvom dvaju prvih arcibiskupa ustrojili žurnal katolički pod imenom *„L' observateur français"*. Ja ću se predbrojiti, a netko bi mogao iz Zagreba s tim listom korespondirati. Nadam se, da ćete Vi i ove godine amo doći, pak ćemo se o svemu tomu pobliže porazgovoriti. Pisao sam ovo dana Braunu i označio naše izbore kano razbojništva.

Glede Liebalda pisao sam kardinalu i dekanu bogoslovnoga fakulteta Baronu. On će vam priopćiti, što sam mu pisao. Ovo pako dana dobih iz Rima slijedeće pismo, koje molim, da prijatelju Baronu, a po njemu ostalim profesorom priopćite. Taj moj čovjek, koji mi piše, vrlo je čestit, i ja bi koliko sam živ rad, da taj rimski teolog postane profesorom na našemu sveučilištu. Kardinal je svojimi prijetnjami postao predrzovit, a znate zašto? Zato, što zna, da je i Rim već u džepu Tisze i Hédervárvja. Hvala Bogu, nek je i toga! Ako Bog da i o tomu više, kad se ovd sastanemo. Ja se mislim povratiti putem Beča. Sto i sto put i t. d.

12. jula 1887. Biskup.

963.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 19. jula 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Kano da se nisam dobro izrazio, kada iz mojih riječi o „umjerenoj opoziciji" izvodite, da smo mi svi, koji smo izvan sabora, prešli na stanovište Nagode. Članovi Neodvisne i članovi Središnje stranke združili su se u jednu opozicionalnu stranku samo u svrhu parlamentarne akcije, a pošto je ova naprama sadašnjoj većini moguća samo u obrani onoga, što je dobra u Nagodi, preduzeli su naprama onoj servilnoj većini to dobro, imenito samosvojnost naše kraljevine braniti. Niti su se članovi naše stranke odrekli svojega programa, niti mi izvan sabora; samo ga oni u tih okolnostih suspendiraju, dok nadođe vrijeme, da ga opet i u samom saboru iznesu. Moguće da se varaju; ja pače držim, da će i ta akcija ostati neplodna. Ali budući da su htjeli Draškoviće pridržati u akciji, neka se i to pokuša. Položaj naš i onako ne će se promijeniti bez izvanjskoga impulsa. Napokon naš organ „Obzor" ostaje kod svojega dojakošnjega pravca; dakako da ne će smetati akciji „umjerene opozicije".

Pripovijedao mi je Kosta o odgovoru kardinalovu radi Liebwalda. Sada se kano kandidat profesure ističe nekakav dr. A. Berković, rodom iz Neuzina u Banatu, peštanski doktor, a sada kapelan u Legradu. Imade svojstvo, što znade i misli madžarski. Mislim, da ga fakultet ne će predložiti, ali ga kardinal podupire.

Smičiklas je potvrđen za rektora, a Nodilo nije bio. Nedostojan prkos!

Ja prije 28. t. mj. ne mogu u Rogatac, a Kosta mi reče, da Vi tada kanite u Goricu. Slobodno, jer meni nije vrijedno na dva tri dana onamo. Ja ću nekamo skočiti, da se odmorim.

Jeste li primili oporuku, kojom neki Poljak Prószyński čini našu i krakovsku akademiju baštinicama svojega imetka? Nas bi zapalo kakovih 30.000 for. Ja sam se obratio na predsjednika poljske akademije, dra. Majera, za potanju obavijest. Pala bi sjekira u med! Dotle ipak želi, da stvar ostaje tajna. Vas spominje velikim poštovanjem.

Dakle je papa ipak pristao, da se liturgijske knjige štampaju starom ćirilicom. Samo bi trebalo pospješiti posao. Parčić se iz Zadra vraća u Rim. Bugari daju se sveudilj voditi za nos.[1] Ako je preuzv. g. M. Ožegović u Rogacu, molim moj pozdrav izručiti. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu, 19. srpnja 1887. Fr. Rački

[1] 8. jula izabralo je bugarsko Veliko sobranje u Trnavi princa Ferdinanda Koburškoga knezom bugarskim (pod utjecajem Austro-Ugarske).

964.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 19. jula 1887.

Dragi moj prijatelju i brate!

Danas dobih list od kuće, kojim me moli profesor Kuhner, da mu dozvolim, da za stolicu učiteljsku u sveučilištu zagrebačkom usprositi može. Ja sam mu tu dozvolu dao u nadi, da će, ako svoju svrhu poluči, časno i svijesno svoju dužnost vršiti. Ovo sam morao učiniti, da mi se ne rekne, da svojim ljudem pačim promaknuća i sreću. Nego ja ostajem u osvjedočenju, da će rimski naš bogoslov i prositelj najbolji i najizvrsniji profesor na našem sveučilištu biti. Recite to g. Baronu i profesorom, kad priliku uzimate.

Ovd je od jučer Metel; ostaje samo još danas. Mogu Vam reći, da me samo zabadava muči i kini. Taj naš slavni i velezaslužni prijatelj ima nekih fiksnih i retrospektivnih i perspektivnih predsuda, kojih se drži ko pijan plota. Danas mu je, ko i našemu Kosti, jedini spas u priznanju Nagodbe, a to se brani samo pustim frazama i fantazijami.

Kad ćete Vi amo? Bog Vas blagoslovio! Zdravlje mi je dost dobro, samo još prst nije dobar. Gubim nokat, što će dugački proces biti. Sto put i t. d.

Biskup.

965.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 21. jula 1887.

Dragi moj brate Franjo!

Evo Vam šaljem i pismo i testamenat, što sam ga dobio iz Poljske. Molim Vas proučite Vi sami taj testamenat, da se ne bi kakvim god načinom opteretili. List na mene pisan, molim Vas, da date prevesti na hrvatski jezik i da mi Vaše mnijenje izrečete i što bi mu imao odgovoriti.

Danas sam dobio list od našega Koste. Kosto je svet i uzoran čovjek, ali se da čestoput zavesti dobrotom svoga srca i žarom svoje mašte. On bi rad, da Vas ovd dočekam i da skupa pođemo u Trakošćan, i Smičiklas s nami. Badava je to. Ja nikad ne priznah Nagodbu, niti mogu pomisliti, da bi ona mogla ma kakvim načinom biti izvorom dobra i spasa. Nek pokušaju Draškovići! Metel je pun fantazije, ali i sam priznaje, da nam do vanjskih izvanrednih događaja nema spasa. Sam mi veli, da Draškovići u Beču osim Nagodbe nisu ništ drugo ni spomenuti smjeli. Ja sam uvijek mislio, da se Nagodba smatra samo kao sredstvo, što bi imalo nekoga smisla, a ne pako kano posljednji cilj, što je *apsurdum*. Uzdržimo dakle Draškoviće u dobroj volji, ali ne dirajmo zbog same naše svari u svijest i osvjedočenje i ugled moj.

Isto tako je san sve, što piše Kosto o Rimu, o momu putovanju u Rim, o Galimbertiju[1] i t. d. Ja sam se prema Rimu iscrpio, a s uspjehom nikakim. Rima je i Galimbertija je reći, da žele da nastavim pisanje. Inače volim šutiti, nego zabadava praznu slamu mlatiti.

Što se našega sastanka tiče, ako baš upravo mislite, da je to nužno, ja bi na posljetku mogao još koji dan ovd ostati. Pišite mi o tomu odmah. Inače evo što bi moglo biti. Ja bi mogao 28. u četvrtak putem Krapine i otale željeznicom doći u Zagreb. Mislim, da to tečaj željeznice dopušta. Prenoćio bi kod Vas i ostao kod Vas do u petak poslije podne. Poslije podne u petak odvezao bi se u Zákány, a u subotu bi bio u tri ure popodne u Osijeku. Što Vam se čini? Tim bi se vidili i porazgovorili, prem predviđam, da će rezultat svega toga ostati jedan ter isti. Molim Vas odmah kad ovaj list dobijete, otpišite mi, il mi Vaše mnijenje kratkim telegramom označite.

Posljedica držanja Svete Stolice jest, da *„Pester Lloyd“* podučava Svetu Stolicu, što ima činiti u ime svete vjere! Pusti psa pod trpezu, a eto ti ga odmah i na trpezi. Sto put i t. d.

21. srpnja popodne 1887. Biskup.

[1] Kardinal Jacobini povukao se zbog teške bolesti sa svoga mjesta († 28. febr.), našto je papa imenovao njegovim privremenim zamjenikom Mr. Galimbertija. U maju imenovan je nadbiskup Galimberti nuncijem u Beču, dok je 2. juna imenovan državnim tajnikom kardinal Rampolla.

966.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 23. jula 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Na Vaša dva pisma od 19. i 21. t. mj. odgovaram podjedno.

Već sam Vam pisao, ako ste primili moje pismo, da sa svojim odlaskom iz Rogaca odredite po svojoj volji, bez obzira na mene. Ja prije 28. i 29. t. mj. ne bi mogao nikamo, a kada bi došao na 30. ili 31. u Rogatac, ne bismo mogli odmah u Trakošćan. Vi pako ne možete tako dugo čekati. Ja Vam ne znam i onako ništa osobita kazati. Govoriti o politici, znači skoro praznu slamu mlatiti. Mi se i onako slažemo u svih važnih pitanjih.

Kano da niste primili moje pismo, u kojem Vas obavješćujem o oporuci Poljaka Prószyńskoga. O tom je bilo govora i u posljednjoj sjednici skupnoj naše Akademije, te je na moj predlog zaključeno, da se Prósyńskomu u Szawniczu u Galiciji — gdje će se do 10. kolovoza baviti — otpiše, da mu se Akademija zahvaljuje, što se je u svojoj oporuci nje sjetio, ali da mu šalje svoja pravila, u kojih samo smislu može ona zapise primati. U oporuci čini on baštinike svoje imovine Akademiju našu i krakovsku, kojih bi svaka dobila u gotovini do 30.000 for. Nu u dodatku k oporuci namjenjuje on svoj zapis za uređenje kod svake Akademije posebnoga razreda: „Slavjanske sekcije općenitoga saveza kršćanskoga" prema *„Alliance Izraelite universelle"*. Prósyński je naime antisemita, pak misli, da bi i nauka imala djelovati proti židovstvu. U tom imade pravo, ali naše akademije ne bi mogle primiti takova zapisa, jer imadu određen svoj djelokrug u svojih pravilih. Po naših pravilih već su ustanovljeni razredi: filologičko-historijski, filozofičko-juridički, matematičko-prirodoslovni i umjetnički. Bez promjene pravila ne bismo mogli dodati nov razred, naime „slavenski razred općega kršćanskoga saveza". Stoga imao bi, ako želi, Prószyński zapis svoj ostaviti našoj Akademiji, da ga upotrijebi u smislu svojih pravila. A za cijelo ne će se upotrijebiti u smislu židovskom.

Ovo po prilici mogli biste odgovoriti Prószyńskomu u Szawniczu u Galiciji te zahvaliti mu se na njegovoj darežljivosti. On čini i Vas svojim izvršiteljem oporuke. Vraćam Vam njegovo pismo pridržeći njegovu oporuku. Pisma je taj smisao te Vam ga ne treba prevesti, za što nemam sada vremena. Novac je uložen u krakovskoj štedionici. Pošto Prószyński razumije hrvatski, kako sam veli, odgovorite mu hrvatski.

Ja se mučim na ispitih ženske preparandije uz ovu afričku žegu, koja je ovdje. — — — Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 23./VII 1887.

Fr. Račkí.

967.

Strossmayer Račkomu.

[Rogatac], 28. jula 1887.

Dragi moj brate Franjo!

Ja danas poslije podne odilazim odavle. Sutra sam noću, ako Bog da, u Osijeku. Cepeliću je bolje; izvan svake je pogibelji. Stanovite je nade, da će

posve ozdraviti i koncem se kolovoza natrag povratiti. Recite to Kosti sa mojim pozdravom.

Naš dobri Kosto pravo je dijete. U posljednjem listu veli, da smo vele sagriješili, kad smo Nagodbu pred narodom omalovažili. Siroma! A Nagodba je svih naših zala izvor. Što ćemo, kad smo djeca. Bog zna, hoće l' biti igda od nas štogod?

Ovd su Garašanin[1] i Franasović.[2] Oba su bila kod mene. Ja sam ih dobro i ljubezno primio. Čudne logike u glavi tih ljudi. Govorit ćemo o tomu. Čudnovato je, što mi Franasović pripovijeda glede konkordata srpskoga. Stvar je zapela o liturgičkom jeziku u našoj službi božijoj; pak što mislite, kojim se je razlogom poslužila kurija rimska, da odbije želju Srbije? Razlogom, da bi to odmah Madžari iskali, a još i razlogom, da bi to odmah i ja za moju dijecezu iskao. *Mala fides!* Osim stupiditeta, koji u prvom razlogu leži, leži u drugomu očevidna laž i kleveta. Pak ti ljudi misle, da su pozvani da svijetom ravnaju?! Kukavice! Ovo nek ostane tajno, ali Kosti to recite, da vidi, da li je vrijedno, da im se namićem. Sto put i t. d.

28. srpnja 1887. Biskup.

[1] Milutin Garašanin, up. „Korespondencija" II, indeks s. v.

[2] Dragutin Franasović (* 1842 † 1914), docnije general srpske vojske, 1887. još pukovnik; ali nedavno, od febr. 1885. do marta 1886. ministar vojni, dakle član srpske vlade kralja Milana, čiji je bio intimni savjetnik.

968.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 26. uag. 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Bio sam dva tjedna odsutan iz Zagreba, da se malko odmorim. Još Vam nisam odgovorio na Vaše pismo iz Rogaca. Najzanimljivije je u njemu ono, što pripovijedate o Garašaninu i Franasoviću. Nevaljalci! Još bi htjeli opravdati svoju politiku, kojom su Srbiju privezali na tuđa kola i gospodarski upropastili, tako da će se jedva velikom mukom osloboditi od sadašnjega užasnoga položaja.

Žao mi je, što me nije našao kod kuće, t. j. u Zagrebu, Ludomir Prószyński. Pošto je moje domare pitao za Vas, naslućujem, da je odavle pošao u Đakovo. Ako je tako, pak ako biste š njim govorili o njegovoj oporuci, izvolite mu kazati, da bi njegova veledušna nakana i namjera u oporuci ostala jalova uz „Dodatak". Stoga imao bi taj ispustiti, to jest ne vezati svoj dar na stvaranje nekakova posebnoga odsjeka u Akademiji, koji bi pretpolagao promjenu pravila, što bi u naših okolnostih uopće opasno bilo. Akademija može primati zapise samo prema svojim pravilom. To mu je i dala razumjeti u svojem odgovoru.

Bio je ovdje Kornelij Jovanović, brat Zmajev, koji će pod zaštitom crnogorskoga kneza početi od Nove godine izdavati dnevnik „Jugoslavija" po

našem davnom programu, uz glavnu svrhu, da jugoslavenska plemena, osobito hrvatsko i srpsko, zbliži i pripravi za zajedničku akciju. On će u tu svrhu proputovati Dalmaciju, Hrvatsku, Slavoniju, Srbiju, Bugarsku i Bosnu. Prekjučer otišao je u Beč, pozvan brzojavom, a odanle će k Vam u Đakovo, što mu je — kako kaže — osobito preporučeno knezom. On je želio, da Vas o njegovu dolasku obavijestim. Točnijih podataka o njemu nemam.

Danas me je sastao ovdješnji dopisnik „Politike“[1] te mi predao pismo redaktora njezina, upravljeno na njega, u kojem se tuži, da mu se *„Politik“* vraća iz Đakova, prem ju je Vojnović za Vas naručio. Ne znam, što je u stvari, ali sada je taj list promijenio svoj pravac i naprama nam i naprama Slavenstvu te prima odavle dopise u opozicionalnom duhu. Čini se, da je nastupio preokret u politici Staročeha, jer je sama redakcija „Politike“ zamolila odavle dopisnika u našem smislu. Taj dopisnik rado bi u jednom članku opisati i naše crkveno stanje. Vrijedno je dakle, da opet držite „Politiku“.

Čuo sam, da se grof Ivan Drašković k Vama sprema. Folnegović se je u aferi s Crnkovićem veoma kukavno držao.[2] Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 26/VIII 1887. Fr. Rački.

[1] Praške („Die Politik“).

[2] Još prije junskih izbora pročulo se u Zagrebu, da je Nikola Crnković — poznati intimus bana grofa Khuen-Héderváryja — „ponudio u ime vladine stranke (t. j. bana grofa Khuen-Héderváryja) Stranki prava po Franu Folnegoviću 30 mandata, ako se stranka složi s vladinom strankom protiv izborne koalicije neodvišnjaka i centrumaša, tako da baš nijedan od njih ne uđe u sabor“. Da utvrdi, što je istine na ovom govorkanju, prof. dr. Josip Pliverić (tada privrženik Neodvisne stranke) raspitao se o tome kod Folnegovića, našto mu on dade pismeno očitovanje o toj stvari. Po želji Plivereićevoj Folnegović je onda ovo očitovanje predao grofovima Ivanu i Josipu Draškoviću. Međutim su vladini listovi (naročito „Agr. Ztg.“) napadali grofove Draškoviće lično, da šire neistinite vijesti o Narodnoj stranci, što je urednika „Agr. Tagbl.“ (organa grofova Draškovića), Vincenca Franka, navelo na to, da od Folnegovića zatraži dopuštenje, da može ono očitovanje iznijeti u svome listu na javu; Folnegović je odmah na to privolio. Kad su se potom u tu aferu upleli još i bečki i peštanski hrvatskoj vladi skloni listovi („Neue fr. Pr.“ i „Pester Lloyd“), javio se Nikola Crnković u „Obzoru“ od 23. jula u formi „ispravka“ izjavom, da je 23. apr. u Mariji Bistrici doduše u onom smislu stavio ponudu izborne suradnje tamošnjemu župniku Jurju Žerjaviću, pravašu, a malo potom (10. maja) u Zagrebu i Franu Folnegoviću, ali on, Crnković, te ponude nije stavio ni u svoje ime, ni u ime Narodne stranke, a još manje bio je na to ovlašten budi od stranke budi od vođe stranke, bana grofa Khuen-Héderváryja, već je sve to učinio onako više u šali, a i to tek kao „lično svoje mišljenje“. Sada se razvila višemjesečna polemika između „Agr. Ztg“, „Obzora“, „Agr. Tagbl.“ i pravaške „Hrvatske“, odnosno između Crnkovića te Folnegovića i Žerjavića. U toj polemici iznijeli su Folnegović i Žerjavić (ovaj sa potvrdom svjedoka), da im je Crnković ozbiljno kazao: „Mi vam garantiramo 30 kotara, ako se združite s nama kod izbora proti ostalim opozicijama.“ Nato je Crnković izjavio, da to nije istinito, i ostao kod svoga nudeći se Folnegoviću na mejdan. Najposlije je Folnegović izjavio, da je on ponudu Crnkovićevu smatrao samo kao njegov „osobni nazor“ i jedino to i izjavio u onom očitovanju, što ga je dao pismeno grofovima Draškovićima. Ovim uzmakom Folnegovićevim svršila se afera, koja nije grofovima Draškovićima donijela one koristi, kojoj su se nadali.

969.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 28. aug. 1887.

Dragi moj prijatelju i brate Franjo!

Preporučujem Vam g. Pisanija, svećenika i profesora na katoličkom universitetu u Parizu.[1] Bog s Vami! Odavna ništ ne čujem o Vami. Kud iščeznuste? Vaš brat

28. kolov. 1887. Strossmayer.

[1] Paul Pisani, profesor historije u pariskom katoličkom universitetu (Rue de Vaugirard), pisac je važnoga djela „La Dalmatie de 1797 à 1815. Episode des conquêtes Napoléoniennes. Paris 1893.“ On se tada spremao na rad i obilazio u tu svrhu dalmatinske i bečke arhive.

970.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 29. aug. 1887.

Dragi moj prijatelju i brate!

Jučer dobih Vaš mili list. Što sudite o Garašaninu i Franasoviću, prava je živa istina. Najveće pako i najglavnije zlo u Srbiji jest kralj. Bog bi dao, da Ristić uzmogne š njim na kraj izići.

Ludomir Prószyński još nije bio ovd. Ako amo dođe, reći ću mu ono, što želite. U ostalom i ja sam mu u istomu smislu pisao, a ako se dobro sjećam, poslao sam Vam prepis toga pisma, da ga u arhivu Akademije uzdržite.

Što se Kornela Jovanovića tiče, posve odobravam, što je knez crnogorski neku donaciju učinio u korist pjesnika srpskoga Zmaja, ali se knez vara, ako misli, da je Zmaj politička glava. Zmaj je poeta, i više ništa. O politici ne razumije ni prvo slovo. Ja sam mu jedan put pisao u nekom poslu, i to nagovoren Amrušom. Zmaj mi je odgovorio tako naivno i tako nezrelo, da sam odmah opazio, da taj čovjek u tomu pravcu ne dokučuje ama ni slovca. To će isto valjati još više i o bratu, koji po svoj priliki nema nikakvoga znanja ni iskustva. Misao kneževa misao je divna, vađena upravo iz srca božijega, ter nam je svima o tomu raditi, da se ista iz srca božijega čim prije u srce cijeloga našega naroda preseli. Ali mislim, da ni Zmaj ni njegov brat nisu nikako za to. Za tu misao trebali bi čovjeka, koji u političkom životu — ko što vele — na visini stoji. Ja ću zgodnom prilikom to javiti knezu. Što se praške „Politike“ tiče, Kosto mi je samo pisao, da traži u Zagrebu novoga dopisnika i da se je na njega obratila i da joj je on prikladna dopisnika — onoga istoga, koji u bečki „*Vaterland*“ piše — našao; to je sve. Ja Kostu vrlo štujem, ali sudim, da košto je Kosto plemenit, čestit, revan, svijestan i učen, tako je često put u prosuđivanju svomu slab i prenagao. „Politika“ je bila negda najbolje redigovan list nemecki u Austriji, pak kako je duboko pala! Nek mi oprosti Vaše čestito bratsko lice, ona je jedno vrijeme svaki

*

dan brisala zasrano dupe naših najglavnijih neprijatelja. A kad se pita, za koje babe zdravlje, onda se odgovoriti mora, da ju neprijatelj samo tijem više prezire. Taka grešnica, ako misli kod mene oproštenje dobiti, mora se drukčije pokajati i drukčije pokoru činiti i zadovoljštinu dati. Budem li ja čuo, da je ona do konca ove godine stalna i da se na stare svoje bljuvotke ne povraća, tada ću joj ja otvoriti vrata svoje kuće; inače nipošto. Današnji redaktori „Politike" čini se da su Židi. Ja u njih povjerenja nemam, a upravo je najveća nesreća za Slavjane, ako dopuste, da se židovstvo u našu publicistiku uvuče.

Ivan je Drašković bio kod mene. Ja što uvijek kažem i ponavljam, a to sam i njemu kazao: svih naših zala poglaviti je izvor naša Nagodba. Tko dalje od nje ne ide, slijepac je po momu mnijenju. Ivan je Drašković vrlo plemenit čovjek, ali žalibože za ono, što bi na njega čekalo, apsolutno nepripravan. Ja sam mu svjetovao, da djecu svoju dobro i u patriotičkom duhu othrani, da si u Zagrebu kuću sazida i da se stožerom društvenoga i literarnoga našega života učini; da u borbi na svaki način do konca stalan ostane, a kad hora božija dospije, da u društvu najplemenitijih i najznačajnijih naših ljudi narod konačno od svih njegovih spona i okova oslobodi. Ja sam mu te sve stvari potanko i *en detail* razvijao. Je li on to dobro shvatio i ima l' toliko snage i energije u duši njegovoj, da to zgodnom prilikom proizvede, to je pitanje, koje sam Bog zna. Na svaki način nama je svima na to ići, da se prvom zgodnom prilikom poslužimo, da narodu za vazda i na uvijeke odahne i da svoj u svomu posve postane.

Folnegović se zaista u protuslovje upleo i značaj svoj okaljao. Naši su ljudi većom stranom strašne kukavice. To je naša smrtna rana. Folnegovićevo opravdanje najveća je kukavština na ovomu svijetu. *Si autem in viridi ita fiet, quid miremur ea, quae in arido fiunt?*

Rim sve dublje i dublje propada. U najnovije doba Rim je zabranio Tondiniju, da k meni dođe. Kolika blesarija! Rim je čak i nadbiskupu Milinoviću — košto mi isti iz Sinja piše — zabranio, da se k meni uputi. Otac Pierling piše mi iz Pariza, da bi tamo imali volju izdavati *Revue* posvećenu Slavjanom i izmirenju dviju crkava. Žele od mene potpore. Ja sam mu odgovorio, da poduzeće podupirem, ali potpore pozitivno ne mogu obećati. Ujedno sam nadodao, da rimska kurija apsolutno ne razumije slovensko pitanje i da nikakve na svijetu volje nema, sretno ga rješiti. Najveće zlo kurije i prelature rimske jest nacionalizam talijanski, koji na prsih crkve rimske kano mora leži. Kurija i prelatura rimska, isključivo talijanska, ne bivši proviđena specijalnom inspiracijom, ne razumije ona najveća pitanja mondijalna, koja je Bog sam na dnevni red postavio i crkvi svojoj, da ih sretno riješi, preporučio. Ja sam ovo tomu našemu čovjeku razložio; ne znam, što će na to jezuita, prem je Slavjan i prem bi to kano Slavjan lako dokučiti mogao.

Ovo je dana ovd bilo silu militarije. Imaju ovd svoja vježbanja. Ja sam ih čim sam mogao bolje primio i počastio. Bio je ovd također i *Kommandierender* Ramberg. Čini se, da je bio vrlo zadovoljan. I on je u duši svojoj protivan

svemu onomu, što u nas danas biva. Nami međutim od toga malo koristi. Međutim nije zgorega s otakimi ljudmi u dobrom odnošaju ostati. Molim Vas dobrom zgodom pohodite ga i ponesite mu onu francusku knjigu molitvenu sa minijaturami i sa ornamentikom francuskom. On bi to rad vidio, a ljubitelj i cjenitelj je lijepih umjetnosti. Tom prilikom lijepo ga od strane moje pozdravite. Sto put i t. d.

29. kolov. 1887. Biskup.

Militarija odavle odilazi u četvrtak 1. rujna. Misli me pohoditi belgijski ministar finansija i ministar predsjednik, mislim. Dolazi u Zagreb k „Prukneru" 1. rujna. Pilar za to zna. Drago bi mi bilo, da se i Vi š njime upoznate. Dolazi sa suprugom svojom. Vi mu pokažite Akademiju *etc.* Meni ga je preporučio naš poslanik belgijski Boguslav Chottek.

Još nešto. Poleg naše nesigurne pošte evo šaljemo prosvjed prot izboru saborskom ovd sigurnom prilikom. Kasno ga je advokat Kovačević napravio, a i kako je, Bog zna. Tri sto for. ne šaljemo, nego molimo vas tamo, da to smognete. U slučaju ako bi se taj novac izgubio, ja sam platac.

N. B. Ovd ostaje eskadron husara madžarskih. Možete si misliti, što to znači. Bog s nami! Današnji *„Agr. Tagblatt"* govori o ordenih, koji ćeju padati ko kiša. Francuski đaci dolaze 4. ili 5. rujna amo.

Vaš brat.

Molim Vas, brate Franjo, kad bude tkogod od naših ljudi pisao o načinu razbojničkomu, kako se kod nas izbori obavljaju, nek upotrijebi riječi, koje M. Guizot, jedan od najumnijih državoslovaca i državnika, upotrebljuje u djelu svomu: *„L' église et la société en 1861."* Evo doslovce tih riječi: *„Le pouvoir n' a le droit de se dire libéral, que lorsqu' il accepte sérieusement la liberté au lieu de s' en faire un moyen de charlatanerie et de mensonge; les peuples ne sont libres que lorsqu' ils ne sont pas dupés, et il n' y a point de charlatanerie plus méprisable, ni de duperie plus ridicule, que l' invocation continuelle du nom de la liberté, quand elle n' est ni également répartie, ni éfficacement garantie."*

Što bi Guizot, što bi de Tocqueville rekao, da je našim izborom prisustvovao?

971.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 15. sept. 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Primio sam po kapelanu Dunđeroviću Vaše pismo. Već ste unaprijed znali, da prosvjed đakovački ne će koristiti, ali morao se podnijeti kano najoštrija ilustracija izborne slobode u Hrvatskoj pod sjenom „madžarske državne misli".[1] Pošto ni đakovački ni drugi prosvjedi nisu mogli doći u saboru na javu, misli se u opširnijem predlogu na sabor nacrtati nasilja kod posljednjih izbora i taj predlog prevesti i razaslati na uglednije listove evropske.

Opozicija ne će ništa opraviti u sadašnjem saboru, stim manje, što nisu došli najbolji govornici, kano na pr. Derenčin, Mazzura i t. d. Ali neka bude svjedokom sadašnje kukavštine većine. Članovi Neodvisne narodne stranke u takozvanoj „umjerenoj opoziciji“ imadu dosta posla, da Draškoviće drže na uzdi, da ne zablude predaleko na desno. Ja ne dolazim u njihov klub, jer ne ću da im kvarim račune, pak nije za mene situacija, koju su stvorili. S druge strane valja ih pustiti, da i taj pokušaj provedu, ne bi li se osvjedočili, da je jalov posao kušati Nagodu povratiti u čistoću. Međutim svaki nas dan sve to više krijepi u osvjedočenju, da se naša zemlja uz takovu beznačajnost takozvane inteligencije ne će iskopati iz blata, u koje je ugrezla, bez vanjskih velikih događaja. Hoćemo li znati ove događaje — ako bi nam u prilog išli — korisno upotrijebiti, to je drugo pitanje.

Što pišete o politici rimskoj, živa je istina. Sada im se po glavi vrza *dominium temporale,* pa si traže saveznike, gdje ih god našli.[2]

Što ste lijepo primili i počastili generala Ramberga, dobro ste učinili, prem Vam je i „Agramerica“ zamjerila, što niste glasovite đakovačke državnike Kršnjavoga *et consortes* pozvali k stolu. Nu Ramberg je nestalan. Jedno vrijeme bio je *intimus* grofa Khuena; sada se odvraća, a ipak sva ta možna vojnička stranka nema ništa junaštva i odvažnosti.

Vaši francuski i belgijski gosti nisu dali znati za se; stoga nisam im mogao biti na uslugu. Kako pišu novine, kardinal je kralja pozdravio u Čakovcu — madžarski! *Signatura temporis.*[3]

Pogovara se, da se misli neke profesore sveučilišne, a među njimi Vojnovića i Nodila, umiroviti. Odustao sam od svoga puta u Beograd, jer mi se tamošnja situacija čini zamršenom. Ovdje se pogovara u vojničkih krugovih, da se budućega proljeća očekuje rat s Rusijom. Je li se što radi za štampanje liturgijskih knjiga za Crnu Goru? Uz pozdrav i t. d.

U Zagrebu 15./IX. 1887. Fr. Rački.

[1] Ovaj je prosvjed čitav s prilozima donio „Obzor“ od 13. sept.

[2] Dne 23. maja održao je papa Leon XIII. u kardinalskom zboru „alokuciju“, u kojoj — među ostalim — reče, kako želi, da se Italija okani svojih zlokobnih zabluda i da se stari razdor preobrazi u blagosloveno stanje mira. „Mi to od svega srca želimo, jer smo već vezama prirode toj zemlji potpuno odani i dobro znamo, kakova bi ona dobročinstva stekla sporazumom, koji nam je vazda pred očima kao najvredniji cilj našega života.“ Nato je vatikanski podarhivar, benediktinac Tosti, izdao brošuru „La conciliazione“ (= izmirenje), u kojoj je išao čak tako daleko, da je kazao: „Na otvor Porte Pije ušla je u Rim čitava Italija; kralj ne može vratiti papi Rim, jer Rim pripada talijanskom narodu.“ Te riječi nisu doduše bile u Vatikanu dobro primljene, ali je Tosti nato dao izjavu, da drži, da se njegove misli potpuno podudaraju s riječima Svetoga Oca, „komu se rado potpuno podvrgava“. Skoro potom, 20. jula, upravio je novi državni tajnik, kardinal Rampolla, cirkularnu notu na sve nuncijature o „rimskom pitanju“. U njoj ističe on misao, da Rim pripada Svetoj Stolici, i dok Italija to ne prizna, ne može da bude izmirenja. Pošto je nabrojio sve pravne naslove Svete Stolice, kao svjetovne vlasti, reče: „Ovi naslovi ne mogu da budu povrijeđeni ili čak poništeni uobičajenim argumentom o tobožnjem narodnom pravu. Bez potpune garancije teritorijalnoga suvereniteta je bezbjednost nezavisnosti i dostojanstva Svete Stolice nemoguća. Bez suvereniteta papa može da uživa tek

relativnu nezavisnost, koja bi vazda bila povrediva i iluzorna.“ Potom je vatikanski službeni organ „*Moniteur de Rome*“ 25. jula donio članak, koji je jasnim riječima tražio, da se papi vrati svjetovni suverenitet. Sve je to i sam papa Leon XIII. kazao još 15. juna u pismu na kardinala Rampollu, koje je sada „Moniteur de Rome“ objelodanio.

[3] Dne 9. sept., kad je kralj Franjo Josip boravio u Čakovcu kod tamošnjih vojnih vježbi. Audijencija bila je u dvoru Pribislavcu grofa Festetića.

972.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 21. sept. 1887.

Dragi moj brate!

Dobio sam Vaš list i to u Osijeku, gdi sam boravio jedno osam dana. — — —

Što o našem saboru i o naših ljudi, koji se u nekaku konfuziju upustiše, kažete, istina je. I najmanje dijete — a kamoli ne zreli ljudi — uviditi je moglo, da iz te konfuzije ništ dobra proisteći ne može. Naš Kosto dobar i plemenit je muž, ali se često i često put dâ zavesti pukim čuvstvom i pukom fantazijom; a u politici čuvstvo i fantazija bez strogoga vođe razuma ne vrijedi ni pišljivoga boba. Tako isto sad gledom na Rim i opet samo sanja i golim se čuvstvom zavađa. Po njegovu ja bi morao odmah u Rim, da se izvinjavam i opravdavam. Budalaština! Sustav je sustav! Sad u Rimu misle, da ćeju po Bismarcku, Tiszi, pomadžarenomu posve ministarstvu vanjskih naših posala,[1] po Khuenu-Héderváryju, po Spevcu i Mihaloviću kardinalu dobiti *dominium temporale,* a to im je danas sve ili skoro sve. Tu ništ ne hasni tuđe pragove obijati, što ja nikad i nikad ne budem činio.

Za Draškovićima netko u Beču i Pešti stoji s namjerom, da samo Nagodu priznamo i tijem tobož pred cijelim svijetom ispovjedimo, da nam pod današnjim državopravnim položajem ništ ne fali i da su samo neki bezumni razvratnici nezadovoljnici; ostali pako svijet da je s današnjim stanjem zadovoljan i da Madžarom kliče: „*Hosanna!*“

Ja sam Ramberga i militariju dobro primio po naravnomu nagonu srca svoga, a i iz političkih razloga. Nisam se pako otale ničemu nadao, ko što se i ne nadam ničemu, osim od vanjskih događaja, koje Bog u svojoj ruci drži i koji su neizbježivi. Hoćemo l' se znati njimi poslužiti, drugo je pitanje. Jedva, ako ne budu oni, koje bude Bog na čelo stavio izvanrednim događajem, pametniji od nas i ne budu u vlastitom interesu našli, da nas treba i prot vlastitoj našoj mlitavosti spasiti.

Vrativ se kući, našao sam ovd brata Zmaja Jovanovića. On nam tušta pripovijeda o crnogorskomu knezu. On misli odavle u Biograd i u Bugarsku. On će se u Antivaru nastaniti i tamo novine izdavati. Valjda treba novaca. Još nije iskao; slabo će se pomoći. Ne znam, je li je čovjeku posve vjerovati. Ja š njim otprto, ali samo u četiri oka govorim.

Knjige liturgičke tiskat će se na Cetinju. Nadbiskup Milinović odilazi u Rim, da se o tomu tamo porazgovori. Htio je prije u Zagreb i k meni, da se s Vami i sa mnom sporazumije, ali to mu bi i iz Beča i iz Rima zabranjeno! Vidit ćemo, što će nam on iz Rima donijeti. Nije nemoguće, da ćeju u Rimu našim neprijateljem za ljubav ovu okolnost upotrijebiti, da svu stvar osujete. I tuj nam samo vanjski događaji pomoći mogu, ako samo budemo imali dost mudrosti, postojanosti i energije.

Ako budu neke profesore universitetske u mir stavili, to se onda očevidno o tomu radi, da se i universa i Akademija svedu na nulu. Dobro bi bilo, da tkogod od naših uglednika govori u Biogradu sa Ristićem. Dokle god kralj kraljuje, dotle ćeju stvari u Srbiji biti zamršene. Taj čovjek samo je u stanju sve iskvariti i zamrsiti. Š njim ništ ne može ostati čisto i stalno. Što radi *comité* za jubilej rimski?[2] Sto i sto puta i t. d.

21. rujna 1887. Biskup.

[1] Tada je bio u Beču ministar inostranih djela grof Gustav Žigmund Kálnoky od Körös-pataka, rođen doduše u Moravskoj, gdje je imao prostranih posjeda, ali podrijeklom Madžar.

[2] Zagrebački „Centralni odbor" za proslavu 50-godišnjice misništva Pape Leona XIII. konstituirao se još 5. jula, i to s nadbiskupom Mihalovićem kao predsjednikom, a Račkim i prof. Vojnovićem kao potpredsjednicima; uz njih bilo je u odboru još pedesetak drugih lica iz Hrvatske i Slavonije.

973.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 9. okt. 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Bivši mnogo zabavljen poslom, nisam Vam na pismo od 21. pr. mj. mogao dosada odgovoriti.

Malo prije bio je kod mene prof. Bujanović, koji mi reče, da želite znati, kako ovdje stoji pitanje o sudjelovanju kod papinoga jubileja. Zasada pokazuje se malo saučešća; jedno poradi općenite apatije, u koju je narod pao, zatim poradi sirotinje, a napokon poradi preokreta politike Vatikana, koja je očevidno udarila putem, štono ste ga u svojem pismu naznačili. Povrh toga nadbiskup ništa se ne brine. Zasada Vam dakle ovako stvar stoji: *a)* za stipendij malo je sabrano. Koliko misli dati kardinal, ne znam; ovih dana sabirat će se u Kaptolu. Nu biskupi su pozvani, da naznače otprilike svotu, koja će se u biskupiji sabrati. To valja prijaviti u Rim na adresu: *Msgr. Mario Mocenni, sostituto segretario di stato di Sua Santità*, ili ovamo, ako volijete. U ostalom poklonit će se toliko, koliko bude sabrano. *b)* Za izložbu nešto se ovdje radi, ali ne mnogo, a ishodili smo u Rimu, da se za naše biskupe priredi posebno mjesto, to jest odijeljen prostor. Možebit bi dobro bilo, da amo javite, što će biti poslano iz Vaše biskupije. *c)* Za hodočašće nije se do danas izrično nitko prijavio, prem neki propitkuju. Ja ne idem nikako. Pošto sam ja prvi

potpredsjednik egzekutivnoga odbora za jubilej, možete i na mene pisati, kako ćete sudjelovati s biskupijom u točkah pod *a), b)* i *c).*

Sada glede izbora akademijskoga predsjednika, koji će biti koncem budućega mjeseca u glavnoj skupštini. Tri su slučaja moguća: *a)* da budem iznova izabran uz motiviranu adresu na Kralja, koju bi Vi kano pokrovitelj predati mogli. To bi se imalo učiniti, ako bi unaprijed izviješćeni bili, da će Kralj ponovni izbor i proti volji banovoj (ili da ovomu dade mig, da izbor preporuči) potvrditi; *b)* da se izabere Muhić, koji bi samo po imenu bio predsjednikom, a poslove bi ja obavljao kano najstariji predstojnik; i *c)* da se izabere definitivni *nomine et omine* predsjednik, kojemu ja dakako ne bi uskratio potpore. Meni nije stalo do časti predsjedničke, jer ju ja smatram velikim teretom; ali stalo mi je do ugleda i budućnosti Akademije, kojoj evo već 20 godina posvećujem svoje sile. Kojigod od ona tri načina ja zagovarao budem, članovi će Akademije, osim trojice, svikolici prihvatiti. Nu ja bi želio znati, što Vi mislite i što da uradimo. Ja sam zato uopće, da protivnikom nigdje od svoje volje ne ustupamo zemljišta.

Kada govorim o Akademiji, sjetit ću Vas na običnu godišnju potporu za „Rječnik", kojega je novi svezak ovih dana dogotovljen. Sada se sve ovogodišnje knjige akademičke doštampavaju. Bit će ih lijep kup. Knjiga na slavu Boškoviću bit će zanimljiva.

Predstavka zagrebačkoga gradskoga zastupstva pala je kano praskavica.[1] Građanstvo je veoma zadovoljno. Ne će biti bez koristi, ako i ne neposredne. Iz Rijeke također dolaze vijesti, da je građanstvo ogorčeno proti Madžarom, pak da se našim približuje.[2]

Kosta se je jučer vratio, ali razgovarao sam s njim samo trkimice. Jeste li čitali, što Polit piše u „Braniku".[3] Bio je ovdje jedan Poljak iz Varšave, koji mi reče, da će Poljaci u ratu između Rusije i Njemačke držati s prvom, kano manje pogibeljnom. Kaže, da se Rusija uveliko pripravlja za rat, imenito da je Varšavu tako utvrdila, da će služiti za tabor vojske od najmanje 200.000 momaka, a za cerniranje da će trebati bar dva puta toliko. Buratti je sada ovdje. Pita, da li ste primili njegovo pismo iz Londona, u kojem Vas obavijesti o razgovoru s Gladstone-om.[4] Ovih dana imam berbu. Pozdravljajući i t. d.

U Zagrebu 9/10 1887. Fr. Rački.

[1] Još 30. juna imenovao je Franjo Josip na predlog hrvatske vlade odsječnoga savjetnika Ignjata Siebera provizornim vrhovnim načelnikom grada Zagreba. (Načelnik bio je tada Nikola Badovinac.) To je učinjeno, da se smeta radu zagreb. gradskog zastupstva, koje je bilo u pretežnoj većini opozicionalno (ponajviše privrženici Neodvisne narodne stranke), i tako škodi interesima grada. Kad je to već prevršilo svaku mjeru, gradsko je zastupstvo u redovitoj skupštini 3. okt. zaključilo predati kralju Franji Josipu detaljno obrazloženu tužbu protiv hrvatske vlade i njenoga šefa, bana grofa Khuen-Héderváryja; ta je tužba odmah na sjednici pročitana i prihvaćena. Podnačelnik Đuro Crnadak dobio je mandat, da je preda u Beču. Ovu je tužbu donio „Obzor" sjutradan 4. okt. Međutim isti dan proglasio je „vrhovni načelnik" ovu tužbu „protuzakonitom, nenadležnom i poništenom". Podnačelnik Crnadak ipak je pošao u Beč i tužbu ondje predao u dvorskoj kancelariji. Audijencija kod kralja nije ni bila u programu, jer se dobro znalo, da je Crnadak ne bi dobio.

[2] Kad je 29. sept. otkriven u Budimpešti spomenik Franji Deáku, u prisutnosti kraljevoj i t. d., grad Rijeka demonstrativno nije bio zastupan.

[3] „Branik" od 22. sept. (= 4. okt.) donio je članak Politov pod natpisom: „Trojednica — naša uzdanica". Preštampao ga je cijela „Obzor" od 7. okt. U članku se pokazuju uzroci srpsko-hrvatske nesloge i njene štetne posljedice, a zagovara zajednički istup protiv Madžara.

[4] Gladstone izjavio je Burattiju — kako piše 1. jula — da veoma žali, što se lani nije mogao sastati sa biskupom Strossmayerom; ali da se nada, da će mu se želja ipak jednom ispuniti.

974.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 14. okt. 1887.

Mili moj prijatelju i brate u Isusu!

Najprije što se jubileja papinoga tiče; mi ćemo odavle stvari, koje mislimo u Rim slati, poslati u Zagreb, na „Odbor središnji", odnosno na Vas. To ne će biti mlogo, ali će ipak nešto biti. Ja od strane svoje šaljem križ srebrni, cizeliran, izrađen u Bosni. Vas bi molio, da ga mojim troškom date učvrstiti, to jest skroz kroz njega provući gvozdenu šipku, tako da se šipka ne vidi. Inače ne bi bio križ dost čvrst i stalan. Ja sam početkom htio još nadodati i kalež po staromu kalupu u Bosni izrađen, a sad ću ovaj kalež zadržati za se tijem većma, budući da ne može biti za vrijeme gotov. Imamo osim toga lijepo izrađenu po nonama[1] kazulu i još neke prostije stvari, spadajuće na ruho misničko. To je sve. Što se „Petrovoga novčića" tiče, ili što je — po momu barem mnijenju — u današnjih okolnostih jedno ter isto, misne zaklade tiče, mi ćemo svi skupa skucati valjda hiljadu forinti, pak ako je sad „Petrov novčić" drugo, a drugo misna zaklada, mi ćemo opredijeliti 500 for. na jedno, a 500 for. na drugo. I ovo ćemo poslati u Zagreb, da se zajedno sa ostalim Vašim novcem otpremi u Rim. Ovim Vam odgovaram na *a)* i *b)* s tim dodatkom, da ćemo ovo sve ovih dana poslati u Zagreb. Što se pako *c)*, to jest hodočašća tiče, stalno je, da ja ne idem, a po svoj prilici da će odavle jedva tkogod poći. Da su stvari ostale ko negda, bilo bi meni moguće u Rim poći, pak bi se ja cijelomu pokretu u ovih stranah na čelo stavio, pak bi jamačno odavle jedno 20 do 30 osoba u Rim pošlo i ostaloj se našoj braći priključilo. Ovako pako, kako ja pasivan stojim, to jest nikoga niti odgovaram niti nagovaram, jedva bude s ovih strana itko u Rim pošao. Svatko vidi tko oči ima, na što stvari smjeraju. Rim se istovetuje sa dualizmom; zato *„Moniteur de Rome"* govori u novijih svojih brojevih o *„Sudslaves"*, koji su punim pravom pri posljednjih izborih potučeni! Zato se asistira Deákovom spomeniku, zato sad meni za leđih rade o tomu, da vikarijat srpski prenesu na fratre bosanske. Ovo mi Grgo Martić, koji je ovd, pripovijeda. Lako da je tijem i Ristić zadovoljan. Ja na sve to šutim i šutit ću do povoda. A kada to bude i ako bude, odgovorit ću otprto ko pred Bogom, i kako je odgovorio jednom Sv. Pavao drugu svomu Sv. Petru. Valjda da će se cijeloj stvari u Zagrebu na čelo staviti gosp. kardinal, kano danas *gratissima persona*

u Rimu; ili se misli upravo to polučiti, da se tobož *vis-à-vis* Madžara u tomu obziru osramotimo? Kako bilo da bilo, to je stalno, da ja ostajem kod kuće. U mojoj visokoj starosti i poleg slabijega moga zdravlja ja bi samo u Rim poći mogao, da me srce i duša tamo vuče; ovako ostajem u ime božije kod kuće.

1000 for., što ih dugujem za „Lexicon", poslat ću čim prije il sigurnom prilikom il poštom. Što se tiče izbora predsjednika akademičkoga, evo što ćemo učiniti. Ja ću još danas il sutra pisati Braunu i upitati se, da li možemo imati nade, da bi Njeg. Veličanstvo Vaš izbor odobrilo i mene, ako bi s adresom u Beč došao, primio. Od odgovora će zavisiti vaše dalje ponašanje. Pravo pako velite, da treba za dobru i pravednu stvar sve učiniti, što se učiniti dade. Plod u današnjih okolnostih stoji u božijoj ruki. Učinimo, što učiniti možemo i što smo dužni učiniti. Uspjeh ću Vam odmah obznaniti.

Predstavka magistrata zagrebačkoga učinila je — čini mi se — dost veliki utisak u svijetu. Ali, moj prijatelju, svijet je danas tako o t u p i o, da će on lako i taj apsurditet progutati i probaviti. Međutim činimo vazda svoje, a u Boga samoga ufajmo se.

Čitao sam, što „Politik" piše. Površno! Poljaci su dost slijepi i nestašni, a i Staročesi sa njihovim čeonikom[2] ne znaju, što bi. Čudnovato, redaktor „Politike" piše mi ovih dana i moli me i zaklinje, da mu 500 for. uzajmim; dašto da sam ga odbio. Ali poleg onoga nevaljaloga držanja „Politike", po komu je na nas udarala skoro isto tako, ko čifutski i slobodno-zidarski „*Pester Lloyd*", čudnovato je, da se ti ljudi usuđuju na me obraćati. To je upravo besramnost. Staročesi su kod mene sav kredit izgubili!

Ja ću Burattiju sam otpisati. Njegov sam list dobio, ali nisam znao, koliko će vremena ostati u Engleskoj, pak nisam znao, kud mu odgovoriti. Žalibože, ove godine nije Gladstone dolazio u ove strane; inače bi ga jamačno pohodio. Naša berba ovd strahovita poleg kišovitoga ovoga vremena. Moje zdravlje jenja. Pozdravite sve poznanike i prijatelje, napose Kostu i Kostine. Kosto bi dobro učinio, da me zabadava ne tenta. Sto put i t. d.

14. oktobra 1887. B i s k u p.

[1] none = njem. Nonne (koludrica).

[2] Dr. Ladislav Rieger.

975.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 18. okt. 1887.

Dragi moj brate!

Ja sam ovih dana pisao Braunu i molio ga, da mi odgovori, da se znamo vladati. Međutim kako su ti ljudi na diplomaciju privikli, Bog zna, bude li mi odgovorio. Kako čujem, tu je u Zagrebu Metel Ožegović. Molim Vas, ako je tako, pohodite ga i razložite mu stvar i zamolite ga, da ode k Braunu i da u našemu smislu preporuči stvar i da gleda ujedno [saznati], čemu se imamo nadati.

Pozdravite od moje strane Metela Ožegovića i javite mu moje iskreno sažaljenje nad gubitkom šogorice.[1] Ja bi i sam pisao, ali ne znam, da li je još u Zagrebu. Gosp. Saglio[2] vratio se jučer u Zagreb. Žalibože, vrijeme je tako ružno, da je morao dva dana ovdašnjega boravka neprestano skoro u sobi probaviti. Danas na večer dolazi iz Beča Lefèvre.[3] U Parizu danas — ko i kod nas — rastu novine i *Revue*-e ko gljive, a sav svijet rad bi, da ih podupiremo. Kad bi ja htio sve francuske *Revue*-e, koje se meni preporučuju, podupirati, ja bi ih barem deset imao. Bolja bi po mome sudu bila koncentracija. Bolje malo a solidnih novina, nego mnoštvo svakojakih.

Vrijeme vrlo ružno. Mi još ne obavismo berbu, a ovamo pokrivamo kupolu na crkvi bakrom, pak nam je ovo vrijeme prava pokora. Ovd se govori, da će Cuvaj — taj razbojnik u činovničkoj slici — biti premješten u Zagreb. Kršnjavi je već, kako znate, premješten u Slatinu. Sto i sto put i t. d.

18. okt. 1887. Biskup.

Sekretar mi danas poslije pet mjeseci odsustva natrag dolazi. Šogor mu Šabarić — hvala Bogu — bolje; bio je na smrt bolestan.

[1] 14. okt. umrla je u Zagrebu grofica Vjekoslava Sermage Susjedgradska; njene tri sestre bile su udate za Metela Ožegovića, baruna Levina Raucha i Jelačića Jankomirskoga.

[2] Eduard Saglio, direktor muzeja Louvre u Parizu, priznati francuski arheolog i član francuske akademije.

[3] André Lefèvre, francuski naučenjak i bivši ministar.

976.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 24. okt. 1887.

Premili moj prijatelju i brate!

Javio sam Vam već, da sam se obratio na Brauna glede predsjedništva Akademije. Ja se u današnjih okolnostih ničemu ne nadam. Pače, ne mogu ni to znati, da li će mi Braun odgovoriti. Vi ste — nadam se — o tomu govorili Metelu Ožegoviću. On bi mogao stvar u Beču poduprijeti, ili bi barem mogao izvjesno saznati, čemu se imamo nadati. Ja sam međutim sigurnosti radi obratio se i na dra. Amruša, preporučio ga svojom kartom Braunu i naložio mu, da pohodi Brauna i da gleda saznati, što gori o tomu misle. Kako išta izvjesna o tomu saznam, javit ću Vam. Opetujem međutim, da se u današnjih okolnostih ničemu ne nadam. Viši krugovi navikli su ne popustiti do skrajne vanjske nužde. Nutarnji razlozi, iz same naravi stvari crpljeni, za nje malo il nimalo vrijednosti nemaju.

Lefèvre je kod Vas, kako čujem. On mi se vidi dobar čovjek, ali bez izraženih i konkretnih velikih misli. Ovd je Begouin,[1] mlad, dobar, učen čovjek, ali i opet — mislim — bez stanovitoga u viših namjenah osnovanoga cilja. Tako je sve, što danas u ovo doba konfuzije i nemišljenosti (!) biva, maglovito

i iluzorno bez ikakve precizije i konkretne forme. Konfuzija u glavah, pak tako isto konfuzija i u događajih.

Što čujete, molim Vas, o Solovjevu? On je valjda gdjegod u samostanu. Rim napreduje u svojoj skroz na skroz manjkavoj politici. I on bez pozitivnih i zdravih misli za fantazijami i iluzijami ide; opći karakter današnjega vremena, od koga bi barem Crkva sa svojim pozitivnim i božanstvenim sadržajem prosta biti imala. Slavenstvo je posvuda danas predmet mržnje i aversije, pak se i Crkva i Sveta Stolica povela za općom strujom. Na zdravlje joj bilo! Kako stoji stvar jubileja papinoga? Tko će poći u Rim? Tko će biti vođa? Sto puta i t. d.

24. listop. 1887. Biskup.

[1] Vicomte (danas comte) Henri Begouin, francuski publicista. Tuskoro izdao je knjižicu: Chez les Jougoslaves il y a trentedeux ans. Lettres au „Journal des Débats" (1887—1888). Paris 1919.

977.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 1. nov. 1887.

Preuzvišeni gospodine!

I ja sam uvjeren, da onaj korak, koji ste učinili kod Brauna, ne će imati uspjeha, što potvrđuje i sudbina adrese gradskoga zastupstva.[1] Sada gospoduje Tisza i njegovi sateliti. Ele valja nam učiniti sve, što je moguće na obranu naših prava. U ostalom dok sam ja u Akademiji, bio predsjednikom ili ne, slijedit će dosadašnji pravac. Meni je samo do ugleda zavoda. Govorio sam Metelu, koji će se također kod Brauna upitati, i obećao mi je pisati.

Naša svečana sjednica običaje biti koncem studenoga ili početkom prosinca; vrijeme i dan ustanoviti, zavisi od nas. Kada bi Vi mogli ovamo doći i tuj probaviti u razgovoru nekoliko dana? Odsjesti možete po volji kod mene ili kod Vranyczanyja. Unesli bi nešto života u naše društvene odnošaje.

Došle su ovamo Vaše stvari za vatikansku izložbu, ali ih jošte ne vidjeh. Mislimo, ako bude moguće, da se sve ovdje izloži, prije negoli se u Rim odašalje. Ja mislim, da se sve, što saberete novca, pokloni za stipendij Svetom Ocu, a da se ne dijeli u „Petrov novčić" i stipendij. Stvar je jedna, a ovako će stipendij veći izaći. Mislimo sav novac pretvoriti u *napoleond'ore*. Mi kanonici poklonili smo ukupno 1.000 for. Mislim, da će nadbiskupija dati 5 do 6.000 for., tako da će valjda hrvatski stipendij dotjerati do 10.000 franaka, a možebit i više. To je za nas dosta. Mi imademo svojih nužda, a drugi su bogatiji. Glede hodočašća nije još ništa određeno, jer će valjda u Rimu ustanoviti red, kojim će hodočasnici primljeni biti. Odavle će po svoj prilici kardinal otići. I može u sadašnjih okolnostih. Ja ne idem nikako. U odboru odbio sam sastavljanje adrese, jer ja ne znam sastaviti adresu, koju bi kardinal predao, a vodene ne

ću da pišem. Nadbiskup poruči, da se ja, Pavlešić i Veber dogovorimo, a i Veber odbija. Kardinal želi, da se ništa ne govori o Slavenstvu, liturgiji i t. d., riječju, da budu same fraze. Neka si nađe takova čovjeka.

Biskup Hranilović došao je u sukob s kardinalom i vladom radi imenovanja kanonika u križevačkom Kaptolu. Jučer smo se sastali, te misli cijelu stvar podnijeti u Rim. On misli, da biste vi biskupi, t. j. đakovački, senjski i križevački, u jednoj spomenici nacrtali sadašnje crkveno stanje u našoj domovini. On bi nastojao predobiti Posilovića.

Lefèvre bijaše ovdje tri dana i otišao je mnogo zadovoljan; obećali smo mu dopisivati u zamišljenu *Revue*. Francezi bi rado sada nadoknaditi, što su prije propustili.

Grofica Amalija udova Drašković bila je kod mene za posredovanje, ne bi li njezinu kćerku primili besplatno u đakovačko odgojilište kod duvna. Ja joj odvratih, da ne znam, ima li koje prazno mjesto. Ona je uslijed toga sastavila priležeću molbenicu, koju preporučam i možebit će Vam dijete zahvalno biti, pak bi se odgojilo kod Vas u duhu narodnom. Ako ove godine nije moguće, moglo bi buduće primljeno biti. Nu bilo ovako ili onako, izvolite joj odgovoriti. Ona je po pokojnom mužu u rodu s Ivanom i Josipom, ali u drugoj liniji.

Na političkom obzorju svuda oblaci tmasti; sve tjera na rat, samo se ne zna, kada i gdje će započeti. U moralnom pogledu svijeta bilo bi, da Slavenstvo izađe pobjedonosno. Dotle trpit ćemo, jer si pomoći ne umijemo. *In pacientia possidebitis animas vestras.*

Ovdje je Dragović,[2] tajnik kod ministarstva prosvjete na Cetinju. Ostat će duže, jer sastavlja crnogorsku bibliografiju. Učio je u Petrogradu. Kaže, da su se veselili Vašem dolasku; doček bio bi oduševljen. *Quod differtur, non aufertur.*

Za 1.800 for. zahvalit će Vam se Akademija. Drago mi je, što se Cepulić, mislim, zdrav vraća; moje čestitanje i pozdrav. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 1/XI 1887. Fr. Rački.

[1] Up. gore str. 329, bilj. 1.

[2] Marko Dragović (* 1852 † 1918), crnogorski historik.

978.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 5. nov. 1887.

Dragi moj prijatelju i brate!

Vaše pismo od 1. o. mj. dobio sam tek jučer i evo Vam odmah odgovor. Iz Beča ne dobivam još ništa i ne nadam se neposrednomu odgovoru. Dr. Amruš, komu sam svoju kartu povjerio i naložio, da š njom ide k Braunu i upita, na čemu smo, odgovori mi, da će g. Helfert, koji je sa g. Braunom osobito dobar, š njim o stvari govoriti i rezultat mi priopćiti. Ja očekujem

svaki čas odgovor od Amruša. Uvjerenja sam pako posve Vašega. Nije tu ništ hasne; narod nam je posve truo, a gore su nam svi krvavi neprijatelji, koji bi nas u kapi vode utopili. Nego sam prema onomu, što ste mi u tomu obziru u pretposljednjemu listu pisali, toga mnijenja, da predsjednikom Akademije na svaki način izaberete čovjeka skroz poštenoga i našega, koji će ono isto činiti, što bi i Vi činili, i koji će vazda i u svakoj stvari biti s Vami jedna duša i jedno tijelo. Učiniti drukčije značilo bi, vukovom ovcu povjeriti.

Ja sam od duljega vremena nešto nemoćan. Ne će mi želudac ništ da prokuva, a onamo me lijavica muči; u mojoj dobi to nije šala. Bude li međutim i vrijeme povoljno i zdravlje dobro, ja ću drage volje doći u Zagreb na svečanu sjednicu. Ne bude li pako toga, ja ostajem u ime božije doma.

Što pišete o rimskoj svečanosti, odobravam posve. Nek si po današnjoj rimskoj struji skuju adresu. I onako samo bi oni iz Hrvatske u Rim poći imali, koji žele, da narod hrvatski pod današnjim jarmom ostane i da se u škopce pretvori. Ovo i Sveta Stolica odobrava. Učinit ćemo po Vašemu mnijenju, to jest našu otprilike hiljadu for. posvetiti ćemo misi. Tu adresu, koju kardinalovi asekle skovali budu, nikad ja ne budem potpisao. Budem li scijenio, da treba od strane moje i od strane moje biskupije štogod napisati, ja ću sam napisati i u Rim poslati. Pisati danas papi, a ne dotaknuti se ni indirektnim načinom nekih novijih događaja, nije moguće. Ja barem — budem li pisao — pisat ću otvoreno.

Žestinu biskupa Hranilovića držim buktavinom slame. Bilo je vrlo dobre prilike, da ustanemo za svetu vjeru prigodom Spevca, pak što učiniše ljudi božiji? Prilagodiše se Mihaloviću i bitno doprinesoše, da se Spevec spasi, a Crkva i apostolsko zvanje osramoti. U tomu pako cijelomu poslu osobito se opoštenio senjski biskup, koji je jedamput za vazda moje povjerenje izgubio. To je mekušac, koji se tamo amo uvijek valja, i ako jedan put Bogu zadovolji, rad bi umah deset put vragu zadovoljio. Nek ti ljudi ćute.

Meni se otvara, žalibože, prilika kolizije s vladom, i to glede patronata. U Zemunu postaje nova župa, a vlada bi rad po volji svojoj metati paroha. Ja to dašto nikad dopustiti ne mogu. Novo ustrojena župa je *liberae collationis episcopalis*. Tu će biti i govora o župah u bivšoj Granici. Ovo je pitanje sa slobodom crkve i episkopata spojeno. Osim toga naš katolički crkveni novac troši se Bog zna na kakve svrhe, a da mi biskupi o tome ništ ni ne znamo. To su sa ostalimi pitanji neizmjerno važna pitanja. Ja sam uvijek i kod nas i u Rimu urgirao, da se metropolita prisili, da se mi sastanemo, ko što se drugdje sastaju biskupi, i da se o svih naših pitanjih sporazumijemo. Senjski biskup ni čuti o tomu, a Rim u zvijezde kuje Mihalovića. Što ćete u takvih okolnostih? Ja ću međutim uvijek i uvijek dok sam živ svoju dužnost činiti, a ostalo Bogu povjeriti.

Naš je narod u vrlo kritičnom položaju. Ne samo da si ne zna pomoći, nego dočim zdravi dušom narodi u kušnji i patnji bivaju jači i snažniji, mi bivamo pod tuđim pritiskom svaki čas trulji i mrtvačniji. Osim toga ona moć, kojoj je očevidno slavjanski interes svud po svijetu Bogom povjeren, posve je

nepripravna. Njezini i najljepši čini nezreli su, nedorasli su, ne vode ne samo žuđenomu cilju, nego se pretvaraju u njezinu nemoć i u nove i nove njezine spone. I sadašnji njezin položaj i njezin rad je zagonetka slabosti i nedozrelosti njezine. A Francuska? Francuska stoji na rubu propasti i nitko na svijetu ni slutiti ne zna, što će š nje sutra biti. Sad se nečemu Francuzi tobož domišljaju, ali je to sve tašto i isprazno. Čovjek bi morao zdvojiti, da čvrsto ne vjeruje u Boga i u svetu Providnost njegovu; i pojedincu poštenjaku u ovakovih vremenih ne preostaje ništ drugo, van u Boga se uzdati i strogo vazda i vazda svoju dužnost vršiti. Ja to želim i koliko je moguće činim i činit ću do posljednjega daha svoga.

Draškovićka ne će svoju svrhu polučiti. Ti ljudi Bog zna kud su se šmucali, ne znaju ni jezik svoga naroda, a ovamo bi rad, da ih narod, kog preziru, podupire, kad su u nuždi.

Još jedno. Dobio sam od našega Poljaka iz Varšave list. Ja sam mu iz stanovitih razloga latinski odgovorio, ali ujedno i naški. Njegov list na mene i moj latinski odgovor na njega šaljem Vam, da ih spremite među spise akademičke. U bitnosti on je spreman kodicil napisati, kojim Akademiji predaje jedan dio svoga imetka pod uvjetom, da se znanost i umjetnost prava kršćanska goji. To Akademija može sama primiti i na to se obvezati. On poslije toga može slobodno posredovanjem stožernika Ledochowskoga iskati u tu svrhu blagoslov Svete Stolice. Kako ćete viditi, ja tako pišem, da ga od dobre njegove nakane ne samo ne odvraćam, nego da ga u njoj na svaki način potkrijepim. Ima l' izbiljam taj čovjek taj imetak, nije l' sva njegova namisao san i t. d. Tko bi znao! Što Vi o njemu znate?

Dobri moj sekretar ide na bolje. Lijepo Vas pozdravlja. Sto put i t. d.

5. nov. 1887. Biskup.

979.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 5. nov. 1887.

Dragi moj brate!

Moj Vam je tajnik priopćio u prepisu, što nam u poznatomu poslu poručuju iz Beča.[1] Ko što ćete odmah opaziti, duboko, vrlo duboko su gori pali. Ni toliko pameti ni energije nemaju, da smiju u stvari posve jednostavnoj reći: jest, jest, nije, nije. Meni se međutim čini, da je taj odgovor barem oduzeo našemu paklenjaku[2] povod, da nas osvadi, da smo upravo usprkos višoj volji isti izbor opravili. Meni se čini, da je po tomu taj izbor omogućen. Dašto da je tada pitanje, da li se taki izbor osobitim pismom, koje bi po mogućnosti svi ili barem skoro svi potpisati imali, opravdati ima? Ako potvrda, ko što je vjerojatno, ne bi prispjela, onda ništ drugo ne preostaje, nego drugoga birati, ali na svaki način poštenoga i značajnoga čovjeka, komu se punim pouzdanjem povjeriti možemo. Pišite mi Vaše mnijenje o tomu.

Moje zdravlje vrlo je loše. U mojoj dobi to nije šala. Ele, što Bog da! Ja sam, hvala Bogu, dost živio. Žao bi mi samo neizmjerno bilo, što bi morao ostaviti narod u tako kukavnomu i opasnomu stanju, da nije nikad kukavnije i opasnije bilo. Bog zna, budu l' događaji konačno razvrgli nesnosni jaram, koji narodu nametnuše svakojake spone, domaću trulost i nevaljalštinu? Sto put i t. d.

5. nov. 1887. Biskup.

[1] Dr. Amruš pisao je iz Beča 3. nov. ovako: „Dobio sam odgovor od našega prijatelja Helferta, koji je odgovor reservatissimus i samo namijenjen na znanje Vaše Preuzvišenosti. Ja ga pišem riječ po riječ, kako mu je rečen: „Se Exzellenz der H(err) Sektionschef Br(aun) hat den Brief pflichtgemäss Sr. Majestät vorgelegt, wie er jederzeit in solchen Fällen zu tun sich es zur Pflicht gesetzt hat; dass er aber seit Antritt seines Amtes gleichfalls die Übung beobachtet hat, solche Briefe nicht zu antworten. Eine Auskunft zu geben ist B(raun) nicht in der Lage, weil der Fall (i. e. die Wahl Račkis) und die Situation, in welche derselbe eintretten wird, nicht vorliegt.“ — Ovome domeće Milko Cepelić u pismu od 5. XI. Račkomu: „Ovoliko po nalogu Njegove Preuzvišenosti čast mi je priopćiti Vašoj Presvijetlosti uz zamolbu, da cijelu ovu poruku sub rosa uzeti i čuvati izvolite.“

[2] Ban grof Khuen-Héderváry.

980.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 15. nov. 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Evo Vam odgovor na Vaše pismo od 5. t. mj.

Dobivši obavijest iz Beča, a budi Vam hvala za brigu i trud, smislivši sve u jedno, došao sam na taj zaključak, da s obzirom na naše okolnosti, na mržnju naprama mojoj osobi i na silovitost ljudi, kojima su naši prosvjetni zavodi zazorni, te ne bi se pod štitom dane im vlasti žacali od nasilja, s obzirom na sve ovo, da biramo drugoga predsjednika, koji će samo ime dati, a rukovodstvo meni ostaviti, kano najstarijemu predstojniku. Ovdje dakle misle tako, da će u glavnoj skupštini, koja će se držati dne 5. prosinca t. g., mene izabrati za predsjednika i tim dati zadovoljštinu meni, a nekomu drugomu odgovor, a ja ću se odmah zahvaliti i moliti, da biraju drugoga. Pa da će izabrati Muhića, koji je već o tom upućen i napokon pristao; on se pako ne će miješati u upravu, već kadšto doći u Akademiju i gdjekoji spis potpisati, a sve ostalo meni prepustiti. On se je sklonio primiti samo pod taj uvjet, jer slabo vidi i ne može raditi. Poživi li i čim se promijene okolnosti, pripravan je odmah zahvaliti se na predsjedništvu. Jeste li s tom kombinacijom zadovoljni i sporazumni? Šta se mene tiče, ja bih najvolio, da se izabere za predsjednika osoba, koja bi *nomine et re* bila predsjednikom, jer bih ja dobio više vremena za znanstvenu radnju. Ali o tom ne će ni da čuju naši drugovi. Oni hoće da vodstvo ostane u mojih ruku. A ja sam pripravan na svaku žrtvu, da sačuvamo zavod, koji smo kroz 20 godina lijepo proveli kroz sve nezgode i stekli mu dobro ime.

Iz Vaših posljednjih listova razabirem neku zlovolju i nepouzdanje u budućnost. Nema sumnje, da stvari javne, osobito kod nas, zlo stoje i da se širi korupcija. Ali s druge strane mislim, da značajni muževi ne smiju zdvajati, već da slabiće bodre i od predaje oružja odvraćaju. Uvjeren sam, da nepravedna stvar ne može nadvladati trajno, u koliko na vrijeme slavi pobjedu. Mi branimo istinu i pravdu, koja će — pošto na oko legne u grob — ipak slavodobitno uskrsnuti. A Vi osobito imate uzrok mirni i spokojni biti, jer ste na kulturnom polju naše domovine posijali sjeme, koje će svoj plod donesti, pa i sada donekle nosi.

Vaše stvari za vatikansku izložbu došle su ovamo; lijepi križ bosanske radnje dao sam Pećaku prirediti i učvrstiti; već je djelo dogotovio uz trošak od 5 for., kako mi Pliverić reče. Prije negoli se sve stvari u Rim otpreme, misli se ovdje izložiti je dan dva.

Ja ću pisati Prószynskomu u Varšavu. Vaš odgovor u bitnosti je dobar. Njegova će se misao s tim obezbijediti, da svoj dar priveže uz uvjet, da se dohodak njegove zaklade smije obratiti samo za naučne radnje, sastavljene u duhu kršćanskom i katoličkom. Tada mogla bi se njegova glavnica upravljati i rukovoditi kano posebna zaklada, koje bi dohodak smjela Akademija trošiti samo u onom duhu. Sve ostale formalnosti jesu suvišne. Upitat ću se ujedno kod prijatelja u Varšavi o činovničkih odnošajih Prószynskoga.

Jeste li primili prvi broj tjednika *„L' Autriche slave et roumaine"?*[1] Ovdje sakupljamo pretplatu.

Solovjev je opet u Moskvi (Prečistenka, dom Libutina). On izrađuje sada svoje francusko djelo.[2] U ostalom meni se čini, da njegovo nastojanje zasada vrijedi samo u toliko, u koliko je podobno razbistriti misli u Rusiji. Na Zapadu ne imadu smisla za religiozne poslove. U Rimu su jednom izdali lijepu okružnicu, pak *basta.*[3] Sada su na dnevni red postavili *dominium temporale.*

Bio je ovdje na svojem putu u Petrograd urednik poljskoga dnevnika „Kraja", organa umjerene poljske stranke, koja teži za sporazumkom s Rusijom. On bi se bio navratio i do Vas, da mu je kasno doba dopustilo. Kada je čuo o ovdješnjem položaju, prem protivnik Rusije, uzviknu: „Tako ipak ne postupaju Rusi s nami." Drago mi je, da se je Cepelić živ vratio. Molim Vas, da pozdravite i njega i fra Grgu. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 15./XI. 1887. Fr. Rački.

[1] Prvi broj izišao je 8. nov. 1887. s motom: „Justitia erga omnes nationes est fundamentum Austriae. Car Franjo II." List najavljuje, da će se iz tjednika preobraziti s vremenom u dnevnik, ako naiđe na potrebnu potporu. Ovaj broj ima i dopis iz Zagreba s opisom junskih izbora i o postupku vlade s Jugoslav. akademijom.

[2] „La Russie et l' église universelle. Paris 1889."

[3] Enciklika „Grande munus" pape Leona XIII. od 30. sept. 1880. (up. „Korespondencija" II, 311—317).

981.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 17. nov. 1887.

Dragi moj brate!

Jedva ću Vam moći doći u Zagreb. Prvo je tu sabor,[1] drugo prestar sam, a treće sve je skoro i u Zagrebu otrulilo, tako da i najbolji elementi jedva znaju, kojim bi putem pošli. Međutim vidit ćemo.

Kosto mi piše uvijek zbog Rima. On meni jedno te jedno, a ja njemu jedno te jedno. Ali je znamenito, da mi iz Beča isto pišu. Nekaki prelat rimski, koji ne će da se imenuje, svjetuje mi, da idem u Rim, da me u Rimu još vole, da moje enciklike rado čitaju i t. d. i t. d. Ako to nije inspiracija od drugud, na priliku iz Zagreba, il iz Rima, onda ništ drugo nije, nego makijavelizam Galimbertov.[2] Kad su se identificirali sa septenatom, sa dualizmom i kad su nas bez ikakvoga povoda udarili po glavi, onda su po svoj priliki papi rekli, da toga radi nikoga ne će glava zaboljeti, pak bi sad rad, da i ja došašćem svojim u Rim potvrdim taj njihov makijavelizam. Ja toga ne budem učinio.

Kosto bi rad, da svoj bosanski križ u svoje vlastito ime pošaljem u Rim. Nipošto! Nek ide pod imenom, koje sad nosi i nek sa ostalimi stvarmi zajedno ide. On bi rad, da osobitu gratulaciju pišem. Ne znam, kako će biti. Budem li pisao, pisat ću, ko što se biskupu nasljedniku Sv. Pavla pristoji.

Milinović arcibiskup ide u Rim i nosi vlastoručno pismo knjaževo. Molio me,[2] da mu nekoliko riječi latinski napišem. Ja sam to i učinio, i nalažem mojima, da Vam ih pošalju. Što mislite o varšavskom zapisu? Ako lijepo ostane, idem na nekoliko dana u Osijek. Sto put i t. d.

17. nov. 1887. Biskup.

[1] Hrvatski je sabor poslije junskih izbora otvoren 1. sept. i zasjedao neprekidno do 5. dec.
[2] Luigi Galimberti imenovan je u maju 1887. nuncijem u Beču.
[3] Crnogorski knez Nikola.

982.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 18. nov. 1887.

Dragi moj brate!

Jučer, kad sam već odaslao svoj list, dobio sam Vaš od 15. o. mj., i evo Vam odgovor.

Posve se slažem s Vašim osvjedočenjem glede budućega predsjednika. Osobito mi je drago, da se tijem rješavamo dužnosti, da u današnjih tužnih okolnostih moljakamo. Vjerujte mi, brate, ne vrijede ni najmanje oni, na koje se danas obraćati moramo. Oni su najveći naši neprijatelji i zlotvori.

*

Moj brate, dašto da kadšto skoro zdvajam; tako su žalosne okolnosti svega svijeta, osobito pako naše. Ele, svemu je lijek vjera čvrsta u Boga i u svetu pravdu njegovu. Čovjek tvrde vjere nikad i nikad ne zdvaja, makar ga kadšto zlovolja i daleko zanese, kad se na opći trulež i na opće mrtvilo obazre. Naš siromašni narod zavedoše domaći neprijatelji i tuđi vragovi upravo u zahod, pak hoćeš ne ćeš svi zahodištem smrdimo, jer u zahodu živjeti moramo.

Naše su stvari stigle u Zagreb. Evo Vam šaljem 5 for. za popravak moga križa. Ko što ste iz jučerašnjega moga lista razabrati mogli, dobri Kosto me muči, da to šaljem pod svojim imenom. Ja to ne bi rad, jer osobito u današnjih okolnostih ne bi rad, da se igdje poimence ističem. Kad nam je siromašni narod i od strane crkvene preziran, zabačen i progonjen, ja sto put volijem s narodom svojim preziran, zabačen i progonjen biti, nego da me neprijatelji moga naroda hvale i odlikuju. Zato i ono, što ću za misu dati, ostat će tajna. Hoću l' pako pisati čestitku papi, još ne znam. Budem li pisao, ne će biti bez smisla i prazna slama. U urednih okolnostih morala bi općenita adresa biti taka, da je svi skupa potpišemo. Danas je to nemoguće; danas će po svoj priliki i deputacija, koja u Rim putuje, biti živa sjena onoga političkoga bića, u komu se po nesreći nalazimo.

Dobro je, da se u Varšavi izvijestite, što je i tko je taj čovjek, koji nam neki zapis nudi. Ja sam francuski tjednik primio i odmah se na pet egzemplara predbrojio. Pisao sam redaktoru i rekao mu, da bi ja u današnjih okolnostih volio, da se je ostalo pri tomu, da nam otvoren ostane jedan od mondijalnih francuskih listova, ko na pr. „*Siècle*“, i da u njega i naši ljudi i francuski pišu. To bi veći upliv imalo, a drugo ne bi naša policija smjela mondijalni list zabranjivati, ko što će po svoj prilici taj novi tjednik s vremenom zabraniti. Bolje bi bilo, da se na „*Siècle*“ predbrajamo. Žaliti je neizmjerno, da naša mladež ništ ne uči, a osobito da ne uči francuski jezik. Čujem, na žalost, da ih više od 30 mladića na sveučilištu uči madžarski,[1] što je put, da postanu barbari, dočim ih francuski jezik vodi ka kulturi pravoj. Što ćemo? Podlost i prodaja posvuda.

Solovjevu sam nedavno pisao. Dobro je što radi i nek radi. Za Akademiju i za naš narod je upravo čast, što se to djelo u Zagrebu tišče i izdaje. Jedamput će i velika i slavna Rusija sa zahvalnošću priznati, da joj je siromašna i zapušćena Hrvatska veliku uslugu učinila upravo u onaj čas, kad je u najzdvojnijemu svomu položaju čamila. Moj brate, sa neizrecivom žalosti priznati moram, da su u Rimu najnesposobniji za najuzvišeniju svrhu svetoga otkupljenja našega, to jest za promaknuće onoga svetoga jedinstva, koje je Isus na drvetu križa iz srca svoga iznio i baštinom svega svijeta učinio, prem bi oni u Rimu po neumrlomu zvanju svomu najviše upravo toj svetoj svrsi živiti i nju najviše u svih svojih činih pred očima imati morali. Žalost i nevolja nedokučiva! Ali će tako uvijek dotle ostati, dok crkva rimska proti naravi i opredjeljenju svomu ostane isključivo crkva talijanska, i dok se u Rimu ne bude zdravije i jednostavnije shvaćalo ono: „*regnum meum non est de hoc mundo*“, i ono, što se o Isusu veli, kad su ga htjeli kraljem

proglasiti: *„et fugit in montem ipse solus“*. Ako se igda Slavjanstvo sa Rimom izmiri, bit će to po zakonu božije Providnosti tako, da će crkva istočna, od mrtvila svoga oslobođena, postati radenija i plodovitija, a crkva zapadna, oslobođena od talijanstva, postati općenitija i u istini katolička.

Idem sutra na nekoliko dana u Osijek. Pozdravlja lijepo Cepelić i Grgo. Vaš brat do vijeka

18. nov. 1887. Biskup.

[1] Tada je učiteljem madžarskoga jezika za sva četiri fakulteta bio dr. Ivan Bojničić. Ali njegovi „učenici“ bili su ponajviše „izvanredni slušači“, to jest oni bez maturalne svjedodžbe, koji su tražili namještenja kod finansije, pošte i t. d.

983.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 9. dec. 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Na Vaše pismo od 18. pr. mj. nisam odmah odgovorio, jer sam čekao, dok se iz Osijeka vratite i jer sam imao posla s pripravom za glavnu skupštinu i svečanu sjednicu. Pošto je sve to obavljeno, sada Vam odgovaram.

U skupštini išlo je po dogovoru. Najprije sam ja izabran za predsjednika, onda se zahvalih, pak je izabran Muhić. Ovaj je prije obaviješten, da će dati samo ime, a faktično da ja ostajem predsjednikom. Vukotinović i Pavić nisu došli, znajući, da ne bi opravili ništa. S te dakle strane možete glede Akademije mirni biti.

Glede Vašega držanja naprama jubileju evo što ja mislim. Jedno ste već učinili izdav lijepu okružnicu.[1] Scijenim, da svakako čestitate Svetom Ocu kratkim pismom. Glede hodočašća stvar stoji ovako. Kardinal je jučer izjavio dvojbu, bude li u Rim išao u travnju, tobož radi zdravlja, koje da mu nije najbolje. Kano što je u svemu indolentan, tako je i ovdje. On ne će po svoj prilici nikamo. Za slučaj taj mogli biste se Vi staviti na čelo hrvatskim hodočasnikom, kojih se bi zacijelo više Vama pridružilo negoli nadbiskupu. Ne bi trebalo da se Vi unaprijed vežete. Ako pođe on, onda bi Vi sami mogli sebi vrijeme odrediti za svoj polazak, poslije ili prije Uskrsa. Još jednom da idete u Rim, pak Svetom Ocu (ne klečeći) kažite otvoreno, što mislite. Scijenim, da će naše misli veliki događaji doskora potvrditi. To je moje mnijenje. U ostalom ima još vremena, pak tko zna, šta će se doista u sadašnjoj smjesi dogoditi.

Mnogo se glasa, da se na galičkoj granici ruska vojska skuplja; ovdje je više časnika dobilo zapovijed, da budu spremni. Prem se češće ovakovi glasovi ponavljaju, nije nemoguće, da se hoće učiniti presiju na Austriju radi Koburga.

Čitali ste o obustavi ovdješnjih gradskih izbora. Gola samovolja![2] Još nemam vijesti iz Varšave radi zapisa. Draškovići su slabići i skupci. Josip se povukao, bar zasada; Ivan dolazi na dva tri dana pak ide. Ne da se skloniti,

da ovdje — bar zimi — stanuje. Brlić je prihvatio izbor u delegaciju zato, da će u skupnih sjednicah Madžarom pred njihovimi prijatelji otkriti stanje Hrvatske i u brk istinu kazati.[3] Hoće l'? Ovdje inače nema ništa takova, što Vam ne bi iz novina poznato bilo. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 9./XII. 1887. Fr. Rački.

[1] Datirana „U Đakovu na dan Sv. Katarine (= 25. nov.) 1887", a štampana u „Glasniku biskupija bosanske i srijemske" od 30. nov. str. 229—238.

[2] Dne 1. dec. trebao se u Zagrebu opraviti izbor trojice gradskih zastupnika trećega izborništva prvoga kotara. Izbor je protekao mirno, a kad se svršio, predsjednik Ferdo Kalabar dao je spaliti glasovnice, unatoč protesta prisutnoga vladinoga komesara, odsječnoga savjetnika Ignjata Siebera. Nato je vladin komesar obustavio izbor i predložio vladi, da ga čak ukine i da se opravi nov izbor. Vlada je taj predlog odmah uvažila.

[3] Hrvatski je sabor 3. dec. opet izabrao regnikolarnu deputaciju od 12 lica, da s jednakobrojnom ugarskom (izabranom 2. dec. u Budimpešti u saboru) raspravi nagodbene povrede.

984.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 18. dec. 1887.

Dragi moj prijatelju i brate!

Sto put Vam hvala na posljednjem listu. Hvala Vam, što ste se u svom krasnom govoru[1] i mene sjetili, a i hvala Vam, što ste spomenuli kršćansku kulturu i prosvjetu. Tako valja! Da sam mogao doći u Zagreb, ko što nisam zbog starosti, slabosti i vremena, i ja bi o tomu nešto rekao. Naši ljudi ne po zloj volji i namjeri, nego neznanjem i neshvaćanjem dovoljnim stvari griješe, tako na pr. i Šulek. U radu navađaju između ostalih, da i Stöcker i t. d. tvrdi, da poznavanje naravi ne ubija vjeru pravu, nego konfesionalnu vjeru, vjeru osnovanu na praznovjerju i prevari. Ti naši ljudi ne shvaćaju, da ništ na svijetu nije tako izvjesno, pozitivno i značajno, kao vjera; da je ona Bog sam čovjekom postavši, i događajem, oko koga se povijest svega svijeta i povijest svake pojedine duše i duše svih naroda osvrće. Ono, što Stöcker i njegovi jednomišljenici vjerom nazivaju, ništ drugo nije, nego luda i mahnita utvora njihove mašte i njihove oholije. Hvala Vam dakle, da spomenuste prosvjetu kršćansku i bdijte, molim Vas brate, da se u naš rod više ni sjena nevjere ne uvuče. Dok ste Vi međutim tu, ostajem bez brige i posve sam miran.

Naš Poljak iz Varšave dakle šuti. Ako nije sva stvar samo poljska mašta, onda je valjda taj čovjek svu stvar poslao u Rim, a u ruku Rima i Ledochovskoga može sva stvar — barem za nas — izginuti. Zato sam ja tomu čovjeku pisao, da prije posve i neopozivo obavi stvar u Zagrebu, a poslije da piše u Rim. Međutim bilo što bilo, mi smo svoje učinili; ostalo ostaje u ruku božijih.

Što se hodočašća rimskoga tiče, čudo je, da je kardinal i da su njegovi ljudi tako mlitavi. Današnje postupanje s nami sramotno je i opasno je, a to srcu i namjeri kardinalovoj i njegovih ljudi odgovara. Od nekoga vremena

Rim u crkveni jezik prevađa ono, što s nami u zemlji biva. Rim je nahuškao slovenske biskupe, da onako podlu okružnicu pišu, a „*Moniteur de Rome*“ tu okružnicu u zvijezde kuje; dâ si iz Berlina brzojaviti, kako oficiozne i liberalne novine berlinske ne mogu se dost te okružnice nahvaliti. Kardinal bi dakle imao puno razloga Rimu zahvalan biti. On se je međutim po svoj prilici zato cijeloj stvari po naputku iz Pešte i Zagreba na čelo stavio, da sve, što bi današnjoj politiki nepovoljno biti moglo, od naše čestitke i našega hodočašća odstrani. To mu u današnjih okolnostih više nego što se je nadao za rukom ide; zato sad boluje i ne će ništ o hodočašću da zna. Misli si: „Hrvatska će se i sama dost osramotiti; ja ništ drugo ne trebam, nego mučati i bolešljivost hiniti.“

Što se nas tiče, koji današnju nesreću duboko u duši osjećamo, od dvoga jedno (valja izabrati): 1. il ne bi imao nitko od nas u Rim ići; Rim nas očevidno po glavi bije, pak bi još rad, da ne plačemo. Narod krepak imao bi barem apsolutnim pasivitetom dokazati, da mu nezasluženi i upravo bogogrdni udarci od strane Crkve, koja bi nam majka biti imala, bol i tugu prouzrokuju. To je Rim zaslužio. 2. Ako bi međutim mislili, da ipak imamo u Rim ići, onda je moje mnijenje, da bi se oni ljudi, koji živu vjeru i narod svoj u duši svojoj nose, odlučiti posve morali od onih spona, koje ih vežu sa neprijateljima našima; oni bi morali iz svih sila samostalno o tomu nastojati, da se hodočašće časno izvede, napose pako imalo bi se iz svih sila nastojati, da se s nami združe nekolicina poštenih, religioznih i neodvisnih Dalmatinaca i Slovenaca. Ako bi tijem putem stekli časno hodočašće, takomu ne fali vođa, samo bi se moralo — makar samo muče — odlučiti, da vođa ostaje na svaki način vođa, što bi se za dobe i vođi samomu obznaniti imalo. Ja ovih dana pišem čestitku u Rim, a ako budem prilike imao, izasut ću sve, što mi na duši leži u krilo Svetoga Oca, tako otprilike, kako bi to Sv. Pavao bio učinio naprama Sv. Petru.

Naš dobri Kosto često put prekipjelom dobrotom svoga srca odlučuje stvari, koje se imaju jedino umom i razborom razriješiti. Meni se čini, da je Galimbertiju pisao, a ovaj meni po trećoj ruci poručio, kako bi dobro bilo, da idem u Rim. Kako je pako čovjek *recta ratione et delicatiori sensu destitutus,* tako i to bez neke vrste uvrede nije znao obaviti.

U Brlića potpuno povjerenje nemam. Obitelji Drašković, Kulmer, Vranyczany, Türk i t. d. mogle bi se pozvati, da se hodočašću rimskomu pridruže. Poznate su mi dašto sve brutalnosti, koje danas u Zagrebu bivaju. Prot nami je danas sve slobodno. Tomu u Beču i Pešti pljeskaju. Hvala Bogu! Kvar je, što u zamršaje svesvjetske nikaki baš pogled nemamo; zato smo samo na slutnje i gatanja upućeni. Zdravlje mi nije najbolje, a sad upravo imam premnogo posla. Imao bi Vam nešto pisati, ali ću pisati kasnije, a najvolio bi, da se mogu s Vami sastati. Sto put i t. d.

18. decembra 1887. Biskup.

[1] U svečanoj sjednici Jugoslav. akad. 7. dec. Govor je najprije donio „Obzor“ od 9. dec., a onda je štampan u „Radu“ knj. 86. str. 151—158.

985.

Strossmayer Račkomu.

Đakovo, 24. dec. 1887.

Dragi moj brate Franjo![1]

Jučer sam evo dobio od Poljaka Prószynskoga iz Varšave odgovor na moj onomadnji predlog glede njegove zaklade našoj Akademiji. Ja sam taj njegov odgovor pročitao i mislim, da ne bi bilo loše, ako bismo prihvatili tu preinaku njegova kodicila. Međutim izvolite ga i Vi pročitati i u akademijskom arhivu pohraniti, pak mi onda priopćiti, šta Vi mislite i kako bi Akademija ili ja tomu Poljaku imali odgovoriti.

Kod nas ništa novoga. Napisao sam Svetom Ocu čestitku i jur ju prekjučer poslao u Rim. Ista će čestitka biti publicirana u zadnjem broju našega „Glasnika“ ove godine, kojom zgodom će izaći i nekoliko mojih riječi glede predstojeće moje zlatne mise. Čudnovato, kako se u Sloveniji i sama misao na slavenske apostole i slavensku misu progoni. Moj odlomak iz dotične okružnice bio je u „Sloven. Narodu“ zaplijenjen. Upravo odbijaju od sebe katolički slavenski elemenat. Ele, što tko sije, ono će i žeti!

Želeći Vam, dragi brate, vesele, mirne i blagoslovene božićne blagdane ter sretno i zdravo mlado ljeto, ostajem i t. d.

U Đakovu dne 24. prosinca 1887. Vaš brat.

Dragi moj brate! Nemam Vam kad sam pisati. Ja sam dužnik; 5 for. Vam dugujem. Čestitam Vam iz svega srca Božić i Novu godinu. Bog Vas blagoslovio. Vi ste nam ponos. J. J. Str.

[1] Ovo je čitavo pismo, osim pripisa, pisao biskupov tajnik Cepelić.

986.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 27. dec. 1887.

Preuzvišeni gospodine!

Evo odgovor na dva pisma od 18. i 24. t. mj.

Što sam Vas spomenuo u svojem akademičkom govoru, držao sam to za dužnost i svoju i Akademije. A to sam bio dužan učiniti tim više, što sam u besjedi osvrnuo se na 20-godišnje djelovanje Akademije i moje predsjednikovanje. Sada će naša briga biti, da Akademija ne izađe iz svoje kolotečine, jer bi tako naši protivnici postigli ono, za čim idu. Nadamo se, da će se badava truditi.

Vraćajući Vam pismo Prószynskoga mnijem, da se njegov zapis uz tako promijenjen uvjet može primiti. Jedino bi želio, da u svojem kodicilu svoju misao ukratko, ali otvoreno istakne, jer mnoge ríječi mogu dati povoda krivu tumačenju i svakojakim zamršajem. Mogao bi dakle ustanoviti po prilici ovako:

Uvažujući teškoće, poradi kojih ne bi Akademija prema svojim sadašnjim pravilom mogla preuzeti ispunjenje moje posljednje volje, kako je ona u oporuci od 2./14. marta 1887. izražena, izmjenjujem ju tim ovom ustanovom: a) Krakovska i Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu upotrebljavat će moj zapis, to jest dohodak od glavnica u oporuci naznačenih, koje se imadu među obje Akademije jednako podijeliti, za promicanje znanosti o Slavenstvu, naime slavenske filologije, historije u svih grana njezinih, prava, etnografije, geografije i t. d. uključivo i sa izvori i priopćivanjem građe za sve ove struke, i to po programu, koji će si same sastaviti. b) Rasprave i djela, koja će izdavati u smislu točke a) troškom mojega zapisa, mogu biti pisana samo poljskim jezikom u krakovskoj i hrvatsko-srpskim u Jugoslavenskoj akademiji; ne isključuje se ipak ni drugi slavenski jezik. Samo se kaže, da se izvori imadu objelodaniti u izvornom jeziku. c) Rasprave i djela imaju biti nadahnuta duhom kršćanskim i čistim slavenskim patriotizmom.

Ovo je rečeno i u pismu Prószinskoga, samo je tuj pokraćeno i nije tako rastegnuto. Izvolite mu taj izvod priopćiti. Ako bi ipak ostao kod svoje redakcije, nije grijeh, samo ne treba zavodom bez potrebe ruke vezati.

Članak u „Obzoru" „Sinovi ocu" našega je Kostu strašno zabunio.[1] On je skoro bijesan i neutješiv; drži, da nijedan list nije takove pogrde na Svetog Oca bacio. Htio je izdati očitovanje u „Obzoru". Sada kani napisati članak, kojim bi pobijao navode u onom članku.

Neoprezno je bilo, što je petrogradski dopisnik u „Sloven. Narodu" pisao; ali žalosno je, da su se slovenski biskupi dali upotrijebiti za političko oruđe. Mogli su odbiti navalu na katoličku crkvu, ako je takove bilo, jer ja nisam čitao dopisa, ali ne udarati na slavensku liturgiju. Ponavlja se u drugoj formi borba IX. stoljeća!

Pitanje o hodočašću može se odgoditi; nije nužno već sada nešto ustanoviti. Tko zna, ne će li se donle okolnosti promijeniti. Želeći Vam sretnu Novu godinu i moleći, da Vas Bog crkvi i narodu dugo uzdrži, ostajem i t. d.

U Zagrebu 27./XII. 1887. Fr. Rački.

[1] Članak izišao je 20. dec. bez potpisa i šifre. Tek se u tekstu kaže „mi dobri katolici". Napisao ga je po uputi Strossmayerovoj Milko Cepelić.

987.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 7. jan. 1888.

Preuzvišeni gospodine!

Kako mi piše Cepelić, Vi se više ne sjećate, da ste u pismu, upravljenom na Kostrenčića, obećali za dvije godine 1887. i 1888. po 100 for. za potporu Kuhaču, da dogotovi svoje muzikalno djelo. Sakupili smo 600 for. na godinu, i ja dajem 60 for., Drašković 100 for. i t. d., neki po manje svote. Koncem ove godine prestaje obveza, pak je niti ne mislimo produžiti. Izvolite dakle

na Kostrnečića, kano blagajnika, poslati 100 for. za godinu 1887., a za godinu 1888. možete koncem tekuće godine.

Znajući, u kako teških okolnostih žive sada kod nas gospodari, meni Vas je žao, kada Vas sjećam starih obveza ili obećanja. Tako smo Vam poslali i račun od 400 maraka za bakroreze iz pinakoteke monakovske. Možete se dati obavijestiti, kako će dugo ovo izdanje trajati, pak prema tomu odlučite. Ali radnja je prekrasna i lijep dar za našu Galeriju.

Mi bismo ovdje rado znati, kada ćete slaviti 50-godišnjicu svoga misnikovanja, jer je Akademija dužna, i rado čini, sjetiti se svoga utemeljitelja na onaj dan. Netko mi je kazao, da mislite svoju svečanost spojiti sa svojim imendanom, t. j. na 19. ožujka. Svakako morate me obavijestiti čim prije.

Hvala Bogu, riješio sam se posla u odboru za papin jubilej. Štogod mi naprte, a ja teško odbijam, gdje treba raditi.

Strašno će se ljutiti, što je petrogradsko slavjansko blagotvorno društvo imenovalo Vas i Nikolu[1] počasnimi članovi. U tom nazrijevam dobar znak, što društvo eminentno pravoslavno odlikuje katoličkoga biskupa. Zasada nemam Vam ništa osobita pisati te zaključujem preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 7./I. 1888. Fr. Rački.

[1] Crnogorskoga kneza.

988.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 11. jan. 1888.

Dragi moj brate Franjo!

Naš se dakle Kosto posve istovetuje s listom Galimbertijevim i sa okružnicom kranjskih i goričkih biskupa i t. d. Neka mu! Samo nema pravo, što se gnjevi i što bjesni prot onima, koji nisu njegovoga mnijenja i koji misle, da smiju barem jauknuti, kad ih onaj bije, koji bi ih po naravi i zvanju svomu braniti morao. Njegova enfatička deklamacija ništ na svijetu ne dokazuje, a iz svega se vidi, da bi u našemu Kosti, da su okolnosti prema tomu, oživjeti morao drugi Louis Veuillot, to jest *papa laicus*, drukčije još više *infaillible et intollerable,* nego što je papa rimski! Veuillot je razdvojio u crkvenomu obziru Francusku, a pokojnoga Dupanloupa bi, da je mogao, u kapi vode utopio, a i danas još nasljednici tog laikalnog pape grozno navaljuju na uspomenu istoga biskupa. Naš Kosto mene se drži i mene krivi. Pisao mi pismo puno navala i nepravdi. Ja ću mučati na to, jer kad bi mu odgovorio, morao bi ga jako ražalostiti, a to ne ću.

Zbilja! „Obzor“ je donio infamni list Apponyiev bez ikakve na svijetu opaske.[1] Zar se i on sa Apponyijem slaže? Kad bi znao, da je tako, odmah bi mu vrata u svoj dom zatvorio.

Moje sekundicije sam odgodio na Josipovo. Mogu Vam reći, da sam ozbiljno mislio, da tu stvar posve tiho obavim; i da je mogla stvar zatajena

ostati, ja bi zaista tako i učinio. Ali kad nije moglo drukčije biti, ja sam svoju zlatnu misu odgodio na Josipovo. Molim Vas pako, nekate ništ osobitoga činiti. Molite se samo za mene Bogu. Vrijeme je plača i suza, a ne veselja i radosti.

Vi dakle istupiste iz odbora, ili se je odbor poslije dovršenih stvari sam razišao? Ako je ovo posljednje, a gdje ostaje hodočašće? Ili je to — kako u Zagrebu vele — napušćeno, to jest zapušćeno i posve zametnuto? Ja mislim, da iz toga hodočašća ništ ne bude, jer hodočašće, kako bi biti moralo, a osim toga u današnjih okolnostih, pri najnovijoj politiki rimskoj, nema za tu stvar ni dost oduševljenja. Ja ću teško igda više viditi Rim i Svetoga Oca papu; budem li pako ipak vidio još jedamput Rim i papu, il bude l' mi se još prilika pružila, ja ću umjereno doduše, ali i otvoreno svoju reći, ne samo o današnjoj politiki papinoj, nego i o posljednjemu izvoru i razlogu njezinomu. To ću ja onako obaviti, ko što je to obavio Sveti Pavao naprama Sv. Petru: *„restitit ei in faciem, quia reprehensibilis fuit.“* Te bi riječi — da može — naš Kosto jamačno iz Svetoga Pisma izbrisao. A meni je neizmjerno žao bilo, što *„Siècle“*, koji od nekoga vremena čitam, 2. januara veli: „Papa je velik čovjek, samo je kvar, što se je u septenat upleo i tijem povoda dao, da je Bismarck stekao sabor, koji će sve njegove ratne mjere ispuniti.“ Taj čovjek očevidno ide za tijem, da cijelom Evropom zavlada, a to znači strahoviti rat, pak kad se to jedamput zbude, zgrozit će se dobra duša Leonova, jer će ju svijest gristi, da je i ona tomu zlu dobrano doprinijela.

Gladstone je u Rimu iskao audijenciju i dobio. S te strane mi je neizmjerno žao, što me nije moglo ovaj put biti u Rimu. Ele, hvala Bogu!

100 for. još ću danas po sekretaru poslati Kostrenčiću. Tih četiri stotine maraka isplatit ću Monakovu, samo ću se prije propitati, tko je to bez moga znanja i odobrenja naručio. Meni se čini Kršnjavi. A drugo, kakvim to redom izlazi? Lani nije ništ, koliko se sjećam, poslano. Koliko bakroreza izlazi godimice i t. d. To sve valja prije znati, nego se dati po Švabi eksploatirati. Knjižara Hartmann šalje mi i opet račun mletački. Taj je posao očevidna i kolosalna prevara, u koju je i Hartmann i njegov drug upleten. Ti su ljudi kod mene za vazda pouzdanje izgubili. Ja sam lane odlučio i tu odluku istoj upravi priopćio, da prvo: samo ću toliko platiti — i to ne pravom, jer pravom morao bi ja cijelo djelo imati za 800 do 900 franaka, nego pukom milosti, koja me pred sudom ne obvezuje — toliko samo platiti, za koliko je knjižara Gerold u Beču raspačavala djelo običnim kupcem, a ne predbrojiteljem. Drugo, ja ću to samo tada isplatiti, ako Vi i Tkalčić posvjedočite, da je djelo cijelo cjelovito, i to mi potvrdite pošiljkom one liste, u kojoj su cijelo djelo i pojedini njegovi dijelovi potanko označeni. Sto put i t. d.

11. jan. 1888. Biskup.

[1] Londonski „The Times“ donijele su članak svoga suradnika Freemana o Hrvatskoj, u kojem je bilo prikazano nasilje Madžara. Na to je dao protivnu izjavu grof Albert Apponyi, koju je donio „Obzor“ od 7. jan.

989.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 15. jan. 1888.

Preuzvišeni gospodine!

Iz pisma od 11. t. mj. razabirem, da ste uznemireni. Misaoni čovjek imade doduše u sadašnjih okolnostih dosta povoda, da se uznemiruje. Ali je ipak nužno, da se hladnoći privikne, osobito kada mu je inače svijest mirna, da čini svoje dužnosti kako može i kada znade, da ne može toga događaja promijeniti.

Vi znate, da se s Kostom — inače dobrim i poštenim — u pitanjih crkvenih ne može na kraj doći. Ja mu toliko puta dozivam u pamet nepobitnu istinu, da u Crkvi djeluju dva faktora: jedan božanstveni, drugi čovječanski, te da prvi ne griješi, a drugi griješiti može i griješi. Tko ovo nema pred očima, ne će razumjeti historije ni crkvene ni napose papinstva. Kada mi je donio bio svoj odgovor na poznati članak, nekoh mu, da ću gledati, da ga „Obzor" primi, ako se on (Kosta) kano pisac potpiše, jer da žalibože imade u onom članku dosta istine te ga mnogi i odobravaju, da pisac nije htjeo vrijeđati pape, ako i jest možebit u pojedinih rečenica oštrije riječi rabio i t. d. Neke stavke u odgovoru, koje su bile preoštre, jesam mu izbrisao. U redakciji dosta su se opirali, da prime odgovor, ali ja ih ipak osvjedočih, da će dobro biti, ako se odgovor štampa, s tim više, što se pisac potpisuje. Neka se dopusti u javnosti i protivnome mnijenju. Kosta mi kaže, da se iz njegova pisma na Vas ne može izvoditi, kano da on misli, da ste Vi pisac onoga članka, ali da se ovdje raznio bio glas, da polazi iz Vaše okoline, te da su u njemu Vaše misli izražene, a taj glas da je želio oslabiti. Vi znate, kako Kosta svaki i ljudski čin crkve, koji inače ne odobrava (kano na pr. imenovanje stranaca za biskupe Slavenom, s kojim ne znadu ni govoriti), ispričava. Ali takav je!

Šta se hodočašća u Rim tiče, ja držim, da se u sadašnjih okolnosti naroda i domovine jedva daje dostojno provesti. Izdat će se doskora poziv, neka se prijave koji žele ići, pak će se tek onda viditi, može li se ići ili ne u Rim. Hodočašće naše pošlo bi poslije Uskrsa.[1] Odbor je svoju misiju u glavnom svršio; još je samo pitanje hodočašća ostalo neriješeno. Na izložbi bit ćemo dosta dobro prema našim okolnostmi zastupani, a odaslana je i prilična svota. Scijenim, da se možete konačno glede hodočašća odlučiti, kada se bude vidilo, koliko i kakvo bude.

Jučer sam onu vijest predao redakciji „Agr. Tagbl." „Obzor" se je na Apponyijevu izjavu glede Hrvatske očitovao, ali niste valjda onoga članka opazili. Dakako da je odsudio izjavu. Velika Vam je nevolja i s listom. Ako se iole otvorenije piše, odmah zaplijene te čine veliku štetu materijalnu. A i valjanih pisaca nema mnogo. Ja sada poradi ogromnoga posla mogu manje pisati te priopćujem iz ruskih listova, što se priopćiti smije.

Bakrorezi iz Monakova dolaze više godina. Još u početku reče mi Kršnjavi, da Vas je pretplatio po Vašoj dozvoli. Štogod dolazi, to ja sam primam i

zatvaram u ormar. S te strane možete biti umireni. Nije se platilo već tri godine; zato je veća svota narasla. Mogli biste se upitati, kako će dugo publikacija trajati i koliko komada na godinu, pak onda odlučiti. Inače je radnja prekrasna.

Što se tiče izdanja Sv. Marka u Mlecih, nagoda je s knjižarom učinjena, naime: a) da ćete ostatak platiti, kad bude djelo gotovo; b) da ćete doplatiti stanovitu svotu, a ne više. Toga se i držite, pak u tome smislu neka Cepelić odgovori.

Akademija će u proslavu Vašega jubileja nešto učiniti, jer je dužna iz zahvalnosti; a ja ću, ako Bog da, doći na Josipovo u Đakovo. Inače ispuniti će Vam se želja. Dakle, Preuzvišeni, budite dobre volje i zapjevajte. Nadamo se u božiju Providnost, da pravedna stvar ne će propasti. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 15./I. 1888. Fr. Rački.

[1] 1. aprila.

990.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 22. jan. 1888.

Dragi moj brate Franjo!

Hvala Vam hiljadu puta na Vašem posljednjem listu. Sve, što u njemu govorite, prava je i živa je istina. Ne mogu Vam kazati, koliko se veselim, da ćete oko Josipova amo doći. Imam se s Vami, ali usmeno, glede nekih stvari sporazumjeti. Vi znate, kakve su moje ekonomičke okolnosti, ali bi ipak rad, ako i ne mnogo, a ono barem nešto prigodom moje zlatne mise učiniti i za universitet i za Akademiju. Za universitet glede medicinskoga fakulteta, a za Akademiju glede možebit *„Lexikona“*. Ja bi možebit mogao smoći 20.000 u naših rasteretnicah za prvu svrhu, a 10.000 u banknotah za posljednju. Mislite malo o tomu, ali nikomu na svijetu ne govorite o tomu, jer ćemo se definitivno istom odlučiti, kad Vi amo prispijete.

Je l' štogod iz Varšave stiglo? Dobio sam od dobrotvornoga društva iz Petrograda dekret; odgovorio sam im. I jedno i drugo ću Vam priopćiti. Vi ćete najbolje prosuditi, je li korisno i probitačno, da se i jedno i drugo objavi. Glede hodočašća valja na svaki način na to ciljati, da se neki Dalmatinci i Slovenci nami pridruže. Kod prvih mogao bi Kosto o tome raditi, kod drugih Vi i ja. Mogli bi također tako udesiti stvar, da sa Bošnjaci zajedno prispijemo u Rim. Moje je načelo: ili časno ili nikako. Glede narudžbina za Akademiju slažemo se posve. Sto put i t. d.

22. siječnja 1888. Biskup.

991.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 29. jan. 1888.

Preuzvišeni gospodine!

Obzirom na sve ono, što ste učinili za naše zavode i s obzirom na naše gospodarstvene odnošaje, osobito znajući, kako Vam vladini organi prkose i vlada zatvara vrela prihoda gdje samo može, nisam ni sanjao, da Vam je moguće išta učiniti prigodom 50-godišnjice svoga svećeništva. Tim će više biti svijet iznenađen. Što ste mi u pismu od 22. t. mj. u tom pogledu prijavili, pridržavam dakako za se, a treba da ostane donle tajnom. Prem ću rado, kada dođem, ako Bog da, u Đakovo, svoje misli priopćiti, nu već sada dozvoljavam si podastrti Vam svoje mnijenje, da o njem mislite.

Što se tiče nakane, pokloniti 20.000 for. u rasteretnicah za budući liječnički fakultet, posvema odobravam. U pismu, koje bi upravili na rektora, valjalo bi dodati, da se ta glavnica ne smije upotrijebiti u druge potrebe universiteta, a dokle se liječnički fakultet ne osnuje, da se imade koristonosno uložiti i kamati glavnici prilagati.

Glede 10.000 for., koje ste nakanili pokloniti Akademiji, mislim, da bi dobro bilo namijeniti ih Galeriji, t. j. u svrhe njezine i podupiranju umjetnosti za korist njezinu. Pošto imade malo nade, da će se išta ili bar ne mnogo dobiti od 20.000 for., uloženih u dionice društva *Associazione dalmatica,* pošto Galerija zasada nema nikakove glavnice te je Akademija prisiljena na nju nešto iz svoje zaklade trošiti, pošto „Rječnik" spada u najbitniji dio akademijske radnje: mislim, da bi najzgodnije bilo onom glavnicom obezbijediti uzdržavanje Galerije i omogućiti bar donekle njezin razvitak. Ako u povoljnijih okolnostih Akademija dobije od zemlje kakovu pripomoć za Galeriju, moći će se dohodak od glavnice na 10.000 for. upotrijebiti za nabavu bakroreza ili koje sličice; moći će se za prihod od kamata višegodišnjih i štogod naručiti i t. d. Ukratko: osigurali ste razvoj Galerije, koju ste osnovali. Može se u pismu dodati i ta klauzula, da je Akademija vlasna upotrijebiti prihod od glavnice 10.000 for. i u znanstvene svrhe, ako bude Galerija drugim putem proviđena. Tada bi Akademija preuzela i nastavak nabave bakroreza, koje sada Vi plaćate i t. d.

Ali k tomu bi dodao kano *desiderium (pium),* ako može biti. Ako Vam naime dopuštaju sredstva, da skuckate još 2.000 for., pak poklonite 1.000 for. hrvatskoj „Matici" u književne svrhe, a 1.000 for. Sv. Jerolimskom društvu za gradnju društvene kuće, koju misli ove godine graditi. Tako bi onom svečanom prigodom nagradili sve naše učevne i književne zavode.

Šta se hodočašća tiče, ovih će se dana izdati proglas, da se svi oni, koji su naumili ići u Rim, prijave „Osrednjemu odboru" do konca veljače. Odlazak iz Zagreba bio bi na 9. travnja. Proglas će se poslati i našim ordinarijatom za preporuku. Ovdje se našao poduzetnik, koji bi uredio za hrvatske hodočasnike poseban vlak u Rim uz dosta čedne pristojbe, kano što ćete viditi u proglasu, ako se nađe 200 hodočasnika. I Bošnjaci mogli bi se tom prilikom

poslužiti. Nadbiskup koleba u svojoj odluci. A mislim, da bi shodno bilo, da i Vi držite svoje putovanje neizvjesnim. U Rimu može se iznenada složiti jugoslavenska grupa.

Mislim, da će „Izvjestija" petrogradskoga slavenskoga društva donijeti Vaše pismo, te se može odanle prenijeti u „Obzor". Ovdje nova zima. Odavle se više nas sprema do Vas na Josipovo. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 29./I. 1888. Fr. Rački.

992.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 5. febr. 1888.

Dragi moj brate Franjo!

Učinit ću sve po Vašem svjetu i spremit ću sve, dok Vi amo dođete. Tom ćemo se zgodom još o jednoj stvari, koja mi osobitim načinom na srcu leži i koju bi, ako mi Bog milost udijeli, rad još prije smrti svoje izvesti, porazgovoriti. Moj dragi brate! Evo Vam šaljem list Laveleye-ov. Iz njega ćete viditi, što Léon Say, poznat u Francuskoj čovjek, želi za izložbu parisku od nas.[1] Molim Vas, brate, proučite taj list, posavjetujte se sa prijateljem Kostom i recite mi, što bi se učiniti moglo. I sam uviđam, da je korisno, da se štogod učini, i da se želji Francuza, koliko je moguće, zadovolji. Jedno bi se trebalo na svaki način mimoići, a to je hvalisanje ma kakve osobe, osobito pako ako je ta osoba svećenik. Moglo bi se dakle sve ono u skupnoj slici navesti, što je narod u posljednje doba za svoju kulturu i za socijalni napredak učinio. U tomu potpunomu *tableau-u* moglo bi se svagdje nadodati: „biskup ovo ili ono doprinio" i t. d. Ako bi trebalo kakvih ovećih fotografija, na pr. ko od moje crkve, ja sam pripravan i potrošiti štogod u tu svrhu. Naložit ću također momu sekretaru Miji, da skupi u jedno i da Vam priopći razne moje zadužbine. Riječ u jednu, o svemu tomu posavjetujte se Vi i uzmite Vi i Kosto cijelu stvar u svoje ruke i recite mi, što bi se od mene u takvu svrhu željelo. Kad se složite u svojoj nakani, onda mi — molim Vas — pišite i pismo Laveleye-ovo mi povratite, da Laveleye-u otpišem, da zna, čemu se ima nadati i da zna svoje prijatelje u Parizu ubavijestiti. Želio bi jako, opetujem, da se sve mimoiđe, što bi imalo oblik ma kakvoga hvalisanja, koje se nikomu, a najmanje svećeniku, ne dolikuje.

U posljednjemu „Glasniku" ima lijep opis života Antunovićeva. Scijenim, da bi dobro bilo, da se taj životopis u „Obzoru", ako je iole moguće, preštampa. Moja će korizmena okružnica skoro objavljena biti.[2] Predugačka i nujna razvlaka, ko obično. Ali nek mi prijatelji barem ne zamire, jer kako ja zbog svoga želuca ni pet časova stalno sjediti ili stajati u stanju nisam, tako kod mene sve biva prebrzo, iz glave u pero, a iz pera odmah u tisak.

Još jedno. Kako se je Sveti Otac papa dao zavesti na neke stvari, koje nitko, tko Crkvu i svetu rimsku stolicu iskreno ljubi, odobriti ne može, i kako

sam ja prvi iskreno i u Beču i u Rimu rekao, što otprilike o tomu mislim, otada su se strasti raspalile na sve strane i ljudi kratkovidi i s jedne i s druge strane luduju; rad bi posljedice svojih budalaština i neopreznosti svoje drugomu u račun i u svijest upisati. U takvih okolnostih nije nimalo čudo, da sam ja upravo vladi i protivničkim elementom trn u oku i da sam ja svemu kriv. Nije — velim — čudo, da je tako, kad su već i moji prijatelji u Zagrebu tako misliti počeli, što ih je u neku vrst bjesnila bacilo.

Ovo zato velim, jer sam upravo 3. (febr.), dan dakle prije rođenoga svoga dana, dobio iz Trsta anonimni list, upravljen na Anđelka Voršaka, da mi ga uruči. Pismo je fiktivno. Evo mu pako doslovice sadržaja:

„Illustrissimo Monsignore, I cinque vescovi, invitati nello scorso mese dall' I. R. Governo alle conferenze in Gorizia, hanno dichiarato a più persone, essere Vostra Signoria autore degli articoli stampati contro il Papa nello „Slovenski Narod" sotto il nome dell corrispondente russo Bugarov, e che il Governo ha già di ciò in mano prove sicure. A direzione di V. S. — Un V(escovo) affezionato".

E questa è la pura verità! Ovako taj anonimni list. Naša poslovica veli: „Jedna šteta, sto grijeha". Ali nek mi Bog oprosti, ovaj list nije pisan u Trstu, nego je pisan u Beču, i to po čvrstom mom osvjedočenju, koje se na vrlo važnih razlozih osniva, pisan je taj list u Beču sa znanjem i odobrenjem nuncija. Neposredno pako je udioništvovao u toj ružnoj intrigui paroh Votivne crkve Marschall, a za pisara su zavèli, po svoj priliki, Karla Voršaka,[3] sindika crkve Votivne i osobitoga prijatelja Marschallova. Ovaj posljednji siroma ni ne dokučuje, u kakve je zamke zapleten. Ovo je meni posve jasno. Uslijed ovoga istina je, da su biskupi tako govorkali; istina je, da vladini ljudi tako govore. Samo je sad pitanje, bi l' ja ovu paklenu upravo klevetu mukom mimoišao, ili bi — ko što mi je prva misao i prva nakana bila — odgovorio i nunciju i goričkom nadbiskupu,[4] a i svetoj rimskoj stolici po Rampolli? Dašto, da bi odgovor bio kratak, ali supstanciozan, u kome bi rekao između ostalih, da ti vladini ljudi ne mogu nikako ono imati u ruku, čega nije nikad bilo, nego imaju mjesto toga u ruku svojih svoju vlastitu zlobu, svoje vlastito blesanje i svoj vlastiti stupiditet. Namjera pako tih kleveta je, što više otuđiti od mene Svetoga Oca.

Sad je pitanje — ko što gore rekoh — bi l' mučao ili bi l' odgovorio? Što Vi, brate, mislite? Pišite mi uskoro. Sto put i t. d.

5. II. 1888. Biskup.

[1] 25. jan. obratio se iz Liège-a Laveleye na biskupa u ime Leona Say-a, „ancien ministre de finances" (Francuske), sa željom, da mu se pošlje potpuni spisak svih djela i institucija, što ih je biskup Strossmayer budi osnovao, budi darovima svojima podupr'o.

[2] „Glasnik" 1888. str. 12—16, broj od 31. jan.

[3] Brat pokojnoga Nikole i Anđelka Voršaka.

[4] Antun Zorn.

993.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 15. febr. 1888.

Preuzvišeni gospodine!

Sutra ćemo mi ovdje obaviti uspomenu na Vašu zlatnu misu, ali pridružit ćemo se — ako Bog da — općoj svetkovini u Đakovu na 19. ožujka. Ja ću nekoliko dana prije doći. Dolaze i Smičiklas, Vrbanić, Vojnović i t. d. od strane sveučilišta i Akademije. Međutim primite moju iskrenu čestitku, s kojom skapčam želju, da nam čim duže poživite, i — ako je moguće — doživite bolja za narod vremena.

Odgovarajući na Vaše pismo od 5. t. mj. najprije opažam, da biste onu svotu, koju ste namijenili „Matici", prikazali joj za izdavanje „Narodnih pjesama", na koje se ona sprema. To bi djelovalo možebit i na druge boljare. A veliki zbornik „Narodnih pjesama" bit će od velike koristi za jezik, tradicionalnu literaturu, poznavanje naroda i t. d.

Vraćajući Vam pismo Laveleyevo primjećujem, da ćemo rado ovdje sastaviti takav pregled Vaših djela za narodnu prosvjetu i t. d., samo bi rado znati, dokle bi gotov imao biti i kako opsežan smije biti. Molim Vas, da o tom upitate Laveleya, pak da me onda obavijestite. Uslugu bi nam učinio Cepelić, da mi sastavi p o p i s svih Vaših darova, zaklada i t. d. Nije to taština, već je to naša dužnost.

Na moj je predlog Akademija zaključila,[1] da izdade Vaše okružnice, govore, spise, i t. d., te je izabrala u odbor mene, Markovića i Smičiklasa, koji ćemo raditi sporazumno s Vami. Izvolite već sada misliti o svih takovih radnjah, počam od sjemeništa,[2] pak koliko se sjećate, sastavite popis. Nije li gdje kakova rasprava? Neka bi nam Cepelić sakupio starije okružnice, govore i t. d. S djelom ne ćemo nagliti, nego polagano ga prirediti za štampanje.

Po mojem mnijenju ne biste se imali osvrtati na onu potvoru, o kojoj piše bezimeni list tršćanski. Vi stojite mnogo više, negoli da se bud komu opravdavate proti ovakovim budalaštinama. Tko u to vjeruje, vjerovat će, kad bi tko kazao, da ste bili kod Tisze na ručku i odnijeli mu srebrninu. *Viele Feinde, grosse Ehre.* To osobito vrijedi u naše doba, a najpače o poštenih sinovih našega naroda. Koga ne mogu dobiti, rado bi ga klevetanjem uništiti. Kukavice! Pismo, koje ste od Sv. Oca putem Rampolle dobili,[3] najljepši je odgovor za takove glupe lažitorbe. Takovim samo prezir i ništa drugo.

Scijenim, da nije sada vrijeme priopćivati pismo petrogradskoga slavjanskoga občestva i Vaš odgovor. Neka ostane u pohrani. Rusija nosi sada posljedice svoje nesposobne diplomacije. Ali ja držim, da je za budućnost njezinu mnogo korisniji i takav položaj, negoli da je ostala zapregnuta uz kola Bismarckove Njemačke. Stečeno iskustvo bit će joj škola.

Solovjev misli u ožujku otići u Pariz, da štampa svoje francesko djelo. Odanle doći će ovamo, da štampa drugu knjigu svoga ruskoga djela. Ne smeta

da nastavlja pisati o ovom velikom pitanju, kojega sadašnjost ne razumije ni lijevo ni desno.

Zaboravih gore spomenuti, da bi nam osobito dobro došlo, kada biste autentično opisali svoje djelovanje u vatikanskom saboru, imenito svoje govore dali prepisati, ili ako ih nemate *ad verbum*, bar nacrtati.[4] Imadu li se svi ili neki i koji štampati, o tom bismo se sporazumjeli. Ono što su Janus, Friedrich i t. d. izdali, poznato mi je. Je li što u Rimu izdano? Gdje su stenografska izvješća? Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 15./II. 1888. Fr. Rački.

[1] Skupna sjednica od 5. jan. zaključila je, da se izabere odbor od predstojnika pojedinih razreda (Rački, Marković i Torbar), da stavi predlog, kako će Akademija proslaviti 50-godišnjicu svećenstva svoga pokrovitelja. Odbor se sastao 17. jan. i zaključio, da Akademija drži skupnu sjednicu 16. febr. (dan „zlatne mise" biskupove), u kojoj će pravi član Tade Smičiklas čitati prigodnu besjedu; da se 19. marta preda biskupu u ime Akademije u Đakovu adresa, i najzad, da se zasebnom odboru povjeri, da „sabere i za tisak priredi govore, okružnice i spise preuzv. pokrovitelja, koje nalazi važne za prosvjetni i javni život našega naroda i za položaj, koji zauzima svečar u svijetu i crkvi, i koji će biti znameniti za suvremenu povijest". U taj odbor izabrani su onda 12. febr., u skupnoj sjednici, Rački, Marković i Smičiklas.

[2] To jest, kad je Strossmayer bio još u sjemeništu (1833—1837 u Pešti).

[3] Kao odgovor na čestitku od 21. dec. 1887. (štampanu u „Glasniku biskupija bos. i srijem. 247—249). Ovaj je Rampollin odgovor od 28. dec. 1887. štampan u „Glasniku" 1888. str. 1.

[4] Do punoga izvršenja zaključaka Akademije od 12. febr. nije došlo. Tek je Smičiklas u „Nacrtu života i djela biskupa J. J. Strossmayera" (Zagreb 1906) donio neke ulomke iz govora, rasprava i okružnica biskupovih. Vatikanske biskupove govore (1869—1870) publikovao je prema biskupovim rukopisima đakovački prepošt dr. Andrija Spiletak (Biskup J. J. Strossmayer u vatikanskom saboru. Zagreb 1929), a prema vatikanskim stenografskim zapiscima docent teološkoga fakulteta zagrebačkoga dr. Janko Oberški (Strossmayerovi govori na vatikanskom koncilu. Zagreb 1929).

994.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 24. febr. 1888.

Slavnoj Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti![1]

Hvala lijepa na krasnoj čestitki, koju mi je povodom moga svećeničkoga jubileja slavna Akademija u ime svoje i u ime svojih dičnih članova prikazala. Bog blagoslovio slavnu Akademiju i sve njezine članove; Bog ju blagoslovio i svakom svojom milosti obilno obdario!

Akademija nam je svojim vrlo krasnim i vrlo plodovitim radom upravo dika i ponos, i u vanjskomu i u domaćemu svijetu. Meni je pako napose najveća čast, utjeha i radost, koju mi Akademija svakim danom i svakim svojim radom podvostručava. Akademija nas upoznaje sa stranim svijetom, koji ocjenjujući rad njezin, već sada na sva usta veli: hrvatsko-srpski je narod vele darovit i duhovit, on svakim danom u znanosti i u svakomu umijeću tako napreduje, da je očevidno, da ga je Providnost na potpunu slobodu i na

najviše i najsvetije svoje svrhe pozvala i opredijelila. Akademija nas u današnjih okolnostih bodri, hrabri i krijepi, ona nam je svima danas najpreči zalog bolje nade, boljega života i bolje budućnosti. Bog dakle još jedamput blagoslovio slavnu Akademiju i sve njezine dične članove.

Ovo iz srca svoga i u znak vječite svoje zahvalnosti vapijem. Neka mi je međutim ovom prilikom dozvoljeno osobito se zahvaliti, osim vrijednoga i dostojnoga predsjednika Akademije,[2] momu staromu prijatelju i bratu, bivšemu dosad predsjedniku Akademije, koji je svetu i neumrlu žrtvu za me u crkvi Sv. Katarine prikazao.[3] Hvala mu vječita! Njegove su zasluge za Akademiju i za našu domaću znanost neizrecive. On je nekim načinom duša Akademije; njegovo će ime u narodu našemu neumrlo ostati; njim bi se i kano svećenikom i kano učenjakom svaki i najnapredniji narod ovoga svijeta ponosio.

Hvala osobita i rektoru sveučilišta a ujedno i dičnomu članu Akademije, koji je u javnoj akademičkoj sjednici iz plemenite duše i srca svoga vadio krasna čuvstva i krasne misli, ter ih na moju uspomenu prenio.[4] Hvala mu! Povijest je oko naroda, ona je temelj, na komu se bolja budućnost naroda snuje i gradi. Doklegod je našega naroda, dotle će se isti sa zahvalnošću i slavom sjećati, da je sadašnji rektor sveučilišta prvi znanstvenu povijest svoga naroda napisao i da i nadalje krasnim upravo načinom historička svoja studija nastavlja.

Još dakle i po treći put hvala Vam i slava Vam!

24./2. 1888. J. J. Strossmayer
biskup i pokrovitelj Akademije.

[1] Biskup nije ovo pismo adresirao na Račkoga u prvom redu zbog toga, što Rački nije bio više predsjednik Akademije. Po svojoj sadržini ono ipak spada u ovu zbirku.

[2] Dr. Pavao Muhić.

[3] 16. febr.

[4] 16. febr. čitao je Tade Smičiklas u javnoj sjednici Jugoslavenske akademije prigodno slovo: „Misli i djela biskupa Strossmayera".

995.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 26. febr. 1888.

Mili moj brate Franjo!

Kako ću Vam, mili moj brate, dovoljno zahvaliti? Bog i Vas blagoslovio i ispunio sve želje plemenitoga srca Vašega, u komu zaisto Bog i sveta milost njegova prebiva.

Laveleye-u sam pisao. Ja mislim, da imamo oko konca godine, na pr. u decembru, ono poslati u Pariz, što dogotovismo. Mijo će popisati, što sam učinio, a ako bi mogao doći ovamo Standl, da neke stvari snimi, dobro bi bilo. Glede zadužbina učinit ću sve onako, kako Vi želite. Ja mislim to učiniti licem na Josipovo, pak budući da ćete Vi ovd biti, ja ću se s Vami spora-

*

zumiti. Ostanite kod mene dulje, možebit preko Uskrsa, da se pobliže o nekih stvari porazgovorimo.

Ja ne znam, je li umjesno, da se sad već i za života moga bavimo onim sitnjarijama, koje sam ja dosad napisao. To je misao Kostina; ali ne znam, da li je posve promišljena. Napose pako što se koncila tiče, dvojim, da li bi bilo probitačno išta o tome još danas pisati. Kako sam ja nestrpljiv i boležljiv čovjek, tako Vam je sve, što sam ja pisao, trkimice pisano. Moje su notacije glede koncila u skupu. To ću Vami predati, pak kad me jedamput ne bude, onda Vi činite s tijem, što znate. Tako ću također svu svoju korespondenciju Vami ostaviti, a i one spise zvanične, koji se na naša vremena i na naše okolnosti odnašaju. Ja sam više bio praktičan radnik, nego pisac i bilježnik, te se i ja — sad na koncu života svoga — sjećam onih riječi, koje je naš pokojni ban Jelačić često puta u bolesti svojoj izušćivao, pokazav naime na srce svoje: „Jedva će — reče on — svijet igda znati, koliko je ljubavi u srcu momu prema narodu svomu bilo.“ Sirota pokojni ban! Tužan njegov konac spomenik će vječiti njegove ljubavi prema narodu svomu ostati.[1] Hvala Bogu! *Servus inutilis sum; quod facere debui, feci.* Bog samo Vas, moj mili brate, uzdrži. Vi ste narodu našemu nužda, utjeha, ponos, slava. I Smičiklasu, molim Vas, zahvalite se u ime moje.[2]

Položaj Evrope je vrlo ozbiljan. Meni je drago, da su Rusi teda negda progledali. Našu monarhiju žalim iz svega srca. Ona bi imala divnu providencijalnu zadaću u ovih strana Evrope vršiti, da razumije svoju zadaću i da se prema njoj ustroji.

Molim Vas, čitate l' kadšto „Katoličku Dalmaciju“? U posljednjem broju neki naš odličnjak piše prot Rusiji tako blesavo, da ne može biti blesavije. Ja se vrlo bojim, da nije to naš Kosto. A valjda nije. Možebit ste čitali također u istoj „Katoličkoj Dalmaciji“ pozdrav izrečen pred papom našim nadbiskupom barskim Milinovićem. Molim Vas lijepo, da se taj pozdrav u prevodu preštampa u „Obzoru.“[3] To želi nadbiskup Milinović, i pravo ima, jer se tu vrlo lijepo govori o knezu crnogorskomu, o njegovoj obitelji, o cijelomu puku crnogorskomu, napose pako o našemu jeziku u liturgiji i o namjerama, koje s tijem skapča knez. Molim Vas, nek se to na svaki način i čim prije učini. Među nami dvojicom budi rečeno, taj je pozdrav od mene, sa malim ispravcima od strane nadbiskupa. Vrijedno je na svaki način, da se to u današnjih okolnostih pretišče. Ja sam nedavno u tomu poslu pisao u Rim, a i nunciju. Iz Rima sam dobio odgovor od Rampolle, u komu mi veli, da ćemo o tomu govoriti, kad ja dođem u Rim. Vidit ćemo, da li ti ljudi shvaćaju svjetske današnje događaje kako valja. Mi ćemo učiniti međutim svoje, pak mirna Bosna.

U Pešti se i u Beču i u Zagrebu ljute na manifestacije prema meni povodom moga jubileja. Neka, neka, nek se ljute! Solovjevu sam pisao u Moskvu. On — kako čujem — putuje skorim u Pariz, da tišće svoj prvi svezak. Ja mu svjetujem, da iz Pariza dođe u Rim za vrijeme našega hodočašća. Ja bi ga tada Svetom Ocu predstavio. Ne znam, hoće l' se odlučiti. Ministar crnogorski ovd bivši ama baš ništ nije mi novoga pripovijedao. On mi nije

ni pozdrav od kneza donio, budući da je po svoj prilici otišao iz Crne Gore prije, nego se je knez iz Bara povratio. Bio sam za nekoliko dana u Osijeku. Puk me je vrlo lijepo dočekao i u crkvi pozdravljao;[5] samo birokracija, koju je današnji sistem u p r a v u k a s t u protivnu narodu i narodnoj slobodi pretvorio, muči, pače hostilitet pokazuje. Sto put i t. d.

26. 2. 1888. B i s k u p.

[1] Svi su suvremenici Jelačićeve smrti vjerovali, da je ban umr'o od otrova, što su mu ga bečki dvorski krugovi potajno davali preko njegova kuhara.

[2] 16. febr. držao je Smičiklas u Akademiji u javnoj sjednici prigodno slovo: „Misli i djela biskupa Strossmayera" (štampano u „Radu" knj. 89).

[3] „Obzor" nije ga donio — iz meni nepoznata razloga — ali donio ga je đakovački „Glasnik" str. 71—73 u latinskom originalu.

[4] Strossmayer služio je prvu svoju misu u gornjogradskoj župnoj crkvi u Osijeku 16. febr. 1838. Poslije 50 godina opet je u istoj crkvi (gdje je i kršten bio) služio svečanu misu.

996.

Strossmayer Račkomu.

[Đ a k o v o], 27. f e b r. 1888.

Dragi moj brate Franjo!

Evo Vam šaljem u prep'su list, koji sam pisao blagotvornom društvu u Petrograd. Vaša je suditi i odlučiti, da li se ovo može u današnjih okolnostih tiskati ili ne.[1]

Što se našega hodočašća u Rim tiče, ja bi se istomu samo tada priključiti mogao, ako bi i Dalmatinci i Slovenci, pak ako bi ikako moguće bilo, i Bošnjaci, skupa se Svetomu Ocu predstavili. Sapieha mi piše, da ćeju Poljaci svi skupa po Svetom Ocu primljeni biti. Ako je tako i ako je Sveti Otac na to privolio, ne vidim, zašt mi, na jedno isto carstvo spadajući, ne bi mogli ukupno primljeni biti, kad Poljaci mogu biti iz raznih država i carstva ukupno primljeni. Galimberti je želio, da Bošnjaci skupa sa Madžari budu predstavljeni. Čak je to isto i *„Moniteur de Rome"* javio. Sreća, što je arcibiskup Stadler to odbio. Ali bi i on i mi vrlo mudro učinili, da se složimo i da ne samo u jedno isto vrijeme u Rim dođemo, nego da se ujedno i predstavimo. To bi bilo vladi zazubica, ali bi mi to tiho i šute, ali odvažno i nepomično izvesti morali.

Ovih dana je jedan članak o Madžarskoj, napose o položaju crkve katoličke u Madžarskoj, u bečkom *„Vaterlandu"* tiskan. Želim, da se čim prije prevede i u „Obzoru" preštampa.[2] Sto put i t. d.

27/2 1888. B i s k u p.

[1] Taj se prepis nije našao.

[2] „Vaterland" od 24. febr. donio je uvodni članak „Zum Schulkampfe", u kojem je raspravljao o školskim prilikama u Austriji i u Ugarskoj. Taj je članak — koliko se tiče Hrvatske — onda donio „Obzor" od 29. febr. u prijevodu.

997.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 3. marta 1888.

Preuzvišeni gospodine!

Što je Akademija za proslavu Vaše zlatne mise učinila, to je bila njezina dužnost; učinila je malo, ali pristojno. Ona mora prednjačiti u iskazivanju priznanja za zasluge, stečene na polju nauke. I zaključak o izdanju Vaših govora, okružnica i t. d. jest posvema opravdan. Prigodom redakcije moći će se što promijeniti i dotjerati u sporazumku s Vami. A tako će se onda odlučiti, ima li se i što izostaviti. Ovaj zaključak odobrava se ovdje svestrano.

Na 19. o. mj. nadajte se gostima dosta obilno. Dolaze još Smičiklas, Vrbanić i drugi u ime universiteta i Akademije. Mislim, da će i grof Ivan Drašković doći i predati Vam adresu, koja se ovdje potpisuje. Doći će ih više. Sve je ovo utješan pojav u to nevoljno doba. Veselimo se, što se cijelo Slavenstvo raduje. Tiče se i Vaše osobe i same stvari. Kako to peče naše narodne neprijatelje, jasno se pokazalo. Ja ću doći nekoliko dana prije i stajat ću Vam na usluzi. Još jedno promislite, ne bi li tom zgodom dali konkretan izraz pitanju o dječačkom sjemeništu, ako se doskora u život privesti može.

Učinilo se pozorno uredništvo „Obzora“ na izjavu Milinovićevu. Imamo neprilike s uredništvom, jer siroma Božić boluje i bojim se, da će jedva ozdraviti, a sada ga tjeraju u zatvor! Standl može doći u Đakovo kada god želite. Dao sam sastaviti proračun za fotografije. Izvolite ispitati, pak po prilici naznačite slike, koje bi snimiti mogao. Ako pristanete, mogao bi doći u Đakovo poslije Vašega povratka iz Rima. Mislim, da nije Kosta pisao onaj članak. „Obzor“ je dobio anonimnu pismenu prijavu iz Beča toga smisla: rat zaključen. U vidik postavljena je obnova rimsko-njemačkoga carstva u obliku Karla Vel., kano također njemačkoga primata, pod koji bi spadale sve pokrajine nekadašnjega njemačkoga „Bunda“ i Alzacija i Lotaringija. Ovakovu brzojavku dobila je i lavovska *„Červonnaja Rus“*. Može biti mistifikacija, ali je veoma karakteristična. Predmnijevao bi se sporazumak između Berlina i Vatikana. Bismarck da obećaje uniju protestanata s katoličkom crkvom na temelju njemačke liturgije. Žalibože, neruski Slaveni slabo su spremni. Ako Vam prije ne pišem, vidit ćemo se, ako Bog da, u Đakovu. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 3/III 1888. Fr. Račkí.

998.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 6. marta 1888.

Dragi moj brate Franjo!

Vaše sam pismo dobio. Ono, što je „Obzoru“ javljeno, mislim da je mistifikacija. Sad misliti o povratku blaženoga rimsko-nemeckoga carstva, znači

po momu mnijenju ludovati, a kad bi se Crkva mogla za tijem povesti, onda bi morao čovjek upravo zdvojiti. Dobro velite, da mi nismo pripravni na sve ono, što nas čeka. Ali, moj dragi brate, Bog bi dao, da je onaj kako valja spreman, koga je Bog očevidno pozvao, da duboko zasiječe u događaje, koji ćeju odlučni biti i preobraziti za dugo obličje zemlje.[1] Ja ne vidim, da bi taj pripravan bio. Na današnje događaje trebalo se je pripravljati već od kakvih 50, 40 ili barem 30 i 20 godina, a sve te dekade prošle su u samoj ludosti i bezumlju. Bog nam budi na pomoći!

Evo, zašt Vam poglavito pišem. Mene bi neizmjerno interesiralo znati, je li zbiljam istina, da je Bulić[2] naš bio kod nuncija Galimbertija i što je nuncij Buliću govorio. To bi ja rado znao, ali autentično; jer premda ja malo držim do nekih ljudi, ipak mislim, da nuncij nije onako Buliću govorio, ko što to „Obzor“ pripovijeda.[3] Na svaki način u našemu je interesu, da to čim vjerodostojnije saznademo. Jedva čekam, da amo dođete. Jedva ću glede seminarija *puerorum* moći učiniti štogod. Ele, vidit ćemo! Ovo naše doba i ova naša vladavina sve i sve priječi. Uvijek i uvijek Vaš brat

6/3 1888. Biskup.

[1] To jest: Rusija.

[2] Frano Bulić (* 1846), hrvatski arheolog i svećenik splitske biskupije.

[3] „Obzor“ od 3. marta donio je ovu vijest: „Galičkim novinam *„Červonnaja Rus“* brzojavljaju iz Beča slijedeću vijest, za koju prepuštamo odgovornost rečenomu listu: „Papinski nuncij Galimberti očitova zastupniku [na carevinskom vijeću, don Frani] Buliću, da se on protivi uvedenju slavenske službe božije u katoličke crkve, ne po zapovijedi Pape, nego po želji svjetskih vlada. Sporazumak, koji je Galimberti s uspjehom izveo među Berlinom i Vatikanom, obuhvaća uvedenje njemačkoga patrijarhata i obnovu rimsko-njemačkoga carstva na onom temelju, kako u vrijeme Karla Vel. Ovomu patrijarhatu bit će podčinjene sve one njemačke pokrajine, koje ulaze u sastav njemačkoga Bunda, ujedno sa strasburškom metropolijom. Njemačkomu patrijarhu ostavlja se, da pripravi put k uniji s njemačkim protestantima na osnovu narodne liturgije.“ — Slična vijest priopćena je i nama anonimno pred koji dan iz Beča, no nismo je tada priopćili.“

999.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 10. marta 1888.

Mili moj brate Franjo!

Naš Varšavac teda negda odgovorio je i našoj Akademiji i krakovskoj. Pisao je i meni, i poslao mi svoj kodicil. Valjda ćete biti zadovoljni. Osim kodicila, koji nemam kad čitati, poslao mi je i pismo, u komu obrazlaže svoj kodicil, a vrhu toga moli me, da mu pošljem Vašu raspravu o Bogomilima. Ne bi l' Vi imali koji egzemplar, da mu otale pošljete?

Car je dakle Vilim umr'o.[1] Bože moj, kako je skrbljeno, da se oholost ne podigne u nebo. S jedne strane ogromni i nečuveni uspjesi, s druge pako strane božiji dokazi slaboće i propalosti ljudske. Otac umr'o, a sin na umoru.[2]

Kako bi se ljudi morali opametiti i baš onda, kad se neobično podignu, misliti na istinu, pravdu, poniznost, ljubav i t. d. Međutim taki smo mi ljudi; sto put laglje pregorimo svaku muku i svako progonstvo, nego izvanrednu sreću i izvanredne dobiti. Tu nas najlaglje vrtoglavica spopane i u ponor strmoglavi.

Ovaj čas dobih iz Rima brzojav od Črnčića, da je kardinal Czacki, naš protektor u Rimu, umr'o.[3] Ja odgovaram Črnčiću, da prije našega dolaska u Rim ne biraju protektora. Sto put i t. d.

10/3 1888. Biskup.

[1] 9. marta.

[2] Car Friedrich umr'o je već 15. juna.

[3] Poslije smrti kardinala Bartolinija (2. okt. 1887.) zbor Sv. Jeronima u Rimu izabrao je protektorom Poljaka kardinala Czackoga, no taj je već 9. marta 1888. iznenada umr'o.

1000.

Strossmayer Račkomu.

Đakovo, 19. marta 1888.

Presvijetli gospodine kanoniče i predstojniče Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti!

Želeći prigodom svetkovanja moga pedesetgodišnjega svećeništva ljubav i štovanje moje prema Akademiji znanosti i umjetnosti pokazati, ovijem Vam deset hiljada (10.000) forinti u banknotama, kano vječitu zadužbinu predajem s tijem, da prihod ove glavnice Akademija po svojem razboru u svrhu Galerije slika upotrebljuje.

U Đakovu dne 19. ožujka 1888., na Josipovo, kao na pedesetgodišnjicu moga misnikovanja.

Josip Juraj,
biskup i pokrovitelj Akademije
znanosti i umjetnosti.

1001.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 23. marta 1888.

Dragi moj brate Franjo!

Ja ću po svoj priliki poći odavle drugi dan Uskrsa; treći dan sam naveče u Zagrebu. Mislim, da u Zagrebu samo prenoćim, i u tomu slučaju mogao bi kod Vas prenoćiti. U slučaju pako, da bi Vi mislili iz važnih razloga, da bi mi bilo jedan dan probaviti u Zagrebu, mogao bi tada kod baruna Vranyczanyja odsjesti. Ali opetujem, ja nemam ništ važnoga obaviti u Zagrebu, a ako jedan dan ostanem, moram neke pohode činiti, što mi ne bi pravo bilo.

Opetujem, naš zagrebački odbor nije činio svoju dužnost. Imao je bio pisati kardinalu Sciaffico i opunovlastiti naše kanonike, da se brinu, da naše stvari dođu na svoje mjesto. Ko svagda i svagdje mlitavi smo, nehajni smo, truli smo!

Molim Vas lijepo izvadite mi pasoš za Italiju i inozemstvo na godinu dana. Ja se sad istom sjećam, da sam Vam dužan 5 for. za moj križ rimski. Ne zaboravite, da Vam ih u Zagrebu namirim skupa sa pasošom. Madžari, jednovremeno dolazeći s nama, misle nekakovo ruglo s nami učiniti. Ne ćeju, dok je mene s našima! Sto put i t. d.

23/3 1888. Biskup.

1002.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 23. marta 1888.

Preuzvišeni gospodine!

Odmah Vam javljam, da smo ja i Kosto sretno putovali, te jučer u 10 sati sretno ovamo prispjeli i donekle se odmorili. Naš duh nije se umorio, već je uživao i na nova se djela zanio. Bože daj, da se još mnogo godina grijao toplinom Vašega srca. Novci su dakako sa mnom došli, te danas dijelim svakomu svoje.

Poslije Uskrsa udaje se moja sinovica, koja je kod mene, nu dan nije određen; nu po svoj prilici u drugoj polovini travnja. I ovo će me privezati na Zagreb, pak još više uviđam, da Vas ne mogu pratiti u Rim. Ali zato će se nastojati, da Kosta dobije dopust.

Kardinal se javlja prehlađenim, pak ne dolazi ni na duhovne vježbe, koje se ovdje sada drže. Kaže svojoj okolini, da bi želio u Rim, ako ne bude boležljivošću spriječen. Kako da se ovo dovede u savez? Čini se, da se koleba. Ovdje se raduju, da je đakovačka svečanost tako sjajna bila. Za danas htjedoh Vam samo sretan dolazak dojaviti. Ostanite zdravo!

Da, sada se sjetih, što sam Vam htio usmeno kazati, ali zaboravih; a to je, da imade nad ormarima u sobi, u kojoj stanovah uz Vas, dosta bakroreza, koji spadaju među one, što ste ih poklonili Akademiji sa slikama, i koje popunjuju. Dobro bi bilo, da se u zgodno vrijeme ovamo pošlju. Nije sile, ali kada se Vam svidi.

Još jedno; da date pregraditi tankim zidom (ako je moguće) onu veliku dvoranu; dobili biste za odlične goste dvije lijepe elegantne sobe. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 23/III 1888. Fr. Rački.

1003.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 24. marta 1888.

Moj brate Franjo!

Samo dvije riječi u hitnji. Črnčić mi piše, da su naši svi darovi smješteni skupa s madžarskimi. Moj križ među čanadskimi! U našem su kraju samo klecala zagrebačka i sag, i to samo zato, jer im među Madžarima nije bilo dost prostora. Moj brate, eto kakvi smo nebrige i nevježe najskrajnji. Tako smo Nagodbu sklopili, a nitko ni onda, ni do dandanas nije proučio najvažniju njezinu stranu, ekonomičku i financijalnu, a ta je upravo naša propast i naša smrt. Isto tako smo se ovaj put u Rimu brinuli za našu čast i za naše pravo. Madžari hotomice u isto doba pod Schlauchom[1] dolaze u Rim, da i nas, a napose da Bošnjake za sobom povuku. To je — kako rekoh — hotomice i namjerice, a mi sami trulež i nehajstvo. Ja sam međutim odmah pisao o tomu u Rim; hoće l' biti hasne, dvojim. Iskreno mi je reći, da sam to znao, ne bi se odlučio poći u Rim. Zašto da budem i opet svjedokom *opprobrii et contumeliae nostrae,* koja koliko dolazi od tuđe oholije, toliko i od naše nevolje.

Ja ću u Zagrebu samo prenoćiti, i to po svoj priliki 3. aprila, što ću Vam brzojavom javiti. Ja u Rimu samome nipošto ne ću participirati nijednom činu, o kome budem sudio, da je na našu narodnu sramotu. Žao mi je, što idem u Rim. Sto put i t. d.

24/3 1888. Biskup.

[1] Lovro (Lörinc) Schlauch, biskup szatmárski.

1004.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 26. marta 1888.

Preuzvišeni gospodine!

Na pismo Vaše od 24. t. mj., koje sam primio ovaj čas, odmah odgovaram.

Odbor za papin jubilej odmah se u početku bio obratio na izložbeni rimski, da za predmete, koji će iz Hrvatske i Slavonije poslani biti, odredi posebno kolektivno mjesto, t. j. da naše biskupije ne budu porazbacane. Izložbeni odbor je na to pristao. Naši predmeti bili bi poslani već u studenom, ali veliki sag nije bio gotov na vrijeme, već tek o Božiću. Međutim bješe nam javljeno, da ne će doći prekasno, jer da se otvorenje izložbe odgodilo do veljače. Naše stvari stigle su u Rim početkom siječnja, ali su ovdje dosta dugo ležale neotvorene, pače neki sanduci — jer je na njih krivo po spediteru napisano bilo — jedva su se našli. Pisano je i Črnčiću; on se je trudio, ali

dvojim, da je razvio dovoljnu energiju. Ovdje dakle učinjeno je sve, što se moglo učiniti.

Međutim dat će se koješta popraviti, kada u Rim dođete. Ako Vi, Posilović i Hranilović uprete, naša deputacija bit će onako primljena, kako želite. Za bosansku znadem, da je Stadler odbio, da bude s ugarskom primljena, već da misli, ako se ne može hrvatskoj pridružiti, pridružit će se austrijskoj. U ostalom lasno ćete se dogovoriti u Rimu. Ja se nadam, da ćete Vi uspjeti, a na svaki način bit će naši hodočasnici primljeni napose. Kako onih dana dolaze hodočasnici naše monarkije, to će dakako biti jedni za drugim primani. Danas mi Pliverić reče, da su iz Rima već tražili tekst adrese, da se Papa može pripraviti za odgovor. I ovo potvrđuje, da ćete biti primljeni napose. O tomu ne može biti sumnje. Glede izložbe mnogo su krivi naši u Rimu, jer domaći ne razumiju tih državopravnih odnošaja. Alarmirajuće dakle vijesti Črnčićeve neka Vas ne bune.

Mislim, da ste moje pismo primili. Nadbiskup — kako čujem — putuje s hodočasnicima u vagonu I. razreda. U ostalom zadaća Vašega puta nije parada, nego da privatno uputite vatikanske krugove o pitanjih mnogo važnijih. Dobro je, što ranije dolazite. Željno Vas očekujemo ovdje. Vaše Preuzvišenosti sluga

U Zagrebu 26/III 1888. Fr. Rački.

1005.

Strossmayer Račkomu.

[Rim], 17. apr. 1888.

Dragi moj brate Franjo!

Samo nekoliko riječi u hitnji. U prošlu subotu[1] imadosmo audijenciju. Sve se je moguće učinilo, s koje strane znate i sami, da bi se i u Vatikanu na to privolilo, da ja ni riječi ne progovorim. Ja sam ipak, premda ne onoliko, koliko sam htio, i ne ono, što sam sve htio, rekao nekoliko riječi.[2] Šteta međutim otale nije meni ni nami, nego onima, koji su očevidno na to privolili. Audijencije posebne po svoj priliki ne budem imao. Zamiriti papi ne mogu, jer je siroma mučen.

Međutim otale je jasno, da se samo uzdati imademo „u se i u svoje kljuse". Stvar slavjansku ovd ni malo ne razumiju. Siroma Kosto, po svomu blaženomu srcu, posve je zadovoljan. O svemu ovomu valja pred narodom šutjeti, da narod ne zdvaja. U nedilju bila je slavjanska misa u *San Clemente*, respektive u kapelici Sv. Cirila i Metoda, rečena po biskupu Hraniloviću. Ja sam predikovao.

Kosto sa Genom[3] danas odlazi. Ja ovd ostajem do subote.[4] Stari Seitz naglo umr'o.[5] Dalmatinci se svi nami pridružili. Oni su se upravo junački držali; hvala Bogu! Od Slovenaca nije bilo nikoga s nami. Oni su se valjda siromasi poplašili. S Bogom! Vaš brat

17. aprila 1888. Biskup.

[1] 14. aprila.

[2] Kad su posredovanjem kardinala Rampolle svladane sve teškoće glede vođe, pozdravnih riječi i dana audijencije, papa je primio naše hodočasnike, u ime kojih ga je pozdravio Strossmayer ovim riječima (latinski): „Sveti Oče! Kao što mi Hrvati svaki dan jutrom i večerom molimo: kralju vijekova, neumrlomu i neviđenomu jedinomu Bogu, Isusu Kristu, hvala, čast, krepost i slava; tako ne samo u ovaj sveti čas, nego i vazda mi nadodajemo: Svetomu Ocu papi, slavnomu i neumrlomu Leonu XIII. čast, hvala, zahvalnost i slava; njemu nebrojeni niz sretnih i blagoslovenih godina, njemu svih vječnih i vremenitih dobara i darova preobilje; njemu osobito u vršenju vrhovnoga apostolstva u svem potpuni uspjeh i plod vječiti na slavu trojedinoga Boga i na spas cijeloga svijeta.“ Poslije toga pročitao je Kosto Vojnović hrvatsku adresu, a onda se papa s malo riječi zahvalio. Tekst hrvatske adrese (s latinskim prevodom) i odgovor papin ima „Glasnik“ str. 103—105 i 115—116.

[3] Gene, kći Koste Vojnovića, docnije udata Loiseau.

[4] 21. apr.

[5] Slikar Alessandro Seitz (up. „Korespondencija I, indeks s. v.) umr'o je u svom stanu u Rimu 14. aprila.

1006.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo, oko 2. maja 1888].[1]

Dragi moj brate Franjo!

Dobio sam Vaše pismo.[2] Žao mi je, što se nismo u Zagrebu vidili.[3] Anđelko[4] je kriv, jer je imao brzojaviti: „Danas u 5 ura popodne smo u Zagrebu“, pak ne bi bilo ekvivokacije. Molim Vas dobrom prilikom zahvalite se svima, koji su nakanjivali počastiti me na kolodvoru. Početkom sam mislio, da ste samo nešto zakasnili, a kad sam se jadu domislio, bilo je već prekasno.

Jest istina, brate, nailazili smo u samomu Vatikanu na crne sjene sumnja, koje na nas iz Pešte, Beča i Zagreba bacaju oni, koji bi nas, da mogu, u kapi vode utopili i koji bi svaku sramotu, da mogu, na nas bacili. Hvala budi međutim Bogu, mi smo sve časno i lijepo obavili. Dašto da je trebalo energije i odvažnosti. Kad se sastanemo, pripovijedat ću Vam detalje, koji su vrlo kuriozni. Imao sam na posljetku i privatnu audijenciju, ali vrlo kratku. Sveti Otac me lijepo primio. Veli, da nije ništ o tomu znao, da mi je bilo zabranjeno išta reći. Želi, da mu pismeno pošaljem i ono, što sam uistinu rekao i ono, što sam reći naumio, a nisam rekao. Obećao mi je, da će i jedno i drugo skupa sa njegovim govorom u rimskih njegovih novina biti objelodanjeno. Dvojim, ali ćemo viditi. Poklonio mi je kolekciju svojih enciklika, a i tu ne bi dobio, da nisam imao privatne audijencije ter da se nisu pobojali prelati Kurije, da će me papa upitati, jesam li dobio knjige. Ne možete, moj mili brate, misliti, kako nisko stoje prelati rimski, koji Kurijom vladaju. Kolika bi nužda bila, da se crkva rimska po naravi i vječitomu opredjeljenju svomu universalizira. Ovako potalijančena crkva rimska ni iz daleka ne odgovara božijoj svojoj destinaciji. Moj sekretar postao na moj predlog kapelan papin, a Anđelko Voršak *camerarius*.

Što mi o Solovjevu pišete, ja sam sve za njega učinio, da bude dobro primljen. Ako zasad nije išao u Rim, dobro je učinio, jer zaista u toj vrevi ne bi bilo vremena, da se sa papom sastane i da se o toli važnih predmetih porazgovori. Giersova nećakinja bila je kod mene u Rimu i postala *catholica*, ali ne smije zbog oca to javno ispovjediti. Bio sam kod Butenjeva[5] i objedovao š njim. On i Izvolski[6] misle, da će doći do *modus vivendi* sa Svetom Stolicom. Odescalchi[7] se prama meni vrlo lijepo ponašao. Poslat će na Vas jednu sliku, staru kopiju Raffaelovu. Ne znam, je l' što vrijedna. Na svaki način vrlo se lijepo u ime naše pinakoteke zahvalite. U mjesecu augustu dolazi u Zagreb i k meni Bonghi.[8] Molim Vas lijepo ga primite i dobro informirajte. Spisatelj je znamenit, ali često put vrlo preokupiran.

Bio sam u Florenci sa kraljicom srpskom.[9] Krasna gospođa, vrlo lijepa i vrlo ljubezna. Politički njezini nazori posve se sudaraju s našima. Nesreća je naša, što je kralj razvratan i posve inteligencijom i srcem iskvaren. Kraljica bi svaku obitelj i svaki narod usrećila. Onako sirota može biti skupa sa sinom svojim povučena u vrtlog i nesreću, u koju pokvarenost kralja prije ili poslije dinastiju strmoglaviti mora. Sto put i t. d. Biskup.

[1] Pismo nije datirano, ali kako se Strossmayer vratio u Đakovo 30. aprila pred veče, a Rački mu već odgovara 10. maja, mislim, da se može ovako otprilike datirati.

[2] Ovo pismo, pisano u Rim, nije se našlo.

[3] 29. aprila.

[4] Đakovački župnik Anđelko Voršak, član biskupove pratnje.

[5] Ruski carski poslanik pod Kvirinala.

[6] Aleksandar Petrović Izvolski, docniji ruski ministar inostranih djela, bio je tada diplomatski izaslanik kod Vatikana u svrhu sporazuma Rusije s Kurijom.

[7] Iločki spahija knez Baltazar Odescalchi, koji je imao i u Rimu palaču i još nekih posjeda. O njegovu daru našoj Galeriji up. niže pisma Račkoga Strossmayeru.

[8] Ruggero Bonghi (* 1826 † 1895), talijanski književnik i politik.

[9] Natalija.

1007.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 10. maja 1888.

Preuzvišeni gospodine!

Radujem se, što se sretno u svoj zavičaj vratiste. Željno iščekujem vrijeme, kad ćete mi moći potankosti iz Rima i Firence ispripovijedati. Kosta mi je nešto kazao, što je znao. Čitate li u „Obzorovu“ lisku pisma hodočasnika? Piše ih Đene.[1]

A sada neke stvari redom, kojim mi dolaze na um:

a) Molim Vas, da se obratite na Lodovika Seitza s pozivom, da pošlje nešto kartona i fotografija iz Vaše stolne crkve, koje je pokojni otac njegov izrično obećao Akademiji, kada ste kupili triptih. On mi pače pisa, da će kartoni i fotografije slijediti triptih u posebnom sanduku, ali toga nije učinio.

Izvolite dakle sina sjetiti, koji će valjda rado ispuniti volju očevu. Na to su oba dužna i onako ugovorom, koji su s Vami uglavili. Lodovika Seitza stan je: *Piazza Capucini nro 6, porta 3.*

b) Kosta Vas moli, da ne zaboravite na zaključak u Rimu, da se hrvatsko-slavonski biskupi obrate na nadbiskupa, neka bi ih sazvao u Zagreb na vijećanje o suvremenih crkvenih pitanjih.

c) Kako mi ministar Pavlović piše s Cetinja, ondje očekuju, da ćete preuzeti dionica za brodarsko društvo crnogorsko, koje stoji pod pokroviteljstvom kneza. Očekuju potporu iz Hrvatske uopće. Ja sam ovdje razgovarao s nekimi financijalnimi krugovi, koji mi vele, da bi oni preuzeli finansiranje, kada bi knez pružio državno jamstvo. Ovako nije moguće, jer su ljudi poslije katastrofe s takovimi društvi u Senju i Dalmaciji izgubili pouzdanje. Pak i cijena dionicama (po 500 franaka) jest prevelika. Znadem, da sada ne možete mnogo, ali mogli bi se upitati u kneza, ili kako drugačije, možebit kod Milinovića.

d) Fotograf Standl pita, kada bi mogao doći u Đakovo, da snimi slike stolne crkve. On bi mogao doći odmah. Ali imali biste se odlučiti glede formata fotografija. Ako bi se snimale u manjem formatu, imao bi gotove spreme; inače morao bi prirediti veću *camera obscura*. Ali u jednom i drugom slučaju treba mu predujma; u prvom 200 for., u drugom 300 for., koji bi mu se obračunali, kada bi sve dogotovio. Molim Vas, da to promislite i da me obavijestite.

Molim Cepelića, da sabere podatke glede svih Vaših zaklada i darova za Vašega biskupovanja.

Eto, to su one glavne točke, na koje obraćam Vašu pažnju. Kada Bonghi dođe, bit će lijepo primljen. Očekuje se i Lefèvre. Moja sinovka udala se 29. travnja i otišla; sada sam mirniji. Ovih dana dobila je Akademija iz ostavine Klobučarića 3.000 for. u rasteretnicah. I tako raste polagano njezina zaklada. Ovdje očekuju nadvojvodu kraljevića Rudolfa sa suprugom na 11. lipnja; po jednoj vijesti bit će u Zagrebu samo jedan, po drugoj 3—4 dana. Sveučilišni senat dogotovio je predstavku na vladu i sabor za medicinski fakultet. Bit će joj priklopljen opširan elaborat prof. dra. Jirouša i dra. Alberta. Neki misle, da bi rektor otišao i k Njeg. Veličanstvu, jer se uz ostalo moli pripomoć iz investicionalne zaklade u ime Krajine. Neka sveučilište učini svoje, a ostalo prepustiti okolnostima. Novine naviještaju sukob između Vas i vlade radi Dunđerovića. Ne znam, što je u stvari. Za danas dosta. Vaše Preuzvišenosti sluga

U Zagrebu 10/V 1888. Fr. Rački.

[1] „Listovi hodočasnika u Rimu. Prijatelju R. C. u Zagreb". „Obzor" od 2. maja i dalje.

1008.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 16. maja 1888.

Dragi moj brate Franjo!

Pišem o našemu hodočašću za puk, da i svijet štogod o tomu sazna i da se utješi. Zato mi vremena ne dospijeva, da duge listove pišem. Ukratko dakle:

1. Sutra u ime moje piše Čepelić Seitzu u Rim. Taj je čovjek velik škrtac; ele ga ponešto barem imam u ruki, jer oca nisam sasvim isplatio.

2. O našemu listu na Mihalovića po svoj prilici ne bude ništa. Mi smo njemu iz Rima pisali upravo po bizantinsku. Sastavio je Posilović. Ja se nisam htio protiviti, da se ne rekne, da sam ja pokvario. Ali mi je bilo posve protivno. Mi ćemo i još jedamput učiniti općeniti korak, ako moji kolege pristanu, i to ozbiljnije i dostojnije. Nego ne će ni to hasniti. Budemo li pako i na Rim rekurirali, ako bude te smionosti u Posilovića, po momu mnijenju i to će biti zabadava, jer se Rim ustručava išta činiti, što bi Austro-Ungariji nepovoljno bilo. *In fine finali* ne će drugo ostati, nego da se barem nas trojica u svakoj važnijoj stvari sporazumijemo i jednim pravcem pođemo.

Sjećat ćete se, da smo jedamput neke korake učinili zbog apelacija matrimonijalnih. Slučajno sam čuo rezultat, i to iz izvora vjerodostojnoga. Kardinal Mihalović je naše spise poslao u Madžarsku dotičnim biskupom i sam ih uputio, što da otpišu. Otpisali su dakle, da je laž, da ne bi oni naš jezik znali; da je laž, da nisu naši zakoni ženidbeni i ovd i ond jedni isti, i da bi na posljetku veliko nezadovoljstvo se probudilo u Ugarskoj, kad bi se bez svakoga razboritoga razloga nepovjerenje prema madžarskim biskupom očitovalo. To je dost bilo, da Sveta Stolica Madžarom pravo dade, a da o tomu, što se nas tiče, zauvijek ošuti.

Naš je Kosto dobričina; ali ufajmo se „u se i u svoje kljuse".

3. Standl hoće da me eksploatira, ko što me je knjižara Hartmann eksploatirala. Mi ćemo se njega odreći i učiniti ovd, što se učiniti dade. Ovd su Židi htjeli sve zabadava snimiti sami, da imaju monopol na prodaju.

Cepelić će pokupiti i priopćiti moje fundacije.

Prilažem Vam pismo, koje dobih danas iz Ljubljane. Recite mi Vaše mnijenje i pošaljite mi list natrag. Što se Crne Gore tiče, pisat ću skoro Milinoviću. Dati išta za parobrodarsko društvo, znači novac baciti u vodu. To će društvo, ako nitko drugi, jamačno ruinirati Austrija. Osim toga nešto mi se od nekoga vremena Crna Gora ne dopada. Ramadanović, agent knežev, najviše je agitirao za Lapennu. Drago mi je, da je Akademija i opet nešto baštinila. Sto put i t. d.

16. maja 1888. Biskup.

1009.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 23. maja 1888.

Preuzvišeni gospodine!

Evo odgovor na Vaše pismo od 16. t. mj.

Kako mi je nedjeljom ovuda za Sarajevo prolazeći Vam dobro poznati rimski slikar Rodhen pripovijedao, mladi Seitz misli odužiti se obvezi svoga pokojnoga oca te ovamo poslati kartone i fotografije. Nu nije suvišno, što ste

i Vi pisali; bar će se tim potaknuti. Ne bi li se i ml. Seitz dosjetio, da pošalje također svoje kartone prema ugovoru?

Čujem, da je nadbiskup primio Vaš skupni poziv; ele šuti o njemu! I ja scijenim, da ne će imati uspjeha; ele Vi ste bar svojoj svijesti zadovoljili. Sada opet dolazi na dnevni red pitanje, naprama kojemu imala bi naša crkva zauzeti jasno stanovište. To je promjena školskoga zakona, koja je već i saboru predana. Povod toj noveli dali su Srbi. Naša vlada bila se je sa zastupnici srpskimi sporazumjela i u nečem popustila. Ali madžarska vlada imala je u zakonskoj osnovi sve brisati, što se ne slaže sa školskimi zakoni ugarskimi, jer su Srbi razočarani i nezadovoljni, što je sada novela drugačija, negoli je bilo ugovoreno. Misle predlagati preinake u svojem smislu i groze se istupom iz vladine stranke. Ovo drugo ne treba se bojati, jer su kukavice i sopstveni ih interesi vežu za vladu. Ali svakako je disonancija ovdje. Njihovi predlozi prijali su načelu konfesionalnosti pučke škole. U tom pravcu mogli bi ih podupirati. Nu vi biskupi bili bi pozvani, da tom prigodom svoj glas podignete. Ali kako i gdje? Najjednostavnije bilo bi, da prigodom saborskoga vijećanja novele dođete *ad hoc* u sabor. Dočim bi s jedne strane zadovoljili svojemu zvanju biskupskomu, ne bi se tim načinom iznevjerili svomu političkomu osvjedočenju, jer bi se to moglo i reći. Ali morali bi doći svi biskupi. Ako to nije moguće, onda valjalo bi vladi predstaviti.[1] Samo šutjeti ne bi se smjelo. Znadem, da u sadašnjih okolnostih ne može se na uspjeh računati. Izvolite o tom misliti.

Govori se, da su i biskupi pozvani za doček prestolonasljednika. Mislite li doći? Ako dođete, predvodit ćete Akademiju u njezinoj zgradi, u koju da će doći radi Galerije, jer inače doći ćemo u nepriliku, pošto je Muhić za to apsolutno nesposoban.

Glede Standla izvolite odrediti po svojoj volji. Vraćajući Vam pismo Lujze Pesjakove opažam, da preporučena zbirka, ako dobro razumijem, ne bi spadala u Galeriju, nego u etnografski odjel muzeja, osim ako bi pod strogo umjetničkim vidom vrijedna bila. Ja ću se međutim obratiti na prijatelja u Ljubljanu, da me obavijesti, ali svakako bi ju vještak morao pregledati.

Akademija dobila je danas od nepoznatoga ruskog pisca knjigu „O cerkvi“ s molbom, da jedan otisak Vam pošlje. Odredio sam, da Vam se pošlju tri otiska, kojih dva možete predati tamošnjim profesorom, koji čitaju ruski. Pisana je u duhu ujedinjenja razdvojenih crkava. Dobit ćete ih doskora s „Radom“. Ne bi li tko štogod napisao u „Glasniku“?

Ramadanović je — kako mi kažu — uvijek takav bio, ali ne drže, da radi po naputku kneževu ili crnogorske vlade. To je indolencija prirođena Slavenom, kano kada stranci sudjeluju kod službenoga *„Journal de St. Peterbourg“*. Po službenih izjavah crnogorskih ne bi se ništa promijenilo u tijesnih odnošajih među Crnom Gorom i Rusijom. Zacijelo čitali ste prekrasan proglas knežev povodom novoga zakonika.

Bogišić vraća se u Rusiju, ali kako je tajinstven, ne znam, hoće li ondje ostati. Kod nas uvijek jednako. Do velikih događaja teško će se išta promi-

jeniti. Malo čvrstih značajeva. Gradsko zastupstvo polagano je potisnuto, da je i gradnju vojarne predalo peštanskom Židovu Schomannu i sklopilo zajam s peštanskom bankom. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 23/V 1888. Fr. Rački.

[1] To jest: predati vladi predstavku (s protivupredlozima).

1010.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 28. maja 1888.

Dragi moj brate Franje!

Vaše sam pismo dobio i sve, o čemu mi pišete, stavit ću u red. Što se moga dolaska u Zagreb tiče, valjalo bi dašto doći, ali mi se ne dopada, što ne čitam nigdi, gdi se o svečanosti radi, da će prestolonasljednik sa nadvojvotkinjom Stefanijom misu slušati. Sada moda preotima mah, da se velika gospoda za Spasovo, za Duhove i nedilje nimalo ne brinu. U Osijeku su na prvi i drugi dan Duhova neke bučne svečanosti caru na poštenje obavljali, bez da su se i najmanje obazirali na službu božiju. Bio bi po momu mnijenju skandal, da carević bez mise u Zagrebu ostane u nedilju. Da znam, da će tako biti, ne bi došao, ma se što reklo. Ban nas je pozvao, ali je ujedno obrekao, da će nam poslati ceremonijal, ali ga još poslao nije. Molim propitajte, kako će to biti, i javite mi u Osijek, gdje ću se baviti u petak, subotu, nedilju i ponediljak dojdući.[1] Ako izbiljam ne bude mise, kojoj bi ta velika gospoda prisustvovala, nije vrijedno da kooperiram skandalu. U slučaju, ako bi došao u Zagreb, pak ne budem mogao biti kod Vranyczanyja, preporučujem se Vami i ljubim Vas i t. d.

28. maja 1888. Biskup.

[1] Od 1. do 4. juna.

1011.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 1. juna 1888.

Preuzvišeni gospodine!

Na Vaše pismo od 28. pr. mj. odgovaram slijedeće.

Čitali ste u „Obzoru“ od srijede,[1] da će prestolonasljednik slušati misu kod Sv. Marka u nedjelju u 9 sati.[2] Ondje Vam je i cijeli program, iz kojega ćete razabrati, da će posjetiti također Akademiju, imenito Galeriju, nadalje da će najprije primiti tajne savjetnike i onda svećenstvo i t. d. Stoga misle ovdje Vaši prijatelji, da bi dobro bilo, da ovamo dođete, a radi Akademije, da kano protektor dočekate (ujedno s ostalimi akademici) kraljevića i da ga po Galeriji

pratite, koja je i onako Vam dobro poznata. Čini mi se, da ćete se prvi put sastati s prestolonasljednikom, pa ne će biti ni to šteta.

Barun Vranyczany očekuje Vas kod sebe; već mi je to poručio, samo bi rado nekoliko dana prije znati. Vi biste mogli svoj put tako udesiti, da u Zagreb dođete budući petak ili u subotu. Očekuju se i ostali biskupi, pak biste se mogli dogovoriti o složnom (ako je moguć) postupku naprama školskoj zakonskoj osnovi. Znadem, da Vam boravak u Zagrebu u sadašnjih okolnostih nije ugodan, ali obavivši što je službeno, možete općiti s kim Vam je volja.

Jučer dobio sam iz Rima pismo od kneza Baltazara Odescalchija radi slika, koje kroz Vas poklanja Galeriji, ali prije nego ih pošlje, rado bi znati, mogu li se kod nas smjestiti, pošto su ogromne, naime 8 met. dugačke, a $4\frac{1}{2}$ široke. Mislim, da ne smijemo odbiti tako lijep dar; danas sam u akademičkoj zgradi mjerio stijene, pa prem su slike zbilja ogromne, naći će se za njih mjesta budi gdje.

Naši Srbi kukavice uzmakoše na cijeloj liniji. Nije se bilo ničemu ni nadati. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 1/VI 1888. Fr. Rački.

[1] 30. maja.
[2] 10. juna.

1012.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 5. juna 1888.

Dragi moj brate!

Ja Vam dakle dolazim u Zagreb u petak naveče sa zákányskim vlakom. Molim Vas obavijestite o tomu g. barona Luju Vranyczanyja s mojim lijepim pozdravom. Pozdravlja Vas i t. d.

5. juna 1888. Biskup.

1013.

Strossmayer Račkomu.

[Osijek], 8. juna 1888.

Dragi brate Franjo!

Mal' Vam nisam umr'o. Sad sam hvala Bogu na putu poboljšanja. Sutra se vraćam kući. Nadvojvodi sam pisao i izvinio se. Preporučio sam mu osobitim načinom Akademiju i univerzu, *in specie* medicinski fakultet. Što se Galerije tiče, Vi toliko znate, koliko i ja. Iz Đakova ću pisati. Budite dakle umireni. Bljuvanje strašno i strašni proljev trajao 12 ura. Hvala Bogu sad je dobro. Vaš brat

8. juna naveče 1888. Biskup.

1014.

Rački Strossmayeru.

Zagreb, 11. juna 1888.

Preuzvišeni gospodine!

Vaša prva brzojavka mnogo nas je uznemirila, jedno radi zdravlja, a drugo radi nedolaska Vašega. Od tisuće ljudi jedva je bio jedan, koji je u pravu bolest vjerovao, već su razglasili, jedni, da Vam se s višega mjesta dalo razumjeti, da ne dođete k svečanosti, a drugi, da se bolest fingira samo za ispričanje nedolaska. Druga brzojavka na baruna Vranyczanyja nas glede zdravlja umiri, a za glasove se ne brinemo. A tako i Vaše jučerašnje pismo.

Po Galeriji vodio sam ja prestolonasljednika i nasljednicu. Pošto je radi poduljeg primanja izaslanstva cijeli program za čitav sat bio potisnut natrag, pregledanje muzeja i Galerije bilo je skraćeno. Kod Vašega poprsja na stubištu zaustavili su se podulje. U Galeriji ja sam svratio pažnju samo na glavne slike. Galerija se dopada. Ban ju je tom prigodom vidio prvi put. Svečanost je nešto pokvarila kiša, koja je skoro cijeli dan lijevala. Inače grad je mnogo učinio za sjajan doček. Vi ste pozvani bili nasljednikom na objed, te su pozivnice još u četvrtak poslali meni. Doznavši za bolest Vašu prijavio sam i vratio pozivnicu. Posilović i Hranilović bili su pozvani samo na *déjeuner* u podne. Inače teklo je sve poznatim Vam kod dvorskih obreda načinom.

Ima li ovaj dolazak kakovu posebnu svrhu, toga ne znam. Nekoji misle, da će dobro djelovati iskren doček, pošto je Hrvatska osumnjičena bila s nelojalnosti; drugi scijene, da će odavle postojeći sustav za sebe korist crpiti. Nasljednik nije nikakove enuncijacije važnije učinio, pače je u govorih kratak i rezerviran bio te nije ni spominjao državopravnih odnošaja. Ali na univerzi bio je nešto rječitiji te mladeži preporučio, neka ljube lijepi hrvatski kulturni jezik i domovinu, te neka ostane vjerna tradiciji svojih otaca, koju su i na svih bojištih krvlju zasvjedočili. Žali se općenito, što niste došli, jer su se spremali jasno očitovati svoju ljubav prema Vašoj osobi, tako da to i nasljednik bude znao. Dr. Amruš bio Vam je išao u susret do Zákányа. Ele bilo, pa prošlo! Sada gledajte, da se posvema oporavite. Vranyczanyjevi čekaju Vas za izlet na Plitvice. Izručujući se i t. d.

U Zagrebu 11/VI 1888. Fr. Rački.

1015.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 13. juna 1888.

Dragi moj brate Franjo!

U prošli ponediljak vratio sam se u Đakovo. Svagdje je dobro, ali kod kuće je najbolje, osobito kad boluješ. Sad sam bolje i valjda izvan pogibelji, ali me još glava boli, još mi želudac mrči, još sam tako slab, da se jedva na

*

nogu držim. Ja držim, da je Providnost božija htjela, da me ovaj put ne bude u Zagrebu, da ne vidim, što ne bi rad vidio, i da ne čujem, što ne bi rad čuo. Sad ostajem u Đakovu do 5. otprilike srpnja. Poslije idem u Rogatac.

Ja sam iz Osijeka nadvojvodi Rudolfu pisao i preporučio mu naše kulturne zavode, napose pako popunjenje našega sveučilišta. Na nagovor našega dobroga generala Hranilovića brzojavio sam također *Obersthofmeisteru* Bombellesu i banu. Iz Banjaluke sam dobio od *Obersthofmeistera* Bombellesa telegram, u kome me u ime nadvojvode i nadvojvotkinje pita, kako mi je. Telegram je bio poslan u Osijek, al me je našao u Đakovu. Ja sam odgovorio, da se nalazim, hvala Bogu, bolje, i zahvalio sam se na sažaljenju.

Dobio sam jučer od arcibiskupa Milinovića pismo, u komu mi piše, da je knez crnogorski pristao na to, da se misal staroslovenski u Zagrebu tišče, što je pravo, jer se u današnjih okolnostih, kako valja, samo u Zagrebu tiskati može. Ja ću na tu svrhu žrtvovati drage volje 1000 for., ali bi Vas lijepo molio, da bude djelo ne samo sâmo u sebi, nego i papirom i tiskom, što može ljepše i izvrsnije. Tiskara nek se obazire na moralnu više, nego na novčanu dobit. Milinović dolazi sam početkom srpnja u Zagreb. Lako da se i ja tu š njim sastanem. On je pisao Parčiću, da odmah odilazi u Zagreb. Bojim se, da ta luda ne zategne stvar. Ako bi to pokušao, ja ću mu naložiti, pače zapovjediti, da odmah u Zagreb putuje.

Pišite mi, kakvi je utisak u Vas učinio posjet. Meni se čini, sve je to učinjeno, da se zapečati madžarska državna ideja i djelovanje Khuen-Héderváryja. S Bogom! i t. d.

13. juna 1888. Biskup.

Ovaj čas pročitah Vaš list i nemam ništ nadodati; dobri Bog će nam pomoći! U oči mi pada, da prestolonasljednik po Vašemu nije ništ rekao o državopravnom odnošaju, a po „Lloydovu“ jest.

1016.

Račkí Strossmayeru.

Zagreb, 24. juna 1888.

Preuzvišeni gospodine!

Radujem se, što ste se — kako mi dne 13. t. mj. pišete — sretno povratili u Đakovo. Mi smo se ovdje uplašili bili, i kakove smo sreće, pobojali se za Vaš život, koji je narodu i domovini u tih okolnostih tim dragocjeniji.

U prilogu šaljem Vam nacrt predstavke za sabor u pogledu zak. osnove o pučkih škola. Dugo vremena nije se nadbiskup dao navesti po Posiloviću na bud kakovu manifestaciju; napokon na dan njegova odlaska u Senj prista, da neka se sastavi takova predstavka te njemu pošlje na potpis. Posilović umoli mene. Prem imadem mnogo posla, radi stvari latih se toga truda. Dogovoreno je, da Vi poprimate inicijativu te sami potpišete predstavku, onda da ju pošljete Hraniloviću u Križevce, ovaj će ju u Senj, a napokon Posilović kardinalu.

Kako rekoh, ovo je nacrt, koji izvolite Vi slobodno popraviti. Ja sam ustanovio, što episkopat može najmanje tražiti, da se škola od crkve ne odmetne. Na taj minimum valjda će i kardinal pristati, a vlada i sabor doći u nepriliku, prem unaprijed vidim, da ne će ni toga prihvatiti. Ne govori se o konfesionalnih i nekonfesionalnih školah, što smo naučili od njemačkoga liberalizma; ali škole za katoličku mladež bile bi *eo ipso* katoličke. Potanje izvedenje tih načela ostavilo bi se naredbama.

Na kraju možete dodati zaključak; nacrt je kratak, jer je i vrijeme prekratko, a opet episkopat ne smije šutjeti. Ako se tako odluči, Hranilović je pripravan predati saboru takovu adresu. Izvolite dakle odmah pročitati, dodati i t. d. pak prepisati dati, potpisati i u Križevce poslati.

Glede misala „Dionička tiskara" učinila je Milinoviću proračun i u Bar poslala. Neka dakle slobodno dođe Parčić ovamo, te se štampanje započeti može. Došla su dva kartona od Seitza iz Rima, te je Akademija trošak otpreme (170 for.) podmirila. Odgovorio sam knezu Odescalchiju, te očekujemo odanle slike. Šta prikazuju? Kada dođu, smjestit će se na mjesto najprikladnije.

Opozicija vijeća, ne bi li korisno i uputno bilo, da uz dostojanstvenu izjavu ne sudjeluje kod saborskih debata, ali da ne položi mandata. Šta kažete na to? Kako će se opća situacija u Evropi okrenuti, visi mnogo o mladom njemačkom caru. Bude li se on — kako se mislilo — posvema podvrgao Bismarcku, onda će ići kako dosada. Ne bude li, onda ili će katastrofa skorije dozoriti ili situacija se promijeniti. U Rusiji kano da žele rat što više odgoditi. Čuvajte zdravlje, jer nam je prenužno. Gledat ću i ja doći u Rogatac, a kašnje valjda posjetiti Vas u Đakovu. Put u Sarajevo odgođen je odgodom posvete stolne crkve. Izručujući se i t. d.

U Zagrebu 24./VI. 1888. Fr. Rački.

1017.

Strossmayer Račkomu.

[Đakovo], 26. juna 1888.

Dragi moj brate Franjo!

Jučer sam pisao Kosti i zamolio ga, da Vam jednu stvar priopći. Nije osobita, ali je ipak vrijedna, da se zabilježi. Ban mi je, po nalogu prestolonasljednika, pisao, kako je Njeg. Visosti žao, što nije imao prilike sa mnom se sastati. Čovjek bi mislio, da je uzvišeni nasljednik prijestola željan sa mnom se pobliže o naših stvarih porazgovoriti. Ja pako mislim, pače osvjedočen sam, da to sve ništ drugo nije, nego težnja mene sa današnjom strujom kako tako izmiriti. U ostalom ja ću uskoro dati povoda uzvišenom nasljedniku prijestola sa mnom se sastati, pak ćemo onda vidjeti, što je u stvari. Ja sam skroz uvjeren, da će i opet biti: Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba.

Današnje pako stanje naše prava je sramota, a za ljude idealne i za slobodu stvorene upravo je samrtno i užasno u današnjoj pravoj zahodini živjeti.

Da nije ljubavi prave prema Bogu, vjeri i zvanju svomu, prema domovini i narodu svomu, odmah bi se povukao kudgod u samoću, da ovo nekoliko dana mirno i tiho proživim i jedino Bogu i spasu svomu služim, a onako kud je, tud je; gdje si, tu si!

Ja sam oko 10. jula u Rogacu. Smijem li se nadati, da ćete Vi, braco moj, na jednu ili dvije nedilje tamo doći? Dođite, brate, dođite, da me malo podignete i ohrabrite. Naš „Katol. List" o mojoj enciklici ni makac;[1] ipak mu nije pravo, što ga ne držimo. Piše nam Grgo Martić, da je arcibiskup vrhbosanski o mojoj bolesti rekao: p r i v i d n a. Jezuito! Po sebi sudi drugoga, a ne zna, da bi ja volio sto put umrti, nego hiniti. Ja mislim, da Truhelki nipošto ne pošaljemo sliku, koju zahtijeva, jer su ti delije u Bosni dost grubim načinom pokušali sve nam oteti, što je iz Bosne.[2] Sreća, što su fratri pametniji bili, ter nisu na to pristali. Sto put i t. d.

26. juna 1888. B i s k u p.

[1] Biskupova „Okružnica" od 10. maja („Na Spasovo godine 1888"), poslije povratka iz Rima, odštampana je u „Glasniku" str. 117—145.

[2] Kad je osnovan u Sarajevu bos.-herc. muzej, zatražio je njegov tadašnji kustos, dr. Ćiro Truhelka, od Akademije, da vrati poznatu sliku XV. stoljeća s likom Hristovim i „bosanskoga kralja Stjepana Tome" (vjerojatnije nekoga bosanskoga velikaša), koja se nekoć nalazila u franjevačkom samostanu u Sutjeskoj, a onda je franjevci predali biskupu Strossmayeru na čuvanje.

1018.

Rački Strossmayeru.

Z a g r e b, 27. j u n a 1888.

Preuzvišeni gospodine!

Posvema se s Vami slažem glede namjere prestolonasljednika. Austrija je posvema privezana Bismarckovoj Njemačkoj, te bi nužna bila velika odlučnost i potpuna promjena vanjske i nutarnje politike, da taj gvozdeni obruč razbije. A svega toga nema na odlučujućem mjestu. Ako Rusija i Franceska ne razbiju njemačku hegemoniju u Evropi, mi padosmo žrtvom. Tim duhom diše i prijestolni govor novoga cara, koji je onu stavku o Rusiji dodao, ne bi li ju opet zaveo.[1]

Ele, šta ćemo, kad si ne znamo pomoći! Tješimo se tim, da imade još jedan viši *dominus exercituum*, koji je često velike zemaljske vojske raspršio, pak činimo svaki svojega zvanja dužnosti, prepuštajući ostalo onomu Gospodaru i vremenu. Glede molbe Truhelkine, kojoj ne bih zadovoljio, i glede putovanja u Rogatac, pišem Cepeliću pobliže. Kartona dva od Seitza st. i ml. dođoše. Platismo u ime vozarine 170 for. Sada se razapinju na okvire. Odescalchijeve slike još nisu došle. Scijenim, da ste primili predstavku glede zak. osnove o pučkih školah. Zakasnit će, jer je osnova već postavljena na dnevni red. Gledat ću da dođem u Rogatac, ali jedva prije konca srpnja. Matija Ban posla ovamo novu dramu „Nikola Zrinski", koju misli Vam posvetiti, ako sadašnje okolnosti

dopuste primiti posvetu. Predat ću ju dru. Markoviću, da kaže o njoj svoje mnijenje.

Sveta Stolica dobila je od Bismarcka odgovor u prijestolnom govoru u stavci o Italiji.[2] Sada se bar ne će više nadati, da će joj Njemačka pripomoći do *dominium temporale*. Usuprot, Poljaci sve se više na nju tuže. Opozicija ne misli upuštati se u raspravu, nego samo kod svakoga važnijega pitanja dati izjave. Sundečić je radi osude sina otišao odavle ogorčen. Grof Wieszlicky došao je ovamo. Preporučujući se i t. d.

U Zagrebu 27./VI. 1888. Fr. Rački.

[1] Novi njemački car Vilhelm II. otvorio je njemački Reichstag 25. juna prestolnom besjedom, u kojoj — među ostalim — reče: „Unsere mit Oesterreich-Ungarn und Italien bestehende Verabredungen gestatten mir zu meiner Befriedigung die sorgfältige Pflege meiner persönlichen Freundschaft für den Kaiser von Russland und der seit hundert Jahren bestehenden friedlichen Beziehungen zu dem russischen Nachbarreiche, welche meinen eigenen Gefühlen ebenso wie den Interessen Deutschlands entspricht."

[2] „Beide Länder (t. j. Njemačka i Italija) wollen die Segnungen des Friedens festhalten, um in Ruhe der Befestigung ihrer neu gewonnenen Einheit in der Ausbildung ihrer nationalen Institutionen und der Förderung ihrer Wohlfahrt zu leben."

DODATAK.

Spisi o predlogu Fr. Račkoga o sazivu kongresa jugoslavenskih književnika i o procesu Rački-Crnković.

1.

Predlog dra. Franje Račkoga

u skupnoj sjednici Jugoslavenske akademije 15. januara 1883.

Zagreb, 14. jan. 1883.

Od mnogo godina osjeća se u podupiratelja i prijatelja naše narodne prosvjete živa potreba, da se i kod nas drže od vremena do vremena sastanci književnika i gojitelja pojedinih struka znanosti. Ovakovi sastanci urodili su kod drugih naroda, kano što kod Talijana, Franceza, Nijemaca, a od Slavena kod Rusa, za narodnu prosvjetu obilnim plodom. U takovih se sastancih mogu raspravljati općenita pitanja, koja se tiču ukupnoga prosvjetnoga života narodnoga, pak i pitanja, odnoseća se na pojedine grane znanosti. Raspravljajući ova pitanja živom riječi, dolazi se obično do žuđenih rezultata mnogo prije i laglje, nego kad se pismenim putem o njima raspravlja. Osim toga ovakovi sastanci koriste uveliko i tim, što daju priliku, da se ljudi, koji se istom naukom zanimaju, a tek po imenu poznaju, lično upoznadu i približe.

Koliko bi takovi sastanci koristili kod nas, gdje nam se namiću tolika skupna i posebna pitanja, suvišno bi bilo opširnije o tom govoriti. Ako se pako osjeća potreba i velika korist takovih sastanaka, onda se može samo raspravljati o načinu, vremenu i mjestu, kako, kada i gdje da se prirede i drže.

Što se načina tiče, mislim, da bi ovi sastanci imali iz početka biti općeniti i glede struka i glede plemena. U prvom pogledu, budući da nema još kod nas toliko vještaka u pojedinih grana nauke, da bi se za svaku granu mogao poseban sastanak držati, a s druge strane imade više zajedničkih pitanja: to bi takav sastanak imao obuhvaćati one grane nauke i književnosti, kojimi se bave s jedne strane ova Akademija i srpsko „Učeno društvo“, a s druge „Matica“ i „Književno društvo“ u Sofiji. Bili se koja od ovih grana isključila, a koja druga pridružila, to je predmet potanjega raspravljanja i potanjega programa. Samo se ipak nuđa, da bi se taj općeniti književni sastanak za pojedine ili za srodne grane podijelio u više skupina. Glede plemena, kojih književnici mogli bi sudjelovati, mislim, da bi sastanak i s te strane imao biti općenit, te obuhvaćati učena i književna društva kod Hrvata, Srba, Slovenaca i Bugara, jer među svimi ovimi plemeni imade u književnosti i narodnoj prosvjeti dosta zajedničkih dodirnih točaka.

Kada i gdje da se prvi sastanak drži, ustanovit će se dogovorno, svakako bi se prvi sastanak držati mogao godine 1885., jer dotle će se moći svi pripravni poslovi obaviti. Ako bi se gledalo na moju želju, preporučio bih Zagreb, u kojem je sada najživlji književni život i imade najviše učenih sredstava, a za

vrijeme ustanovio bih godinu 1884. ili najkašnje 1885., kada će hrvatski narod slaviti pedesetgodišnjicu preporoda svoje knjige.

Pošto treba dosta vremena za pripravu prvoga sastanka, to mi je čast za danas predložiti, da Jugoslavenska akademija, poprimiv inicijativu i uzev to pitanje u svoje ruke, zaključi, da će prirediti književnički sastanak, ako na to pristanu „Učeno društvo" u Beogradu, „Matica Hrvatska" u Zagrebu, „Dalmatinska" u Zadru, „Srpska" u Novom Sadu, „Slovenska" u Ljubljani i „Književno društvo bugarsko" u Sofiji. Ako to Akademija zaključi, pozvat će se ova društva za mnijenje i privolu. Kad odgovori stignu, budu li povoljni, tada bi se tek pristupilo k izvađanju ovoga zaključka.

U Zagrebu 14. siječnja 1883.

Dr. Franjo Rački.[1]

Zaključak Akademije:

Nego prije svega treba, da učena i književna društva slavenskoga juga prihvate ovaj predlog ove Akademije; jer ako ga prihvate, pak obećaju, da će kod sastanka sudjelovati, tada će ova Akademija nacrtati program o pitanjih, koja bi se na prvom sastanku raspravljati mogla, i priposlati ga svim društvima, da joj svoje mnijenje o njem dojave.

Stoga je čast ovoj Akademiji umoliti ovo slavno društvo, da joj izvoli o tom znamenitom predmetu čim prije svoje cijenjeno mnijenje obznaniti.

U Zagrebu, iz skupne sjednice dne 15. siječnja 1883.

Jugoslavenska akademija.[2]

1. Slavnomu „Srpskomu učenomu društvu" u Beogradu.
2. „ „Bugarskomu književnomu društvu" u Sofiji (Bugarska).
3. Slavnoj „Matici Hrvatskoj" u Zagrebu.
4. „ „Matici Dalmatinskoj" u Zadru.
5. „ „Matici Srpskoj" u Novom Sadu.
6. „ „Matici Slovenskoj" u Ljubljani.
7. Slavnomu „Pravničkomu društvu" u Zagrebu.

2.

Odgovor Matice Hrvatske.

Zagreb, 18. marta 1883.

Slavnom predsjedništvu
Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

Ovdje.

Na cijenjeni dopis od 15. siječnja t. g., br. 39, glede književnog sastanka književnika slavenskoga juga, čast je „Matici Hrvatskoj" dojaviti slavnoj toj

[1] Ovaj je predlog potom, s datumom 15. jan. 1883. br. 39. razaslan različitim jugoslavenskim književnim društvima.

[2] Koncept Fr. Račkoga.

Akademiji svoj jednoglasni zaključak skupne odborske sjednice od 5. t. mj., koji glasi:

„Matica Hrvatska“ prihvaća predlog sl. Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, priopćen joj cijenjenim dopisom od 15. siječnja t. g., glede književnog sastanka književnika slavenskog juga i pripravna je kod istog sastanka sudjelovati, pošto joj se priopći program istog sastanka.

Saopćujući ovaj zaključak, časti se potpisati

U ime upravljajućeg odbora „Matice Hrvatske“

Predsjednik: Tajnik:

I. Kukuljević. Ivan Kostrenčić.

3.

Odgovor Bugarskoga književnog društva u Sofiji.

A.

Sofija, 4. apr. (23. marta) 1883.

До велеуважемий предсѣдатель на Югословѣнската академия
въ Загребъ.

... Независимо отъ сичко това найсетнѣ щѧ Ви помолѧ, велеуважаемий г-нъ предсѣдателю, да съобщите на почтеннитѣ членове на Югословѣнската академия, че драгоцѣнното нейно писмо отъ 15. мин. януарий, до нашето дружество направи най-радосно впечатление на всинца ни и че подиръ нѣколко врѣме ще получите надлежанъ отговоръ на това писмо.

На привръменний управителенъ комитетъ предсѣдатель:

В. Д. Стояновъ.

Дѣловодитель: П. Генчевъ.

23. мартъ 1883.

B.

Sofija, 16. apr. (28. mart) 1884.

До Господина Д-ра Рачки, предсѣдатель на Югословѣнската академия въ Загребъ.

16/28 Мартъ 1884.

Велеуважаемий Господине!

Съ писмото си отъ 23 Мартъ м. г. ний Ви явихме, че съ друго писмо ще Ви отговоримъ по-обстоятелно на писмото Ви отъ 15/I м. г. Предполагаше се да стане общо събрание на членоветѣ на Дружеството презъ лѣтото или понѣ презъ есента на ланската година, и въ това събрание мислехме да подложимъ на обсѫждание и рѣшение работата, за която ни пишете въ гореспоменѫтото си писмо. Но събрание не

можа да стане, поради твърдѣ уважителни причини, впрочемъ независими отъ членоветѣ на Дружеството, и ний, дордѣ да съберемъ мнѣнията по това дѣло баремъ на попървитѣ членове на Дружеството, едвамъ сега Ви отговаряме.

Българското Книжовно Дружество съ особенна радость посрѣщна изразеното въ споменато Ви писмо предложение на славната Югословѣнска академия, относително държењето отъ врѣме на врѣме събрания, съставени отъ книжовници изъ помежду югословѣнскитѣ народи. Дружеството високо цѣни значението, важноста и ползата, които могатъ да произлѣзатъ отъ такива събрания за разцъвтяване наукитѣ и народното образование между Югословѣнетѣ, и, поради това, то счита за своя многоприятна длъжность да Ви изкаже, Велеуважаемий Господине, дълбоката си благодарность за доброто начало, което безъ съмнѣние, ще положи здрава основа на толкова желателното научно и литературно сближавание и взаимность между най-родственнитѣ намъ народи.

При това, Българското Книжовно Дружество напълно признава, че на престолний градъ на троединото хърватско кральство принадлежи правото да види въ оградата си първия тойзи литературенъ съборъ отъ представители на другитѣ югословѣнски страни презъ идущата 1885 година.

Приимнѣте, Велеуважаемий Господине, увѣрение въ дълбокото ми къмъ Васъ почитание

На Привремений Управителенъ Коммитетъ, Предсѣдатель:

В. Д. Стояновъ.

Дѣловодитель: П. Генчевь.

4.

Odgovor Matice Srpske.

Novi Sad, 14. (2.) aprila 1883.

Славној

Југославенској академији знаности и уметности

у Загребу.

Књижевни одбор „Матице српске“ већ од дужег времена и сам осећајући преку потребу, да се држе књижевнички састанци, и уверен будући, да ће ти састанци уродити обилатим плодом по нашу народну просвету, с највећом радошћу и готовошћу прихваћа предлог славне Југославенске академије, саопштен овоме друштву дописом од 13. јануара о. г. бр. 39., и очекује жељно обећани програм, како би га могао у

претрес узети и своје мишљење о њему славној Југославенској академији у своје доба изразити.

Од књижевнога одбора „Матице српске“,

у Новоме Саду 2. (14.) априла 1883.

Председник „Матице Српске“:

Др. Натошевић.

5.

Odgovor Matice Slovenske.

Ljubljana, 16. aprila 1883.

Slavni

Jugoslavenski akademiji znanosti in umetnosti

v Zagrebu.

Predlog slavne Jugoslavenske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu od 15. januarja t. l. št. 39, da bi se tudi pri nas kakor pri Italijanih, Francozih, Nemcih in drugih narodih shajali od časa do časa književniki in gojitelji pojedinih strok znanosti, sprejel je odbor Matice Slovenske radosten v seji 4. aprila t. l., in je obljubil sodelovati.

Zato čast je Matici Slovenski prositi slavno Akademijo, da ji izvoli poslati program o pitanjih, ki bi se na punem shodu razpravljati mogla.

V Ljubljani 16. aprila 1883.

Odbor Matice Slovenske:

Jos. Marn, odbornik. Grasselli, predsednik.

6.

Odgovor Pravničkoga društva.

Zagreb, 21. aprila 1883.

Slavnomu predsjedništvu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

Zagreb.

Odbor Pravničkoga društva u Zagrebu, uzamši u svojoj sjednici od 21. travnja t. g. u pretres tamošnji velecijenjeni dopis od 15. siječnja 1883. br. 39., izabrao je iz svoje sredine pododbor, koji će mu staviti svoj predlog glede namjeravanoga književnoga sastanka, i u tu svrhu ovlastio članove istoga, da sa tim slavnim predsjedništvom stupe u predbježni dogovor.

Definitivni zaključak će odbor Pravničkoga društva stvoriti nakon podnesena izvješća toga svoga pododbora.

Čast je dakle potpisanoj upravi o tom zaključku ubavijestiti slavno predsjedništvo Jugoslavenske akademije s tim dodatkom, da su za pododbor izabrani ovdašnji predsjednik dr. M. Derenčin i dr. B. Lorković.

U Zagrebu dne 21. travnja 1883.

Dr. Derenčin, predsjednik. Dr. Pliverić, tajnik.

7.

Odgovor Srpskog učenog društva.

Beograd, 6. okt. (24. sept.) 1883.

Славној Југославенској академији у Загребу.

Предлог славне Академије, да се поједина научна и књижевна друштва на славенском југу (преко својих изасланика), а тако исто и поједини књижевници и стручни људи састају повремено на различним мјестима наизмјенце, друштво ово прихвата у начелу радо и са хвалом, обричући при том своје судјеловање, јер увиђа, да таки састанци могу бити веома корисни, ако се њима буде управљало као што треба. Посла има доста, а посленика је мало, али кад би се радило слошки и као по неком плану, тада би се прије долазило до смјера, него овако, кад је готово све остављено случају или слабачкој моћи појединаца, па ма какве снаге они били. А што се тиче програма о питањима, која би на првом састанку ваљало расправљати, о њему ће се ово друштво изразити, кад му по обећању нацрт тога буде поднесен на мишљење.

Овом приликом имамо да замолимо славну Академију, да нас изволи извинити, што јој на њезино писмо од мјесеца сијечња нијесмо раније одговорили. Али управа сама није могла одговорити у име цијелога друштва на тако замашно питање, него је позвала свих пет одбора (разреда) друштва, да о томе искажу своје мишљење. И по томе је наш данашњи одговор исход тога тако рећи опћег гласања.

Ових дана добићете шест књига нашега Гласника, које су изашле за вријеме садашње управе, и то књигу 51, 52, 53, 54 првог, а 14 и 15 другога одјељка. Рад се овога друштва, као што видите, штампа непрестано, али није отправљан друштвима с којима смо у свези стога, што нам је прећашњи министар просвјете* обуставио државну помоћ, па стога секретар није могао добити свога помоћника. За појединости у том нашем сукобу обраћамо пажњу на записнике у 54-ој књизи Гласника.

Из сједнице управе Српскога ученог друштва у Београду 24 септембра 1883, бр. 10.

Секретар: Јован Бошковић. Предсједник друштва: Владимир Јовановић.

8.

Odgovor Hrvatskog arheološkog društva.

Zagreb, 18. marta 1884.

Slavnomu predsjedništvu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

Na cijenjeni dopis slavne Jugoslavenske akademije od 12. ožujka t. g. br. 50., tičući se prvog sastanka jugoslavenskih književnih društva, čast je

* Stojan Novaković (od 19. X. 1880. do 21. IX. 1883. po st.). Od 21. IX. 1883. do 7. II. 1884. po st. zastupao Đorđe R. Pantelić.

potpisanomu upravljajućemu odboru odgovoriti, da „Hrvatsko arheologičko društvo“ radosno prihvaća predlog slavne Jugoslavenske akademije, te obećaje kod takvog sastanka dragovoljno sudjelovati.

U Zagrebu, dne 18. ožnjka 1884.

Odbor Hrvatskog arheologičkog društva.

Predsjednik: Tajnik:

Prof. Sime Ljubić, potpredsjednik za odsutnoga predsjednika. Dr. Bojničić.*

9.

Fr. Račkoga poziv filozofičko-juridičkom i matematičko-prirodoslovnom razredu Jugoslavenske akademije.**

Zagreb, 16. maja 1883.

1. P. n. presvijetlomu gosp. dru. P. Muhiću, predstojniku filozofičko-juridičkoga razreda.

2. P. n. veleučenomu gosp. Josipu Torbaru, predstojniku matematičko-prirodoslovnoga razreda.

Čast mi je pozvati Vas, da izvolite u smislu akademičkoga zaključka povesti u razredu raspravu o pitanjih zastupanih po razredu struka, koja bi mogla služiti za podlogu općenitomu sastanku jugoslavenskih književnika. Pošto imade nade, da će se takovi sastanci držati periodično, valjalo bi, po mojem mnijenju, za prvi sastanak prirediti pitanja, koja u ovaj čas našu mladu znanost i knjigu najviše zanimaju i o kojih povoljnom rješenju ovisi u mnogom njezin napredak. Trebalo bi poimence potaknuti pitanje o složnom promicanju dotične struke u različitih i odijeljenih zemalja Balkanskoga poluotoka.

Tim načinom ustanovljena pitanja izvolit ćete ovamo dostaviti, te ujedno naznačiti one razredne članove, koji su određeni za osredni akademički odbor, kojemu će biti zadaća sastaviti program za sastanak.

Samo se kaže, da razred može već sada u takovu sjednicu pozvati i strukovnjake neakademike.

Ad 1. te bi stoga možebit dobro bilo, kada biste se postavili u sporazumak s ovdješnjim Pravničkim društvom, koje je svoje sudjelovanje obreklo.

U Zagrebu 16. svibnja 1883.

Predsjednik.

---

* Odgovor „Matice Dalmatinske“ u Zadru nisam našao u akademičkom arhivu. Vjerojatno odgovorio je njezin tadanji predsjednik, dr. Miho Klaić, Račkomu u privatnom pismu, da prima poziv.

** Koncept Fr. Račkoga.

10.

Predstavka Jugoslavenske akademije hrvatskoj vladi za obdržavanje skupštine jugoslavenskih književnika i molba za potvrdu pravila.*

a) *Prvi koncept Akademijine predstavke.*

Visokoj kr. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove

u Zagrebu.

Molba

odbora za priprave k sastanku skupštine jugoslavenskih književnika za dozvolu, da poduzme pripravne mjere.

Visoka kr. zemaljska vlado (odjel za unutarnje poslove)!

Iz priložene osnove statuta neka visoka vlada izvoli razabrati, kakovu je svrhu Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti namijenila skupštini jugoslavenskih književnika, i kakova bi u bitnih ustanova imala biti organizacija toga društva. U smislu § 13. statuta imenovala je Akademija odbor osamnaestorice, koji će za prvu skupštinu obavljati poslove stalnoga odbora. Članovi odbora jesu slijedeći: (imena članova).

Odbor se konstituirao i izabrao predsjednikom . . . . . perovođom . . . . . , te zaključio, da se prva skupština drži u Zagrebu godine 1885.

Ovako konstituirani odbor moli, neka ga visoka vlada blagoizvoli ovlastiti, da poduzme sve one pripravne mjere, koje su od potrebe, da se sastane prva skupština jugoslavenskih književnika, koja će o definitivnom ustrojenju društva vijećati i zaključke stvoriti.

U Zagrebu dne . . . . . .

Predsjednik: Perovođa:

b) *Predstavka Jugoslavenske akademije.*

Zagreb, 7. apr. 1884.

Visokoj kr. zemaljskoj vladi, odjelu za bogoštovlje i nastavu.

Buduće godine 1885. bit će pedeset godina, otkako je hrvatska knjiga probuđena na nov život. Izdavanje „Hrvatskih novina“ i „Danice“ u Zagrebu, koliko i bijaše u svojem početku skromno, dalo je hrvatskoj knjizi nov smjer, koji se je od svih predašnjih pokusa, bilo u Dubrovniku, bilo drugdje, bitno u tom razlikovao, što je nanovo preporođena hrvatska knjiga obuhvatila sve odnošaje naroda, te je svim na čelo novovjeki pečat udarila.

Prigodom pedesetgodišnje svečanosti na uspomenu preporoda hrvatske knjige naumi ova Akademija, kano vrhovni književni zavod u našoj domovini, izvesti misao, koja se u književnih krugovih već odavna goji, a ta misao jest: književni sastanak ili kongres.

---

* Koncept Franje Račkoga.

Poznato je visokomu kr. vladnomu odjelu, da nema godine, u kojoj se ne bi držali međunarodni sastanci strukovnjački za različite znanosti i grane književnosti. Obdržavanje takovih sastanaka, u kojih nadležni strukovnjaci raspravljaju neposrednim očitovanjem svojih istraživanja najvažnija pitanja, svagdje je za znanost, prosvjetu i društvo urodilo najobilnijim plodom. Odavle nije čudo, da takovim sastankom ide u susret ne samo izobraženo općinstvo, nego i državna vlast, kojoj je dobro poznato, da rezultati njihova vijećanja blagotvorno djeluju na razvitak javnih odnošaja.

Imajući pred očima sadanje stanje književnosti i znanosti u našoj domovini, nije se Akademija usudila stegnuti sastanak samo na jednu ili drugu struku, već mu je područje raširila na sve one grane znanosti, kojimi se ona u smislu svojih pravila bavi, dodavši im još i lijepu knjigu, koju goje naše „Matice“, a koja je sa znanošću, imenito s filozofijom i njezinom granom estetikom u najtješnjoj svezi, rad šta se i u gdjekojih akademija, kano na pr. u franceskoj, njeguje u posebnom razredu.

Ovomu književnomu sastanku namijenila je Akademija šire područje i glede učesnika, dočim drži za korisno, pače potrebito, da sudjeluju ne samo hrvatski, nego i srpski i slovenski i bugarski književnici, te književni zavodi tih srodnih plemena. Ne imade znanosti, koje uspješni razvitak ne zahtijeva sporazumno i suglasno sudjelovanje umnih sila ovih po jeziku srodnih, po prosvjeti sličnih si plemena. U jeziku imade mnogo pitanja, o kojih suglasnom rješenju visi skladan mu razvoj. Sabiranje i skupljanje građe za tradicionalnu literaturu i za običajno pravo, proučavanje narječja i razrječja, izdavanje povjesnih spomenika, ispitivanje prirodnih odnošaja Balkanskoga poluotoka i t. d., sve to, a i mnogo još drugo, može se za znanost i nauku korisno iscrpsti samo onda, ako si taj zamašan i prostran zadatak porazdijele učena i književna društva onih plemena i zemalja po dobro promišljenoj i dogovorno sastavljenoj osnovi. A da su sastanci strukovnjaka i književnika k tomu najpreči i najkraći put, potvrđuje iskustvo stečeno kod drugih prosvijetljenih naroda.

Stoga imade ova Akademija potpuno pravo gojiti nadu, da će visoka kr. zemaljska vlada ne samo podijeliti dozvolu, da se taj prvi sastanak književnički drži u Zagrebu, nego da će se uzradovati, što je sijelu vrhovne oblasti zemaljske to odlikovanje u dio palo, pak da će, kano što svagdje čine vlade, tomu prosvjetnomu pothvatu svojom blagonaklonošću ići u susret. Ustroj, svrha i djelatnost sastanka nacrtana je u priloženih pravilih, za kojih se visoko odobrenje ovime moli, a koja su prema pravilom sličnih sastanaka, koji su držani u drugih zemljah, sastavljena i samo na naše okolnosti prilagođena.

U Zagrebu dne 7. travnja 1884. [Dr. Fr. Rački, predsjednik.]

c) *Prvi koncept dra. Fr. Račkoga o pravilima skupštine jugoslav. književnika.*

STATUT skupštini jugoslavenskih književnika.

§ 1. Skupštini jugoslavenskih književnika namijenjena je zadaća, pružiti im priliku, da osobnim općenjem i zajedničkim vijećanjem utiru put jedinstvenomu razvoju znanstvene i lijepe knjige u južnoslavenskim zemljama.

§ 2. Skupština jugoslavenskih književnika sastaje se redovito svake godine.

§ 3. Članom skupštine može postati jugoslavenski književnik, koji je po zakonima svoje domovine samosvojan.

§ 4. Član skupštine dobiva priznanicu, koja ga ovlašćuje sudjelovati kod rasprava skupštine i u istih glasovati.

§ 5. Godišnji prinos članova iznosi 2 for. i ima se platiti tečajem siječnja svake godine.

Po izmaku toga roka zahtijeva se prinos poštanskim pouzećem, te o članu, koji odbije pismo opterećeno pouzećem, smatra se, da je istupio.

§ 6. O nijednom predmetu ne smije se vijećati u plenarnoj sjednici, a da prije ne bude raspravljen u odsjecih.

U tu svrhu imade se dobrovoljnim upisivanjem članova ustrojiti pet odsjeka:

1. Odsjek historički.
2. Odsjek prirodoslovni.
3. Odsjek filozofičko-pedagogički.
4. Odsjek juristički.
5. Odsjek za lijepu knjigu.

§ 7. Odsjeci biraju predsjednike, perovođe, izvjestitelje, ter javljaju predsjedniku plenarne sjednice (§ 8.), kad su koji predmet raspravili; predlozi imadu se učiniti pismeno.

Svikoliki zaključci odsjeka priopćuju se plenarnoj sjednici. O njih može se vijećati u plenumu samo onda, ako to predloži dotični odsjek, ili ako to zaključi skupština na predlog desetorice članova.

§ 8. Vijećanjem u plenarnoj sjednici ravna predsjednik, koji se za svaki sastanak skupštine bira aklamacijom ili ceduljami. Predsjednik imenuje dva zamjenika i četiri perovođe. On ustanovljuje dnevni red. On je ovlašten pripustiti i nečlanove kao slušaoce.

§ 9. U plenarnoj sjednici odlučuje se apsolutnom većinom glasova prisutnih članova.

Izbori obavljaju se relativnom većinom, a ako su glasovi jednako podijeljeni, odlučuje ždrijeb.

§ 10. O predlogu, da se vijećanje zaključi, ima se odmah glasovati. Izuzev predlog, da se zaključi vijećanje, svi ostali valja da budu učinjeni pismeno.

§ 11. Prije nego se zaključi godišnja skupština, bira se u plenarnoj sjednici aklamacijom ili ceduljami stalni odbor, sastojeći od osamnaest članova, od kojih njih pet valja da stanuju u mjestu, gdje se sastala zadnja skupština.

Listinu za aklamaciju sastavlja predsjednik plenarne sjednice, njegovi zamjenici i pet pouzdanika, koje bira svaki odsjek.

Stalni odbor ima slijedeća prava i dužnosti:

1. izvađa zaključke skupštine, naređuje, da se zapisnici i predlozi tiskaju, razdijele među članove, i čuva spise skupštine;

2. ustanovljuje vrijeme i mjesto buduće skupštine književnika, čini potrebite priprave za skupštinu, raspošilja pozivnice, prima prijave o predmetih, o kojih će se u skupštini raspravljati, ustanovljuje rok, u kojem se imadu te prijave učiniti, i opredjeljuje dnevni red skupštine;

3. prima prijave, ako tko želi postati članom skupštine, potpisuje priznanice (§ 4.), prima godišnje prinose, namiruje izdatke i polaže račun budućemu stalnomu odboru;

4. popunjuje se sam, ako koji član istupi.

Odbor bira si predsjednika i perovođu iz svoje sredine i dozvoljuje potonjemu primjerenu nagradu.

Sjedište odbora jest mjesto zadnje skupštine književnika.

Za valjanost njegovih zaključaka valja da budu pozvani svi članovi, a da ih bude prisutno njih sedam.

§ 12. Promjene statuta mogu se zaključiti u plenarnoj sjednici prostom većinom glasova, nu na pismeni predlog, koji valja da se Stalnomu odboru priopći mjesec dana prije sastanka skupštine.

Prelazne ustanove.

§ 13. Odbor osamnaestorice, koji će imenovati Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, i imati svoje sjedište u Zagrebu, obavlja poslove stalnoga odbora za prvu skupštinu književnika.

§ 14. Spomenuti odbor izdat će javne pozive na učestvovanje k skupštini, ter isposlovati od zemaljske vlade propisanu dozvolu.

d) *Definitivna pravila o skupštini jugoslavenskih književnika.*

(7. aprila 1884.)

PRAVILA

za prvi sastanak jugoslavenskih književnika u Zagrebu.

§ 1. Na uspomenu i za proslavu pedesetgodišnjice preporoda hrvatske književnosti priređuje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti mjeseca kolovoza 1885. godine u Zagrebu sastanak hrvatskih, srpskih, slovenskih i bugarskih književnika.

§ 2. Priprave za sastanak rukovodi središnji odbor od deset lica, imenovan po Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti. On je vlastan pozvati u svoje sjednice također druge književnike, kano i zastupnike inih književnih društava.

Središnji si odbor bira iz svoje sredine predsjednika i tajnika, kano i po jednoga im zamjenika.

§ 3. U područje središnjega odbora spada sve, što se na sastanak odnosi; a ponajglavnija mu je zadaća, da ustanovi i na vrijeme objavi pitanja, koja se imadu u sastanku raspravljati, pak da za nje nađe izvjestitelje.

§ 4. Program o sastanku, koji će središnji odbor izraditi i ustanoviti, imade izaći na svijetlo najkašnje do konca tekuće godine 1884.

§ 5. Središnji odbor može se u svojih poslovih poslužiti upravom i pisarom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

§ 6. Svrha je sastanku, da se osobnim općenjem i zajedničkim vijećanjem utre put jedinstvenomu uspješnomu razvoju onih grana znanosti i književnosti, kojimi se sada bave učena i posebna strukovna književna društva kod Hrvata, Srba, Slovenaca i Bugara.

Prema tomu mogu biti sastanku predmet raspravljanja pitanja iz područja jezikoslovlja, povijesti, pravo- i mudroslovlja, matematike, prirodnih nauka i lijepe knjige, sa svimi granami ovih struka, a uz osobit obzir na potrebe jugoslavenskih plemena i zemalja.

§ 7. Članovi sastanka jesu: *a)* članovi Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu i Srpskoga učenoga društva u Beogradu; *b)* izaslanici književnih i strukovnih društava hrvatskih, srpskih, slovenskih i bugarskih, koja se bave obrađivanjem struka, navedenih u § 6.; *c)* zaslužni za znanost i književnost muževi, koje će Akademija na predlog središnjega odbora pozvati; *d)* oni jugoslavenski književnici, koji se za sudjelovanje prijave kod središnjega odbora, a ovaj ih primi.

§ 8. Svečanu sjednicu, kojom će se sastanak otvoriti, i zaključnu sjednicu otvara i zaključuje u ime Akademije njezin predsjednik.

§ 9. Vijećanje u skupnih sjednica rukovodi predsjednik, koji se bira za svaku sjednicu, i to za svaku buduću unaprijed.

Zapisnik sjednice vode četiri bilježnika, koje si sastanak bira u prvoj skupnoj sjednici.

§ 10. U prvoj skupnoj sjednici izvijestit će tajnik središnjega odbora o dosadanjem radu njegovom i o programu sastanka. Zatim će se članovi podijeliti u slijedeće odsjeke: *a)* jezikoslovni, *b)* historijski, *c)* pravoslovni, *d)* matematičko-prirodoslovni, i *e)* za lijepu knjigu.

Prema potrebi i broju članova može se svaki odsjek za različite grane dotične znanosti podijeliti u pododsjeke.

Svaki se član sastanka po svojoj volji upisuje u jedan ili više odsjeka.

§ 11. Svaki si odsjek bira iz svoje sredine predsjednika, perovođu i uz izvjestitelje, spomenute u § 3., jednoga ili više izvjestitelja za pojedina pitanja, koja će mu se predložiti.

§ 12. Središnji odbor upravlja učenim dijelom sastanka. Za nadziranje reda i za rukovođenje drugih spoljašnjih poslova sastanka imenuje dva ili više redatelja, koji će i članovom sastanka biti na uslugu i pripomoć.

§ 13. Svako se pitanje raspravlja najprije u odsjecih, te se ne može o ni jednom u skupnoj sjednici vijećati, ako nije prije u odsjecih raspravljeno bilo.

I svi predlozi, koji prispiju na sastanak, imadu se uputiti na onaj odsjek, na koji po svojoj sadržini spadaju.

Izvještaji, zaključci i predlozi pododsjeka imadu se dotičnomu odsjeku podastrti.

Odsjek će svoja izvješća odmah predati središnjemu odboru.

§ 14. Središnji odbor ustanovljuje dnevni red za skupne sjednice sastanka.

Skupne sjednice su javne, ter u nje mogu dolaziti i nečlanovi kano slušaoci uz ulaznice, koje daje središnji odbor putem redatelja.

Jezik vijećanja je hrvatski ili srpski, slovenski i bugarski, svaki drugi može biti samo uz dozvolu središnjega odbora.

§ 15. Izvješća i predlozi odsjeka, koji se skupnoj sjednici podastiru na raspravljanje, imadu biti pismeno sastavljena i potpisana predsjednikom i perovođom odsječnim.

O svakoj sjednici vodi se zapisnik, koji se imade u početku svake slijedeće sjednice čitati i odobriti.

§ 16. U odsječne sjednice mogu dolaziti samo članovi sastanka (§ 7).

§ 17. U sjednicah, tako skupnih, kako i odsječnih, odlučuje apsolutna većina prisutnih članova.

Izbori obavljaju se relativnom većinom; ako li su glasovi jednako podijeljeni, odlučuje ždrijeb.

§ 18. Radnju sastanka iznijet će na svijetlo Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

§ 19. Središnji odbor izradit će i prvomu sastanku na raspravu i zaključak podastrti pravila za redovito držanje književnih sastanaka na slavenskom jugu.

11.

Rješenje bana grofa Khuen-Héderváryja.

Zagreb, 3. marta 1885.

Slavnoj Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti

u Zagrebu.

Tamošnjim dopisom od 7. travnja 1884. br. 69. amo podnešena „Pravila za prvi sastanak jugoslavenskih književnika u Zagrebu“ vraćaju se pod ·/. slavnoj toj Akademiji time, da se dozvola za obdržavanje toga sastanka ne podjeljuje, pa se stoga i upitna pravila ne odobravaju.*

U Zagrebu 3. ožujka 1885.

Grof Khuen-Héderváry.

12.

Cirkular o rješenju banovu.**

Zagreb, 5. marta 1885.

Pozivom na ovdješnji dopis od 15. siječnja 1883. godine čast je ovoj Akademiji javiti, da je ban kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije otpisom

---

* Ovo je banovo rješenje u vezi s onim, što je rečeno gore na str. 162, 164 (Rački je bio kod bana u nedjelju 1. marta) i 274 (bilješka 1).

** Koncept Fr. Račkoga.

svojim od 3. t. m. br. 18/res. uskratio dozvolu za obdržavanje sastanka jugoslavenskih književnika u Zagrebu i da prema tomu nije odobrio niti pravila, koja su ovdješnjom predstavkom od 7. travnja 1884. podastrta bila.

U Zagrebu dne 5. ožujka 1885.

1. Slavnomu Učenomu društvu srpskomu u Beogradu.
2. „ Bugarskomu književnomu društvu u Sofiji (Bugarska).
3. „ Pravničkomu društvu u Zagrebu.
4. „ Hrvatskomu arheologičkomu društvu u Zagrebu.
5. Slavnoj Matici hrvatskoj u Zagrebu.
6. „ Matici dalmatinskoj u Zadru.
7. „ Matici srpskoj u Novom Sadu.
8. „ Matici slovenskoj u Ljubljani.

13.

Zagreb, 10. marta 1885.

Zapisnik

sjednice odbora za kongres jugoslavenskih književnika, držane dne 10. ožujka 1885. godine.*

Prisutni odbornici: predsjednik dr. Fr. Rački, Đuro Pilar, P. Budmani, Gustav Janeček i dr. M. Derenčin.

1. Predsjednik pročita dopis preuzv. g. bana od 3. t. mj. br. 18/res., kojim se predstavkom Akademije od 7. travnja 1884. zamoljena dozvola za obdržavanje u Zagrebu, u proslavu 50-godišnjice našega preporoda, prvoga sastanka jugoslavenskih književnika ne podjeljuje, te se podastrta pravila ne odobravaju.

Otpis uzima se na znanje, te se uslijed toga imadu obavijestiti Srpsko učeno društvo u Beogradu, Bugarsko književno društvo u Sofiji, Pravničko i Arheologičko društvo u Zagrebu, Matica hrvatska u Zagrebu, Dalmatinska u Zadru, Srpska u Novom Sadu, Slovenska u Ljubljani, da se sastanak jugoslavenskih književnika ne će ove godine držati u Zagrebu, na koji je privolja ovih društva umoljena bila.

2. Poslije toga opazi predsjednik, da je zadaća odbora glede sastanka rije-

* Koncept Fr. Račkoga.

šena, i zahvaljuje se odbornikom na dojakošnjoj pripravnosti njihovoj.

Odbor izrazuje svoje sažaljenje, što se sastanak držati ne smije i što mu se tim oduzima prilika dalje raditi.

3. Predsjednik očitova, da je sastanak književnika imao ujedno proslaviti 50-godišnjicu preporoda hrvatske knjige; ali, iako se ta svečanost ne može više držati u tom obliku, Akademija, koja imade svoj postanak ovomu preporodu zahvaliti, kano vrhovni znanstveni i književni zavod u duševno preporođenoj Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, ne smije odustati od nakane, da dostojnim načinom proslavi ovu 50-godišnjicu tečajem ove godine.

Stoga predlaže, neka taj odbor preporuči Akademiji: *a)* da se u proslavu 50-godišnjice drže u listopadu t. g. uvodna skupna sjednica, u kojoj će se znamenovanje duševnoga preporoda naroda hrvatskoga istaknuti, onda uzastopce sjednice sviju razreda, u kojih će se raspravljati o strukah znanosti, koje spadaju u područje Akademije, i potaknuti pitanja o uspješnom promicanju njihovu; napokon zaključna skupna sjednica *b)* da se u ove sjednice pozovu kano gosti ona više spomenuta učena i književna društva, neka budu dionici naše radosti i da svojom prisutnosti urese našu svetkovinu.

Predlog pod *a)* bijaše jednoglasno primljen, a predlog pod *b)* sa svimi, osim jednoga glasa,* koji misli, da se strana društva ne bi pozivala, već da sama Akademija uredi ovu svetkovinu načinom pod *a)*.

Stoga preporuča se Akademiji, da izvoli zaključiti:

a) neka se uredi svečanost načinom pod *a)* i *b)* naznačenim;

---

* Gustav Janeček.

β) neka razredi odmah vijećaju o čitanjih, koja se imadu pripremiti za razredne sjednice, i neka nađu i ustanove čitatelje;

γ) neka se u smislu § 18. poslovnika imenuje iz svakoga razreda po jedan ili dva člana u odbor ad hoc, koji će za sjednice sastaviti dnevni red i rukovoditi svetkovinu.

Po dovršenih pripravah ustanoviti se ima na vrijeme, koje će se dane skupne i razredne sjednice držati.

Dr. Fr. Rački.
P. Budmani.

14.

a) Izjava dra. Šime Mazzure
u hrvatskom saboru 22. apr. 1885.

Hoćete li prosuđivati tendenciju vlade iz poznate rješidbe bezrazložne, koju je izdala na molbu glede kongresa književnika? Znate, da su u drugih zemljah takovi kongresi vladom podupirani. Ne samo to, nego znamo, da se članovi ne samo odličnih obitelji, nego i vladajućih obitelji stavljaju kao protektori tih kongresa.

Znamo, da vlade pružaju trošak za takove kongrese. Ovdje, gdje se nije molio trošak za kongres, riješeno je ipak, da se taj kongres ne dozvoljava. Kako to? Zašto se ne dozvoljava?

Kako za Boga miloga smije biti kongres u Zagrebu, da se saznade, da je Hrvatska ipak nešto u znanosti napredovala, da je ova nešto različita od Ugarske! — — —

Uzmite to, da se zbilja samom voljom, odlučnom voljom kr. zem. vlade pokazuju na pozorištu politike ljudi, koji su davno u Hrvatskoj zaboravljeni, pa ćete onda vidjeti, kakve tendencije ima današnja vlada. Vidjet ćete iz svega toga, da ona nastoji nagomilati na obzorju politike naše takove oblake, koji su navjesnici krupe, koja će okljaštriti i one male grančice napretka i blagostanja, koje su se pomolile u našoj zemlji.

b) Izjava Josipa Miškatovića
u hrvatskom saboru 1. maja 1885.

A sada k štovanoj opoziciji „Neodvisne narodne stranke“; i tu ću držati na umu njezine generalne nazore. Ona ne kaže ni manje ni više, nego da ova većina i ova vlada imaju protunarodnu tendenciju, one su baštinice nekadanje „madžaronske stranke“, protivnice svakomu narodnomu napretku; štovana pako

opozicija da ide u stopama nekadanjih Ilira, koji su za narodna dobra marili i borbu vodili. Proti takvoj vladi, proti takvoj većini opravdana je opozicija „Neodvisne narodne stranke", koja njihovoj protunarodnoj tendenciji na put staje. Sumnjivo je, visoki sabore, za život i zdravlje koje stranke, koja mora svaki čas uvjeravati i dokazivati, da ima *raison d' être,* da je njezin opstanak potreban. No i bez toga, koji se razlozi navađaju za protunarodnu tendenciju vlade i većine? — — —

Drugi je simpton protunarodne tendencije po mnijenju klanječkoga zastupnika [dra. Šime Mazzura] zabrana književnoga kongresa. Štovanoj gospodi narodnim zastupnikom, koji to navađaju, moram reći, da oni dobro znadu, da na tom kongresu, ako dođu pozvani književnici bugarski i slovenski, nemaju o čemu, a najmanje o jeziku književnička vijećanja voditi; oni znaju, da se hrvatski i srpski književnici ne mogu sporazumjeti, a kad bi se sporazumili, da ih ne bi nitko slijedio; oni dobro znadu, da vrijeme živahnih svečanosti nije prikladno vijećanju i zaključivanju književničkih zadaća; znadu dobro, da taj kongres ne može imati ploda; pa ako se sve to znade i znati mora, onda mi budi dopušteno posumnjati, da je saziv kongresa imao na umu književničke ciljeve. (Dr. Marković: To je objeda; ja moram protestirati proti tomu.) A ja moram tako govoriti, jer mi tako savjest kazuje. Ja mislim, kad pomišljam sve okolnosti, koje se zajedno uz kongres imaju razviti, da je prava svrha sazivu kongresa u tom, da dr. Barčić opet jednoć poslije kongresa uzmogne zaoriti deklamacijom, kako ju ovih dana čusmo.* (Zast. dr. Marković: To znači samovoljnu denuncijaciju podmetati!) Gospodi, koja tako namjeravaju, slobodno je tako namjeravati; no dopustit će slobodu faktorom, koji po svojoj dužnosti moraju vršiti svoje zadatke, te da stanu na put kongresom, koji se zovu književni, a nemaju posla s književnosti. (Tako je! na desnici.) Kada nastanu shodne okolnosti, bit će i zgode i slobode i za književne kongrese.

c) Interpelacija Nikole Crnkovića
u hrvatskom saboru 13. maja 1885.

Nikola pl. Crnković: Visoki sabore! Poznato je nam svim već pogledom na to, što se javnimi poslovi bavimo, da se već dulje vremena s neke strane u našoj zemlji nastoji uzdržavati permanentna razdraživost proti postojećem sustavu. Poznato je nadalje, da se nastoji s neke strane podraživanjem proti saborskoj većini i proti vladi stvoriti javno mnijenje, podržavati uzrujanost i

---

* Miškatović ima na umu govor nar. zastup. Erazma Barčića u proračunskoj debati hrvatskoga sabora dne 28. aprila, u kojem je ljuto napao sistem vladavine bana grofa Khuen-Héderváryja. Među ostalim reče: „Stranka prava nije kriva, što je naš narod prisiljen bacati svoj pogled bolje budućnosti preko granica spram sjevera. Stranka prava nije kriva, što u našem narodu svaki dan sve više i više prodire uvjerenje, da nam nema spasa, dok uz poznatu davoriju: „Na oružje svi sada" ne udari na neprijatelja, kao i godine 1848. pod zaštitom svete Rusije, te zaštitnice svih Slavena, i ne ponovi lijepe dane od Világoša." (Živio, živio; pljesak na ljevici. Glas: „Komarov [general] će doći ovamo".).

tako pripravljati za eventualnosti, koje bi mogle biti toli za zemlju, koli za narod od teških posljedica. Svakoga, koji te činjenice motri, obuzimlje bojazan, da bi mogla nastati katastrofa, koju bi mogli mi svi, a s nami i cijeli narod ozbiljno požaliti.

Vrlo poštovani moj drug, gosp. dr. Mazzura, izvolio je prigodom indemnitetske debate izjaviti, da će on i njegova stranka u svoj zemlji nastojati stvoriti i stvarati nove odnošaje i da će se prema tim novim odnošajem imati državo-pravni položaj naše zemlje, naših kraljevina urediti. Tom prigodom izvolio je preuzvišeni g. ban vrlo umjesno odgovoriti, da će on budnim okom pratiti stvaranje tih odnošaja i ako će se stvarati kakvi odnošaji, da će i on kod stvaranja prisustvovati. (Smijeh na ljevici.) Ja ne nalazim tu ništa smiješnoga. Ja se ne ću upuštati u rekriminacije, ne ću spominjati ovdje događaje mjeseca studenoga, zbivše se prigodom tobožnje kulturne svetkovine otvorenja Galerije slika, koji su valjda dali i služili podlogom toj izjavi gosp. dra. Mazzure; ja ne ću spominjati, da se je toj svetkovini, kako je najbolje gosp. Barčić izjavio, posve drugi pravac dao, nego je bio iz početka namijenjen; nego ću spomenuti pojav, za koji držim da je svakako potrebno, da se upre u nj ono budno oko, kako je izvolio preuzvišeni g. ban u izgled staviti.

Poznato je iz dnevnih listova, da je pod imenom Jugoslavenska akademija postojeći učevni zavod naumila sazvati literarni kongres. Po pravilih, koja postoje za Jugoslavensku akademiju, nije ona vlasna sazvati takav kongres, a niti po posebnom poslovniku, kojega si je stvorila; uslijed toga je ona zamolila vladu, da joj dade dozvolu za taj kongres, ali pod brojem 18. rezervata, kako sam imao sreću saznati od poštovanoga druga Mazzure, uskratila je vlada obdržavanje toga kongresa.* Svatko, koji pozna politički smjer pokrovitelja Jugoslavenske akademije i njezinoga predsjednika i većine članova, svatko mora odobriti postupak vlade; tim više, jer se u normalnih odnošajih ne može dopustiti, da se učevni zavod pretvori u bureau političkih agitacija s tendencijom proti postojećem sistemu i proti postojećoj vladi.

Ali čini se, da ta uskratna odluka nije imala onoga uspjeha, koji se s pravom mora očekivati. Kako javni listovi bečki i peštanski — posve neodvisni listovi — javljaju, to je Jugoslavenska akademija stvorila zaključak, da će kod proslave pedeset-godišnjice preporoda hrvatske književnosti sazvati sva jugoslavenska literarna društva. Jugoslavenska akademija po svojih pravilih nema prava za takav saziv i stoga držim, i svatko sa mnom, koji stoji na temelju zakona, da je Jugoslavenska akademija tim zaključkom htjela mimoići naredbu vlade, a mimoiđenje ondje, gdje je vlada stalno stanovište zauzela, je sukob, proti komu mora vlada sa svom ozbiljnošću ustati. Svatko, koji je motrio djelovanje Akademije, mora pristati uz mene, da takovo djelovanje učevnomu zavodu ne dolikuje, a najmanje dolikuje učevnomu zavodu, da u zemlji političke demonstracije pravi.

---

* Gl. gore br. 11.

Uslijed toga, pošto mi nije znano, da li je preuzvišenomu gosp. banu što znano u tom pogledu, čast mi je staviti slijedeću interpelaciju (čita):

„Da li je vašoj preuzvišenosti poznato, da je učevni zavod, Jugoslavenska akademija, usprkos izdanoj zabrani za obdržavanje literarnoga kongresa, stvorio zaključak, da se u jeseni k proslavi pedesetgodišnjega preporoda hrvatske književnosti sva jugoslavenska literarna društva pozovu i time prije spomenuta zabrana obdržavanja kongresa mimo, odnosno obiđe.

Ako jest ovaj zaključak vašoj preuzvišenosti poznat, koje je mjere vaša preuzvišenost preduzela, da uščuva zakonitost svoje naredbe.

Nije li pako zaključak vašoj preuzvišenosti poznat, kani li vaša preuzvišenost shodna izviđenja u svrhu dobave toga zaključka učiniti i tada eventualno dalje prema zakonu odrediti.“

Predsjednik: Interpelacija uvrstit će se u zapisnik i dostaviti visokoj vladi. Riječ ima preuzvišeni g. ban.

Dragutin grof Khuen-Héderváry: Visoki sabore! Pridržavajući si pravo na sada stavljenu interpelaciju drugom zgodom pobliže odgovor dati visokoj ovoj kući, neka mi bude dozvoljeno predbježno samo nekoliko riječi odgovoriti g. interpelantu. (Kamenar: Kad ste si to naručili.)

Predsjednik: Gosp. Kamenar, ja vas pozivam na red.

Dragutin grof Khuen-Héderváry: Na prvo pitanje, koje sadržaje interpelacija, imam odgovoriti, da mi nije poznato službeno, da je Jugoslavenska akademija stvorila zaključak, kojim da mimoiđe odredbu vlade; s tim u savezu odgovaram i na drugo pitanje, da uslijed toga nisam imao prilike, da koju odredbu učinim, da se moja odredba izvrši; a treće, budući da mi sve to nije dosada poznato bilo, to ću se svakako trsiti saznati, je li taj zaključak postoji, u kakvom savezu postoji, i ako bi zbilja taj zaključak postojao u tom smjeru, kako ga je gosp. interpelant naznačio, naime da se mimoiđe odredba vladina ili moja, onda ću ja svakako poprimiti shodne mjere. Budući da je to pitanje u uskom savezu sa proslavom preporoda hrvatske književnosti, koju proslavu posvema opravdanom izjavljujem i smatram s moje strane, nu ipak s druge strane izjavljujem pred ovim visokim tijelom i ovom visokom kućom, da ću svakako, kako uvijek, tako i ovom zgodom, znati ishoditi štovanje mojim odredbam. (Živio!.)

15.

Izjava dra. Franje Račkoga.

(„Pozor“ 15. maja 1885. br. 111.)

Zagreb, 14. svibnja.

Dva puta zapodjene se ovih dana u hrvatskom saboru govor o našoj Akademiji povodom zabrane književničkoga sastanka u Zagrebu, i svaki put podmetnuše se na stolicah saborske većine našoj Akademiji misli, nakane i težnje, kojih nije ona ni imala, ni s književničkim sastankom spajala. Dokle se je rasprava o tom pitanju u dnevnicih vodila, mogli su se i krivi nazori

propustiti neodgovoreni. Ali pošto sada dolazi objeda s mjesta, odakle ne bi smjela biti bačena, dok nije na dokazih osnovana, držim se ne samo pozvanim, nego i dužnim na onu objedu javno odgovoriti. Pozvan sam pako i dužan ne samo kano predsjednik zavoda, koji se objeđuje, nego i kano predlagatelj za sazov književničkoga sastanka.

Gosp. J. Mišk a t o v i ć kazao je u svojem govoru prilikom proračunske rasprave dne 1. svibnja, po izvješću u „Nar. Novinah“ (br. 103), o svrsi književničkoga sastanka slijedeće: „Štovanoj gospodi narodnim zastupnikom, koji to navađaju (da je naime zabrana kongresa simptom protunarodne tendencije), moram reći, da oni dobro znadu, da na tom kongresu, ako dođu pozvani književnici bugarski i slovenski, nemaju o čemu, a najmanje o jeziku, književnička vijećanja voditi. Oni znadu, da se hrvatski i srpski književnici ne mogu sporazumjeti; a kad bi se sporazumjeli, da ih ne bi nitko slijedio. Oni dobro znadu, da vrijeme živahnih svečanosti nije prikladno vijećanju i zaključivanju književničkih zadaća. Znadu dobro, da taj kongres ne može imati ploda. Pa ako sve to znadu i znati moraju, onda mi budi dopušteno posumnjati, da je saziv kongresa imao na umu književničke ciljeve . . . Ja mislim, kad promišljam sve okolnosti, koje se zajedno uz kongres imaju razviti, da je prava svrha sazivu kongresa u tom, da dr. Barčić opet jednoć poslije kongresa uzmogne zaoriti deklamacijom, kako ju ovih dana čusmo . . . Gospodi, koja tako namjeravaju, slobodno je tako namjeravati; nu dopustit će slobodu faktorom, koji po svojoj dužnosti moraju vršiti svoje zadatke, da stanu na put kongresom, kongresom, koji se zovu književni, a nemaju posla s književnosti . . . Kada nastanu shodne okolnosti, bit će i zgode i slobode i za književne kongrese.“

Prema tomu narodni zastupnik g. J. Mišk a t o v i ć „sumnja, da je saziv kongresa imao na umu književničke ciljeve“, te drži, da taj kongres, koji bi se doduže zvao „književni“, ne bi imao ništa posla s književnosti. Ako je tako, onda je Akademija, htijući sazvati kongres, imala pred očima ne „književničke“, već druge, recimo, političke ciljeve. Iz zapisnika skupne sjednice od 15. siječnja 1883., koji može g. Mišk a t o v i ć čitati u „Radu“, knjiga 67., strana 208—211, uvjerit će se, da je predlog o kongresu bio cijelom Akademijom, t. j. od svih prisutnih članova j e d n o g l a s n o primljen. Među prisutnimi članovi bijahu također gg. Lj. V u k o t i n o v i ć i A. P a v i ć, o kojih će valjda i g. Mišk a t o v i ć predmnijevati, da su misleći na kongres imali na umu samo „književničke ciljeve“. Među prisutnimi članovi bijahu nadalje takovi, koji se politikom ne bave, kano što gg. Ljubić, Brusina, Geitler, Valjavec, Maixner, Zahradnik, i o kojih bi g. Mišk a t o v i ć bez svakoga razloga mislio, da su uz kongres vezali „neknjiževničke ciljeve“. Ako li bi pako scijenio, da ovi akademici nisu shvatili dosega onoga jednoglasno primljenoga i obrazloženoga predloga, onda bi im nanesao uvredu, od koje se veća za učenoga čovjeka pomisliti ne može.

Niti u samom predlogu, kojega nije valjda g. Mišk a t o v i ć ni čitao, niti u zaključku Akademije, niti u daljoj radnji njezinoj u poslu kongresa, nema upravo ni sjenke onoj sumnji, da ne kažem potvori, koju je on sa zastupničke

stolice toli nepromišljeno i lakoumno bacio na najviši u domovini književni zavod. U predlogu (v. Rad 67, 210) ističu se sastanku jedino i isključivo „književni ciljevi", vijećanje naime i zaključivanje o pitanjih tičućih se struka, koje po svojih pravilih obrađuju učena društva i „Matice". U pravilih za kongres, koja je izradio odbor Akademijom imenovan (Rad 73, 206) i koja su kr. zemaljskoj vladi podastrta, ne će g. Miškatović ni po smislu, ni po duhu, ni u redcih ni među redci, naći upravo ništa, što bi potvoru njegovu samo iz daleka opravdalo. Predmet vijećanja jest isključivo znanstven i književan, članovi kongresa jesu jedino književnici.

Ali g. Miškatović znade u svojoj predviđavnosti „okolnosti, koje se zajedno uz kongres imaju razviti"; on pače predviđa drugu Barčićevu „deklamaciju", koju bi „poslije kongresa zaorio". Moram priznati, da takovom „previzijom" nisam obdaren; a takovimi slutnjami mogli bi nadahnuti biti samo članovi redarstva, u kojega područje potpadali bi takovi „deklamatori". Stoga bi one „okolnosti uz kongres" mogao g. Miškatović mirnom dušom prepustiti pažnji i budnosti redarstva. Ako on misli na banket, koji se obično takovom zgodom daje članovom kongresa, i tada mogao bi umiren biti. Ja sam prošle godine bio na arheološkom kongresu u Odesi, članovi su se kongresa sastajali ne samo u sjedničkih dvoranah, nego i kod gostoljubiva stola, počastio ih je grad Odesa, otvorene su im bile dvorane njegove „golove" . . . pak je uza sve to redarstvo iste apsolutističke Rusije mirno spavalo.* A takovih je banketa i naš Zagreb doživio prigodom svečanoga otvorenja Akademije i Sveučilišta uz najveći poredak, kako se izobraženim ljudem dolikuje.

Ali g. Miškatović zaključuje na „neknjiževničke ciljeve" i odanle, što ne vidi ni svrhe ni ploda kongresu. Ovdje moram umoliti g. Miškatovića, da sud o jednom i drugom prepusti Akademiji i književnim društvima, koja su na sudjelovanje pozvana bila i koja su bez iznimke, i to oduševljeno, poziv primila. Članovi tih društva znadu najbolje, o čem bi se sporazumjeti imali, koja li su ona pitanja, o kojih bi se raspravljati imalo. Ovdje ne priznajem g. Miškatovića „nadležnim".

Akademija bijaše uvjerena, da će naša vlada objeručke prihvatiti predlog njezin, po kojem bi naš glavni grad, sijelo vrhovne zemaljske oblasti, zapala ta čast, da se ovdje drži prvi sastanak jugoslavenskih književnika, tih aristokrata duha i uma, kojega se potreba i korist priznala jednako u Zagrebu i Beogradu, u Zadru i Novom Sadu, u Ljubljani i Sredcu, i kojega bi povodom utro se put jedinstvu u duševnom području, jedinstvu, koje je poželjno i među nesrodnimi po poreklu narodi, a kamoli ne među tako srodnimi. Međutim, dogodilo se drugačije, a ne nalazim povoda istraživati uzroke.

---

* Budi uzgredice spomenuto, da su god. 1867. u Pešti držana u isto doba dva međunarodna znanstvena kongresa, statistički i arheologički. Članovi su gostoljubno počašćeni bili; ali I(van) H(unfalvy) nije bio zadovoljan, što ih vrhovna državna vlast, kako je on to vidio i doživio u Holandeskoj, Italiji i Rusiji, nije počastila, pak je toga radi oštar članak u novinah napisao. Ali ni redarstvo ni vladu nije zabolila glava, ni poradi sastanka učenih ljudi, ni poradi banketa i zdravica.

Poslije rješenja od 3. ožujka t. g., kojim se „dozvola za obdržavanje sastanka ne podjeljuje“, Akademija je kratkim dopisom otkazala sastanak svim onim društvima, koja je bila pozvala, da li su pripravna sudjelovati kod takova sastanka; a na taj otkaz bila je obvezana već iz učtivosti. Tim je Akademija smatrala pitanje o kongresu riješenim. Kongres se ne će ove godine povodom proslave pedesetgodišnjice našega književnoga preporoda u Zagrebu držati.

Tim bi zaključio ujedno i svoj odgovor g. J. Miškatoviću i razjašnjenja o pokopanom kongresu, da se ne nalazim izazvan interpelacijom narodnoga zastupnika g. Crnkovića u saborskoj sjednici od 13. t. mj. Pošto ne leži ta interpelacija preda mnom od riječi do riječi, mogu se osvrnuti samo na smisao njezin, a taj je, da je Akademija naumila sazvati književni kongres, mimoišav zabranu vladinu. Zaključak pako glasi, da imade vlada stati na put nastojanju, da se Akademija pretvori u agitacionalni bureau proti sustavu i vladi.

Na ovu interpelaciju imadem odgovoriti ukratko, da je g. Crnković svojim prijateljem veoma krivo obaviješten, da je Akademija naumila držati književnički kongres u Zagrebu. S te strane može g. narodni zastupnik biti posvema miran. Nitko od akademika ne misli više na kongres u Zagrebu, dok ne bude — kako veli drug mu Miškatović — „i zgode i slobode i za književne kongrese“. Ali mogao je g. zastupnik ovih dana čitati, da imade izvan Zagreba, drugdje „i zgode i slobode i za književni kongres“ — ondje naime, kamo ovakove interpelacije ne dosižu.*

Kada se g. Crnković toliko boji, da se Akademija ne pretvori u agitacionalni bureau proti sustavu i vladi, ja ću ga uputiti, neka stavi slijedeću interpelaciju: da li je Akademija od svoga otvorenja god. 1867., pak do dana današnjega došla ikada s ikojom vladom i s ikojim banom, počam od baruna L. Raucha, u kakav i najmanji sukob, i da li je samo jednim činom dala povoda ikakovoj tužbi, da tjera politiku ili da agituje proti vladi i „sustavu“? Odgovor na tu interpelaciju može Akademija mirno čekati. Ako li je g. Crnković nestrpljiv, neka potraži obavijest kod svoga političkoga druga, akademika g. A. Pavića. Svaki od akademika, kano građanin i ustavni državljanin, imade svoje političko uvjerenje, prema kojemu vlastan je raditi ondje, gdje mu zakon daje pravo. Ali skup akademika ne politizuje, jer Akademija nije poprište za politiku, već je poprište znanosti. Toga jedino pravilnoga stanovišta držao sam se kao predsjednik Akademije od prvoga početka, toga se držim danas, a toga ću se držati i u buduće. U Akademiji nije za moga predsjedavanja nikada pala nijedna riječ o politici. Bilo nas je raznih političkih mnijenja, ali uza svu tu razlikost složno je svaki obrađivao svoju struku, kojoj se je posvetio i koja mu je u Akademiji namijenjena.

Odakle dakle ta vika na Akademiju? U samoj znanstvenoj i književnoj radnji nema ni sjenke razloga. Djela Akademije nisu nikakva tajna; svakomu su pristupne knjige, koje na svijetlo iznosi. U svih tih djelih ne će g. Crnković naći ni retka, koji bi ga ovlastio na potvoru, da je Akademija agitacionalni

---

* U Beogradu; gl. gore str. 174 i 176.

bureau proti sustavu i vladi. Akademijske razredne sjednice, u kojih se čitaju rasprave, jesu također javne; ali u nijednoj nismo opazili g. Crnkovića, da bi ondje ikakvu agitaciju nazreo. Kada su god. 1837. izašle Šafařikove *„Slovanské starožitnosti“*, tada se njemački recenzent u *„Augsb. Allgem. Zeitung“* najviše ljutio, što je jedan Čeh napisao takav *„dickleibiges Buch“*. Hrvatsko patriotsko čuvstvo g. Crnkovića bi se našlo uvrijeđeno, kada bi zloban jezik izustio, da se možebit ljuti na Akademiju, što je dosada izdala 154 knjige u toliko araka, koliko ih jedva opsižu sve hrvatske knjige predožujske dobe. Ili da se ljuti na pojedine akademike, što su im učena djela priznata ne samo kod kuće (ovdje možebit najmanje), nego i u inostranstvu; pak što se već osvrće na nje i opća svjetska nauka. Ili što se Akademija, koliko može, trudi oko promicanja narodne prosvjete, a prosvijetljen narod prestaje biti podnožje ikomu. Sve to ne može biti ni pravi ni bliži uzrok onoj vici.

Tomu će se uzroku dovinuti svaki, koji je postanku vike u trag ušao. Otkada je naime akademijska „Strossmayerova“ galerija svečano otvorena uz slavlje i oduševljenje, kakovu je Zagreb rijetko svjedokom bio, otada se nazire u Akademiji — govoreći Crnkovićevom frazeologijom — „agitacionalni bureau“. A šta je onom prigodom Akademija skrivila? Držala je za svoju najsvetiju dužnost, da svoga utemeljitelja i pokrovitelja, od koga svake godine prima najočitije dokaze ljubavi i mara, da veledušnoga darovatelja prekrasne i skupocjene zbirke umotvorina, u sinovljoj odanosti dočeka i srdačno pozdravi. Držala si za svoju najsvetiju dužnost, da onaj veliki dan u prosvjetnoj povijesti hrvatskoga naroda, na koji mu se požrtvovnosti jednoga velikoga sina otvara novi hram uljudbe, u svojih stijena dostojno proslavi. Ovo je dvoje učinila Akademija, i to u okviru svojih pravila i u granica svoje lijepe palače. Što je ta rijetka zgoda ushitila glavni grad i cijeli narod, nalazim posvema u redu, ali izvor tomu plemenitomu zanosu nije u Akademiji, nego u srcu naroda, kojega ključ nije u vlasti ni jednoga zavoda, a ni pojedinca čovjeka, nego u velikih požrtvovnih djelih. Akademija je želila, da budu dionici njezine i cijele zemlje radosti svikoliki, koji ili po svojem položaju ili po svojem zvanju stoje u doticaju s prosvjetnimi odnošaji našega naroda, te je zato na otvorenje Galerije pozvala načinom, kakovim se u svih izobraženih zemljah pozivlje, crkvenu i državnu glavu zemlje, crkvene i državne dostojanstvenike i oblasti, učene i učevne zavode, zborove i t. d. i pojedine dobrotvore svoje, pak je svaki imao priliku s njom se veseliti poradi ove nove stečevine na polju prosvjete. Zar u svem tom imade ikakova sjenka političke agitacije ili neprijazni budi naprama ikojoj osobi, budi naprama ikojem „sustavu“? Koji bi u tom nazirao budi kakovu neprijazan, sam bi se priznao u opreci s prosvjetnom težnjom cijele zemlje i cijeloga naroda.

Dojakošnjom stazom stupati će Akademija, o tom sam uvjeren, i nadalje. Ona će rado primati savjete svojih prijatelja i privrženika, a ne će se osvrtati na neopravdane prigovore onih, koji nisu si ni na prigovaranje stekli prava niti požrtvovnošću za prosvjetne zavode, niti radom na polju prosvjete, niti čistoćom domoljubnoga značaja. Gg. Miškatoviću i Crnkoviću može slobodno

biti ne priznati zasluga Akademije i ne odobravati joj pravca; ali nije im slobodno bacati na nju ničim nedokazane sumnje i potvore.

Dr. Fr. Rački,
predsjednik Jugoslavenske akademije
znanosti i umjetnosti.

16.

Očitovanje dra. Franje Račkoga

(prigodom preslušavanja).

Zagreb, prije 28. juna 1885.*

Povod očitovanju, koje je u br. 111. „Pozora" pod mojim imenom objelodanjeno, dadoše govor zastupnika Josipa Miškatovića u saborskoj sjednici od 1. svibnja t. g. i interpelacija zastupnika Nikole Crnkovića u saborskoj sjednici od 13. o. mj. Pošto je samo onaj dio očitovanja, koji se odnosi na interpelaciju, dao povod tužbi, to ću se glavno na nj osvrnuti, a na Miškatovićev govor samo u toliko, u koliko stoji s interpelacijom u stvarnom savezu.

Tako Miškatović u svojem govoru, kako zastupnik N. Crnković u svojoj interpelaciji, potvorili su Akademiju, da je htjela kongres književnika u svrhu političke agitacije držati. Gospodin zastupnik N. Crnković u tom je smjeru uz ostalo kazao slijedeće, što se čita u izvješću „Nar. Novina" br. 110: „Svatko, tko pozna politički pravac preuzv. gosp. pokrovitelja te Akademije, njezinoga predsjednika i jednoga dijela članova, svatko, tko je njihovo djelovanje od postanka pa do danas malo otvorenim okom motrio, naći će, da je visoka vlada tu uskratnu rješidbu (naime glede držanja kongresa) posve opravdano izdala, jer se ne može i ne smije od vlade očekivati, da će dopustiti, da se učevni zavod izvrgne u političko-agitacionalni bureau s tendencijom proti postojećemu sustavu i vladi."

Kako se iz jasnoga smisla ovih riječi razabire, gospodin zastupnik N. Crnković objeđuje pokrovitelja Akademije, preuzv. g. biskupa Strossmayera, mene kano predsjednika i jedan dio akademika, da mi svoj položaj u tom znanstvenom zavodu zlorabimo u svrhe političke i da nastojimo taj učeni zavod izvrći u političko-agitacionalni bureau s tendencijom proti postojećemu sustavu i vladi, i to ne od sada ili od jučer, nego „od postanka pa do danas". A čim je g. Crnković ovu tešku objedu dokazao? Ničim, ni jednim činom.

Prema tomu bili smo tom interpelacijom napadnuti javno pred toli odličnim tijelom, kakovo je sabor, pokrovitelj Akademije, ja i Akademija, dočim su joj podmetnute tendencije, kojih kano znanstveni zavod nije nikada gojila i kojih ne goji. Da nije g. Crnković stavio ovih javnih napadaja na dobar glas Akademije pod zaštitu imuniteta, koju on kano narodni zastupnik po zakonu uživa, Akademija, zastupana po njezinih pravilih pokroviteljem i pred-

* Up. str. 182.

sjednikom, kojih su osobe javno uvrijeđene, bila bi tražila svoju obranu pred sudom. A tako nije mi preostalo drugo, nego da onaj napadaj odbijem u javnom glasilu.

U tom dakle slučaju nisam ja napao g. Nikolu Crnkovića, nego je on Akademiju, mene i pokrovitelja javno okrivio s protuzakonite tendencije, ne dokazav ju nijednom činjenicom. Ja sam se samo branio, a držao sam se kano predsjednik zavoda, toli uzvišena, za narodnu prosvjetu toli zaslužna i u učenom svijetu ugledna, ne samo pozvanim na obranu, nego i obvezanim. Stoga stojećemu na stanovištu samoobrane, ne može mi se podmetnuti *animus iniurandi.*

A koji je smisao obrane, izložene u spomenutom očitovanju?

U prvoj stavci poričem navod, da će se držati književni kongres, kano što i ne će, jer je Akademija, primivši rješidbu od 3. ožujka t. g., odmah javila svim književnim društvima, kojih si je književno sudjelovanje osigurala bila, da se kongres držati ne će. Nije nadalje istinito, da je Akademija stvorila zaključak, kojim se „mimoilazi ona vladina naredba", ili „zabrana obdržavanja kongresa" — kako se u interpelaciji kaže — „mimo, odnosno obilazi".

U drugoj stavci poričem, da je Akademija, ikada od svoga postanka, tjerala politiku, kamoli da bi se izvrgla u kakav „političko-agitacionalni bureau", pak se pozivam, neka se kaže, jeda li je ona toga radi ikojoj vladi, počam od bana baruna Levina Raucha, dala povod ikakovoj tužbi.

U trećoj stavci navodim, da ni javna i znanstvena radnja Akademije, koja je svakomu pristupna, ne ovlašćuje nikoga na onakovu potvoru.

U četvrtoj stavci navodim činjenicu, da se je počelo s neke strane napadati na Akademiju poslije studenskih svečanosti prigodom otvorenja Galerije slika, kano da im je svrha više politička no kulturna bila, na što nagoviješta također g. Crnković u svojoj interpelaciji. Ovu potvoru, ničim nedokazanu, odbijam od Akademije tom činjenicom, da je Akademija tom prigodom priredila svečanost samo u granicah svoje palače, državši sjednicu, na koju je pozvala svekolike i osobe i zavode i korporacije, na koje poziv bijaše učtivošću upućena. Kada bi se dakle i bio vanjskim svečanostima dao politički smjer, o čem u ostalom nisam uvjeren, Akademiji ne može se upisati u grijeh.

Napokon u posljednjoj stavci velim, da će Akademija, budući osvjedočena o zakonitosti i uspješnosti svoga dojakošnjega djelovanja, stupati i nadalje „dojakošnjom stazom", pak da „primajući savjete svojih prijatelja i privržnika", „ne će se osvrtati na neopravdane prigovore onih, koji nisu si ni na prigovaranje stekli prava niti požrtvovnošću za prosvjetne zavode, niti radom na polju prosvjete, niti čistoćom domoljubnoga značaja". Iza ove općenite opaske, odnoseće se na prigovore, koji se sa neovlaštene strane dižu na Akademiju, zaključujem očitovanje, vraćajući se na povod i predmet njegov, ovimi riječmi: „Gg. Miškatoviću i Crnkoviću može slobodno biti ne priznati zasluga Akademije i ne odobravati joj pravca; ali nije im slobodno bacati na nju ničim nedokazane sumnje i potvore."

*

Evo, ovo je tečaj misli u obrani protiv nasrtaja g. N. Crnkovića u njegovoj interpelaciji.

Gdje dakle može biti u tom očitovanju i sjenka prestupku proti sigurnosti poštenja, s kojega me g. Crnković tuži.

U tom očitovanju nije navedena proti g. Crnkoviću „nijedna stvar izmišljena ili izopačena", on nije „lažljivo okrivljen kojim stanovitim nepoštenim ili takovim nećudorednim činom, koji ga može budi poniziti, budi omraziti u očima javnoga mnijenja", niti okrivljen „pogrdnim vlastitostmi ili mišljenji", niti je „izvržen javnoj porugi"; ne spominje se kakva „sramotna stvar iz njegova života", nego se jedino odbija ničim nedokazan nasrtaj na Akademiju, brani se ova proti potvori i sumnji.

Ako g. Crnković nazire takav prestupak proti sigurnosti svoga poštenja u posljednjoj stavci, pak ako bi u onih riječi, kojimi se uskraćuje pravo na prigovaranje Akademiji onim, koji si nisu stekli prava niti požrtvovnošću . . . nalazio „pogrdnu vlastitost ili mišljenje", mora uzeti na um, da *a)* nisam onih riječi upravio na njega, komu sam u trećoj stavci priznao izrično „hrvatsko patriotsko čuvstvo", a ne bavim se uopće ispitivanjem budi ičije „čistoće domoljubnoga značaja", koji je stvar osjećaja i djelâ, a ne riječi i definicija; *b)* da je onaj stavak općenito rečen, ne imajući pred očima nijedne osobe, već odbija svačije neovlaštene prigovore naprama Akademiji, pak da se ni logički ni gramatički ne može protegnuti na zaključak očitovanja, t. j. ne mogu se onamo supsumirati ni g. Miškatović, ni g. Crnković; kano što se potvrđuje i tim, što se u prediđućoj periodi govori o prigovorih, a u slijedećoj o potvorah i sumnjah, i što ga je tako razumijevao i g. Miškatović; dočim on, ne podigav, koliko mi je poznato, tužbe, ne nalazi onim riječmi uvrijeđenu „čistoću svoga domoljubnoga značaja", a mislim, da će i g. Crnković priznati, da i g. Miškatović jednako visoko drži do svoga patriotizma; *c)* da suprotstavivši pojam „čistoći domoljubnoga značaja" nije beznačajnost, niti osjećaj naprama domovini sebičnosti okaljan, jer oboje uništuje sam pojam o domoljubnom značaju. Stoga kano što „požrtvovnost", o kojoj se paralelno govori, tako i „čistoća domoljubnoga značaja" može značiti samo savršenstvo osjećaja domoljubnoga, kojim vođeni mogu, da tu oznaku uporavim na sam predmet, čistim i bistrim okom, bez svake predsude, gledati na znanstveno djelovanje naše Akademije. Imade iskrenih patriota hrvatskih, koji neupućeni dovoljno o smjeru naše Akademije, prigovaraju joj, da na pr. ne ističe dovoljno hrvatstva, a prestali bi tako prigovarati, kada bi dublje zavirili u njezina djela, koja se pretežno odnose na znanstveno istraživanje jezika, historije, prava, prirodnih odnošaja naroda i zemlje hrvatske. Smisao dakle one izreke, o koju se je g. Crnković spotaknuo, jest i može biti samo ovaj: pravo na prigovaranje o djelatnosti i smjeru Akademije imadu samo oni, koji su domoljublje svoje zasvjedočili ili požrtvovnošću za prosvjetne zavode, ili radom na polju prosvjete, ili osjećajem domoljubnim, nenatrušenim nikakovom predsudom, već čista i bistra pogleda na prosvjetne odnošaje narodne. Naprotiv, u kojih nema tih svojstava, na njihove neopravdane (ovu riječ valja istaknuti) prigovore ne će se Akademija osvrtati, jer si

na takovo prigovaranje nisu stekli prava. Kano što se dakle kršćaninu ne poriče krepostan život, a kamoli da mu se nećudorednost spočituje, ako i kada mu se kaže, da ne stoji na visini kršćanske savršenosti, jer ne živi po zavjetih *de bono meliori,* tako se ne poriče domoljubni značaj, a kamoli da mu se spočituje beznačajnost, sebičnost ili prevrtljivost onomu, koji se ne odlikuje požrtvovnošću za prosvjetne zavode, radom na polju prosvjete, čistoćom domoljubnoga značaja — a ta su, po mojem shvaćanju, svojstva potrebita za pravo prigovaranja o smjeru jako uzvišenoga prosvjetnoga zavoda, kano što je Akademija znanosti i umjetnosti. Drugdje bar usuđuju se prigovarati samo ljudi, ukrašeni ovimi svojstvi.

Prem sam se ja onim periodom osvrnuo na prigovore i prigovoritelje uopće, te nisam ondje napose na gg. Miškatovića i Crnkovića mislio, to ne mogu ni onda, kada bi oni sami supsumirali sebe, u onih riječi nazrijeti bud kakovu „pogrdnu vlastitost ili mišljenje", s kojih bi im poštenje, u koje nisam nikada nikomu dirnuo, uvriježeno bilo. Prosudi li se dakle onaj stavak s gledišta objektivnoga ili subjektivnoga, ne će se u njem naći, da sam ja g. Crnkovića okrivio pogrdnimi vlastitostmi ili mišljenji, ili ga izvrgnuo javnoj porugi (§ 491. kaz. zak.).

U zaključku dodajem još to, da se poslije ove otvorene izjave nadam, da će g. Crnković svoju tužbu, koju je mogao samo s nesporazumka podnesti, natrag povući, tim rađe, što će sam priznati, da je prvi svojom interpelacijom, u kojoj se Akademiji i meni podmiću težnje, kojih nismo gojili nikada, povod dao momu očitovanju od 14. svibnja.

17.

Zagreb, 15. jula 1885.

Optužnica.*

Nikola pl. Czernkovich, odvjetnik i narodni zastupnik, tuži dra. Franju Račkoga, 56 godina stara, kanonika i predsjednika Jugoslavenske akademije, pismena, sudbeno neporočna, da je uvrštenjem tiskopisa pod naslovom „Zagreb 14. svibnja 1885." u 111. broju časopisa „Pozor" od 15. svibnja 1885., polemizujući proti izjavam saborskih zastupnika Josipa Miškatovića i Nikole pl. Czernkovicha o djelovanju Jugoslavenske akademije, sa riječmi sadržanimi u posljednoj alineji toga tiskopisa, koja glasi:

„Dojakošnjom stazom stupati će Akademija, o tom sam uvjeren, i nadalje. Ona će rado primati savjete svojih prijatelja i privrženika, a ne će se osvrtati na neopravdane prigovore onih, koji nisu si ni na prigovaranje stekli prava niti požrtvovnošću za prosvjetne zavode, niti radom na polju prosvjete, niti čistoćom domoljubnoga značaja. Gg. Miškatoviću i Crnkoviću može slobodno biti ne priznati zasluga Akademije i ne odobravati joj pravca; ali nije im slobodno bacati na nju ničim nedokazane sumnje i potvore",

* Up. gore str. 185.

tužitelja okrivio pogrdnimi vlastitostmi, koji su ga kadri izvrgnuti javnoj porugi, i tim počinio prestupak proti sigurnosti poštenja, predviđeno u § 491. k. z.

Radi toga imade se proti optuženiku držati glavna rasprava pred kr. sudbenim stolom.

Na glavnoj raspravi imade se pročitati tiskopis pod naslovom „Zagreb 14. svibnja 1885.“, sadržan u 111. broju časopisa „Pozor“ od 15. svibnja 1885.

Obrazloženje.

Ne radi se tu o pitanju, da li je bio vlastan tužitelj, prigodom obrazloženja svoje interpelacije glede namjeravanoga obdržavanja kongresa sviju literarnih društava jugoslavenskih, mimoiđenjem jur proslijedivše zabrane vladine djelovanje Jugoslavenske akademije kritizirati, u slučaju kada bi ona u istinu htjela bila naredbu vlade mimoići; isto se tako ne radi tuj o pitanju, da li je bio ili nije bio vlastan tuženik za obranu svoju i časti Akademije (navodljivo nepravedno osvađene) učiniti javnu izjavu u dnevnom časopisu i eventualno kod te izjave interpelacionalno obrazloženje suzbijati; ne radi se konačno niti o tom, da li je tuženik mogao jedinim mjerilom hrvatskoga patriotizma uzeti veće ili manje slušanje akademijskih predavanja, ter čitanje rada toga znanstvenoga zavoda, nego se radi jedino o tom, da li bijaše vlastan tuženik u svojoj polemici tužitelju predbaciti javno nečistoću domoljubnoga značaja.

To pravo pristajalo se tuženiku samo onda, kada bi dokaz pružao, da sebične svrhe ravnaju političkimi načeli tužitelja, što niti je tuženik ustvrdio, niti dokazao, a niti uopće dokazati može.

Tuženik jest u tiskopisu br. 111 od 14. svibnja t. g. uzeo si zadaćom pobijati one izjave, koje su u posljednjem saborskom zasjedanju učinjene protiv Jugoslavenske akademije i to povodom porodivšega se pitanja o zabrani saziva literarnoga kongresa.

Proti Akademiji učinio jest izjavu samo tužitelj kod obrazloženja svoje interpelacije od 13. svibnja 1885. i gosp. Josip Miškatović prigodom zaključnoga govora o proračunskoj raspravi.

I samo ob ovoj dvojici govori inkriminirani tiskopis i o nikomu drugomu, samo proti ovoj dvojici naperena jest sva sila duševnih strijela uvriježena akademika, samo proti ovoj dvojici zamočeno jest pero u crnilo sarkazma i ironije, koju tuženik u svojoj obrani laskanjem nazivlje.

Kada se dakle cijeli tiskopis bavi jedino obranom proti tobožnjemu napadaju proti Akademiji, i kada se nitko ini ne spominje kao napadalac nego tužitelj i gosp. Josip Miškatović, to ne može biti dvojbe, a opravdano jest toli logičnim, koli gramatikalnim tumačenjem, da se posljednja alineja, a naročito riječi: ... „a ne će se osvrtati na neopravdane prigovore onih, koji nisu si ni na prigovaranje stekli prava niti požrtvovnošću za prosvjetne zavode, niti radom na polju prosvjete, niti čistoćom domoljubnoga značaja. Gosp. Miškatoviću i Czernkovichu može biti slobodno ne priznati zasluge Akademije i ne odobravati joj pravca, ali nije im slobodno bacati na nju ničim

nedokazane sumnje i potvore", ne mogu na nikoga drugoga protezati, nego na one, o kojih čitavi tiskopis i prije i poslije ove izreke naročito i izrazito govori.

Bilo bi logički nesmisao protezati tu izjavu ma na koga drugoga ili ju nazvati općenitom.

Da pako te riječi sadržavaju takovu uvredu, koja jest kadra tužitelja u javnom njegovom položaju poniziti i poruzi izvrgnuti, leži u samom pojmu riječi, koje su tuj upotrebljene i koje se uvredom označuju.

Domoljubni značaj jest ili čist, koji proizlazi iz duboka uvjerenja i osvjedočenja, kojemu jest jedini cilj mogućimi i poštenimi sredstvi postići i sretnu budućnost domovine; ili jest nečist, kojemu jedino osobni ciljevi ravnaju svagdanje javno djelovanje, koji je bez osvjedočenja promjenljiv u svojih nazorih, te se svagdanjim okolnostima ne zato prilagođuje, da tim zaštiti domovinu od većega zla, nego lih zato, da svoju osobnu korist crpi i obezbijedi. Trećega tumačenja tuj nema.

Tuženik jest dokazujući, da tužitelj ne bijaše vlastan napasti Akademiju, posljednjom alinejom samo svoju tobožnju obranu zaključio, ter u tom zaključku nečistoću domoljubnoga značaja javno tužitelju predbacio.

Nečistoća domoljubnoga značaja, javno predbačena ma komu, jest uvreda, kažnjiva po kaznenom zakonu, ali još veća pogrda jest, ako se to predbaci zastupniku naroda, koji u dobro shvaćenom interesu svoje domovine izrazuje svoje uvjerenje bez sebičnih svrha u saboru.

Premda tužitelj za takove izražaje nije nikomu odgovoran, to on ipak dopušta stvarnu polemiku, ali ne dopušta nikomu podmitanje nečistoće domoljubnoga značaja, jer protivno uvjerenje i nazori o postojećih odnošajih ili dnevnih pitanja niti beznačajnosti niti pomanjkanje čistoće domoljubnoga značaja involvirati ne može.

Optuženi priznaje se piscem tiskopisa „Zagreb 14. svibnja 1885.", nu navodi za svoju obranu:

Prvo: da se napadaj glede čistoće domoljubnoga značaja ne može protegnuti po logičnom i gramatikalnom tumačenju na tužitelja i da konačno ti izrazi ne sadržavaju uvredu, jer čistoći domoljubnoga značaja nije pojam protivan „beznačajnost".

Logični i gramatikalni savez uvrede sa tužiteljem dokazan jest.

Što se pako tiče drugoga momenta obrane, to ista izvraća činjenicu, jer je tuženi izrazito kazao, da u tužitelja nema čistoće domoljubnoga značaja, dakle da je taj domoljubni značaj nečist, a kad je to, onda tomu pojmu ne treba pobližega komentara, jer se svakoj nečistoći značaja samo sebične svrhe supsumirati mogu.

Time jest dokazano, da je izraz „pomanjkanje čistoće domoljubnoga značaja" uvreda i javno ponizujuća pogrda, i stoga uporaba § 491. k. z. kod kvalifikacije učina, a po tom i ova optužnica zakonom opravdana.

U Zagrebu dne 15. srpnja 1885.

Nikola pl. Czernkovich.

18.

Priziv dra. Franje Račkoga na banski stol.*

Veleslavni kr. sudbeni stole!

Proti optužnici od 15. srpnja 1885., kojom me g. Nikola pl. Crnković optužuje radi prestupka uvrede poštenja, počinjena tiskopisom, podnašam po odvjetniku (dru. Marjanu Derenčinu) slijedeći

Prigovor.

Gospodin Nikola pl. Crnković utuvio si je u glavu, da se na njega odnose inkriminirane riječi u članku, objelodanjenom pod mojim imenom u „Pozoru“ od 15. svibnja t. g.

Ja sam prigodom svojega preslušanja razložio, kako pravilno tumačenje članka isključuje tužiteljevu tvrdnju, ter da ne ponavljam razloge navedene u odnosnom zapisniku, na koje usuđujem se svrnuti pozornost vis. kr. banskoga stola, stegnut ću nazočni prigovor na neka razmatranja o sadržaju optužnice, koja će razmatranja pokazati njezinu netemeljitost.

Veleštovani g. tužitelj polazi s pretpostave, da se gore spomenuti moj članak bavi isključivo s njegovom, i osobom g. Miškatovića. Ova je pretpostava kriva, jer tko i samo površno pročita spomenuti članak, može razabrati, da su saborski govor g. Miškatovića i interpelacija g. tužitelja doduše dali povoda članku i da se dosljedno članak pretežno bavi s njihovimi saborskimi izjavami, no uz to u istom se članku konstatira, da ima, osim gg. Crnkovića i Miškatovića i drugih ljudi, koji u Akademiji nazrijevaju „agitacionalni bureau“, pa se ova osvada odbija i dokazuje, da se Akademija nije nikada iznevjerila znanstvenoj svojoj zadaći.

Gdjegod se u članku suzbijaju izjave gg. Miškatovića i Crnkovića, čini se to izričnim navodom njihovih imena; no pošto se — kako rekoh — članak obazire i na prigovore, koji se s drugih strana dižu proti Akademiji, to nije g. Crnković vlastan protegnuti na sebe sve, što se u članku veli uopće o ljudi, koji Akademiji spočitavaju političku tendenciju.

Da pisac članka nema pred očima jedino gg. Crnkovića i Miškatovića, to biva jasno iz odlomka njegova u trećem stupcu, koji počima riječima: „tomu će se uzroku dovinuti . . .“, gdje se uopće spominje vika na Akademiju i ističe pravi joj uzrok. Članak dakle ne bavi se jedino sa saborskimi izjavami često pomenute gospode, već uopće sa „vikom“ na Akademiju i konstatuje, da među vikačima ima i takovih, koji nisu si na prigovaranje stekli prava „niti požrtvovnošću za prosvjetne zavode, niti radom na polju prosvjete, niti čistoćom domoljubnoga značaja“. Da je tomu tako, osvjedočit će se nepristran sudac, ako uvaži, da se u inkriminiranoj izreci ne spominje ničije ime, a odmah u slijedećoj izreci veli, da gg. Miškatoviću i Crnkoviću nije slobodno bacati na Akademiju ničim nedokazane sumnje i potvore. Zadnja alineja članka, do one izreke, u kojoj se imenuju gg. Miškatović i Crnković, govori uopće o

* Koncept dra. Marjana Derenčina.

prijateljih i protivnicih Akademije, ter veli doduše, da među potonjimi ima i takovih, koji nisu se odlikovali ni požrtvovnošću za prosvjetne zavode, ni književnim radom, ni čistoćom domovinskoga značaja, no ovaj se prikor ne odnosi na gg. Crnkovića i Miškatovića, jer se o njih u zadnjoj izreci članka veli jedino, da sumnjiče i potvaraju bez dokaza.

Zadnja alineja članka naperena je na kudioce Akademije uopće, ter neimenovanim između njih spočituje, da se ne odlikuju požrtvovnošću, književnim radom i čistoćom domoljubnoga značaja, dočim imenovanim osobam spočituje jedino to, da sumnjiče i potvaraju. G. Crnkovića — kako se to može razabrati iz obrazložbe optužnice — ne vrijeđa, što mu se u članku veli, da bez dokaza sumnjiči i potvara, već nazrijeva uvredu u riječih, kojimi se neimenovanim protivnikom Akademije poriče čistoća domoljubnoga značaja. Time proteže g. Crnković na sebe nešto, što pisac članka nije o njemu rekao. Ne gledeći na ova razmatranja, koja pokazuju, da g. tužitelj nije prema zakonu logična tumačenja ovlašten protegnuti na sebe tobožnji prikor, sadržan u riječih „niti čistoćom domoljubnoga značaja“, ja sam prigodom svojega preslušanja razložio pravo znamenovanje onih riječi i pokazao, da se one ne mogu smatrati uvredom po nikoga. Umovanje g. Crnkovića, da onaj, koji nije čist, mora biti blatan, ne osniva se na logičnoj operaciji, već navodi jedino to, da je nečistoća antithesis čistoći. To je doduše istina, no ob onom, koji drugomu kaže, da se ne može ponositi čistoćom domoljubnoga značaja, ne može se logično kazati, da je time utvrđena nečistoća njegova domoljubnoga značaja. Ako ja komu kažem, da nije bogat, time nisam rekao, da je on prosjak; isto tako, ako se komu kaže, da nije dokazao čistoću domoljublja svojega značaja, nije time još utvrđeno, da mu je značaj nečist.

K tomu izraz „domoljubni značaj“ nije ravan beznačajnosti. Čim ja nekomu priznajem domoljubni značaj, pa podjedno govorim o čistoći njegovoj, time sam isključio nečistoću njegova značaja, jer domoljubni značaj sam po sebi ne može biti nečist. Koji ljubi svoju domovinu, njegovomu se patriotičnomu značaju ne može razborito prišiti nečistoća, već u najgorem slučaju može se time izraziti misao, da se njegovo domoljublje nije dovinulo one visine, koja po subjektivnom mnijenju dotičnika izražava savršenost domoljubnoga značaja.

Ovakav sud pako o domoljubnom značaju ne može sadržavati uvrede poštenja.

Na temelju ovih razloga mislim, neka visoki kr. banski stol izrekne, da optužnici nema mjesta.

[Dr. Franjo Rački.]

Veleslavnomu kr. sudbenom stolu u Zagrebu.

Prigovor dra. Franje Račkoga i t. d.

Prilog.*

Karakter (lat. character od grč. χαράσσω = dupsti) = udubljeno, urezano znamenje, znak, pisme. U etičkom smislu jest misao stalna, ustrajna, koja uz dobru svijest ostaje kod svoga osvjedočenja. U tom smislu nazivamo „bez karaktera", „bez značaja" takova čovjeka, koji je nestalan, prevrtljiv i stoga nepouzdan.

Domoljublje, rodoljublje jest djelo, tvorna privrženost k domovini i narodu svojemu, koja se očituje jasno u požrtvovnom podupiranju njezinih interesa i u njihovoj obrani proti svim navalama.

Čistoća jest svojstvo ne biti ničim okaljan i oskvrnjen. Čistoća moralna u pojedinaca u društvu ljudskom razlikuje se prema razlikosti staleža, spola i t. d. Čist je svaki čovjek u moralnom smislu, koji je prost od mana.

19.

Rješenje banskoga stola.

Zagreb, 15. sept. 1885.

Presvijetlomu gospodinu dru. Franji Račkomu, kanoniku i predsjedniku Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

Veleslavni kr. banski stol izvolio je ovamo priopćiti slijedeću svoju visoku rješidbu od 10. rujna t. g. br. 18.203:

Kr. banski stol danas, dne 10. rujna 1885., pod predsjedanjem vijećnika kr. banskoga stola Dragutina pl. Cekuša, u prisustvu vijećnika kr. banskoga stola Josipa Urbania, te pomoćnih izvjestitelja vijećnika sudbenog stola Antuna Hochstättera, vladinog tajnika Milana pl. Šuškovića i vijećnika sudbenog stola Hinka Stepničke kao sudaca, i kr. vijećničkog tajnika Antuna Paladina kao perovođe, uslijed prigovora u kaznenoj parnici proti dru. Franji Račkomu proti optužnici Nikole pl. Czernkovića, odvjetnika u Zagrebu, od 15. srpnja o. g., kojom tuži dra. Franju Račkoga, 56 god. stara, rodom iz Fužine, rimokatoličke vjere, kanonika i predsjednika Jugoslavjanske akademije, da je uvrštenjem tiskopisa pod naslovom „Zagreb, 14. svibnja 1885." u 111. broju časopisa „Pozor" od 15. svibnja 1885., polemizujući proti izjavam saborskih zastupnika Josipa Miškatovića i Nikole pl. Czernkovića o djelovanju Jugoslavenske akademije, sa riječmi sadržanimi u posljednjoj alineji toga tiskopisa, koje glase:

„Dojakošnjom stazom stupat će Akademija, o tom sam uvjeren, i nadalje; ona će rado primati savjete svojih prijatelja i privrženika, a ne će se osvrtati na neopravdane prigovore onih, koji nisu si na prigovaranja stekli prava niti požrtvovnošću za prosvjetne zavode, niti radom na polju prosvjete, niti čistoćom domoljubnoga značaja. Gospodi Miškatoviću i Crnkoviću može slobodno biti ne priznati zasluga Akademije i ne odobravati joj pravca, ali nije im slobodno bacati na nju ničim nedokazane sumnje i potvore",

* Pisan rukom Franje Račkoga (olovkom na listiću).

tužitelja okrivio pogrdnimi vlasnostmi, koje su ga kadre izvrgnuti javnoj porugi, i tim je počinio prestupak proti sigurnosti poštenja, predviđen u § 491. k. z. — ter predlaže:

da se toga radi glavna rasprava pred kr. sudbenim stolom u Zagrebu opredijeli i da se na istoj ima čitati tiskopis pod naslovom „Zagreb 14. svibnja 1885.“, sadržan u 111. broju časopisa „Pozor“ od 15. svibnja 1885.;

obnašao je, vidiv, da je upitni u 111. broju časopisa „Pozor“ uvršteni članak poglavito proti tužitelju i Josipu Miškatoviću naperen, iz česa slijedi, da je posljednja alineja, a osobito one riječi od „a ne će se osvrtati“ do „gosp. Miškatoviću i Czernkoviću“ jedino na iste namijenjena, o čemu tim manje ikakva dvojba opstojati može, jer se njihova imena odmah iza ovih riječi navađaju;

vidiv, da je ova izreka, kojom se tužitelju nečistoća domoljubnoga značaja, dakle sebične svrhe predbacivaju, kadra njega u javnom njegovom položaju poniziti i javnoj porugi ga izvrgnuti, i da se navodi tuženika u obzir uzeti ne mogu stoga, što iz cijeloga ovoga tiskopisa *„animus injurandi“* proizlazi;

vidiv, da je tiskopisom ovim kažnjivo djelo počinjeno, koje k nadležnosti sudova spada;

vidiv, da su razlozi optužbe dostatni za obrazloženje sumnje, vojujuće proti tuženiku;

vidiv, da ne predleži niti drugi od slučajeva, navedenih u §§ 202.—204. k. p. optužbi protivećih se, — po § 205. k. p. izreći: da pristaje na optužbu i na dalje u nj stavljene predloge, naime, da se glavna rasprava pred kr. sudbenim stolom u Zagrebu odredi i da se na istoj čita tiskopis pod naslovom „Zagreb 14. svibnja 1885.“ sadržan u 111. broju časopisa „Pozor“ od 15. svibnja 1885.

Što Vam se ovim daje na znanje radi shodnoga ravnanja.

Kr. sudbeni stol.

U Zagrebu 15. rujna 1885.

V. Cuculić.

20.

Rješenje stola sedmorice.

Zagreb, 17. maja 1886.

Prečasnom gospodinu dru. Franji Račkomu, kanoniku u Zagrebu.

Visoki kr. stol sedmorice priopćio je ovamo slijedeću svoju visoku rješidbu od 8. svibnja t. g. broj 239:

Kr. dalmatinsko-hrvatsko-slavonski stol sedmorice, kao sud kasacionalni, povodom žaobe ništovne optuženog dra. Franje Račkoga proti osudi kr. sudbenog stola u Zagrebu od 10. listopada 1885. broj 10.466 k. z., kojom je erčeni sudbeni stol sudio:

Dr. Franjo Rački, 56 g. star, rodom iz Fužine, rkt., neoženjen, kanonik i predsjednik Jugoslavenske akademije u Zagrebu, neporočan, kriv je, da je uvrštenjem tiskopisa pod naslovom: „Zagreb 14. svibnja 1885.“ u 111. broju časopisa „Pozor“ od god. 1885., polemizujući proti izjavam saborskih zastupnika Josipa Miškatovića i Nikole pl. Crnkovića o djelovanju Jugoslavenske akademije, riječmi sadržanimi u posljednjoj alineji toga tiskopisa, koje glase: „Dojakošnjom stazom stupat će Akademija, o tom sam uvjeren, i nadalje. Ona će rado primati savjete svojih prijatelja i privrženika, a ne će se osvrtati na neopravdane prigovore onih, koji nisu si na prigovaranje stekli prava niti požrtvovnošću za prosvjetne zavode, niti radom na polju prosvjete, niti čistoćom domoljubnog značaja“ — privatnog tužitelja Nikolu pl. Crnkovića, ne navodeći izvjesnih čina, okrivio pogrdnom vlastitosti — nečistoćom domoljubnog značaja — koja ga je kadra izvrgnuti javnoj porugi, te tim počinio prestupak proti sigurnosti poštenja označena u § 491. k. z., pa se toga radi po § 493. k. z., uporabom § 266. k. z., osuđuje na kazan zatvora od 20 dana, koja se po § 261. k. z. pretvara u novčanu globu od 100 for. na korist uboške zaklade grada Zagreba, po § 330. k. p. na nošenje troškova kazn. postupka i ovrhe kazni, koji se proglašuju utjerivimi; — obnašao je, nakon saslušanja kr. državnog nadodvjetništva, pomenutu žaobu ništovnu optuženika dra. Franje Račkoga zabaciti iz slijedećih razloga: Optuženik u žaobi ništovnoj ne poriče, da inkriminirane stavke u br. 111. časopisa „Pozor“ od god. 1885. tvore učin prestupka predviđena u § 491. k. z., no napada osudu prvoga suda kano ništovnu po t. 5. § 277. k. p., s razloga, jer da nije naveden nikakav razlog za izreku, da se inkriminirane stavke odnose na privatnoga tužitelja.

No kako iz obrazloženja osude prvoga suda proizlazi, uzeo je taj sud za dokazano, da je optuženik hotio priv. tužitelja inkriminiranim člankom izvrgnuti javnoj porugi, a ovaj zaključak utemeljio je sud na premisah, da je optuženik odnosni članak u „Pozor“ uvrstio, suzbijajući privatnog tužitelja i zast. Miškatovića, uslijed čega da se upitni članak odnosi na njih i njihove jednomišljenike; zatim, da je članak posvećen osobito priv. tužitelju i g. Miškatoviću, česa radi sud nije uvažio obranu optuženika, da on — pišući inkriminirani članak — nije mislio na priv. tužitelja.

Prema tomu nije uvaživa tvrdnja, da sud nije naveo nikakova razloga za izreku, da je inkriminirani članak upravljen proti priv. tužitelju. U koliko je optuženik izrazom „nikakav razlog“ hotio razloge u osudi navedene označiti očito neosnovanimi, uvažiti valja, da odnosni razlozi ne stoje u opreci s posljetkom glavne rasprave i da nisu među sobom protuslovni, a da u ostalom prvi sud po svojem slobodnom uvjerenju ima crpiti dokaz ob onih činjenicah, koje uzima za podlogu osude, dakle u nazočnom slučaju dokaz o tom, da je optuženik inkriminiranim člankom izvrgao priv. tužitelja javnoj porugi.

Okolnost u žaobi ništovnoj naglašena, da priv. tužitelj nije inkriminirao one točke članka optuženikova, u kojoj je tužitelj izrikom imenovan, nije podobna obeskrijepiti razloge prvosudne osude, jer u onoj točki ne spominje

se priv. tužitelj na način takav, da bi se zaključiti moralo, da se prediduća točka na njega ne odnosi.

U očigled toga stanja stvari valja žaobu ništovnu po § 282. k. p. kano neosnovanu zabaciti.

Ustvrđeni po optuženiku razlog ništovni toč. 4. § 277. k. p. otpada, jer je optuženik samo za onaj slučaj želio nastupiti dokaz istine, ako tužitelj i na drugu točku članka optuženikova tužbu svoju protegne.

Pošto je pako tužitelj odustao od tužbe radi druge točke upitnoga članka, postao je zahtjev branidbe, da se na glavnoj raspravi još neki spisi čitaju, bespredmetnim.

Uslijed toga pozivate se, da u roku od osam dana dosuđenu Vam globu od 100 for. kod ovosudnog ravnateljstva pomoćnih ureda položite.

Kr. sudbeni stol.

U Zagrebu 17. svibnja 1886.

V. Cuculić.

Pripis:

Primio stotinu forinti a. vr. u ime unutra navedene globe.

U Zagrebu 25. svibnja 1886.

Todor Poppov, ravnatelj.

INDEKS LICA

Adrovski Albertina barunica, Strossmayerova nećakinja 4, 286, 290.
Adrowski, pukovnik generalštaba 302.
Aksakov Ivan Sergejević, ruski publicista 56, 60, 61, 94.
Albert Eduard, profesor universiteta u Beču 366.
Albertina gl. Adrovski Albertina barunica.
Albrecht, nadvojvoda 311.
Aleksandar III., car ruski 173, 297, 310.
Aleksandar Battenberški, knez Bugarske 201, 210, 218, 220.
Amruš Milan, hrvatski političar 208, 297, 300, 302, 304, 308, 323, 334, 335, 371.
Anderka Julije, vladin nadšumarnik 162, 164.
Anđelić German, srpski patrijar 169.
Anđelko gl. Voršak Anđelko.
Andrijević Stanko, odvjetnik u Zagrebu 25, 26.
Anker, kanonik pečujski 169, 172.
Antonietti Joza, dalmatinski političar 74.
Antunović Ivan, posvećeni biskup u Kaloči 351.
Apponyi Adalbert grof, madžarski političar 346, 348.
Astaškov Sergej, ruski teolog 287, 290.
Avril gl. D'Avril.

Badovinac Nikola, gradski načelnik zagrebački 311.
Baccelli Guido, ministar prosvjete u Rimu 22, 23.
Baiamonti Ante, talijanaški političar u Splitu 56.
Ban gl. Pejačević Ladislav grof i Khuen-Héderváry Karlo grof.
Ban Matija, srpski književnik 207, 374.
Barčić Erazmo, hrvatski političar i odvjetnik na Rijeci 17, 19, 21, 22, 23, 26, 123, 139, 293, 294, 296, 395, 396, 399.
Baron Gustav, profesor universiteta u Zagrebu 243, 267, 269, 288, 290, 316, 317, 318.
Bartolini Dominik, rimski kardinal i protektor zavoda Sv. Jeronima 11, 17, 26, 28, 29, 30, 38, 58, 87, 88, 89, 90, 95, 110, 116, 160, 161, 162, 172, 177, 181, 291, 295, 299, 307, 316.
Bartolović Ivan, financijalni direktor u Zagrebu 85, 100.
Bauer Ante, universitetski profesor u Zagrebu (docnije nadbiskup zagrebački) 230, 274.
Beck Friedrich barun, carski lični adutant 62, 63, 276.
Bedeković Koloman, ministar za Hrvatsku 106.
Begouin Henri vicomte, francuski publicista 332.
Belaj Ferdo, universitetski profesor 136, 138.
Bende Imre, biskup banjsko-bistrički 291, 299.
Berković A., teolog 318.
Beruta Josip, župnik i narodni zastupnik 151, 269.
Billroth Teodor, profesor universiteta u Beču 57.
Bismarck Otto knez, njemački državni kancelar 30, 112, 130, 168, 183, 199, 218, 309, 353, 358, 374, 375.
Boellein Karlo, činovnik đakovačkoga vlastelinstva 7, 10, 12, 15, 58.
Bogišić Valtazar, pravnik 22, 23, 25, 37, 49, 72, 215, 368.
Bojničić Ivan, muzealni pristav 4, 385.
Bollé Herman, graditelj u Zagrebu 20, 21, 22, 29, 39, 54, 73, 104, 109, 112, 115, 172, 180, 225, 227, 229.
Bombelles (Marko) grof, dvorjanik kraljevića Rudolfa 372.
Bonghi Ruggero, talijanski književnik 365, 366.
Boroša Alojzije, svećenik 25.
Bosner, kandidat risarske škole 11.
Bošković Jovan, profesor visoke škole u Beogradu 384.
Božić Klement, novinar 162, 173, 358.
Braun Adolf, šef carskoga kabineta u Beču 190, 197, 198, 276, 280, 282, 287, 288, 289, 301, 303, 317, 331, 332, 333.
Bresztyenszky Aleksandar, profesor universiteta u Zagrebu 190, 191, 202, 297.
Brlić Naco, odvjetnik u Brodu i hrvatski političar 53, 342, 343.
Brunner Sebastijan, bečki svećenik 213.
Brusina Spiridion, profesor universiteta u Zagrebu i akademik 64, 224, 230, 231, 398.
Budmani Petar, profesor i akademik 22, 23, 54, 58, 65, 73, 392, 394.
Bugarov, ruski novinar 352.
Bujanović Ivan, profesor universiteta u Zagrebu 103, 328.
Bulat Gajo, odvjetnik i načelnik grada Splita 33, 56, 59, 102, 105.
Bulić Frane, svećenik i narodni zastupnik 359.

Bunjičić Marko, natpop kod Sv. Jerónima u Rimu 291.
Buratti Ivan conte 329, 331.
Butenev Apolinarij, ruski poslanik kod Kvirinala u Rimu 120, 365.
Bylardt-Rheidt Artur grof, austr. ugar. vojni ministar 75.

Capecelatro di Castropagano Alfonso, rimski svećenik (docnije kardinal) 163, 287.
Celaria, talijanski naučenjak 291.
Celestin Franjo, profesor u Zagrebu 101.
Cekuš Dragutin, vijećnik banskoga stola 410.
Cepelić Milko, svećenik i tajnik Strossmayerov 14, 71, 97, 126, 147, 157, 166, 168, 182, 188, 207, 210, 231, 290, 305, 307, 320, 332, 334, 336, 338, 341, 345, 353, 355, 364, 366, 367, 374.
Chelmeczky, poljski publicista 74.
Chottek Boguslav, austr. ugar. poslanik u Bruxellesu 325.
Consoni Nikola, rimski slikar 179, 180, 181, 182, 184.
Crnadak Đuro, podnačelnik zagrebački 113.
Crnković Nikola, narodni zastupnik 177, 180, 182, 322, 395, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413.
Crnković stari 19.
Cseh Ervin, veliki župan 83.
Cuculić Vladislav, državni nadodvjetnik, docnije predsjednik sudbenoga stola u Zagrebu 137, 411, 413.
Cuvaj Slavko, podžupan 145, 151, 166, 196, 214, 332.
Czacki Vladimir grof, kardinal u Rimu 163, 360.

Činček Florijan, župnik 164, 168, 169, 171, 173.
Čordašić Franjo, vladin tajnik 16.
Črnčić Ivan, natpop kod Sv. Jeronima u Rimu 87, 88, 89, 90, 93, 109, 110, 112, 119, 120, 123, 128, 129, 157, 202, 207, 227, 291, 293, 295, 306, 360, 362, 363.

Daničić Đuro, filolog i akademik 23, 29, 31, 39, 48, 49, 51, 53, 238.
Danilo Ivan, svećenik i hrvatski političar iz Dalmacije 21, 32, 59.
Danilovski, šumarnik 16.
Dávid Antun, finansijalni ravnatelj u Zagrebu 79.
D'Avril Alfons barun, francuski diplomata 229.
D'Azy Benoit, francuski teolog 317.
De Bray grof, belgijski poslanik u Beogradu 148.
De la Tour grofica, 148.
Derenčin Marjan, hrvatski političar i odvjetnik 24, 56, 62, 145, 158, 189, 201, 207, 221, 222, 223, 225, 230, 231, 308, 326, 383, 392, 408.
Dessewffy, madžarski plemić 4.
Dežman Milivoj, tada gimnazijalac 91.
Dežmanova udova 123, 126, 127.
Dianiška, učitelj madžarskoga jezika i protestantski svećenik u Zagrebu 4.
Divković Mirko, ravnatelj zagreb. gimnazije 90.
Dobrila Juraj, biskup porečki 6, 119.
Dolhopf Gustav, vladin savjetnik u Zagrebu 136.
Donegani Vatroslav, kipar 47.
Došen Grga, bosanski franjevac 69.
Dragović Marko, tajnik crnogorskoga ministarstva prosvjete 334.
Drašković Amalija, grofica 334, 336.
Drašković Ana, grofica 54, 55.
Drašković Ivan grof 185, 203, 204, 287, 288, 290, 292, 293, 295, 296, 298, 302, 304, 306, 309, 311, 313, 314, 315, 316, 317, 319, 322, 324, 326, 327, 341, 345, 358.
Drašković Josip grof 185, 287, 288, 290, 296, 302, 304, 306, 308, 311, 313, 314, 315, 316, 317, 319, 326, 327, 341.
Dulánszky Ferdinand, biskup pečujski 22, 191.
Dunđerović Stjepan, kapelan đakovački 7, 13, 303, 325, 366.
Dupanloup Antoine, orleanski biskup 346.

Falk Maks, urednik »Pester Lloyda« 86.
Ferdinand Koburški, bugarski knez 341.
Fiamin Ivan, svećenik 69.
Filipović Franjo, general 97.
Filipović Josip, general 8.
Fischbach Robert, vladin šumarnik 162, 164, 166.
Fischer, osječki trgovac 7, 13, 15.
Flapp, biskup porečki 114, 158.
Folnegović Fran, hrvatski političar 17, 18, 19, 46, 47, 48, 81, 82, 83, 112, 113, 322, 324.
Fon Josip Dr., liječnik u Zagrebu 57.
Fraknói Vilim, biskup i madžarski historičar 127, 128, 157.
Franasović Dragutin, srpski general 321, 323.
Frank Gustav, rezbar u Beču 162, 173, 182.
Frank Josip, odvjetnik i narodni zastupnik 152, 189, 223.
Frankapan Krsto knez, hrvatski velikaš 312.
Franki Ante, universitetski profesor u Zagrebu 21, 163, 274.
Franjo Josip, car i kralj 1, 26, 40, 41, 62, 63, 110, 154, 171, 187, 190, 191, 193, 194, 196, 197, 198, 204, 273, 276, 282, 283, 288, 297, 326, 329, 331, 366, 369.
Friedrich III., car njemački 359.

Friš Andrija, kanonik kod Sv. Jeronima u Rimu 87, 120, 227, 229, 291.
Fürstenberg Fridrick grof, nadbiskup olomucki 151, 177, 185, 187.

Gajdek Tomo, kanonik zagrebački 28, 36, 37, 74, 188.
Galimberti Luigi, nuncij bečki 319, 339, 343, 346, 257, 359.
Galovac, učitelj u Đakovu 272.
Gangelbauer, nadbiskup bečki 199.
Garašanin Milutin, srpski državnik 321, 323.
Gašparić Franjo, kanonik zagrebački 156, 167, 269, 270, 273.
Geitler Lavoslav, profesor universiteta u Zagrebu 157, 398.
Genčev Petar, sekretar bugarskoga književnoga društva 381, 382.
Giers Nikola Karlović, ruski ministar inostranih djela 218, 365.
Gladstone, engleski državnik 59, 130, 174, 200, 205, 220, 329, 331, 347.
Glavina, biskup tršćanski 119.
Gorčakov ml. 59.
Gorjanović Kramberger Karlo, docnije profesor universiteta u Zagrebu 118.
Grasseli, predsjednik Matice Slovenske 383.
Grigorović Viktor Ivanović, ruski slavista 20.
Grlović Milan, hrvatski književnik 207.
Grocholski, poljski političar 111.
Gržanić Josip, narodni zastupnik 202.
Gubernatis Angelo de, profesor universiteta u Firenci 99, 101, 158, 160.

Harrach (Jan), grof 40.
Hatz Vilim, narodni zastupnik 25.
Haynald Lajos, kaločki nadbiskup 127, 128.
Heesen Augustin, ruski državni savjetnik 129, 130, 140, 143, 213.
Helfert Aleksandar, austrijski političar 96, 156, 183, 187, 334.
Herzog, nadbiskup u Breslau 158.
Hladaček Hinko, župnik 31.
Hochstätter Antun, vijećnik sudbenoga stola 410.
Hoepperger Fidelin, nadstojnik koludrica reda Sv. Vinka 4.
Hofman Josip, načelnik grada Zagreba 41, 149, 150, 151.
Hohenwart grof, austrijski političar 8.
Horvat Josip, svećenik 88., 93., 94., 95.
Howarth, kardinal u Vatikanu 30. 38.
Hranilović Ilija, biskup križevački 41, 167, 169, 172, 224, 269, 334, 335, 363, 371, 372, 373.
Hranilović Petar, general 372.
Hrvat Mirko, hrvatski političar i odvjetnik u Đakovu 7, 145, 147, 151, 292, 296.
Hunfalvy I(van), madžarski akademik 291.
Hytrek A., arheolog poljski i svećenik 64.

Ignatjev Nikolaj, ruski general i ministar inostranih djela 29, 140, 199.
Inkey Ferdinand barun 83.
Ivančić, svećenik 222.
Iveković Franjo, profesor universiteta u Zagrebu, potom kanonik zagrebački 91, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 161, 163, 165, 224.
Izvolski Aleksandar Petrović, ruski diplomatski činovnik u Rimu 365.

Jacobini Lodovico, kardinal i državni sekretar u Vatikanu 23, 25, 26, 27, 29, 30, 32, 33, 35, 39, 69, 75, 90, 95, 96, 110, 133, 163, 292, 297.
Jagić Vatroslav, universitetski profesor u Odesi, Berlinu, Petrogradu i Beču 29, 49, 52, 77, 140, 142, 160, 180, 200, 214, 215, 276.
Jaić Lavoslav, narodni zastupnik 218.
Jambrišak Janko, graditelj 174, 175, 179, 180.
Janeček Gustav, profesor universiteta u Zagrebu 392.
Jäger Lovro, posjednik u Osijeku 189, 221, 225, 227, 229.
Jägerova supruga (Tereza) 189, 221, 225, 227.
Jelačić Antun, grof 152.
Jelačić Đuro, general 70, 125, 138, 141, 146, 149, 150, 152, 154, 155, 177, 193, 194, 304, 311.
Jelačić Josip grof, ban hrvatski 1, 4, 70, 72, 152, 154, 177, 193, 356.
Jelačić Jurica grof 303, 304, 306.
Jelačić Marko grof 152.
Jiruš Bohuslav, universitetski profesor u Zagrebu 205, 366.
Jordan, češki svećenik 28, 29.
Josipović Imbro, političar 77, 80, 83.
Jovanović Jovan Zmaj, srpski književnik 321, 323, 327.
Jovanović Kornel, srpski publicista 321, 323, 327.
Jovanović Stjepan barun, namjesnik u Dalmaciji 58, 112.
Jovanović Vladimir, srpski političar 384.
Jurković Janko, vladin savjetnik 157, 172, 276.

Kalajdović Konstantin Feodorović, ruski slavista 18.
Kálnoky Gustav grof, austr.-ugar. ministar inostranih djela 30, 195, 197.
Kállay Benjamin, austro-ugar. ministar zajedničkih finansija i upravitelj Bosne i Hercegovine 71, 102, 103, 301.
Kallivoda Josip, pralječnik Hrvatske i Slavonije 57, 58, 227.
Kamenar Đuro, narodni zastupnik 397.
Karabić Ante, urednik »Naše Sloge«, potom kanonik kod Sv. Jeronima u Rimu 5, 11, 87, 90, 122, 125.
Karađorđević Petar, princ (docnije kralj) 112, 196, 198.

*

Karavelov Petko, bugarski državnik 201, 210.
Kardinal v. Mihalović Josip.
Katkov Mihajlo Nikiforović, ruski publicista 174.
Khuen-Héderváry Karlo grof, ban hrvatski 83, 102, 106, 107, 114, 150, 162, 164, 169, 170, 171, 172, 174, 175, 179, 180, 187, 189, 190, 193, 198, 203, 204, 213, 217, 218, 228, 269, 273, 275, 276, 281, 284, 285, 287, 288, 290, 292, 295, 297, 298, 304, 306, 316, 317, 326, 327, 369, 371, 372, 373, 391, 397.
Kiepach Marcel, vlastelin 214.
Kirjejev Aleksandar Aleksijević, ruski general 287.
Klaić Miho, dalmatinski političar 102.
Klauser, soboslikar 109.
Klobučarić Karlo, predsjednik banskoga stola 366.
Klopp Onno, historik njemački 74.
Knežević Stevan, episkop zadarski 60.
Knittel, fotograf u Osijeku 44, 47, 162, 166, 169.
Knittel Franjo, župnik osječki 106, 167, 173.
Koch gl. Kuhač.
Konrad, austrijski ministar 53, 54.
Kosanović Marko, blagajnik đakovačkoga vlastelinstva 123.
Kosanović Sava, sarajevski mitropolita 73.
Kostrenčić Ivan, bibliotekar zagrebačke universitetske biblioteke i tajnik »Matice Hrvatske« 173, 207, 219, 220, 345, 346, 347, 381.
Kovács, biskup vesprinmski 75.
Kovačević Đuro, advokat u Đakovu 325.
Kovačević Stjepan, vel. župan zagrebački 212, 215, 269.
Kranjčević Silvije, pjesnik hrvatski 126, 155.
Krauss, inžinjer 8.
Krestić Nikola, predsjednik hrvatskoga sabora 8, 79.
Kršnjavi Dragutin, kotarski predstojnik 145, 214, 227, 272, 332.
Kršnjavi Iso, universitetski profesor u Zagrebu i hrvatski političar 3, 19, 24, 25, 29, 37, 39, 40, 43, 46, 47, 52, 54, 56, 73, 74, 80, 84, 104, 105, 108, 112, 114, 116, 123, 125, 129, 144, 145, 146, 147, 149, 151, 156, 157, 159, 162, 163, 167, 171, 174, 176, 180, 181, 182, 184, 209, 225, 230, 232, 305, 326, 347, 348.
Kržan Ante, kanonik zagrebački 164, 230, 231.
Kučera Hugo barun, civilni adlatus u Bosni i Hercegovini 301.
Kučera Oto, profesor 224.
Kuhač (Koch) Franjo, hrvatski muzikolog 62, 63, 66, 67, 219, 345.
Kuhner Josip, svećenik 318.
Kujundžić Milan, srpski književnik 228.
Kukuljević Ivan, hrvatski historičar i predsjednik »Matice Hrvatske« 189, 207, 381.
Kulmer Miroslav grof 224, 226, 228.
Kutuzović Stevo, narodni zastupnik 106.

Lapenna Luigi, dalmatinski političar 4, 185, 367.
Laveleye Emil, belgijski nacionalni ekonom 66, 130, 183, 351, 353, 355.
Ledochowski Mječislav, kardinal u Rimu 58, 336, 342.
Lefèvre André, francuski naučenjak 332, 334, 366.
Leger Louis, francuski slavista 22, 23, 29, 32, 33, 34, 35.
Lehpamer Josip, kanonik čazmanski u Varaždinu 131.
Leon XIII., rimski papa (Sveti Otac) 4, 17, 20, 25, 29, 30, 31, 33, 35, 38, 39, 40, 42, 43, 55, 58, 69, 75, 76, 87, 116, 120, 130, 131, 133, 134, 135, 159, 160, 161, 165, 166, 167, 168, 171, 172, 176, 177, 181, 182, 183, 186, 187, 210, 214, 216, 227, 290, 292, 295, 302, 305, 306, 307, 309, 333, 335, 341, 343, 345, 346, 351, 352, 353, 356, 357, 362, 363, 364.
Liebald-Ljubojević Julije, svećenik 316, 317, 318.
Lončarević Makso, narodni zastupnik 106.
Lopašić Rade, hrvatski historik 65.
Lorković Blaž, profesor universiteta 150, 383.
Ludwig Viktor, nadvojvoda 303, 306.
Lukács Béla, madžarski političar 111.
Lützow Karlo, profesor u Beču 162, 182, 230, 232.
Ljubić Šime, direktor arheološkoga muzeja u Zagrebu 64, 385, 398.

Maixner Franjo, profesor universiteta u Zagrebu 398.
Majer, predsjednik poljske akademije u Krakovu 318.
Makanac Milan, odvjetnik u Zagrebu i hrvatski političar 56, 58, 62, 72, 74, 90, 91.
Makančeva udovica 72, 74, 84.
Makarije, moskovski mitropolita 287, 290.
Mandt Aleksandar, upravitelj đakovačkoga vlastelinstva 7, 9, 10, 13, 16.
Marinović Hugo, odvjetnik u Osijeku 16.
Marinović Jovan, srpski političar 59.
Marjanović Luka, universitetski profesor u Zagrebu 136.
Marković Franjo, universitetski profesor u Zagrebu i hrvatski književnik 19, 21, 22, 41, 47, 118, 129, 131, 160, 173, 178, 353, 375, 395.
Marković Ivan, franjevac u Sinju 238, 274.

Marn Josip, odbornik Matice Slovenske 383.
Marschall Gottfried, župnik Votivne crkve u Beču 127, 128, 191, 352.
Martić Grga fra, hrvatski književnik 149, 190, 208, 216, 301, 330, 338, 341, 374.
Martinov Ivan, isusovac 117.
Mašić Nikola, slikar 47, 105, 107, 204, 205, 306.
Matković Petar, universitetski profesor u Zagrebu 11, 52, 154, 157.
Mazzura Šime, odvjetnik u Zagrebu i hrvatski političar 74, 80, 88, 112, 122, 178, 203, 207, 271, 293, 326, 394, 395, 396.
Mažuranić Ivan, ban hrvatski 139, 189, 202, 305.
Medaković Bogdan, odvjetnik u Zagrebu i srpski političar 297.
Mesić Matija, akademik 52.
Metel gl. Ožegović Metel.
Mihajlo Obrenović, knez Srbije 59.
Mihalović Josip, kardinal i nadbiskup zagrebački 25, 26, 27, 28, 30, 39, 40, 55, 63, 64, 110, 112, 123, 125, 127, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 159, 161, 162, 164, 166, 167, 170, 171, 172, 173, 175, 177, 181, 182, 191, 202, 203, 204, 210, 213, 217, 223, 226, 227, 228, 269, 288, 299, 313, 316, 317, 326, 327, 330, 333, 334, 335, 341, 343, 351, 361, 363, 367, 368, 372, 373.
Mihalović Karlo, vlastelin 80, 227, 304.
Mihaljević Ivan, župnik 173.
Mijatović Čedomil, srpski poslanik u Londonu 179.
Miklošić Franjo, profesor universiteta u Beču 77, 78, 276.
Milan Obrenović, kralj Srbije 39, 179, 186, 196, 198, 328, 365.
Milaš Nikodem, episkop zadarski 19, 21, 32.
Milićević Milan, srpski književnik 228.
Milinović Šime, nadbiskup barski 302, 306, 307, 308, 310, 324, 328, 339, 356, 358, 366, 367, 372, 373.
Minghetti, trgovac starina u Rimu 127.
Miškatović Josip, hrvatski političar 2, 9, 40, 86, 88, 92, 101, 136, 138, 139, 162, 163, 164, 166, 177, 188, 224, 225, 394, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412.
Mlinarić Stjepan, svećenik 93.
Mocenni Mario, rimski svećenik 170, 328.
Mrazović Mate, odvjetnik u Zagrebu i hrvatski političar 41, 79, 86, 88, 139.
Muhić Pavao, akademik 40, 273, 329, 337, 341, 368, 385.

Natalija, srpska kraljica 365.
Natošević Đorđe, predsjednik Matice Srpske 383.
Nedić Martin, bosanski franjevac 65.
Nikola, knez Crne Gore 23, 39, 42, 43, 67, 68, 71, 80, 81, 112, 185, 210, 212, 295, 299, 300, 301, 302, 307, 308, 309, 310, 311, 321, 323, 327, 339, 345, 356, 366, 368, 372.
Nodilo Natko, profesor univerziteta u Zagrebu 318, 326.
Norman Rudolf, grof 192, 229.
Novaković Stojan, srpski književnik i državnik 62.

Odescalchi Baltazar, knez 365, 370, 373, 374.
Ožegović Metel, barun 8, 38, 86, 129, 130, 155, 188, 216, 287, 288, 289, 297, 317, 318, 319, 331, 332.

Paar Ludwig grof, austro-ugarski poslanik kod Vatikana 109.
Paladin Antun, tajnik banskoga stola 410.
Palmov, ruski profesor 67.
Papa gl. Leon XIII.
Parčić Dragutin, kanonik kod Sv. Jeronima u Rimu 59, 110, 112, 123, 128, 134, 180, 227, 229, 306, 307, 309, 311, 318, 372, 373.
Pauler Tivadar, ministar pravde 101.
Paušković Vaso, narodni zastupnik 159.
Pavić Armin, universitetski profesor u Zagrebu 51, 151, 157, 168, 174, 176, 271, 276, 341, 398, 400.
Pavić Matija, svećenik 93, 95, 274, 275, 307.
Pavlešić Janko, posvećeni biskup u Zagrebu 110, 334.
Pavlinović Mihovil, svećenik i hrvatski književnik 1, 2, 51, 52, 67, 149, 216, 218.
Pavlović, crnogorski ministar 366.
Peč, soboslikar 104, 105.
Pećak, zlatar u Zagrebu 338.
Pejačević Gábor grof, brat banov 22, 36, 37, 82, 85, 161, 275, 295, 297.
Pejačević Ladislav grof, ban hrvatski 2, 5, 8, 13, 26, 28, 30, 31, 37, 38, 41, 46, 47, 48, 77, 78, 79, 82, 83, 85, 87, 111, 161, 164, 192, 227, 289, 292.
Pejačević Petar grof, hrvatski ministar 305.
Pejačević Teodor grof (docnije ban) 154,
Peleš, rusinski svećenik 41, 42.
Pesjakova Lujza iz Ljubljane 368.
Pesty Frigyes, madžarski publicista 168.
Pierling Pavao, isusovac 117, 317, 324.
Pilar Đuro, universitetski profesor u Zagrebu 58, 116, 184, 185, 188, 205, 325, 392.
Pirka Ivan, predstojnik pravosudnoga odjela kod krajiške vlade u Zagrebu 2.
Pisani Paul, profesor katoličkoga universiteta u Parizu 323.
Plamenac, crnogorski vojvoda 80.
Platon, mitropolita kijevski 143, 144.
Platonov, ruski svećenik 133.
Platonov Ivancov, protojerej ruski 94.
Pliverić Ivan, tajnik duhovnoga stola u Zagrebu 338, 363.

Pliverić Josip, profesor universiteta u Zagrebu 213, 383.
Polit Desančić Mihajlo, srpski političar 118, 136, 137, 292, 329.
Poppov Todor, ravnatelj pomoćnih ureda kod sudbenoga stola u Zagrebu 413.
Posilović Juraj, biskup senjski 38, 39, 40, 41, 117, 118, 123, 126, 128, 131, 167, 169, 172, 174, 177, 180, 183, 187, 223, 224, 225, 226, 269, 270, 273, 297, 298, 307, 334, 335, 363, 367, 371, 372.
Prandau Gustav barun 179.
Pražák Alojzije, austrijski ministar 54.
Prohaska, češki svećenik 161.
Próczynski Ludomir, poljski imućnik 318, 319, 320, 321, 323, 336, 338, 340, 342, 344, 345, 359.
Pucić Medo grof 39.
Pucić Niko Veliki grof 38, 39, 58.
Pulić Đuro, kanonik kod Sv. Jeronima u Rimu 11, 28, 30, 38, 58, 67, 87, 93.
Pulszky Franjo, slobodnozidarski veliki majstor u Ugarskoj 133.

Rački Vatroslav, šumarnik 5, 6, 7, 8, 10, 12, 14, 15, 17, 58, 144, 145.
Ramadanovići, agenti u Kotoru 185, 367, 368.
Ramberg Herman barun, general u Zagrebu 83, 84, 150, 311, 324, 326, 327.
Rampolla Mariano markgrof, kardinal u Rimu 352, 353, 356.
Rauch Levin barun, nekoć ban hrvatski 25, 26, 49, 83, 304, 400.
Rieger Josip, profesor universiteta u Zagrebu 96, 102, 103, 104, 115, 116, 133, 202, 203.
Rieger Ladislav, češki političar 8, 40, 54, 58, 86, 91, 92, 96, 112, 135, 138, 156, 161.
Ristić Jovan, srpski državnik 69, 179, 207, 323, 328, 330.
Rivier, francuski publicista 187.
Rodhen, slikar rimski 367.
Rossi Gianbatista, kršćanski arheolog u Rimu 34.
Ruben Franjo Leon, austrijski slikar 115, 156.
Rudolf, nadvojvoda prestolonasljednik 366, 368, 369, 370, 371, 372, 373.

Saglio Eduard, direktor muzeja Louvre u Parizu 332.
Salvator Ivan (= Ivan Orth), nadvojvoda 88, 93, 95.
Samassa Josip, jegarski nadbiskup 112.
Sapieha Adam knez, poljski velikaš 40, 41, 43, 63, 72, 74, 76, 86, 91, 112, 131, 135, 146, 161.
Say Leon, bivši francuski ministar financija 351.
Schlauch Lovro, nadbiskup szatmárski 362.
Schlesinger Anton, urednik »Agr. Ztg.« 225.
Schmidt Friedrich, bečki arhitekt 225, 227, 229.
Schmiermaul Matija, liječnik u Đakovu 57.
Schulzer Stjepan, hrvatski mikolog 2, 73, 152, 205, 206.
Schwarzenberg Fridrik knez, kardinal i nadbiskup praški 161.
Schwindermann Blaž, kanonik zagrebački 269, 270.
Sciaffico, kardinal u Rimu 361.
Seitz Alessandro, slikar u Rimu 206, 208, 286, 287, 291, 294, 303, 368, 365, 366.
Seitz Lodovico, slikar u Rimu 206, 207, 299, 365, 366, 367, 368, 373.
Seitzi (otac i sin), slikari u Rimu 44, 108, 115, 206.
Sembratowicz, unijatski nadbiskup lavovski 40, 41.
Semenenko iz Rima 23.
Senković Martin, vlastelinski činovnik u Đakovu 15.
Sermage grof 225.
Simor János, primas Ugarske 226.
Smetiško Mijo, kanonik zagrebački 161, 163, 164, 165, 167, 168, 173.
Smičiklas Tade, profesor universiteta u Zagrebu 144, 173, 174, 178, 188, 215, 318, 319, 353, 355, 356, 358.
Smirnov Ivan, profesor universiteta u Kazanu 67.
Solar Franjo star., trgovac zagrebački 162.
Solovjev Vladimir Sergijević, ruski filozof 92, 94, 95, 99, 101, 105, 111, 131, 133, 138, 140, 143, 144, 155, 202, 203, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 229, 230, 232, 238, 267, 269, 287, 291, 292, 333, 338, 340, 353, 356, 365.
Spasovicz Vladimir, urednik »Vjestnika Evropy« 37.
Spevec Franjo, profesor universiteta u Zagrebu 210, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 223, 225, 226, 230, 269, 274, 275, 280, 283, 327, 335.
Spevec Stjepan, universitetski profesor u Zagrebu 56.
Stadler Josip, nadbiskup sarajevski 4, 28, 73, 112, 357, 363,374.
Standl, fotograf zagrebački 44, 45, 47, 355, 358, 366, 367, 368.
Stanković Dane, podban 113, 136, 137, 316.
Stanković Milan, konjanički kapetan 42, 84, 91, 150, 155, 203, 205.
Starčević Ante, hrvatski političar 18, 82, 83, 106, 113, 123, 153, 165, 191, 238, 311, 313.
Starčević David, narodni zastupnik i odvjetnik u Jaski 202.
Starčević Mile, klerik 201.
Stefanija, nadvojvotkinja 369, 371.
Stepinac Matija, spiritual u nabiskupskom sjemeništu u Zagrebu 230, 231.

Stepnička Hinko, vijećnik sudb. stola 410.
Stojanov V. D., predsjednik bugarskoga književnog društva 381, 382.
Stojanović Ante, vladin savjetnik 5, 12, 13, 16, 17.
Stručić Dragutin, župnik 173.
Subotić Jovan, srpski književnik i političar 62.
Sudarević Hugo, načelnik đakovački 144.
Sundečić Jovo, svećenik i srpski književnik 1, 2, 51, 52, 149, 181, 182, 183, 185, 210, 216, 218, 306, 307, 308, 309, 310, 375.
Sveti Otac gl. Leon XIII.
Szapáry Gyula grof, madžarski ministar finansija 87.

Šabarić Mato, advokat u Đakovu 332.
Šagovac Franjo, đakovački kanonik 58.
Šloser Klekovski Josip, akademik 17.
Špun Strižić Napoleon, septemvir 183, 187, 196.
Štulc Vaclav, češki svećenik 40, 41, 50, 161.
Šuhaj Mirko, hrvatski političar 82.
Šulek Bogoslav, hrvatski publicista i akademik 85, 92, 104, 342.
Šušković Milan, vladin tajnik 410.

Taafe Eduard grof, predsjednik austrijske vlade 53, 112.
Tarnowski Stanislav grof, poljski političar i profesor u Lavovu 40.
Télfy Iván, profesor universiteta u Budimpešti 180.
Tisza Koloman, predsjednik madžarske vlade 83, 99, 121, 175, 191, 196, 204, 275, 293, 297, 304, 317, 327, 333.
Tkalčić Ivan, bibliotekar Jugosl. akademije 294, 347.
Tolstoj grof, ministar unutarnjih posala u Rusiji 29, 140.
Tomić Petar, profesor 12, 14, 36, 92, 143.
Torbar Josip, akademik 52, 385.
Tondini Cesare de Quarenghi, barnabita 29, 31, 38, 67, 69, 85, 183, 186, 216, 217, 222, 267, 273, 275, 291, 295, 299, 306, 306, 316, 324.
Tordinac Nikola, svećenik 205, 207, 287.
Trefort August, madžarski ministar prosvjete i bogoštovlja 41, 291.
Trnski Ivan, hrvatski književnik 39, 216.
Trubeckaja Liza kneginja 199, 201, 205.
Truhelka Ćiril, muzealni kustos 156, 164, 374.

Urbani Josip, vijećnik banskoga stola 410.
Unukić Magdalena barunica, sestra Strossmayerova 12, 13, 16, 86, 286, 305.

Valjavec Matija, profesor i akademik 398.
Vannutelli Serafin, nuncij u Beču, potom kardinal u Rimu 170, 202, 297, 299.
Veber Adolf, kanonik zagrebački 41, 52, 334.
Vereščagin Vasilij Vasiljević, ruski slikar 54, 199.
Veuillot Louis, francuski publicista 346.
Vidović, kanonik križevački 41.
Vitezić Dinko, hrvatski političar u Istri 6.
Voejkov, profesor univesiteta u Petrogradu 311.
Vojnović Đene, kći Koste Vojnovića 365.
Vojnović Đuro, predsjednik dalmatinskoga sabora 136, 137, 140, 141.
Vojnović Kosta, universiteski profesor i hrvatski političar 1, 2, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 14, 16, 26, 28, 29, 30, 31, 33, 36, 38, 39, 41, 43, 47, 48, 58, 65, 67, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 84, 88, 91, 93, 94, 96, 99, 100, 103, 104, 108, 109, 110, 113, 116, 119, 121, 122, 129, 130, 131, 134, 135, 138, 140, 143, 144, 145, 149, 150, 153, 155, 156, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 172, 173, 176, 179, 181, 186, 187, 188, 189, 190, 193, 197, 198, 199, 201, 202, 204, 205, 206, 208, 212, 214, 215, 216, 218, 220, 221, 224, 229, 232, 268, 269, 273, 275, 285, 286, 288, 291, 297, 299, 303, 304, 305, 306, 308, 309, 318, 321, 322, 323, 326, 327, 329, 331, 339, 340, 343, 345, 346, 348, 349, 351, 353, 356, 358, 361, 363, 366, 367, 373.
Vončina Ivan, hrvatski političar 2, 5, 40, 48, 50, 51, 52, 62, 70, 72, 74, 76, 77, 80, 84, 86, 91, 104, 105, 114, 121, 123, 125, 126, 127, 130, 131, 132, 133, 136, 142, 145, 151, 161, 163, 169, 171, 172, 174, 176.
Voršak Andelko, svećenik 38, 43, 69, 196, 211, 231, 287, 352, 364.
Voršak Karlo, inžinjer u Beču 352.
Voršak Nikola, kanonik kod Sv. Jeronima u Rimu 179.
Vraničar Franjo, župnik 26.
Vranyczany Ljudevit barun 146, 147, 149, 150, 151, 189, 196, 197, 198, 219, 333, 360, 369, 370, 371.
Vrbanić Fran, universitetski profesor u Zagrebu i hrvatski političar 2, 5, 8, 14, 111, 112, 229, 243, 259, 267, 269, 288, 290, 308, 353, 358.
Vreni, bečki arhitekt 180.
Vrevc Julije, kanonik zagrebački 164, 165.
Vukotinović Ljudevit, hrvatski političar i akademik 78, 79, 85, 151, 271, 272, 276, 341, 398.

Walinger Josip, tajnik biskupa Strossmayera 14, 22, 23, 41, 63.
Wallace Donald Mackenzie Sir, engleski književnik 109, 111.
Wieszlicki Vincent de grof, francuski diplomatski činovnik 375.

Wilhelm I., car njemački 359.
Wilhelm II., car njemački 374.
Wurm Ignjat, češki svećenik 131, 161.
Wurmbrand grofica, udata Sermage 225.

Zahar Ivan, odvjetnik u Zagrebu 21, 22, 141, 216.
Zahradnik Karlo, profesor universiteta u Zagrebu 398.
Zore Luka, profesor u Dubrovniku 2, 22, 23.
Zorić Josip, župnik i narodni zastupnik 128, 131, 135 (griješkom Zoričić), 135, 142.
Zorn Antun, nadbiskup gorički 120.

Živković Grigorije (Nikola), pravoslavni svećenik 48.
Živković Jovan, podban i političar 1, 2, 4, 5, 8, 13, 26, 28, 30, 46, 47, 79, 80, 84, 92, 101, 113, 139, 153, 304.
Živković Teofan, episkop plaščanski 1, 4, 48, 60, 73.
Žuvić Josip, političar 77.

Knjižnica Hrvatske akademije
znanosti i umjetnosti
Zagreb

101-102